

ಶ್ರೀಃ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದವಿರಚಿತ

ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ

[ಕನ್ನಡ ತಾತ್ಪರ್ಯ-ಟಿಪ್ಪಣಿ-ಪರಿಚ್ಛೇದ-ಶ್ಲೋಕಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಗಳೊಡನೆ]

ಮುನ್ನುಡಿ:

ಶ್ರೀಪೇಜಾವರಮಠಾಧೀಶ ಶ್ರೀವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ

ಅನುವಾದಕ:

ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ

ಉಡುಪಿ

ಉಡುಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಗ್ರಂಥಾಲಯ

ಪ್ರಕಾಶಕರು:

ಮೊದಲನೆಯ ಅಚ್ಚು

ಪಾವಂಜಿ ಗುರುರಾವ್ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್

ವಿಳಂಬಿ-೧೮೮೧

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಿದ್ಧಾಂತಗ್ರಂಥಾಲಯ ಉಡುಪಿ

ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳು ಕಾಯ್ದಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

Śrīmadanandavīrṭhābhagavatpādaaviracita

TANTRASARASANGRAHA

S. ೪೯೨/O. 411/R. 558

೧,೦೦೦—5-1958

ಅಚ್ಚುಗಾರರು:

ಪಾವಂಜಿ ಗುರುರಾವ್ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್

ನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮುದ್ರಣಾಲಯ ಉಡುಪಿ

ಲೇಖಕೀಯಮ್

‘ಆಚಾರ್ಯ ಕೃತಿನಿವೇಶನಮವ್ಯವಧೂತಂ ವಚೋಸ್ತದಾದೀನಾಮ್ |

ರಥೋದಕಮಿವ ಗಂಗಾನ್ತವಾಹವಾತಃ ಪವಿತ್ರಯತಿ ||’ (ಭಾಮತೀ)

ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದಾಗ ಇಸತ್ತಿನ ಜನಾಂಗ ಮರೆತು ಬಿಡುತ್ತಿರುವ, ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಸುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಪರಂಪರೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗುರು ನಿಲ್ಲುವುದು. ಅದರ ಕುರಿತು ಇಂದಿನ ಜನ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ- ಪರಂಪರೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗ ಅಳಿದುಹೋಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಾಸಂಗ ಸಾಧ್ಯವೂ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅದರ ಕುರಿತು ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವಂಥ ಅಮೂಲ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈಗಲೂ ಉಪಲಬ್ಧವಿವೆ. ಸಂಪೂರ್ಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅದರ ಅಧ್ಯಯನವೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಕಡೆಗೆ ನಮ್ಮ ಜನ ಇನ್ನಾದರೂ ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮನವರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಎಂತಲೇ ನಮ್ಮ ಜನ ಇಂಥ ಅಮೂಲ್ಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಳಕಳಿಯಿಂದ, ಇನ್ನಾದರೂ ಇಂಥ ಪರಂಪರೆ ಬೆಳೆದು ಬೆಳಗಬೇಕು ಎಂಬ ಹಂಬಲಿನಿಂದ- ಆಚಾರ್ಯರ ಈ ಕೃತಿರತ್ನವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಷೆ ಎಷ್ಟು ಮುಂದುವರಿದಿದೆ ಎನ್ನುವಂತೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಸ್ಥಾನ ಎಂಥದು ಎನ್ನುವುದೂ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಕೊರತೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಜನ ಆಡಷ್ಟ, ತ್ವರಿತದಿಂದ ನೀಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಓದುಗರು ಪ್ರಣಯಕಥೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಸಫಲಗೊಳಿಸುವುದೂ ಇದಕ್ಕೊಂದು ಸಾಧನ.

ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ-ಆಡಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ ‘ನಾನು ಬಲ್ಲೆ’ ಎಂದು ಎದೆತಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲಾರ. ಎಂತಲೇ ಆಚಾರ್ಯರ ತಂತ್ರಸಾರದ ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ನನಗೂ ಈ ಭಯ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅನೇಕ

ಪದ್ಧತಿಯ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ವಿಶೇಷ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ- ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅಪಚಾರವಾಗದಂತೆ ಅನುವಾದಿಸಲು ಆಚಾರ್ಯರ ಮೇಲಣ ಗೌರವದ ಬೆಂಗಾವಲು ನನಗಿತ್ತು. ಈ ಧೈರ್ಯ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸಿದೆ.

ಈ ಸರಿಗೆ ಮುದ್ರಿತವಾದ ಮೂಲ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಧನೆಯಿಂದ ಮೂಲಪಾಠಕ್ಕೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರ ತಂತ್ರಸಾರವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗ ಬೀಳುವಂತೆ- ಪ್ರಾಚೀನ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಂದ ಶೋಧಿತವಾದ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕವನ್ನಿತ್ತು ಮತ್ತು ಕೆಲವೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಲಹೆಯ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನಲ್ಲಿ ನೆಚ್ಚಿನಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡ ಶ್ರೀ. ಬನ್ನಂಜೆ ಅನಂತಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ, ನ್ಯಾಯ ವಿದ್ವಾನ್, ನ್ಯಾಯ ವೇದಾಂತ ಶಿರೋಮಣಿ- ಅವರನ್ನು ನಾನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನೆಯದಿರಲಾರೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಕವಚವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದ ಶ್ರೀವೇಂಕಟಾಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀಗಳವರು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ತುಂಬುಹೃದಯದ ಮಾತನ್ನಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಜತೆಗೆ ಅಮೂಲ್ಯ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನಿತ್ತು ಕರುಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ ಪ್ರಣಾಮಗಳಿಂದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೇತರಿಂದಲೂ ಅವರ ಈ ಅನುಗ್ರಹದ ಆನೃಣ್ಯವನ್ನು ನಾವು ಪಡೆಯಲಾರೆವು.

ಆಚಾರ್ಯರ ಕೈಂಕರ್ಯರೂಪವಾದ ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಿದ ಶ್ರೀ. ಪಾಪಂಜೆ ಸೋದರರು ಈ ಜೊತೆಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನೂ ಸೋದರಭಾವದಿಂದ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಆ ನೆಚ್ಚಿನ ಸಂಬಂಧವೇ ನನ್ನಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕ ಮಾತುಗಳು ಬಾರದಂತೆ ತಡೆ ಹಿಡಿದಿದೆ.

‘ಮಾಧ್ವೀರ್ಗಾವೋ ಭವಂತು ನಃ’

೯-೪-೧೯೫೮ }
ಉಡುಪಿ

ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ.

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮಾತು

ಆಚಾರ್ಯರ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನದಂತಿರುವ ಈ ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ ಈ ತನಕವೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಬಾರಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಂದಿಡುವ ಭಾಗ್ಯ ನಮ್ಮ ದಾದುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥ ನಮ್ಮವರ ಔದಾಸೀನ್ಯದಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಜನ ವಿಸುರ್ಜಕರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬೀಳದೆ- ಪ್ರಚಾರವಿಲ್ಲದೆ- ಸುವ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದಂತಿತ್ತು. ಆಚ್ಚಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳೂ ಅಶೋಧಿತಗಳಾದ ಒಂದೆರಡು ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೊಡನೆ ಅಚ್ಚಾಗಿದ್ದವು. ಅಂಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ ಮೂಲ ಸ್ಫುಟವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇನ್ನಷ್ಟು ಜಟಿಲವಾಗುವ ಸಂಭವವೇ ಹೆಚ್ಚು. ಅದರಿಂದಲೇ ಇರಬೇಕು, ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಸುರ್ಜಕರ ಗಮನ ಇದರ ಮೇಲೆ ಹರಿದೇ ಇಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ, ಈ ಗ್ರಂಥ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಂಥ ವ್ಯಾಪಕಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ ಅನುವಾದವಾಗಿ ಬರಬೇಕು. ಕನ್ನಡಿಗರು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ, ದೇಶದೇಶದ ಜನ ಇದನ್ನು ಓದಬೇಕು. ಆಗ ಜನತೆಗೆ ಅರಿವಾದೀತು- ಈ ಗ್ರಂಥ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದೀತು- ಎಂದು. 'ಗ್ರಂಥೋಚಯಮಸಿ ಬಹ್ವರ್ಧಃ.' ಆಚಾರ್ಯರು ತನ್ನ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳ ಕುರಿತು ಆಡಿದ ಮಾತು ಈ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು. ಕೇವಲ ೪೦೦ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ತಂತ್ರಗಳ ಮರ್ಮವನ್ನೆಲ್ಲ ಹೊರಗೆಡಹುವ ಈ ತಂತ್ರದ ಹಿರಿಮೆಯೇನೂ ಕಮ್ಮಿಯದಲ್ಲ.

ನಮ್ಮ ನೌಹಾರ್ಥದ ಬಂಧುಗಳಾದ ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯರು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಮುದ್ದಾಗಿ ಅನುವಾದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಜತೆಗೆ ಮನನೀಯಗಳಾದ ಮುನ್ನುಡಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಆಚಾರ್ಯರ ಋಗ್ವಾಷ್ಯವನ್ನೂ ಮುಗ್ಧೇದದ ಮಂತ್ರಗಳೊಡನೆ ಅನುವಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲು ಇದೆ. ಆಚಾರ್ಯಸೀತದ ಜವಾಬುದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತವರು, ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಇಂಥ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ನೆರವು ನೀಡಿದರೋ ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನ. ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೇ ಆದರೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಹಕಾರ ಅರ್ಥದ ರೂಪದಲ್ಲಿ

ಹರಿದು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆ— ಕಾಗದಗಳಿಗೆ ಬರಗಾಲ ಬಂದ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಕಮ್ಮಿ ಬಿಡೆಯಲ್ಲಿ ನಾಚಕರಿಗೆ ಒದಗಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು!

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೇಚಾಪರ ಮರಾಠೀಶರಾದ ಶ್ರೀವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥ ಶ್ರೀವಾದಂಗಳವರ ಅಶ್ವೀರೂಪವಾದ ನೆರವನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯಲಾರೆವು. ನಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ- ಮಂಗಲದ ಸೇಸೆಯಂತೆ- ಎರಡು ನುಡಿಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡಾಗ- ಅಸರು ಸಂತೋಷ ದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಡಚಣೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೂ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆದು ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಗಳವರು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ತೋರಿದ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಾವೇನನ್ನೂ ಮಾಡಲಾರೆವು. ಶ್ರೀಗಳ ವರ ಸಹಕಾರರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಅನಂತಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ಕೊನೆಯಾಗಿ- ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪುಸ್ತಕ ಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸಹಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಮಹನೀಯರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಧನ್ಯನಾದ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ವಿಲಂಬಿ:
ವೈಶಾಖ ಶು. ೧೩, ೧೯೮೧ }
(ಮೇ, 1, 1958)

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಮುನ್ನುಡಿ

ಮುಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಗ್ರಂಥಾಲಯದ ಕಡೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗುವ 'ತಂತ್ರಸಾರ'ದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆಯಲು ನಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪರಿಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ ನಾವು ಇದರ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆಯಲು ಅಧಿಕೃತರೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರಲಾರದು. ಆದರೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿರುವ ಮುಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಗ್ರಂಥಾಲಯದ ಈ ಸದುದ್ಯಮವನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥದ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆಯಲು ಬೇಕಾಗಬಹುದಾದ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯ ವಿಲೋವವು ಎದ್ದು ಕಾಣಬಹುದಾದರೂ ಈ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆಯಲು ನಾವು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡದ್ದಾಗಿದೆ.

ತಂತ್ರಸಾರವು ಭಾರತೀಯರ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಅಮೂಲ್ಯ ಗ್ರಂಥ. ನಾವು ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಪವಿತ್ರನಾಮಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಆ ಮೂಲಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ದೇವರನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿರುವಾಗ ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಅಚಾರಜಾಲವು ಈ ತಾಂತ್ರಿಕ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಏಕೆಂದೂ. ಮುಕ್ತಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಯಾವ ತಾಂತ್ರಿಕ ಬಂಧನವೂ ಇಲ್ಲದೆ ದೇವರನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಏಕೆ ರೂಢಿಗೆ ತರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಆಧುನಿಕರು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದುಂಟು. ನಮಗಂತೂ ಆಧುನಿಕರ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸುತ್ತಿದೆ. ರೋಗದ ವರಿಹಾರಕ್ಕೆ ವೈದ್ಯರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅವರಿಂದ ರೋಗ ನಿವೃತ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಔಷಧವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಔಷಧವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಅವರು ಹೇಳುವ ಕ್ರಮ, ಪರಿಮಾಣಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸದೆ ಇರುವುದಾಗಲೀ ಅವರು ಹೇಳುವ ಪಥ್ಯ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದಾಗಲೀ ಜಾಣತನವಾಗಲಾರದು. ಔಷಧದ ಬಗ್ಗೆ ವೈದ್ಯರು ಬೇಕಾಗುವಂತೆ ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ವಿಧಾನಕ್ಕೂ ಅವರನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಗುವುದು.

ಅಂತೆಯೇ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ನಾಕೃತ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅದರ ಕ್ರಮ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಅವರೇ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಅದು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ಅಪಹಾಸದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಲಕ್ಷ್ಯಭಾವದಿಂದ ನೋಡುವುದು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸಲಾರದು. ಔಷಧವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಾಗ ವೈದ್ಯರ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಆಗುವ ಪರಿಣಾಮದಂತೆ ನಾಕೃತ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಂದ ದೇವರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಅವನನ್ನು ಹೊಂದುವ ಬಗ್ಗೆ ಆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತೋರಿಸಿದ ಕ್ರಮ, ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸದೆ ನಮಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ನಡೆದರೆ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಥಕರು ತಮ್ಮ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಗತಿಗಾಗಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ತಂತ್ರಸಾರವು ಇಂತಹ ಒಂದು ಪರಮ ಪವಿತ್ರವೂ ನಾಥಕರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವೂ ಆದ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕಾರ್ಯವು ಕೇವಲ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮರ್ಯಾದಿತವಾಗಿರದೆ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ರಂಗಗಳನ್ನೂ ಅದು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ನಿರ್ಮಲವೂ ಹೃದಯ ಹಾರಿಯೂ ಆದ ವಿಚಾರಧಾರೆಯಿಂದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ವಿಕಸಿತಗೊಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಪರಿಪುಷ್ಟತೆಯನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಜನತೆಯ ಹೃದಯದ ಹಸಿವಿಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದಂತೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೂ ಮಹತ್ತರದ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಲವಾಗಿ ಬೇರೂರಿದ್ದ ಅನೇಕ ಅಂಧಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿಸಂಗತಗಳಾಗಿದ್ದ ಜಳ್ಳು ಆಚಾರಗಳನ್ನೂ ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ತಳಹದಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಕ್ರಾಂತಿಪುರುಷರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಬೇಕಾದ ಪೌರಾಣಿಕ ವಿವೇಚನಾ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿರದ ಆಗಿನ ಸಮಾಜವು ಎಲ್ಲಾ ಪುರಾಣಗಳಿಗೂ ಜೋತುಬಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ತೀರ ವಿರೋಧದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ಗೋಜಿಗೆ ಹೋಗದೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿಸಂಗತಗಳಾದ ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಂಬುವ ಈ ಮುನುಕು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ ಸತ್ಯ

ವನ್ನು ಕಾಣಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ತಂತ್ರಭಾಗದಲ್ಲೂ ಆಶಾಸ್ತ್ರೀಯವೂ ವಿವೇಚನಾರಹಿತವೂ ಆದ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ದೂರವೂ ಅರ್ಥರಹಿತವೂ ಆದ ಅನೇಕ ವಾಸನಾಚಾರಗಳು ಹುಟ್ಟಲು ಅವಕಾಶವಾಯಿತು. ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ರೀತಿಯ ಅನೇಕ ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳು ಜನರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ತರದ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದಂತಹ ವಿಕೃತಧಾರ್ಮಿಕನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆಯು ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿತ್ತು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿರುವ ಕಾರ್ಯವು ಅಮೋಘವೂ ಅಸಾಧಾರಣವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ನೋಡಬೇಕೆನ್ನುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅವರು ಜನರ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟರು. ಹಲವು ಪುರಾಣಗಳು ತಾಮಸಗಳೆಂದೂ ಅವು ಅವ್ರಾ ಮಾಣಿಕಗಳೆಂದೂ ಸವ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಸಾರಿದರಲ್ಲದೆ ಅಂತಹ ಪುರಾಣಗಳು ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವು ಎಂಬುದನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಿ ಪುರಾಣಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಬೇಕಾದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತಹ ಏಕರೂಪವಾದ ಆಚಾರ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದರ್ಶನವನ್ನು ಜನತೆಗೆ ಮಾಡಿಸಿದರು. ನಮ್ಮ ದರ್ಶನ ಹಾಗೂ ಆಚಾರಗಳಿಗೆ ಯಾವ ತರದ ವಿಸಂಗತಿ ಇಲ್ಲದಂತೆಯೂ ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಆಚಾರಗಳಿಗೂ ಒಂದು ಏಕ ಸೂತ್ರತೆ ಇರುವಂತೆಯೂ ಒಂದು ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಹಾಗೂ ವಿರೋಧಾಭಾಸವಿಲ್ಲದ ಜೀವನ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ವೇದ ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ಮಧಿಸಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ನೀಡಿದರು. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿರುವ ಈ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹಾ ಕ್ರಾಂತಿಯ ದಿಗ್ದರ್ಶನವನ್ನು ಅವರು ಮಾಡಿದ ಈ ತಂತ್ರನಾರಗ್ರಂಥದಲ್ಲೂ ನಾವು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿರುವ ವಿಚಿತ್ರರೀತಿಯ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಮಿಶ್ರರೀತಿಯ ಕರ್ಮಪದ್ಧತಿಯು ಆಗ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಶುದ್ಧವಾದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಧಿಕಾರನಾಣಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಬಲ್ಲ ಒಬ್ಬ ಮಹಾಪುರುಷನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವು ಆಗ ಅವಶ್ಯವಿತ್ತು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಗ್ರಂಥ ಹಾಗೂ ಇದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾದ ತರ್ಕಬದ್ಧ

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕವು ರಾಣಿಗಳನ್ನು ವಲಂಬಿಸಿರುವ ತಂತ್ರ ವದ್ಧತೆಯನ್ನು ಜನರಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ಈ ದೊಡ್ಡ ಕೊರತೆಯನ್ನು ನೀಗಿದರು. ಇದರಿಂದ ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಕಂದಾಚಾರಗಳು ದೂರವಾಗಿ ವೇದ ಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಪುರಾಣಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಏಕಮೇವ ಸಾತ್ವಿಕ ಕರ್ಮಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಜನತೆಯು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲ ವಾಯಿತು. ಪುರಾಣಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ತಂತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಆಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸಿದ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲ ಆಚಾರ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಾಮಿಶ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸನ್ಮುಖದಾತ ವರಂವರೆಯೆಂದು ನಾರುವುದು ಸೇದಧರ್ಮದ ಅವಧೇಳನ ವೆಂದೂ ಇದು ಹಿಂದೂಧರ್ಮದ ದೌರ್ಬಲ್ಯ ದಾಗೂ ಅವಾಸ್ತವಿಕತೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಬಹುದೆಂದೂ ಯಾರಿಗೂ ತೋರದಿರಲಾರದು. ಈ ಕೊಳಚೆ ಯನ್ನು ಒಗೆದು ಹಿಂದೂಧರ್ಮದ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಯು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೇನೇ ಸ್ವತಕ್ಕದ್ದಿರುವುದು. ಅವರ ಈ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹಾಕ್ರಾಂತಿಯ ಹೆಗ್ಗುರುತಾದ ಈ ತಂತ್ರನಾರವು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆಯೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಇದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಇತಿಹಾಸವು ಒಂದು ಪ್ರಬಲವಾದ ಕ್ರಾಂತಿಯು ಅಡಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಉಂಟು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇದರ ಮಹತ್ವವು ವೇದ್ಯವಾಗದಿರಲಾರದು.

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದವನ್ನು ಶ್ರೀ. ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿರುವರು. ಶ್ರೀ. ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯರು ನಮಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಚಿತರಾಗಿದ್ದ ಅವರ ತೀಕ್ಷ್ಣದೃಷ್ಟಿ, ವ್ಯಾಸಂಗತತ್ಪರತೆ, ಏಷಯಗಳನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಶೋಧಿಸುವ ಮಾನಸಿಕಶಕ್ತಿ, ಉತ್ಸುಕ ಇವುಗಳಿಗೆ ನಾವು ಬಹಳ ಮುಗ್ಧರಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅವರಿಗೆ ವಿಮರ್ಶರಂಗದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಉಜ್ವಲ ವಾದ ಭವಿಷ್ಯವು ಕಾದಿರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ನಮಗೆ ಮನಪರಿಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವರು ತಂತ್ರನಾರದ ಅನುವಾದದ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಳಗೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿರುವರಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಸಂಗ ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಅನುವಾದವು ಸರಳವೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೂ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಯು ವಿಮರ್ಶಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ನಾವು

ಸಹಮತರಾಗಲಾರದಂತಹ ವಿಷಯಗಳು ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಲಾರೆವು. ಒಂದು ಕಡೆ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರುದ್ರನ ರೂಪ, ವರ್ಣಗಳು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುದನ್ನು ಇವರು ಉದಾಹರಿಸಿ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಭಿನ್ನತೆಯು ಸಂಭವನೀಯವೆಂದು ಒರೆದಿರುವುದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉಪಾಸನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ತಳೆದಿರುವ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.* ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯತೆ ಇರುವಂತೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ ಸತ್ಯತೆ ಇರಬೇಕೆಂದೂ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಗೋಚರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅಸತ್ಯದ ಪ್ರತಿಭಾಸಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಅವಕಾಶವಿರಲಾರದೆಂದೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು

* ರುದ್ರನ ಮುಖದ ಬಣ್ಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ- ನಾನು ಬರೆದ ವಿಕಲ್ಪವಕ್ಷ್ಯ ಆಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವ ಸಂಭವವನ್ನು ಶ್ರೀಗಳವರು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ- ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ಐಕಮತ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ರೀತಿ ತಪ್ಪೆಂದು ನನಗನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತಾಮಸಪುರಾಣಗಳೆಂದರೆ ಅವೇನು ತಪ್ಪಿನ ಕೊಂಪೆಗಳಲ್ಲ. ಹುಚ್ಚುತನದ ಬದಬದಿಕೆಗಳಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಆವಾತದ ಅರ್ಥ ವ್ಯಾಮೋಹಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವು ತಾಮಸಗಳಾಗಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪುರಾಣಗಳ ಒಂದೆಂಬದಿಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಗುವುದು ಒಳಿತೆಂದೇ ನನ್ನ ಅರಿಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಾಸನೆಯ ಈ ರೂಪಗಳು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಗಳಾಗುವ ಸಂಭವವುಂಟು. ಒಂದೇ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು- ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ ವಿಭಿನ್ನರೂಪಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾದ ವಸ್ತುತೀ. ಆಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಇದು ಅಸಮ್ಮತವಲ್ಲ. ಎಂತಲೇ ಅವರು ಮರ್ಗಾಪಂತ್ರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ 'ತ್ರಿನೇತ್ರತ್ವಂ ಚ ಮರ್ಗಾ-ಯಾಃ ಪ್ರಾಯಃ' ಎಂದು ಮರ್ಗಾಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ- ಎರಡು ಕಣ್ಣಿನ ರೂಪ ಮತ್ತು ಮೂರು ಕಣ್ಣಿನ ರೂಪ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ನರಸಿಂಹನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಉದ್ದೇಶಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ಕೈಯಿಂದ ಹದಿನಾರು ಕೈಗಳ ವರೆಗಿನ ಧ್ಯಾನವೂ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಮರ್ಗಿಗೆ ಉಪಾಸನಾಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿನೇತ್ರತ್ವತ್ರಿನೇತ್ರತ್ವಗಳು ಕೂಡಬಹುದೋ, ಹೇಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ನರಸಿಂಹನಿಗೆ ದ್ವಿಬಾಹುತ್ವಬಹುಬಾಹುತ್ವಗಳು ಕೂಡಬಹುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕೂಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದೇನೋ ಎಂಬ ಅಶಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅಧಾರವಿಲ್ಲದ ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಉಪಾಸನೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಗಳವರಂತಂತೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ. (ಲೇಖಕ)

ಯರು ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾಗಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉವಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಎಲ್ಲ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದರಿಂದ ಅಸತ್ಯೋವಾಸನೆಯಂತಹ ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಚಾಲನೆ ಕೊಟ್ಟಂತಾಗುವುದು. ಆಚಾರ್ಯರು ಪುರಾಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಸರಿಸಲಾದ ವದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿರುವ ವಿರೋಧದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ನಾವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಅನುವಾದಕರ ವಿಚಾರದ ಜೊತೆಗೆ ನಾವು ಸಹಮತರಾಗದಿದ್ದರೂ ಅವರ ಈ ಉತ್ತಮ ಅನುವಾದವನ್ನು ನಾವು ಪ್ರಶಂಸಿಸದಿರಲಾರೆವು. ಅಂತೆಯೇ ಅವರು ಈ ಎಳೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ತೋರಿದ ಚಿಕ್ಕಿತ್ವಕಬುದ್ಧಿ, ತೀವ್ರ ಅಭ್ಯಾಸ, ಪ್ರತಿಭೆಗಳ ಒಗ್ಗು ನಾವು ತಲೆದೂಗದಿರಲಾರೆವು. ಅವರ ಈ ಪರಿಶ್ರಮವು ಸಫಲವಾಗಲೆಂದೂ ಅವರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಕೃತಿರತ್ನಗಳು ಹೊರಬರಲೆಂದೂ ನಾವು ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆವು.

ಈ ಉತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಅಮೂಲ್ಯ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ “ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಗ್ರಂಥಾಲಯ”ದ ಈ ಉದ್ಯಮವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಹಾಗೂ ಮಾಧ್ವಸಮಾಜವು ಸ್ವಾಗತಿಸದಿರಲಾರದು. ಈ ಗ್ರಂಥಾಲಯವು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಒಗ್ಗು ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯು ಎಂದಿಗೂ ಮರೆಯದು. ಗ್ರಂಥಾಲಯದ ಈ ಯೋಗ್ಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಾವು ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಶೇಷ ಆನಂದದಿಂದ ಅಭಿನಂದಿಸಿ ಹರಸುವೆವಲ್ಲದೆ ಜನತೆಯು ಇದನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿ ಇದರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇವೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು,
ದಿನಾಂಕ: 3-4-೨೦18 }

ಶ್ರೀವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು,
ಶ್ರೀವೇಂಜಾನರಮಠ, ಉಡುಪಿ.

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮ

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ: ನುಂಗಲಾಚರಣೆ, ಹಿಂಕಾರದ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಳು, ಪಂಚಾರನೂರ್ತಿಗಳು, ವ್ಯಾಹೃತಿ-ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ-ವ್ಯಾಧಶಾಕ್ಷರ-ಗಾಯತ್ರಿಗಳ ನಿಷ್ಪತ್ತಿನಿರೂಪಣೆ, ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯುರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಹಿಂಕಾರ ಮರು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರದ ನ್ಯಾಸ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳು, , ವ್ಯಾಹೃತಿ, ವ್ಯಾಧಶಾಕ್ಷರಗಳ ನ್ಯಾಸಾದಿಗಳು, ಗಾಯತ್ರಿಯ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳು, ಮಾತೃಕಾಮಂತ್ರನ್ಯಾಸ, ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಭಂದಸ್ಸುಗಳು, ವಿಷ್ಣುಪಡಕ್ಷರದ ನ್ಯಾಸಾದಿ ವಿಧಿಗಳು, ಈ ಮೂಲಮಹಾಮಂತ್ರಗಳ ವ್ರತಂಸೆ, ಪೂಜಾಕ್ರಮ, ಪೀಠಪೂಜೆ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು, ನವಶಕ್ತಿಗಳು, ಷೋಡಶೋವಚಾರಪೂಜೆ, ಅವರಣ ಪೂಜೆ, ನೈವೇದ್ಯ-ಧೂಪದೀಪ, ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ, ಪುನಃಪೂಜೆ, ಫಲಶ್ರುತಿ, ಹರಿಮಹಿಮೆ, ಉಪಸಂಹಾರ. (ಶ್ಲೋಕ: ೭೦.)

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ: ಪಂಚಾಶದಕ್ಷರಗಳ ನ್ಯಾಸಸ್ಥಾನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ವಿಧಾನ, ಕಲಶಸ್ಥಾನಿಹಿತಗಳಾದ ಅಕಾದಿಶತಮೂರ್ತಿಗಳು, ಕಲಶಸ್ಥಾಪನ, ದೀಕ್ಷಾಸ್ಥಾನ, ಕಲಶಾಭಿಷೇಕಮಹಿಮೆ, ಹೋಮಪದ್ಧತಿ, ಕುಂಡದ ಅಳತೆ, ಷೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳು, ಸಮಿತ್ತಿನ ಭೇದಗಳು, ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ. (ಶ್ಲೋಕ: ೩೩.)

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ: ವ್ರತಮಾಲಕ್ಷಣ, ಪ್ರತಿಮೆಯ ಆಭರಣಗಳು, ವ್ರತಮಾನಿರ್ಮಾಣವಿಧಿ, ಶಿಲಾಪರೀಕ್ಷೆ, ಬಲಿದಾನ, ದೇವಾಲಯಯೋಗ್ಯಸ್ಥಳ, ಅಂಗುಲದ ವರಿಮಾಣ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಪೀಠದ ಅಳತೆ, ವಿಂಡಿಕೆಯ ಅಳತೆ, ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಹೊರಭಾಗ ಮತ್ತು ಒಳಭಾಗಗಳ ಅಳತೆ, ಮಂಡವಲಕ್ಷಣ, ವಾಸ್ತುಪುರುಷಪೂಜೆ, ವಾಸ್ತುಮಂಡಲ, ವಾಸ್ತುದೇವತೆಗಳು, ಮಂಟಪನಿರ್ಮಾಣ, ಅಂಕುರಾರ್ಪಣವಿಧಿ, ಬಲಿವಿಧಿ, ಅಧಿವಾಸನವಿಧಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂಗಕುಂಡನಿರ್ಮಾಣ, ಹೋಮವಿಧಿ, ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲ-ಭದ್ರಕಮಂಡಲ, ಸಹಸ್ರಕಲಶ, ಕಲಶನ್ಯಾಸಸ್ಥಾನಗಳು, ವಿಶೇಷ ಕಲಶಗಳು, ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ, ದ್ವಾರವಾಲಾದಿಬಲಿ, ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ, ಅನ್ನಾರಾಧನೆ, ಅವಭೃಥಸ್ಥಾನ, ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಿಧಿ, ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣವಿಧಿ, ಇತರದೇವತಾಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ತತ್ವಗಳು-ತತ್ವದೇವತೆಗಳು, ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರ. (ಶ್ಲೋಕ: ೧೪೦.)

ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ: ಭೂವರಾಹಮಂತ್ರ, ವರಾಹಸಪ್ತಾಕ್ಷರ-ವರಾಹ ಚತುರ್ದಶಾಕ್ಷರ, ಧ್ಯಾನನ್ಯಾಸಾದಿಗಳು, ಶ್ರೀಕರಮಂತ್ರ, ನಾರಸಿಂಹಮಂತ್ರ, ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಕ್ಷರ ನರಸಿಂಹಮಂತ್ರ, ನೃಸಿಂಹಗಾಯತ್ರಿ, ಧ್ಯಾನನ್ಯಾಸಾದಿಗಳು, ಧ್ಯಾನಿನಿರ್ಮಾಣದ ಬಾಹು-ಆಯುಧಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಪರಿಮಾಣಗಳು, ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳ ನಿರೂಪಣೆ, ಹಂಸಮಂತ್ರ, ಪ್ರಾತರ್ಯೋಗ, ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳು, ದಧಿವಾಮನಮಂತ್ರ,

ವಾಮನಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಗಾಯತ್ರೀ, ರಾಮಷಡಕ್ಷರ, ಪರಶು-
ರಾಮಧ್ಯಾನ, ದಾಶರಥೀನಾಥಾನ, ಭಾರ್ಗವಮಂತ್ರ-ರಾಘವಮಂತ್ರ, ಏಕಾ-
ಕ್ಷರಮಂತ್ರದ್ವಯ, ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ, ಕೃಷ್ಣಷಡಕ್ಷರ-ಏಕಾಕ್ಷರ, ಮಂತ್ರ-
ಮಹಿಮೆ, ವೇದವ್ಯಾಸಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ, ಏಕಾಕ್ಷರ ವೇದವ್ಯಾಸಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ,
ಹಯಗ್ರೀವಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ, ಕಪಿಲಮಂತ್ರ-ವತ್ಸಾಪ್ರೇಯಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ, ವೈದಿಕ
ಮಂತ್ರಗಳು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಂತ್ರಗಳು, ಭೂಬೀಜ-ದುರ್ಗಾಬೀಜ, ಭೂಪಂಚಾಕ್ಷರ-
ದುರ್ಗಾಷಡಕ್ಷರ, ದುರ್ಗಾತ್ರಿಷ್ಟುಪ್, ದುರ್ಗಾಮಂತ್ರದ ಧ್ಯಾನನ್ಯಾಸಾದಿ ವಿಧಾನ,
ಬ್ರಾಹ್ಮಮಂತ್ರಗಳು, ಧ್ಯಾನ, ಚತುರ್ಮುಖಪಂಚಾಕ್ಷರ-ಅಪ್ಪಾಕ್ಷರ, ಮುಖ್ಯ-
ಪ್ರಾಣಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ, ಪ್ರಾಣಾಶಾನಾದಿಪಂಚಮಂತ್ರಗಳು, ಸರಸ್ವತೀಮಂತ್ರ-
ಭಾರತೀಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ, ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರ, ಧ್ಯಾನ, ಪಾರ್ವತೀಪಂಚಾಕ್ಷರ, ಶೇಷ-
ಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ, ಗರುಡಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನಸ್ವರೂಪ, ದಿಕ್ಪಾಲಮಂತ್ರಗಳು, ದಿಕ್ಪಾಲರ
ವರ್ಣ ಮತ್ತು ಆಯುಧಗಳು, ಸ್ಕಂದಮಂತ್ರ, ಸೂರ್ಯಮಂತ್ರ, ಸ್ತಿವಪ್ರಸಾದ-
ಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ, ಧನ್ವಂತರಿಮಹಾಮಂತ್ರ, ಧ್ಯಾನ ಫಲಗಳು, ಶಾಂತಿಯೋಪವಿಧಾನ.
ಹರಿಗುರುಭಕ್ತಿ, ವೇದೋಕ್ತ ಧನ್ವಂತರಿ ಮಂತ್ರ, ಮಂತ್ರಜನವ ಉದ್ದೇಶವಿಶೇಷಗಳು,
ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರನ್ಯಾಸ, ನ್ಯಾಸನ್ಯಾಸಗಳು, ಯಂತ್ರವಿಧಾನ,
ಆಚಾರ್ಯಲಕ್ಷಣ, ಆಚಾರ್ಯಭೇದ, ಯಮುನಿಯಮಾರ್ಗಗಳು, ಆಸನತ್ರಯ,
ಮಾತ್ರಾಕಾಲ, ಸುಸುಮ್ಮಾನಾಡಿ, ದೇಹದೋಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿದ್ರಗಳು, ೭೦ ಸಾವಿರ ನಾಡಿ
ಗಳು, ಧ್ಯಾನಧಾರಣಾಲಕ್ಷಣ, ಮಂಗಲಾಚರಣೆ, ಗ್ರಂಥಮಹಿಮೆ, ಸ್ವರೂಪವಿರೂಪಣೆ,
ಗ್ರಂಥೋಪಸಂಹಾರ, ಮಂಗಲವಾರ. (ಶ್ಲೋಕ: ೧೬೫.)

೪ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಶ್ಲೋಕ ಸಂಖ್ಯೆ.

೭೦ + ೨೩ + ೧೪೦ + ೧೭೫ = ೪೦೮.

ತಿದ್ದುವಡಿ:

೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ೧೦ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಶಾಂತಸಂವಿಚ್ಛದ್ಗುಣಶ್ಚ' ಎಂದು
ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು 'ಶಾಂತಸಂವಿತಃ ಷಡ್ಗುಣಶ್ಚ' ಎಂದು ವಿಸಂಧಿಯಾಗಿ ತಿದ್ದಿ
ಕೊಂಡು ಓದಬೇಕು.

ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಕುರಿತು

ಆಡಸಿದಾಗ ವಿಜ್ಞಾನದೊಂದಿಗೆ ಲಗದ ಭರಕೆ
ಕಂಗೆಟ್ಟು ಮೈಮುಂದುದಿಕೊಂಡಿರದ ತಂತ್ರಂ!
ಕುರುಷುಗಳಲ್ಲಿಯೊಳು ಕಂಗಳನು ಕಣ್ಣಿರಿಯ
ದಣೆವ ಕ್ಷೋಣಿಗಿಯೊ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಂ!

ಭಾರತದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಒಂದು. ಪ್ರಾಚೀನರ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಗೆ, ಅವಿಶ್ವಾಮಯ ಸಿದ್ಧಿಗೈ, ಅವೂರ್ವವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನದೊಂದಿಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿರುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ. ಮನುಷ್ಯನ ಸಾರಭೂತವಾದ ಮತ್ತು ಫಲಪತ್ತಾದ ಯತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಯಶಸ್ವಿಯಾದ ಯತ್ನವೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದೆ. 'ಯತ್ಸಾರಭೂತಂ ತದುಪಾಸಿತವ್ಯಂ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವು ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾದರಿ. ಅದರ ಕುರಿತು ಪ್ರಾಚೀನರಿಗಿದ್ದ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಅಂಥದು, ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅವರು ಪಟ್ಟ ಶ್ರಮ ಅಂಥದು ಅದರಿಂದ ಅವರು ಪಡೆದ ಸಿದ್ಧಿಯೂ ಅಂಥದು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ— ಅದರಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವಾದರೂ ಏನಿವೆ? ಅದರ ಬೆಂಬತ್ತಿ ನಡೆದ ಪ್ರಾಚೀನರ ಜಾಡು ಎಂಥದು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವ ಮೊದಲು ತಂತ್ರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನರು ಯಾವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. 'ತಂತ್ರ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಇವತ್ತಿಗೂ ನಾವು ಬಹುವ್ಯಾಪಕವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಜೀವನತಂತ್ರ, ರಾಜ್ಯತಂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಡೆದಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಒಂದರ ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ಸುಗಮತೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು, ಉಪಾಯಗಳನ್ನು, ವಿಭಾನಗಳನ್ನು 'ತಂತ್ರ' ಶಬ್ದ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು, ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಆದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಶಬ್ದ 'ತಂತ್ರ'ಶಬ್ದ. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ನಮಗೆ ಬೇಕಾದಂಥ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ, ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂಬ ದೊಡ್ಡ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನರು ಅದನ್ನು 'ತಂತ್ರ' ಎಂದು ಕರೆದರು. ತಂತ್ರಪದದ ಈ ತೆರನಾದ ನಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು 'ತಂತ್ರ' ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು—

‘ತನೋತಿ ವಿಪುಲಾನರ್ಥಾನ್ ತತ್ಪ್ರಮಂತ್ರಸಮನ್ವಿತಾನ್ |

ತ್ಪ್ರಾಣಂ ಚ ಕುರುತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಂತ್ರಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ||’

ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹರಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಯ ಪಥಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ; ಆಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಾಂಧವ ನಂತೆ ಬಿಂಗಾಸಲಾಗಿ ಕಾವಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ-ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ. (ತನೋತಿ ತ್ರಾಯತೇ ಜೇತಿ ತಂತ್ರಮ್) ಇಂಥ ದೊಡ್ಡ ಗೌರವದ ಮಾತನ ಪ್ರಾಚೀ ನರು ತಂತ್ರದ ಕುರಿತು ಆಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿರುವ ಅವರ ವಿಶ್ವಾಸ ದಾಡ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ನಾವು ಅಚ್ಚರಿಗೊಳ್ಳುವೆವು.

‘ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆ’ಯಲ್ಲೂ ಈ ಪದದ ನಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ—

ಸರ್ವೇರ್ಥಾ ಯೇನ ತನ್ಯಂತೇ ತ್ರಾಯಂತೇ ಚ ಭಯಾಜ್ಞನಾಃ |

ಇತಿ ತಂತ್ರಸ್ಯ ತಂತ್ರತ್ವಂ ತಂತ್ರಜ್ಞಾಃ ಪರಿಚಕ್ಷತೇ ||’

ಎಲ್ಲ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವುದರಿಂದ, ಭಯದಿಂದ ಪಾರುಗಾಣಿಸು ವುದರಿಂದ- ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಂಡಿತರು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಕರೆದರು. ಹೀಗೆ ಬಹುವಿಧವಾದ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ಒಂದೊಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ತಾತ್ವಿಕ ಜನರ ಪ್ರಧಾನ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಮೆರೆದಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದ ವರೆಗೂ ಈ ತಂತ್ರದ ಅವಶೇಷ- ಅದ ರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷತಃ ಮಂತ್ರವಾದದ ಭಾಗ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಯಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಇನತ್ತು ನಾವು ಕಾಣುವ ತಂತ್ರಮಂತ್ರಗಳು ಅವುಗಳ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ- ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಉಳಿದುಕೊಂಡ ಆಭಾಸರೂಪ ಗಳು, ಅಪಚಾರದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು.

*

*

*

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ತತ್ಪ್ರಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಮುಖ ಒಂದೆರಡೇನಲ್ಲ; ಅನಂತಮುಖದಿಂದ ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನದ ಅನಂತ ಸ್ತೋತಸ್ಸು ಹರಿದು ಬಂದಿದೆ. ಹಲವಾರು ವೇದಾಂತಗಳು, ಹಲವಾರು ಆಗಮ ಪುರಾಣಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರತಿರೂಪಗಳು. ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಿಯೇ ತಪ್ಪೋ ಎಂದು ಅಳಿವುದಾಗಲಿ, ತೀರ್ಮಾನಿಸುವುದಾಗಲಿ ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ನಿಲುಕದ ವಿಷಯ. ನಾವು ಕಂಡು ಕೇಳಿ ಅರಿಯದ ವಿಷಯಗಳ ಕುರಿತೇ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ನಮ್ಮನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದರೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

ಸಾಧನಬಲದಿಂದ ಅದರ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡಬಹುದು. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನರು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಕುರಿತು ಆಡಿದ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯ ಮಾತು—

‘ಅನ್ಯಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ವಿನೋದಮಾತ್ರಂ
ನ ತೇಷು ಕಿಂಚಿದ್ಭುವಿ ದೃಷ್ಟಮಸ್ತಿ |
ಚಿಕಿತ್ಸಿತಜ್ಯೋತಿಷತಂತ್ರವಾದಾಃ
ಪದೇ ಪದೇ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾವಹಂತಿ ||’

ಎಷ್ಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿರಲಿ, ಅವೆಲ್ಲ ಒಂದು ಮೋಜು; ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಯಾರೂ ಕಂಡು ಬಂದು ಎದೆ ತಟ್ಟಿ ನಾರುವವರಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅದರ ಗೋಜು ನಮಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಕುರಿತು ಈ ಮಾತನ್ನಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಅದು ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ, ಜ್ಯೋತಿಃಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ—ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ನಂಬುಗೆಯ ಬಿಗುಪನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನದ ಸುಗಮತೆಗೆ, ಸೊಗಯಿಕೆಗೆ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ-ಜ್ಯೋತಿಃಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನರು ನಾವಿರ ಬಾರಿ ಆಡಿದ್ದಾರೆ-ನಾವಿರ ಬಾರಿ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಜನ ಅದರ ಕುರಿತು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಭಾವನೆ ಎಂಥದು? ‘ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ’ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡೇ ಮೂಗು ಮುರಿಯುವಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕಾರ, ಅದರ ಪೇಜುಗಳನ್ನಷ್ಟು ಓದದೆಯೇ ತಿರುವಿ ಹಾಕುವಷ್ಟು ಪ್ರಜ್ಞೆ ನಮ್ಮದು! ಈ ಅನಾಸ್ಥೆ-ಆಗೌರವ ಏತರಿಂದ ಬಂತು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ದೊರೆಯುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ಪರಿಹಾರವೆಂದರೆ—ಇದು ನಮ್ಮ ಜನರ ಜಂಬುಕಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಫಲ ಎಂದು. ಯಾವುದನ್ನೂ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ತರದೆ—ಬರಿಯ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ನಂಬಿ ಕುಳಿತರೆ ಯಾವುದರ ಗತಿಯೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಬಲ್ಲದು. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ? ಅದು ಏತಕ್ಕೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಯಾರಾದರೂ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಸವಾಲೆತ್ತಿದರೆ ‘ಅದು ಇಂಥದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಸರಿ’ ಎಂದು ವಾದಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಅದರ ಜತೆಗೆ ತಂತ್ರಗಮಗಳ ಕುರಿತಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಇದು ಒಳ್ಳೆತನ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಇದು ನಾವು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎನ್ನುವುದರ ಕುರುಹಲ್ಲ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಅಪೂರ್ವ ಪುಸ್ತಕಾಲಯವೇ ಇರಬಹುದು, ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಲೂ ಜಾಗವಿಲ್ಲದೆ ನಾವು ಅದನ್ನು ಹೊಳೆಗೋ ಬಾವಿಗೋ ಜಿಲ್ಲೆ ಕೈಕೊಡುವ

ಕೊಂಡಿರಬಹುದು, ಅಥವಾ ಯಾರಿಗಾದರೂ ದಾನವಿತ್ತು ದಾನಿಗಳು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಯಾವ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ನಾವು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ? ಯಾವುದರ ತಿರುಳನ್ನು ನಾವು ಅರಿತು ಆಚರಣೆಗೆ ತಂದಿದ್ದೇವೆ? ಇಂಥವರ ಕುರಿತು ಭವಿಷ್ಯತ್ತುರಾಣದಲ್ಲೆ ಆಡಿದ ಮಾತು ನಮ್ಮ ಅಂತರಂಗ ಚುಚ್ಚಿ ಕೆದಕುವಷ್ಟು ಮೊನಕಾಗಿದೆ—

‘ಬಹೂನಿ ಪುಸ್ತಕಾನೀಹ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ |

ತಸ್ಯ ಸಾರಂ ನ ಜಾನಾತಿ ಸ ಜಂಬೂಕಃ ಪಶುಃ ಸ್ಫುಟಃ ||’

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳಿವೆ, ಬೇಕಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿವೆ, ಆದರೆ ನಾವು ಅದರ ಸಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸದೆ ಜಂಬೂಕಪಂಡಿತರೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡೆವು. ಈ ಜಂಬೂಕಪಾಂಡಿತ್ಯದಿಂದ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಅವನತಿಯನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುವಂತಾಯಿತು.

ಸತ್ಯಮರ್ಥದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಇದೇ ತೆರನಾದ ಮಾತನ್ನಾಡಿದ್ದಾರೆ—

‘ಪುಸ್ತಕೇ ಲಿಖಿತಾ ವಿದ್ಯಾ ಯೇನ ಸುಂದರಿ ಜಪ್ಯತೇ |

ಸಿದ್ಧಿರ್ನ ಜಾಯತೇ ತಸ್ಯ ಕಲ್ಪಕೋಟಿತತ್ಪರಸಿ ||’

ಪುಸ್ತಕಕೀಟನಾಗಿ ಯಾವುದೊಂದು ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಸಾಧನಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು ಜೊಳ್ಳಾದ ಕಾಂಡವನ್ನು ತೆಗೆದೊಗೆವಂತೆ—ಜ್ಞಾನಾಪೇಕ್ಷಿಯಾದವನು ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಯ ನಂತರ ಕಾಂಡದಂಥ ಪುಸ್ತಕ ರಾಶಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದೇನು ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಬಿಂದೂಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಾತು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿದೆ—

‘ಗ್ರಂಥಮಭ್ಯಸ್ಯ ಮೇಧಾವೀ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನತತ್ಪತಃ |

ಪಲಾಲ*ಮಿವ ಧಾನ್ಯಾರ್ಥಿ ತ್ಯಜೇದ್ಗ್ರಂಥಾನಶೇಷತಃ ||’

ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ತೆರನಾದ ಅನುಭೂತಿ ಸುಪ್ತವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಕಡೆದು ಬೆಣ್ಣೆಯಂತೆ ಹೊರ ತೆಗೆವುದೇ ಕಠಿನದ ಕಾರ್ಯ. ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವನೇ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಬಲ್ಲ—

‘ಘೃತಮಿವ ಪಯಸಿ ನಿಗೂಢಂ ಭೂತೇ ಭೂತೇ ಚ ವಸತಿ ವಿಜ್ಞಾನಮ್ |

ಸತತಂ ಮಂಥಯಿತವ್ಯಂ ಮನಸಾ ಮಂಥಾನಭೂತೇನ ||’

*‘ಪಲಾಲೋಽಸ್ಥಿ ಸ ನಿಷ್ಕಲಃ’ (ಅಮರ)

ಆದರೆ ಇಂಥ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ವೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳಿನ ಕೊಂವೆ ಎಂದು ನೆಮ್ಮುವುದೇ ನಾಗರಿಕತೆಯೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬಾಳುವ ಈ ಗಾಂವತನ ನಮಗೇತಕ್ಕೆ ಬಂತು? ಈ ಕುರಿತು ನಮ್ಮ ಜನರಿಗಿಂತ ವಾಶ್ವಾತ್ಯರೇ ಹೆಚ್ಚು ಚಿಂತೆಗೀಡಾಗಿದ್ದಾರೆ—ಕಳವಳಕ್ಕೀಡಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಅಮೂಲ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳಿದ್ದೂ ಭಾರತೀಯರು ಅವುಗಳಿಂದ ಹೆಮ್ಮೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರು ಅವುಗಳಿಂದ ಸಂಕೋಚಪಡುತ್ತಿರುವುದೇಕೆ ಎನ್ನುವುದು ವಾಶ್ವಾತ್ಯರಿಗೆ ಅಸರಿಹಾರ್ಯ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಮುಡುಪಾಗಿರಿಸಿದ ವಾಶ್ವಾತ್ಯ ವಿವ್ಲಾಂಸ ಸರ್ ಜಾನ್ ವುಡ್‌ರೋಫ್ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮನನೀಯವಾಗಿವೆ. ಅವರು ವಾಶ್ವಾತ್ಯರ ಬಾಲದಂತಿರುವ ಕೆಲ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಕಟುನುಡಿಯನ್ನೇ ಆಡಿದ್ದಾರೆ—

“They (The English educated people) were, and some of them still are, the *Manasaputra* of the English. For them what was the English and Western was the mode.

“Some of them care nothing their *Shashtra*. Others do not understand it.”

ನಮ್ಮ ಜನ ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ಮನಸೋತು ತನ್ನ ತನವನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತು! ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು, ವಿಚಾರಧಾರೆಯನ್ನು, ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ಮಾರಿಬಿಟ್ಟೆವು; ಆದರೆ ಮಾನಸಪುತ್ರರಾಗಿ ನಾವು ಬಾಳಿದೆವು. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಕುರಿತು ನಮಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ—ಅನಾದರಗಳೇ ಕಾರಣವೆಂದು ವಾಶ್ವಾತ್ಯರೊಬ್ಬರು ನಮ್ಮ ಕುರಿತು ಆಡುವಂಥ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಾವು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬಾರದಾಗಿತ್ತು. ಇನ್ನಾದರೂ ನಮ್ಮತನವನ್ನು ನಾವು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅವರೇ ಸೂಚನೆಯಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ —

“The Indian who has lost his Indian soul must regain it if he would retain that independence in his thought and in the ordering of his life which is the mark of a man that is of one who seeks *Swarajyasiddhi*.”

ಇಂದೇ ಆದರೂ—ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೆ, ಸಾಧಿಸಿದರೆ ನಾವು ಪುನಃ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ

ತಿರುಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆ ಅಗಾಧವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚೀನರು ಹಾಕಿಟ್ಟ ಬೀಗದ ಕೀಲಿ ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಪಯೋಗಿಸುವ ಇಚ್ಛೆ ಮಾತ್ರ ನಮಗಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಸರ್ ಜಾನ್‌ವುಡ್‌ರೋಫ್ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಮಾತನ್ನೇ ಆಡಿದ್ದಾರೆ—

“Again the cause of this ignorance the fact that the *Tantra Shastra* is a *Sadhana Shastra*, the greater part of which becomes intelligible only by *Sadhana*”

ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗಳುವಷ್ಟೇ ಸುಲಭದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ವಿಲಾಸಜೀವನದಲ್ಲಿ ಓಲಾಡುತ್ತಾ—ಬಾಳನ್ನೇ ಹದಗೊಡಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಲಾರ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಅನೇಕ ವ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿಯೂ ನಮಗಿದೆಯಾದರೆ—ಸಾಧನಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಅದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ತಂದು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಸಾಧನದ ಗಂಭೀರ ಇಲ್ಲದ ಬೀದಿಯ ಕಾಮಣ್ಣಗಳ ಬಡಾಯಿಯಿಂದ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಳೆವುದಿಲ್ಲ. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಕುರಿತು ಅನಾದರದ ಮಾತನ್ನಾಡಿದ ಕೆಲವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಕುರಿತು ಕೂಡ ಇವೇ ಅಸ್ತವಸ್ತೆನದಿದ್ದಾರೆ ಸರ್ ಜಾನ್‌ವುಡ್‌ರೋಫ್ ಅವರು—

‘A large number of these writers who talk in this strain have never had a *Tantra* in their hands and such Orientalists as have read some portions of these scriptures have not generally understood them, otherwise they would not have found them to be so ‘meaningless.’ They may be bad or they may be good but they have a meaning. Men are not such fools to believe in what is meaningless.’

ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಪರಂಪರೆ ಬೆಳೆದು ಬರಬೇಕಿದ್ದರೆ ಮೂಲದಲ್ಲಾದರೂ ಒಬ್ಬ ಬುದ್ಧಿವಂತ ಇದ್ದೇ ತೀರಬೇಕು. ಬುದ್ಧಿಶೂನ್ಯರದೆ ನಾವ್ರಾಜ್ಯ ಹೆಚ್ಚುಗಳಿಗೆ ಬಾಳುವುದಿಲ್ಲ. ಶತಮಾನ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ—ಸಾಧನೆಯ ಬಲದಿಂದ ದೃಢಮೂಲವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಒಂದು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ‘ಹುಚ್ಚುತನ’ ಎನ್ನುವ ಜನ ತಮ್ಮ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಕಡೆಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಮನವಿತ್ತರೆ ಚೆನ್ನು! ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೇ ಇದ್ದುದನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಬಾರದಷ್ಟು ಸೀಮಿತವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಮೂರು ಲೋಕವನ್ನೂ ಅಳೆಯಹೋಗುವುದ

ಕೃಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ತಿಳಿಗೇಡಿತನ ಇನ್ನೊಂದಿರಲಾರದು. ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅದರ ಕುರಿತು ಶೋಧಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಗೋಚಿಗೇ ಹೋಗದೆ ತಪ್ಪಾಗಿರುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನರು ತಂತ್ರ ರಾಸ್ತ್ರದ ಕುರಿತು ಎಂಥ ಮಹತ್ತ್ವದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಪ್ರಸಂಗೋಚಿತವಾಗಿದೆ.

ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಅದು ಏನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರ ಕುರಿತು ನಾವು ವಿವೇಚಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

‘ಸರ್ಗಶ್ಚ ಪ್ರತಿಸರ್ಗಶ್ಚ ಮಂತ್ರನಿರ್ಣಯ ಏವ ಚ |
 ದೇವತಾನಾಂ ಚ ಸಂಸ್ಥಾನಂ ತೀರ್ಥಾನಾಂ ಚೈವ ವರ್ಣನಮ್ ||
 ತಥೈವಾಶ್ರಮಧರ್ಮಶ್ಚ ವಿವ್ರಸಂಸ್ಥಾನಮೇವ ಚ |
 ಸಂಸ್ಥಾನಂ ಚೈವ ಭೂತಾನಾಂ ಯಂತ್ರಾಣಾಂ ಚೈವ ನಿರ್ಣಯಃ ||
 ಉತ್ಪತ್ತಿವಿಫಬುಧಾನಾಂ ಚ ತರೂಣಾಂ ಕಲ್ಪಸಂಜ್ಞಿತಮ್ |
 ಸಂಸ್ಥಾನಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಚೈವ ಪುರಾಣಾಖ್ಯಾನಮೇವ ಚ ||
 ಕೋಷಸ್ಯ ಕಥನಂ ಚೈವ ವ್ರತಾನಾಂ ಪರಿಭಾಷಣಮ್ |
 ಶೌಚಾಶೌಚಸ್ಯ ಚಾಖ್ಯಾನಂ ನರಕಾಣಾಂ ಚ ವರ್ಣನಮ್ ||
 ಹರಚಕ್ರಸ್ಯ ಚಾಖ್ಯಾನಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸೋಶ್ಚೈವ ಲಕ್ಷಣಮ್ |
 ರಾಜಧರ್ಮೋ ದಾನಧರ್ಮೋ ಯುಗಧರ್ಮಸ್ತಥೈವ ಚ ||
 ವ್ಯವಹಾರಃ ಕಥ್ಯತೇ ಚ ತಥಾಚಾಧ್ಯಾತ್ಮವರ್ಣನಮ್ |
 ಇತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ತಂತ್ರಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ||’

ಸೃಷ್ಟಿ, ವ್ರಳಯಗಳ ವಿವರ, ಮಂತ್ರ ವಿಚಾರ, ದೇವತೆಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ತೀರ್ಥಗಳ ವರಿಚಯ, ಆಶ್ರಮ ಧರ್ಮಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ, ಯಂತ್ರಗಳ ನಿರ್ಣಯ, ದೇವತೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ, ಮರಬಳ್ಳಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ ವಿಭಾಗಗಳು, ಜೋತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ತಿರುಳು, ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸಗಳು, ಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತಿ ನಿರುಕ್ತಿಗಳು, ವ್ರತಾನುಷ್ಠಾನಾದಿಗಳ ವಿವರ, ಶೌಚ-ಅಶೌಚಗಳ ನಿರ್ಣಯ, ನರಕಗಳ ವಿವರಣೆ, ಹರಚಕ್ರದ ವರ್ಣನೆ, ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ರಾಜನೀತಿ, ದಾನಧರ್ಮ, ಚತುರ್ಯುಗಗಳ ಧರ್ಮ, ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯ ಇಹದ ಸಾಧಕವಾದ ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪರದ ಸಾಧಕವಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಯಾವುದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದೋ ಅದಿಲ್ಲವೂ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಆಗಮಶಬ್ದಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಆಗಮಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯವೂ ವಾರಾಹೀತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

‘ಸೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ಪ್ರಲಯಶ್ಚೈವ ದೇವತಾನಾಂ ತಥಾಚರ್ಚನಮ್ |

ಸಾಧನಂ ಚೈವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪುರಶ್ಚರಣಮೇವ ಚ ||

ಷಟ್ಕರ್ಮ ಸಾಧನಂ ಚೈವ ಧ್ಯಾನಯೋಗಶ್ಚತುರ್ವಿಧಃ |

ಸಪ್ರಭರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುಕ್ತಮಾಗಮಂ ತದ್ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ’ ||

ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಾಚೀನರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತಂತ್ರ ಅಥವಾ ಆಗಮ ಎಂದರೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಗ್ರಂಥರಾಶಿಯಲ್ಲ. ಜೀವನೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಗಳನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವ ಜೀವನತಂತ್ರವೇ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಂತ್ರಶಬ್ದದ ನಿರುಕ್ತಿಯೂ ಸರಿಹೊಂದುವುದು. ಯಾವುದು ನಮಗೆ ಅರಿವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುವುದೋ, ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಸರೆಯಾಗುವುದೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ತಂತ್ರವೆ. ಪ್ರಾಚೀನರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನೋಪಯೋಗಿ ಎನಿಸಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಹಾಗ್ರಂಥ- ಇಂದು ನಮಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವುದು- ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣ. ಅದು ಪುರಾಣ ಎನ್ನುವುದು ಗೌಣ. ಅದರ ವಿಷಯ ಪುರಾಣದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಿಂತಿದೆ. ಅದು ಎಲ್ಲ ಯೋಗಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ- ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ- ಎಲ್ಲ ಆಗಮಗಳಿಗೂ ಮೂಲಸ್ತಂಭ ಎನಿಸುವಷ್ಟು ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಸಾವು ತಂತ್ರಶಬ್ದವನ್ನು ಇಷ್ಟೊಂದು ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ ಎರಡು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು- ಯೋಗವಿಭಾಗ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರವಿಭಾಗ. ಮಾಂತ್ರಿಕ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವೆ.

ಈ ತಂತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಶಿವಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ತಂತ್ರ ಶೈವತಂತ್ರ; ಶಕ್ತಿಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ತಂತ್ರ ಶಾಕ್ತತಂತ್ರ; ವಿಷ್ಣುಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ತಂತ್ರ ವೈಷ್ಣವತಂತ್ರ- ಈ ತಂತ್ರಗಳನ್ನೆ ರಾಜಸ, ತಾಮಸ, ಸಾತ್ವಿಕ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಂ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪಂಚರಾತ್ರವೇ ವೈಷ್ಣವತಂತ್ರಗಳ ಬೇರು— ಉದ್ಗಮ ಸ್ಥಾನ. ಜೀವನವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದ ಕಗ್ಗತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟುಸುವ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಅಥವಾ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳೆಂಬ ಪಂಚಭೂತಗುಣಗಳೇ ಪಂಚರಾತ್ರಿಗಳು. ಅವುಗಳ ಅನಾರತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ, ಈ ಪಂಚರಾತ್ರಿಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ ನಿತ್ಯವೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯವಾದ ಭಗವತ್ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಬಲ್ಲ ಮಹಾತಂತ್ರವೇ ಪಂಚರಾತ್ರ. ಈ ಮಾತು ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ—

‘ರಾತ್ರಯೋ ಗೋಚರಾಃ ಪಂಚ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಾತ್ಮಿಕಾಃ |
ಮಹಾಭೂತಾತ್ಮಕಾ ನಾತ್ರ ಪಂಚರಾತ್ರಮಿದಂ ತತಃ ||
ಅನಾಪ್ಯ ತು ಪರಂ ತೇಜೋ ಯತ್ರೈತಾಃ ಪಂಚರಾತ್ರಯಃ |
ನಶ್ಯಂತಿ ಪಂಚರಾತ್ರಂ ತತ್ ಸರ್ವಾಜ್ಞಾನವಿನಾಶನಮ್ ||
ಅಭ್ಯೇತವ್ಯಮತಃ ಶ್ರಾವ್ಯಮನುಷ್ಠೇಯಾರ್ಥಮಾದರಾತ್ |
ಪ್ರಮಾಣವ್ರವರಂ ತಂತ್ರಂ ಪಂಚರಾತ್ರಾಹ್ನಿಮೀದೃಶಮ್ ||
ಏತಾಭ್ಯಃ ಪಂಚರಾತ್ರಿಭ್ಯೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ನಿರಂಜನಮ್ |
ಯದಾ ಪಶ್ಯೇತ್ ವರಂ ತತ್ತ್ವಂ ತದಾ ಮುಕ್ತಃ ಸ ನಾನ್ಯಥಾ ||
ಸ ಏವ ದೇಶಿಕೋ ಜ್ಞೇಯಃ ಸಂಸಾರಾರ್ಣವತಾರಕಃ |
ಸ ಏವ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರ್ನಾಫಲಸ್ತದನುಗ್ರಹಃ ||’

ಪಂಚರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಪರಮಪದದ ಪಥಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ನಡೆಸುವ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಧ್ಯಯನೀಯವಾಗಿದೆ, ಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿದೆ, ಅನುಷ್ಠಾನಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವ ಈ ಪಂಚರಾತ್ರವೆಂಬ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹಿರಿದು. ಪಂಚರಾತ್ರಿಗಳಿಂದ ದೂರನಾದ ವರಮಪುರುಷನನ್ನು ಯಾರು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನೇ ಮುಕ್ತನು, ಅವನೇ ಸಂಸಾರಮೋಚಕನಾದ ಪರಮಗುರು; ಅವನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನೆಂದರೆ ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಆಗಬಲ್ಲದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಭಗವತ್ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ‘ನಿರಂಜನಃ ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮಪ್ಯತಿ.’

ತಂತ್ರಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಈ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವವನು ವಿಷ್ಣು ತುಲ್ಯನೆನಿಸುವನು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದೇನು ಸಾಮಾನ್ಯವೆ? ಅದರಿಂದಲೇ

ತಂತ್ರದ ಕುರಿತು ಪ್ರಾಚೀನರು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದೆಡೆ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ವಿಷ್ಣು ವರ್ವಿಷ್ಣೋ ದೇವಾನಾಂ ಹೃದಾನಾಮುದಧಿಯಥಾ |
ನದೀನಾಂ ಚ ಯಥಾ ಗಂಗಾ ಪರ್ವತಾನಾಂ ಹಿಮಾಲಯಃ ||
ಅಶ್ವತ್ಥಃ ಸರ್ವವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ರಾಜ್ಞಾ ಮಿಂದ್ರೋ ಯಥಾ ವರಃ |
ದೇವೀನಾಂ ಚ ಯಥಾ ದುರ್ಗಾ ವರ್ಣಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಯಥಾ |
ತಥಾ ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಮನುತ್ತಮಮ್ ||’

ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ, ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದಂತೆ, ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯಂತೆ, ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯದಂತೆ, ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥದಂತೆ, ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಂತೆ, ದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ದುರ್ಗೆಯಂತೆ, ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಂತೆ, ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ‘ಉಶ್ವತ್ಥಸಂಭವಾತ್’ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ಪಂಚರಾತ್ರದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧಕವೆಂಬುದಾಗಿ ಅವರು ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೈಷ್ಣವರಾಗಿದ್ದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರವಂಚನಾರದಂಥ ಉತ್ತಮ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಒರೆದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು-ವೈಷ್ಣವತಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಆಧಾರಸ್ತಂಭದಂತಿರುವ ಪಂಚರಾತ್ರಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದಾಗ ಯಾರಾದರೂ ಅಚ್ಚರಿಗೊಳ್ಳುವುದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಪ್ರಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಾಕ್ತಪಂಥ, ಶೈವಪಂಥಗಳು ಅವರಲ್ಲಿರುವ ವೈಷ್ಣವಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕೂಡ ತಡೆಹಿಡಿದು—ಅವರ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದ್ದುವು ಎನ್ನದೆ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರ ದೊರೆವಂತಿಲ್ಲ. ಪರಮ ವೈಷ್ಣವರಾದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಕೆಲವೊಂದು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಪರವಶರಾಗಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಕ್ತಪಂಥದ ಪ್ರಭಾವ ಅವರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ರಜಸ್ವಲಾ ದೇವತೆಯ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿದೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಕಾಲದ, ಪರಿಸರದ ಪ್ರಭಾವ ಎಂಥದೂ ಎಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು!

ಪ್ರವಂಚನಾರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಾತನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಶಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಗೌರವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು—

‘ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಯಾಮಾಹುಃ ಯಾ ಶಕ್ತಿರಿತಿ ಕಥ್ಯತೇ |
ಯಾ ಯುಷ್ಮಾನಸಿ ಮಾಂ ನಿತ್ಯಮನಷ್ಟಭ್ಯಾತಿವರ್ತತೇ ||’

ಪ್ರಧಾನಪದವಾಚ್ಯಳಾದ ಶಕ್ತಿಯೇ ನಿಮ್ಮನ್ನೂ (ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ) ನನ್ನನ್ನೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಸರ್ವಶಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ಮಾತನ್ನಾಡುವಾಗ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಅವು ಏಕಾಂತಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ. 'ಲಕ್ಷ್ಮೀ-ನೃಸಿಂಹ ಮಮ ದೇಹಿ ಕರಾವಲಂಬಂ' ಎಂದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೇ ಈ ಮಾತನ್ನೂ ಬರೆದರೇ ಎಂದು ಸಂಶಯವಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರ ಕಾಲದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಮಾರಾ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ.

ಸರ್ ಜಾನ್ ವುಡ್‌ರೋಫ್ ಅನಂದ ಸಂವಾದಿತವಾದ ಶಾಂತದಾ ತಿಲಕದ Introductionನಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

"Shankaracharya was a *Varishnava*, but his soul-stirring hymn to the *Dev* in eleventh chapter of the *Prapanchasara* would lead anyone to believe that he was a *Shakta*"

*

*

*

ತಂತ್ರಗಳನ್ನೆ ಆಗಮಗಳೆಂದೂ ಕರೆವುದುಂಟು ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಸೂಚಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆಗಮತುಲ್ಯಗಳು ಎನ್ನುವ ಗೌರವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವನ್ನು ಆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸುವ ರೂಢಿ ಬಂತು. ಅದರಿಂದಲೇ 'ತಂತ್ರಂ ವೈ ವೇದಸಮ್ಪಿತಂ' ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನರು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಂತ್ರಗಳಿಗೆ 'ಆಗಮ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬರಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಬರೆದುದುಂಟು —

‘ಆಗತ. ಶಿವವಕ್ತ್ರೇಭ್ಯೋ ಗತಶ್ಚ ಗಿರಿಜಾನನೇ |

ಮಗ್ನಶ್ಚ ಹೃದಯಾಂಭೋಜೇ ತಸ್ಮಾದಾಗಮ ಉಚ್ಯತೇ ||’

‘ರುದ್ರಯಾಮಲ’ದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ

ಆಗತಂ ಶಿವವಕ್ತ್ರೇಭ್ಯೋ ಗತಂ ಚ ಗಿರಿಜಾನನೇ |

ಮತಂ ಶ್ರೀನಾಸುದೇವಸ್ಯ ತಸ್ಮಾದಾಗಮಮುಚ್ಯತೇ ||’

ಶಿವನ ಮುಖಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದು—ಪಾರ್ವತಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿಂತ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಜಾಲವೇ ಆಗಮವಂತೆ. ಹೀಗೆ ಆಗತಂ, ಗತಂ, ಮಗ್ನಂ ಅಥವಾ ಮತಂ ಈ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳ ಮೊದಲಿನ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ 'ಆಗಮ' ಶಬ್ದದ ನಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಸಂವಾದರೂಪವಾಗಿಯೇ ಗ್ರಂಥಾರಂಭವಾಗುವುದೂ ಈ ನಿರುಕ್ತಿಗೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ಅಸಂಭವ. ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆದ ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಗ್ರಂಥವಾದ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾದ ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಉಪದೇಶ ಭಾಗದಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಾರಂಭವಾಗುವುದು. ಆಚಾರ್ಯರೂ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇದೇ ವದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ತನ್ನ ಪ್ರವಂಚನಾರದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ಶಂಕರರು ಪಾಲ್ಗೊಂಡಲ್ಲಿ ಶೇಷನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸಿರುವ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಂತೆಯೂ, ಆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಉತ್ತರಿಸುವಂತೆಯೂ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ:

‘ಅನಂತಭೋಗೇ ವಿಮಲೇ ಫಣಾಯುತವಿರಾಜಿತೇ |

ಶಯಿತಂ ಶಾಬ್ಜಾಣಂ ಶರ್ವಶೌರಿಪದ್ಮಭುವಸ್ತದಾ |

ತುಷ್ಪವೃಹ್ಯಪ್ಪಮನಸೋ ವಿಷ್ವರಶ್ರವಸಂ ವಿಭುಮ್ ||’

(ಸಾವಿರಾರು ಹೆಡೆಗಳಿಂದ ರಾಜಿಸುವ ವಿಶದವಾದ ಶೇಷನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಸ್ತುತಿಸಿದರು.)

ಪಂಚರಾತ್ರದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗವೂ ಪ್ರಾಯಃ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಅಹಿ ಬುಧ್ಧ್ಯಸಂಹಿತಾದಲ್ಲೂ ಉತ್ತರವನ್ನೀವುದು ರುದ್ರನಾದರೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದು ಪಾರ್ವತಿಯಲ್ಲ, ನಾರದ. ಸಾತ್ತ್ವತಸಂಹಿತೆಯೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಆವಿರ್ಭಾವಿತವಂತೆ; ನಾರದನಿಗೋಸ್ಕರ ರುದ್ರನಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ತವಾದುದಂತೆ; ಪರಮವೈಷ್ಣವಳಾದ ಪಾರ್ವತಿಯೂ ಈ ತಂತ್ರದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಂತೆ; ಗಣೇಶನು ಲೇಖಕನಂತೆ.

‘ಅತಸ್ತದ್ವಿನಮಾರಭ್ಯ ಪಾರ್ವತೀ ಭುವನೇಶ್ವರೀ |

ಮತ್ಸಂಗಾಧ್ಯೈಷ್ಟವೀ ಭೂತ್ವಾ ಮಾನುಷ್ಯಚೈತ್ಯರೇಶ್ವರೀ |

ಸಂಲಿಖತ್ಯಪ್ರಮತ್ತೋಽಸೌಗಣೇಶೋ ಮತ್ಪ್ರತೋಽಂತಿಕೇ ||’ (ಸಾತ್ತ್ವತಸಂ.)

ಈಶ್ವರಸಂಹಿತೆ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಹಿತೆ ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮತಿ ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ರುದ್ರ-ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣುಗಳು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದೆಂದು ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುವುದು —

‘ಶೃಣು ತ್ವಂ ದೀಕ್ಷಿತೋ ಭೂತ್ವಾ ಪೂರ್ವಮೀಶ್ವರಸಂಹಿತಾಮ್ |

ಈಶ್ವರಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪಶ್ಚಾತ್ ತಥೈವ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಹಿತಾಮ್ |

ಮದ್ ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತಾಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ತತೋ ಜ್ಞಾನಮನಾಪ್ಸುಪಿ ||’

(ವಿಷ್ಣು — ಸುಮತಿಯೆ, ನೀನು ವೈಷ್ಣವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದು ಮೊದಲು ರುದ್ರನಿಂದ ಈಶ್ವರಸಂಹಿತೆಯನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಹಿತೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊ. ಕೊನೆಯದಾಗಿ ನನ್ನಿಂದ ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಜ್ಞಾನವಂತನಾಗುವೆ.)

*

*

*

ಹೀಗೆ ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ಈ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಗುರಿಯೇನು? ಯಾವ ಉದ್ದೇಶಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಅದು ತನ್ನ ವಿಚಾರಧಾರೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿದೆ? ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಗುರಿಯಿಲ್ಲದ ಶಾಸ್ತ್ರಯಾವಾಗಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಬಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅದರ ದೃಷ್ಟಿ ಅದರ ಉದ್ದೇಶ ಎಂಥದು? ಅದು ಇವತ್ತಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂಥದು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ತೊರೆದುದರಿಂದ ಆದ ಹಾನಿಯೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಬೇಕು.

ವಿಜ್ಞಾನವು ತನ್ನ ವಿಜಯವತಾಕೆಯನ್ನು ಗಗನಕ್ಕೇರಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಯು ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸನ್ನಾಹದಲ್ಲಿದೆ, ಎಂತಲೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜೀವನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಜನ ಕಡೆಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಕಾಣುವ ಭರವಸೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅದರ ಮೂಲೋದ್ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ನ್ಯೂನತೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ಇತ್ತೀಚಿನ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಸಮರ್ಥಿಸತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ! ವಿಜ್ಞಾನವು ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಶೋಧಿಸಬಾರದೆಂದು ಅದರ ಕಣಕಣಗಳನ್ನೂ, ಅಂಶ-ಅಂಶವಾಗಿ ಶೋಧಿಸಬಾರದೆಂದು ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಶೋಧನೆಮಾಡಿದರೆ ಅಷ್ಟು ಗಹನವಾಗುತ್ತಾ ನಡೆದಿದೆ ಈ ಭೌತಪ್ರಪಂಚ! ಅದು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದಂತೆಯೇ ಅಗೋಚರವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿದೆ! ಅದು ತನ್ನ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಹುದುಗಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ! ‘ಅವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾನತಾಂ ವಿಜ್ಞಾತಮವಿಜಾನತಾಮ್’. ಸಾಗರದ ನೆರೆತೊರೆಗಳಲ್ಲಿ ತೇಲುವ ಕೀಟ ಅದರ ಆಳವನ್ನು ಅರಿಯಲಾರದು. ಕಟ್ಟಡದ ಒಂದು ತುಣುಕಾದ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಡದ ಸೊಬಗನ್ನು ಅರಿಯಲಾರದು; ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿರಹಸ್ಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಲಾರ ಎನ್ನುವ ನಿರಾಶಾವಾದವನ್ನು ಆಡುವವರೂ ಉಂಟು! ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಜ್ಞಾನದ ಸ್ತ್ರೋತಸ್ಸಿಗೆ ಅಂತಪಾರವೆಲ್ಲಿ? ಈ ಭೂಮಿಯ ಮಳೆಲನ್ನು ಎಣಿಸುವ

ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ? ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಯಾಂತ್ರಿಕನನ್ನಾಗಿರುವ ನಮ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನ ಇದೇ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದರೆ ನಮಗೆ ಅದರಿಂದ ಮುಂದೆ ದೊರಕಬಹುದಾದ ಫಲವಾದರೂ ಎಂಥದು? ಅದರ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ದಾರುಣವಾಗಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನ ತನ್ನ ಸೋತವನ್ನು ನಿಧಾನಿಸಿ ನೌಷ್ಯವಾಹಿನಿಯಾಗಿ ಹರಿಯಬೇಕು. ಅದರ ರಸಪಾನದಿಂದ ಜನತೆಯ ಬೇಕು. ಇದು ವಿಜ್ಞಾನದ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಮುಖವೂ ಇದೇ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನು ಯಾರಿಗಾಗಿ ನಾವು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ? ದುಡ್ಡು, ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಯಾರಿಗಾಗಿ ನಾವು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಉತ್ತರ ಒಂದೇ! ಜಗತ್ತಿಗಾಗಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಾವು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ ನಾವು ದುಡ್ಡನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ಸಂಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ನಾವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರೀತಿಸುವುದು ನಮಗಾಗಿ! ಆ 'ನಾನು' ನಮಗೆ ಅವಧಾನವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ನಾವು ಯಾವುದನ್ನೂ ಅವೇಕ್ಷಿಸಲಾರೆವು. ಆದರೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಆ 'ನಾನು' ಅಥವಾ ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಮರೆತೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ಶೋಧಿಸುತ್ತಿದೆ! ಯಾವ ಆತ್ಮತತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಇಡೀ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಬಯಸುವೆವೋ ಆ ತತ್ವ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿರಬೇಕು.

‘ನವಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕಾಮಾಯ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತಿ |

ಆತ್ಮನಸ್ತು ಕಾಮಾಯ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತಿ |

ಆತ್ಮಾ ನಾ ಅರೇ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ |’

ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ನಾವು ತೊಡಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಚೇತನಗಳನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳಿ, ಆ ಎಲ್ಲ ಚೇತನಗಳನ್ನೂ ಗೊಂಬೆಯಂತೆ ನಲುಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಧಾನ ಚೇತನವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಿ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ.

ವಿಜ್ಞಾನದ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ನಾವು ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ಅದರ ಮೊದಲಿನ ಕೊಂಡಿಯೇ ಎಲ್ಲೋ ತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಇನ್ನಷ್ಟು ಕೊಂಡಿಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಬಂದು ಫಲವೇನು ಎಂದು ಅಲೆಕ್ಸೇ ಕಾರಿಲರಂಥ ಮಹಾವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಸವಾಲೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ! ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅನ್ಯತ್ ಶಕ್ತಿಯ ಸೂತ್ರದ ಗೊಂಬೆಯಾಗಿ ನಾವು ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಅದು ಇಂದಿನ ಮರೆಗೂ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ

ಅಗೋಚರವಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ; ಪ್ರಾಯಃ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಅಗೋಚರವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುವುದು ಎಂದೂ ಅವರು ಉದ್ಗರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಆತ್ಮಾನ್ವೇಷಣೆ ಗಳುಹುವಷ್ಟು, ಕಾಗದ ಮುಸುಮಾಡುವಷ್ಟು ಸುಲಭದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಬರುವಂತಿಲ್ಲ— ನೀಜ. ಆದರೆ ತಂತ್ರವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಅದರ ಕುರಿತು ಬರೆದ ವಿಧಾನಗಳು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಬರುವಷ್ಟು ಶುದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲಾಗಿ ಸಾಧಕ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿಗಳಿಂದ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತನ್ನ ವಶವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು— ಅದರ ಬಲದಿಂದ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದೇನನ್ನೂ ಮಾಡಬಲ್ಲ— ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರಬಲ್ಲ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬಲ್ಲ, ಎಂದರು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು. ವಿಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ನಾವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರಬಲ್ಲೆವಾದರೆ, ಅಲ್ಲಿರುವ ಕಾಸ್ಮಿಕ್ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಯೋಗಬಲದಿಂದಲೇ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲೆವಾದರೆ ಇಂಥ ಯೋಗಶಕ್ತಿಗೆ ಯಾವ ವಿಜ್ಞಾನಿಯೂ ಶರಣುಹೊಡೆಯಬಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಅವರು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎಂದಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಾವು ಮರುಳಾಗುವುದೆ ಎಂದು ಕೇಳುವವರುಂಟು. ಅಂಥವರಿಗೆ—‘ಇದು ಸಾಧ್ಯ’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ ಇವತ್ತಿಗೂ ಬದುಕಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ಜನ ಇವತ್ತಿಗೂ ಹಳ್ಳಿಗಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದುಂಟು ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಪಾನುಗ್ರಹಶಕ್ತಿ ಕೂಡ ಏನೂ ಅರಿಯದ ಈ ಕಾಡುಜನರಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಆನ್ವೇಷಕರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏನನ್ನೂ ಅರಿಯದ ಆ ಜನ ಸಾಹಜಿಕವಾದ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲವರು ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ನಾವು ಯಾವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದಿತ್ತೋ ಅಂಥ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆಕೊಂಡು ದ್ರಾವಿಡ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದ್ದೇವೆ! ಇದು ನಾಗರಿಕತೆ ನಮಗಿತ್ತ ಉಡುಗೊರೆ!

ದೂರವಾಣಿ—ದೂರದರ್ಶಕಗಳ ಹೊಸ ಶೋಧದಿಂದ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯ ಪಾಟವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ‘ಕ್ಲೇರ್‌ವೋಯಾನ್ಸ್,’ ‘ಕ್ಲೇರ್ ಆಡಿಯೆನ್ಸ್’ ಎನ್ನುವುದು ನಮ್ಮ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲದ ಶಬ್ದವಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ. ನಾಗರಿಕತೆಯ ಜಂಜಡದಿಂದ ಬೆಳೆದುಬಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕತಾಭಾವನೆ ಒಬ್ಬನಿಂದ ಒಬ್ಬನನ್ನು ದೂರಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಎದುರು ಬಿದ್ದು ನರಳುತ್ತಿರುವ

ವ್ಯಕ್ತಿಯು ದುಃಖವನ್ನು ಕಂಡೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದಷ್ಟು ದೂರ-ನಾಗರಿಕತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮನಃಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುತ್ತಿದೆ-ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ ಕೊರಗುತ್ತಿದೆ. 'ಮೆನ್ಮರಿಸ್‌ಮ್' ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯು ಒಲವಿಂದಲೇ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಶಕ್ತಿಯ ಕುರಿತು ಯಾರೂ ಎರಡೆನ್ನಲಾರರು. ಒಬ್ಬ ಡೊಂಬರವನು ಬೀದಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮರುಳಾಟಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಷ್ಟು ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬಲ್ಲನೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ನಾವು ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ಆಲಿಸುವುದು ಏತರ ನ್ಯಾಯ? ಅಂಥ ಒಂದು 'ಟೆಲೆಪತ್'ಯನ್ನು ನಾಧಿಸಲು ನಾವೇಕೆ ಯತ್ನಿಸಬಾರದು?

ಇಂಥ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಸದುಪಯೋಗವಾಗುವಂತೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಒಂದು ಸಾಧನೆ. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಬಲದಿಂದ ನಾವು ನಮ್ಮ ದೇಹದ ಬಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು-ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು-ಅದರಿಂದ ಮುಂದೆ-ಅಕಾಂಕ್ಷಾದಿಂದ ಮಲಿನವಾಗದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅದು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಾಧಕವಾದ ಜ್ಞಾನ ಎಂದು ತಂತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸರ್ ಜಾನ್ ವುಡ್‌ರೋಫ್ ಅವರು ಈ ಕುರಿತು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥವೊಂದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

Pranayama, regulation of the breath, A yogi renders the vital airs equable, and consciously produces the state of respiration which is favourable for mental concentration, as others do it occasionally and unconsciously."

"There is no better friend than knowledge, nor worse enemy than egoism as to learn to the *Shastra* one must learn the alphabet, so *yoga* is necessary for the acquirment of *tathvajnana*"

ಇಂಥ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಒಂದು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅದು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯಲ್ಲೂ ಉಳಿದು ಬರಲಿ ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ-ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆಯುಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರು ಏನನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ-ಎಂದು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡುವಷ್ಟೂ ತಾಳ್ಮೆ-ಪುರುಷೋತ್ತಮಗಳನ್ನು ನಾವು ಪಡೆದುಬಂದಿಲ್ಲ! ಇಂಥ ಒಂದು

ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಾವು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರಿಗೆ ಕೃತಘ್ನರಾಗುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬುದರ ಅರಿವೂ ನಮಗಿಲ್ಲ! ಅವರ ನಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಸಿದ್ಧಿ-ಗೆದ್ದಲಿನ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ನವೆಯುತ್ತಿದೆ! ನಾವು ಮಾತ್ರ ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ನಾಗರಿಕರಾಗುತ್ತಿದ್ದೇವೆ! ನಮಗೆ ಹಳತು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ! ಈ ದೃಷ್ಟಿವಸ್ಥೆ ಉಚಿತ ಎಂದು ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸುವ ಕಾಲ ಈಗ ಬಂದೊದಗಿದೆ.

ನಾನು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಮಾನಸವುತ್ರರ ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಮಲಯಮಾರುತ ತೀಕ್ಷಣದ ಬದಲಾಗಿ ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದಲೇ ಬೀಸುತ್ತಿರಬಹುದು; ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯತರುಣಿಯರೇ ಬಿಡುಗಡ್ಡಿನ ಅಚ್ಚರಸಿಯರಾಗಿರಬಹುದು; ಸೂರ್ಯನೇ ಬೇಕಿದ್ದರೂ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಬಹುದು. ನಾನು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಕೆಲವು ಪುಟಗಳನ್ನೋ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೋ ಓದಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುವವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ತತ್ತ್ವಗ್ರಂಥಗಳೂ ಅವರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಎಲ್ಲ ಸತ್ಯವೂ ಸುಳ್ಳಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಯಾರು ನಿಜವಾಗಿ ಇಂಥ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬಲ್ಲರೋ, ಯಾರು ಇಂಥ ವರಂಪರಗೆ ಪುನರ್ಜೀವನವನ್ನಿತ್ತು ಜೈತನ್ಯ ತುಂಬಿಸಬಲ್ಲರೋ, ಯಾರ ಆಸೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಇಂಥ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಂಥವರು ಇದರ ಕುರಿತು ಅನಾದರ ತೋರುವುದು ಮಾತ್ರ ಅಕ್ಷಮ್ಯ ಅಪರಾಧವಾಗಿದೆ. ಅವರ ಅನಾದರದಿಂದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಿದ್ಧಿ ನಿರ್ನಾಮವಾಗುತ್ತಿದೆ; ಒಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯ ನಿಧಿ ಭೂಗತವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಶ್ರಮವುಳ್ಳ ಜನ ಈ ಮಾತನ್ನಾಲಿಸಬೇಕು. ಇದರ ಹಿಂದಿರುವ ವೇದನೆಯನ್ನು ರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ‘ಬೋಹೀಮಿಯಾನಿಸಮ್’ನಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ನಾವು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಟೊಂಕಕಟ್ಟಿ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಅಧಿಕಾರಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು ೨ ನಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಮನೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ತುಂಬಿದ್ದ ಈ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಈಗ ದೇಶಕ್ಕೊಬ್ಬ ಯೋಗಜ್ಞನೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು ಶೋಚನೀಯ. ವಿಜ್ಞಾನಿ ಅಲೆಕ್ಸೇಕಾರೇಲ್ ಅವರು ನುಡಿದಂತೆ— ಬುದ್ಧಿಜೀವಿಗಳಲ್ಲದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಶ್ವಾಸ ನಿರೋಧಮಾಡಿ ದಿನಗಟ್ಟಲೆ ಕೂಡುವ ಶಕ್ತಿ ದೈವದತ್ತವಾಗಿರುವಾಗ ಬುದ್ಧಿಜೀವಿಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿದೂ ಇದನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಿರುವುದು

ಅಕ್ಷಮ್ಯ ಅವರಾಧ! ಅದು ಬುದ್ಧಿಜೀವಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೊತ್ತುವನು
ಮಾಡದಂಥ ಕೆಲಸ!

ಮನುಷ್ಯ 'ನಾಗರಿಕ'ನಾಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುವ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆ
ಯನ್ನು ಮರೆತು ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಇನ್ನಷ್ಟು ಕೃತಕ
ಜೀವನವನ್ನು ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅದನ್ನು 'ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ' ಎನ್ನಿ—'ಎಲ್ ಪವರ್'
ಎನ್ನಿ. ಏನೇ ಆದರೂ ಅಂಥದೊಂದು ಅಪೂರ್ವಶಕ್ತಿ ಹಿಂದಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ಇತ್ತು;
ಇವತ್ತು ಕೂಡ ಯಾರನ್ನು ನಾವು 'ನಾಗರಿಕರ ಕೋಟಿ'ಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳಲು ನಾಚುತ್ತೇವೆಯೋ ಅಂಥವರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದು
ಪುರಾವೆಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಕೂಡ ಇಂಥ ಸತ್ಯವನ್ನು
ತೊಡೆಯಲಾರರು. ಬದಲಾಗಿ ಅವರು ಮನಸ್ಸಿನ ಅದ್ಭುತ ಶೋಧಕ್ಕೆ
ತೊಡಗಬೇಕಾಗಿದೆ, ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳು ದೇವತೆಗಳು ಶಾಸಕೋಟ್ಟೀತ ಕಥೆಗಳು
ಬರುತ್ತವೆ. ಅವು ಕೂಡ ಈ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಹೊರಟ ಕಥೆ
ಗಳು. ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿದರೆ ಇಂಥ ಫಲ ಬರುವುದು ಎನ್ನುವುದೂ ಇದೇ
ತರದ ಒಂದು ಸಂವಿಧಾನ. ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಇಚ್ಛಾ
ಶಕ್ತಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದಾಗ ಆತ ಏನಾಗಬೇಕೆಂದು ಆ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿ
ಸಿದನೋ ಆ ಶಕ್ತಿ ಎನ್ನು ಸಡೆದುಕೊಂಡೇ ಆ ಮಂತ್ರ ಅವನ ಬಾಯಿಂದ
ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ. ಎಂತಲೇ ಆ ಶಕ್ತಿ ಆ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಲ್ಲ— ಅದನ್ನು
ಕಂಡುಹಿಡಿದ ಪುರುಷನಲ್ಲಿದೆ. ಮಂತ್ರ ಯಾವ ಭಾಷೆಯದೂ ಆಗಿರ
ಬಹುದು— ಯಾವ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿರಬಹುದು, ಅದು ಅಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ
ವಿಚಾರವಲ್ಲ— ಅದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಶಕ್ತಿ ಎಷ್ಟು ಅಳ
ವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ. ಇದನ್ನು ಒಬ್ಬ ಜೈನ
ವಿದ್ವಾಂಸ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ:

‘ಯೇ ಹಿ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಸ್ತು ಏವ ಮಂತ್ರಾನ್ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತು ವಂತಿ | ನಿರತಿ-
ಶಯಪ್ರಭಾವಸಮನ್ವಿತೈರಿ ತೈರಮುಷ್ಕಾನ್ಮಂತ್ರಾದಸ್ಯೇದಂ ಫಲಂ ಭವತ್ಯಿತ್ಯನು-
ಸಂಧಾಯ ಯದಾ ಯಯಾಕಯಾಚಿದ್ವಾಷಯಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ ಮಂತ್ರಾಸ್ತದಾ
ತೇಷಾಂ ತತ್ರ ಭಾವಾದೇವ ತಥಾವಿಧಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಸಂಭಾ-
ವ್ಯತೇ | ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಸಾಂಪ್ರತಮಪಿ ಮಹಾವ್ರಭಾವಮಂತ್ರವಾದಿನ ಆಜ್ಞಾ-
ಪ್ರದಾನಾನ್ನಿರ್ವಿಷೀಕರಣಾದಿರಮ್ | ಸ ಬೇತ್ಸಂಭೂತಃ ಪ್ರಭಾವೋ ನೇತರ-

ಪುರುಷಾಣಾಂ ಸಮಸ್ತಿ | ತೇನ ನ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವಮ್ | ೧

(ಸ್ಯಾದ್ವಾದರತ್ನಾಕರ)

ಎಲ್ಲರೂ ಇಂಥ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ ಎಂತಲೇ ಎಲ್ಲರೂ ಇಂಥ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾರರು. ಇದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಎಷ್ಟು ಗಹನವೂ ಅದ್ಭುತವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಅದು ಈಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಟಿಯಂತೆ ವಿಕಿರಣಶೀಲವಾಗಿದೆ. ವೀಣೆಯಂತೆ ಅನುರಣನಶೀಲವಾಗಿದೆ. ಅದು ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಹತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಪರಮಾಣುವನ್ನು ಹೊಗುವಷ್ಟು ಅಣುತರವೂ ಆಗಿದೆ. ಎರಡು ಮನಸ್ಸುಗಳೂ ಸಮಾನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ- ಸಹೃದಯಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ- ಎರಡು ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಸ್ನೇಹದ ಬಂಧನ ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾಗ- ಒಂದರಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ಆಲೆ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಬಲ್ಲದು. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ದನಿ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಪಡಿನುಡಿಯಬಲ್ಲದು. ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯ ರಾದವರು ಏನಾದರೂ ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು ನೆನಸಿದಾಗ ನಮಗೆ ಬರುವ ಪ್ರೇರಣೆ- ಅಥವಾ ಬೀಳುವ ಕನಸು ಈ ಮುನ್ನೂಚನೆಗಳೆಲ್ಲ ಈ 'ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ'ಯ ಮಾದರಿಗಳು. ನಾಗರಿಕತೆಯ ಪರದೆ-ಒಂದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದಾಗ, ನಾನು ನಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣನಾದ ಒಬ್ಬ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಂಧನ ವನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿದಾಗ ಈ 'ಟೆಲಿಪತಿ' ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅದು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಪದವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಾಗ-ಹತ್ತು ಕೈಗಳು ಅವನ ಸಹಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುವವು. ಅದೇ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ನಡುಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ತೇವಳುದ್ದರೆ ಅವನ ಕಷ್ಟಕ್ಕಾಗಿ ಮರುಕವನ್ನೂ ಪಡದೆ 'ಸ್ವಿಯರಿಂಗ್' ತಿರುಗಿಸಿ ನಡೆವ ಒರಟುತನ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣ? ಹಳ್ಳಿಯ ಮನಸ್ಸು ಈಗಲೂ ಪರರ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲದು. ಅದೇ ಪೇಟೆಯ ವಿಕೃತವಾತಾವರಣ ಈ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದುಬಿಡುತ್ತದೆ.

ಮನಸ್ಸು ಎಂಬುದು ಒಂದು ತಂಬೂರಿಯಂತಿದೆ. ಸಮಾನ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ತಂಬೂರಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವೊಂದನ್ನು ಮೀಟಿದರೂ ಸವಿಸಪದಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ತಂಬೂರಿ ಅದರಂತೆಯೇ ಅನುರಣಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ತಂಬೂರಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಹೃದಯತೆ. ಇಂಥದೆ ಸಹೃದಯತೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿರುದ್ಧ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ತಂಬೂರಿ

ಗಳಂತೆ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅನುರಣಿಸಲಾರದು. ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ- ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯ ಬಿರುಸುತನದಿಂದ ಸ್ವರ ವಿಸ್ತರಣಾಗುವ ಸಂಭವವುಂಟು. ಅಂತೆಯೇ ವಾತಾಸರಣದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಕೂಡ ತನ್ನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ವೈಮುಖ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದುಂಟು. ಇದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭೋಗಜೀವನಕ್ಕೆ ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನಿತ್ತು-ವೇಟೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಾಳಿದರು, ಕಂದಸೂಲಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕಿದರು, ಉಪವಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದೇಹಶೋಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ನಮಗೆ-ಈ ಭೋಗ ಜೀವನವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಸಿದ್ಧಿಯೂ ಕೂಡ ಕ್ಷುದ್ರವೆಂದೆನಿಸತೊಡಗಿದೆ. ಅವರ ವನ್ಯಜೀವನಕ್ಕೆ 'ಅನಾಗರಿಕತೆ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ದಯವಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ! ಅವರ ಶರೀರನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ 'ಮರುಳು' ಎಂಬ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದ್ದೇವೆ! ಅವರು ಉಪವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು 'ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಕುರುಹು' ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದೇವೆ! ಈ ಕುರಿತು ಅಲೆಕ್ಸೀ ಕಾರೆಲ್ ಅವರು ಆಡಿರುವ ಮಾತುಗಳು ಮನನೀಯವಾಗಿವೆ:

* 'ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿ, ಭಾವನಾಪ್ರಸಾರ ಮತ್ತು ಪರೇಂಗಿತಜ್ಞತೆ (Telepathy) ಗಳನ್ನು ಯಾವನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ವಿಶಿಷ್ಟಶಕ್ತಿಯೇ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿ. ಕಾಲದೇಶಗಳ ಯೌಗಿಕವಾದ ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವದ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯೇ 'ಭಾವನಾಪ್ರಸಾರ' ಎನ್ನಬಹುದು. ಇವು ನಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅನೇಕರಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಂಥವರು ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಈ ಅಸ್ಪೃಶ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಬಲ್ಲರು. ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವರು ಒಬ್ಬನ ಮುಖಾಪಲೋಕನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಹೊಲಬನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲರು.

'ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಮಹನೀಯರು ತಾವಿದ್ದಲ್ಲಿಂದಲೇ ದೂರದೇಶದ ನಿಸರ್ಗಸೌಂದರ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ, ಯಾವುದಾದರೂ ಘಟನೆಯ ವಿವರವನ್ನಾಗಲೀ, ಯಾವನೋ ಪರಿಚಿತ ಅಥವಾ ಅಪರಿಚಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ರೂಪರೇಖೆಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ಏತ್ತರಿಸಲು ಶಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಅದ್ಭುತವೆನಿಸಿದರೆ 'ದೂರ ಭಾವನಾಪ್ರಸಾರ'ವು ಇದಕ್ಕೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದುದು.

* 'Man the unknown' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದ ಅನುವಾದವಾದ 'ಅವ್ಯಕ್ತಮಾನನ' ದಿಂದ.

ಸಾವಿರಾರು ಮೈಲುಗಳಾಚಿಗಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಡನೆ ಕೇವಲ ಭಾವನಾತರಂಗಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆಸಿದ ಸಿದ್ಧರನಗಳೆಷ್ಟೋ ಇವೆ. ಸಾವು ಏನನ್ನೋ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಅದನ್ನು ದೂರಗತನಾದ ನಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆಯೂ ಅವನು ಅದೇ ಸಮಯ ನಮ್ಮ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಅರಿತುಕೊಂಡು, ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದಂತೆಯೂ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳು ಅನೇಕ ಇವೆ.

‘ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವಸಂಬಂಧವಾದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿದ್ದೋ ಪಾಲು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅತೀತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಒದಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದು ಖಚಿತವಾಯಿತು. ನಡುವೆ ಎಷ್ಟೇ ಅಂತರವಿದ್ದರೂ ಒಬ್ಬನ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಪ್ರಸಾರಮಾಡಿ ಆತನ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಈತನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಭಾವನಾ ಪ್ರಸಾರವು ಕೂಡ ವಾಸ್ತವವಾದ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಯ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ. ಇದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕದ ಒಂದು ಅಂಗ. ಮಾನವನ ಪ್ರತಿಭೆಯೊಡನೆ ಈ ವಿಶಿಷ್ಟಶಕ್ತಿಯೂ ನೇರಿಕೊಂಡರೆ ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅದ್ವಿತೀಯ ಮೇಧಾವಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿತ ವಿದ್ಯೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದು ಮನುಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹರಿತಮಾಡುವುದು.

‘ಕೆಲವು ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲೂ, ಜೀವಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ತೋರುವುದುಂಟು. ಅಂಥ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಸಾಧಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದಲೇ ಹಲವು ವಿಚಿತ್ರ ಪವಾಡಗಳು ಜರಗುತ್ತವೆ. ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಬಳಿಕ ಉಳಿಯುವಷ್ಟು ಊನ ಉಬ್ಬರಗಳು ಪವಾಡ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಅನಂತರ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಎಷ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವೋ ಅಷ್ಟೇ ಸತ್ಯವೂ ಆದ ಸಂಗತಿ. ನಿಸರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರೋಗಪರಿಹಾರಮಾಡುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಶಕ್ತಿ ಅದ್ಭುತವಾದುದಲ್ಲವೆ? ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಪವಾಡಗಳುಂಟಾಗುವುದು ಹೇಗೆ, ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಈ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿರುವಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನ ನೈತಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಯಾವ ಪರಾತ್ಪರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಭಾವಿಸಿರುವವೋ ಅದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತ, ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಜಾರಿಕೊಂಡು ಜಮೀಲವಾಗುವ ಈ ಚಿಕಿತ್ಸಾವೈಖರಿ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದುದು, ಅಭೇದ್ಯವಾದುದು.

‘ವಿಜ್ಞಾನದ ಧೈಯವು ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದು ನಿಜವಾದರೂ ಅದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಉನ್ನತವಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ತೃಪ್ತಿಸುಖಗಳ ಸಾಧನೆಗೋಸ್ಕರ ಸುಲಭವಾದ ಹಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೊಡುವ ನಮ್ಮ ಜನತೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹೇಯವಾದುದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು? ಅಮೇರಿಕ ದಂಧ ಸುಧಾರಿತ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಕಗೃಹ, ಸಿನೆಮಾಮಂದಿರ, ಮತ್ತು ವಿಲಾಸವಾಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದವನ್ನರಸುವ ನಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನು ವಿಶ್ವ ಸೌಂದರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಏನು ಕುತೂಹಲ ತಳೆದಾನು?

‘ಶ್ರೇಷ್ಠಕಲಾವಿದರೂ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಜನಜೀವನದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ರಾದರೂ ಅವರಲ್ಲಿಷ್ಟು ಜನ ಕಡುಬಡವರಾಗಿ ಜೀವಿಸಬೇಕು? ಪಾತಕಿಗಳೂ ದಸ್ಯುಗಳೂ ಹಣದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆನಿಸಿ, ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಿಂದಲೂ, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರಿಂದಲೂ, ಏಕೆ ಸರ್ವಜನರಿಂದಲೂ ಮನ್ನಣೆ ಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮೆರೆಯುವುದೇ? ಇಂಥವರೇ ನಮ್ಮ ಜನಾಂಗದ ಎಳೆವರೆ ಯದ ಬಾಲಕರ ಆದರ್ಶ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದಲ್ಲಿ ಆ ಮಕ್ಕಳ ಭಾವಿಜೀವನವು ಎಷ್ಟು ಸುಖಮಯವಾದೀತು? ಧಾರ್ಮಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ಅಂತ ರಂಗಜೀವನವನ್ನೂ, ರಹಸ್ಯವಾದವನ್ನೂ ಎಂಟಿದೆಯಿಂದ ಘಂಟಾಘೋಷ ವಾಗಿ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಅಧಿಕಾರವು ಕ್ಷುಲ್ಲಕರಾಜಕಾರಣಿಗಳ ಕೈಗೆ ಬಂದಿ ತೆಂದ ಬಳಿಕ ಧರ್ಮವು ಹೇಗೆ ಉಳಿದೀತು? ಅಂತೂ ದುಡ್ಡೇ ದೇವರಾಗಿರುವ ಮಿಕ್ಕುದೆಲ್ಲ ಆನುಷಂಗಿಕವೆನಿಸುವ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧನಿಕರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಧನಮೋಹವು ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೇಕೆ, ಮರಾಢಿಪತಿಗಳನ್ನೂ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡಾ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲ. ತೀರ ನಿಮ್ಮ ತರಗತಿಯ ಸಂಸ್ಕೃ ತಿಯ ಹೊನಲಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಪೂರದಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮ ತಲೆ ಮಾರು ಈ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆದೀತೇ ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಪ್ರಶ್ನೆ ಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

‘ಎಲ್ಲ ಮತಗಳೂ ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುವು. ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲೂ, ದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಜನರು ಅತೀವ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ರತವು ಸುಸಂಸ್ಕೃತರೆನಿ ಸಿದ ನಮ್ಮಿಂದ ತುಚ್ಛವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ ನಾವು ಬೇಕಷ್ಟು ನಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದೇವೆ.

‘ಶಾರೀರಿಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನಂತವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದರೂ ಸಲ್ಲುವುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ದೂರಭಾವನಾಪ್ರಸಾರ ಮತ್ತು ಪರೇಂಗಿತಜ್ಞತೆಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಅಖಂಡ ಸ್ವತ್ವದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ದೇಶದಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಸಹೃದಯನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಸುವನು. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿದರೆ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಭಾವನೆಗಳೂ, ಮನೋವ್ಯಾವಾರಗಳೂ ವಿದ್ಯುತ್ತರಂಗಗಳಂತೆ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಿವೆಯೇ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಮೂಡುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಶೈವಾಲ (Aleg)ದಂತೆ ಮಸ್ತಿಷ್ಕದ ಕಣಗಳನ್ನು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿಂದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುವ ಶೈವಾಲದ ಕಳೆಗಳಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಂತುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸುತ್ತಲಿನ ಸಾಗರೋಪಮವಾದ ವಿಶ್ವದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ತೇಲಗೊಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶೈವಾಲವು ಎಂದೂ ಭೌತ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ದಾಟುವಂತಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಾದರೋ ಕಾಲದೇಶಗಳ ಈ ಭೌತವಿಸ್ತಾರವನ್ನೆತ್ತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಭಾವನಾಪ್ರಸಾರದಂತಹ ಭೌತವಿಶ್ವಾತೀತವಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದು.

‘ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲಾದ ಈ ಮಹತ್ತರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪುಸ್ತಕಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೂತಿಟ್ಟರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ; ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಆದರ ಶಾಖವು ತಗಲಲೇಬೇಕು. ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಕಾಣಬಹುದಾದ ಈ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಾಹಸವು ೨೫ ವರ್ಷಗಳ ಏಕಾಗ್ರ, ಸತತ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಎಷ್ಟಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮನನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಿರುವ ಶಿಸ್ತು, ಸಂಯಮಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟು ದೀರ್ಘಾವಧಿ ಯಾವನು ಪಾಲಿಸುವನೋ, ಅವನು ಜನಾಂಗದ ನಾಯಕನಾಗಲು ಅರ್ಹನಾಗುವನು. ಬ್ರಿಜ್ ಆಡುವುದು, ಕ್ರಿಕೆಟ್ ನೋಡುವುದು, ನಾಟಕ ಸಿನೆಮಾ ಗೃಹಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವುದು, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಥವಾ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಗಗಳ ವ್ಯಾಸಂಗದಿಂದ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ನಿವೇದಿಸುವುದು, ಸಾಗರೋತ್ತರ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಟನೆಮಾಡುವುದು— ಮುಂತಾದ ಇಂದಿನ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯ ಧುರೀಣರ ಜೀವನ ಕ್ರಮವು ಇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲದು. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿ ಮೆರೆದ ಯಾವ ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನವಲೋಕಿಸಿದರೂ ಸಮಾಜದ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಪುರುಷರು ಅಲ್ಲಿ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಗುವರು. ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲೂ, ಪ್ರಯೋಗಶಾಲೆಗಳಲ್ಲೂ ವಾಸಿಸುವ

ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮುಖ್ಯ ದೋಷವೆಂದರೆ ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಅನುತ್ತುಂಗ ಧೈರ್ಯ ಎಂಬೆರಡೇ. ದೂರದ ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ಎದೆಚಾಚಿ ಮನಚಾಚಿದಾಗ, ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕದ ಕಡೆಗೆ ದಿಟ್ಟ ಹರಿಯುವುದಾಗ, ಮಹೋದ್ದೇಶಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಯತ್ನೋತ್ಸುಕರಾದಾಗ ನಾವು ಬದುಕಿದ್ದೇವೆ, ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎನ್ನುವ ಅಧಿಕಾರ ನಮಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಹಾಸಾಹಸಕ್ಕುಚಿತವಾದ ಮನೋಭಾವ ವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆಯು ತೀರ ಸುಲಭವೆನಿಸಿತು.'

ಅಲೆಕ್ಸೇ ಕಾರೆಲರ ಇಷ್ಟು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ನಮಗನ್ನಿಸುವುದೇನು? ವಿಶ್ವದ ಯಾವ ಮೂಲೆಯಿಂದಲಾದರೂ ಬರುವ ಸತ್ಯದ ಸಂದೇಶ ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತುಗಳು-ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಜನರನ್ನು ಕಂಡು ಬರೆದುದಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಾದಿತವಾದ ಸತ್ಯ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ; ವಿಶ್ವಸತ್ಯವಾಗಿದೆ.

ವಿಲಾಸಜೀವನದಿಂದ ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ನಾಗರಿಕತೆಯಾದರೆ-ಕೃತಕವಿಧಾನದಿಂದ ಯಾಂತ್ರಿಕತೆಯ ಬಾಳನ್ನು ಬಾಳುವುದೇ ನಾಗರಿಕತೆಯಾದರೆ- ಕೃತಕವಾಯುವನ್ನೇ ಉಸಿರಾಗಿ ಎಳೆದುಕೊಂಡು-ವರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ ತನಗರಿವಿಲ್ಲದಂತೆ ನಿಸರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ ಮುಖವಾಗಿ ನಡೆವುದೇ ನಾಗರಿಕತೆಯಾದರೆ ಅಂಥ ನಾಗರಿಕತೆ ನಿನಾಮನವಾದುದೇ ಆದರೆ ಯಾವ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿದೆ? ಯಾವ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ತೊಡಕಿದೆ? ಅಲೆಕ್ಸೇ ಕಾರೆಲರಂಥ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೂ-ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಪ್ರಾಚೀನವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಜತೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಭೋಗಜೀವನವನ್ನು ಕ್ಷಣಕಾಲ ಬದಿಗೊತ್ತಿ ತ್ಯಾಗಜೀವನದ ರುಚಿಯನ್ನು ಕಾಣುವಂತೆ ಸಲಹೆಯೇಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಭೋಗವನ್ನರಿಯದ ಆ ಅಧಿಕಾರ ಸಂಪತ್ತಿ ಎಂಥದು ಎಂದು ನಾವು ವರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಅಧಿಕಾರಸಂಪತ್ತಿ

ಯಾವುದೇ ಒಂದು ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಓದಿ ಬಿಟ್ಟು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಗುಣಗಳಿರಬೇಕೆಂದು-ವತಂಜಲಿ ಮಹರ್ಷಿ ತನ್ನ ವ್ಯಾಕರಣ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದು ಬಹು ಸೊಗಸಾಗಿದೆ:

‘ದಕ್ಷಿಣೇನ ಹಿಮವಂತಮುತ್ರ ರೇಣ ಪಾರಿಯಾತ್ರಮೇತಸ್ಮಿನ್ ಆರ್ಯಾವರ್ತೇ
ನಿವಾಸಾ ಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯಾ ಅಲೋಲುವಾ ಅಗೃಹ್ಯಮಾಣ-
ಕಾರಣಾಃ ಕಿಂಚಿದಂತರೇಣ ಕಸ್ಯಾಶ್ಚಿದ್ವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಪಾರಂಗತಾಸ್ತತ್ರಭವಂತಃ
ಶಿಷ್ಯಾಃ |’ (ಮಹಾಭಾಷ್ಯ)

ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಿಯಾತ್ರ, ಹಿಮವಂತಗಳೇ ಎಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವ
ಈ ಆರ್ಯಾವರ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಮಡಕೆಯಲ್ಲಷ್ಟು ತುಂಬಿಡುವ ಧಾನ್ಯ
ಸಂವತ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಐಸಿರಿಯಲ್ಲಿ ಹಂಬಲವೇ ಇಲ್ಲದ,
ಯಾವುದೋ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಕಾರಣದಿಂದ ದಂಭಕ್ಕಾಗಿಯಲ್ಲದೆ-ಕೇವಲ ಕರ್ತವ್ಯ
ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸದಾಚಾರನಿರತರಾದ, ಯಾವೊಂದು ಪೂರ್ವಗ್ರಹವೂ ಇಲ್ಲದೆ
ತಲಸ್ಪರ್ಶಿಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮ-
ಣರು ಶಿಷ್ಯರೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥವರು ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕುರಿತು
ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಬಲ್ಲರು. ಒಂದು ಜನಾಂಗವನ್ನು
ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಹಿತದ ಪಥದಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬಲ್ಲರು. ನಮ್ಮ ಸೀಮಿತ
ಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಲಾರದಷ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾ-
ಗಿದೆ ಅಂಥವರ ಪ್ರಜ್ಞಾಶಕ್ತಿ. ‘ಆವಿರ್ಭೂತ ಜ್ಯೋತಿ’ಗಳಾದ ಅಂಥ ಮಹಾ-
ಪುರುಷರು ಅತೀತಾನಾಗತಗಳನ್ನರಿತುಕೊಂಡು ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಸನ್ಮಾರ್ಗ
ಕೈಳೆದು ಉದ್ಧರಿಸಬಲ್ಲರು:

‘ಆವಿರ್ಭೂತವ್ರತಾಶಾನಾಮನುಪಪ್ಲುತಚೇತಸಾಮ್ |

ಅತೀತಾನಾಗತಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನ್ನ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ||

ಅತೀಂದ್ರಿಯಾನಸಂವೇದ್ಯಾನ್ ಪಶ್ಯಂತ್ಯಾರ್ಷೇಣ ಚಕ್ಷುಷಾ |

ಯೇ ಭಾವಾನ್ ವಚನಂ ತೇಷಾಂ ನಾನುಮಾನೇನ ಬಾಧ್ಯತೇ ||’

ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವವರು ಎಷ್ಟು ಜಾಗರೂಕರಾಗಿರ-
ಬೇಕು ಎಂಬ ಕುರಿತು ನಮ್ಮ ಪುರಾಣಗಳೂ ವೇದವೂ ತುಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ
ಯನ್ನಿತ್ತಿವೆ. ಕೆಳಗಿನ ಶ್ರುತಿ ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥಪಠನತತ್ಪರರಾದವರನ್ನು ಕಟು-
ವಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿದೆ:

‘ಸ್ಥಾನುರಯಂ ಭಾರಹಾರಃ ಕಿಲಾಭೂತ್

ಅಧೀತ್ಯ ವೇದಂ ನ ವಿಜಾನಾತಿ ಯೋರ್ಥಮ್ |

ಯೋರ್ಥಜ್ಞ ಇತ್ಯಕಲಂ ಭದ್ರಮಶ್ನುತೇ

ನಾಕಮೇತಿ ಜ್ಞಾನವಿಧೂತಪಾಪಾ ||’

ಅರ್ಥವನ್ನರಿಯದೆ ಬರಿಯ ಶಬ್ದಜಾಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಿಳಿಪಾಠ ಮಾಡಿ

ದಂಧವನು ಆ ಪದಗಳ ಹೊರೆಯನ್ನಷ್ಟೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಪುಣ್ಯಾನುಭಾವನು ಜ್ಞಾನದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ತೊಡೆದು ಐಹಿಕ ವಾರತ್ರಿಕ ಸುಖಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವನು. ಇದೇ ಅರ್ಥದ ಮಾತು ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದು:

‘ಯೋ ಹಿ ನೇದೇ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಗ್ರಂಥಧಾರಣತತ್ಪರಃ |

ನಚ ಗ್ರಂಥಾರ್ಥತತ್ತ್ವಜ್ಞಸ್ತಸ್ಯ ತದ್ಧಾರಣಂ ವೃಥಾ ||’ (ಮಹಾಭಾರತ)

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮನೆ ಲೈಬ್ರರಿಯಾಗುವ ಬದಲು ಬುದ್ಧಿಯೇ ಒಂದು ಲೈಬ್ರರಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಅಂಥ ಶಿಷ್ಯನನ್ನೇ ಆರಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಜವಾಬು ದಾರಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಗುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಥ ಶಿಷ್ಯ ದೊರಕದಿದ್ದಾಗ ಆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿಟ್ಟರೂ ಚಿಂತಿಲ್ಲ-ಮಾಣಿಕ್ಯ ವಂತೂ ಸರ್ವಥಾ ಮಂಗನ ಕೈಸೇರಬಾರದು.

‘ಭವಂತೋ ಬಹುಲಾಃ ಸಂತು ನೇದೋ ವಿಸ್ತಾರ್ಯತಾಮಯಮ್ |

ನಾಶಿಷ್ಯೇ ಸಂವ್ರದಾತವ್ಯೋ ನಾನ್ರತೇ ನಾಕೃತಾತ್ಮನಿ ||’ (ಮಹಾಭಾರತ)

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯಗುಣಗಳೆಂದರೇನು ಎಂಬುದನ್ನೂ ವ್ಯಾಸರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ:

‘ಏತೇ ಶಿಷ್ಯಗುಣಾಃ ಸರ್ವೇ ವಿಜ್ಞಾತವ್ಯಾ ಯಥಾರ್ಥತಃ |

ನಾಪರೀಕ್ಷಿತಚಾರಿತ್ರೇ ವಿದ್ಯಾ ದೇಯಾ ಕಥಂಚನ ||

ಯಥಾ ಹಿ ಕನಕಂ ಶುದ್ಧಂ ತಾಪಚ್ಛೇದನಿಕರ್ಷಣೈಃ |

ಪರೀಕ್ಷೇತ ತಥಾ ಶಿಷ್ಯಾನೀಕ್ಷೇತ್ಕುಲಗುಣಾದಿಭಿಃ ||

ನ ನಿಯೋಜ್ಯಾಶ್ಚ ವಃ ಶಿಷ್ಯಾ ಅನಿಯೋಜ್ಯೇ ಮಹಾಭಯೇ |

ಯಥಾನುತಿ ಯಥಾಪಾಠಂ ತಥಾ ವಿದ್ಯಾ ಫಲಿಷ್ಯತಿ ||

ಸರ್ವಸ್ವ ರತು ದುರ್ಗಾಣಿ ಸರ್ವೋ ಭದ್ರಾಣಿ ಪಶ್ಯತು |

ಶ್ರಾವಯೇಚ್ಛತುರೋ ವರ್ಣಾನ್ ಕೃತ್ವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಗ್ರತಃ ||

ವೇದಸ್ಯಾಧ್ಯಯನಂ ಹೀದಂ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ಮಹತ್ಸ್ಮತಮ್ |

ಉಪಕುರ್ಯಾಚ್ಛ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಮೇತಚ್ಛ ಹೃದಿ ವೋ ಭವೇತ್ ||’ (ಶಾಂತಿಪರ್ವ)

ಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಯೋಗ್ಯತೆಯೋ- ಅವರು ಅಷ್ಟು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಈ ರೀತಿಯ ನಿಯತಿಯಿಂದ ಪಡೆಯಬಲ್ಲರು. ಎಷ್ಟೇ ಕಠಿಣವ್ರತದಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲರೂ ಸರಿಸಮಾನರಾಗುವುದು ಅಶಕ್ಯ. ಒಬ್ಬನು ಪಾಲಕಿಯನ್ನು ಹೊರ ಬೇಕು! ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಆದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮೋಜುಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು!

ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಾಲಕಿಯ ಗತಿಯೇನು? ಇದು ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾರೂ ಬಿಗುಮಾನವನ್ನು ತಾಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಬೇಸರಿಸಲೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ:

‘ಉಪಯುಕ್ತವರಿ ಲೋಕಸ್ಯ ಸರ್ವೋ ಗಂತುಂ ಸಮೀಹತೇ |

ಯತತೇ ಚ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ನಚ ತದ್ವರ್ತತೇ ತಥಾ ||

ಮಹಚ್ಛ ಫಲವೈಷಮ್ಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಕರ್ಮಸಂಧಿಷು |

ವಹಂತಿ ಶಿಬಿಕಾಮನ್ಯೇ ಯಾಂತ್ಯನ್ಯೇ ಶಿಬಿಕಾಗತಾಃ ||’

ಅದರಿಂದ—ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ— ಪ್ರಮಾದರಹಿತನಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಅದು ಅವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಸಂಪತ್ತು, ದೊಡ್ಡ ಬಲ:

‘ಕ್ಷಿತಿಂ ವಾ ದೇವಲೋಕಂ ವಾ ಗಮ್ಯತಾಂ ಯದಿ ರೋಚತೇ |

ಅಪ್ರಮಾದಶ್ಚ ವಃ ಕಾರ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಿ ಪ್ರಚುರಚ್ಛಲಮ್ ||

ಅನಾಮ್ನಾಯಮಲಾ ವೇದಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯಾವ್ರತಂ ಮಲಮ್ |

ಮಲಂ ವೃಧಿವ್ಯಾ ವಾಹೀಕಾ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಕೌಶೂಹಲಂ ಮಲಮ್ ||

ರಾಜ್ಞಾಂ ಹಿ ಬಲಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ಬಲಮ್ |

ರೂಪಯೌವನಸೌಭಾಗ್ಯಂ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಬಲಮನುತ್ತಮಮ್ ||’

ತಂತ್ರಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದವನು ಹೇಗಿರಬೇಕು ಎನ್ನುವುದರ ಕುರಿತು ಒಂದು ಜೈನಗ್ರಂಥ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

‘ನಿರ್ಜಿತಮದನಾಟೋಪಃ ಪ್ರಶಮಿತಕೋಪೋ ವಿಮುಕ್ತವಿಕಥಾಲಾಪಃ |

ದೇವ್ಯರ್ಚನಾನುರಕ್ತೋ ಜಿನಪದಭಕ್ತೋ ಭವೇನ್ಮಂತ್ರೀ ||

ಮಂತ್ರಾರಾಧನಶೂರಃ ಪಾಪವಿದೂರೋ ಗುಣೇನ ಗಂಭೀರಃ |

ಮೌನೀ ಮಹಾಭಿಮಾನೀ ಮಂತ್ರೀ ಸ್ಯಾದೀದೃಶಃ ಪುರುಷಃ ||’

(ಭೈರವಪದ್ಮಾವತೀಕಲ್ಪ)

ಜೈನರ ಪದ್ಧತಿ ಏನೇ ಇರಲಿ, ಅವರ ಆರಾಧ್ಯದೈವ ಯಾವುದೇ ಇರಲಿ— ಅವರ ಆರಾಧಕನೂ, ಮಂತ್ರಜಾಪಕನೂ ಇತರ ತಂತ್ರಾನುಯಾಯಿಗಳಂತೆಯೇ ‘ನಿರ್ಜಿತಮದನಾಟೋಪ’ನಾಗಿರಬೇಕು, ‘ಪಾಪವಿದೂರ’ನಾಗಿರಬೇಕು. ಯಾವುದೇ ಮತವಿರಲಿ, ಪಂಥವಿರಲಿ— ಅದರ ನಾಥಕನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಸತ್ಯ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ನಾವು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ರಾಜಸ-ತಾಮಸ ತಂತ್ರಗಳು

ಬೆಳಕಿನ ಜತೆಗೆ ನೆರಳಿರುವಂತೆ, ಸುಖದೊಡನೆ ದುಃಖವಿರುವಂತೆ, ಸಜ್ಜನಿಕೆಯೊಡನೆ ದೌರ್ಜನ್ಯವಿರುವಂತೆ, ಧಳಕಿನ ಸೌಂದರ್ಯದ ಹಿಂದೆ ಕುಪ್ರವೃತ್ತಿ

ಯಿರುಸಂತೆ, ಒಲಿತಿನ ಸಂತೆಗೆ, ಕೆಡುಕು ಕೂಡ ಬೆಳೆದ ಸಂತೆ. ಇವುಗಳ ಮಿಶ್ರಣವೇ ಸಂಸಾರ. ಶುದ್ಧ ಒಳಿತು, ಶುದ್ಧ ಸುಖ, ಶುದ್ಧ ಸತ್ಯ ಇವು ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಮಾತುಗಳು. ಈ ಮಾತು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸದಿಲ್ಲ. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಬೀರಿದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು, ಅದನ್ನು ದುರುಪಯೋಗ ಪಡಿಸುವ ವಿಧಾನಕ್ಕೂ ಎಡೆಯುಂಟಾಯಿತು. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅಪಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಜದ ಮನ್ನಣೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇದನ್ನರಿತ ಕೆಲವು 'ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧ'ರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥನಾಥನೆಗೆ, ತಮ್ಮ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ, ತಮ್ಮ ದುರ್ನಿರ್ವಹನೆಗೆ ಈ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಪವಿತ್ರ ಹೆಸರನ್ನೂ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನಾಹನಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದರು. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ತಂತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವ ಪೃಶ್ತಿ 'ದೂರತ್ಯಕ್ತಮನೋಭವ' ನಾಗಿರುವುದು ಬೇಡ, 'ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣ' ನಾಗಿರುವುದೂ ಬೇಡ. ಅವ ನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಲಂಪಟತೆ. ಭೋಗಾಭಿಲಾಷೆ, ಕಾಮತೃಪ್ತಿ, ಇವೇ ಅವನು ಅಧಿಕಾರಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಕಗಳು. ಮದ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಮತ್ಸ್ಯ, ಮೈಥುನ ಮುದ್ರಾ— ಈ ಪಂಚಮಕಾರಗಳೇ ಅವನ ನಾಥನಗಳು. ಈ ಪಂಚ ಮಕಾರಗಳಿಂದ ಅವನು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. 'ಮಾಂಸ ಭಕ್ಷಯಿತಾಃ ಮುತ್ರ ಯಸ್ಯ ಮಾಂಸಮಿಹಾಡ್ಯಹಮ್' | ಇತಿ ಮಾಂಸಸ್ಯ ಮಾಂಸ-ತ್ವಮ್' ಎಂದು ನಿಂದಿತವಾದ ಮಾಂಸವೇ ಅವರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯವಾದ ಭೋಜ್ಯ. ಯಾವುದರ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ತಂತ್ರಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ದ್ವಾರೋ ಅಂಥ ಮಾನಿನೀಸಂಗ ಇವರಿಗೆ ಅವರ್ಜನೀಯ. ಯಾವುದು ಮೋಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಬುದ್ಧಿನಾಶಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಮದ್ಯ ಇವರಿಗೆ ವಿಧಿಪ್ರಾಪ್ತವೂ ಹೃದ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಬರೇ ಮಾಂಸದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತರಾಗದೆ ಮತ್ಸ್ಯವೂ ಕೂಡ ನೇವನೀಯ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇವ ರದು. ಅಕ್ಕೆ ಅವಲಕ್ಕೆ ಗೋಧಿ ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಹುರಿಹಿಟ್ಟು (ಮುದ್ರಾ) ಕೂಡ ಮಾದಕ ಎನ್ನುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವರಿಗೆ ನೇವ್ಯವಾಗಿದೆ! ಇವರು ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಹೆಸರಿನಿಂದ

೧. ಪೃಥುಕಾಸ್ತಂಡುಲಾ ಭ್ರಷ್ಟಾ ಗೋಧೂಮಚಣಕಾದಯಃ |

ತಸ್ಯ ನಾನು ಭವೇನ್ನದ್ರಾ'

ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂಧ್ಯೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಧ್ಯೆ, ತಾಮಸರ ಅಥವಾ ಕಾಪಾಲಿಕರ ಸಂಧ್ಯೆ!

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಬಂದ ಕೃತ್ರಿಮ, 'ವಿಚ್ಛಾತ್ರಾನ್ವಾ' ಇವೆಲ್ಲ ಇದರ ಕೊಡುಗೆಗಳು. ಅಸ್ಥಿಲವಾದ ಆಚಾರ, ದ್ವೇಷಪೂರ್ಣವಾದ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಹಿಂಸಾಪ್ರಚಾರವಾದ ಕೃತಿ-ಇವು ಇದರ ತತ್ವಗಳು. ಈ ಕಾಪಾಲಿಕರ ಸಂಧ್ಯೆ ಎಷ್ಟು ಹೊಲಸಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು. ಅವರು ಉವಾಸಿಸುವ ದೇವತೆ ನಗ್ನವಾಗಿರಬೇಕು, ಋತುಮತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನ. ಇವುಗಳ ಜತೆಗೆ ವಿಧವೆ ಎನ್ನುವ ಕ್ವಾಲಿಫಿಕೇಶನ್ನೂ ಇದ್ದರೆ ತುಂಬ ನೋಗನು. ಇಂಥ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಕಂಟಕವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುವುದು ಈ 'ವಿಚ್ಛಾತ್ರ'ಗಳ ಚಾಳಿ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ:

‘ಕೃಷ್ಣಾಂ ಕರಾಲವದನಾಂ ಭುಜಂಗೈರಭಿಮಂಡಿತಾಮ್ |

ದಿಗಂಬರಾಂ ಮಹಾದುರ್ಗಾಂ ಚಿಂತಯೇದ್ವೇಷಣಾದಿಷು ||’

ಈ ಸಂಧ್ಯೆದವರು ಸಿದ್ಧಿವಿನಾಯಕನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಾಗಲೂ- ಅವರ ಮನಸ್ಸು ತಾಮಸ ಗಣಪತಿಯನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅವರು ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಗಣಪತಿಯ ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳತುಂಬಿದ ಕಪಾಲವಿರಬೇಕು. ಅವನ ಬಳಿ ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಆತನ ಹೆಂಡತಿ ಪುಷ್ಟಿ ಅವನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಆಕೆಯ ಗುಹ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಇವನು ತನ್ನ ನೋಡಲಿನಿಂದ ಪೂಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಈತನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ಆಕೆಯ ಕರಗತವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೆ ಆ ಮಂತ್ರ ಹಿತವೂ ಅಲ್ಲ; ಸಿದ್ಧಿಪ್ರದವೂ ಅಲ್ಲ:

‘ಬಿಭ್ರಾಣಂ ಮಧುಮತ್ಸಪಾಲಮುನಿಶಮ್’

‘ಪುಷ್ಪಾಂಶ್ಚಿಷ್ಟತನುಮ್’

‘ತದ್ವೋನ್ಮಾಹಿತಪಾಣಿಮ್’

‘ಅಂಕಸ್ಥಾಯಾಃ ಸರಸಿಜರುಚಃ ಸ್ಪರ್ಧ್ಯಜಾಲಾಂಬಿಪಾಣೇಃ

ದೇನ್ಯಾ ಯೋನೌ ವಿನಿಹಿತಕರಂ ರತ್ನಮೌಲಿಂ ಭಜಾಮಃ ||’

‘ಸಿಂದೂರಾರುಣವಿಗ್ರಹಸ್ತಿನಯನೋ ಯೋನ್ಯಸ್ತಶುಂಡೋ ಗಣಃ

ಸಲ್ಲಿಂಗಾಹಿತಪಾಣಿಮಂಬುಜಕರಾಂ ಪುಷ್ಪಿಂ ವಹನ್ ಸೋನಿತಾತ್ ||’

‘ಪುಷ್ಕರಸ್ಪೃಷ್ಟಸ್ತಪ್ರಮದಾವರಾಂಗಮನಯಾಂಶ್ಚಿಷ್ಟಂ ಧ್ಯಜಾಗ್ರಸ್ಪೃಶಾ’

ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ‘ಧೂಮಾವತಿ’ಯ ಕಲ್ಪನೆ ಇನ್ನೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲೂ— ವರ್ಣಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಪೂಜೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಬಂದಿದೆ ಈ ದೈವ. ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಂದು 'ಧೂಮಾವತಿ'ಯೇ 'ಜುಮಾದಿ'ಯಾಯಿತು. ಈ 'ಜುಮಾದಿ'ಯೆಂಬ ಹೆಣ್ಣುದೈವದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೋ, ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಧಿಯನ್ನೋ ಕೇಳಿದರೆ ಯಾರಾದರೂ ಸಂಕೋಚಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಕಾಪಾಲಿಕ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಉನ್ನತವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ 'ಜುಮಾದಿ'ಯ ವಾಹನ ಕಾಗೆ, ಬಣ್ಣವೂ ಕಾಗೆಯದು, ಕಂಠವೂ ಕಾಗೆಯಂತೆ ಇಂಪಾಗಿದೆ, ಹಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಅಜಗಜಾಂತರ, ನೋಡುವಾಗಲೇ ಉದ್ದೇಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ರೂಪ, ಕಳೆಗುಂದಿದ ಮುಖ, ಉದ್ದವಾದ ದೇಹ, ಕೆದರಿದ ಕಣೆಯಂತಿರುವ ತಲೆಗೂದಲು, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ವೈಧವ್ಯದ ಚಿಹ್ನೆ, ಗೆರನೆಯಂಥ ಹೊಟ್ಟೆ, ಬಿರುಸಾದ ಮೂರು ಕಣ್ಣು, ಹಸಿವು ತೃಷೆಗಳಿಂದ ಬಳಲಿದರೂ ವಿಕೃತಕಾಮನೆಯಿಂದ ಬೆಳೆದು ನಿಂತ ಅಂಗಾಂಗಗಳು, ಬೆನುತು ನಾರುವ ನೈ, ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಹಾವು— ಇದು ಜುಮಾದಿಯ ದಿವ್ಯರೂಪ:

‘ಕಾಕಾರೂಢಾಠಾತಿಕ್ಯಷ್ಟಾ ಪ್ರವಿರಲದಶನಾ ಮುಕ್ತ ಕೇಶೀ ವಿರಕ್ತಾ
ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷೀ ಕ್ವತ್ಪ್ರಾತಾರ್ ಪ್ರತಿಭಟಿಚಕಿತಾ ಚಂಚಲಾ ಕಾಮಲೋಲಾ |
ಹೃಷ್ಟಾ ಪುಷ್ಟಾಲಸಾಂಗೀ ಶ್ರಮಜಲಮಲಿನಾ ವ್ಯಕ್ತದರ್ಪಾ ವಿರೂಪಾ
ಭೂತಿಂ ಧೂಮಾವತೀ ನಃ ಪ್ರದಿಶತು ವಿಪುಲಾಂ ಧೂತಸರ್ಪಾಗ್ರಹಸ್ತಾ ||’
(ಧೂಮಾವತೀಕಲ್ಪ)

ಎಷ್ಟು ಜನ 'ಜುಮಾದಿ'ಯ ಪೂಜಾರಿಗಳಿಗೆ ಈ ರೂಪದ ಕಲ್ಪನೆಯಿದೆ? ಇಂಥ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದರೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದವನ ಮನಸ್ಸು ಎಷ್ಟು ಕಾಮೋಪಹತವಾಗಿರಬೇಡ? ಎಷ್ಟು ಕಲಿಲವಾಗಿರಬೇಡ? ಅವನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ ದೇವತಾರೂಪ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಟ್ಟದ ಕೈಗನ್ನಡಿ, ಅಳತೆಗೋಲು. ಇಂಥ ಕಾಪಾಲಿಕರೇ ತುಂಬಿದ ದೇಶ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ— ಸಂಸ್ಕೃತಚೇತನರು ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ. ಈ ಪರಂಪರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಸಂತೋಷದ ಸಂಗತಿ. ಉಳಿದ ತಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಇದರ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಕೊಡಲಿಯೇಟು ಹಾಕಿವೆಯೆನ್ನಬೇಕು. ಈ ತಂತ್ರದ ಪಂಚಮಕಾರದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ತಂತ್ರಾಂತರಗಳು ಖಂಡಿಸಿದ ರೀತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು:

‘ಯೈರೇವ ಪತನಂ ದ್ರವ್ಯೈಃ ಸಿದ್ಧಿಶ್ಚೈರೇವ ಚೋದಿತಾ |
 ಶ್ರೀಕೌಲದರ್ಶನೇ ಚೈವ ಭೈರವೇಣ ಮಹಾತ್ಮನಾ ||
 ಮದ್ಯವಾನೇನ ಮನುಜೋ ಯದಿ ಸಿದ್ಧಿಂ ಲಭೇತ ವೈ |
 ಮದ್ಯವಾನರತಾಃ ಸರ್ವೇ ಸಿದ್ಧಿಂ ಗಚ್ಛಂತು ವಾಮರಾಃ ||
 ಮಾಂಸಭಕ್ಷಣಮಾತ್ರೇಣ ಯದಿ ಪುಣ್ಯಮತಿರ್ಭವೇತ್ |
 ಲೋಕೇ ಮಾಂಸಾಶಿನಃ ಸರ್ವೇ ಪುಣ್ಯಭಾಜೋ ಭವಂತಿಹ ||
 ಸ್ತ್ರೀಸಂಭೋಗೇನ ದೇವೇಶಿ ಯದಿ ಮೋಕ್ಷಂ ವ್ರಜಂತಿ ವೈ |
 ಸರ್ವೇಽಪಿ ಜಂತವೋ ಲೋಕೇ ಮುಕ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ ಸ್ತ್ರೀನಿಷೇವಣಾತ್ ||’
 (ಕುಲಾರ್ಣವತಂತ್ರ)

ಪತನೋನ್ಮುಖನಾದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಪತನದ ಪಥಕ್ಕೆ ದುಮ್ಮಿಕ್ಕ ಬೇಕೆಂದೇ ಶ್ರೀಭೈರವನು ತನ್ನ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾವಾತಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಮ ಪವಿತ್ರಗಳೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಳ್ಳುಕುಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿ ಲಭಿಸುವುದಾದರೆ ‘ಪ್ರೊಹಿಬಿಷನ್’ ಇಲ್ಲದ ಜನರೆಲ್ಲ ಯೋಗಸಿದ್ಧರೇ ಆಗಬೇಕಾಯಿತಲ್ಲ! ಮಾಂಸಭಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸದ್ಬುದ್ಧಿ ಉದಿಸುವುದಾದರೆ— ಎಲ್ಲ ಮಾಂಸಾದರೂ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರೇಕಾಗಿಲ್ಲ! ಸ್ತ್ರೀಸಂಭೋಗದಿಂದ ನೀವಿ ಮೋಕ್ಷವಷ್ಟೇ ದೊರಕೇತು ಹೊರತು ಸಂಸಾರದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ ದೊರೆಯದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ‘ಕಾಮಣ್ಣ’ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಯಾವ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸುವುದು? ಹೀಗೆ ಈ ತಾಮಸ ತಂತ್ರವೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳಿನ ಬುರುಡೆಗಳೆಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ತಂತ್ರ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ.*

* ಅದರೆ ಕೆಲಜನ ಈ ತಂತ್ರದ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಪಂಚ ಮಹಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡುವಷ್ಟರ ವರೆಗೂ ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ರೀತಿಯಂತೆ— ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮದ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು, ಅಸತ್ಸಂಗದ ಮುದ್ರೆಗಳಿಗೆ ಮುದ್ರೆಯೆಂದು ಹೆಸರು, ಶಿವಶಕ್ತಿಯರ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಮೈಥುನವೆಂದು ಹೆಸರು! ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅಪಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿ ಚಪಲ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಂಬಲವೇನೋ ಇಂಥವರಿಗೆ!

‘ಯದುಕ್ತಂ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ವಿಕಾರಂ ನಿರಂಜನಮ್ |
 ತಸ್ಮಿನ್ನಮದನಜ್ಞಾನಂ ತನ್ನದ್ಯಂ ಪರಿಕೀರ್ತ್ಯತೇ ||
 ಸತ್ಸಂಗೇಷು ಭವೇನ್ಮುಕ್ತಿರಸತ್ಸಂಗೇಷು ಬಂಧನಮ್ |
 ಮುದ್ರಾ ಸ್ಯೈವ ಭವೇದ್ವೇವ ಯದಸತ್ಸಂಗಮುದ್ರಣಮ್ ||
 ಕುಲಕುಂಡಲಿನೀ ಶಕ್ತಿದೇಹೇ ದೇಹಸ್ಯ ಧಾರಿಣೀ |
 ತಥಾ ಶಿವಸ್ಯ ಸಂಯೋಗೋ ಮೈಥುನಂ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಮ್ ||’

(ವರಿವಸ್ಕಾರಹಸ್ಯ)

‘ದೀಯಂತೇ ಸಿದ್ಧಯಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರೀಯಂತೇ ಗ್ರಂಥಯೋಃಪ್ರತಃ |
ದೀಕ್ಷಾತ್ವಮೇವಂ ದೀಕ್ಷಾಯಾಃ’

ಎಂದು ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದಂತೆ ಪವಿತ್ರವಾದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಹೊಂದಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸತ್ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ? ಪಂಚನುಕಾರದ ನಾಥನೆಯಿಂದ ಫಲಿಸುವ ಈ ಕಾತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ?

ಆದರೆ ಈ ತಂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅದ್ಭುತವಾಗಿದೆ. ಈ ವದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಗ್ರಂಥಸಂಖ್ಯೆ ಅಪಾರವಾಗಿದೆ. ಡಾಮರತಂತ್ರ, ಯಾಮಲತಂತ್ರ, ನಾರದತಂತ್ರ, ಕಪಿಲತಂತ್ರ ವೀರಾಗಮ ಇವೆಲ್ಲ ಆ ತಂತ್ರಪ್ರಭೇದಗಳೇ. ಒಂದೊಂದರಲ್ಲೂ ಹತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ಶ್ಲೋಕಗಳು. ಅದರ ಡಾಮರತಂತ್ರ ಒಂದೇ ಆರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಯೋಗ ಡಾಮರ. ಇದರ ಶ್ಲೋಕಸಂಖ್ಯೆ ೨೩೫೩೩. ಎರಡನೆಯದು ಶಿವಡಾಮರ, ಇದರ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೦೦೭ ಶ್ಲೋಕಗಳು. ಮೂರನೆಯದು ದುರ್ಗಾಡಾಮರತಂತ್ರ, ಇದರ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೦೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳು. ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಸಾರಸ್ವತಡಾಮರ ತಂತ್ರ, ಇದರ ಶ್ಲೋಕಸಂಖ್ಯೆ ೯೯೦೫. ಐದನೆಯದು ಬ್ರಹ್ಮಡಾಮರ, ಇದರ ಶ್ಲೋಕಸಂಖ್ಯೆ ೭೧೦೫. ಕೊನೆಯದಾದ ಗಂಧರ್ವಡಾಮರ ಒಂದೇ ೬೦೦೬೦ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದೇ ಡಾಮರತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ:

‘ಡಾಮರಃ ಷಡ್ವಿಧೋ ಜ್ಞೇಯಃ ಪ್ರಥಮೋ ಯೋಗಡಾಮರಃ |
ಶ್ಲೋಕಾಸ್ತತ್ರ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶತ್ತಥಾ ಪಂಚ ಶತಾನಿ ಚ ||
ತ್ರಿವಿಂಶತಿಃ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಶ್ಲೋಕಾಶ್ಚೈವ ಹಿ ಸಂಖ್ಯಯಾ |
ಏಕಾದಶಸಹಸ್ರಾಣಿ ಸಂಖ್ಯತಾಃ ಶಿವಡಾಮರೇ ||
ಶ್ಲೋಕಾಃ ಸಪ್ತೈವ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಈಶ್ವರೇಣೈವ ಭಾಷಿತಾಃ ||
ತಾನಚ್ಛ್ಲೋಕಸಹಸ್ರಾಣಿ ಪಂಚಶ್ಲೋಕಶತಾನಿ ಚ |
ಗುಣೋತ್ತರಾಣಿ ದುರ್ಗಾಯಾ ಡಾಮರೇ ಕಥಿತಾನಿ ಚ ||
ನವಶ್ಲೋಕಸಹಸ್ರಾಣಿ ನವಶ್ಲೋಕಶತಾನಿ ಚ |
ಸಾರಸ್ವತೇ ತಥಾ ಶ್ಲೋಕಾಃ ಪಂಚೈವ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
ಸ್ವರಸಂಖ್ಯಾಸಹಸ್ರಾಣಿ ಶ್ಲೋಕಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಡಾಮರೇ |
ಪಂಚೋತ್ತರಶತಾನ್ಯತ್ರ ಸಂಖ್ಯತಾನಿ ಶಿವೇನ ತು ||
ಷಷ್ಠಿಃ ಶ್ಲೋಕಸಹಸ್ರಾಣಿ ಗಾಂಧರ್ವೇ ಡಾಮರೋತ್ತಮೇ |
ಶ್ಲೋಕಾಶ್ಚ ಷಷ್ಠಿಸಂಖ್ಯತಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾಶ್ಚಾನ್ಯ ಕ್ತಯೋನಿನಾ ||’ (ವಾರಾಹೀ.)

ಡಾಮರದಂತೆಯೇ ಯಾಮಲಕಂತ್ರವೂ ಆರು ತೆರನಾಗಿದೆ. ಅದಿ
ಯಾಮಲ (ಶ್ಲೋ. ೧೪೦೦), ಬೃಹ ಯಾಮಲ (ಶ್ಲೋ. ೨೪೨೦೦) ವಿಷ್ಣು
ಯಾಮಲ (ಶ್ಲೋ. ೨೪೦೦೦), ರುದ್ರಯಾಮಲ (ಶ್ಲೋ. ೩೪೬೫), ಯಾಮಲ
ಗಳೆಲ್ಲ ಈ ರುದ್ರಯಾಮಲ ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಗಣೇಶಯಾಮಲ (ಶ್ಲೋ.
೧೦೩೨೨), ಆದಿತ್ಯಯಾಮಲ (ಶ್ಲೋ. ೧೨೦೦೦). ಇದನ್ನೇ ಜಾಮಲತಂತ್ರ
ವೆಂದೂ ಕರೆವುದುಂಟು.

‘ಯಾಮಲಾಃ ಷಟ್ ಸಮಾಖ್ಯಾಸಾಸ್ತತ್ಪ್ರಾದಾವಾದಿಯಾಮಲೇ |
ದ್ವಾಪ್ರಿಂಶತ್ಪ್ರ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ತ್ರಯಸ್ತಿಂಶತ್ ಶತಾನಿ ಚ ||
ದ್ವಿವೀಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಜ್ಞೇ ತು ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ಚ ಸಂಖ್ಯಯಾ |
ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಶತಾನ್ಯತ್ರ ತಾನ್ಯೇವ ಕಥಿತಾನಿ ಚ ||
ತಾವತ್ಸಂಖ್ಯ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಶತಾನಿ ಪರಿಸಂಖ್ಯಯಾ |
ವಿಂಶತಿಶ್ಚ ತಥಾ ಸಂಖ್ಯಾ ಶ್ಲೋಕಾಶ್ಚ ವಿಷ್ಣು ಯಾಮಲೇ ||
ಕಾಲಸಂಖ್ಯ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ವೇದಸಂಖ್ಯ ಶತಾನಿ ಚ |
ವಂಚಷಷ್ಟಿಸ್ತಥಾ ಶ್ಲೋಕಾ ಕನಿಷ್ಠೇ ರುದ್ರಯಾಮಲೇ ||
ನವಶ್ಲೋಕ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ತ್ರಯೋದಶಶತಾನಿ ಚ |
ದ್ವಾವಿಂಶತಿಸ್ತಥಾ ಶ್ಲೋಕಾ ಗಣೇಶಯಾಮಲೋತ್ತಮೇ |
ರವಿಸಂಖ್ಯ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಆದಿತ್ಯಾಪ್ತೇ ತು ಯಾಮಲೇ ||’ (ವಾರಾಹೀ.)

ಇನ್ನು ೫೦೨೫ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನುಳ್ಳ ‘ವಾಮಕೇಶ್ವರ’ತಂತ್ರ, ೧೩೨೦
ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನುಳ್ಳ ವೃತ್ಯಂಜಯತಂತ್ರ, ೮೩೦೭ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾ
ರ್ಣವ ತಂತ್ರ, ೧೧೦೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಮಾಯಾತಂತ್ರ, ೫೫೫೦ ಶ್ಲೋಕಗಳ
ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿತಂತ್ರ, ೧೦೦೧೩ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಕಾಲಿಕಾತಂತ್ರ, ೩೦೦೦
ಶ್ಲೋಕಗಳ ಕಾಲೇಶ್ವರೀ ತಂತ್ರ, ೯೯೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳ ತಂತ್ರರಾಜತಂತ್ರ,
೨೨೦೨೦ ಶ್ಲೋಕಗಳುಳ್ಳ ಹೆರಗಾರೀತಂತ್ರ, ೧೦೦೦೬ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಕುಬ್ಜಕಾ
ತಂತ್ರ, ೨೪೨೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ತಂತ್ರ, ೮೮೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳ
ಪ್ರತ್ಯಂಗಿರಾತಂತ್ರ, ೫೫೦೫ ಶ್ಲೋಕಗಳುಳ್ಳ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀತಂತ್ರ, ೮೦೦೭
ಶ್ಲೋಕಗಳ ತ್ರಿಪುರಾರ್ಣವತಂತ್ರ, ೨೨೦೫ ಶ್ಲೋಕಗಳುಳ್ಳ ಸರಸ್ವತೀತಂತ್ರ,
೨೯೯೨ ಶ್ಲೋಕಗಳುಳ್ಳ ಯೋಗಿನೀ ತಂತ್ರ, ೬೩೦೩ ಶ್ಲೋಕಗಳುಳ್ಳ
ವಾರಾಹೀ ತಂತ್ರ, ೫೦೨೫ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರ,
೪೪೯೧ ಶ್ಲೋಕಗಳುಳ್ಳ ವೃಡಾನೀತಂತ್ರ—ಇವೆಲ್ಲ ಈ ತಂತ್ರಪರಂಪರೆಯ
ಕೊಡುಗೆಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ತಂತ್ರಗಳನ್ನುಳಿದರೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲ ರಾಜಸ

ತಂತ್ರಗಳೋ ತಾಮಸತಂತ್ರಗಳೋ ಆಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಗಣನೆಯನ್ನೂ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ವಾರಾಹೀತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ- ಕಪಿಲ, ಜೈಮಿನಿ, ನಾರದ, ಗರ್ಗ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಮೊದಲಾದವರು ಬರೆದ ಉಪತಂತ್ರಗಳೂ ಹೇರಳವಾಗಿವೆಯೆಂದೂ ವಾರಾಹೀತಂತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದು ಬರುವುದು. ಆದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವು ಈಗ ಉಪಲಬ್ಧವಿದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಶಿವಶ್ರೋತ್ರಗಳಾದ ಪ್ರಧಾನತಂತ್ರಗಳು ಒಟ್ಟು ೬೪ ಎಂದು 'ಮಹಾಸಿದ್ಧಿನಾರ'ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಮಹಾ ಸಿದ್ಧಿನಾರ' ಆ ೬೪ರ ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ರಾಜಸ-ತಾಮಸ ತಂತ್ರಗಳು ಊರೆಲ್ಲ ಬೆಳೆದು ಸಾತ್ವಿಕತೆಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ಹಬ್ಬಿ ಕೊಂಡವು. ಶಾಕ್ತಪಂಥದ ಮೇಲಿನ ಅತ್ಯಭಿಮಾನದಿಂದ ವೀರಶಾಕ್ತರೂ ಶೈವತಂತ್ರಗಳ ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ-ವೀರಶೈವರೂ ಉದಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇವರು ತಮ್ಮ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲದೆ ಉಳಿದವುಗಳು ತಂತ್ರಗಳೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರಿದರು; ತಾವಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯರು ತಾಂತ್ರಿಕರೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರಿದರು. ಅಭಿನವ ಗುಪ್ತ ತನ್ನ 'ತಂತ್ರಸಾರ'ದಲ್ಲಿ ತಂತ್ರದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶೈವರು ಮಾತ್ರ ಅರಿಯಬಲ್ಲರು, ಸದಾಗಮದ್ವೇಷಿಗಳೂ- ಸದ್ಗುರುದ್ವೇಷಿಗಳೂ ಅದ ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಈ ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿಯಲೇ ಆರದು' ಎಂದಿದ್ದಾನೆ:

‘ವೈಷ್ಣವಾದ್ಯಾ ಹಿ ತಾವನಾತ್ರ ಏವಾಗಮೇ ರಾಗತತ್ತ್ವೇನ ನಿಯಮಿತಾ ಇತಿ ನೋಧ್ವದರ್ಶನೇಽಪಿ ತದುನ್ಮುಖತಾಂ ಭಜಂತೇ | ತತಃ ಸತ್ತರ್ಕಸದಾಗಮಸದ್ಗುರುದ್ವೇಷಿಣ ಏವ | ತಸ್ಮಾತ್ ಶಾಂಭವದೃಢಶಕ್ತಿಪಾತಾವಿದ್ವಾ ಏವ ಸದಾಗಮಾದಿಕ್ರಮೇಣ ವಿಕಲ್ಪಂ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಪರಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ||’

ಅದಕ್ಕೆ ಪಾರಮೇಶ್ವರತಂತ್ರದ ಸಂವಾದವನ್ನೂ ಅತ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ:

‘ವೈಷ್ಣವಾದ್ಯಾಃ ಸಮಸ್ತಾಸ್ತೇ ವಿದ್ಯಾರಾಗೇಣ ರಂಜಿತಾಃ |

ನ ವಿಂದಂತಿ ಪರಂ ತತ್ತ್ವಂ ಸರ್ವಜ್ಞ ಜ್ಞಾನವರ್ಜಿತಾಃ ||’

ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಯೆ ಜೋತುಬಿದ್ದು ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಿಜವಾದ ತಂತ್ರಪಂಥ ಯಾವುದು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು ಸಂಭವ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ- ಈ ರಾಜಸ ತಾಮಸತಂತ್ರಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಮೋಹಗೊಳ್ಳದಂತೆ ಸಾತ್ವಿಕತಂತ್ರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನೀಯಲಿಕ್ಕೆ ಮರೆತಿಲ್ಲ;

‘ಚತುಃಷ್ಠಿತ್ವ ತಂತ್ರಾಣಿ ಯಾನುಲಾದೀನಿ ಪಾರ್ವತಿ |
ಸಕಲಾನೀಹ ನಾರಾಹೇ ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಾಂತಾಸು ಭೂಮಿಷು ||
ಕಲ್ಪಭೇದೇನ ತಂತ್ರಾಣಿ ಕಥಿತಾನಿ ಚ ಯಾನಿ ಚ |
ಪಾಷಂಡನೋಹನಾಯೈವ ವಿಫಲಾನೀಹ ಸುಂದರಿ ||’ (ವಿಶ್ವಸಾರಕಂತ್ರ)

ನಾಮಾಚಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಈ ತಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲ - ಮೋಹಕತಂತ್ರ
ಗಳು ಎಂದು ಎಲ್ಲ ಸತ್ತಂತ್ರಗಳೂ ಐಕಮತ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ.

‘ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಮೋಹನಾರ್ಥಂ ತು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಿವೋದಿತಮ್ |’

ತಾಮಸಜೀತನಗಳನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವುದು ರುದ್ರನ ಕೆಲಸಗಳ
ಲ್ಲೊಂದಂತೆ. ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ತನ್ನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ತ್ವಂ ಚ
ರುದ್ರ ಮಹಾಬಾಹೋ ಮೋಹಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಕಾರಯ’ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಚನ
ದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ನಾಸ್ತ್ವಿಕಪುರಾಣಾದಿಗಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧ
ವಾದ ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಗಳೂ ಅಗ್ರಾಹ್ಯಗಳು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಪುರಾಣಕಾರ
ರಾದ ವ್ಯಾಸರೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ:

‘ಯಾನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ |
ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತೀವಿರುದ್ಧಾನಿ ತೇಷಾಂ ನಿಷ್ಠಾ ತು ತಾಮಸೀ ||
ಕರಾಲಭೈರವಂ ಚಾಪಿ ಯಾನುಲಂ ನಾನುಮಾಶ್ರಿತಮ್ |
ಏವಂವಿಧಾನಿ ಚಾನ್ಯಾನಿ ಮೋಹನಾರ್ಥಾನಿ ತಾನಿ ತು |
ಮಯಾ ಸೃಷ್ಟ್ವಾನಿ ಚಾನ್ಯಾನಿ ಮೋಹಾಯೈವ ಭರ್ವಣೀವೇ || (ದೇವೀಪು.)
‘ಚಕಾರ ಮೋಹಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಕೇಶವಃ ಸಶಿವಸ್ತಥಾ |
ಕಾಪಿಲಂ ನಾಕುಲಂ ನಾಮುಂ ಭೈರವಂ ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮಮ್ ||’ (ಕೂರ್ಮಪು.)
‘ಶೃಣು ದೇವಿ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತಾಮಸಾನಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ |
ಯೇಷಾಂ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರೇಣ ಪಾತಿತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಿನಾಮಪಿ |
ಪ್ರಥಮಂ ಹಿ ಮಯೈವೋಕ್ತಂ ಶೈವಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಮ್ ||’ (ಪಾದ್ಮಪು.)

ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ತಾಮಸಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಸಾಸ್ತ್ರಿಕ
ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ನಿರೂಪಿಸಿದಂತೆ ನಡೆದರೆ ಒಳಿತನ್ನು ಸಂಪಾ
ದಿಸಬಹುದು ಎಂದು ವಾದಿಸಿದ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತು ಶಾಸ್ತ್ರಪುರಾಣಗಳಿಗೆ
ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬಂತು. ಈ ತಾಮಸಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಶ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ನಾವು ಸಂತೋಷದಿಂದ
ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ‘ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂ ದುಷ್ಕಲಾದಪಿ’. ಈ ಮಾತನ್ನೂ ಪ್ರಾಚೀನರೇ
ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

‘ತಧಾಽಪಿ ಯೋಂಶೋ ಮಾರ್ಗಾಣಾಂ ವೇದೇನ ನ ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ |

ಸೋಂಶಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಃ ಕೇಷಾಂಚಿದಧಿಕಾರಿಣಾಮ್ ||’ (ಸೂತನಂ.)

ಅದರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಸ್ವಾಮ್ಯದಪುರಾಣ ವೊದಲಾದ ತಾಮಸ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದುಂಟು.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ವಿನುರ್ಶಿಸುತ್ತ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದಾಗ- ಈ ಮಧನ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಗಳೂ ಮುದುಡಿಕೊಂಡು ಸಾತ್ವಿಕತಂತ್ರವೊಂದೇ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲು ಲ್ಲದು. ಪ್ರಾಚೀನರ ಆಶಯದಂತೆ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತವಾಗದ ಪಾಮರವರ್ಗವೂ ಕೂಡ ಶ್ರೌತಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಪಡೆಯಬೇಕು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಆಚಾರ ಪರಾಬ್ಧಿಖರಾದ ಜನರನ್ನು ಆಚಾರ ತಪ್ಪರರನ್ನಾಗಿ ಸುವುದಕ್ಕೆ, ಐಹಿಕದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವರಿಗೆ ಪಾರಲೌಕಿಕದತ್ತ ಮನಸೆಳೆವುದಕ್ಕೆ, ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ತೆವಳುತ್ತಿರುವವರನ್ನು ಬೆಳಕಿನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಸತ್ತಂತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ:

‘ಶ್ರುತಿಭ್ರಷ್ಟಃ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರೋಕ್ತಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಪರಾಬ್ಧಿಖಃ |

ಕ್ರಮೇಣ ಶ್ರುತಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತಂತ್ರಮಾಶ್ರಯೇತ್ ||

ಪಾಂಚರಾತ್ರಂ ಭಾಗವತಂ ತಂತ್ರಂ ವೈಖಾನಸಾಭಿದಮ್ |

ವೇದಭ್ರಷ್ಟಾನ್ ಸಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಕಮಲಾಪತಿರುಕ್ತವಾನ್ ||’ (ಸಾಂಬಪುರಾಣ)

ಹೀಗೆ ಅನಾರವಾದ ಅನಂತಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಹೆಮ್ಮರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ತಂತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆರಗಾಗಿದ್ದಾಗ, ಯಾವುದು ಸಾರವತ್ತಾದುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ದಿಗಿಲಾಗಿದ್ದಾಗ, ಸಾರವತ್ತಾದ ಭಾಗವನ್ನಷ್ಟೆ ಈ ಸತ್ತಂತ್ರಗಳು ನಮಗೆ ತೋರಿದವು. ಅದರ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತಂತ್ರದ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿಿದೆ.

ಮತಾಚಾರ್ಯರು ಮತ್ತು ತಂತ್ರಗ್ರಂಥ

ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಯಾವ ಪರಂಪರೆಯೂ ಕೊನೆಯ ತನಕವೂ ಸುಗಮವಾಗಿ ಉಳಿವುದಿಲ್ಲ. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಇದೇ ತೆರನಾಯಿತು. ಜನ ಅದರ ಕಡೆಗೆ ಕುದ್ರಸ್ಥಿಯನ್ನು ಬೀರಿದರು; ಅನಾದರವನ್ನು ತೋರಿದರು. ‘ಚಕ್ರಾರಪಂಕ್ತಿರಿವ ಗಚ್ಛತಿ ಭಾಗ್ಯಪಂಕ್ತಿಃ’ ಕಾಲಚಕ್ರದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅರವನ್ನು ಆತುಕೊಂಡಿದ್ದ ತಂತ್ರಪರಂಪರೆ ಅದರೊಡನೆಯೇ ಮಗುಚಿಕೊಂಡಿತು. ಕುತಂತ್ರದ ಪ್ರಭಾವವೂ ಕ್ರಮಶಃ ಅಡಮಾಗ

ವಾಯಿತು. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಉಜ್ಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಬಲ್ಲ ಯೋಗಸಿದ್ಧರ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಆಗ ಭಾರತದಲ್ಲುಂಟಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ಪುನಃ ಕಾಲಚಕ್ರ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿತು. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಕಹಳೆ ಮೊಳಗಿತು. ಭಾರತದ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಂಪರೆಯ ಮಹಾಮೋಢಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರೆನಿಸಿದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು 'ಪ್ರಪಂಚಸಾರ' ಎಂಬ ಅಪೂರ್ವ ತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಜನತೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಉಪಕರಿಸಿದರು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಂತ್ರದ ನೊಡರು ಬೆಳಗಿಕೊಂಡಿತು. 'ಪ್ರಪಂಚಸಾರ'ವನ್ನು ಬರೆದವರು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಎನ್ನುವ ವಾದವೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಚೀನರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೇ ಅದನ್ನು ಒರೆದುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣಿಸುವುದರಿಂದ, 'ಶಾರದಾತಿಲಕ'ದಂಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳೂ ಅದರ ಆಧಾರದಿಂದ ಒರೆದಂತೆ ತೋರುವುದರಿಂದ, ರಾಘವ ಭಟ್ಟ ತನ್ನ 'ಪದಾರ್ಥದರ್ಶನ'ದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಪಂಚಸಾರ'ದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ 'ಯದಾಹುರಾಚಾರ್ಯಾಃ' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದರಿಂದ— ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೇ ಬರೆದರು ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು. ತಂತ್ರದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ಈ ಪ್ರಪಂಚಸಾರ ಕೆಲವು ಶತಕಗಳ ವರೆಗೆ ಮಾಡಿತು. ಆಗ ಜನರಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವಪಂಥದ ಪ್ರಭಾವ ಬೇರೂರಿತ್ತು. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ನೆಲೆಯಿರತ ವೈಷ್ಣವತ್ವ ರಾಮಾನುಜರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಅನಂದತೀರ್ಥರ ದರ್ಶನದಿಂದ ವಿರಾಡ್ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ನಿಂದಿತ್ತು. ಆಗ ಜನತೆಗೆ ಶುದ್ಧ ವೈಷ್ಣವಪಂಥದ ಶುದ್ಧ ಸಾತ್ತ್ವಿಕವಾದ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥದ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಿತ್ತು. ಆಚಾರ್ಯಶಂಕರರು ವೈಷ್ಣವರಾದರೂ ಶಾಕ್ತಪಂಥದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿ ತನ್ನ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದರು; ಎಂತಲೇ ಅವರು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಭಿಚಾರವಶೀಕರಣಗಳಂಥ ಕಾಪಾಲಿಕಾಚಾರಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದರು. ಈ ಕುತಂತ್ರಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ ಪವಿತ್ರಾಚಾರದ ಬಲದಿಂದ ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ 'ವಿಲ್ಪಪವರ್' ಹೇಗೆ ಸದುಪಯೋಗವಾದೀತೋ ಅಂಥ ತೆರದಲ್ಲಿ ಬಾಳುವುದು ಹೇಗೆ? ನಿಗ್ರಹ-ಅನುಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದ ಈ 'ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ'ಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹೈಕಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಜೋಡ್ಯಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಪರಿಹಾರವನ್ನೀಯಬಲ್ಲ ಒಂದು ಸಾತ್ತ್ವಿಕತಮ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಆಗ ಉಂಟಾಯಿತು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸಮಯ. ಅನಂದ

ತೀರ್ಥರು ಈ ಆವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನರಿತು, ಶುದ್ಧ ಸಾತ್ತ್ವಿಕವಾದ ತಂತ್ರನಾರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಈ ತಂತ್ರನಾರಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಒರೆದರು. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಭಿಚಾರದಂಥ ವಾಸಾಚಾರಗಳಿಗಿಡೆಯಿಲ್ಲ, ದಿಗಂಬರರಾಗಿ ಬೆತ್ತಲೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನೋ ವಿಕೃತರೂಪದ ವಿಧವೆಯರನ್ನೋ ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಹವ್ಯಾಸ ಕೈಡೆಯಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನು ತನಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು, ನಿತ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಚ್ಯುತನಾಗದಂತೆ ಬಾಳಲು ಎಷ್ಟರ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆಯೋ, ಎಂಥ ಕರ್ಮ ಅವನ 'ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ'ಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿದೆಯೋ, ಎಂಥ ಆಚಾರದಿಂದ ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೋಗಸು, ತೃಪ್ತಿ, ಐಹಿಕ ಪಾರತ್ರಿಕಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದೋ, ಅಂಥ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಂಥ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಈ ಗ್ರಂಥದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ- ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಬರೆದು ಕೊನೆಗೆ ಕೆಲವು ಹೋಮಾದಿವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಬರೆದು, ಉಪಸಂಹಾರರೂಪವಾಗಿ ಒರೆದ ಒಂದು ಮಾತಿನಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರ ದೃಷ್ಟಿ ಎಂಥ ಅದ್ಭುತವಾದದ್ದು, ಎಂಥ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದುದು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ದಿಗಿಲುಗೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ:

‘ಅಕುರ್ವಂಶ್ಚ ಕ್ರಿಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿರಪೇಕ್ಷೋ ಭಜನ್ ಹರಿಮ್ |

ಸರ್ವಮೇತದವಾಪ್ನೋತಿ ವಿಶೇಷೇಣ ನ ಸಂಶಯಃ ||’

ಈ ನೂರಾರು ಮಂತ್ರಗಳ ಜಪ, ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಐಹಿಕಕಾಮನೆ ಗೋಸ್ವರ ಹೋಮಾನುಷ್ಠಾನಾದಿಗಳು, ಅದರ ಸಿದ್ಧಿ, ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಒಂದು ತತ್ತ್ವದ ದಾರ್ಥ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವಿಹಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ- ಆತನಿಗೇನೂ ಕರ್ಮ ಚ್ಯುತಿಯ ದೋಷ ತಟ್ಟಲಾರದು. ಆತ ಪತಿತನಾಗಲಾರ. ಪರತತ್ತ್ವದ ಮೇಲಿರತಕ್ಕ ಅಚಲಶ್ರದ್ಧೆ, ವಕ್ತವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ ಪ್ರಶಾಂತಿಮಯವಾದ ಅರಿವಿನ ಬೆಳಕು, ಆತನನ್ನು ಲೋಕದಿಂದ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿಸಬಲ್ಲದು. ಅವನು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಆ ಉನ್ನತಸಂಸ್ಕಾರದ ಒಲದಿಂದಲೇ ಈಯೆಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನೂ ಏಕೆ ಅದಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು. ಹರಿಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದವನ ಅನುಭಾವವೆಲ್ಲಿ? ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲೇ ಪರಮಪದವಿಯನ್ನರಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಮಂದಿಯೆಲ್ಲ? ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ತಂತ್ರಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅನಾದರದಿಂದಲೇ ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಮನುಷ್ಯನ

ಜೀವನತಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅದು ಯಾಂತ್ರಿಕವೂ ಆಗಿರುವುದು. ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿರದ, ನವೋನ್ಮೇಷಶಾಲಿಯಾದ, ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧಕವಾದ ತಂತ್ರದ ಸಹಕಾರವಷ್ಟೇ ನಮಗೆ ಬೇಕಾದುದು. ಮನುಷ್ಯ ತಂತ್ರವನ್ನಾಳಬೇಕು; ತಂತ್ರವೇ ಮನುಷ್ಯನನ್ನಾಳಬಾರದು. ಆಚಾರ್ಯರು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಿದ ಈ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ-ಸಮ್ಯಕ್ಪಾರಿತ್ರಗಳು ಯಾವ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಿಚಾರಿಯನ್ನೂ ತಲೆದೂಗಿಸಬಲ್ಲದ್ದು. ಅದು ನಿತ್ಯವೂ ನೂತನವಾದ ಪುರಾಣವಿಚಾರಧಾರೆ. ಎಂದೂ ಹಳಸದ ನುಡಿಮುತ್ತು.

ಭಾರತೀಯ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ವರಂವರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಖ್ಯಾತನಾಮರಾದ ಶಂಕರ-ರಾಮಾನುಜ-ಮಧ್ವರಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಶಂಕರರೂ, ಆಚಾರ್ಯ ಮಧ್ವರೂ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ತಂತ್ರಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ತರವಾದ ಉಪಕಾರವನ್ನೆಸಗಿದ್ದಾರೆ. ಆಚಾರ್ಯರಾಮಾನುಜರು ನಿತ್ಯಗ್ರಂಥ ಎಂಬೊಂದು ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಟ್ಟ ಚಿಕ್ಕ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರೂ ಬೇರಾವ ವಿಶದವಾದ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಒರೆದಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ-ಪಂಚರಾತ್ರದಂಥ ಸದಾಗಮಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ, ತನ್ನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿ, ಪಂಚರಾತ್ರ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಪಂಥದ ತಂತ್ರ-ಅದನ್ನೇ ವೈಷ್ಣವರು ಬಳಸಬೇಕು, ಶಿವಶ್ರೋತೃಗಳಾದ ತಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲ-ಆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ವ್ಯಾಮೋಹಕವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ತಂತ್ರದಡೆಗೆ ಜನರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದುದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಪಾತ್ರವೇನೂ ಚಿಕ್ಕದಲ್ಲ.

ತಂತ್ರಸಾರ-ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ

ಆಚಾರ್ಯರು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಶ್ರೋತೃವಾದ ತಂತ್ರಸಾರದಿಂದ ಆಯ್ದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಅವರ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಹ ದೇವೋ ರಮೋತ್ಸಂಗವಿಲಸತ್ಪಾದಪಲ್ಲವಃ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದಲೂ, 'ಅಥ ವಿಷ್ಣುಧಿತೇ ತಂತ್ರಸಾರೇ' ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯದಿಂದಲೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ-ಆ ವಿಷ್ಣುಧಿತ ತಂತ್ರಸಾರ ನಮ್ಮ ಗಮನಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಬಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿದರೆ ಎಲ್ಲಾದರೂ ವ್ರಾಚೀನ ಪುಸ್ತಕಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ

ಸಿಗಲೂ ಬಹುದೇನೋ, ಸಿಕ್ಕದೆ ಇರುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟು. ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಾವಿಂದು ಕಳೆದು ಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಅದರ ಜತೆಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥವೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಜನ ತಳೆದ ಅನಾಸ್ಥೆಯಿಂದಲೇ ಈ ದುರವಸ್ಥೆ ನಮಗೊದಗಿತು ಎನ್ನಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅರಿಯದ ಜನ ಅಮೂಲ್ಯ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ನೀರುಪಾಲು ಮಾಡಿದರು; ಅರಿತ ಜನವೂ— ಅದು ಓದುವುದಕ್ಕಿರುವ ಪುಸ್ತಕ ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಪೂಜೆಗಿರುವ ಪುಸ್ತಕ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಆ ವರಂಪರೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು.

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ತಾಪ್ತದ ತಗಡಿನಲ್ಲಿ ಒರೆಯಿಸಿ 'ಸೇತುತಿಲ' (ಕಡ್ಡಿಲ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೂಗತಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿಯಿದೆ. ಇವತ್ತಿಗೂ ಆ ಕುಂಡಿಗೆ ತಾಪ್ತದ ಕಿಲುಬಿನ ವಾಸನೆ ಬರುವುದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರೇ ಆದ ಹೃಷೀಕೇಶತೀರ್ಥರು ಬರೆದ 'ಸಂಪ್ರದಾಯಪದ್ಧತಿ'ಯಲ್ಲೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ:

‘ತತೋ ದಯಾನಾರಿಧಿಗ್ರಾಮೇ ಸೇತುತಿಲಾಹ್ವಯೇ |

ಸ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಮಕರೋದ್ಭೂತಂ ಪೂರ್ಣಶೇಮುಷಿ ||’

ಇಲ್ಲಿ ‘ಸ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥ’ಗಳೆಂದರೆ ಅವರೇ ಬರೆದ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳೆಂದರ್ಥವಿರಲಾರದು. ಆ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೃಷೀಕೇಶರ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಬರೆಯಿಸಿ ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನು ಭೂಗತಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾದರೂ ಏನಿರಬಹುದು? ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗ್ರಂಥಗಳಾದ— ಈಗ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಮೂಲರಾಮಾಯಣ ತಂತ್ರನಾರಗಳಂಥ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆ ಅಲ್ಲಿ ಭೂಗತಮಾಡಿರಬಹುದೆ? ಇದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ. ಅಂತೂ ಮೂಲಗ್ರಂಥ ಉಪಲಬ್ಧವಿರದಿದ್ದರೂ— ಈ ಸಂಗ್ರಹವೇ ಒಂದು ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಈಗ ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಇತರ ಸಾತ್ವಿಕ ತಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವನೂ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮೂಲತ್ವಾಶಂಕೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಲಾರ.

ಗ್ರಂಥಪ್ರಮೇಯ

೪೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯೇಳು

ವುಮು ಸೇಜ. ಆದರೆ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಏನಿಲ್ಲ? ನಾವಿವರೂ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಮಹಾತಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಏನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಡಕವಾಗಿದೆ. ಒಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ— ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳು— ಮತ್ತು ಪೂಜಾವಿಧಾನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಕ್ರಮ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಇನ್ನಾವ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸಿಗದು. ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೨೩ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಮವಿಧಾನಗಳನ್ನೂ, ಕುಂಡದ ಅಳತೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಕ್ರಮ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಚೋಕ್ತನಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಬಲ್ಲ ಇನ್ನೊಂದು ತಂತ್ರಗ್ರಂಥ ಉದಾಹರಣೆಗಾದರೂ ಎಲ್ಲಿದೆ? ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವೊಂದೇ ಒಂದು ಖನಿಯಂತಿದೆ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಗಳೂ ಆದರಲ್ಲಡಕವಾಗಿವೆ. ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಬೇಕು? ಅದರ ಉದ್ದಳತೆಗಳೇನು? ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಯಾವ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲಿ ಕಡೆಯಬೇಕು? ಹೇಗೆ ಕಡೆಯಬೇಕು? ಅದರ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ಅಳತೆ— ಲಕ್ಷಣಗಳೇನು? ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ವಿಧಿಯೇನು? ಮಂಡಲಗಳೆಂದರೇನು? ಸಹಸ್ರಕಲಶಾಭಿಷೇಕ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷ ವಿಧಿಗಳ ರೀತಿಯೆಂಥದು? ಉತ್ಸವ, ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ, ಅವಭೃತಸ್ಥಾನಗಳ ರೀತಿ ಎಂಥದು? ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ರೀತಿ ಸೊಗಸಾಗಿದೆ! ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯ ಏನುಬೇಕೆಂದರೂ ಅದು ಇಲ್ಲಿದೆ! ‘ಯದಿಹಾಸ್ತಿ ತದನ್ಯತ್ರ ಯನ್ನೇಹಾಸ್ತಿ ನ ತತ್ಕೃಚಿತ್’

ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಗಳೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೊರಟಿರುತ್ತವೆ ಹೊರತು ಇಷ್ಟು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ವಿಶ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ— ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ‘ಇದಮಿತ್ಥಂ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥ ಪ್ರಾಯಃ ದುರ್ಲಭ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ತಂತ್ರಗಳನ್ನಾದರೂ ತಂತ್ರಸಮುಚ್ಚಯಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು— ಆದರೆ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ಕುರಿತು ಇಷ್ಟು ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ, ಸ್ಪಷ್ಟೋಕ್ತಿಯಿಂದ— ಕೆಲವೇ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥವೆಲ್ಲಿದೆ? ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ ಕುರಿತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಗ್ರಂಥಗಳು ಬೆರಳೆಣಿಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂಥವು. ವ್ಯಾಸರು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಅಳತೆಗಳೂ ಅಸ್ತತ್ವಗಳೂ ಗಿದ್ದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾಮೇಕ್ಷಗಳಾಗಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ ಕುರಿತು ಇಷ್ಟು ವಿಸರಗಳನ್ನಿತ್ತಿರುವುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಕೃತಿಯ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ವಾಗಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರ ಈ ನಿರೂಪಣೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲದ ಯಾವೊಬ್ಬನೂ ಆ ಭಾಗವನ್ನು ಚಿಕ್ಕವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರ! ಎಂದ ಮೇಲೆ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪರಿಜ್ಞಾನವಿರಬೇಡ! ಎಲ್ಲಿಯ ವೇದಾಂತ? ಎಲ್ಲಿಯ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ? ಎಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ? ಈ ವಿಶ್ವತೋಮುಖವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ ಒಂದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಎಂದು ನಾವು ಬೆರಗಾಗುವಂತಿದೆ. ಹೆಚ್ಚು ನಾಗರಿಕತೆಯೇನೂ ಮೂಡಿರದ ಉಡುಪಿಯ ಬಳಿಯ ಹಳ್ಳಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ, ಅನಾಗರಿಕರ— ಅವಿದ್ಯಾವಂತರ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಂದು— ಇಂಥ ಲೋಕಾತೀತ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು ಎಂದಾಗ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಲೋಕಾತೀತನೇ ಇರಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ ವಿಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಯೋಗಸಿದ್ಧ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪದೇಶಿಸಿದ? ಯಾವ ಕಲಾವಿದ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಈ ಕಲೆಗಳ ಅವನನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟ? ಇದಕ್ಕೆ ಇತಿಹಾಸ ಏನುತ್ತರವೀಯಬಲ್ಲದು? ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ— ವೈಜ್ಞಾನಿಕರು ಇದಕ್ಕೆ ಏನುತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಸಾಧ್ಯ? ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು— ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಂಥ ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರತಿಭಾನವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಈ ಲೋಕೋತ್ತರ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮೇಲೆ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನ ಅಳತೆಗೆ ಅಳವಿಗೆ ಮೀರಿದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವ್ರಜ್ಞಾಶಕ್ತಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಭಾರತದ ಜನ ನೆಮ್ಮುತಾರೆ. ನಾಸ್ತಿಕ್ಯಪ್ರಚಾರವಾದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಆಸ್ತಿಕ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸವಾಲೆತ್ತಲು ಬಂದ ವಿನೇಕಾನಂದರಿಗೆ— ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರು ಯಾವ ಸರ್ವಮೂಲದ ಪಾಠವನ್ನು ಹೇಳಿ ಆಸ್ತಿಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು? ಅದರಿಂದಲೇ ಭಾರತದ ಜನ ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಾ ವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೆಮ್ಮುತಾರೆ. ಆದು ಎಂದೂ ನಿಷ್ಫಲವಾಗಲಾರದು. ಅವನು ಆಚರಿಸಿದ ಅಲ್ಪಯೋಗದಿಂದಲೂ ಅವನು ಅನಂತ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲ:

‘ನೇಹಾಭಿಕ್ರಮನಾಶೋಷಿ ಪ್ರತ್ಯವಾಯೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ |

ಸ್ವಲ್ಪಮುಷ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ ತ್ರಾಯಕೇ ಮಹತೋ ಭಯಾತ್ ||’ (ಗೀತಾ)

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕ. ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಗೂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ, ದೇಹದ ನಾಡಿಗಳ ಸಂಯಮನದಿಂದ ಒಂದು ತರದ ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಯಾಗ

ಬಹುದು, ಆದರೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. 'ಯಮೇವೈಷ ನೃಣುತೇ ತೇನ ಲಭ್ಯಃ' ಅದರಿಂದ ಯೋಗಸಿದ್ಧರು ಎನ್ನುವವರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಧಾನಯಾಯಿಗಳಿರಬಹುದು. ಅದರಿಂದ 'ಏಕಮೇವ' ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಯಾವ ಹತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯಜನ ಈ ವಿರುದ್ಧ ಸಂಧಗಳಿಂದ ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತರಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕೃತ-ಈ ಕೃತಿಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಂತೆಯೇ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವೂ ಒಂದು ಅಮೂಲ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ. ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲೂ ಅತಿರಸ್ಯತಫಲಗಳಾದ ಪ್ರಧಾನಗಳಾದ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸುಮಾರು ೭೦ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಈ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೂತವಾದಂತೆಯೇ! ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಇವೆ. ಅನ್ಯೋನ್ಯಲೈಂಗಿಕ ವ್ಯಾಪಾರ ನಿರತರಾದ ಗಣಪತಿ-ವುಷ್ಟಿಯರ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಗಣಪತಿಯ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಬೆತ್ತಲೆಯಾದ ಕಿಡಗಣ್ಣಿನ ದುರ್ಗೆಯ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ವಿಧವೆಯಾದ ಧೂನಾವತಿಯ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಭೈರವಿ ಚಾಮುಂಡಿಯರ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ-ಭಿನ್ನಮೂರ್ಧ-ಬಗಲೆಯರ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸದೆ-ಶುದ್ಧ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ತಂತ್ರವನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಬರೆದು ಕಾತಂತ್ರದಿಂದ ಮೋಹಿತರಾದ ಜನರಿಗೆ ಒಳಿತಿನ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಈ ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಕುದೈವಗಳ ಮಂತ್ರ ಆಚಾರ್ಯರ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯಲೂ ಆರದು.

ಆಚಾರ್ಯರ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶವಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರೇ ಅಂದಂತೆ ಇದು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಇದರ ಒಂದೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ತನ್ನ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರವೂ ಬಹುರ್ಥವೂ ಆದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಕ್ಕೂ ಒಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ, ಅನುಪೂರ್ವಗೂ ಒಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ-ನಾಲ್ಕೈದು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ನ್ಯಾಸಸ್ಥಾನಗಳು. ಈ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದದ ಅನುಪೂರ್ವಗೂ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಗಳಾದ ಸುಮಾರು ೭೦ ಮಂತ್ರ

ಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಬಾರಿ- ಇಷ್ಟು ಮಿತವಾದ ಪದಗಳಿಂದ- ನಾಲ್ಕೈದು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸದ ವಿಧಿ-ಸ್ತಾನಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕಾದರೆ ಆ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಎಂಥದು! ನಾನು ಆಭ್ಯಸಿಸಿದ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಇಷ್ಟು ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಮ್ಮಿಯೆಂದರೆ ೨೦೦ ಪದ್ಯಗಳನ್ನಾದರೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಇನ್ನೂರು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತವಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಂಶವನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಈ ಐದಾರು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಚಾರ್ಯರ ಕ್ಲೃಪ್ತಿ ಅಂಥದು! ಇಂಥ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ಜನ ಅದರ ಕಡೆಗೆ ಅನಾದರದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರಿದರೆ ಅದು ಯಾರ ತಪ್ಪು? 'ನೈಷ ಸ್ಥಾಣೋರಪರಾಧಃ ಯದೇನಮಂಧೋ ನ ಪಶ್ಯತಿ'. ಕುರುಡ ಮರಕ್ಕೆ ಡಿಕ್ಕಿ ಹೊಡೆದು ತಲೆ ಜಜ್ಜಿಕೊಂಡಾಗ ಮರವನ್ನು ಹಳಿದರೇನು ಬಂತು?

ಮೂಲ ಮತ್ತು ಅನುವಾದ

ಇಂಥ ಒಂದು ಅಮೂಲ್ಯಕೃತಿ, ಕನ್ನಡಿಗರೇ ಆದ ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆದ ಮಹಾಕೃತಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬರೆದಿರುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ? ಎಂಬ ಆಶಯದಿಂದ ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರ ಎಲ್ಲ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸುವುದು ಅಳತೆಮೀರಿದ ವಿಚಾರ. ಆದರೂ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಗ್ರಹಿಸುವಷ್ಟನ್ನಾದರೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಜನಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಬೇಕು, ನಾವು ತಿಂದು ತಣಿದ ಹಣ್ಣಿನ ರುಚಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿಗೆ ತೋರಿಸಬೇಕು, ಎನ್ನುವ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಈ ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನುತ್ತಿತು. ಮೂಲದ ಯಥಾಶ್ರುತ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಬರೆದು ಜತೆಗೆ ತಂತ್ರದ ಸಮಗ್ರದೃಷ್ಟಿಯ ಅಧ್ಯಯನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹುತಂತ್ರತುಲನಾತ್ಮಕವಾದ, ಪರಿಶೀಲನಾತ್ಮಕವಾದ ಟಿಪ್ಪನಿಯನ್ನು ಜತೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದೆ. ವಿಶೇಷವಿಚಾರಗಳೇನಿದ್ದರೂ ಅವನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅಂತೂ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ-ಪ್ರಾಚೀನರ ಪರಂಪರೆಯ ಸಮಾವೇಶವಿದೆ, ತಿಳಿವಿನ ತಣ್ಣಿಡೆ, ಜ್ಞಾನದ ಭಂಡಾರವಿದೆ. ನಾವು 'ಅಡಗೂಲಜ್ಜಿ'ಯ ಕತೆಯನ್ನು ನೆಮ್ಮವ ಹಳಬರಲ್ಲ, ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸುಧಾರಕರು ಎಂದು ಕೊಳ್ಳುವ ಜನರೂ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಮೇಯವಿದೆ.

ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ

ಶ್ರೀಃ

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯ ನಮಃ ||

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಕೃತಃ ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹಃ

ಸಾರಸಂಗ್ರಹಃ

ಯತ್ಪಪಾಥ ಭಗವದ್ಗುಣಪಾಥೋ
ಯತ್ಪತಾಮುವಚಿಥ ಪ್ರಿಯತತ್ಪಮ್ |
ವಿಷ್ಣವೇಷಿ ಜಗತಾಂ ಯದಜಾಗ-
ಸ್ತೇನ ಮಧ್ಯ ಸುಹೃದಧ್ವನಿ ಭೂಯಾಃ || ೧ ||

ಯಜ್ಞಗಂಥ ಭವಸಾಗರಪಾರಂ
ಯಜ್ಞಗೇಥ ಸದಸಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಮ್ |
ಯನ್ಮನೂರ್ಜಿಥ ಸತಾಮುವಿತ್ಯಪ್ತಿಂ
ತತ್ತ್ವಯಿ ಸ್ವಯಮನಕ್ತಿ ಮನೋ ಮೇ || ೨ ||

ಹರಿಚರಣಮೇವ ನಂತುಂ ಜಿಹ್ರೀಮಸ್ತದ್ಭಲೇನ ವಾ ರಂತುಮ್ |
ಅಮಿಮೀಮಹಿ ವಯಮಸ್ಮಾನ್ ತಚ್ಚಿಷ್ಣೋಣಹಂ ಗುರುರ್ಭವಾನೇವ || ೩ ||

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ತಂತ್ರಸಾರಂ ಯತ್ಸಂಜಗ್ರಹಿಥ ತಸ್ಯ ಸುಪ್ರಿಯಃ ಶಿಷ್ಯಃ |
ವಶ್ಯಸ್ತವ ಚಾಮುಷ್ಯ ನ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸಾಮಿ ಮುಗ್ಧವೈದುಷ್ಯಃ || ೪ ||

ಅನಂದತೀರ್ಥಗ್ರಥಿತೇ ತಂತ್ರಸಾರಸ್ಯ ಸಂಗ್ರಹೇ |
ಪಾಂಡಿತ್ಯದುರಭಿಷ್ಟಂಗಾತ್ಮೇ ಕೇ ನಾಬಿಭ್ರಮನ್ಮುಧಾ || ೫ ||

ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಜಯತ್ಯಬ್ಜ ಭನೇಶೇಂದ್ರನಂದಿತಃ ಕಮಲಾಪತಿಃ |

ಅನಂತವಿಭವಾನಂದಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾದಿಸದ್ಗುಣಃ

|| ೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಣತನೂ, ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಅನಂತಗುಣಭರಿತನೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು.

ವಿಧಿಂ ವಿಧಾಯ ಸರ್ಗಾದೌ ತೇನ ಪೃಷ್ಠೋಽಬ್ಜ ಲೋಚನಃ |

ಪ್ರಾಹ ದೇವೋ ರಮೋತ್ಸಂಗವಿಲಸತ್ಪಾದಪಲ್ಲವಃ

|| ೨ ||

ರಮೆಯು ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ನಸೆಯಾದ ಪಾದವಿಟ್ಟು ಪವಡಿಸಿದ, ತಾವರೆಗಣ್ಣಿನ ಶ್ರೀಹರಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೊದಲು ತನ್ನಿಂದ ಉದಿಸಿದ ಚತುರ್ಕುಖನಿಂದ ತತ್ವದ ಕುರಿತು ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಇಂತೆಂದನು.

ಅಹಮೇಕೋಽಖಿಲಗುಣೋ ವಾಚಕಃ ಪ್ರಣವೋ ಮಮ |

ಅಕಾರಾದ್ಯತಿಶಾಂತಾಂತಃ ಸೋಽಯಮಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮತಃ || ೩ ||

ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದವನು ನಾನೊಬ್ಬನೇ. ಅಕಾರ, ಉಕ್ತಾರ, ಮಕಾರ, ನಾದ, ಬಿಂದು, ಕಲಾಃ, ಶಾಂತ, ಅತಿಶಾಂತ^೧ ಎಂಬ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳ ನ್ನೊಳಗೊಂಡ 'ಓಂಕಾರ'ವೂ ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಸಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಸ ವಿಶ್ವತೈಜಸಪ್ರಾಜ್ಞ ತುರಿಯಾತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮನಾಮ್ |

ಪರಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾತ್ಮಯುಜಾಂ ಮದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಚ ವಾಚಕಃ || ೪ ||

ಆ ಎಂಟು ವರ್ಣಗಳುಳ್ಳ ಓಂಕಾರ ವಿಶ್ವ, ತೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ, ತುರಿಯ, ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಾತ್ಮ^೨, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಎಂಬ ನನ್ನ^೩ ಎಂಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಸಾದಿಸುತ್ತದೆ.

೧ ಇದನ್ನೇ 'ಘೋಷ' ಎಂದೂ ಕರೆವುದುಂಟು. ಎಂತಲೇ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಭಾಷ್ಯದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಕಾರೋಕಾರಮಕಾರನಾದಬಿಂದುಘೋಷಶಾಂತಾತಿಶಾಂತಾಃ' ಎಂದೂ ಸಾರವಿದೆ.

೨ ಓಂಕಾರದ ಮತ್ತು ವರ್ಣಗಳ ಕುರಿತಾದ ತಾಂತ್ರಿಕವಿವರಣೆಯನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೩ ಈ ರೂಪವನ್ನು 'ಪರಮಾತ್ಮ' ಎಂದೂ ಕರೆವುದುಂಟು.

೪ ಇಲ್ಲಿ ಬರತಕ್ಕ 'ನನ್ನ', 'ನಾನು' ಮುಂತಾದ ಸರ್ವನಾಮಪದವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಇದು ಭಗವದ್ವಚನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ತದ್ರೂಪಭೇದಾಃ ಪಂಚಾಶನ್ಮೂರ್ತಯೋ ನುನು ಚಾಪರಾಃ |

ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣವಾಚ್ಯಾಸ್ತಾ ವರ್ಣಾಸ್ತಾರಾಣ್ಞಿಭೇದಿತಾಃ || ೫ ||

ಈ ಎಂಟು ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ ನನ್ನ ಐವತ್ತು ರೂಪಗಳುಂಟು. ಪ್ರಣವದ^೧ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ 'ಅಕಾರ'ದಿಂದ 'ಳಕಾರ'ದ ವರೆಗಿನ ಐವತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳು ಈ ಐವತ್ತು ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ದ್ವಿರಷ್ಟಪಂಚಕಚತುಃಪಂಚೇತ್ಯೇವಾಷ್ಟವರ್ಗಗಾಃ |

ಹದಿನಾರು ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳು ಒಂದು ಗುಂಪು, ಕವರ್ಗದಿಂದ ಪವರ್ಗದ ವರೆಗಿನ ಐವೈದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಐದು ಗುಂಪು, ಯರಲವಗಳದೊಂದು, ಶಷಸಹಳ- ಈ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳದೊಂದು; ಹೀಗೆ ಐವತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳು ಎಂಟು ಗುಂಪಾಗಿವೆ.

ಅಜ ಅನಂದ ಇಂದ್ರೇಶಾವುಗ್ರ ಉರ್ಜ ಯತಂಭರಃ || ೬ ||

ಋಘಲೃಶೌ ಲ್ಲೃಜಿರೇಕಾತ್ಮೈರ ಓಜೋಭೃದೌರಸಃ |

ಅಂತೋಽರ್ಧಗರ್ಭಃ ಕಪಿಲಃ ಖಪತಿರ್ಗರುಡಾಸನಃ || ೭ ||

ಘನೋರ್ಜಿವಾರಶ್ಚಾರ್ವಂಗಶ್ಚಂದೋಗನ್ಯೋ ಜನಾರ್ದನಃ |

ಝಾಟಿತಾರಿರ್ಜಾಮುಷ್ಯಂಕೀ ಶಲಕೋ ಡರಕೋ ಧರೀ || ೮ ||

ಣಾತ್ಮಾ ತಾರಸ್ಥಭೋ ದಂಡೀ ಧನ್ವೀ ನಮ್ಯಃ ಪರಃ ಘಲೀ |

ಬಲೀ ಭಗೋ ಮನುರ್ಯಜ್ಞೋ ರಾನೋ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿರ್ವರಃ || ೯ ||

ಶಾಂತಸಂವಿಚ್ಛಡ್ಗುಣಶ್ಚ ಸಾರಾತ್ಮಾ ಹಂಸಳಾಳುಕೌ |

ಪಂಚಾಶನ್ಮೂರ್ತಯಸ್ತ್ವೇತಾ ಮನೂಕಾರಾದಿಲಕ್ಷಕಾಃ || ೧೦ ||

ಅಕಾರಾದಿವರ್ಣವಾಚ್ಯಗಳಾದ ಆ ಐವತ್ತು ರೂಪಗಳ ಹೆಸರು ಈತೆರನಾಗಿದೆ^೨

೧ ತಾರಃ=ಓಂಕಾರಃ | ಅರ್ಣಃ=ವರ್ಣಃ | "ಅರ್ಣಃ=A letter (of the alphabet); ಪಂಚಾಶೋ ಮನುರೀರಿತಃ" (V. S. Apte)

೨ ಓಂಕಾರವನ್ನೇ ಪ್ರಣವವೆಂದೂ ತಾರವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

೩ ಈ ಹೆಸರುಗಳ ಅರ್ಥವಾಗಲಿ, ಈ ರೂಪಗಳ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಎಂತಲೇ ಇವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಹೆಸರುಗಳ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಬೇರೆಡೆ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದೇನೆ.

೧ ಅಕಾರ

೧ ಅಜಃ^೧೨ ಅನಂದಃ^೨

೩ ಇಂದ್ರಃ

೪ ಈಶಃ

೫ ಉಗ್ರಃ^೫

೬ ಊರ್ಜಃ

೭ ಋತಂಭರಃ

೮ ಋಷಿಃ^೮೯ ಲೃಶಃ^೯೧೦ ಲ್ಲಾಜಃ^{೧೦}

೧೧ ಏಕಾತ್ಮಾ

೧ 'ಅಜಃ ಸರ್ವೇಶ್ವರಃ ಸಿದ್ಧಃ'

'ಅಜೋ ಮಹಾರ್ಹಃ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯಃ' (ಸಹಸ್ರನಾಮ)

'ನ ಜಾಯತ ಇತ್ಯಜಃ, ನ ಜಾತೋ ನ ಜನಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ'

(ಶಾಂಕರಸಹಸ್ರನಾಮಭಾಷ್ಯ)

'ನಹಿ ಜಾತೋ ನ ಜಾಯೇಹಂ ನ ಜನಿಷ್ಯೇ ಕದಾಚನ |

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತಸ್ಮಾದಹಮಜಃ ಸ್ಮೃತಃ ||' (ಮಹಾಭಾರತ)

೨ 'ಅನಂದೋ ನಂದನೋ ನಂದಃ' (ಸ. ನಾ.)

'ಅನಂದಃ ಸ್ವರೂಪಮಸ್ಯೇತ್ಯಾನಂದಃ | ಏತಸ್ಯೈವಾನಂದಸ್ಯಾನ್ಯಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಮಾತ್ರಾ ಮುನಜೀವಂತೀತಿ ಶ್ರುತೇಃ' (ಶಾಂ. ಭಾ.)

೩ 'ಉಗ್ರಃ ಸಂವತ್ಸರೋ ದಕ್ಷಃ' (ಸ. ನಾ.)

'ಸೂರ್ಯಾದೀನಾಮಪಿ ಭಯಹೇತುತ್ವಾದುಗ್ರಃ | ಭೀಷೋದೇತಿ ಸೂರ್ಯ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ' (ಶಾಂ. ಭಾ.)

೪ ಋಷಿಃ=A Danava or demon. (V. S. Apte)

೫ ಲ್ಲಾ=ind. the earth (V S. Apte) ಶಂ=ಸುಖಂ ತಸ್ಯಾ ಅನೇನ ತಾದೃಶಃ |

೬ ಲ್ಲಾ=Siva (V. S. Apte) 'ಜಿ ಜಯೇ'. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಣಿನಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಲ್ಲಾ ಎಂಬ ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರವಿಲ್ಲ. 'ಲೃವರ್ಣಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾಭಾವಾತ್' (ಸಿ. ಕಾ.) ಆದರೆ ಈ ಅಕ್ಷರ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವರಿಗೃಹೀತವಾಗಿದೆ. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನೆಂಬ ಶೈವತಾಂತ್ರಿಕನೂ ತನ್ನ 'ತಂತ್ರಸಾರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಳ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ—

'ತದೇತದ್ವರ್ಣಚತುಷ್ಟಯಂ ಉಭಯಚ್ಛಾಯಾಧಾರಿತಾತ್ ನಪುಂಸಕಮ್ |'

ಮಹಾನುಹೋವಾಧ್ಯಾಯ ಕೃಷ್ಣಾನಂದವಾಗೀಶಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯನು ಬರೆದ 'ತಂತ್ರ-ಸಾರ'ದಲ್ಲೂ 'ರಾಶಿಚಕ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾಕಾರವು ಸೇರಿದೆ—'ಋ ಲ್ಲಾ ಮಿಥುನಃ |'

ಮುಗ್ಧಬೋಧವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಲ್ಲಾಕಾರ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದೆ. ಎಂತಲೇ 'ಲ್ಲಾ-ಕಾರಃ ತಂತ್ರಮತೇ ಮುಗ್ಧಬೋಧಮತೇ ಚ ಸ್ವರವರ್ಣಭೇದಃ' ಎಂದು ನಾಚ ಸ್ವತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

ಲ್ಲಾ ಲ್ಲಾ ಈ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆಲವರು 'ಲ್ಯಾ' 'ಲ್ಯಾ' ಎಂಬಂತೆ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ 'ಲ್ಯಾ' 'ಲ್ಯಾ' ಎಂದೇ

೧೨ ಐರಃ	೧೮ ಖವತಿಃ ^೧
೧೩ ಓಜೋಭೃತ್ ^೨	೧೯ ಗರುಡಾಸನಃ
೧೪ ಔರಸಃ ^೩	೨೦ ಘಾಮಃ
೧೫ ಅಂತಃ ^೪	೨೧ ಜನಾರಃ ^೫
೧೬ ಅರ್ಧಗರ್ಭಃ	೨೨ ಮುಕಾರ
೨ ಉಕಾರ	೨೩ ಚಾರ್ವಂಗಃ
೧೭ ಕಪಿಲಃ ^೬	೨೪ ಛಂದೋಗಮ್ಯಃ

ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯ. ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು 'ದುಃಸ್ವೃಷ್ಟ' ಗಳೆಂದು ಶಿಕ್ಷಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ- 'ದುಃಸ್ವೃಷ್ಟ್ಯತ್ಯೇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯ ಲೃಕಾರಃ' ಎಂದು. ದುಃಸ್ವೃಷ್ಟ್ಯ ಎಂದರೆ ಈಷತ್ಸ್ವೃಷ್ಟ್ಯ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಯ ರ ಲ ವಗಳು ಮಾತ್ರ ಈಷತ್ಸ್ವೃಷ್ಟ್ಯಗಳು ಎಂದು ಶಿಕ್ಷಾವದ್ಧತಿ.

‘ಅಚೋಸ್ವೃಷ್ಟ್ಯ ಯಣಿಸ್ತೀಷತ್’

(ಸ್ವರಗಳು ಅಸ್ವೃಷ್ಟ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಯ ರ ಲ ವಗಳು ಈಷತ್ಸ್ವೃಷ್ಟ್ಯಗಳು.) ಈಷತ್ಸ್ವೃಷ್ಟ್ಯಗಳಾದ ರ ಲಗಳ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಋ, ಌಗಳೂ ಈಷತ್ಸ್ವೃಷ್ಟ್ಯವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎಂತಲೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ 'ರ' 'ಲ' ಎಂಬಂತೇ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು ಸರಿಯಾಗಿ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಈ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು 'ಉಭಯಚ್ಛಾಯಾಧಾರಿತಾತ್ ನಪುಂಸಕಂ' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ. ಸ್ವರದಂತೆಯೂ ವ್ಯಂಜನದಂತೆಯೂ ಭಾಸವಾಗುವುದರಿಂದ ಸ್ವಂತ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದ ಈ ವರ್ಣ ಉಭಯಚ್ಛಾಯಾಧಾರಿಯೂ ನಪುಂಸಕವೂ ಆಗಿದೆ.

೧ 'ಓಜಸ್ತೇಜೋದ್ಯುತಿಧರಃ' (ಸ. ನಾ.)

'ಬಲಂ ಬಲವತಾಂ ಚಾಹಮಿತಿ ವಚನಾತ್' (ಶಾಂ. ಭಾ.)

೨ 'ಔ=Name of Shesha or Ananta' (V.S.Apte) ಸ ಏವ ರಸಾಯತೇ.

೩ ಪಾಣಿನಿಯು ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ರಬ್ಧವನ್ನು 'ಅನ್ತ' ಎಂದು ಬರೆಯಬೇಕು. ಆಗ 'ಅಂ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಉಳಿವುದಿಲ್ಲ. ಎಂತಲೇ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ಬರೆವುದೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವದ್ಧತಿಯೆಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದು.

೪ 'ಮಹರ್ಷಿಃ ಕಪಿಲಾಚಾರ್ಯಃ', 'ಸನಾತ್ನನಾತನತಮಃ ಕಪಿಲಃ' (ಸ. ನಾ.)

'ಋಷಿಂ ಪ್ರಸೂತಂ ಕಪಿಲಮ್' (ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ). 'ಸಿದ್ಧಾಂತಂ ಕಪಿಲೋ ಮುನಿಃ' (ಗೀತಾ). 'ಕಪಿಲಾವತಾರೇ ಕಪಿಲನಾಮನಾನ್' (ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ).

೫ ಖಂ=ಇಂದ್ರಿಯಮ್

೬ 'ಚಿ=Desire, wish' (V. S. Apte)

೨೪ ಜನಾರ್ದನಃ^೧

೫ ಬಿಂದು

೨೫ ರ್ಭೂಟಿತಾರಿಃ

೬೨ ತಾರಃ^೨೨೬ ಇಾಮಃ^೩೬೩ ಥಭಃ^೪

೪ ನಾದ

೬೪ ದಂಡೀ

೨೭ ಟಿಂಕೀ^೫

೬೫ ಧನ್ವೀ

೨೮ ಠಲಕಃ

೬೬ ನವ್ಯಃ

೨೯ ಡರಕಃ

೬ ಕಲಾ

೩೦ ಢರೀ

೬೭ ಪರಃ

೩೧ ಕಾತ್ಮಾ^೬೬೮ ಫಲೀ^೭

೬೯ ಬಲೀ

೭೦ ಭಗಃ^೮

೧ 'ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನೋ ಜನಾರ್ದನಃ' (ಸ. ನಾ.)

'ಜನಾನ್=ದುರ್ಜನಾನ್ ಅರ್ಧಯತಿ=ಹಿಂಸಿಸಿ, ನರಕಾದೀನ್ ಗಮಯತೀತಿ ವಾ ಜನಾರ್ದನಃ' (ಶಾಂ ಭಾ)

'ದುಷ್ಟಂ ಜನಂ ಮರ್ಧಯತಿ' (ಲಕ್ಷ್ಮಾಲಂಕಾರ)

೨ 'ಇ=ಗಾಯನೇ' (ವಾಚಸ್ಪತ್ಯ) ಮೀಯತೇ ತೇನ.

೩ 'ಟಿಂಕ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿ, ಖಡ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳ ನಾಚಕವಾದರೂ ಅದರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ. ಸುಮಾರು ಕೊಡಲಿಯಂತಿರುವ ಕಲ್ಲನ್ನು ಭೇದಿಸುವ ಆಯುಧಕ್ಕೆ 'ಟಿಂಕ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಒಟ್ಟಿನಮೇಲೆ 'ಟಿಂಕ' ಒಂದು ಆಯುಧವಿಶೇಷ ಎಂದಿದ್ದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಚೆನ್ನ.

೪ 'ಣಃ=Knowledge' (V. S. Apte)

೫ 'ಅಶೋಕಸ್ತಾ ರಣಸ್ತಾರಃ'

'ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಸ್ತರುಸ್ತಾರಃ' (ಸ. ನಾ.)

ಗರ್ಭಜನ್ಮಜರಾವೃತ್ಯುಲಕ್ಷಣಾದ್ವಯಾತ್ರಾರಯತೀತಿ ತಾರಃ (ಶಾಂ. ಭಾ.)

೬ 'ಥ=ಮಂಗಲೇ' (ವಾಚಸ್ಪತ್ಯ) ತಾದೃಶೀ ಭಾ ಯಸ್ಯ.

೭ ಫಲೀ=ಪ್ರಶಸ್ತಫಾಲಃ | ಫಾಲೇಃಪಿ ಫಲಶಬ್ದೋಽಸ್ತಿ ಹೇಮಚಂದ್ರಾದೀನಾಮ್ | ಪ್ರಶಂಸಾಯಾಮಿಣಃ |

೮ 'ವಿಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಸಮಗ್ರಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಯಶಸಃ ಶ್ರಿಯಃ |

ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಶ್ಚೈವ ಷಣ್ಣಾಂ ಭಗ ಇತೀರಣಾ ||

ಉತ್ಪತ್ತಿಂ ಪ್ರಲಯಂ ಚೈವ ಭೂತಾನಾಮಾಗತಿಂ ಗತಿಮ್ |

ನೇತ್ತಿ ವಿದ್ಯಾಮವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಸ ವಾಚ್ಯೋ ಭಗವಾನಿತಿ ||

ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಬಲೈಶ್ವರ್ಯವೀರ್ಯತೇಜಾಂಸ್ಯತೇಷಃ |

ಭಗವತ್ಕೃಪಾ ವಾಚ್ಯಾ ನಿ ವಿನಾ ಹೇಯೈರ್ಗುಣಾದಿಭಿಃ ||' (ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ)

೪೧ ಮನುಃ^೧

೮ ಅತಿಶಾಂತ

೭ ಶಾಂತ

೪೬ ಶಾಂತಸಂವಿತ್^೨

೪೨ ಯಜ್ಞಃ^೩

೪೭ ಷಡ್ಗುಣಃ

೪೩ ರಾಮುಃ^೪

೪೮ ಸಾರಾತ್ಮಾ

೪೪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಃ

೪೯ ಹಂಸಃ^೫

೪೫ ವರಃ

೫೦ ಘಾಳುಕಃ^೬

ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಶ್ಚ ತಾರಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಭೇದವಾನ್ |

ಆದ್ಯೈಸ್ತಾರಚತುರ್ವರ್ಣೈರ್ಭಿನ್ನಾ ನ್ಯಾಹೃತಯಃ ಕ್ರಮಾತ್ || ೧೧ ||

ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು ಓಂಕಾರದ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿವೆ.^೭ ಹೀಗೆಯೇ ನ್ಯಾಹೃತಿಗಳೂ ಓಂಕಾರದ ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ (ಅಕ್ಷರದಿಂದ 'ಭೂಃ', ಉಕಾರದಿಂದ 'ಭುವಃ', ಮಕಾರದಿಂದ 'ಸ್ವಃ', ನಾದದಿಂದ 'ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃ') ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿವೆ.

೧ 'ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾ ಮನುಃ' (ಸ ನಾ)

'ಮನು ಅವಮೋಧನ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' (ಶಾಂ. ಭಾ.)

೨ 'ಯಜ್ಞ ಈಜ್ಞೋ ಮಹೇಜ್ಯಶ್ಚ', 'ಯಜ್ಞೋ ಯಜ್ಞ ಪತಿರೈಜ್ಯಾ' (ಸ. ನಾ.)

'ಯಜ್ಞೋ ವೈ ವಿಷ್ಣುಃ' (ತೈ.ಸಂ.) 'ಯಜ್ಞಃ=ಯಜನಯೋಗ್ಯಃ' (ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಂಕಾರ)

೩ 'ರಾಮೋ ವಿರಾಮುಃ' (ಸ. ನಾ.)

'ನಿತ್ಯಾನಂದಲಕ್ಷಣೇಸ್ಸಿನ್ ಯೋಗಿನೋ ರಮಂತ ಇತಿ ರಾಮುಃ | ಸ್ತೇಚ್ಛಯಾ ರಮಣೀಯಂ ಪಶುರ್ವಹನ್ವಾ ದಾಶರಥೀ ರಾಮುಃ |' (ಶಾಂ. ಭಾ.)

'ರಮಂತೇ ಯೋಗಿನೋ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯಾನಂದೇ ಚಿದಾತ್ಮನಿ |

ಇತಿ ರಾಮವದೇನೈತತ್ ವರಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧೀಯತೇ ||' (ಪದ್ಮವುರಾಣ)

೪ 'ವೇದೋಕ್ತ ಶತಾನಂದಪರಂವರಾಯಾ ಅಂತಃ=ಅಂತಿಮುಃ' (ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಂಕಾರ)

೫ 'ಮುರೀಚಿದ್ರಮನೋ ಹಂಸಃ' (ಸ. ನಾ.) 'ಹಂಸಃ ಶುಚಿಷತ್' (ಕಥ)

೬ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ 'ಳ' ಎಂಬಕ್ಷರ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ವೈದಿಕ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಧಾರಾಳವಾಗಿದೆ. ಎಂತಲೇ ಈ ವದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಲೌಕಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಕ್ಲಿಷ್ಟ. 'ಲಾಲುಕಾ' ಎಂದರೆ ಕಂಠಾರ್ಭರಣವೆಂದರ್ಥವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು 'ಲಾಲುಕ' ನಾಗಬಹುದು. ಲಾಲುಕನೇ ಘಾಳುಕನಾಗಿರಬಹುದೇನೋ!

೭ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರವು ಓಂಕಾರದಿಂದಲೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಓಂಕಾರದ ವರ್ಣದೇವತೆಗಳೇ ಈ ಮಂತ್ರದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಅನಿರುದ್ಧಾಧಿಕಾಸ್ತಾಸಾಂ ದೇವತಾ ಪೃತ್ಯುಕ್ತೇನೇಣ ವಾ |

ತಾಶ್ಚತುರ್ನೂರ್ತಯಸ್ತೇನ ದ್ವಾದಶಾರ್ಣವದೋದಿತಾಃ || ೧೨ ||

ಆ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಗೆ ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ದೇವತೆಗಳು. 'ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸು-
ದೇವಾಯ' ಎಂಬ ವಾಸುದೇವದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಪದ
ಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತವಾಗಿ ಈ ರೂಪಗಳೇ ('ಓಂ'ಕಾರದಿಂದ ವಾಸುದೇವ,
'ನಮಃ'ಪದದಿಂದ ಸಂಕರ್ಷಣ, 'ಭಗವತೇ' ಪದದಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ 'ವಾಸು-
ದೇವಾಯ' ಪದದಿಂದ ಅನಿರುದ್ಧ) ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿವೆ.

ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಚ್ಚ ವ್ಯಾಹೃತಿಭೃಸ್ತಥೈವ ಚ |

ವಿಭೇದೋ ದ್ವಾದಶಾರ್ಣವನಾಂ ಕೇಶವಾದ್ಯಾಶ್ಚ ದೇವತಾಃ || ೧೩ ||

ವಾಸುದೇವಮಂತ್ರದ ಹನ್ನೆರಡು ಪದಗಳು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದ ಎಂಟು
ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೂ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತವಾಗಿವೆ. ಈ ಹನ್ನೆ-
ರಡು ಪದಗಳಿಗೆ ಕೇಶವಾದಿದ್ವಾದಶಮೂರ್ತಿಗಳೇ ದೇವತೆಗಳು.

ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಚ್ಚ ವ್ಯಾಹೃತಿತ್ರಿಗುಣಾತ್ಪುನಃ |

ನೇದಮಾತಾ ತು ಗಾಯತ್ರೀ ದ್ವಿಗುಣಾ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಾತ್ || ೧೪ ||

ಮೂರು ಬಾರಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಪೇದಗಳಿಗೆ
ಮಾತೃಸ್ಥಾನೀಯವಾದ, ಇವತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಗಾಯತ್ರೀ
ಮಹಾಮಂತ್ರವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಚತುರ್ವಿಂಶನ್ಮೂರ್ತಯೋಽಸ್ಯಾಃ ಕಥಿತಾ ವರ್ಣದೇವತಾಃ |

ತಥೈವಾಃ ಪೌರುಷಂ ಸೂಕ್ತಂ ನೇದಾಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಗಾಃ || ೧೫ ||

ಕೇಶವಾದಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪರ್ಣದೇವತೆ
ಗಳು. ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮೂರು ವಾದಗಳಿಂದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಮೂರು
ಪರ್ಗಗಳೂ, ಅವುಗಳಿಂದ ಪೇದಗಳೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿವೆ.

೧ ಕೇಶವ, ನಾರಾಯಣ, ಮಾಧವ, ಗೋವಿಂದ, ವಿಷ್ಣು, ಮಧುಸೂದನ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ,
ವಾಮನ, ಶ್ರೀಧರ, ಹೃಷೀಕೇಶ, ಪದ್ಮನಾಭ, ದಾಮೋದರ, ಇವು ದ್ವಾದಶಮೂರ್ತಿಗಳು.

೨ ಕೇಶವಾದಿದ್ವಾದಶಮೂರ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ,
ಅನಿರುದ್ಧ, ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ಅಧೋಕ್ಷಜ, ನರಸಿಂಹ, ಅಚ್ಯುತ, ಜನಾರ್ದನ, ಉವೇಂಪು,
ಹರಿ, ಕೃಷ್ಣ, ಸೇರಿ ೨೪ ಮೂರ್ತಿಗಳು.

ವೈದಿಕಾಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾಶ್ಚ ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಾಭಿಧೋಽಸ್ಮ್ಯಹಮ್ |

ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಭಿನ್ನಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಬ್ದಾ ಅತೋಽಪಿ ಚ || ೧೬ ||

ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾದಿಸಮಸ್ತಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚವೂ ವೇದಗಳಿಂದಲೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ಮುಖ್ಯ ವಾಚಕವಾದ ಓಂಕಾರದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ ಐವತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳೇ ಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಾನು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಋಷಿಶ್ಚ ದೇವತೈಕೋಽಹಂ ತಾರಾದೀನಾಂ ನಿಶೇಷತಃ |

ಛಂದೋ ಮದೀಯಾ ಗಾಯತ್ರೀ ತಾರಾಷ್ಟ್ರಾಕ್ಷರಯೋರ್ಮತಾ ||

ಈ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯತಃ ದ್ರಷ್ಟೃ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯದೇವತೆ ನಾನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಓಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಳ ಛಂದಸ್ಸು 'ದೈವೀ-ಗಾಯತ್ರೀ' ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಉದ್ಯದ್ಭಾಸ್ತತ್ಸಮಾಭಾಸಶ್ಚಿದಾನಂದೈಕದೇಹವಾನ್ |

ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಪದ್ಮಧರೋ ಧೈಯೋಽಹಮೀಶ್ವರಃ || ೧೭ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಭ್ಯಾಮಾಶ್ಲಿಷ್ವಃ ಸ್ವಮೂರ್ತಿಗಣಮಧ್ಯಗಃ |

ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಶಿನಾಹೀಶನಿಷ್ಠಃ ಶಕ್ರಾದಿಕ್ಕೈರಪಿ |

ಸೇವ್ಯಮಾನೋಽಧಿಕಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿತ್ಯನಿಶೇಷಶಕ್ತಿನಾನ್ || ೧೮ ||

ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಹೊಳೆವ, ಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ, ಚಕ್ರ-ಶಂಖಗದಾಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ಶ್ರೀಭೂಮಿಯರಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾದ, ವಿಶ್ವತೈಜನಾದ್ಯಷ್ಟಮೂರ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ ಕುಳಿತಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮ-ವಾಯು-ರುದ್ರ-ಶೇಷ-ಗರುಡ-ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವ್ಯನಾದ, ಪರಿಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಮೂರ್ತಯೋಽಷ್ಟಾವಪಿ ಧೈಯಾಶ್ಚಕ್ರಶಂಖವರಾಭಯೈಃ |

ಯುಕ್ತಾಃ ಪ್ರದೀಪವರ್ಣಾಶ್ಚ ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಾಃ || ೧೯ ||

ದೀಪದಂತೆ ಬೆಳಗುವವರೂ, ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತರೂ, ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ವರ, ಅಭಯಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವರೂ ಆದ ವಿಶ್ವಾದಿ ಎಂಟು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ತಾದ್ಯಗ್ರೂಪಾಶ್ಚ ಪಂಚಾಶಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾಭಯೋದ್ಯತಾಃ |

ಟಿಂಕೀ ದಂಡೀ ಚ ಧನ್ವೀ ಚ ತತ್ತದ್ಭುಕ್ತಾಸ್ತು ವಾಮುತಃ || ೨೦ ||

ಅಜಾದಿವಂಚಾಶನ್ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಕೂಡ ಮೇಲಿನ ರೂಪಗಳಂತೆಯೇ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿವೆ. ತಮ್ಮೆರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ, ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿವೆ. ಆದರೆ ಟಂಕಿ, ದಂಡಿ, ಧನ್ವಿ ಈ ಮೂರು ರೂಪಗಳು ಮಾತ್ರ ಎಡದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಭಯಮುದ್ರೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿಯನ್ನೂ, ದಂಡವನ್ನೂ, ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿವೆ.

ವಾಸುದೇವಾದಿಕಾಃ ಶುಕ್ಲ ರಕ್ತಪೀತಾಸಿತೋಜ್ವಲಾಃ |

ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಚ್ಛೇತಃ ಪ್ರಥಮೋ ಮುಸಲೀ ಹಲೀ || ೨೨ ||

ಸಚಕ್ರಶಂಖಸ್ತ್ವಪರಸ್ತ್ವತೀಯಃ ಶಾರ್ಙ್ಗಬಾಣವಾನ್ |

ಸಶಂಖಚಕ್ರಸ್ತುರ್ಯಸ್ತು ಚಕ್ರಶಂಖಾಸಿಚರ್ಮವಾನ್ || ೨೩ ||

ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವನ ವರ್ಣ ಬಿಳಿ, ಸಂಕರ್ಷಣನದು ಕೆಂಪು, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನದು ಹಳದಿ, ಅನಿರುದ್ಧನದು ನೀಲ. ವಾಸುದೇವನು ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಸಂಕರ್ಷಣನು ಚಕ್ರಶಂಖಹಲ-ಮುಸಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಶಂಖಚಕ್ರಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಅನಿರುದ್ಧನು ಚಕ್ರಶಂಖಖಡ್ಗಚರ್ಮಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಕೇಶವೋ ಮಧುಸೂದನಃ ಸಂಕರ್ಷಣದಾಮೋದರೌ |

ಸವಾಸುದೇವಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾ ದಕ್ಷೋರ್ಧ್ವಕರಶಂಖಿನಃ || ೨೪ ||

ಕೇಶವ, ಮಧುಸೂದನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ದಾಮೋದರ, ವಾಸುದೇವ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ—ಈ ಆರು ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವನ್ನು ಧರಿಸಿವೆ.

ವಿಷ್ಣುನಾಥನಾನಿರುದ್ಧಪುರುಷೋತ್ತಮಾಭೋಕ್ಷಜಾಃ |

ಜನಾರ್ದನಶ್ಚ ನಾಮೋಚ್ಚಕರಸ್ಥಿತದರಾ ಮತಾಃ || ೨೫ ||

ವಿಷ್ಣು, ನಾಥನ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ಅಭೋಕ್ಷಜ, ಜನಾರ್ದನ—ಈ ಆರು ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೇಲಿನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವುಳ್ಳವುಗಳು.

ಗೋವಿಂದಶ್ಚ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಃ ಸಶ್ರೀಧರಹೃಷೀಕಪಾಃ |

ನೃಸಿಂಹಶ್ಚಾಚ್ಯುತಶ್ಚೈವ ನಾನಾಧಾಕರಶಂಖಿನಃ || ೨೬ ||

ಗೋವಿಂದ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ಶ್ರೀಧರ, ಹೃಷೀಕೇಶ, ನೃಸಿಂಹ, ಅಚ್ಯುತ—ಈ ಆರು ರೂಪಗಳು ಕೆಳಗಿನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವನ್ನು ಧರಿಸಿವೆ.

ವಾಮನಃ ಸನಾರಾಯಣಃ ಪದ್ಮನಾಭ ಉಪೇಂದ್ರಕಃ |

ಹರಿಃ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚ ದಕ್ಷಾಧಿಕರೇ ಶಂಖಧರಾಸುತಾಃ || ೨೭ ||

ವಾಮನ, ನಾರಾಯಣ, ಪದ್ಮನಾಭ, ಉಪೇಂದ್ರ, ನೃಸಿಂಹ, ಅಚ್ಯುತ-
ಈ ಆರು ರೂಪಗಳು ಕೆಳಗಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವನ್ನು ಧರಿಸಿವೆ.

ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮಧರಾಶ್ಚೈತೇ ಹಿ ಸರ್ವಶಃ |

ಕ್ರಮವೃತ್ತ್ಯಮಸದ್ವಾದಿಗದಾದಿವೃತ್ತ್ಯಮಸ್ತಥಾ |

ಅರ್ಧಕ್ರಮಃ^೧ ಸಾಂತರಶ್ಚ^೨ ಷಟ್ಪಿಂಞಿಪೂರ್ವಿಕಾಂಮ^೩ || ೨೮ ||

ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮಧಾರಿಗಳಾದ ಈ ೨೪ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷ-
ಣವು ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಆರಾರು ಮೂರ್ತಿಗಳ ನಾಲ್ಕು ಗುಂಪು ಹಿಂದೆ
ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನು ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸಬಹುದು—

೧ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮಗಳು.

೨ ವೃತ್ತ್ಯಮವಾಗಿ ಪದ್ಮಗದಾಚಕ್ರಗಳು.

೩ ಪದ್ಮಾದಿವೃತ್ತ್ಯಮವಾಗಿ ಪದ್ಮಚಕ್ರಗದಾಗಳು.

೪ ಗದಾದಿವೃತ್ತ್ಯಮವಾಗಿ ಗದಾಚಕ್ರಪದ್ಮಗಳು.

೫ ಅರ್ಧಕ್ರಮವಾಗಿ ಚಕ್ರಪದ್ಮಗದಾಗಳು.

೬ ಸಾಂತರವಾಗಿ ಗದಾಪದ್ಮಗಳನ್ನು ನಡುವಿನಲ್ಲಿರಿಸಿ ಗದಾಪದ್ಮಚಕ್ರಗಳು.

ಈ ಆರು ರೂಪಗಳಲ್ಲೂ ಮೊದಲನೆಯ ಆಯುಧ ಶಂಖವೇ ಆಗಿದೆ.
ಉಳಿದ ಆಯುಧಗಳ ಕ್ರಮ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತಿದೆ.

ಮೂಲೋಕ್ತವಾದ ಆಯುಧಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಬಹುದು:^೪

೧ ಕೇಶವ	ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮ ^೫
೨ ನಾರಾಯಣ	ಪದ್ಮಗದಾಚಕ್ರಶಂಖ
೩ ಮಾಧವ	ಚಕ್ರಶಂಖಪದ್ಮಗದಾ

೧ ಅರ್ಧಕ್ರಮಃ=ಶಂಖಚಕ್ರಯೋಃ ಕ್ರಮಃ | ಗದಾಪದ್ಮಯೋವೃತ್ತ್ಯಮಃ |

೨ ಸಾಂತರಃ=ಅಂತರಾ ಗದಾಪದ್ಮವಿಯೋಜಿತೌ ಶಂಖಚಕ್ರೌ |

೩ ಅರಿಪೂರ್ವಿಕಾಂ=ಚಕ್ರಾದಿನಾಮಾಯುಧಾನಾಮ್ |

೪ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣೋಪೇತವಾದ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ, ವಿಷಯವಿವರಣೆ
ಯನ್ನೂ ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

೫ ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು.

೪ ಗೋವಿಂದ	ಗದಾಪದ್ಮಶಂಖಚಕ್ರ
೫ ವಿಷ್ಣು	ಪದ್ಮಶಂಖಚಕ್ರಗದಾ
೬ ಮಧುಸೂದನ	ಶಂಖಪದ್ಮಗದಾಚಕ್ರ
೭ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ	ಗದಾಚಕ್ರಶಂಖಪದ್ಮ
೮ ವಾಮನ	ಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮಶಂಖ
೯ ಶ್ರೀಧರ	ಚಕ್ರಗದಾಶಂಖಪದ್ಮ
೧೦ ಹೃಷೀಕೇಶ	ಚಕ್ರಪದ್ಮಶಂಖಗದಾ
೧೧ ಪದ್ಮನಾಭ	ಪದ್ಮಚಕ್ರಗದಾಶಂಖ
೧೨ ದಾಮೋದರ	ಶಂಖಗದಾಚಕ್ರಪದ್ಮ
೧೩ ಸಂಕರ್ಷಣ	ಶಂಖಪದ್ಮಚಕ್ರಗದಾ
೧೪ ವಾಸುದೇವ	ಶಂಖಚಕ್ರಪದ್ಮಗದಾ
೧೫ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ	ಶಂಖಗದಾಪದ್ಮಚಕ್ರ
೧೬ ಅನಿರುದ್ಧ	ಗದಾಶಂಖಪದ್ಮಚಕ್ರ
೧೭ ಪುರುಷೋತ್ತಮ	ಪದ್ಮಶಂಖಗದಾಚಕ್ರ
೧೮ ಅಧೋಕ್ಷಜ	ಗದಾಶಂಖಚಕ್ರಪದ್ಮ
೧೯ ನರಸಿಂಹ	ಪದ್ಮಗದಾಶಂಖಚಕ್ರ
೨೦ ಅಚ್ಯುತ	ಪದ್ಮಚಕ್ರಶಂಖಗದಾ
೨೧ ಜನಾರ್ದನ	ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಪದ್ಮ
೨೨ ಉಪೇಂದ್ರ	ಗದಾಚಕ್ರಪದ್ಮಶಂಖ
೨೩ ಹರಿ	ಚಕ್ರಪದ್ಮಗದಾಶಂಖ
೨೪ ಕೃಷ್ಣ	ಗದಾಪದ್ಮಚಕ್ರಶಂಖ

ವರ್ಣಾನಾಂ ದೇವತಾನಾಂ ಚ ನಿತ್ಯತ್ವಾನ್ನ ಕ್ರಮಃ ಸ್ವತಃ |

ವ್ಯಕ್ತಿಕ್ರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಬುದ್ಧಾವಶೇಷೈ ಕ್ರಮ ಉಚ್ಯತೇ || ೨೯ ||

ವಸ್ತುತಃ ಅಕಾರಾದಿವರ್ಣಗಳೂ, ಅವುಗಳ ದೇವತೆಗಳೂ ನಿತ್ಯಗಳಾದುದರಿಂದ ಒಂದರ ನಂತರ ಇನ್ನೊಂದು ಹುಟ್ಟಿತು ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳೂ ಎಲ್ಲ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೂ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಇವೆ. ಆದರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುವ ಕ್ರಮವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲೂ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ ಪೂರ್ವಾಪರಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಯೋಗೇನ ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ಚತುಷ್ಟಯಮ್ |
 ಸತ್ಯಂ ಚಾಂಗಾನಿ ತಾರಸ್ಯ ಪ್ರೋಚ್ಯಂತೇಷ್ವಾಪ್ತರಸ್ಯ ಚ || ೩೦ ||
 ಕೃದ್ಧನುಹಾವೀರದ್ಯುಸಹಸ್ರಸಹಿತೋಲ್ಕಾಕಾಃ |
 ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಾ ಹೃದಾದೀನಿ ಪ್ರಥಗ್ರೂಪಾಣಿ ತಾನಿ ಚ |
 ವಿಷ್ಣೋರೇವಾತ್ಯಭೇದೇಽಪಿ ತದೈಶ್ವರ್ಯಾತ್ತದನ್ಯವತ್ || ೩೧ ||

‘ಭೂಃ’ ‘ಭುವಃ’ ‘ಸ್ವಃ’ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮೂರು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು;
 ‘ಭೂಭುವಃಸ್ವಃ’ ಎಂದು ಸಮುದಿತವಾದ ಒಂದು ವ್ಯಾಹೃತಿ-ಹೀಗೆ
 ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳೂ ‘ಸತ್ಯಂ’ ಎಂಬ ಪದವೂ ಒಂಕಾರದ ಅಂಗವ್ಯಾಸ
 ಮಂತ್ರಗಳು.^೧

ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಗಳಾದ ‘ಕೃದ್ಗೋಲ್ಕಾಯ’, ‘ಮಹೋಲ್ಕಾಯ’,
 ‘ವೀರೋಲ್ಕಾಯ’, ‘ದ್ಯೂಲ್ಕಾಯ’, ‘ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕಾಯ’-ಇವು ಐದು ಅಷ್ಟಾ
 ಕ್ಷರದ ಅಂಗವ್ಯಾಸಮಂತ್ರಗಳು.^೨ ಹೃದಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವುದ
 ರಿಂದ ಹೃದಯಾದಿಪದವಾಚ್ಯಗಳೂ ಕೃದ್ಗೋಲ್ಕಾದಿನಾಮಕಗಳೂ ಆದ ಬೇರೆ
 ಐದು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳುಂಟು. ವಸ್ತುತಃ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಆದರೂ
 ಆತನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು.

ಚಕ್ರಶಂಖವರಾಭೀತಿಹಸ್ತಾನ್ಯೇತಾನಿ ಸರ್ವಶಃ |
 ಮೂಲರೂಪಸವರ್ಣಾನಿ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಾ ಶಿಖೋಚ್ಯತೇ |
 ಚತುರ್ವಿಂಶನ್ಮೂರ್ತಯಶ್ಚ ಮೂಲರೂಪಸವರ್ಣಕಾಃ || ೩೨ ||

ಕೃದ್ಗೋಲ್ಕಾದಿಪಂಚರೂಪಗಳೂ ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ವರ, ಅಭಯಮುದ್ರೆ
 ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿವೆ. ಕೇಶವಾದಿಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೃದ್ಗೋಲ್ಕಾ,
 ಮಹೋಲ್ಕಾ, ದ್ಯೂಲ್ಕಾ, ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕಾರು ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಸೂರ್ಯಸದೃಶ

೧ ಅಂಗವ್ಯಾಸ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ- ಭೂಃ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಭುವಃ ಶಿರಸೇ
 ಸ್ವಾಹಾ | ಸ್ವಃ ಶಿಖಾಯೈ ವಾಷಟ್ | ಭೂಭುವಃಸ್ವಃ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಸತ್ಯಂ
 ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ ||

೨ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರದ ಅಂಗವ್ಯಾಸ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ- ಕೃದ್ಗೋಲ್ಕಾಯ ಹೃದಯಾಯ
 ನಮಃ | ಮಹೋಲ್ಕಾಯ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ವೀರೋಲ್ಕಾಯ ಶಿಖಾಯೈ ವಾಷಟ್ |
 ದ್ಯೂಲ್ಕಾಯ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕಾಯ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ ||

ಅಂಗವ್ಯಾಸದ ವಿವರಗಳ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಾರ್ಥಗಳ ಕುರಿತು ಟಿಪ್ಪನಿಯನ್ನು ಪರಿ
 ಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶರು. ಶಿಖಿಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ವೀರೋಲ್ಕುವೆಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪ ಮಾತ್ರ ಕವ್ವು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ.

ಅದಿವರ್ಣತ್ರಯಂ ನಾಭಿಹೃಚ್ಛಿರಸ್ಸು ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ |

ನ್ಯಸನೀಯಂ ಚ ತದ್ವರ್ಣದೇವತಾಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಕಮ್ || ೩೩ ||

ಓಂಕಾರದ ಮೊದಲ ಮೂರು ವರ್ಣಗಳಾದ ಅಕಾರ, ಉಕಾರ, ಮಕಾರಗಳ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಅನುಗಳ ದೇವತೆಗಳಾದ ವಿಶ್ವಶೈವಸಪ್ರಾಜ್ಞರನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ನಾಭಿಹೃದಯಶಿರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು.^೧

ಪಜ್ಜಾನುನಾಭಿಹೃದಯವಾಜ್ಞಾಸಾನೇತ್ರಕೇಷು ಚ |

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ನ್ಯಾಸಃ ಸ್ಯಾದ್ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ || ೩೪ ||

ಮುನಿಶ್ವಂದಸ್ತು ಗಾಯತ್ರೀ ದೇವತಾ ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ |

ಉದ್ಯದಾದಿತ್ಯವರ್ಣಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾಭಯೋದ್ಯತಃ || ೩೫ ||

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಾಲು, ಮೊಣಕಾಲು, ಹೊಕ್ಕುಳು, ಎದೆ, ಬಾಯಿ, ಮೂಗು, ಕಣ್ಣು, ತಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು^೨. ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಋಷಿ^೩, ಛಂದಸ್ಸು ಗಾಯತ್ರಿ^೪, ಉದಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾಸನಾದ, ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ದೇವತೆ.^೫

ತಾರೇಣ ವ್ಯಾಹೃತೀಭಿಶ್ಚ ಜ್ಞೇಯಾನ್ಯಂಗಾನಿ ಪಂಚ ಚ |

ನಾಭಿಹೃತ್ಕೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಚತಸ್ರೋ ವ್ಯಾಹೃತೀರ್ನ್ಯಸೇತ್ || ೩೬ ||

೧ ನ್ಯಾಸವು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ— ಅಂ ವಿಶ್ವಾಯ ನಮಃ (ನಾಭೌ) | ಉಂ ತೈಜಸಾಯ ನಮಃ (ಹೃದಯೇ) | ಮಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಯ ನಮಃ (ಶಿರಸಿ) ||

೨ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ— ಓಂ ವಿಶ್ವಾಯ ನಮಃ (ಪಾದಯೋಃ) | ನಂ ತೈಜಸಾಯ ನಮಃ (ಜಾನ್ಮೋಃ) | ಮೋಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಯ ನಮಃ (ನಾಭೌ) | ನಾಂ ತುರ್ಯಾಯ ನಮಃ (ಹೃದಯೇ) | ರಾಂ ಅತ್ತನೇ ನಮಃ (ನಾಚಿ) | ಯಂ ಅಂತರಾತ್ತನೇ ನಮಃ (ನಾಸಾಯಾಂ) | ಜಾಂ ಪರಮಾತ್ತನೇ ನಮಃ (ನೇತ್ರಯೋಃ) | ಯಂ ಜ್ಞಾನಾತ್ತನೇ ನಮಃ (ಶಿರಸಿ) || ‘ವಿನ್ಯಸೇದ್ವರ್ಣಮೇಕೈಕಂ ಬಂದ್ವಂತಂ’ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿವರ್ಣದ ಕೊನೆಗೂ ಬಿಂದುವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩ ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟೃ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಋಷಿಪದವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ.

೪ ಛಂದಸ್ಸಿನ ವಿವರವನ್ನು ವರಿಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೫ ಪ್ರತಿಸಾಧ್ಯದೇವತೆಯನ್ನು ದೇವತೆಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು.

ಓಂಕಾರದಿಂದಲೂ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯಾಹೃತಿಯ ಅಂಗ-
ನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಬೇಕು. ಅಥವಾ ಹೊಕ್ಕುಳು, ಎದೆ, ಶಿರಸ್ಸು, ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ
ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳನ್ನು ನ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು.^೧

ದ್ವಾದಶಾರ್ಣವಸ್ಯ ಜಗತೀ ಭಂದೋಽನ್ಯತ್ತಾರವತ್ಸ್ರುತಮ್ |

ಅಚ್ಛವಣೋಽಭಯವರಕರೋ ಧೈಯೋಽಮಿತದ್ಭುತಿಃ || ೩೭ ||

ವಾಸುದೇವದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರದ ಭಂದಸ್ಸು 'ಜಗತೀ' ಎಂಬುದು. ಋಷಿದೇವತೆ
ಗಳೆಲ್ಲ ಓಂಕಾರದಂತೆಯೆ. ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಧೈಯವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪ
ಶುಭ್ರವೂ, ಅತಿಪ್ರಕಾಶಮಾನವೂ ಆಗಿದ್ದು ಅಭಯಮುದ್ರೆವರಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು
ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಪದೈರ್ವ್ಯಸ್ತ್ರೈಸ್ಸಮಸ್ತ್ರೈಶ್ಚ ಜ್ಞೇಯಾನ್ಯಂಗಾನಿ ಪಂಚ ಚ |

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಸ್ಥಾನೇಷು ಬಾಹ್ಯೋರೂಪೋಶ್ಚ ವಿಸ್ತೃತೇತ್ ||

ವಾಸುದೇವಮಂತ್ರದ ಪದಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು, ಒಟ್ಟು ಒಂದು-
ಹೀಗೆ ಐದು ಅಂಗನ್ಯಾಸಮಂತ್ರಗಳು. ಅಕ್ಷರನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ
ಹೇಳಿರುವ ಎಂಟು ಸ್ಥಾನಗಳು ಮತ್ತು ಎರಡು ತೋಳು, ಎರಡು ತೋಡೆ-
ಹೀಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ಥಾನಗಳು.^೨

೧ ಮೊದಲನೆಯ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಗನ್ಯಾಸ— ಓಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಭೂಃ ಶಿರಸೇ
ಸ್ವಾಹಾ | ಭುವಃ ಶಿಖಾಯೈ ವಾಷಟ್ | ಸ್ವಃ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃ
ಅಸ್ಮಾಯ ಘಟ್ || ಎರಡನೆಯ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ— ಭೂಃ ಅನಿರುದ್ಧಾಯ ನಮಃ (ನಾಭೌ) |
ಭುವಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾಯ ನಮಃ (ಹೃದಯೇ) | ಸ್ವಃ ಸಂಕರ್ಷಣಾಯ ನಮಃ (ಶಿರಸಿ) |
ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃ ವಾಸುದೇವಾಯ ನಮಃ (ನಾಭ್ಯಾದಿಸರ್ವಾಂಗೇಷು) ||

೨ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ— ಓಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ನಮಃ ಶಿರಸೇ
ಸ್ವಾಹಾ | ಭಗವತೇ ಶಿಖಾಯೈ ವಾಷಟ್ | ವಾಸುದೇವಾಯ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಓಂ
ಸಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ಅಸ್ಮಾಯ ಘಟ್ ||

ಅಕ್ಷರನ್ಯಾಸದ ಕ್ರಮ— ಓಂ ಕೇಶವಾಯ ನಮಃ (ಪಾದಯೋಃ) | ನಂ ನಾರಾಯ-
ಣಾಯ ನಮಃ (ಜಾನ್ವೋಃ) | ಮೋಂ ಮಾಧವಾಯ ನಮಃ (ನಾಭೌ) | ಭಂ ಗೋವಿಂ-
ದಾಯ ನಮಃ (ಹೃದಯೇ) | ಗಂ ವಿಷ್ಣು ವೇ ನಮಃ (ವಾಚಿ) | ವಂ ಮಧುಸೂದನಾಯ
ನಮಃ (ನಾಸಾಯಾಂ) | ತೇಂ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಯ ನಮಃ (ನೇತ್ರಯೋಃ) | ವಾಂ ವಾಮನಾಯ
ನಮಃ (ಶಿರಸಿ) | ಸುಂ ಶ್ರೀಧರಾಯ ನಮಃ (ದಕ್ಷಿಣಬಾಹೌ) | ದೇಂ ಹೃಷೀಕೇಶಾಯ
ನಮಃ (ವಾಮಬಾಹೌ) | ವಾಂ ವದ್ವನಾಭಾಯ ನಮಃ (ದಕ್ಷಿಣೋರೌ) | ಯಂ ದಾಮೋ-
ದರಾಯ ನಮಃ (ವಾಮೋರೌ) ||

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಸ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರ್ಥೇ ತದನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ |

ಮುನಿರ್ದೇವಸ್ತು ಸವಿತೃನಾಮಾ ಸೃಷ್ಟೃತ್ವತೋ ಹರಿಃ || ೩೯ ||

ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಪಿಸುವ, ವ್ಯಾಹೃತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಋಷಿ. ವ್ಯಾಹೃತಿಯಿಲ್ಲದ ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಋಷಿ. ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ 'ಸವಿತಾ' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ದೇವತೆ.

ಪ್ರೋದ್ಯದಾದಿತ್ಯವರ್ಣಶ್ಚ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಮಧ್ಯಗಃ |

ಚಕ್ರಶಂಖಧರೋಽಂಕಶ್ಚ ದೋರ್ವ್ಯಯೋ ಧೈಯ ಏವ ಚ || ೪೦ ||

ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳಗುವ, ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ನಡುವೆ ಕುಳಿತಿರುವ, ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಚಕ್ರಶಂಖಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಉಳಿದೆರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ತೊಡೆಯಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಸತಾರಾಶ್ಚ ವ್ಯಾಹೃತಯೋ ಗಾಯತ್ರೈಂಗಾನಿ ಪಂಚ ಚ |

ದೋಃಪತ್ನಂಧಿಷು ಸಾಗ್ರೇಷು ನಾಭಿಹೃನ್ಮುಖಕೇಷು ಚ || ೪೧ ||

ವರ್ಣನ್ಯಾಸಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ಹಿಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳೇ ವ್ಯಾಹೃತಿಯಂತೆ ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲೂ ಅಂಗನ್ಯಾಸಮಂತ್ರಗಳು. ಕೈಬೆರಳುಗಳ ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ತುದಿ, ಕಾಲ್ಬೇರಳುಗಳ ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ತುದಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೇರಿ ಇಪ್ಪತ್ತು, ಮತ್ತು ಹೊಕ್ಕುಳು, ಎದೆ, ಮುಖ, ಶಿರಸ್ಸು-ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಕ್ಷರನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.^೧

ತಾರವನ್ನಿಖಿಲಂ ಸ್ಮೃತಮ್ |

ಪಂಚಾಶದಕ್ಷರಾಣಾಂ ಚ ಪುಂಸೂಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವಶಃ |

ಅನುಷ್ಟುಭಶ್ಚ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಚ ಚ್ಛಂದೋಽಸ್ಯ ತ್ರಿಷ್ಟುಭೋಽಪಿ ವಾ ||

ಮಾತೃಕಾಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ಋಷಿ, ದೇವತೆ, ಧ್ಯಾನ,

^೧ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮವನ್ನು ವಾಸುದೇವಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಂತೆಯೇ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪ್ರತಿ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೂ ಬಿಂದು ಸೇರಿಸಿ, ಮೊದಲು ಹಿಂಕಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ, ಮುಂದೆ ವರ್ಣದೇವತೆಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ 'ಹಿಂ ತಂ ಕೇಶನಾಯ ನಮಃ' ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಬೇಕು.

ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಣವದಂತೆಯೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಮೊದಲ ಹದಿನೈದು ಋಕ್ಕುಗಳ ಭಂದಸ್ಸು ಅನುಷ್ಟುಪ್. ಕೊನೆಯ ಒಂದು ಋಕ್ಕಿನ ಭಂದಸ್ಸು ಮಾತ್ರ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್. ಯಜುಃಶಾಖೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಹದಿನೆಂಟು ಋಕ್ಕುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಮೂರು ಋಕ್ಕುಗಳ ಭಂದಸ್ಸು ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣು ಶಬ್ದ ಶ್ವತುರ್ಭೃಂತೋ ಹೃದಯೇತಃ^೧ ಷಡಕ್ಷರಃ |

ತಾರವತ್ಸರ್ವಮಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ಯಾಮೋ ಭೈರಯೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮ್ ||

‘ವಿಷ್ಣುವೇ’ ಎಂದು ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಿಯ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದ ಮತ್ತು ‘ನಮಃ’ ಶಬ್ದ ಸೇರಿ ವಿಷ್ಣುಷಡಕ್ಷರಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಇದರ ಋಷಿ-ಭಂದಸ್ಸು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಣವದಂತೆಯೇ. ಆದರೆ ಧೈರಯವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪ ನೀಲವರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ವರ್ಣಾ ಏವ ಷಡಂಗಾನಿ ಷಣಯೋರ್ಭೇದಯೋಗತಃ |

ಪಜ್ಜಾನುನಾಭಿಹೃನ್ನಾಸಾಕೇಷು ನ್ಯಾಸಶ್ಚ ವರ್ಣಶಃ || ೪೪ ||

ಷಕಾರ-ಣಕಾರಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಣಿಸಿ ಆ ಆರು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.^೨ ಕಾಲು, ಮೊಣಕಾಲು, ಹೊಕ್ಕುಳು, ಎದೆ, ಮೂಗು, ತಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು.^೩

ಏತೇ ತು ಸರ್ವಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಮೂಲಮಂತ್ರಾ ವಿಶೇಷತಃ |

ಏತಜ್ಞಾನಾತ್ಸಮಸ್ತಂ ಚ ಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾಚ್ಛಬ್ದಗೋಚರಮ್ |

ಏತಜ್ಞಪಾತ್ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಜಾಪಕೋ ಭವೇತ್ ||

ಈ ಮಂತ್ರಗಳು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮೂಲಭೂತಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಮಂತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಂತೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿದರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿದಂತೆ. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳ ಫಲವೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

^೧ ‘ಹೃದಯ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ನಮಃ ಶಬ್ದ’ವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ.

^೨ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸದ ಕ್ರಮ— ೧ಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ೨ಂ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ೩ಂ ಶಿಖಾಯೈ ವಾಷಟ್ | ೪ಂ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ೫ಂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವಷಟ್ | ೬ಂ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ ||

^೩ ವರ್ಣನ್ಯಾಸದ ಕ್ರಮ— ೧ಂ ವಿಶ್ವಾಯ ನಮಃ (ಪಾದಯೋಃ) | ೨ಂ ತೈಜಸಾಯ ನಮಃ (ಜಾನ್ಮಯೋಃ) | ೩ಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಯ ನಮಃ (ನಾಭೌ) | ೪ಂ ತುರ್ಯಾಯ ನಮಃ (ಹೃದಯೇ) | ೫ಂ ಅತ್ತನೇ ನಮಃ (ನಾಸಯೋಃ) | ೬ಂ ಅಂತರಾತ್ಮನೇ ನಮಃ (ಶಿರಸಿ) ||

ಪೂಜಾಕ್ರಮ

ಪೂಜ್ಯಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ನಿತ್ಯಂ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಾದಿಕಮಂಡಲೇ |

ಚಲೇ ನಾ ಹೃದಯೇ ನಾಽಪಿ ಜಲೇ ನಾ ಕೇವಲಸ್ಥಲೇ || ೪೬ ||

ಚಕ್ರ, ಅಬ್ಜ, ಭದ್ರಕ ಮೊದಲಾದ ಮಂಡಲದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗುರು, ಯತಿ ಮೊದಲಾದ ಚಲಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಹೃದಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ನೀರಿನಲ್ಲಾಗಲಿ, ಭೂಸ್ಥಂಡಿಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ಹರಿಯನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು^೧.

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೇಣ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ದೇವತಾಂ ಪರಾಮ್ |

ಮಧ್ಯೇ ಸನ್ಯೇ ಗುರೂಂಶ್ಚೈವ ದಕ್ಷಿಣೇ ಸರ್ವದೇವತಾಃ || ೪೭ ||

ಪುನಃ ಸನ್ಯೇ ಸರ್ವಗುರೂನಾಗ್ನೇಯಾದಿಷು ಚ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಗರುಡಂ ನ್ಯಾಸದೇವಂ ಚ ದುರ್ಗಾಂ ಚೈವ ಸರಸ್ವತೀಮ್ || ೪೮ ||

ಧರ್ಮಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ವೈರಾಗ್ಯಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಚೈವ ಕೋಣಗಾನ್ |

ತದಂತಃ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಷಾಂವಮಧರ್ಮಾದೀಂಶ್ಚ ಪೂಜಯೇತ್ || ೪೯ ||

ಪೀಠ ಸ್ಥಾಪನ ಪ್ರದೇಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ನನ್ನು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ, ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಯು ವನ್ನೂ^೨, ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವದೇವತೆಗಳನ್ನೂ^೩, ಪುನಃ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ

೧ ಚಕ್ರಾದಿ ದೇವತಾಯಂತ್ರಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ೬೬, ೬೭ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.

‘ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿದೋಷೋತ್ಥ ಸರ್ವದುಃಖನಿಯಂತ್ರಣಾತ್ |

ಯಂತ್ರಮಿತ್ಯಾಹುರೇತಸ್ಮಿನ್ ದೇವಃ ಪ್ರೀಣಾತಿ ಪೂಜಿತಃ ||’ (ಗೌತಮೀತಂತ್ರ)

೨ ‘ಚಲಂ ಸನ್ಯಾಸಿನಾಂ ರೂಪಮಚಲಂ ಪ್ರತಿಮಾದಿಕಮ್ |’

೩ ‘ನಿರ್ವರ್ತಿತಾತ್ಮನಿಯಮೋ ದೇವಮರ್ಚೇತ್ಸಮಾಹಿತಃ |

ಅರ್ಚಾಯಾಂ ಸ್ಥಂಡಿಲೇ ಸೂರ್ಯೇ ಜಲೇ ವಹ್ನೌ ಗುರಾಪವಿ ||’ (ಭಾಗವತ)

೪ ಗುರೂನ್ = ಅದ್ಯ ಗುರುಂ ಮುಖ್ಯವಾಯುಂ, ಬಹುವಚನಂ ತು ಸರ್ವಗುರುತ್ವಾದೇವ.

೫ ಸರ್ವದೇವತೆಗಳು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವದೇವತಾಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುರುದ್ರರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಒಂದು ಪಕ್ಷ. ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೇ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿ ನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರ ವಚನವೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ—

‘ಮಧ್ಯೇ ನಾರಾಯಣಂ ದೇವಂ ಪೂಜಯೇದ್ವಾಮತೋ ಗುರೂನ್ |

ದಕ್ಷಿಣೇ ದೇವತಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಗುರುಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವತ್ ||’

ಸರ್ವಗುರುಗಳನ್ನೂ, ಆಗ್ನೇಯಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಕೋಣಗಳ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗರುಡ, ವ್ಯಾಸ, ದುರ್ಗಾ, ಸರಸ್ವತಿಯರನ್ನೂ, ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಐಶ್ವರ್ಯಗಳ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ನಡುವೆ ಪೂರ್ವಾದಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅವೈರಾಗ್ಯ, ಅನೈಶ್ವರ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಅಪೂಜಿತಾ ಅಧರ್ಮಾದಿದಾತಾರಸ್ತೇ ತಥಾಭಿಧಾಃ |

ನಿರ್ಋತಿಶ್ಚೈವ ದುರ್ಗಾ ಚ ಕಾಮೋ ರುದ್ರಶ್ಚ ದೇವತಾಃ || ೫೦ ||

ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿರ್ಋತಿಯೂ, ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದುರ್ಗೆಯೂ, ಅವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಮನೂ, ಅನೈಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ರುದ್ರನೂ ದೇವತೆಗಳು. ಪೂಜಿಸದಿದ್ದರೆ ಅಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುವುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಆ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಕರೆಯುವರು.

ಯಮನಾಯುಶಿನೇಂದ್ರಾಶ್ಚ ಜ್ಞೇಯಾ ಧರ್ಮಾದಿದೇವತಾಃ |

ಪರಮಃ ಪುರುಷೋ ಮಧ್ಯೇ ಶಕ್ತಿರಾಧಾರರೂಪಿಣೀ || ೫೧ ||

ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯಮನೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಾಯುನೂ, ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ರುದ್ರನೂ, ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. ಪೀಠಮಧ್ಯದ ಸರಳರೇಖೆಯಲ್ಲಿ

ಅದರ ಪಾದ್ಮತಂತ್ರದ ವಚನವು ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ—

‘ಅರ್ಚಯೇದ್ಗಂಧಪುಷ್ಪಾದ್ಯೈಃ ಪೀಠಪಾರ್ಶ್ವೇ ತು ಸನ್ಯಕೇ |

ನಾಯುಮಾದ್ಯಗುರುಂ ಲೋಕೇ ಪೀಠಪಾರ್ಶ್ವೇ ತು ದಕ್ಷಿಣೇ ||

ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ವಿಷ್ಣುಮೀಶಂ ಚ ಸಮಾರಾಧ್ಯ ತಥೋತ್ತರೇ |

ಸನತ್ಕುಮಾರಂ ಸನಕಂ ಸನಂದನಸನಾತನೌ ||’

೧ ಸರ್ವಗುರುಗಳು ಎಂಬಲ್ಲೂ ಎರಡು ಪಕ್ಷವಿದೆ. ಪಾದ್ಮತಂತ್ರದ ವಚನದಂತೆ ಸನತ್ಕುಮಾರ, ಸನಕ, ಸನಂದನ, ಸನಾತನರಷ್ಟೇ ಸರ್ವಗುರುವಾದದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯರೆಂದು ಒಂದು ಪಕ್ಷವಾದರೆ ಎಲ್ಲ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೇ ಸೊಗಸಾಗಿದೆ. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯಸ್ಮೃತಿಮುಕ್ತಾವಲಿಯಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪೀಠಪೂಜೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೨ ಪೂಜಾವದ್ಧತಿಯ ವಿವರಗಳನ್ನೂ, ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ವಿಧಾನಗಳನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ಮೃತಿಮುಕ್ತಾವಲಿಯ ಅಷ್ಟಿಕಪ್ರಕರಣ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಿಕಮಂಜರಿ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ನಾರಾಯಣನೂ ಆ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಶಕ್ತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ಇರುವರೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು^೧.

ಕೂರ್ನೋಽನಂತಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ ಏವ ಚ |

ಶ್ವೇತದ್ವೀಪೋ ಮಂಡಪಶ್ಚ ದಿವ್ಯರತ್ನಮಯೋ ಮಹಾನ್ || ೫೨ ||

ಪದ್ಮಮೇತತ್ಪ್ರಯಂ ದೇವೀ ರಮ್ಯವ ಬಹುರೂಪಿಣೀ |

ಸೂರ್ಯಸೋಮಹುತಾಶಾಶ್ಚ ಪದ್ಮೇ ಶ್ರೀಸ್ತ್ರೀಗುಣಾತ್ಮಿಕಾ || ೫೩ ||

ಆಧಾರಶಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಧಾರನಾದ ಕೂರ್ಮರೂಪವನ್ನೂ^೨, ಅದರ ಪುಚ್ಛವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಶೇಷವನ್ನೂ, ಶೇಷನ ಹೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನೂ, ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಮಂಟಪವನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಿ, ಆ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ (ಚತುಷ್ಕೋಣಾಕಾರದ ಸೀಲದ ಮೇಲಿರುವ) ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ^೩ ಆಸೀನನಾದ

೧ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕಟಾಹದಿಂದ ಹಿಡಿದು ನಾವು ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಅದಿಗೊಳಿಸಿದ ಅಣುಸೀರದ ವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಭಗವತ್ಪ್ರಕ್ತಿಯ ಅನಂತ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದೇ ಈ ಪೂಜೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಎಂತಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕಟಾಹವನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲ ಸಲಹುತ್ತಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪದಿಂದ ಮೊದಲೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಅಣು ಮಾತ್ರವಾದ ನಮ್ಮ ಸೀರದಲ್ಲೂ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪದ ವರೆಗೆ ನಮ್ಮ ಧ್ಯಾನ ಕ್ರಮ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು. ಇದೇ ಭಗವದ್ರೂಪದ ವಿಭೂತಿಸತ್ತ್ವ. ನಮ್ಮ ಸೀರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಭಗವದ್ರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಭಗವದ್ರೂಪ ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕ ಸೀರದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ಒಂದು ದಿಗಂತಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ವಿಶ್ವದರ್ಶನವಾದರೆ ಒಂದು ಅಂಗೈಯಿಗಲದ ಚಿಕ್ಕ ದೇಹದ ಅರ್ಚಾವ ತಾರ. ಇದು ಸೀರಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಮಹಿಮೆ. ಇದೇ ಈ ಪೂಜೆಯ ಪದ್ಧತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ

೨ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಧಾರಭೂತವಾದ ವಿಷ್ಣು ಕೂರ್ಮನ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗಿನ ಆಗಾಧ ಜಲಾಧಾರವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷ್ಣುಕೂರ್ಮರೂಪ, ಅದರ ಮೇಲೆ ನಾಯು ಕೂರ್ಮ, ಅದರ ಪುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಶೇಷ-ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮಪದದಿಂದ ಮೂರು ಕೂರ್ಮಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ.

‘ಬಿಭರ್ತ್ಯಂಡಂ ಹರಿಃ ಕೂರ್ಮ ಅಂಡೇ ಚಾಪ್ಯುದಕಂ ಮಹತ್ |

ಉದಕೇ ಕೂರ್ಮರೂಪಸ್ಯ ನಾಯುಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಃ ||

ಯ ಏವ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ನಾಯುರಂಡೋದಕೇ ಸ್ಥಿತಃ |

ವಿಷ್ಣು ನಾ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ಧಾರಿತೋಽನಂತಧಾರಕಃ ||’ (ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟ)

೩ ಇಲ್ಲೂ ಪದ್ಮಪದದಿಂದ ಪದ್ಮಲವದ್ಮವೊಂದು ಅದರ ಮೇಲಿರುವ ಅಷ್ಟದಲಪದ್ಮ

ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಮಂಟಪ, ಪದ್ಮ ಇವು ಮೂರಕ್ಕೂ ಬಹುರೂಪಿಣಿಯಾದ ರಮೆಯೇ ದೇವತೆ. ಪದ್ಮದ ಆರು ದಲಗಳಲ್ಲಿ (ಎದುರು ಬದಿಯಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ) ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನೂ, ತ್ರಿಗುಣಾಭಿಮಾನಿನಿಯರಾದ ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗೆಯರನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಅತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಪರಮಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾನಸ್ತು ಮೂರ್ತಯಃ |

ವಿಮಲೋತ್ಕರ್ಷಿಣೀ ಜ್ಞಾನಾ ಕ್ರಿಯಾ ಯೋಗಾ ತಥೈವ ಚ || ೫೪ ||

ಪ್ರಹ್ಲೀ ಸತ್ಯಾ ತಥೇಶಾನಾಂನುಗ್ರಹಾ ಚೇತಿ ಶಕ್ತಯಃ |

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪು ಚ ಮಧ್ಯೇ ಚ ಸ್ವರೂಪಾಣ್ಯೇವ ತಾ ಹರೇಃ || ೫೫ ||

(ಪೂರ್ವಾದಿದಿಕ್ಪುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ) ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಅತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಅಷ್ಟ ದಲಪದ್ಮದ ಎಂಟು ದಲಗಳಲ್ಲಿ (ಪೂರ್ವದಿಂದ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಕ್ರಮವಾಗಿ) ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪಗಳಾದ ವಿಮಲಾ, ಉತ್ಕರ್ಷಿಣೀ, ಜ್ಞಾನಾ, ಕ್ರಿಯಾ, ಯೋಗಾ, ಪ್ರಹ್ಲೀ, ಸತ್ಯಾ, ಈಶಾನಾ ಎಂಬ ಎಂಟು ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಾ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ತತೋಽನಂತಂ ಯೋಗಪೀಠಸ್ವರೂಪಂ ಪೂಜಯೇದ್ಧರೇಃ |

ತತ್ರಾನಾಹ್ಯ ಹರಿಂ ಚಾರ್ಘ್ಯಂ ಪಾದ್ಯಮಾಚಮನೀಯಕಮ್ ||

ಮಧುಪರ್ಕಂ ಪುನಶ್ಚಾಚಾಂ ಸ್ನಾನಂ ನಾಸೋ ವಿಭೂಷಣಮ್ |

ಉಪವೀತಾಸನೇ ದತ್ತಾ ಗಂಧಪುಷ್ಪೇ ತಥೈವ ಚ || ೫೬ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರೇ ಯಜೇತ್ತತ್ರ ಪಾರ್ಶ್ವಯೋರುಭಯೋರ್ಹರೇಃ |

ಹೃದಯಾದೀಂಸ್ತಥೇಂದ್ರಾದಿದಿಕ್ಷಸ್ತ್ರಂ ಕೋಣಕೇಷು ಚ || ೫೭ ||

ಪದ್ಮಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸನರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರಹಾಖ್ಯಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯು ಯೋಗಾಸನದಂತಿರುವ ಕಲ್ಪಾಕಾರನಾದ ಶೇಷನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಪೊಂದು-ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಂತಲೇ ಮೊದಲಿನ ಪದ್ಮದ ಆರು ದಲಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತಿನ ಪದ್ಮದ ಎಂಟು ದಲಗಳಲ್ಲಿ ವಿಮಲಾ ಉತ್ಕರ್ಷಿಣೀ ಮೊದಲಾದ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸುವಂತೆ ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ.

‘ಚತುಷ್ಕೋಣಂ ತು ಪೀಠಂ ಸ್ಯಾತ್ ಷಟ್ಕೋಣಂ ತಸ್ಯ ಮಧ್ಯತಃ |

ತನ್ಮಧ್ಯೇಷ್ವದಲಂ ಪದ್ಮಂ ತತ್ರ ವದ್ದೇಶಮರ್ಚಯೇತ್ ||’ (ತಂತ್ರತೀಕ)

ಆ ಯೋಗಪೀಠದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ, ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಆಚಮನ, ಮಧುವರ್ಕಗಳನ್ನಿತ್ತು, ಮತ್ತೆ ಪುನಃ ಆಚಮನೀಯವನ್ನಿತ್ತು, ಅಭಿಷೇಕಗೈದು, ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತ, ಆಸನಗಳನ್ನೂ ಗಂಧವುಷ್ಪಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಎಡ ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯನ್ನೂ ಭೂದೇವಿಯನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.^೧ (ಎರಡನೆಯ ಆವರಣರೂಪವಾಗಿ) ಹೃದಯಾದಿ ನಾಮಕಗಳಾದ ಕೃದ್ಗೋಲ್ಕ, ಮಹೋಲ್ಕ, ವೀರೋಲ್ಕ, ದ್ಯೂಲ್ಕರೂಪಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ವಾದಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಅಸ್ತನಾಮಕವಾದ ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕರೂಪವನ್ನು ಆಗ್ನೇಯಾದಿ ಕೋಣಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ವಾಸುದೇವಾದಿಕಾನ್ ದಿಕ್ಷು ಕೇಶವಾದೀಂಶ್ಚ ರಾಶಿಷು |

ಆ ಮೇಲೆ (ತೃತೀಯಾವರಣ ರೂಪವಾಗಿ) ಪೂರ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧರನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು^೨. ಅನಂತರ (ಚತುರ್ಥಾವರಣರೂಪವಾಗಿ) ಕೇಶವಾದಿ ದ್ವಾದಶ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಷು

೧ 'ಅಥಾವರಣಪೂಜಾಯಾಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ವಾಮೇ ಹರೇರ್ಯಜೇತ್ |

ಧರಾಂ ಚ ದಕ್ಷಿಣೇ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ತತಃ ಪೂರ್ವಾದಿದಿಕ್ಷು ಚ ||

ಕೃದ್ಗೋಲ್ಕಾಯ ಮಹೋಲ್ಕಾಯ ವೀರೋಲ್ಕಾಯ ನಮಸ್ತತಃ |

ದ್ಯೂಲ್ಕಾಯ ಚ ನಮಸ್ಕರ್ಯಾದುದೀಚ್ಯಾಂ ದಿಕ್ಷು ಚ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕಾಯೇತಿ ಚತುರ್ನಮ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಕೋಣತಃ ||' (ವದ್ಯಮಾಲಾ)

೨ ಅವರಣಪೂಜೆಯ ಮಂತ್ರವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಪೂಜಾಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು

೩ ಇಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಷುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದಂತೆ, ಆಗ್ನೇಯ, ನೈರ್ಮತ್ಯ, ವಾಯವ್ಯ, ಈಶಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯಾ, ಜಯಾ, ಕೃತಿ, ಶಾಂತಿಯರನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಅಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರದಿದ್ದರೂ ತಂತ್ರಸಾರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರೂಪವಾದ 'ವದ್ಯಮಾಲಾ'ದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರು ಈ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಚಾರ್ಯರ ಮೂಲದಲ್ಲೂ ಇದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣತಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. 'ಅಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ನ ವಿಸ್ತರವಿರೋಧಿತಾ' ಎಂದು ಅಚಾರ್ಯರೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವರು. ವದ್ಯಮಾಲಾದ ವಚನ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ—

'ಪುನಃ ಪೂರ್ವಾದಿಕಾಷ್ಠಾಸು ವಾಸುದೇವಾದಿಕಾನ್ಯಜೇತ್ |

ಮಾಯಾಂ ಜಯಾಂ ಕೃತಿಂ ಶಾಂತಿಂ ಯಜೇತ್ಕೋಣೇಷು ಚ ಕ್ರಮಾತ್ ||'

ಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಮೂರ್ತಿಗಳಂತೆಯೂ ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಂತೆಯೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು”.

೧ ಕೇಶವಾದಿ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಅವರಣ ಕ್ರಮವೂ ಪದ್ಯಮಾಲಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಟನಾಗಿದೆ—

‘ಕೇಶವಾದ್ಯಾಸ್ತತೋ ಮೂರ್ತೀದ್ವಾರದಶ ಕ್ರಮತೋ ಯಜೇತ್ |

ದಿಶಿ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಕೋಣ ಏಕ ಈಶೇ ದಾಮೋದರೋ ಭವೇತ್ ||’

ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಪಾಠ ‘ಕೇಶವಾದೀಂಸ್ತತಃಪರಂ’ ಎಂದಿದೆ. ಈ ವಾರವನ್ನೆ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಅವರಣ ಎನ್ನುವ ಕುರಿತು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ ಎಂದೆಹಾಗಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಮೂಲ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ‘ಕೇಶವಾದೀಂಶ್ಚ ರಾಶಿಷು’ ಎಂದೇ ಪಾಠವಿದೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಈ ವಾರವೇ ಸಾಧುವಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ‘ರಾಶಿಷು’ ಎನ್ನುವ ಪದದ ಅರ್ಥವೇನಿರಬಹುದು? ಅದು ಅವರಣಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೂಚಿಸಬಲ್ಲದು? ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯಂತೆಯೇ ಇದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಯಾವ ವಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಸಹಕಾರಮಾಡಲಾರರು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರೆಲ್ಲ ‘ತತಃಪರಂ’ ಎಂಬ ಸುಲಭ ಪಾರವನ್ನೆ ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಈ ಜನಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ನುಸುಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಇದಕ್ಕೇನರ್ಥವಿರಬಹುದು? ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ‘ರಾಶಿಷು’ ಎಂಬ ಮೂರಕ್ಷರವೇ ಕೇಶವಾದಿಗಳ ಅವರಣಕ್ರಮವನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಲ್ಲದು, ಅಂಥ ಅರ್ಥ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂದಾಗ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಅಚ್ಚರಿಯಾಗಬಹುದು! ಆ ಅರ್ಥ ಏನದು?

‘ರಾಶಿಷು ಯಃ ಕ್ರಮಃ ತೇನ ಕ್ರಮೇಣ ದಿಕ್ಕು ಕೇಶವಾದೀನ್ ಯಜೇತ್’ ಅಥವಾ ‘ಮೇಷಾದಿರಾಶ್ಯಾಶ್ರಿತೇಷು ದಿಕ್ಕು ತೇನೈವ ಕ್ರಮೇಣ ಕೇಶವಾದೀನ್ ಯಜೇತ್’ ಎಂದಿಷ್ಟರ್ಥವನ್ನು ಆ ವದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ತುಂಬಬೇಕು. ಜ್ಯೋತಿಃಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ದಿಕ್ಕುಗಳಿವೆ. ಅವು ಕೇಶವಾದಿಗಳ ಅವರಣ ಕ್ರಮದಂತೆಯೇ ಇವೆ. ಮೇಷ, ವೃಷಭ, ಇವೆರಡು ಪೂರ್ವದಲ್ಲೂ, ಮಿಥುನ ಅಗ್ನೇಯದಲ್ಲೂ, ಕರ್ಕಾಟಕ, ಸಿಂಹ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲೂ, ಕನ್ಯಾ ನೈರ್ಮತ್ಯದಲ್ಲೂ, ತುಲಾ, ವೃಶ್ಚಿಕ ಗಳು ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲೂ, ಧನುಸ್ಸು ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲೂ, ಮಕರ, ಕುಂಭಗಳು ಉತ್ತರದಲ್ಲೂ ಮೀನವು ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲೂ ಇದೆಯೆಂದು ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಅವರಣ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಶವಾದಿಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ— ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಮೂರ್ತಿಗಳಂತೆ ಮತ್ತು ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಮೂರ್ತಿಯಂತೆ.

ರಾಶಿಗಳ ದಿಗ್ವಿಭಾಗದ ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಐಂದ್ರಾಂ ಮೇಷವೃಷಾವಗ್ನಿ ಕೋಣೇ ಮಿಥುನಭಂ ಸ್ಥಿತಮ್ |

ಯಾಮ್ಯಾಂ ಕರ್ಕಟಸಿಂಹೌ ಸ್ತೋ ನೈರ್ಮತ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಕನ್ಯಕಾ ||

ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮವರಾಹಾಂಶ್ಚ ನಾರಸಿಂಹಂ ಚ ವಾಮನಮ್ || ೫೯ ||
ಭಾರ್ಗವಂ ರಾಘವಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಬುದ್ಧಂ ಕಲ್ಕಿನಮೇವ ಚ |

ಅನಂತಂ ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಚ ತದ್ಭುಜಃ ಪೂಜಯೇತ್ಕ್ರಮಾತ್ || ೬೦ ||

ಕೇಶವಾದಿ ದ್ವಾದಶ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಪಂಚಮಾವರಣ ರೂಪವಾಗಿ) ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನಾರಸಿಂಹ, ವಾಮನ, ಪರಶು ರಾಮ, ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ, ಕಲ್ಕಿ, ಅನಂತ, ವಿಶ್ವರೂಪ-ಈ ಹನ್ನೆರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಂತೆಯೇ) ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಅನಂತಬ್ರಹ್ಮನಾಯ್ಕೀಶಾನ್ ವೀಶಂ ಚಾಗ್ರೇ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ |

ವಾರುಣೀಂ ಚೈವ ಗಾಯತ್ರೀಂ ಭಾರತೀಂ ಗಿರಿಜಾಮಸಿ || ೬೧ ||

ಕೋಣೇಷು ವೀಂದ್ರವಾಮೇ ಚ ಸುಪರ್ಣೀಂ ಪ್ರಯಚ್ಛೇದಸಿ |

ಅನಂತರ (ಷಷ್ಠಾವರಣರೂಪವಾಗಿ) ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವೇಷ, ಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಯು, ರುದ್ರರನ್ನೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗರುಡನನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾರುಣಿ, ಗಾಯತ್ರಿ, ಭಾರತಿ, ಗಿರಿಜೆಯರನ್ನೂ. ನಡುವೆ ಗರುಡನ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುಪರ್ಣಿಯನ್ನೂ ಪೂಜಿಸ ಬೇಕು.^೧

ವಾರುಣ್ಯಾಂ ತು ತುಲಾಕೀಟೌ ವಾಯುಕೋಣೇ ಧನುಃಸ್ಥಿತಿಃ |

ಸೌಮ್ಯಾಂ ವೃಗಧಟೌ ಸ್ಯಾತಾನ್ಯೈಶಾನ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಮೀನಭಮ್ ||^೨

‘ಪ್ರಾಚ್ಯಾದಿಗೃಹೇ ಕ್ರಿಯಾದಯಃ ದ್ವೌ ದ್ವೌ ಕೋಣಗತಾ ದ್ವಿಮೂರ್ತಯಃ |’

(ಬೃಹಜ್ಜಾತಕ)

(ಕ್ರಿಯಾದಯಃ=ಮೇಷಾದಯಃ |

‘ಕ್ರಿಯತಾಲುರಿಜತುಮಕುಳೀರಲೇಯಪಾಥೋನಜೂಕಕೌಪ್ಪಾಖ್ಯಾಃ |

ಕೌಪ್ಪಿಕ ಅಕೋಕೇರೋ ಹೃದ್ರೋಗಶ್ಚಾಂತ್ಯಭಂ ಚೇತ್ಸಮ್ |’ (ಬೃಹಜ್ಜಾತಕ)

ದ್ವಿಮೂರ್ತಯಃ=ಸಿಂಧುನಕನ್ಯಾಧನುನೀನಾಃ |)

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜ್ಯೋತಿಃಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಸುಂದರವಾದ ಅರ್ಧ ಸಿದ್ಧವಾಗು ತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಧ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಉಪದೇಶಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ವಾದ ಇಂಥ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಯೂ ಒಂದು ಭೂಷಣವಲ್ಲವೆ? ಅದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಧ ಇಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿದೆ ಎಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮವನ್ನೇ ತುಂಬಬರುವಾಗ ‘ತತಃಪರಂ’ ಎಂದು ವಾತವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಾರಿಸುವುದು ಯಾವ ಚೆನ್ನ?

೧. ‘ಸುಪರ್ಣೀಂ ಪ್ರಯಚ್ಛೇದಸಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತ ಪಾಠ ‘ಸೌಪರ್ಣೀಂ ಪೂಜ-ಯೇದಸಿ’ ಎಂದು. ಆದರೆ ತಾಳೆಗರಿಯ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ‘ಸುಪರ್ಣೀಂ ಪ್ರಯಚ್ಛೇದಸಿ’

ಇಂದ್ರಾದೀನ್ ಶೇಷವಿಧ್ಯಂತಾನ್ ಸಭಾರ್ಯಾನ್ ಸಪರಿಗ್ರಹಾನ್ ||

ಅದರ ಹೊರಗಿನ ಏಳನೆಯ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದೃಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರನ್ನೂ, ಉರ್ಧ್ವಾರ್ಧೋದಿಗಧಿಪತಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶೇಷರನ್ನೂ ಅವರ ಪತ್ನೀಪರಿವಾರ ಆಯುಧಗಳೊಡನೆ ಅವರವರ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ನೈವೇದ್ಯ-ಧೂಪದೀಪ

ಧೂಪದೀಪೌ ತತೋ ದತ್ತಾ ನೈವೇದ್ಯಂ ಮೂಲಮಂತ್ರತಃ |

ಅನೇನ ಕ್ರಮಯೋಗೇನ ಜುಹುಯಾತ್ಸಂಸ್ಕೃತೇನಲೇ || ೬೩ ||

ಈ ತೆರನಾಗಿ ಅವರಣಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಧೂಪದೀಪಗಳ

ಎಂದೇ ಇದೆ ಗರುಡವತ್ತಿಗೆ 'ಸೌಪರ್ಣೀ' ಎಂಬಂತೆ 'ಸುಪರ್ಣೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ—

‘ಸುವರ್ಣೋಽಸ್ತೃತ್ಯಾಃ ಪತಿತ್ವೇನೇತಿ ಸುಪರ್ಣೀ |’

೧ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಕ್ಷವಿದೆ ಉರ್ಧ್ವದಿಕ್ಪನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಅರ್ಧೋದಿಕ್ಪನಲ್ಲಿ ಶೇಷ ಎಂದು ಒಂದಾದರೆ ನೈರ್ಮತ್ಯ ವಶ್ವಿಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇಷನೂ, ಈಶಾನ್ಯ ಪೂರ್ವಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಪೂಜ್ಯರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಕ್ಷ ಮೊದಲನೆಯದು ಯೋಗದೀಪಿಕಾ ಕಾರರಾದ ನಾರಾಯಣವಂದಿತಾಚಾರ್ಯರದು— ‘ಅಧಉರ್ಧ್ವಮುಹರ್ವಿಧಿಃ’

ಎರಡನೆಯದು ವಿಷ್ಣು ತೀರ್ಥರ ಮತ—

‘ಅನಂತಂ ವರೂಣಸ್ಯಾಪಿ ನಿರ್ಮತೇರ್ಮಧ್ಯತೋ ಯಜೇತ್ |

ದೇವೇಂದ್ರೇಶಾನಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಚ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ ||’

ಎಂತಲೇ ಈ ಎರಡು ವಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನುಗುಣವಾಗುವಂತೆ ಪದ್ಯಮಾಲಾದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಸಶ್ವಾತ್ಪರಸ್ತಾ ಚೈಷಂ ಚ ವಿಧಿಂ ಚೈವ ಸಭಾರ್ಯಕಮ್ |’

೨ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಆಯುಧಾದಿಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು—

‘ಇಂದ್ರಂ ಸುರಾಧಿಪಂ ಪೀತಂ ವಜ್ರಹಸ್ತಂ ಸುವಾಹನಮ್ |

ಅಗ್ನಿಂ ತೇಜೋಧಿಪಂ ರಕ್ತಂ ಶಕ್ತಿಹಸ್ತಂ ಸುಭೂಷಣಮ್ ||

ಯಮಂ ಪ್ರೇತಾಧಿಪಂ ಕೃಷ್ಣಂ ದಂಡಹಸ್ತಂ ಸನುರ್ಚಯೇತ್ |

ರಕ್ಷೋಧಿಪಂ ನಿರ್ಮತಿಂ ಚ ಖಡ್ಗಹಸ್ತಂ ಸುಧೂಮ್ರಕಮ್ ||

ಪಾಶಹಸ್ತಂ ಸುಶುಭ್ರಾಂಗಂ ವರೂಣಂ ಚಾಂಭಸಾಂ ಪತಿನಮ್ |

ನಾಯಂ ಪ್ರಾಣಾಧಿಪಂ ಧೂಮ್ರಮಂಕುಶಾಢ್ಯಕರಂ ಯಜೇತ್ ||

ನಕ್ಷತ್ರಾಣಾಂ ಪತಿಂ ಸೋಮಂ ಶುಕ್ಲವರ್ಣಂ ಗದಾಧರಮ್ |

ವಿದ್ಯಾಧಿಪಂ ತಥೇಶಾನಂ ಸ್ವಚ್ಛಂ ಶೂಲಕರಂ ಯಜೇತ್ ||

ನಾಗಾಧಿಪಂ ತಥಾಸನಂತಂ ಗೌರಂ ಚಕ್ರಕರಂ ಯಜೇತ್ |

ಲೋಕಾಧಿಪಂ ವಿಧಾತಾರಂ ರಕ್ತಂ ಪದ್ಮಕರಂ ಯಜೇತ್ ||’ (ಶಾರದಾತಿಲಕ)

ನ್ನರ್ಪಿಸಿ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರದಿಂದ^೧ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಸಂಸ್ಕಾರಪೂತವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ನಿತ್ಯಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಶ್ಚ ಹೋಮಶ್ಚ ಮೂಲೇನಾಷ್ಟೋತ್ತರಂ ಶತಮ್ |

ಸಕೃತ್ಸಕೃತ್ಪುಷ್ಪಮನ್ಯೇಹೋಮಸ್ತಸ್ಯ ಚತುರ್ಗುಣಃ || ೬೪ ||

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಗುಲ ಬಾರಿ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನೂ ಹೋಮವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಉಳಿದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಬಾರಿ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ಬಾರಿ ಹೋಮವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿಸರ್ಜಯಿತ್ವಾ ನೈವೇದ್ಯಂ ಮೂಲೇನ ತ್ರಿಃ ಸಮರ್ಚ್ಯ ಚ |

ಧೂಪದೀಪೌ ಪುನರ್ದತ್ತಾ ಪುನರ್ಮೂಲೇನ ಪೂರ್ವವತ್ || ೬೫ ||

ಅರ್ಚಯಿತ್ವಾ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಜಪೇದಷ್ಟೋತ್ತರಂ ಶತಮ್ |

ಪುನರ್ಧ್ಯಾಯೇದ್ಧರಿಂ ಸರ್ವದೇವದೇವೇಶ್ವರಂ ಪ್ರಭುಮ್ || ೬೬ ||

ಅನಂತರ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸಿ, ಮೂಲಮಂತ್ರವಾದ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರದಿಂದ ಮೂರು ಬಾರಿ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನರ್ಪಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಪುನಃ ಧೂಪದೀಪಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ, ಪುನಃ ಮೂಲಮಂತ್ರದಿಂದ ಮೂರು ಬಾರಿ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಸಮಸ್ಕಾರಾದಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಗುಲ ಬಾರಿ ಮೂಲಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೆ ಪುನಃ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆವಾಹಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಫಲಶ್ರುತಿ

ಜಪಧ್ಯಾನಹುತಾರ್ಚಾದೀನೇವಂ ಯಃ ಕುರುತೇ ಸದಾ |

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮನೋಕ್ಷಾಣಾಂ ಭಾಜನಂ ಸ್ಯಾತ್ಸ ಏವ ಹಿ || ೬೭ ||

ಯಾವನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜಪಹೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅವನೇ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಚತುಷ್ಟಯಗಳಿಗೂ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ಹರಿಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಯಃ ಏವಂ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮ್ |

ಜಪಧ್ಯಾನಾದಿಭಿರ್ನಿತ್ಯಂ ಪೂಜಯೇನ್ನಾಸ್ಯ ದುರ್ಲಭಮ್ || ೬೮ ||

^೧ 'ಓಂ ನಮೋ ನಾರಾಯಣಾಯೇತಿ ಮೂಲಮಂತ್ರ ಉದಾಹೃತಃ |'

(ಯೋಗದೀಪಿಕಾ)

ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಈ ತೆರಿನಾಗಿ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನಾರಾಧಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪುರುಷನಿಗೆ ದುರ್ಲಭವೆಂಬುದಿಲ್ಲ.

ಭಕ್ತಿಂ ಕೃತ್ವಾನ್ಯದೇವೇಷು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಕೇಷ್ವಹಿ |

ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಮವಿಜ್ಞಾಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಯಾತಿ ತನೋ ಧೃವಮ್ ||

ಶ್ರೀಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದನ್ನರಿಯದೆ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭಜಿಸಿದರೂ ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ವಾರಾಗುವಂತಿಲ್ಲ.

ನ ಯಜ್ಞಾ ನಚ ತೀರ್ಥಾನಿ ನೋಪವಾಸವ್ರತಾನಿ ಚ |

ದೈವತಾನಿ ಚ ಸರ್ವಾಣಿ ತ್ರಾತುಂ ತಂ ಶಕ್ನುಯುಃ ಕ್ವಚಿತ್ || ೭೦ ||

ಯಜ್ಞಗಳಾಗಲಿ, ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳಾಗಲಿ, ವ್ರತೋಪವಾಸಾದಿಗಳಾಗಲಿ, ದೇವತೆಗಳಾಗಲಿ, ಏನೇ ಆಗಲಿ, ಯಾರೇ ಆಗಲಿ, ವಿಷ್ಣುವಿಮುಖನಾದ ಜೀವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಾರರು.

ಹರಿಹಿ ಸರ್ವದೇವಾನಾಂ ಪರಮಃ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಮಾನ್ |

ಸ್ವತಂತ್ರೋಽನ್ಯೇ ತದ್ವಶಾ ಹಿ ಸರ್ವೇತಃ ಸ ಜಗದ್ಗುರುಃ || ೭೧ ||

ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಯೂ, ಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಆದವನು ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೆ. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲ ಅವನ ಅಡಿಯಾಳುಗಳು. ಎಂತಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಜಗದ್ಗುರುವೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಶ್ಚ ತದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಾಗಿನೋ ಭೋಗಮೋಕ್ಷಯೋಃ |

ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞೇಯಶ್ಚ ಪೂಜ್ಯಶ್ಚ ವಂದ್ಯೋಭ್ಯೇಯಃ ಸಬಾ ಹರಿಃ || ೭೨ ||

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಭಗವಂತನ ಆರಾಧನೆಯಿಂದಲೇ ಸುಖಭೋಗವನ್ನು ಣ್ಣುತ್ತಾರೆ, ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೂಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೆ ಎಂದೆಂದೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು, ವಂದಿಸಬೇಕು, ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಇತಿ ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಾಸಿ ಮಂತ್ರಸ್ಯ ನ್ಯಾಸಃ ಪಂಚಾಶದಷ್ಟರೈಃ |
 ವೀರ್ಯದಃ ಕೇಽಭಿತೋವಕ್ತ್ರಮಕ್ಷಕರ್ಣೇಷು ನಾಸಯೋಃ || ೧ ||
 ಗಂಡಯೋರೋಷ್ಠಯೋರ್ದಂತಪಂಕ್ಕ್ಯೋನೂರ್ಧನಿ ವಾಚಿ ಚ |
 ದೋಃಪತ್ನಂಧಿಷು ಸಾಗ್ರೇಷು ಪಾರ್ಶ್ವಯೋಃ ಪೃಷ್ಠಗುಹ್ಯಯೋಃ ||
 ತುಂದೇ ಚ ಹೃದಿ ಧಾತೂನಾಂ ಸಪ್ತಕೇ ಪ್ರಾಣಜೀವಯೋಃ |
 ಸಕ್ಷಕಾರಾನ್ಮುಸೇದ್ವರ್ಣಾನ್ಮುಸಿಂಹಃ ಕ್ಷಸ್ಯ ದೇವತಾ || ೩ ||

ಯಾವುದಾದರೂ ಮಂತ್ರದ ತುದಿವೊದಲಲ್ಲಿ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಐವತ್ತು
 ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಕ್ಷಕಾರದಿಂದ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.^೧
 ಕ್ಷಕಾರದ ದೇವತೆ ನರಸಿಂಹ.^೨ ಹೀಗೆ ನ್ಯಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಂತ್ರವು
 ವಿಶೇಷ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದು.

ನ್ಯಾಸಸ್ಥಾನಗಳು—

೧ ಹಣೆಯ ಮೇಲ್ಬದಿ	೧೫ ಶಿರಸ್ಸು
೨ ಮುಖ	೧೬ ಬಾಯಿ
೩,೪ ಕಣ್ಣುಗಳು	೧೭-೨೬ ಕೈಬೆರಳಿನ ಸಂಧಿಗಳು ಮತ್ತು ತುದಿ
೫,೬ ಎರಡು ಕಿವಿ	೨೭-೩೬ ಕಾಲ್ಪೆರಳಿನ ,, ,,
೭,೮ ಮೂಗಿನ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು	೩೭-೩೮ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಎರಡು ಬದಿಗಳು
೯,೧೦ ಎಡಬಲ ಕೆನ್ನೆ	೩೯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹಿಂಬದಿ
೧೧,೧೨ ತುಟಿಗಳು	೪೦ ಗುಹ್ಯ
೧೩,೧೪ ಹಲ್ಲಿನ ಎರಡು ನಾಲು	೪೧ ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ

೧ 'ಓಂ ಆಂ ಆಜಾಯ ನಮಃ', 'ಓಂ ಆಂ ಆನಂದಾಯ ನಮಃ' ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನ್ಯಾಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರಗಳು.

೨ ಕಕಾರಕ್ಷಕಾರಗಳ ಸಂಯುಕ್ತರೂಪವಾದ ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾನನರಾಜನಾದ ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಪುರುಷನ ಸಂಯುಕ್ತರೂಪವಾದ ನೃಸಿಂಹನು ದೇವತೆ ಎನ್ನುವುದು ಔಚಿತ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ರೂಪಪ್ರಯಸಂಧಾನರೂಪವಾದ ನರಸಿಂಹನು ಸಂಧಿ ದೇವತೆ ಎಂದು 'ವರ್ಣಯೋರಂತರೇ ಸ್ಥಿತಮ್ | ನೃಸಿಂಹರೂಪಂ' ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಕಕಾರಕ್ಷಕಾರಗಳ ಸಂಧಿರೂಪವಾದ ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ನೃಸಿಂಹನು ದೇವತೆ ಎನ್ನುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೪೨ ಹೃದಯ

೫೦ ನಾಯು

೪೩-೪೯ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು

೫೧ ಜೀವ

ಜಪೇ ನ್ಯಾನೇ ಚ ವಿಹಿತಃ ಕ್ಷೋರಾಣಾಂ ಸದಾಂತತಃ |

ಹೃಕಾರದ ಜಪವನ್ನಾಗಲಿ, ನ್ಯಾಸವನ್ನಾಗಲಿ ಮೊದಲಿನ ಐವತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳ ಜಪನ್ಯಾಸಗಳು ಮುಗಿದ ನಂತರವೇ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೋ ರೇಚಯಿತ್ವಾ ಪೂರಯಿತ್ವಾ ಚ ಕುಂಭಕೇ || ೪ ||

ಬಲಮೂಗಿನಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಬಿಟ್ಟು ಎಡಮೂಗಿನಿಂದ ಶುದ್ಧವಾಯುವನ್ನು ಒಳಗೆಳೆದುಕೊಂಡು ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನಾಯು ನಿರೋಧಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೆಂದು ಹೆಸರು.^೧

೧ 'ತ್ವಕ್ ಚರ್ಮಮಾಂಸರುಧಿರಮಜ್ಜಮೇದೋಽಸ್ಥಿ ಧಾತವಃ' (ಭಾಗವತ)

ತೊಗಲಿನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸಿಸಿರುವ, ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞಾನವನ್ನಂಟುಮಾಡುವ, ನಾಯ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ 'ತ್ವಕ್' ಎನ್ನುವರು. ಸ್ಥೂಲವಾದ ತೊಗಲಿಗೆ 'ಚರ್ಮ' ಎನ್ನುವರು. ಈಗ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳೂ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ.

'ಅಸ್ಥಿ ಯತ್ಸ್ವಗ್ನಿನಾ ಪಕ್ವಂ ತಸ್ಯ ಸಾರೋ ದ್ರವೋ ಘನಃ |

ಯಃ ಸ್ತೇದವತ್ಪ್ರಧಗ್ಬುತಃ ಸ ಮಜ್ಜೇತ್ಯಭಿಧೇಯತೇ ||'

'ಸ್ಥೂಲಾದಿಷು ವಿಶೇಷೇಣ ಮಜ್ಜಾ ತ್ವಾಭ್ಯಂತರೇ ಸ್ಥಿತಃ |'

'ಮೇದಸ್=ಮಾಂಸಜನೈಃ ಧಾತುಭೇದೇ (ವಸಾ)' (ವಾಚಸ್ಪತ್ಯ)

೨ 'ಕುಂಭಕಃ ಪೂರಕೋ ರೇಚಃ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಸ್ತುಲಕ್ಷಣಃ |

ಪೂರಕಃ ಪೂರಣಂ ನಾಯೋಃ ಕುಂಭಕಃ ಸ್ಥಾಪನಂ ಕ್ವಚಿತ್ ||

ಬಹಿರ್ನಿಃಸಾರಣಂ ತಸ್ಯ ರೇಚಕಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ |

ದಕ್ಷಿಣೇ ರೇಚಯೇದ್ವಾಯುಂ ನಾಮೇನಾಪೂರಿತೋದರಃ |

ಕುಂಭೇನ ಧಾರಯೇನ್ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಂ ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ ||

ಅಂಗುಷ್ಠೇನ ಪುಟಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ನಾಸಾಯಾ ದಕ್ಷಿಣಂ ಪುನಃ |

ಕನಿಷ್ಠಾನಾಮಿಕಾಭ್ಯಾಂ ಚ ನಾಮಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಸಂಗ್ರಹೇ ||

ಅಂಗುಷ್ಠತರ್ಜನೀಭ್ಯಾಂ ತು ಋಗ್ವೇದೀ ನಾಮಗಾಯನಃ |

ಅಂಗುಷ್ಠಾನಾಮಿಕಾಭ್ಯಾಂ ತು ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಸರ್ವೈರಥವರ್ಭಿಃ ||'

'ಪ್ರಾಣೋ ನಾಯುರಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತ ಆಯಾಮಸ್ತನ್ನಿರೋಧನಮ್ |

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಯೋಗಿನಾಂ ಯೋಗಸಾಧನಮ್ ||'

'ದಕ್ಷಿಣೇ ರೇಚಕಂ ಕುರ್ಯಾದ್ವಾಮೇನಾಪೂರ್ಯ ಚೋದರಮ್ |

ಕುಂಭಕೇನ ಜಪಂ ಕುರ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ ||'

'ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಸ್ತಿಧಾ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ರೇಚಕುಂಭಕಪೂರಕೈಃ | (ಗ್ರಹಜಾಮಲ)

ತಾರೈಸ್ತಿದ್ವಾದಶಾವೃತ್ತೈರ್ವೈಕದ್ವಾದಶಕೇನ ವಾ |

ತತ್ತನ್ಮಂತ್ರೇಣ ವಾ ಕಾರ್ಯೋ ಗಾಯತ್ರಾ ದಶತಾರಕೈಃ || ೫ ||

೩. ಓಂಕಾರಗಳಿಂದ, ೨೪ ಓಂಕಾರಗಳಿಂದ, ಅಥವಾ ೧೨ ಓಂಕಾರಗಳಿಂದ
ಲಾದರೂ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಮನೆನಗಬೇಕು. ಯಾವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿ

‘ಸವ್ಯಾದ್ಯಂತಿಂ ಸವ್ರಣವಾಂ ಗಾಯತ್ರೀಂ ಶಿರಸಾ ಸಹ |

ಪ್ರೀ ಪಠೇದಾಯತವ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ||’ (ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ)

‘ಗಾಯತ್ರೀಂ ಶಿರಸಾ ನಾರ್ಧಂ ಜನೇದ್ವ್ಯಾಹೃತಿಪೂರ್ವಿಕಾಮ್ |

ವ್ರತಿಪ್ರಣವಸಂಯುಕ್ತಾಂ ತ್ರಿರಯಂ ಪ್ರಾಣಸಂಯಮಃ ||’ (ಬೃಹದ್ದಿಷ್ಟ)

‘ವ್ರಾಣಸಂಧಾರಣಂ ಮಾಸಂ ಕುಶಾಗ್ರಚ್ಯುತಬಿಂದುನಾ |

ಯಃ ಕುರ್ಯಾದಂಭಸಾ ರಾಜನ್ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಶ್ಚ ತತ್ಸಮಃ ||’ (ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ)

‘ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ತ್ರಯೋಽಪಿ ವಿಧಿವತ್ಕೃತಾಃ |

ವ್ಯಾಹೃತಿಪ್ರಣವೈರ್ಯುಕ್ತಾ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಪರಮಂ ತಪಃ ||’ (ಮನು)

‘ಏತದಾದ್ಯಂ ತಪಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಮೇತದ್ಧರ್ಮಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ |’ (ಬೋಧಾಯನ)

‘ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೈರ್ಧರ್ಮೇದ್ವಿಷ್ಣುನೋವಾಗ್ಧೇಹಸಂಭವಾನ್ |’ (ಬೃಹಸ್ಪತಿ)

‘ಪ್ರಾಣಾಯಾಮತ್ರಯಂ ಕುರ್ಯಾನ್ಮೂಲೇನ ಪ್ರಣೇನ ವಾ |’ (ಕಾಲೀಹೃದಯ)

‘ಶ್ವಾಸಪ್ರಶ್ವಾಸಯೋರ್ಗತಿ ವಿಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ |’ (ಪಾತಂಜಲಯೋಗಸೂತ್ರ)

‘ಬಾಹ್ಯಸ್ಯ ವಾಯೋರಾಚಮನಂ ಶ್ವಾಸಃ | ಕೋಷ್ಠಸ್ಥವಾಯೋರ್ನಿಃಸಾರಣಂ

ಪ್ರಶ್ವಾಸಃ | ತಯೋರ್ಗತಿವಿಚ್ಛೇದಃ ಉಭಯಾಭಾವಃ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ ||’ (ಭಾಷ್ಯ)

‘ರೇಚಕಃ ಪೂರಕಶ್ಚೈವ ಕುಂಭಕಶ್ಚ ತ್ರಿಧಾ ಸ್ಕೃತಃ |

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ’ ಇತ್ಯುತ್ತರತ್ರ ಸ್ವಯಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ |

‘ರೇಚಯಿತ್ವಾ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಪೂರಯಿತ್ವಾ ಚ ವಾಮತಃ |

ಕುಂಭಕಶ್ಚ ಸುಷುಮ್ನಾಯಾಂ ವಿಷ್ಣುಂ ವಾಯುಂ ಚ ಸಂಸ್ಕರೇತ್ ||’ ಇತಿ ಚ |

‘ದಕ್ಷಿಣೇ ರೇಚಯೇದ್ವಾಯುಂ ರೇಚನಾದ್ರೇಚಕಃ ಸ್ಕೃತಃ |

ವಾಮೇನ ಪೂರಯೇದ್ವಾಯುಂ ಪೂರಣಾತ್ಪೂರಕಃ ಸ್ಕೃತಃ |’ ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರ

‘ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ವದೇಹಗೋ ವಾಯುಸ್ತಸ್ಯ ವಾಯೋರ್ನಿರೋಧನಮ್ |

ತದ್ರೇಚಕಂ ಪೂರಕಂ ಚ ಕುಂಭಕಂ ಚ ತ್ರಿಧೋಚ್ಯತೇ ||

ನಾಸಿಕಾಪುಟಮಂಗುಲ್ಯಾ ಪೀಡ್ಯೈಕಮಪರೇಣ ತು |

ಔದರಂ ರೇಚಯೇದ್ವಾಯುಂ ತತೋಽಯಂ ರೇಚಕಃ ಸ್ಕೃತಃ ||

ಬಾಹ್ಯೇನ ಮರುತಾ ದೇಹಂ ದೃತಿವತ್ಪರಿಪೂರಯೇತ್ |

ನಾಸಾಪುಟೇನಾಪರೇಣ ಪೂರಣಾತ್ಪೂರಕೋ ಮತಃ ||

ನ ಮುಂಚತಿ ನ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ವಾಯುಮಂಕುರ್ಬಹಿಃಸ್ಥಿತಮ್ |

ಸಂಪೂರ್ಣಕುಂಭವತ್ತಿಷ್ಟೇಽಽ ಚಲಃ ಸ ತು ಕುಂಭಕಃ ||’ (ವಾಯುಪುರಾಣ)

ಸುನೆನೋ ಅದೇ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಷ್ಟು ಬಾರಿ ಜಪಿಸುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷ. ಹತ್ತು ಓಂಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ.

ಆದಾವೇನ ಜಪೇ ಕುರ್ಯಾಚ್ಛೋಷಣಂ ದಹನಂ ಪ್ಲುತಿಮ್ |

ನಾಯ್ವಗ್ನಿನಾರುಣೈರ್ಬೀಜೈರ್ಧ್ಯಾತ್ವಾ ತನ್ಮಂಡಲೇ ಹರಿಮ್ || ೬ ||

ಜಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಾಗಿ- ನಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ವರುಣರ ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಉದರ ಹೃದಯ ಶಿರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಪಾಪವು ರುಷನ ಶೋಷಣವನ್ನೂ ದಹನವನ್ನೂ ಶರೀರಕ್ಕಾಲನವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು.

೧ ಈ ಕೊನೆಯ ವಕ್ಷನೇ ಈಗ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಓಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನೇ ವಿಧಿಸಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಮಂತ್ರ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ— “ಓಂ ಭೂಃ | ಓಂ ಭುವಃ | ಓಂ ಸ್ವಃ | ಓಂ ಮಹಃ | ಓಂ ಜನಃ | ಓಂ ತವಃ | ಓಂ ಸತ್ಯಂ | ಓಂ ತತ್ಸವಿತುರ್ವರೇಣ್ಯಂ | ಭರ್ಗೋ ದೇವಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ | ಧಿಯೋ ಯೋ ನಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ | ಓಂ ಆಪೋಜ್ಯೋತೀರಸೋಽಮೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವರೋಮ್ ||”

ಬೇರೆಬೇರೆ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸುವಾಗ ಆಯಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವನ್ನಾಚರಿಸುವುದೂ ಈಗ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಕೇವಲ ಓಂಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವನ್ನಾಚರಿಸುವುದು ಸನ್ಮಾಸಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿಹಿತವಾದುದೆಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯಜ್ಞರ ಮತ. ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೂ ನಿಷಿದ್ಧವಲ್ಲವೆಂಬ ಮತವೂ ಇದೆ

‘ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವರ್ಮಹರ್ಜನಸ್ತವಃ ಸತ್ಯಂ ತಥೈವ ಚ |

ಸಪ್ರೋಂಕಾರಸಮಾಯುಕ್ತಂ ತಥಾ ತತ್ಸವಿತುಃ ಪರಮ್ |

ಓಮಾಪೋ ಜ್ಯೋತಿರಿತ್ಯೇತತ್ ಶಿರಃ ಪಶ್ಚಾತ್ತಯೋಜಯೇತ್ ||’

(ಯೋಗಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ)

೨ ‘ಓಂ ಯಂ’ ಎಂಬುದು ವಾಯುಬೀಜ. ‘ಓಂ ರಂ’ ಎಂಬುದು ಅಗ್ನಿಬೀಜ. ‘ಓಂ ವಂ’ ಎಂಬುದು ವರುಣಬೀಜ.

‘ತತಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೇತಿ ಧ್ಯಾಯೇತ್ಸುಂ ಪಾಪಪೂರುಷಮ್ |

ಅನೀಯ ನಾಭಿದೇಶಂ ತಂ ವಾಯುಬೀಜೇನ ಶೋಷಯೇತ್ |

ಹೃದ್ಯಗ್ನಿ ಬೀಜತೇ ದಗ್ಧ್ವಾ ಭಸ್ಮ ನಾಮನಸಾ ತ್ಯಜೇತ್ ||

ನಾರುಣೇನಾಥ ಬೀಜೇನ ಶಿರಃ ಸ್ಥಾನ್ಯುತಧಾರಯಾ |

ಪ್ಲಾವಯೇತ್ಸರ್ವಗಾತ್ರಾಣಿ ಕೃತ್ಯಾಽನಂತತೋ ಹೃದಿ ||’ (ಪದ್ಯಮಾಲಾ)

ಜಪಕಾಲದ ಮಂತ್ರವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ‘ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯಸ್ಮೃತಿಮುಕ್ತಾವಲಿ’ಯ ಆಹ್ವಿಕ ಪ್ರಕರಣ ಮತ್ತು ‘ಅಹ್ವಿಕಮಂಜರಿ’ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಏಕಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾನಾಂ ಚತುರ್ವಿಂಶಚ್ಚ ಮೂರ್ತಯಃ |

ಆತ್ಮಾದ್ಯಾ ವಾಸುದೇವಾದ್ಯಾ ವಿಶ್ವಾದ್ಯಾ ಮತ್ಸ್ಯಕಚ್ಛಪೌ || ೭ ||

ಕೋಲೋ ನೃಸಿಂಹಃ ಸಬಟುರ್ಜಾಮದಗ್ನ್ಯರಘೂದ್ವಹೌ |

ವಾಸಿಷ್ಠಯಾದವೌ ಕೃಷ್ಣಾವಾತ್ರೇಯೋ ಬುದ್ಧಕಲ್ಪಿಣೌ || ೮ ||

ಶಿಂಶುಮಾರಶ್ಚೇತಿ ಶತಂ ಕಲಾಃ ಕಲಶನಾಮಕಾಃ^೧ |

೫೧ ಅಕ್ಷರಗಳ ಅಜಾದಿ ನರಸಿಂಹಾಂತ ೫೧ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಕೇಶವಾದಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳು(೭೫), ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮರೂಪಗಳು(೭೯), ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಮೂರ್ತಿಗಳು(೮೩), ವಿಶ್ವತೈಜಸಪ್ರಾಜ್ಞತುರೀಯರೂಪಗಳು(೮೭), ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನಾರಸಿಂಹ, ವಾಮನ, ಪರಶುರಾಮ, ರಾಮ, ವ್ಯಾಸ, ಕೃಷ್ಣ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಬುದ್ಧ, ಕಲ್ಪಿ, ಶಿಂಶುಮಾರ ಈ ೧೩ ರೂಪಗಳು(೧೦೦), ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನ ನೂರು ರೂಪಗಳು ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದ್ದು ಕಲಶನಾಮಕವಾಗಿವೆ.

ಏತಾಭಿಃ ಸಹಿತಾಂ ಮೂಲಮೂರ್ತಿಂ ಕುಂಭೋದಕೇ ಸುಧೀಃ || ೯ ||

ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿನಾ^೨ ಭೃಚ್ಚ ಪ್ರತಿಮಾಂ ಶಿಷ್ಯಮೇವ ಚ |

ಸ್ನಾಪಯೇತ್ಸೂರ್ವಮರ್ಚಾಯಾ ಜಪೋಽನೂನಃ ಸಹಸ್ರತಃ || ೧೦ ||

ಮೂಲಮಂತ್ರಸ್ಯ ಚಾಂಗಾನಾಂ^೩ ನ್ಯಾಸಃ ಸ್ನಾನಾದನಂತರಮ್ |

ಪ್ರತಿಮಾಯಾಂ ಸನ್ನಿಧಿಕ್ಕಚ್ಛಿಷ್ಯೇ ಮಾಹಾತ್ಮಕೃದ್ಭವೇತ್ || ೧೧ ||

ಈ ನೂರು ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ, ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕುಂಭೋದಕದಲ್ಲಿ ಆವಾಹಿಸಿ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಷ್ಟಾವಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ, ಸಂಸ್ಕಾರಪೂತವಾದ ಆ ಕಲಶದಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಅಭಿ

೧ 'ಸುಖರೂಪತ್ವಾತ್ ಕಲಶನಾಮಕಾಃ' (ನಾರಾಯಣೀಯ) | ಕೇನ= ಸುಖೇನ ಲಸಂತೀತಿ ಕಲಶನಾಮಕಾಃ=ಕಲಶನಾಮಿಕಾಃ ಕಲಾಃ | ಯದ್ವಾ ಕಲಾಭೂತಾ ಅಜಾದಯಃ ಕಲಶನಾಮಕಾ ಇತಿ ಪುಂಸ್ತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತೇ |

೨ 'ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿನೇತಿ | ಅಷ್ಟಾವಕ್ಷರೇಣ ಸಂಪೂಜ್ಯೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತವಿಧಿನಾ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರೇ ಇತ್ಯಾದಿನಾ, ಧೂಪದೀಪೌ ತತೋ ದತ್ತೇತ್ಯಾದಿನಾ ಚೋಕ್ತ-ಪ್ರಕಾರೇಣ್ಯತ್ಯರ್ಥಃ |' (ನಾರಾಯಣೀಯ)

೩ 'ಅಂಗಾನಾಂ, ವಿಭಕ್ತಿವಿಪರಿಣಾಮೇನಾಂಗೇಷು ನ್ಯಾಸಃ= ತತ್ಪಾನಾಂ ಮಾತೃಕಾಣಾಂ ಚ ನ್ಯಾಸಃ ಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ |' (ಭಲಾರೀಯ)

ಷೇಚಿಸಬೇಕು. ವೈಷ್ಣವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ದೀಕ್ಷಾಭಿಷೇಕವನ್ನೂ ಈ ತೆರನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಭಿಷೇಕದ ಮೊದಲು ಒಂದು ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮೂಲಮಂತ್ರ ಜಪವೂ, ಅಭಿಷೇಕದ ನಂತರ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಾಸ-ಮಾತೃಕಾನ್ಯಾಸಗಳೂ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ. ಈ ತೆರನಾದ ಅಭಿಷೇಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಸನ್ನಿಧಾನವುಂಟಾಗುವುದು. ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದ್ವಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮಹತ್ತ್ವವುಂಟಾಗುವುದು.

ಕಲಶಃ^೧ ಕೀರ್ತಿಮಾಯುಷ್ಯಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಮೇಧಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ಭಗಮ್^೨ |
ಯೋಗ್ಯತಾಂ^೩ ಪಾಪಹಾನಿಂ ಚ ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಿಂ ಚ ಕಾರಯೇತ್ ||೧೨||

ಕಲಶಾಭಿಷೇಕದಿಂದ ಕೀರ್ತಿ, ಆಯುಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿ, ಕಾಂತಿ, ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚುವವು. ಯೋಗ್ಯತೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿವಾಗುವುದು. ಪಾಪವೆಲ್ಲ ನಾಶವಾಗಿ ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು.

ಹೋನುಪದ್ಧತಿ

ಉಪಸರ್ಗೇಷು ಜಾತೇಷು ದೈವಭೂತಾತ್ಮಹೇತುಷು |
ಆಯುಷೇ ನಾಠ ಶಾಂತ್ಯೈ^೪ ನಾ ಶ್ರಿಯೇ ನಾ ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಯೇ |
ಯೋಗ್ಯತಾಯೈ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧ್ಯೈ^೫ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಮೇವ ನಾ ||
ಜುಹುಯಾತ್ಸಹಸ್ರಮಯುತಂ ಲಕ್ಷಂ ಕೋಟಿಮಥಾಪಿ ನಾ |
ಪೂರ್ವವತ್ಸಂಸ್ಕೃತೇ ವಹ್ನಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ದೇವಂ ಜನಾರ್ದನಮ್ ||೧೪||
ದೈವಿಕ, ಭೌತಿಕ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕವಾದ^೬ ಪೀಡೆಗಳುಂಟಾದಾಗ ಆಯು

೧ 'ಕಲಶಃ=ಕಲಶಾಭಿಷೇಕಃ' 'ಯದ್ವಾ ಕಲಶಃ=ಕಲಶನಾಮಕಃ ಅಜಾದಿ-
ರೂಪಸಮುದಾಯಃ |' (ನಾರಾಯಣೇಯ)

೨ 'ಭಗಮ್=ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಷಟ್ಕೈಮ್ |' (ನಾರಾಯಣೇಯ)

'ಭಗಮ್=ಐಶ್ವರ್ಯಮ್ |' (ಭಲಾರೀಯ)

೩ ಯೋಗ್ಯತಾಂ=ಯೋಗ್ಯತಾಭಿವೃದ್ಧಿಮ್ |

೪ 'ಶಾಂತ್ಯೈ=ಸುಖಾರ್ಥಮ್ | ಯದ್ವಾ ಶಾಂತಿಃ=ನಿವೃತ್ತಿಃ | ವಿಭಕ್ತಿವಿಪರಿ-
ಣಾಮಃ | ಜಾತಾನಾಮುಪಸರ್ಗಾಣಾಂ ಶಾಂತ್ಯೈ=ನಿವೃತ್ತಾಯುತ್ಕರ್ಷಃ ||' (ನಾರಾ.)

೫ ಅವಿವೃಷ್ಟಿ, ಅನಾವೃಷ್ಟಿ, ದುರ್ಭಿಕ್ಷ-ಇವೆಲ್ಲ ದೈವಿಕ ಪೀಡೆಗಳು. ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಬರುವಂಥ ಜ್ವರಾದಿಗಳು ಭೌತಿಕ ಪೀಡೆಗಳು. ಮನೋಜನ್ಯವಾದ ದುಃಸ್ವಪ್ನ ಮೊದಲಾದ ಪೀಡೆಗಳು ಮಾನಸಿಕ ಪೀಡೆಗಳು. ಇದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ತೆರನಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳುವರು. ದೈವಿಕ ಅಂದರೆ ಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪೀಡೆ-ಧೂಮಕೇತು,

ವೃದ್ಧಿ, ಶಾಂತಿ, ಪುಣ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ, ಯೋಗ್ಯತಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳಿಗಾಗಿಯೂ, ಮಂತ್ರವು ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಂಸ್ಕಾರಪೂತವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸಹಸ್ರ ದಶಸಹಸ್ರ ಹೋಮವನ್ನಾಗಲಿ, ಲಕ್ಷಹೋಮವನ್ನಾಗಲಿ, ಕೋಟಿಹೋಮವನ್ನಾಗಲಿ ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ಕೃತ್ವಾ ಶ್ರೀಮೇಖಲಂ ಕುಂಡಂ ಚತುರ್ವಿಂಶಾಂಗುಲೋಚ್ಚ್ರಿತಮ್ |
ತಾವತ್ಪಾತಂ ಚತುಷ್ಟೋಣಮುಚ್ಚ್ರಿತಂ ದ್ವಾದಶೈವ ನಾ || ೧೫ ||
ದ್ವ್ಯಂಗುಲಂ ತ್ರ್ಯಂಗುಲಂ ವಾಽಪಿ ಚತುರಂಗುಲಮೇವ ನಾ |
ನಿಸ್ತಾರೋ ಮೇಖಲಾನಾಂ ಸ್ಯಾದಂತ್ಯಾ ನಾ ಚತುರಂಗುಲಾ |

ಗ್ರಹಣ, ಮುಂತಾದುವು. ಭೌತಿಕವೆಂದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಪರಿವೇಷ ಕಂಡು ಬರುವುದು, ಮುಂತಾದುವು. ಅತ್ತ ಎಂದರೆ ಭೂಮಿ; ಅದರಿಂದ ಭೂಕಂಪಾದಿಗಳು ಆತ್ಮಪೀಡೆಗಳು.

‘ದೈವಯೋಗತಃ ಜಾತೇಷು ನುಹಾನಾಯುನುಹಾವೃಷ್ಟಿದುರ್ಭಿಕ್ಷಮಾರಿ-
ಕಾದಿಷು, ಭೂತಹೇತುಷು=ಅನ್ನಾ ಗ್ನೃದಕಾದಿಭೂತಜಾತೇಷು ಸ್ತೋಟಿಕಾಹಿ-
ಕ್ವಾಜ್ವರಾದಿಷು, ಆತ್ಮಹೇತುಷು=ಮನೋಜಾತೇಷು ದುಃಸ್ವಪ್ನಾದಿಷು, ಉಪಸ-
ಗೇರ್ಷು=ದುಃಖೇಷು, ಜಾತೇಷು ಸತ್ಯ | ಯದ್ವಾ ದೈವಹೇತುಷು=ದಿವಿ
ಸೂರ್ಯಾದಿಗ್ರಹಜಾತೇಷು ಧೂಮಕೇತ್ವಾದಿಷು, ಭೂತಮ್=ಅಂತರಿಕ್ಷಮ್,
ತತ್ರ ಜಾತೇಷು ಸೂರ್ಯಪರಿವೇಷಾದಿಷು, ಆತ್ಮಾ=ಭೂಮಿಃ, ತತ್ರ ಜಾತೇಷು
ಭೂಕಂಪಾದಿಷು, ಉಪಸಗೇರ್ಷು=ಅರಿಷ್ಟಸೂಚಕೇಷೂತ್ಪಾತೇಷು ಜಾತೇಷ್ಟಿ-
ತ್ಯರ್ಥಃ |’ (ಛಲಾರೀಯ)

‘ಸ್ತುರ್ಭಾನುಕೇತುನಕ್ಷತ್ರಗ್ರಹತಾರಾರ್ಕಚಂದ್ರಜಮ್ |

ದಿವಿ ಚೋತ್ಸದ್ಯತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ತದ್ವಿನ್ಯಮಿಹ ಭಾಷಿತಮ್ ||

ಯದಭ್ರಸಂಧ್ಯಾದಿಗ್ಧಾಹಪರಿವೇಷಾದಯಸ್ತಥಾ |

ಯದಂತರಿಕ್ಷಸಂಜಾತಂ ನಾಭಸಂ ತತ್ರ ಚಕ್ಷತೇ |

ಭೂಮಾವುತ್ಪದ್ಯತೇ ಯತ್ತು ತದ್ಭಾಮಂ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಮ್ ||’ (ಬೃಹಸ್ಪತಿ)

೧ ಚತುರಂಗುಲಾ ನಾ=ಚತುರಂಗುಲೈವ |

‘ನಾಶಬ್ಧ ಏನಾರ್ಥಃ | ತಥಾಚ ಚತುರಂಗುಲೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ |’ (ನಾರಾ.)

ಛಲಾರೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೀತ್ಯಾ ‘ಚತುರಂಗುಲಾ’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ನಿಯಮೇನ ಚತುರಂಗುಲವುಳ್ಳದ್ದೆಂದರ್ಥ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾಶಬ್ಧಕ್ಕೆ ಅನಧಾರಣಾರ್ಥಕತ್ವ ಇರದಿದ್ದರೂ ‘ಸರ್ವಂ ನಾಕ್ಯಂ ಸಾನಧಾರಣಂ’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಆ ಅರ್ಥ ಸರಿಕೂಡುವುದು.

‘ಅಂತ್ಯಾ ನಾ=ಬಾಹ್ಯಾ ನಾ, ನಿಯತಚತುರಂಗುಲೇತಿ|ಅದ್ಯದ್ವಿತೀಯಯೋಃ

ಚತುರ್ವಿಂಶಾಂಗುಲಂ ನಾ ತದ್ವಿಸ್ತಾರೋ ದ್ವಾದಶೈವ ನಾ° || ೧೬ ||
 ಅಶ್ವತ್ಥಪತ್ರಾಕೃತಿಃ ಸ್ಯಾನೂಲತೋ ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಾ |
 ಯೋನಿಃ ಖಾತೇ ಚ ವಿನತಾ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ದ್ವ್ಯಂಗುಲಂ ತಥಾ || ೧೭ ||
 ತದಾತ್ಮನಿ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಕುಂಡೇ ದೇವೀಂ ಶ್ರಿಯಂ ತಥಾ |
 ವಿಷ್ಣುವೀರ್ಯಾತ್ಮಕಂ ವಹ್ನಿಂ ನಿಕ್ಷಿಪೇತ್ಪ್ರಣವೇನ ಹ || ೧೮ ||

ಮೂರು ಮೇಖಲೆ(ಕುಂಡದ ಸುತ್ತಲಿನ ದಂಡೆ)ಗಳುಳ್ಳ ಚತುಷ್ಟೋಣಾ ಕಾರವಾದ ಕುಂಡವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಕುಂಡದ ಮೇಲುಬದಿ ೨೪ ಅಂಗುಲ (ಒಂದು ಮೊಳ) ಉನ್ನತವಿದ್ದರೆ ಕೆಳಗೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಗೇದು ಕಟ್ಟಿ ಬೇಕು. ಎತ್ತರ ೧೨ ಅಂಗುಲಗಳಷ್ಟಿದ್ದರೆ ನಾಕೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಕ್ಷವಿದೆ.^೨

ದ್ವ್ಯಂಗುಲಾದಿನಿಯಮಾತಿಕ್ರಮೇಽಪಿ ಅಂತ್ಯಾಶ್ಚತುರಂಗುಲತ್ವಂ ನಿಯತ-
 ಮೇವೇತ್ಯಾಶಯಃ |' (ಛಲಾರೀಯ)

೧ ಇದು ಕುಂಡದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ನಾಕೃ ಎಂದು ಒಂದು ಪಕ್ಷ; ಮೇಖಲೆಯ (ವೇದಿಕೆಯ) ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಕ್ಷ. 'ನಾಕಾರ್ಥವಿವೃತಿ'ಯಲ್ಲಿ ಇದು ಕುಂಡದ ವಿಸ್ತಾರವೆಂದೇ ಹೇಳಿದೆ. ಛಲಾರಿ ಪಿಪ್ಪನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದು ಮೇಖಲೆಯ ವಿಸ್ತಾರ ಎಂಬ ವಕ್ಷವನ್ನು ಬರೆದು ಕುಂಡದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೂ ಇರಬಹುದು ಎಂದು ಎರಡು ವಕ್ಷವನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಕುಂಡದ ವಿಸ್ತಾರ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವು ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲೂ ಪರಿಗೃಹೀತವಾದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಅದನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ೨೪ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರದ ಕುಂಡದ ವಿಸ್ತಾರ ೨೪ ಅಂಗುಲ, ೧೨ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರದ ಕುಂಡದ ವಿಸ್ತಾರ ೧೨ ಅಂಗುಲ. ಹೀಗೊಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂತೂ ಕುಂಡದ ಎತ್ತರ ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟೇ ವಿಸ್ತಾರ.

೨ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಕ್ಷವಿದೆ. ಒಂದು-ಮೇಲಿನ ಎತ್ತರ ೧೨ ಅಂಗುಲವಾದಂತೆ ಕೆಳಗೂ ೧೨ ಅಂಗುಲದಷ್ಟೇ ಗುಂಡಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು. ಇನ್ನೊಂದು- ಮೇಲೆ ೧೨ ಅಂಗುಲವಾದರೂ ಕೆಳಗಿನ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ, ಅದು ೨೪ ಅಂಗುಲವೇ ಇರಬೇಕು ಎಂದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವಕ್ಷವೇ ಸಾಧುವೆಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು- 'ಉಚ್ಛ್ರಿತಂ ದ್ವಾದಶೈವ ನಾ' ಎಂದು ಎತ್ತರದ ಮಾನವನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಉಚ್ಛ್ರಿತಂ' ಎನ್ನುವ ಪದ ಅಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಎತ್ತರ ತಗ್ಗು ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ 'ಉಚ್ಛ್ರಿತಂ ಖಾತಂ ಚ' ಎಂಬ ಎರಡು ಪದವನ್ನೂ ಇಡಬೇಕು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

'ಕುಂಡವಿಸ್ತಾರಮಾಹ | ಚತುರ್ವಿಂಶೇತಿ | ತದ್ವಿಸ್ತಾರಃ ಕುಂಡವಿಸ್ತಾರಃ |
 ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲೋಚ್ಛ್ರಯಪಕ್ಷೇ ಕುಂಡವಿಸ್ತಾರಮಾಹ | ದ್ವಾದಶೈವೇತಿ |'

(ನಾರಾಯಣೀಯ)

ಮೇಖಲೆಗಳ ಅಗಲವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎರಡು, ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲಗಳೆಂದು ಒಂದು ಪಕ್ಷ. ಮೊದಲಿನೆರಡು ಮೇಖಲೆಗಳ ಅಳತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಾಂತರವಿದೆ. ಆದರೆ ಕೊನೆಯ ಮೇಖಲೆ ಮಾತ್ರ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲದ್ದೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಇನ್ನು ಕುಂಡದ ಅಗಲ ೨೪ ಅಂಗುಲಗಳಾಗಲಿ, ೧೨ ಅಂಗುಲಗಳಾಗಲಿ ಇರಬೇಕು. ಮೇಖಲೆಯ ಮೇಲ್ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥದ ಎಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡಂಗುಲ ಉದ್ದವಾದ ಯೋನಿಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು. ಅದರ ಹತ್ತಂಗುಲಗಳು ಮೇಖಲೆಯ ಮೇಲೂ ಉಳಿದೆರಡಂಗುಲಗಳು ಕುಂಡದ ಒಳಗಡೆಗೆ ಬಗ್ಗಿಯೂ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸನ್ನಿಧಾನ ಯೋಗ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ಥಾನೀಯವಾದ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೂ, ಅವನೊಡನೆ ರಮಿಸುತ್ತಿರುವ ರಮೆಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಿ ವಿಷ್ಣು ವೀರ್ಯರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜ್ವೇಪಿಸಬೇಕು.*

‘ತಥಾಚ ವಾಶಬ್ದೌ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥೌ |’ (ಭಲಾರೀಯ)

ಮೇಖಲೆಯ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ-ಆ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಮೂರು ಮೇಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮೇಖಲೆಯ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ ೨೪ ಅಂಗುಲವೆಂದಾದಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮೇಖಲೆಯ ವಿಸ್ತಾರ ೮ ಅಂಗುಲ. ಒಟ್ಟು ಹರವು ೧೨ ಅಂಗುಲವಾದಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಹರವು ೪ ಅಂಗುಲ.

‘ತದ್ವಿಸ್ತರಃ=ತಿಷ್ಠಣಾಂ ಮೇಖಲಾನಾಂ ಮಿಲಿತತ್ವಾ ವಿಸ್ತರಃ, ಚತುರ್ವಿಂಶಾಂಗುಲಂ ನಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಏಕೈಕಸ್ಯಾಃ ಅಷ್ಟಾಂಗುಲತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಹ | ದ್ವಾದಶೈವೇತಿ | ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚತುರಂಗುಲತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ |’

(ಭಲಾರೀಯ)

೧ ಇಲ್ಲಿ ‘ಯೋನಿ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕುಂಡದ ಎದುರು ಬದಿಯಲ್ಲಿ. ಅಜ್ಞಾಹುತಿಯನ್ನು ಸುರಿಯಲು ಮಾಡಿರುವ ಅಶ್ವತ್ಥವಲದಂತೆ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿಶೇಷವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಉದ್ದಗಲಗಳು ಮುಂದಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ—

‘ದೈರ್ಘ್ಯಾತ್ಮೋರ್ಯಾಂಗುಲಾ ಯೋನಿಸ್ತ್ಯಂತೋನಾ ವಿಸ್ತರೇಣ ತು |

ಏಕಾಂಗುಲೋಚ್ಚ್ರಿತಾ ಸಾ ತು ಪ್ರವಿಷ್ಟಾಃ ಭೃಂತರೇ ತಥಾ ||

ಕುಂಭಭಯಸಮಾಯುಕ್ತಾ ಚಾಶ್ವತ್ಥದಲವನ್ಮತಾ |

ಅಂಗುಷ್ಠಮೇಖಲಾಯುಕ್ತಾ ಮಧ್ಯೇತ್ಯಾಜ್ಯಧೃತಿಸ್ತಥಾ||’ (ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಸಾರ)

೨ ಪ್ರಾಚೀನರ ಈ ಹೋಮಪದ್ಧತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ರೂಪಕದ ಕಲ್ಪನೆಯಿದೆ. ಹೋಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಂಡದ ಬಳಿಯಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಭಗವತ್ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಕುಂಡದಲ್ಲೇ ಆಗಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಯನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡು

ಹೋಮಕಾರ್ಯವನ್ನೆಸಗಬೇಕು. ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ರಮಾದೇವಿ ಸನ್ನಿಹಿತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ತನ್ನ ಪೂಜಾಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಅಗ್ನಿರೂಪನಾದ ತನ್ನ ವೀರ್ಯಯನ್ತು ಯೋನಿಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ ಯೋನಿಯ ಮೂಲಕ ರಮೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಡುವನು. ಇದು ಹೋಮದ ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನವರು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಅರ್ಥ. ಇದು 'ಜಗತಃ ಪಿತರಾ' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ, ಇದು ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರದ ಮೊದಲ ಮೆಟ್ಟಿಲು. ಇದರಿಂದ ಜಗತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಿರ್ಮಿತವಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಇದು ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಿವ್ಯಾಪಾರದ ಅನುಸಂಧಾನದ ಒಂದು ರೀತಿ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡಾಗ ಪುರುಷನೂಕ್ತದ ಅರ್ಥ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು ಆ ನೂಕ್ತವೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪಕವಾಗಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ 'ಯಜ್ಞೇನ ಯಜ್ಞಮು-ಯಜಂತ ದೇವಾಃ', 'ತಸ್ಮಾದ್ಯಜ್ಞಾತ್ಸರ್ವದೃತಃ | ಬುಚಃ ಸಾಮಾನಿ ಜಜ್ಞಿರೇ |' ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತೂ ಸರ್ವಭಕ್ಷಕನಾದ ಯಜ್ಞರೂಪಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅವಾರು ಷೇಯಗಳಾದ ವೇದಗಳು ಕೂಡ ಅವನ ಮುಖದಿಂದಲೇ ಹೊಮ್ಮಿದುವು. ಈ ಮಹಾ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಜಗತ್ತೇ ಕುಂಡವಾಗಬಲ್ಲದು. ಅದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮಂತೆ ತುಪ್ಪ, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಹವಿಸ್ಸು ಯಾವುದೂ ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಸಂತವೇ ತುಪ್ಪವಾಗಬಲ್ಲದು, ಗ್ರೀಷ್ಮವೇ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಯಾಗಬಲ್ಲದು, ಶರತ್ತೇ ಹವಿಸ್ಸಾಗಬಲ್ಲದು, ಕಾಲಪುರುಷನನ್ನೇ ಹೋಮಿಸಿ ಜಗ ಜ್ವಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬಹುದು. ಇಂಥ ಮಹಾಹೋಮಗಳ ಅನುಸಂಧಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಅಣುರೂಪದ ಹೋಮಗಳೇ ನಮ್ಮ ಹೋಮಗಳು. ಇದು ಹೋಮದ ಹಿನ್ನೆಲೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಪಾದಿಯಾದ ಗೀತೆಯ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು—

‘ಸಹಯಜ್ಞಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುರೋನಾಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ |

ಅನೇನ ಪ್ರಸವಿಷ್ಯಧ್ವಮೇಷ ವೋಽಸ್ತಿಸ್ತ್ವಕಾಮಧುಕಃ ||’

‘ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಗತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿತ್ಯಂ ಯಜ್ಞೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ |’

ಸರ್ವಗತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ದನ್ನೆಲ್ಲ ಉತ್ಪಾದಿಸಿರಿ ಎನ್ನುವ ಗೀತೆಯ ಮಾತನ್ನೂ, ಯಜ್ಞದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನೂ ಅನು ಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ ಪ್ರಾಚೀನರ ರೂಪಕ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ನೊಗನಾಗಿ ಭಾಸವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ‘ಯಜ್ಞೋ ವೈ ವಿಷ್ಣುಃ’ ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತದೆ; ಸಹಸ್ರನಾಮ ‘ಯಜ್ಞೋ ಯಜ್ಞವತೀರ್ಯಜ್ಞಾ’ ಎಂದು ಹೊಗಳುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿರೂಪನಾದ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ‘ಯಜ್ಞ’ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವನೂ ಅವನೇ ತಾನೆ. ಯೋಗದೀಪಿಕಾದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ—

‘ರಮಮಾಣಂ ಸ್ಮರೇದ್ಧೇವ್ಯಾ ಪರಂ ನಾರಾಯಣಂ ತತಃ |

ಅಂಗಾರಾನ್ ಶುಶುಭಾನ್ ಶುದ್ಧಾನ್ ಶರಾಣೇ ಪರಿಪೂರ್ಯ ಚ ||

ಯೋನೌ ನೃಸ್ಯ ಹರೇರ್ವೀರ್ಯಮಿತಿ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಸಮರ್ಚಯೇತ್ |’

ಕುರ್ಯಾತ್ಕ್ರಿಯಾಃ ಷೋಡಶ ಚ ವ್ಯಾಹೃತೀಭಿಃ ಸೃಥಕ್ ಸೃಥಕ್ |
ವಹ್ನೇಸ್ತದ್ಗಹರೇಃ ಪ್ರೀತಿಂ ಕುರ್ವನ್ ದ್ರವ್ಯೈರ್ಯಜೇತ್ತತಃ || ೧೯ ||

ವ್ಯಾಹೃತಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆಹುತಿಯಿತ್ತು ಗರ್ಭಾಧಾನಾದಿ
ಷೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು, ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ
ಯಾದ ಪರಶುರಾಮರೂಪಿ ಭಗವಂತನ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ವಿವಿಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ
ಹೋಮಿಸಬೇಕು.

ಕುಂಡೇ ನ್ಯಸೇದ್ಧರಿರ್ಗರ್ಭಮಾಧತ್ತೇತಿ ವಿಚಿಂತಯೇತ್ ||' (ಯೋಗದೀ.)

ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ 'ತದಾತ್ಮನಿ' ಎಂಬ ವದಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತೀಕರೂಪ
ವಾದ ಕುಂಡ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಮೆಯೆಂದು ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ಅರ್ಥ ಬರೆದುದಾಗಿದೆ.
ಆದರೆ 'ಆತ್ಮನಿ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವರಸವಾದ ಅರ್ಥವಿದೆ 'ಆತ್ಮನಿ' ಎಂದರೆ
'ತನ್ನಲ್ಲಿ' (ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ) ಎಂದೂ ಅರ್ಥ. ನಾರಾಯಣೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ
ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ— 'ಆತ್ಮನಿ=ಸ್ವಾತ್ಮನಿ' (ನಾರಾಯಣೀಯ). ತನ್ನಲ್ಲಿ
ಭಗವಂತನ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನೂ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ರಮೆಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಯಾಗಮಾಡುವ
ಪದ್ಧತಿಯೂ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಅದು ತವ್ವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಧ್ಯಾನಿಸುವಾಗ
ಎಲ್ಲಿ ಅಭೇದಾನುಸಂಧಾನದ ದುರ್ಭಾವನೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತೋ ಎನ್ನುವ ಭಯ
ದಿಂದಲೇ ಇರಬೇಕು—ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ.
ನಾರಾಯಣೀಯದಲ್ಲೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದ ನಂತರ 'ಯದ್ವಾಪಕ್ಷ'ವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ
'ತದಾತ್ಮನಿ=ತಾದೃಗ್ಗೃಹ್ಣೋಪೇತಸ್ತುರೂಪೇ ಕುಂಡೇ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ಅಂತೂ ಈ ಎರಡು ವಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಗಳೆನ್ನಬಹುದು.

೧ ಷೋಡಶ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು—

'ಷೋಡಶ ಚೇತಿ | ಗರ್ಭಾಧಾನವುಂಸವನಸೀಮಂತವೈಷ್ಣವಬಲಿಜಾತ-
ಕರ್ಮನಾನುಕರಣನಿಷ್ಕೃಮುಣಾನ್ನಪ್ರಾಶನಚೌಲೋವನಯನಮಹಾನಾಮ್ನೀ-
ಮಹಾವ್ರತಸ್ತಾತಕಗೋದಾನಿಕಸಮಾವರ್ತನವಿವಾಹರೂಪಾನ್ ಷೋಡಶಸಂ-
ಸ್ಕಾರಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ |' (ನಾರಾಯಣೀಯ)

'ಗರ್ಭಾಧಾನಂ ಪುಂಸವನಂ ಸೀಮಂತೋ ವೈಷ್ಣವೋ ಬಲಿಃ |

ಜಾತಕಂ ನಾನು ನಿಷ್ಕಾಮೋಽನ್ನಾಶನಂ ಚೌಲಿಕರ್ಮ ಚ ||

ಉಪನೀತಿರ್ಮಹಾನಾಮ್ನೀ ಮಹಾವ್ರತಮತಃ ಪರಮ್ |

ಉಪನಿಷಚ್ಚ ಗೋದಾನಂ ಸಮಾವರ್ತನಮೇವ ಚ |

ವಿವಾಹಶ್ಚೈವಮಿತ್ಯೇತಾಃ ಕುರ್ವಾತ್ಪು ಷೋಡಶಕ್ರಿಯಾಃ ||' (ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥೀಯ)

'ಗರ್ಭಾಧಾನಂ ಕೃತಂ ಸ್ವಾಮಿನ್ನಿತಿ ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಃ ಸ್ಮರೇತ್ |

ಏವಂ ಪುಂಸವನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನಂ ತಥಾ ||

ಅಜ್ಞೇನ ನಾ ಪಾಯಸೇನ ಸಮಿದ್ಭಿಃ ಸ್ತೀರಿಣಾಮಥ |^೧

ತಿಲೈರ್ನಾ ತಂಡುಲೈರ್ನಾರ್ಫಸಿ ಮಧುರೈಸ್ತ್ರಿಭಿರೇವ^೨ ನಾ || ೨೦ ||

ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷ^೩ ಸಮಿದ್ಭಿರ್ನಾರ್ಫ ಸಮಿದ್ಭಿರ್ನಾರ್ಫಮೃತೋದ್ಭವೈಃ |

ಅಮೃತಾಃ ಸಮಿಧೋ ಜ್ಞೇಯಾಃ ಸರ್ವತ್ರ ಚತುರಂಗುಲಾಃ || ೨೧ ||

ತುಪ್ಪ, ಪರಮಾನ್ನ, ತುಂಡರಿಸಿದಾಗ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಹಾಲಿನಂಥ ದ್ರವವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಅಶ್ವತ್ಥ ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳ ಸಮಿತ್ತು, ಎಳ್ಳು, ಅಕ್ಕಿ, ಹಾಲು ತುಪ್ಪ ಜೇನುಗಳ ಬೆರಕೆಯಾದ 'ಮಧುರತ್ರಯ', ಪಲಾಶದ ಸಮಿತ್ತು, ಇವು ಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವೊಂದೂ ಹೋಮದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಅಮೃತಬಳ್ಳಿಯ

ಅಥ ವಿಷ್ಣು ಬಲಿಂ ಚೈವ ಜಾತಕರ್ಮ ತತಃ ಪರಮ್ |

ಉಪನಿಷ್ಕ್ರಮಣಂ ನಾನುಕರಣಂ ಚ ತತಃ ಪರಮ್ ||

ಅನ್ನ ಪ್ರಾಶನಚೌಲೇ ಚ ತಥೋಪನಯನಂ ಮಹತ್ |

ಮಹಾನ್ವತಾನಿ ಚತ್ವಾರಿ ವಿನಾಹೋ ವಿಹೃತಿರ್ವಸೋಃ ||

ಷೋಡಶೈತಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ ಕಾರ್ಯಾಃ |' (ಯೋಗದೀಪಿಕಾ)

'ಗರ್ಭಾಧಾನಮೃತೌ ಪುಂಸಃ ಸವನಂ ಸ್ಯಂದನಾತ್ಪುರಾ |

ಷಷ್ಠೇಷ್ಟಮೇ ವಾ ಸೀಮಂತಃ ಪ್ರಸವೇ ಜಾತಕರ್ಮ ಚ ||

ಅಹನೈಕಾದಶೇ ನಾನು ಚತುರ್ಥೇ ಮಾಸಿ ನಿಷ್ಕ್ರಮಃ |

ಷಷ್ಠೇಽನ್ನ ಪ್ರಾಶನಂ ಮಾಸಿ ಚೂಡಾ ಕಾರ್ಯಾ ಯಥಾಕುಲಮ್ |

ಏನಮೇನಃ ಶಮಂ ಯಾತಿ ಬೀಜಗರ್ಭಸಮುದ್ಭವಮ್ ||' (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ)

ಇಲ್ಲಿ 'ಯೋಗದೀಪಿಕಾ'ದಲ್ಲಿ 'ಉಪನಿಷ್ಕ್ರಮಣಂ ನಾನುಕರಣಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂದುಹಿಂದಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉಪನಿಷ್ಕ್ರಮಣದ ಮೊದಲೇ ನಾನುಕರಣ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧ. ಷೋಡಶ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ವಿನಿವರವನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

೧ 'ಸ್ತೀರಿಣಾಂ ಸಮಿದ್ಭಿಃ=ಅಶ್ವತ್ಥಾದುಂಬರಪ್ಲಕ್ಷಾದಿಭಿಃ |' (ನಾರಾಯಣೇಯ)

೨ 'ಅಜ್ಞಂ ಸ್ತೀರಂ ಮಧು ತಥಾ ಮಧುರತ್ರಯಮುಚ್ಯತೇ |' (ಕಾತ್ಯಾಯನ)

'ಮಧುರೈಃ=ಮಧುಶರ್ಕರಾಗುಡೈಃ, ಯದ್ವಾ ಮಧ್ವಾಜ್ಯಕ್ಷೀರೈಃ |' (ಛಲಾ.)

ಆದರೆ ನಾರಾಯಣೇಯದಲ್ಲಿ ಮಧುರತ್ರಯವನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನು, ಹಾಲು ಅಥವಾ ಸಕ್ಕರೆ, ತುಪ್ಪ, ಹಾಲು ಇವು ಮಧುರತ್ರಯ ಎಂದು ಅವರ ಪಕ್ಷ.

ಮಧುರೈಸ್ತ್ರಿಭಿರಿತಿ ಶರ್ಕರಾಮಧುಕ್ಷೀರೈಃ, ಶರ್ಕರಾಘೃತಕ್ಷೀರೈರ್ವಾ |'

(ನಾರಾಯಣೇಯ)

೩ 'ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಃ=The Palasa tree' (V. S. Apte)

ಸಮಿತ್ತಗುಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಯಾವಾಗಲೂ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲದವುಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು.

ಏವಮೇನ ತು ದೀಕ್ಷಾಯಾಮಾಚ್ಛೇನೈವಾಹುತಿಕ್ರಿಯಾ |

ಪೂಜಾ ಚ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಧಿವತ್ಪೂರ್ವಂ ಸರ್ವಹುತೇಷ್ಟಪಿ || ೨೨ ||

ವೈಷ್ಣವದೀಕ್ಷೆಯ^೧ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮದ ವಿಧಾನವೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಹುತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತುಪ್ಪದಿಂದಲೇ ಕೊಡಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ಹೋಮಗಳ ಮೊದಲೂ ವಿಧಿಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪ್ರಧಾನದೇವತಾಪೂಜೆ, ಗಣಪತಿಪೂಜೆ, ಇವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು.*

೧ 'ಪೂಜೇತಿ | ಗಣೇಶಪೂಜಾ, ಪ್ರಧಾನದೇವತಾಪೂಜಾ, ಗೃಹಪೂಜಾ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ |' (ಛಾಂದೋಗ್ಯ)

ನಾರಾಯಣೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ ಪೂಜೆಯೆಂದರೆ— ಹೋಮದ ಮೊದಲು ಮಾಡತಕ್ಕ ಪೀಠಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು—

'ಪೂಜಾ ಚ=ಪೀಠಪೂಜಾದಿರೂಪಾ ಪೂಜಾ ಚ ಕಾರ್ಯಾ |' (ನಾರಾ.)

೨ ವೈಷ್ಣವದೀಕ್ಷೆಯೆಂದರೆ— ಗುರು ಯೋಗ್ಯಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ, ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿದ ಜಲವನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಿ ಪವಿತ್ರಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಆತನನ್ನು ಪಾವನಗೊಳಿಸಿ ವೈಷ್ಣವಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಆತನನ್ನು ದೀಕ್ಷಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು.

'ಶಿಷ್ಯಂ ಸ್ವಲಂಕೃತಂ ವೇದ್ಯಾ ಮುಪಾಗ್ನಿ ಮುಪವೇಶಯೇತ್ |

ಮಂತ್ರಿತಂ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೇತೋಯೈರಥ ಕುಂಭೋದಕೇನ ಚ ||

ಮೂಲಮಂತ್ರೈಃ ಕಲಾಮಂತ್ರೈರಭಿಷಿಚ್ಯ ನೃಸೇನ್ಮನಮ್ |

ತತ್ಪಾದೀನ್ಮೃತ್ಯು ಕೇ ಹಸ್ತಂ ಸ್ಥಾಪ್ಯ ಮಂತ್ರಂ ವದೇದಥ ||' (ತತ್ಸಾರ)

ಹೀಗೆ ದೀಕ್ಷಿತನಾದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಮಂತ್ರಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧಿಸಬಲ್ಲವು. ಆತ ಮಾತ್ರ ಭಗವತ್ತನಾದಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಬಲ್ಲ.

'ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಕಶು ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರಸೀದತಿ |' (ಯೋಗದೀಪಿಕಾ)

೩ ಹೋಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪುರಾಣದ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳು ಸಂಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿವೆ. ಅವನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಅಯ್ದು ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು—

'ಯೋನಿಸ್ಥಾನಂ ವ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ಯ ಅಶ್ವತ್ಥಸ್ಯ ದಲಾಕೃತಿ |

ಏಕಾಂಗುಲಂ ತು ಯೋನ್ಯಗ್ರಂ ಕುರ್ಯಾದೀಷದಧೋಮುಖಮ್ ||

ಯಸ್ಯ ಯಸ್ಯ ಚ ಯನ್ಮಾನಂ ತತ್ತ ತೇನೈವ ಯೋಜಯೇತ್ |

ಅಮಾನೇನ ಹತೋ ಯಜ್ಞಸ್ತ ಸ್ಮಾನ್ಮಾನಂ ನ ಹಾಪಯೇತ್ ||

ಅಸಂಸ್ಕೃತೇ ಚಾರ್ಥಹಾನಿಸ್ತ ಸ್ಮಾತ್ಸಂಸ್ಕೃತೃ ಹೋಮಯೇತ್ |

ವೀತಿಹೋತ್ರಶ್ಚೋವನಯೇ ಸಮಾವರ್ತೇ ಧನಂಜಯಃ |

ಗುರವೇ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದದ್ಯಾಲ್ಲಕ್ಷೇ ಲಕ್ಷೇ ಶತಂ ಸುಧೀಃ |

ಆತ್ಮನೈವ ಕೃತೇ ಹೋಮೋ ಶಕ್ತಿತೋ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾಮ್ || ೨೩ ||

ಪ್ರತಿ ಲಕ್ಷಹೋಮದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ನೂರು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಹೋಮವನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡುವುದಿದ್ದರೆ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನುತ್ತರೆ ಸರಿ.

ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಉದರೇ ಜಠರಾಗ್ನಿಶ್ಚ ಸಮುದ್ರೇ ವಡವಾನಲಃ ||
 ನಚ ಮೈಚ್ಛಗೃಹಾದಗ್ನಿಂ ನ ಶೂದ್ರನಿಲಯಾತ್ಕ್ವಚಿತ್ |
 ತಮಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾದಾತ್ಮನೋಽಭಿಮುಖಂ ಯಥಾ ||
 ವಾಗೀಶ್ವರೀಮೃತುಸ್ನಾ ತಾಂ ವಾಗೀಶ್ವರಸಮಾಗತಾಮ್ |
 ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಸಮೀರಣಂ ದದ್ಯಾತ್ಕಾಮುಮುತ್ಪದ್ಯತೇ ತು ತತ್ ||
 ಇತೋಽನ್ಯಥಾ ನ ಕುರ್ವೀತ ನಾತ್ರ ಯಜ್ಞಫಲಂ ಲಭೇತ್ |
 ವಿಪಾಕಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸರ್ವಂ ನರಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಯಾ |
 ಶುಭಾಶುಭಂ ತತೋ ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಮನುಜಃ ಕಿಲ ||
 ಚಂದನಾಗರುಕಪೂರಪಾಟಿಲಾಯುಧಿಕಾನಿಭಃ |
 ಪಾನಕಸ್ಯ ಸುತೋ ಗಂಧಃ ಸಮಂತಾತ್ಸಮಹೋದಯಃ ||
 ಶುಭವಾ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಭತ್ತಾಕಾ ಶಿಥಿಲಾ ಶಿಖಾ |
 ನಿರ್ವಾಪ್ಯಂ ಮರಣಂ ವಿದ್ಯಾನ್ಮಹಾಧೂಮಾಕುಲೇಽಪಿ ಚ ||
 ಏವಂ ವಿಧೇಷು ದೋಷೇಷು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ಸಮಾಚರೇತ್ |
 ಮಹಾಸ್ನಾನಂ ಪ್ರಕರ್ತವ್ಯಂ ತ್ರಿಕಾಲಂ ಹರಿಪೂಜನಮ್ ||'

೧ 'ಶತಂ=ಶತಸಂಖ್ಯಾಕಾ ಗಾಃ |' (ಭಲಾರೀಯ)

೨ 'ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಃ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ನಿರ್ವಹೇದಲ್ಪವಿತ್ತವಾನ್ |

ಲಕ್ಷಹೋಮಸ್ತು ಕರ್ತವ್ಯೋ ಯದಾ ವಿತ್ತಂ ಭವೇತ್ತದಾ||' (ಭವಿಷ್ಯತ್ತುರಾಣ)

ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣ

ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ಕಾರಯನ್ನಿಷ್ಟೋಃ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸುಪ್ರತಿಮಾಂಬುಧಃ |
ಲೋಹೈರ್ವಾ ಶಿಲಯಾ ದಾರ್ವಾ ನೈವ ದಾ ನಾಽಪಿ

ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ || ೧ ||

ವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಪ್ರಾಜ್ಞನು ಮೊದಲು ಬಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿ ತಾಮ್ರಗಳಿಂದಾಗಲಿ, ಕಲ್ಲಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಮರದಿಂದಾಗಲಿ, ಮಣ್ಣಿನಿಂದಾಗಲಿ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು.

ಷಣ್ಮವತ್ಯಂಗುಲಾಂ ಯೋಗ ಆಸೀನಾಮುಥವಾ ಸ್ಥಿತಾಮ್ |
ಶಯಾನಾಂ ವಾ ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಾಂ ನಿಜಾಂ ಸ್ಥಿತಿಂ ||

೧ ಕುರ್ಯಾತ್=ಕಾರಯೇತ್, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ವೇಹಯೋರಂತರ್ಣೀತಣಿಚ್ |

೨ 'ಸುವರ್ಣಂ ರಜತಂ ತಾಮ್ರಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ಲೋಹಮಿಷ್ಟತೇ' |

೩ ದಾರುಶಬ್ದ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕಾರ ಪುಂಲಿಂಗನಪುಂಸಕಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದರ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ 'ದಾರುಣಾ' ಎಂದಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾಗಿ 'ದಾರ್ವಾ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಂತಲೇ ದಾರು ಶಬ್ದ ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧುವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

'ವಾನಸ್ಪತ್ಯಂ ಮೂಲಫಲಂ ದಾರ್ವಗ್ನ್ಯರ್ಥಂ ತಥೈವ ಚ |' (ಮನು)

'ಶೈಕ್ಯಂ ಕಮಂಡಲುಂ ಚೈವ ದ್ವಿದಲಂ ದಾರುಮೇವಚ |' (ಹರಿವಂಶ)

'ಪುಂನಪುಂಸಕಯೋರ್ವಾರುಃ' (ತ್ರಿಕಾಂಡಶೇಷ)

'ದಾರುಶಬ್ದಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇಷ್ಯಸ್ತಿ |' (ಭಲಾರೀಯ)

೪ ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದು ಅನಂತರದವುಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡುವುದು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಅದು ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆ, ಅದೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಕಾಷ್ಠಮಯ ಪ್ರತಿಮೆ, ಅದೂ ದುರ್ಲಭವಾದರೆ ಮಣ್ಣಿನ ಮೂರ್ತಿ. ಹೀಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಈ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕೀಳುಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯ ಕೂಡ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ—

'ಹಿರಣ್ಮಯೀ ಪ್ರತಿಕೃತಿಃ ಸರ್ವಸಂಪತ್ಕರೀ ಭವೇತ್ |

ವಿತ್ತಂ ಪಶೂಂಶ್ಚ ವಿಜಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ರಾಜತೀ ಫಲಮ್ ||

ತಾಮ್ರಾ ಧರ್ಮಂ ಚ ವೃದ್ಧಿಂ ಚ ಕರೋತಿ, ಬಹುಸೌಖ್ಯದಾ |

ಖೇದಪ್ರದಾ ಶಿಲಾಜಾ ಚ, ತೇಜೋದಾ ದಾರುಜಾ ತಥಾ |

ಶುಭಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಮೃಣ್ಮಯೀ ಚ, ಪೈತ್ಥಲೀ ಶತ್ರುನಾಶಿನೀ ||' (ಪಾದ್ಮಸಂ.)

(ಖೇದಂ ಪ್ರದ್ಯತೀತಿ ಖೇದಪ್ರದಾ=ಖೇದಹರಾ)

° ಯೋಗಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಂತಾಗಲಿ, ನಿಂತಿರುವಂತಾಗಲಿ, ಶೇಷದಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸಿರುವಂತಾಗಲಿ, ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಯಿಂದ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಕಡೆದಿರುವಂಥ° ಪ್ರತಿಮೆಯು ಒಟ್ಟು ೯೬ ಅಂಗುಲ (೪ ಮೊಳ) ಉದ್ದವಿರಬೇಕು. ¹

೧ ಅಸನಗಳ ೮೪ ಲಕ್ಷ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಾದಿಗಳೇ ಪ್ರಧಾನ ಅಸನಗಳು.

ಅಸನಾನಿ ಕುಲೇಶಾನಿ ಯಾವಂತೋ ಜೀವಜಂತವಃ |

ಚಕುರಶೀತಿಲಕ್ಷಾಣಿ ಚೈಕೈಕಂ ಸಮುದಾಹೃತಮ್ ||

ಅಸನೇಭ್ಯಃ ಸಮಸ್ತೇಭ್ಯಃ ಸಾವ್ರತಂ ದ್ವಯಮುಚ್ಯತೇ |

ಏಕಂ ಸಿದ್ಧಾಸನಂ ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯಂ ಕಮಲಾಸನಮ್ ||' (ನಿರ್ವಾಣತಂತ್ರ)

ಯಾವ ಅಸನ ನಮ್ಮ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನೆಗೆ ಅನುಕೂಲವೋ ಅಂಥ ಅಸನ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿ. ಉಳಿದ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಅಸನಗಳೆಲ್ಲ ಲೆಕ್ಕ ತುಂಬಿರುವಂಥವು ಎಂದು ಪ್ರಾಜ್ಞರ ಮತ—

‘ಸುಖೇನೈವ ಭವೇದ್ಯಸ್ಥಿನ್ನಾಸನೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಿಂತನಮ್ |

ಅಸನಂ ತದ್ವಿಜಾನೀಯಾದಿತರತ್ನಖನಾಶನಮ್ ||’

ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಐದು ಅಸನಗಳನ್ನು ಯೋಗಾಸನವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ವದ್ವಾಸನಂ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಾಖ್ಯಂ ಭದ್ರಂ ವಜ್ರಾಸನಂ ತಥಾ |

ವೀರಾಸನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಕ್ರಮಾದಾಸನಪಂಚಕಮ್ ||’ (ತಂತ್ರಸಾರ)

‘ಪದ್ಮ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕವೀರಾಹ್ವಾ ಅಸನೇಷು ಪ್ರಧಾನಕಾಃ’ (ಸಂನ್ಯಾಸವದ್ಧತಿ)

ಈ ಅಸನಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು

೨ ಕುಳಿತಿರುವ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಅಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಾದಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು. ನಿಂತಿರುವವುಗಳು ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಮೂರ್ತಿಗಳು. ಅನಂತಶಯನಾದಿಗಳು ಪವಡಿಸಿರುವವುಗಳು. ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಪಿಡಿದಿರುವವುಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸಾದಿ ಮೂರ್ತಿಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸಿರುವಂತೆ ಕೆತ್ತಿದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನೂ, ಮಣ್ಣು ಮರಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಬಾರದು.

‘ಶಯಾನಾಂ ನಾರ್ಚಯೇದ್ಗೃಹೇ ನಚ ಮೃದ್ಧಾ ರುಜಾಂ ತಥಾ’

೩ ಮನುಷ್ಯನ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ೯೬ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಿರಬೇಕೆಂದೇನೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಆಯಾ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಬೆರಳಿನಿಂದಲೇ ಅಳಿದಾಗ ಪ್ರತಿಮೆ ೯೬ ಅಂಗುಲ ಇದ್ದರೆ ಸರಿ. ಅದರಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ಹೆಚ್ಚಿರಳಿತ್ತರದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ೯೬ ಅಂಗುಲದವುಗಳೇ ಆಗುವವು. ಅವುಗಳ ಬೆರಳಿನಿಂದ ೯೬ ಪಟ್ಟು ಅವು ದೊಡ್ಡವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಮೊಳದಿಂದ ಅವೂ ನಾಲ್ಕು ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ೯೬ ಅಂಗುಲದ

ಮುಖಾದೂರ್ಧ್ವಂ ದ್ವ್ಯಂಗುಲೋಚ್ಚಾಂ ನನಾಂಗುಲಲಸನ್ನಖಾಂ |
 ಸುವೃತ್ತತ್ತ್ವಂಗುಲಗ್ರೀವಾಮಾ ಸ್ತನಾಚ್ಚ ಷಡಂಗುಲಾಮ್ || ೩ ||
 ಪಂಚಾದಶಾಂಗುಲಾಂ ನಾಭೇರಾ ಸಾರ್ಧದಶಕಾಂಗುಲಾಮ್ |
 ವೃಷಣಾದಾ ಮೂಲತಶ್ಚ ಸಾರ್ಧದ್ವ್ಯಂಗುಲಮಾಯತಾಮ್ || ೪ ||
 ತಾನದಾ ಗುದತೋ ದೀರ್ಘಾಂ ಚೈತ್ಯಾದಾಽಷ್ಟಾದಶಾಂಗುಲಾಮ್ |
 ತಥಾ ದ್ವ್ಯಂಗುಲಚೈತ್ಯಾಂ ಚ ದ್ವಾವಿಂಶಜ್ಜಂಘಯಾ ಯುತಾಮ್ |
 ಅರಭ್ಯ ಗುಲ್ಫಮದ್ವೈವ ಸಹಾರ್ಧಚತುರಂಗುಲಾಮ್ || ೫ ||

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅವಯವಗಳ ಅಳತೆ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ—

ನೊಸಲಿನ ಮೇಲೆ—ಶೀರ್ಷ

೨ ಅಂಗುಲ

ಸುಂದರವಾದ ಮುಖ

೯ ,,

ಅಳತೆ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅಳೆವುದಾದರೂ ಅವನ ಬೆರಳಿನ ಅಳತೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಗುಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ—

‘ಶರೀರಂ ಸರ್ವಜಂತೂನಾಮಂಗುಲೀಭಿರನ್ಯಾಮಯಮ್ |

ಸ್ವಾಭಿಃ ಸ್ವಾಭಿಃ ಸುರಮುನೇ ಷಣ್ಣ ವತ್ಕಂಗುಲಾತ್ಕಮಮ್ ||’

(ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯಸಂಹಿತಾ)

‘ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ರತ್ವತಿಮಾಂಗುಲಮೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ ||’ (ನಾರಾ.)

೧ ‘ಪಂಚೇತ್ಯತ್ರ ದೀರ್ಘಶ್ಚಾಂದಸಃ’ (ಛಲಾರೀಯ)

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತುಳು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ‘ಪಂಚಾಶದಂಗುಲಾ’ ಎಂದಿದೆ. ಅದೆಲ್ಲೋ ಲೇಖನಪ್ರಮಾದವಾಗಿರಬೇಕು. ‘ಪಂಚಾದಶಾಂಗುಲಾ’ ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾಂತವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಪಾಠವೂ ಅನನ್ಯತನಾದುದರಿಂದ ಅಸ್ವರಸವೇ ಆಗಿದೆ

೨ ‘ಚೈತ್ಯಂ=ಜಾನು’ (ಛಲಾರೀಯ)

೩ ‘ಗುಲ್ಫಮದ್ವ್ಯಂ ಚ’ ಎಂದು ಪ್ರಚಲಿತ ಪಾರ.

೪ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಡೆಯಿದೆ. ಒಟ್ಟು ದೇಹದ ಪರಿಮಾಣ ಮುಖದ ಪರಿಮಾಣದ ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ಎಂದು ವ್ರಮಾಣವಿದೆ—‘ದಶತಾಲೋ ದಶಮುಖಃ’. ಅದ ರಿಂದ ಮುಖದ ಉದ್ದ ೯ ಅಂಗುಲವೆಂದಾದರೆ ಇಡೀಯ ಶರೀರದ ಉದ್ದ ೯ ಅಂಗುಲ ವೆಂದಹಾಗಾಗುವುದು. ಹೀಗಿದ್ದರೆ ೯೬ ಅಂಗುಲ ಎನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದು?

ಇದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಮುಖದ ಉದ್ದ ೯ ಅಂಗುಲ ವಾದರೂ—ಮೂಗಿನ ಎತ್ತರದ ಪರಿಮಾಣವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ೯೫ ಅಂಗುಲವಾಗುವುದು. ಎಂತಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಮುಂದೆ ೨೫ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಾರೆ—
 ‘ನಾಸಾಯಾ ಉಚ್ಚತ್ಯೇನ್ನೈವ ಮಾಪನೇ | ಅರ್ಧಾಂಗುಲಾಧಿಕಂ ಸರ್ವಮುಖಸ್ಯ
 ಶು ಭವಿಷ್ಯತಿ ||’

ಉರುಟಾದ ಕತ್ತಿ ^೧	೩	ಅಂಗುಲ
ಕತ್ತಿನಿಂದ ಎದೆಯ ತನಕ	೬	,,
ಎದೆಯಿಂದ ಹೊಕ್ಕಳಿನ ವರೆಗೆ	೧೫	,,
ಹೊಕ್ಕಳಿನಿಂದ ವೃಷಣದ ತನಕ	೧೦	,,
ವೃಷಣದ ಮೂಲಪ್ರದೇಶದ ಆಯ	೨	,,
ವೃಷಣಮೂಲದಿಂದ ಗುದಪ್ರದೇಶದ ತನಕ	,,	,,
ಗುದದಿಂದ ಮೊಣಕಾಲಿನ ವರೆಗೆ	೧೮	,,
ಮೊಣಗಂಟಿನ ಉದ್ದ	೨	,,
ಕಿರುದೊಡೆ(ಜಂಘೆ)ಯ ಉದ್ದ	೨೨	,,
ಕಾಲಿನ ಹರಡಿ(ಗುಲ್ಫ)ನಿಂದ		
ಪಾದತಲದ ವರೆಗೆ	೪	, ^೨

ಇದರಿಂದ ಮುಖದ ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಶರೀರ ಅಳತೆ ಎಂದರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ೯೫ ಅಂಗುಲ ಗಳಾಗುವವು. ಉಳಿದೊಂದಂಗುಲವನ್ನು ಸಣ್ಣ ಸಂಖ್ಯೆಯಾದುದರಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ- ಮುಖದ ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಪರಿಮಾಣ+೧ ಅಂಗುಲ ಇದು ದೇಹದ ಅಳತೆ.

೧ ಇಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿನ ಅಳತೆ ಮೂರಂಗುಲ ಎಂದಿಷ್ಟರೆ ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ೪ ಅಂಗುಲ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಗಲಸ್ತು ಚತುರಂಗುಲಃ’

ಕತ್ತಿನ ಎದುರು ಬದಿಯ ಉದ್ದ ೪ ಅಂಗುಲ, ಹಿಂಬದಿಯ ಉದ್ದ ೩ ಅಂಗುಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪುರೋಭಾಗೇ ಚತುರಂಗುಲತ್ವಂ ಪೃಷ್ಠಭಾಗೇ ತ್ರ್ಯಂಗುಲತ್ವಮಿತಿ ವಾಕ್ಯ-
ದ್ವಯೋವವತ್ತೇ? (ನಾರಾಯಣೇಯ)

೨ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ವಿರೋಧ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ—ಆಕಾರ್ಯರು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ದೇಹ ಪರಿಮಾಣ ೯೬ ಅಂಗುಲ. ಅದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅನಯವಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಳತೆ ಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರೆ ೯೭ ಅಂಗುಲವಾಗುವುದು. ಇದನ್ನು ವರಿಹರಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಅದರೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿದಾಗ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ- ೯೬ ಅಂಗುಲ ಎನ್ನುವುದು ದೇಹದ ಉದ್ದಳತೆ. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವೃಷಣದ ಮೂಲ ಪ್ರದೇಶದ ಆಯವನ್ನೂ, ವೃಷಣಮೂಲದಿಂದ ಗುದಪ್ರದೇಶದ ವರೆಗಿನ ದೂರವನ್ನೂ ಉದ್ದಳತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು ಸರಿಯಾಗಲಾರದು. ಉದ್ದನೆಯ ನೂಲು ಹಿಡಿದು ಅಳಿಯುವಾಗ ನಮಗೆ ಅಂಚು ಮತ್ತು ಗುದ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಅಡ್ಡಳತೆ ಸಿಗಲಾರದಷ್ಟೆ! ಅದರಿಂದಲೇ ಮುಖದ ಎತ್ತರದ ಅರ್ಧ ಅಂಗುಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋರೆಯ ಅಳತೆ ೯ ಅಂಗುಲ ಎಂದೇ

ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉದ್ವಳತೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಏರುವೇರುಗಳು ಗಣನೆಗೆ ಸಿಗಲಾರವು. ಅದರಿಂದ ವೃಷಣಮೂಲದ ಅಳತೆ ೨|| ಅಂಗುಲ ಮತ್ತು ಗುದವುದೇರದ ವರೆಗಿನ ಅಳತೆ ೨|| ಅಂಗುಲ ಒಟ್ಟು ೫ ಅಂಗುಲಗಳನ್ನು ಈ ೯೬ ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸ ಬೇಕು. ಈ ೫ ಅಂಗುಲಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತೆ ಕೇವಲ ೯೧ ಅಂಗುಲಗಳು ಉಳಿಯು ತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವೃಷಣದ ದೈರ್ಘ್ಯವಾದ ೪ ಅಂಗುಲವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ೯೬ ಅಂಗುಲಗಳಾಗುವುವು ವೃಷಣದ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು 'ವೃಷಣಂ ಚತುರಂಗುಲಂ' ಎಂದು ಅಚಾರ್ಯರೇ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರು. ಹೀರ್ಷದಿಂದ ವೃಷಣದ ವರೆಗೆ ೪೫|| ಅಂಗುಲ+ವೃಷಣದ ಪರಿಮಾಣವಾದ ೪ ಅಂಗುಲ+ವೃಷಣದಿಂದ ವಾದತಲದ ವರೆಗಿನ ೪೬|| ಅಂಗುಲ. ಹೀಗೆ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಲ್ಲ ಸರಿಗೊಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಮುಂದುಹಿಂದಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಅಚಾರ್ಯರ ಉದ್ದೇಶ ತಂತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗೋಪನೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇಂಥ ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಗೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವಂಥ ದಲ್ಲ. ಗುರುಪದೇಶದಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಅಚಾರ್ಯರು ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸೂಚನೆಯಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುಬಹುದು

ಇದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾದ 'ನಾರಾಯಣೀಯ' ಮತ್ತು 'ಫಲಾರೀಯ'ಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ತೆರನಾಗಿ ನಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಇದ್ದದ್ದರಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಾ ಧಾನವೇ ಸೊಗಸಾಗಿವೆ. ಉಚಿತವೂ ಆಗಿದೆ.

'ಅತ್ರ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೋ ದ್ವೇಧಾ ಸಮಾಧಾನಮಾದುಃ | ತಥಾಹಿ-
ತಾನದಾಗುದತೋ ದೀರ್ಘಾಘಮಿತಿ ವೃಷಣಮೂಲಾಧೋಭಾಗಮಾರಭ್ಯ ಗುದ-
ಪರ್ಮಂತಂ ಸಾರ್ಧದ್ವ್ಯಂಗುಲಪರಿಮಾಣಮುಕ್ತಮ್ | ತತ್ರ ಸಾರ್ಧೈಕಾಂಗುಲ-
ಮೇವ ಗಣನೀಯಮ್ | ವೃಷಣಮೂಲಾಧೋಭಾಗಾವೇಕ್ಷಯಾ ತೀರ್ಯಗೇಕಾಂ-
ಗುಲವ್ಯವಧಾನೇನಾಧೋಭಾಗೇ ಗುದಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ | ಅತಸ್ತತ್ತ್ವೈಕಾಂ-
ಗುಲಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಷಣ್ಣವತ್ಕಂಗುಲತ್ವಂ ಸೇತ್ಸ್ಯತೀತ್ಯೇಕಂ ಸಮಾಧಾನಮ್ ||

'ಅವರಂ ತು- 'ಮೂಲತಶ್ಚ ಸಾರ್ಧದ್ವ್ಯಂಗುಲಮಾಯತಾಮಿ'ತಿ ವೃಷಣ-
ಮೂಲಪರಿಮಾಣಕಥನಂ, 'ತಾನದಾಗುದತೋ ದೀರ್ಘಾಘಮಿ'ತ್ಯಾ ಗುದತೋ
ದೈರ್ಘ್ಯಕಥನಂ ಚ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕಮ್ | ಅತೋಽತ್ರ ಪಂಚಾಂಗುಲಾನ್ಯಪಿ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ
'ವೃಷಣಂ ಚತುರಂಗುಲಮಿ'ತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವೃಷಣಪ್ರಮಾಣದೈರ್ಘ್ಯವ್ರಮಾಣೇನ
ಚತುರಂಗುಲೇನ ಷಣ್ಣವತ್ಕಂಗುಲತ್ವಂ ಸೇತ್ಸ್ಯತೀತಿ | ವ್ಯವಧಾನೇನ ಕಥನಂ
ತ್ವತಿರಹಸ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ||' (ನಾರಾಯಣೀಯ)

'ಅನ್ಯೇ ತು ಸಾರ್ಧದ್ವ್ಯಂಗುಲಮಾಯತಾಮಿತ್ಯತ್ರಾರ್ಥಶಬ್ದೋ ಭಾವ-
ಪ್ರಧಾನಃ | ಅರ್ಧತ್ವಂ ಪುಷ್ಪತ್ವಂ, ತೇನ ಸಹಿತಂ ಸಾರ್ಧಮ್ | ತಚ್ಚ ತದ್ವ್ಯಂ-
ಗುಲಂ ಚೇತಿ ತತ್ರಧೋಕ್ತಮ್ | ಮಧ್ಯೇಽಂಗುಲಿಷು ಪುಷ್ಪತ್ವಕಥನಂ ದೇಹ-
ಲೀಪದೀಪನಾಯೇನ ಸರ್ವಾಂಗಲೀನಂನುಸಿ ಪುಷ್ಪತ್ವಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್ |

ಷಡಂಗುಲೋಚ್ಚಪ್ರಸದಾಂ ಸಾರ್ಥತ್ಯಂಗುಲನೇನ ಚ^೧ |
 ಪ್ರಸದೋಚ್ಚಯುತಾನಂತೇ ದ್ವ್ಯಂಗುಲಪ್ರಸದೋಚ್ಚಯಾಮ್ ||
 ತ್ರ್ಯಂಗುಲದ್ವ್ಯಂಗುಲಾನುದ್ಧೇನಮಧ್ಯಾಂಗುಲಾನುಪಿ |
 ತ್ರಿಸಾದಾಂಗುಲಹೀನಾನ್ಯಾಂ ತತಸ್ತದ್ವಶತತ್ಪರಾಮ್^೨ || ೭ ||

ತಥಾಚ ಮೂಲತಃ ವೃಷಣಮೂಲೇ ಸಾರ್ಥದ್ವ್ಯಂಗುಲಂ ಸಮ್ಯಕ್ಪುಷ್ಪಾಂಗುಲಿ-
 ದ್ವಯವರಿಮಾಣಮಾಯತಾಮ್ | ಮೂಲಾದಾ ಗುದತಸ್ತಾವತ್ ದ್ವ್ಯಂಗುಲದೀ-
 ಘಾರ್ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಗುದವೃಷಣಯೋರ್ದ್ವ್ಯಂಗುಲದೀರ್ಘತ್ವಮುಕ್ತಂ ಶೇಖರೇ-
 'ಗುದಧ್ವಜಾಂತರೇ ಕಂದಮುತ್ಸೇಧದ್ವ್ಯಂಗುಲಂ ವಿದುಃ' ಇತಿ | ಕಂದಂ=ವೃಷಣ-
 ಮೂಲಾಧಾರಪ್ರದೇಶಃ | ತಥಾಚ ಷಣ್ಣವತ್ಯಂಗುಲತ್ವಮೇವೇತಿ ||

೧ 'ಎಕೇ ತು-ದ್ವ್ಯಂಗುಲೋಚ್ಚಾಮಿತ್ಯಾದೌ ನ್ಯೂನತ್ವೇಽಪಿ ಅಲ್ಪತ್ವಾದವಿ-
 ಪ್ಲವಾ ದ್ವ್ಯಂಗುಲೋಚ್ಚಾಮಿತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತ್ಯಾಧಿಕತ್ವೇನ ಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಕಾಂಗುಲಸ್ಯ-
 ತತ್ರ ತತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ತವೇಶೇ ಸತಿ ಷಣ್ಣವತ್ಯಂಗುಲತ್ವಮೇವ ಸೇತ್ಯುತಿತಿ |' (ಭಲಾ)

ಈ ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೇ ಸೊಗಸಾಗಿ ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ
 ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸರಿತವುಗಳ ಕುರಿತು-ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಮುರ್ಮವನ್ನರಿತ
 ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಶರಣಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ವಾರಿಯಿಲ್ಲ.

೧ 'ಪ್ರಸದ' ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ತುಂಗಿಗಳು' ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಆ
 ಅರ್ಥ ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ 'ಪ್ರಸದ' ಎಂದರೆ 'ಕಾಲು' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ
 ಬೇಕಾದ ಅರ್ಥ.

೨ 'ಅಂತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಾದೌ ಮಧ್ಯೇ ಚೇತಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ |' (ಭಲಾರೀಯ)

೨ 'ತ್ರಿಸಾದಾಂಗುಲಹೀನಾನ್ಯಾಂ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ-ಮತ್ತಿನ ಬೆರಳು ಮುಕ್ಕಾಲು
 ಅಂಗುಲ ಕಮ್ಮಿ ಅಳತೆಯದು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಅದರೆ ಯಾವುದರಿಂದ ಮುಕ್ಕಾಲು
 ಅಳತೆ ಕಮ್ಮಿ? ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮತವಿದೆ ಹೆಚ್ಚಿರಳಿನ ಅಳತೆಯಿಂದ ಮುಕ್ಕಾಲಂಗುಲ
 ಕಮ್ಮಿಯೆಂದು ಒಂದು, ನಡುಬೆರಳಿನ ಅಳತೆಯಿಂದ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು. ಮೊದಲಿನ
 ಪಕ್ಷ ಉಭಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದೇನೆ.
 ಒಂದನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನಾಮಿಕೆಯ ಉದ್ದ ೨| ಅಂಗುಲ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದರೆ-
 ೧|| ಅಂಗುಲ

'ತ್ರಿಸಾದಾಂಗುಲಹೀನಾನ್ಯಾಂ, ಪೂರ್ವಮಂಗುಲಪರಿಮಾಣತ್ರೇನೋ-
 ಕ್ತಾಂಗುಲತ್ರಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತ್ರಿಸಾದಾಂಗುಲಹೀನಾ ಅನ್ಯಾಂಗುಲಿಯುಷ್ಯಾಃ
 ಸಾ, ತಾಮ್ |' (ನಾರಾಯಣೀಯ)

'ತ್ರಿಸಾದಾಂಗುಲಹೀನಾನ್ಯಾಂ ಸಾರ್ಥದ್ವ್ಯಂಗುಲಪರಿಮಿತಮಧ್ಯಾಂಗುಲಾ-
 ಪೇಕ್ಷಯಾ ತ್ರಿಸಾದನ್ಯೂನಾನ್ಯಾಂಗುಲಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಪಾದೋನದ್ವ್ಯಂಗುಲಪರಿ-
 ಮಿತಚತುರ್ಥಾಂಗುಲೋಪೇತಾಮಿತಿ ಭಾವಃ |' (ಭಲಾರೀಯ)

೪ 'ತಾದೃಶತತ್ಪರಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ರೀತಿ ಬಹುಪಕ್ಷಗಳಿವೆ. ಇದರ

ಪಾದೋನೋಚ್ಚಾಂಗುಷ್ಠನಖಾಂ ತದರ್ಧತದನಂತರಾಮ್ |

ಕ್ರಮಶಃ ಪಾದಹೀನಾನ್ಯಾಂ ರಕ್ತಪಾದನಖಾಂ ಶುಭಾಮ್ || ೮ ||

ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಬುಡದಿಂದ ಗುಲ್ಪದ ತುದಿಯವರೆಗೆ	೬	ಅಂಗುಲ
ಕಾಲಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ	೩	,,
,, ತುದಿಯಲ್ಲಿ	೨	,,
ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಮತ್ತು ಅದರೊತ್ತಿನ ಬೆರಳಿನ ಉದ್ದ	೩	,,
ನಡುಬೆರಳಿನ ಉದ್ದ	೨	,,
ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬೆರಳಿನ ಉದ್ದ	೨	,,
ಕಿರಿಬೆರಳಿನ ಉದ್ದ	೧	,,

ಸ್ವರಸವಾದ ಅರ್ಧ ಅನಾಮಿಕೆಯಂತೆಯೇ ಕಿರಿಬೆರಳೂ ಮುಕ್ತಾಂಗುಲ ಗಿಡ್ಡಾಗಿದೆ ಎಂದು. ಅರ್ಧಾತ್ ಸನೀಪಸ್ವವಾದ ಅನಾಮಿಕೆಯ ಅಳತೆಯಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಾಂಗುಲ ಕಮ್ಮಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ ಅದರ ಅಳತೆ ೧|| ಅಂಗುಲವಾಗುವುದು. ಇದು 'ನಾರಾಯಣೇಯ' ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮತ.

‘ತ್ರಿಪಾದನ್ಯೂನತಾ ಚತುರ್ಥಾಪೇಕ್ಷಯಾ, ಸಾರ್ಧಾಂಗುಲೇತಿ ಯಾವತ್ |’
(ನಾರಾಯಣೇಯ)

ಅನಾಮಿಕೆಯಂತೆಯೇ ಅಂಗುಷ್ಠದ ಪರಿಮಾಣದಿಂದಲೇ ||| ಅಂಗುಲ ಕಮ್ಮಿಯೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಕ್ಷ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನಾಮಿಕೆ, ಕನಿಸ್ತಿಕೆಗಳ ಅಳತೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯದಾಗುತ್ತದೆ (೨| ಅಂಗುಲ).

೩|| ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಾದ ಮಧ್ಯಮದಿಂದ ಅನಾಮಿಕೆಯು ಹೇಗೆ ಕಾಲಂಗುಲ ಗಿಡ್ಡವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕಿರಿಬೆರಳೂ ಅನಾಮಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಲಂಗುಲ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಕ್ಷ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಿರಿಬೆರಳಿನ ಉದ್ದ ೨ ಅಂಗುಲ.

ಅನಾಮಿಕೆಯು ಉದ್ದ ೧||| ಅಂಗುಲ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅದರಿಂದ ||| ಅಂಗುಲ ಕಮ್ಮಿ ಎಂದರೆ ಕಿರಿಬೆರಳಿನ ಉದ್ದ ಒಂದಂಗುಲ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಕ್ಷ.

ಹೀಗೆ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಧಗಳನ್ನು ಭಲಾರೀವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಸರಳವೂ, ಸ್ವರಸವೂ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೈವ್ಯತಿಕಾರರಾದ ನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪರಿಗೃಹೀತವೂ ಆದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಅಂತೂ ಇಂಥ ಜಟಿಲಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಗಲಿವಿಲಿಗೊಳಗಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವ ಮಾತು ನಿಜ.

೧ ಮೊದಲಿನ ಉಗುರಿನ ಅಳತೆಗಿಂತ ಮೇಲಿನ ಬೆರಳಿನ ಅಳತೆ ಕಾಲುಪಾಲು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಳತೆಯನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ಪಾಲು ಮಾಡಿ-ಅದರ ಮೂರು ಪಾಲುಗಳನ್ನು ಮತ್ತಿನ ಉಗುರಿನ ಅಳತೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಉಗುರಿನ ಉದ್ದ	ಅಂಗುಲ
ನಂತರದ ಬೆರಳಿನ ಉಗುರಿನ ಉದ್ದ	೬
ನಡು ಬೆರಳಿನ ಉಗುರಿನ ಉದ್ದ	೫
ಅನಾಮಿಕೆಯ ಉಗುರಿನ ಉದ್ದ	೪
ಕಿರಿಬೆರಳಿನ ಉಗುರಿನ ಉದ್ದ	೩
ಕಾಲುಗುರುಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿಯೂ ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು.	

ವಿಸ್ತಾರಃ ಪ್ರಪದಸ್ಯಾಸಿ^೧ ಷಡಂಗುಲ ಉದಾಹೃತಃ |

ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಣಾಹಸ್ತ ಚತುರಂಗುಲ ಈರಿತಃ |

ತ್ಯಂಗುಲಸ್ತು ತದನ್ಯಸ್ಯ ವೀಹ್ಯರ್ಥೋನಾಃ^೨ ಕ್ರಮಾತ್ಪರಾಃ || ೯ ||

ಮುಂಗಾಲಿನ ವಿಸ್ತಾರ	೬ ಅಂಗುಲ
ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಸುತ್ತಳತೆ	೪
ಒತ್ತಿನ ಬೆರಳಿನದು	೫
ನಡು ಬೆರಳಿನದು	೪
ಅನಾಮಿಕೆಯದು	೩
ಕಿರಿಬೆರಳಿನದು	೨

ದಶಾಂಗುಲಂ ಜಂಘಮೂಲಂ^೩ ಮಧ್ಯಂ ತು ತ್ರ್ಯಂಗುಲಾಧಿಕಮ್ |

ಸಪ್ತದಶಾಂಗುಲಂ^೪ ತೂರ್ಧ್ವಂ ಜಾನುರಷ್ಟಾದಶಾಂಗುಲಃ || ೧೦ ||

ಊರ್ವಂತೋಽಪಿ ತಥಾ ಜ್ಞೇಯೋ ಮಧ್ಯಂ ದ್ವಿದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಂ |

ಚತುರಂಗುಲಾಧಿಕಂ ಮೂಲಂ ಗುಹ್ಯಂ ಸಾರ್ಧಚತುಷ್ಟಯಮ್ ||

ಸಾರ್ಧತ್ರಯಂ ಪರಿಣಾಹಾದ್ವೃಷಣಂ ಚತುರಂಗುಲಮ್ |

ಸಪ್ತಾಂಗುಲಂ ಪರಿಣಾಹಾದ್ವೃತ್ತಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಸಮಸ್ತಶಃ^೫ || ೧೧ ||

೧ 'ಪ್ರಪದಸ್ಯ=ಪಾದಾಗ್ರಸ್ಯ' | (ಭಲಾರೀಯ)

೨ ವೀಹಿ ಅಂದರೆ ಅಂಗುಲದ ನ್ನಿ ಅಂಶ. ಮುಂದೆ ಇದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಅಂಶ ಯಾರು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ— 'ದೀರ್ಘಾಸ್ತು ಕಲಮಾಸ್ತಿಸ್ತೇ'

'ಶಾಲಿಭಿರ್ವಾ ಯಜುನ್ಯಸ್ತೈಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ಮಾನಾಂತರಂ ಭವೇತ್' | (ವಂಚರಾತ್ರ)

೩ ಜಂಘಮೂಲಂ=ಜಂಘಾಮೂಲಮ್ |

೪ ಇಲ್ಲಿ 'ಸಪ್ತಾದಶಾಂಗುಲಂ' ಎಂಬ ವಾರ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ.

'ಸಪ್ತಾದಶೇತಿ ದೀರ್ಘಶ್ಚಾಂದಸಃ' | (ನಾರಾಯಣೀಯ)

೫ 'ಸಮಸ್ತಶ ಇತಿ, ಜಂಘಾದಿವೃಷಣಾಂತಂ ಸರ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ' | (ನಾರಾ.)

ಕಿರುದೊಡೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಳತೆ	೧೦	ಅಂಗುಲ
,, ಮಧ್ಯದ ,,	೧೨	,,
ಮೇಲೆ- ಮೊಣಗಂಟಿನ ಬಳಿಯ ಸುತ್ತಳತೆ	೧೭	,,
ಮೊಣಗಂಟಿನ ಅಳತೆ	೧೮	,,
ತೊಡೆಯ ತುದಿಯ ಬದಿ	,,	,,
,, ಮಧ್ಯಭಾಗ	೨೪	,,
,, ಮೂಲಭಾಗ	೨೮	,,
ಲಿಂಗದ ದೈರ್ಘ್ಯ	೪	,,
,, ಸುತ್ತಳತೆ	೩	,,
ಅಂಡಕೋಶದ ಉದ್ದ	೪	,,
ಅದರ ಸುತ್ತಳತೆ	೭	,,

ತೊಡೆ, ಲಿಂಗ, ಅಂಡ ಇವೆಲ್ಲ ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿರಬೇಕು.

ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶಾಂಗುಲಃ ಕಟ್ಯಾಃ^೧ ಪರೀಣಾಹ ಉದಾಹೃತಃ |

ಸುವೃತ್ತತ್ವಂ ತಥಾ ಶ್ರೋಣೋಃ ಪೀನತ್ವಂ ಚ ಸಮಸ್ತಶಃ |

ವಿಸ್ತಾರಶ್ಚ ತಥಾ ಕಟ್ಯಾಃ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತಾ ಪದೋಃ || ೧೩ ||

ಕಟೆಯ ಸುತ್ತಳತೆ ೩೮ ಅಂಗುಲ

ಸೊಂಟ(ಜಘನ)ವನ್ನು ಉರುಟಾಗಿ ಕಡೆಯಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳೂ ಪುಷ್ಟವಾಗಿ ಸುಂದರವಾಗಿರಬೇಕು. ಕಟೆಯನ್ನು ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಪಾದತಲಗಳು ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಗಚ್ಚನೆ ಕುಳಿತಿರುವಂತಿರಬೇಕು.

ಕಟ್ಯಾಶ್ಚೈವಾಂಗುಲಾಧಿಕೈಃ ನಾಭೇರಧ ಉದಾಹೃತಮ್ |

ನಾಭಿಃ ಸಾದ್ಧಾರ್ಣ್ಯಾಂಗುಲಶ್ಚೈವ ಗಂಭೀರೋಽದ್ಧಾರ್ಣ್ಯಾಂಗುಲೋನ್ನತಃ ||

ವೃತ್ತಃ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಶ್ಚೈವ

ನಾಭಿಯ ಕೆಳಬದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಳತೆ ೩೯ ಅಂಗುಲ

ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ದೈರ್ಘ್ಯ || ,,

ಅದರ ಕುಳ ೧ || ,,

೧ 'ಕಾಂಚೀಪದಂ ಕಲತ್ರಂ ಜಘನಂ ಶ್ರೋಣೀ ಕಕುದ್ವತೀ ಜ್ಞೇಯಾ |

ಆರೋಹಶ್ಚ ನಿತಂಬಃ ಕಟೀ, ಕಟೀರಂ ತ್ರಿಕಸ್ಥಾನಮ್ ||' (ಹಲಾಯುಧ)

ಹೊಕ್ಕುಳು ಉರುಟಾಗಿರೂ, ಕುಳಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ. ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿ
ಯುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿರಬೇಕು.

ದ್ವಿಜತ್ವಾರಿಂಶದಂಗುಲಮ್ |

ಮಧ್ಯಂ ಸ್ತನೇ ಪರೀಣಾಹಃ ಷಡಂಗುಲಮತೋಽಧಿಕಃ || ೧೫ ||

ನಡುವಿನ ಸುತ್ತಳತೆ ೪೨ ಅಂಗುಲ

ಎದೆಯ ಸುತ್ತಳತೆ ೪೮ ,,

ಏಕೋನವಿಂಶಾಂಗುಲಂ ತದುರೋವಿಸ್ತಾರಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಪಾದೋನಮಂಗುಲಂ ಚೈವ ಭುಜಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ಸಾರ್ಧಕಮ್ || ೧೬ ||

ಎದೆಯ ಅಗಲ ೧೯ ಅಂಗುಲ

ತೋಳುಗಳೊಡನೆ ಎದೆಯಗಲ ೨೯! ,,

ಅಂಸಯೋರ್ವಿಸ್ತೃತಿಶ್ಚೈವ ಪೃಥಗಷ್ಟಾಂಗುಲಾ ನುತಾ |

ಸಪ್ತಾಂಗುಲೋಚ್ಚ್ರಯಃ ಕಕ್ಷಾದುಪರಿ ಸ್ಕಂಧಂಕೋರ್ಮತಃ || ೧೭ ||

೧ 'ಉರೋವಿಸ್ತಾರಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಂ=ವರಿಮಾಣಮ್ |' (ಭಲಾರೀಯ)

೨ 'ಸಾರ್ಧಕಂ' ಎಂಬುದು ಹಿಂದಿನ ವಾದದ 'ಏಕೋನವಿಂಶಾಂಗುಲಂ' ಎಂಬ
ಪದದಿಂದ ಅನ್ವಿತವಾಗುತ್ತದೆ ೧೯ ಅಂಗುಲ+ಅದರ ಅರ್ಧಾಂಶವಾದ ೯|| ಅಂಗುಲ+
ಮುಕ್ಕಾಲು ಅಂಗುಲ ('ಪಾದೋನಮಂಗುಲಂ') ಒಟ್ಟು ೨೯|| ಅಂಗುಲ

ಇಲ್ಲಿ ಭಲಾರೀಯದ ರೀತ್ಯಾ ಅರ್ಧ ಬೇರೆ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಆ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಪಾದೋನ-
ಮಂಗುಲಂ' ಎನ್ನುವುದು ಎದೆಯ ಅಳತೆಯಲ್ಲೇ ಅನ್ವಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಅದರಿಂದ ಅದರ
ರೀತ್ಯಾ ಎದೆಯ ಅಳತೆ ೧೯||| ಅಂಗುಲ ತೋಳುಗಳೊಡನೆ ಅದರ ಅರ್ಧಾಂಶದಿಂದ
ಕೂಡಿದಷ್ಟು ಅಂದರೆ ೨೯೬|| ಅಂಗುಲ.

ಅದರ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನುವವತ್ತಿಯಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಬೃಹದ್ವಾಕ್ಯ
ದಲ್ಲಿ 'ಪಂಚೋರಾಃ' ಎಂದು, ದೇಹದ ಉದ್ದ ಎದೆಯಿಂದ ಐದು ಪಟ್ಟು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.
ಅದರಿಂದ ಎದೆಯ ಅಗಲ ೧೯||| ಅಂಗುಲವಾದರೆ ಒಟ್ಟು ದೇಹದ ಉದ್ದ ೯೮||| ಅಂಗುಲ
ವಾಗುವುದು. ಇದು ಆಚಾರ್ಯರ ಪೂರ್ವವಚನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಎದೆಯ ಅಗಲ
೧೯ ಅಂಗುಲವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಒಟ್ಟು ದೇಹದ ವರಿಮಾಣ ೯೬ ಅಂಗುಲವಾಗು
ವುದಿಲ್ಲ. ೯೫ ಅಂಗುಲವೇ ಆಗುವುದು, ಅದರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಅಂಗು
ಲದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು 'ದಶತಾಲೋ ದಶಮುಖಃ' ಎಂಬಂತೆಯೇ
'ಪಂಚೋರಾಃ' ಎಂದೂ ಆಚಾರ್ಯರು ನುಡಿದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ ಏನೂ ಅನುವವತ್ತಿ
ಯಿಲ್ಲ ಎಂತಲೇ ಭಲಾರೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿಚಾರಣೆಯ
ವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹೆಗಲಿನ ವಿಸ್ತಾರ

೮ ಅಂಗುಲ

ಕಂಕುಳಿನಿಂದ ಹೆಗಲ ವರೆಗಿನ ಎತ್ತರ

೭ ,,

ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶಾಂಗುಲಂ ಚೈವ ಹಸ್ತಯೋರ್ನಾರ್ವಾಹನಮುಚ್ಯತೇ |

ಅಷ್ಟಾದಶಾಂಗುಲೋ ಬಾಹ್ಯೋಽಪರಿಣಾಹ ಉದಾಹೃತಃ |

ಕ್ರಮಾದಾನಂ ತದಂತೇ ತು ಸಾರ್ವಾಷ್ಟಾಂಗುಲಮೀರಿತಮ್ ||೧೮||

ತೋಳುಗಳ ಉದ್ದಳತೆ

೬೮ ಅಂಗುಲ

ತೋಳಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಳತೆ

೧೮ ,,

ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಮ್ಮಿಯಾಗುತ್ತಾ ತುದಿಯಲ್ಲಿ

೮ || ,,

ಸಾಂಗುಲಸ್ತು ತಲಃ ಸಾರ್ಧನವಾಂಗುಲ ಉದಾಹೃತಃ |

ಸಮಂ ತದುಭಯಂ ಜ್ಞೇಯಂ ತಥೈವ ತಲವಿಸ್ತುತಿಃ || ೧೯ ||

ಅರ್ಧಾಂಗುಲೋನ್ನತಾ ಮಧ್ಯಾ ದ್ವಯೋಃ ಸಾರ್ಧಾಂಗು-

ಲೋನತಾ^೨ |

ಕನಿಷ್ಠಿಕಾಯಾಸ್ತಸ್ಯಾಸ್ತು ವ್ರೀಹಿನಾನಾಧಿಕಃ ಪರಃ^೩ || ೨೦ ||

ಮಣಿಗಂಟಿನಿಂದ ನಡುಬೆರಳು ತುದಿಯವರೆಗೆ ಕೈಯ ಉದ್ದ ೯|| ಅಂಗುಲ.*
ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂಗೈಯ ಉದ್ದವೂ, ನಡುಬೆರಳಿನ ಉದ್ದವೂ ಸಮನಾಗಿದ್ದು
ಎರಡೂ ೪|| ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂಗೈಯ ಅಗಲವೂ ಉದ್ದ
ದಂತೆಯೇ ೪|| ಅಂಗುಲವೆ ಆಗಿದೆ. ತರ್ಜನಿ, ಅನಾಮಿಕೆಗಳಿಂದ ನಡುಬೆರಳು
ಅರ್ಧ ಅಂಗುಲ ಹೆಚ್ಚು ಉದ್ದವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ತರ್ಜನಿಯು ಮತ್ತು ಅನಾ
ಮಿಕೆಯ ಉದ್ದ ೪|| ಅಂಗುಲ. ನಡುಬೆರಳಿನಿಂದ ಕಿರಿಬೆರಳು ೧|| ಅಂಗುಲ

೧ 'ಬಾಹ್ಯೋಃ ಭುಜಯೋರೂರ್ಧ್ವಭಾಗೇ |' (ಛಲಾರೀಯ)

೨ 'ಕನಿಷ್ಠಿಕಾಯಾ ಮಧ್ಯಮಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಾರ್ಧಾಂಗುಲೋನತಾ |' 'ತಸ್ಯಾಃ= ಮಧ್ಯಮಾಯಾಃ ಸಕಾಶಾತ್ |'

೩ 'ಪರಃ=ಅವಶಿಷ್ಟೋಂಗುಷ್ಠಃ |'

೪ ಶರೀರವು 'ದಶತಾಲ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಆಚಾರ್ಯರು. ಒಂದು ತಾಲ(ತಲ)ವೆಂದರೆ ೯|| ಅಂಗುಲವೆಂದ ಮೇಲೆ 'ದಶತಾಲ'ವೆಂದರೆ ೯೫ ಅಂಗುಲವಷ್ಟೇ ಆಗುವುದು. ಇಲ್ಲೂ ಒಂದು ಅಂಗುಲದ ನೈಋತ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಪರಿಗಣಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎಂದಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ತಾಲ' ಎಂದರೆ 'ತಲ'ದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಪರಿಮಾಣ ಎನ್ನುವವರೂ ಉಂಟು.

ಕಿರಿದಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅದರ ಉದ್ದ ೩ ಅಂಗುಲ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರೀಹಿ ಯಷ್ಟು ಅಂಗುಷ್ಠ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆ, ಅರ್ಧಾತ್ ೩ಗ್ಧ್ರ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಾಗಿದೆ.

ಸಾರ್ಥತ್ರಯಪರೀಕ್ಷಾಹಾ ಮಧ್ಯಜ್ಯೇಷ್ಠಾವುದಾಹೃತೌ^೧ |

ಅನ್ಯಾ ಪ್ರೀಹಿತದರ್ಥೋನಾ^೨ವನ್ಯಾ ಸಾರ್ಥದ್ವಯಾಂಗುಲಾ |

ಪಾದೋನಾಂತಪರೀಕ್ಷಾಹಾಃ ಸರ್ವೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಂ ವಿನಾ ಸ್ಮೃತಾಃ ||

ನಡುಬೆರಳು ಮತ್ತು ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಸುತ್ತಳತೆ ೩|| ಅಂಗುಲ

ತರ್ಜನಿ ಮತ್ತು ಅನಾಮಿಕೆಯು ,, ೩ ,,

ಕಿರಿಬೆರಳಿನ ಸುತ್ತಳತೆ ೨|| ,,

ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆಲ್ಲಾ ಬೆರಳುಗಳೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಬುಡದಿಂದ ಕಾಲಂ ಗುಲ ಕಮ್ಮಿ ಅಳತೆವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಅಳತೆ ತುದಿಮೊದಲಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿರಬೇಕು.^೩

೧ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಪುಲಿಂಗವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಛಾಂದಸಪ್ರಯೋಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿವೆ. ಆಗಮ ಗ್ರಂಥ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಕೇಳುವುದೇ ಬೇಡ. ಅಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಛಾಂದಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಲವು ಹೆಚ್ಚು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅವರ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ. 'ಸರ್ವೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಂ ವಿನಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಪುಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಇದೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಟಿಪ್ಪಣಿಬೀಜಕು.

೨ ಮೂರು ಪ್ರೀಹಿಗಳಿಗೆ ಒಂದಂಗುಲವಾದುದರಿಂದ ೧|| ಪ್ರೀಹಿ ಕಮ್ಮಿಯಿಂದರೆ || ಅಂಗುಲ ಕಮ್ಮಿ ಎಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗುವುದು. ಅದರೆ ಛಲಾರೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ತರ್ಜನಿ ಅರ್ಧ ಪ್ರೀಹಿಯಷ್ಟು (೨ ಅಂಗುಲ) ಕಮ್ಮಿ, ಅನಾಮಿಕೆ ಒಂದು ಪ್ರೀಹಿಯಷ್ಟು (೧ ಅಂಗುಲ) ಕಮ್ಮಿ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅನ್ವಯ ಎಂದು ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತರ್ಜನಿಯ ಅಳತೆ ೩೨ ಅಂಗುಲ, ಅನಾಮಿಕೆಯದು ೩೧ ಅಂಗುಲ.

೩ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಕಾರ ಅವುಗಳ ಅಳತೆ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ—

ನಡುಬೆರಳಿನ ತುದಿಯ ಸುತ್ತಳತೆ ೩| ಅಂಗುಲ

ತರ್ಜನಿಯು ,, ,, ೨|| ,,

ಅನಾಮಿಕೆಯು ,, ,, ,, ,,

ಛಲಾರೀಯದ ರೀತ್ಯಾ ತರ್ಜನಿಯ ತುದಿಯ ಸುತ್ತಳತೆ ೩ಗ್ಧ್ರ ಅಂಗುಲ ಮತ್ತು ಅನಾಮಿಕೆಯದು ೨ಗ್ಧ್ರ ಅಂಗುಲ. (ಈ ಅಳತೆ ಸ್ಪಲ್ಪ ತೊಡಕಾಗಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಅಳತೆಯಷ್ಟು ಸರಳವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.)

ಕನಿಷ್ಠಿಕೆಯ ತುದಿಯ ಸುತ್ತಳತೆ ೨| ಅಂಗುಲ

ವಕ್ರೋವಿಸ್ತಾರಸದ್ಯಶಃ ಪರಿಣಾಹೋ ಗಲಸ್ಯ ಚ |
 ಲಲಾಟಕುಕ್ಷಿಕಂಠಾಸ್ತು ದೀರ್ಘರೇಖಾತ್ರಯಾನ್ವಿತಾಃ || ೨೨ ||
 ವೃತ್ತೋ ಗಲೋ ಬಾಹವಶ್ಚ ಸ್ತನಾವಂಗುಲಯಸ್ತಥಾ |
 ರಕ್ತಾಸ್ತಲನಿಖಾಶ್ಚೈವ ನೇತ್ರಾಂಶೋಽಧರ ಏವ ಚ || ೨೩ ||
 ಉತ್ತರೋಷ್ಣಶ್ಚ ಜಿಹ್ವಾ ಚ

ಎದೆಯು ವಿಸ್ತಾರದವೈ ಕತ್ತಿನ ಸುತ್ತಳತೆಯೂ ಇರಬೇಕು.^೨ ಹಣೆ, ಕತ್ತು, ಹೊಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವಾದ ಮೂರು ಗೆರೆ (ತ್ರಿವಲಿ)ಗಳಿರಬೇಕು. ಕತ್ತು, ಕೋಳುಗಳು, ಮೊಲೆಯೆಪ್ರದೇಶ, ಬೆರಳುಗಳು ಉರುಟಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂಗೈ, ಅಂಗಾಲು, ಉಗುರುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿರಬೇಕು. ಕಣ್ಣುಕುಡಿ, ಕೆಳದುಟಿ, ಮೇಲ್ದುಟಿ, ನಾಲಿಗೆ ಇವು ಕೂಡ ಕೆಂಪಿರಬೇಕು.^೪

ನಖಾಂ ಪಾದೋನಕಾಂಗುಲೌ |

ಅರ್ಧಾಂಗುಲೌ ತಥಾ ಮಧ್ಯಾನ್ಯೇಽಷ್ಟಾಂಶಕ್ರಮೋನಕಾಃ || ೨೪ ||

೧ ಕೆಲವು ತುಳುಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ 'ರಕ್ತಾಸ್ತಲಾ ನಖಾಶ್ಚೈವ' ಎಂದು ಪಾರವಿದೆ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಅರ್ಧ ಮೇಲಿನಂತೆಯೇ. ತಲಶಬ್ದ ಮಾತ್ರ ಪುಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಭೂತಲಂ', 'ರಸಾತಲಂ' ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ತಲಶಬ್ದ ನಪುಂಸಕವಾದರೂ 'ಕರತಲ', 'ಪಾದತಲ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.

'ತಲಂ ಸ್ವರೂಪಾಧರಯೋಃ ಬಿಡ್ಗಮುಷ್ಟಿಚಪೇಟಿಯೋಃ |' (ವಿಶ್ವ)

'ತಲಶ್ಚವೇಟೇ ತಾಲದ್ರೌ' (ಹೈಮ)

'ಪುಂಸಿ ತಾಲಮಹೀರುಹೇ | ಚಪೇಟೇ ಚ' (ಮೇದಿನೀ)

೨ ಎದೆಯು ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಪಕ್ಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಂಠದ ಸುತ್ತಳತೆ ೧೯ ಅಂಗುಲ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ೧೯|| ಅಂಗುಲ. ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಇಲ್ಲಿ ೧೯|| ಅಂಗುಲ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೩ ಕಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸುವಾಗ ಬಣ್ಣಗಳ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮೂರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಚಾರ್ಯರು ಅವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವರ್ಣಾನಿರ್ವಾಸಗಿಜ್ಜಲ್ಲಿ ಅಂತೂ ಇದರ ಉಪಯೋಗ ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

೪ 'ನಖಾಂ=ಹಸ್ತದ್ವಯಗತಾಂಗುಷ್ಟನಖೌ |' (ನಾರಾಯಣೇಯ)

೫ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ತೆರನಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನಡುಬೆರಳಿನಿಂದ ತರ್ಜನಿ ಅನಾ ಮಿಕೆಗಳು ಅಷ್ಟಾಂಶ ಹೀನಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದ ಕನಿಷ್ಠ ಕೆ ಅಷ್ಟಾಂಶ ಹೀನವೆಂದು ಒಂದು;

ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಉಗುರಿನ ಉದ್ದ

||| ಅಂಗುಲ

ನಡುಬೆರಳಿನ ,, ,,

|| ,,

ತರ್ಜನಿಯ ಮತ್ತು ಅನಾಮಿಕೆಯ ಉಗುರಿನ ಉದ್ದ

೨ ||

ಕಿರಿಬೆರಳಿನ ಉಗುರಿನ ಉದ್ದ

೧ ||

ನಾಸಿಕಾಯಾ ಅಧಸ್ತಾಚ್ಚ ನಾಸಿಕಾ ಚ ರರಾಟಿಕಾ |

ಸಮಾ ಮಾನೇನ

ಮೂಗಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಗಲ್ಲದ ವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶ, ಮೂಗು ಮತ್ತು ಹಣೆ ಇವು ಮೂರೂ ಸಮಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿದ್ದು ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಉದ್ದ ೩ ಅಂಗುಲ ವಾಗಿದೆ.

ನಡುಬೆರಳಿಂದ ತರ್ಜನಿಯೂ, ತರ್ಜನಿಯಿಂದ ಅನಾಮಿಕೆಯೂ, ಅನಾಮಿಕೆಯಿಂದ ಕಿರಿ ಬೆರಳೂ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಷ್ಟಾಂಶೋನವೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಉಭಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಅರ್ಥ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಆಚಾರ್ಯರ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ವಿಷ್ಣು ತೀರ್ಥಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ಭಲಾರಿಯ ದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಎಂತಲೇ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಮೇಲಿನ ಅನುನಾದದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದೇನೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಅಳತೆಗಳೂ ವೈಕಲ್ಪಿಕವಾಗಿವೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

‘ಪಾದೋನಮಂಗುಲಂ ಕಾರ್ಯಮಂಗುಷ್ಠಸ್ಯ ಸಖಂ ತಥಾ |

ಅರ್ಧಾಂಗುಲಂ ತಥಾ ಕಾರ್ಯಂ ಮಧ್ಯಮಾಯಾ ಸಖಂ ತಥಾ |

ಅಷ್ಟಮಾಂಶಾಷ್ಟಮಾಂಶೋನಾ ಶೇಷಾಂಗುಲ್ಯಃ ಕ್ರಮೇಣ ತು ||’

(ಹಯಶೀರ್ಷ)

೧ ರರಾಟಿಕಾ=ರರಾಟಂ, ಲಲಾಟಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ-ಲಲಾಟದ ಬದಲು ರರಾಟವೆಂದೇ ಬಳಸುವುದುಂಟು—

‘ವಿಷ್ಣೋ ರರಾಟಮಸಿ’ (ಯಜುರ್ವೇದ)

ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ‘ರರಾಟಿಕಾ’ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಲಲಾಟ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ತೋರಿಸಬೇಕು. ‘ಲಲಾಟಿಕಾ’ ಶಬ್ದದಿಂದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಲಲಾಟಿಕಾ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪಾಣಿನಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ—

‘ಕರ್ಣಲಲಾಟಾತ್ಯನಲಂಕಾರೇ’ (ಪಾಣಿನೀಯಸೂತ್ರ)

ಕಿವಿಯ ಅಲಂಕಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಕರ್ಣಿಕಾ’ ಎಂಬ ಪದವೂ, ಲಲಾಟದ ಅಲಂಕಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಲಲಾಟಿಕಾ’ ಎಂಬ ಪದವೂ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಆದೂ ಅಲಂಕಾರಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲ. ಮದುವೆಯಾಗುವವರೆಗೆ ಕನ್ಯೆಯರು ಅಂದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಣ್ಣದ ಹಣೆಬೊಟ್ಟು ‘ಲಲಾಟಿಕಾ’. ಮದುವೆಯಾದ ಮೇಲೆ-ಐದೇತನವನ್ನು

ನಾಸಾಯಾ ಉಚ್ಚತ್ವೇನ್ನೈವ ಮಾಪನೇ |

ಅರ್ಥಾಂಗುಲಾಧಿಕಂ ಸರ್ವಮುಖಸ್ಯ ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ || ೨೫ ||

ಮೂಗಿನ ಎತ್ತರವನ್ನೂ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಎತ್ತರದ ಅರ್ಥ ಅಂಗುಲವೂ ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ಮುಖದ ಉದ್ದ ೯|| ಅಂಗುಲವಾಗುವುದು.

ಚತುರಂಗುಲಂ ತಥೈವಾಸ್ಯಂ ಸಾರ್ಥವ್ರೀಹ್ಯಧರಂ ಸ್ತೃತಮ್ |

ಉತ್ತರಂ ವ್ರೀಹಿಮಾತ್ರಂ ತು ತದೂರ್ಧ್ವಂ ಚಾಧರೋಪಮಮ್ |

ಸಾರ್ಥಾಂಗುಲಮಧಃ^೧ ಪ್ರೋಕ್ತಮಧರಾದಧ ಏವ ಚ || ೨೬ ||

ಬಾಯಿಯ ಅಗಲ

೪ ಅಂಗುಲ

ಕೆಳತುಟೆಯ ಎತ್ತರ

|| ,, (೧|| ವ್ರೀಹಿ)

ಮೇಲ್ತುಟೆಯ ,,

೩ || (೧ ,,)

ಸೂಚಿಸುವ ಮಂಗಲ ಚಿಹ್ನೆಯಾಗಿ, ವಿಧಿನಿಯಮದಿಂದ ಧರಿಸುವ ಬೊಟ್ಟು ತಿಲಕ. ಒಂದು ಮಾಂಗಲ್ಯಲಕ್ಷಣವಾದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹರೆಯದ ಸೂಗಿಸಿಗೆ ಸಿಂಗಾರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥಭೇದವನ್ನು ಕಾಲಿದಾಸನ ಕುಮಾರಸಂಭವದಲ್ಲಿ ಆತನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒಡಮೂಡಿಸಿದ್ದಾನೆ—

‘ತದಾ ಪ್ರಭೃತ್ಯುನ್ಮದನಾ ಪಿತುರ್ಗೃಹೇ ಲಲಾಟಿಕಾಚಂದನಧೂಸರಾಲಕಾ’

‘ತಮೇವ ಮೇನಾ ದುಹಿತುಃ ಕಥಂಚಿದ್ವಿನಾಹದೀಕ್ಯಾತಿಲಕಂ ಚಕಾರ’

ಮೊದಲು ಪಾರ್ವತಿ ಲಲಾಟಿಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳಂತೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಕೈಹಿಡಿಯುವುದು ನಿಶ್ಚಯವಾದಾಗ—ಮಗಳಿಗೆ ವಿವಾಹದೀಕ್ಷೆಯ ತಿಲಕವನ್ನು ಮೇನೆಯೇ ಹಚ್ಚಿದಳು ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಲಲಾಟಿಕೆ ಬೇರೆ ರರಾಟಿಕೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ‘ರರಾಟೆ’ ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಅಲಂಕಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಪಾಣಿನಿ ವಿಧಿಸಿಯೂ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ. ಕುಮಾರಸಂಭವದ ದಕ್ಷಿಣಾಪರ್ವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥಭೇದವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ‘ಲಲಾಟಿಕಾ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ‘ಅನೂಘಾತ್ಯಂ ವ್ಯಜ್ಯತೇ’ ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ ಅದರಲ್ಲಿ.

೧ ‘ಅಘ.’ ಎಂಬುವುದನ್ನೇ ‘ಅಧರಾದಧಃ’ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ

‘ಅಧ ಇತ್ಯೇತತ್ ಏತತ್ತರೋಷ್ಠಾದಧ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿಂ ವಾರಯಿತುಂ ಸ್ವಯಮೇ ವ ವಿವ್ರೋತಿ— ‘ಅಧರಾದಧ’ ಇತಿ |’ (ಭಲಾರೀಯ)

ನಾರಾಯಣೀಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ತೆರನಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಅಧರಾದಧ ಆರಭ್ಯ ಅಕರ್ಣಾತ್ ಕರ್ಣಪರ್ಯಂತಂ ಅಸ್ಯ ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಷಡಂಗುಲಮ್ |’ (ನಾರಾಯಣೀಯ)

ಇದು ಮೂಲ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರುವ ವಾರ. ಅಧುನಿಕರು ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪಾಠವನ್ನು ‘ಸಾರ್ಥಾಂಗುಲಮಧಃ ಪ್ರೋಕ್ತಂ’ ಎಂದು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮೇಲ್ದಟ್ಟಿಯಿಂದ ಮೂಗಿನ ವರೆಗೆ

|| ಅಂಗುಲ

ಕೆಳತಟ್ಟಿಯಿಂದ ಗಲ್ಲದ ವರೆಗೆ

೧|| ,,

ಆಸ್ಯಪಾಶ್ವದ್ವಯಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮಾಕರ್ಣಾತ್ಪು ಷಡಂಗುಲಮ್ |

ಸಪ್ತಾಂಗುಲಂ ನಾಸಿಕಾಯಾಃ ಪಾಶ್ವಮಾ ಕರ್ಣತಃ ಸ್ತೃತಮ್ ||

ಬಾಯಿಯಿಂದ ಕಿವಿಯ ವರೆಗಿನ ಬದಿಗಳ ಉದ್ದ

೬ ಅಂಗುಲ

ಮೂಗಿನಿಂದ

,,

,,

೭

,,

ಸಪಾದಾಂಗುಲಮುಚ್ಚಾ ಚ ನಾಸಿಕಾ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ |

ಅರ್ಧಾಂಗುಲೇ ಪುಟೇ ತಸ್ಯಾ ಮಧ್ಯಂ ಚ ಸಮುದಾಹೃತಮ್ ||೨೮||

ಮೂಗಿನ ಬದಿಯಿಂದ ತುದಿಯ ವರೆಗಿನ ಎತ್ತರ

೧| ಅಂಗುಲ

ಅದರ ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ಎತ್ತರ

|| ,,

ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ನಡುಗಂಬದ ಎತ್ತರ

,, ,,

ನಾಸಿಕಾ ಪ್ರೀಹಿವಿಸ್ತಾರಾ ಚಕ್ಷುಷೀ ಚಾಂಗುಲತ್ರಯೇ |

ಅಂಗುಲಂ ಚೈವ ವಿಸ್ತೀರ್ಣೇ ಪುಲ್ಲೇಽರ್ಧಂ ಚ ತದನ್ಯಥಾ || ೨೯ ||

ಮೂಗಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರ

೩ ಅಂಗುಲ (೧ ಪ್ರೀಹಿ)

೧ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಅಳತೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದರೆ— ಮೂಗಿನಿಂದ ಗಲ್ಲದವರೆಗಿನ ಒಟ್ಟು ಅಳತೆ ೨೫ ಅಂಗುಲವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಹಿಂದೆ 'ನಾಸಿಕಾಯಾ ಅಧಸ್ತಾಚ್ಚ ನಾಸಿಕಾ ಚ ರಾಹಿತಿಕಾ | ಸಮಾ ಮಾನೇನ' ಎಂದು ಮೂಗಿನಿಂದ ಕೆಳ ಭಾಗದ ಒಟ್ಟು ಅಳತೆ ೩ ಅಂಗುಲ ಎಂದಿರುವರು ಉಳಿದ ೧ ಅಂಗುಲ ಎಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿತು? ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚೀನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಉತ್ತರ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ—

೧ ಅಂಗುಲದಷ್ಟು ಅಥವಾ ಅರ್ಧ ಪ್ರೀಹಿಯಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ಎರಡು ತುಟಿಗಳ ನಡುವೆ ಅರೆತೆರೆದು ಮುಗುಳ್ಳುಗುವಂತೆ ಕೆತ್ತಬೇಕು. ಅದರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಮುಂದೆ— 'ಅನುನ್ನ ತೈರವಿರಲೈರ್ವಂತ್ಯೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಚ ಸುಸ್ಥಿತಮ್ |' ಎಂದಂದಿದ್ದಾರೆ. ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಂತೆಯೇ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಕಡೆಯುವುದಿದ್ದರೆ— 'ದಂತ್ಯೈರ್ಯುಕ್ತಂ' ಎನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಸರ್ವಲಕ್ಷಣೋವೇತನಾದ ಭಗವಂತನ ದಂತಗಳು ತುಟಿಮುಚ್ಚಿದ್ದಾಗಲೂ ಕಾಣುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಅದರಿಂದ ಮುಗುಳ್ಳುನಗೆ ಬೀರುವ ಅರೆಬಿರಿದ ಬಾಯಿಯ ೧ ಅಂಗುಲವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ೩ ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆಯು ಸರಿಕೂಡುವುದು! ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿರದಿದ್ದರೂ ಇದು ಅವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ವಿಮರ್ಶನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುವುದು.

ಕಣ್ಣುಗಳ ಉದ್ದ
ಅರಳಿಸಿದ ಕಣ್ಣಿನ ಅಗಲ
ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನ ಅಗಲ

೩ ಅಂಗುಲ
೧ ,,
|| ,,

ಚತುರಂಗುಲಾ ಭ್ರುವೌ ಚೈವ ತಥಾಽರ್ಧಾಂಗುಲವಿಸ್ತೃತೌ |
ಅಸಂಹತೌ ಚ ನಿಬಿಡೌ ತಥಾ ಪಕ್ಷ್ಮ ಸುನೀಲಕಮ್ || ೩೦ ||

ಹುಬ್ಬುಗಳ ಉದ್ದ
,, ಅಗಲ
೪ ಅಂಗುಲ
|| ,,

ಹುಬ್ಬಿನ ರೋಮಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಕದಂತಿದ್ದರೂ ನಿಬಿಡವಾಗಿರಬೇಕು. ಕಣ್ಣಿನ ಕಪ್ಪಾಗಿರಬೇಕು.

ಕರ್ಣೌ ಚ ತ್ರ್ಯಂಗುಲೌ ಸಾರ್ಧದ್ವಯವಿಸ್ತಾರಸಂಯುತೌ |
ಸಕುಂಡಲೌ

ಕಿವಿಗಳ ಉದ್ದ
,, ವಿಸ್ತಾರ
೩ ಅಂಗುಲ
೨ || ,,

ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲವನ್ನೂ ಕೆತ್ತಬೇಕು.

ತಾನದೇವ ನಿವರಂ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ || ೩೧ ||

ತಥಾ ದ್ವ್ಯಂಗುಲವಿಸ್ತಾರಂ ಲತಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ಕಥ್ಯತೇ |

೧ ಈಗ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಪಾಠ 'ಸಕುಂಡಲಂ' ಎಂದು ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕುಂಡಲ' ಪದಕ್ಕೆ ಕರ್ಣಾಲಂಕಾರವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಕಿವಿಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿನ ಕುಂಡಲಾಕಾರವಾದ ಭಾಗವೆಂದರ್ಥ.

'ಕುಂಡಲಾಕಾರಃ ಕರ್ಣಾಂತವಿವರೋರ್ಧ್ವಭಾಗಸ್ಥಿತಃ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷಃ ಕುಂಡಲಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ |' (ನಾರಾಯಣೀಯ)

ಅದರೆ ಮೂಲ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ 'ಸಕುಂಡಲೌ' ಎಂದೇ ಇದೆ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕುಂಡಲ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಗೌಣಾರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಕುಂಡಲ' ಅಂದರೆ ಕಿವಿಯ ಒಡನೆ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಈ ಒಡನೆಯ ಆಕಾರದ ವಿವರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಚಾರ್ಯರೆ ಹೇಳುವರು

೨ 'ಕರ್ಣಲತಾ' ಎಂದರೆ-ಕಿವಿಯ ಹೊರಮೈಯ ಮೆತ್ತನೆಯ ಭಾಗ ಇದನ್ನೇ ಕರ್ಣಪಾಲೆಯೆನ್ನುವರು. 'ಕರ್ಣಲತಾ=The lobe of the ear' (V S. Apte) ಅದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅದು ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಕಿವಿಯ ರಂಧ್ರದ ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ನೀಳಾದ ಎತ್ತರಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಣಲತಾ' ಎಂದು ವ್ಯವ

ಕರ್ಣಪೂರಯುತೌ ಕರ್ಣಾವೃತ್ಪಲಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಸಂಯುತೌ ||೩೨||

ಕರ್ಣರಂಧ್ರದ ಉದ್ದ

೨|| ಅಂಗುಲ

ಕಿವಿಬಳ್ಳಿ(ಕರ್ಣಪಾಲಿ)ಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಒಳಭಾಗದ ಅಗಲ ೨ ,,

ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಪೂರವೆಂಬ ಅಭರಣವನ್ನೂ ನೀಲ ಕಮಲಗಳನ್ನೂ ಕಡೆಯಬೇಕು.

ನೀಲಾಲಕ* ಸಹಸ್ರೇಣ ಯುಕ್ತಂ ತನ್ಮುಖಪಂಕಜಮ್ |

ಲಲಾಟಂ* ಸುವಿಶಾಲಂ ಚ ತಥಾ ಸಾರ್ಧನವಾಂಗುಲಮ್* |

ವಿಸ್ತಾರೋ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ವೃತ್ತಂ ಚ ಶಿರಶ್ಚತ್ವಾಕೃತಿ ಸ್ತೃತಮ್ ||

ಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಳಗಿನ ಭಾಗ ೨ ಅಂಗುಲ. ಹೊರಮೈ ಅರ್ಧ ಅಂಗುಲ. ಒಟ್ಟು ೨|| ಅಂಗುಲ.

೧ 'ಕರ್ಣಪೂರಃ=An ornament worn round the ear, an ear-ring' (V. S. Apte)

೨ 'ಉತ್ಪಲಂ=A blue lotus, any lotus or water-lily' (V. S. Apte)

'ಉತ್ಪಲಾಭ್ಯಾಂ=ನೀಲಾಂಬುಜಾಭ್ಯಾಮ್' (ಭಲಾರೀಯ)

೩ 'ಅಲಕ=Curles on the fore-head' (V. S. Apte)

೪ ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣೇಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

'ಲಲಾಟಂ ಸುವಿಶಾಲಂ ಚೇತ್ಯಾದಿದ್ವಿತೀಯಾಂತಾನಾಂ ಕಾರಯೇದಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನಾನ್ವಯಃ |' (ನಾರಾಯಣೇಯ)

ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ರೀತ್ಯಾ— 'ಲಲಾಟಂ' ಎಂಬ ಪದ ದ್ವಿತೀಯಾಂತ. ಅಲ್ಲದೆ- 'ಕೃತಿಭಿಃ ಸಾಧು ಕಾರಯೇತ' ಎಂದು ಬಹುದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ ದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ. ಅದರ ನಂತರದ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ಪ್ರಥಮಾಂತಗಳೇ. ಆದರೆ ಈ ಅರ್ಥ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಲಲಾಟಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಾಂತ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಏಕೆ ಇಷ್ಟು ಸೇಚಾಟಪಡಬೇಕು? ಅದು ಪ್ರಥಮಾಂತವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಏನು ತೊಂದರೆ? 'ಲಲಾಟಮಲಿಕಂ ಗೋಧಿಃ' ಎಂದು ಅನುರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಲಲಾಟಪದವನ್ನು ನವುಂಸಕಲಿಂಗನೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದ ಮೇಲೆ-ದೂರಾನ್ವಯದ ಗೋಚಿಗೆ ಹೋಗದೆ- 'ಲಲಾಟವು ವಿಶಾಲವಾಗಿರಬೇಕು' ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾಂತವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರೆ ಒಳಿತಲ್ಲವೆ? ಲಲಾಟಶಬ್ದ ಪುಲಿಂಗ ನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಭ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಬರೆದಂತಿದೆ ಎಂತಲೇ ಆ ಅರ್ಥ ಅಷ್ಟೊಂದು ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕಾಗಿದೆ.

೫ 'ನವಾಂಗುಲಮಿತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್ |' (ಭಲಾರೀಯ)

'ನವಾಂಗುಲಂ ಯಥಾ ತಥಾ ವಿಸ್ತಾರಃ ಕಾರ್ಯಃ |' (ನಾರಾಯಣೇಯ)

ಆ ಮುಖಕಮಲದಲ್ಲಿ ಗುಂಗುರಾದ ಮುಂಗುರುಳಿನ ರಾಶಿಯೇ ನಲಿಯು ತ್ತಿರಬೇಕು. ಹಣೆಯು ವಿಶಾಲವಾಗಿರಬೇಕು. ತಲೆಯ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲ ೯|| ಅಂಗುಲ. ಶಿರಸ್ಸು ಉರುಟಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಡೆಯಂತೆ ಉನ್ನತವಾಗಿರಬೇಕು.

ದೀರ್ಘಾಶ್ಚ ಕುಂಚಿತಾಗ್ರಾಶ್ಚ ನೀಲಾಃ ಕೇಶಾ ಹರೇರ್ಮುತಾಃ^೧ |
ಮುಖಮಾನೇನ ಚೈವೋರ್ಧ್ವಂ^೨ ಕಿರೀಟಂ ಕೇಶವಸ್ಯ ಹಿ || ೩೪ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಪ್ಪಾದ ನೀಳ್ಗೂದಲುಗಳು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಗುಂಗುರಾಗಿವೆ. ಆತನ ಕಿರೀಟವೂ ಮುಖದಂತೆಯೇ ೯ ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣದ್ದಿರಬೇಕು.

ಕುಂಡಲೇ ನುಕರಾಕಾರೇ ವಕ್ಷಶ್ಚೈವ ಸಕೌಸ್ತುಭಮ್^೩ |
ಸಶ್ರೀವತ್ಸಂ^೪ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಪೀನಂ ತುಂಗಮುದಾಹೃತಮ್ || ೩೫ ||
ಹಾರಗ್ರೈವೇಯಂ^೫ ಸಹಿತಮುಪವೀತಯುತಂ ತಥಾ |

ಕರ್ಣಕುಂಡಲವು ನೊಸಳೆಯಾಕಾರದಂತಿರಬೇಕು. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭ

೧ 'ಹರೇಃ ಕೇಶಾ ನೀಲಾ ಇತಿ ಮತಾಃ, ನೀಲತ್ರೇನ ಸ್ತುರ್ತನ್ಯಾ ಇತಿ ಭಾವಃ |'
(ನಾರಾಯಣೇಯ)

೨ 'ಕಿರೀಟಂ ನನಾಂಗುಲೋಚ್ಚ್ರಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ |' (ಭಲಾರೀಯ)

೩ 'ಧನ್ವಂತರಿಸ್ತಥಾ ಮಧ್ಯಂ ಶ್ರೀರ್ದೇವೀ ಕೌಸ್ತುಭೋ ಮಣಿಃ |
ಶಶಾಂಕೋ ವಿಮಲಶ್ಚಾಪಿ ಸಮುತ್ರ ಸ್ತುಃ ಸಮಂತತಃ ||' (ಹರಿವಂಶ)
ಭಾಗವತರಾಮಾಯಣಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಂದಿದೆ—

'ಕೌಸ್ತುಭಸ್ತು ಮಣಿರ್ದಿವ್ಯ ಉತ್ಪನ್ನೋ ಘೃತಸಂಭವಃ |

ಮರೀಚಿಸಿಕಚಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ನಾರಾಯಣಉರೋಗತಃ ||'

'ಉಚ್ಚೈಶ್ಚೈವಾ ಹಯಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಮಣಿರತ್ನಂ ಚ ಕೌಸ್ತುಭಮ್ |'

'ಕೌಸ್ತುಭಸ್ತು ಮಹಾತೇಜಾಃ ಕೋಟಿಸೂರ್ಯಸಮಪ್ರಭಃ |'

೪ 'ಶ್ರೀವತ್ಸಃ=A mark or curl of hair on the breast of Vishnu.'
(V. S. Apte)

'ಶ್ರೀವತ್ಸಲಕ್ಷ್ಮಂ ಗಲಶೋಭಿಕೌಸ್ತುಭಂ

ಪೀತಾಂಬರಂ ಸಾಂದ್ರಪಯೋದಸೌಭಗಮ್' (ಭಾಗವತ)

೫ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಹಾರ'ವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೂಮಾಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ ಅಭರಣಗಳಿಗೆ 'ಗ್ರೈವ', 'ಗ್ರೈವೇಯ' ಅಥವಾ 'ಗ್ರೈವೇಯಕ'ವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು.

'ಗ್ರೈವೇಯಮ್=A collar or necklaco.' (V. S. Apte)

ಮಣಿ, ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನತ್ಸಚಿಹ್ನೆಗಳಿದ್ದು ಅದು ಪುಷ್ಪವಾಗಿಯೂ, ಉನ್ನತವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು; ಮುತ್ತಿನ ಸರ, ಬಂಗಾರದ ಅಭರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರಬೇಕು.

ಬಾಹವಶ್ಚ ಸಕೇಯೂರಕಂಕಣಾಂಗದಮುದ್ರಿತಾಃ^೧ || ೩೬ ||

ಸಮಧ್ಯಬಂಧಂ ಮಧ್ಯಂ ಚ ನಿತಂಬೇ ಪೀತಮಂಬರಮ್ |

ಕಾಂಚೀಗುಣಶ್ಚ ಪದಯೋರ್ನೂಪುರೇ ಚಾತಿಸುಸ್ವರೇ |

ಅಂಗುಲೀಯಾನಿ ಚ ಪದೋಃ ಕೃತಿಭಿಃ ಸಾಧು ಕಾರಯೇತ್ || ೩೭ ||

ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ವಂಕಿ, ಬಳೆ, ತೋಳುಬಂದಿಗಳು, ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ನಡುಗಟ್ಟು, ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಪೀತಾಂಬರ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಡಾಬು, ಕಾಲಲ್ಲಿ ಇಂಚರ ಗೈವ ಗೆಜ್ಜೆಗಳು, ಕಾಲ್ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಉಂಗುರಗಳು, ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನರಿತ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಣವತ್ತಾಗಿ ಮಾಡಿಸಬೇಕು.

ಸೋತ್ತರೀಯಂ ಚ ಚಕ್ರಾದ್ಯೈರಾಯುಧೈಶ್ಚ ಸಮನ್ವಿತಮ್ |

ಅನುನ್ನತೈರನಿರಲೈರ್ಧೃತೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಚ ಸುಸ್ಥಿತಮ್ |

ಸಮದೃಷ್ಟಿಯುತಂ^೨ ಕಾರ್ಯಂ^೩ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಚೈವ ಮನೋಹರಮ್^೪ ||

೧ ಈಗ ನಾಮಾಸ್ತವಾಗಿ ಕೇಯೂರ ಮತ್ತು ಅಂಗದ-ಇವೆರಡು ಶಬ್ದಗಳೂ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಿವೆ

‘ಅಂಗದಂ=An armlet’ ‘ಕೇಯೂರಃ,-ರಂ=A bracelet worn on the upper arm; an armlet’ (V. S. Apte)

ಇಲ್ಲಿ ‘ಕಂಕಣಾಂಗದಮುದ್ರಿತಾಃ’ ಎಂದು ಛಲಾರೀಯದ ಪಾಠ. ಆ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಕೆಗಳು ಎಂದರೆ ಉಂಗುರಗಳು ಬಾಹುವಿನಲ್ಲಿ ಉಂಗುರ ಇಡುವುದು ಅಸಂಭವ ಎಂತಲೇ ಆ ವಾರ ಅಷ್ಟೊಂದು ಚೆನ್ನಲ್ಲ.

೨ ದೃಷ್ಟಿ ನೆಟ್ಟಿಗಿರದೆ-ಮೇಲೋ ಕೆಳಗೋ ನೋಡುವಂತಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ವಕ್ರಕ್ಕೆ ವಕ್ರವಾಗಿ ನೋಡುವಂತಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಕೆಡುಕು ಸಂಭವಿಸುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು—

‘ಉರ್ಧ್ವದೃಷ್ಟಿಮಧೋದೃಷ್ಟಿಂ ತೀರ್ಯಗ್ಧೃಷ್ಟಿಂ ಚ ವರ್ಜಯೇತ್ |

ಉರ್ಧ್ವದೃಷ್ಟ್ಯಾಃ ವಿತ್ತನಾಶೋ ಹ್ಯಧೋದೃಷ್ಟ್ಯಾಃ ಕುಲಕ್ಷಯಃ |

ತೀರ್ಯಗ್ಧೃಷ್ಟ್ಯಾಃ ದ್ವಯೋರ್ನಾಶಸ್ತ ಸ್ಮಾದ್ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಸಮೇಕ್ಷಣಾ||’ (ಪಂಚ.)

೩ ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರತಿಮಾಖ್ಯಂ ವಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಾಹಾರಾನ್ನ ಪುಂಸಕತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ |

೪ ಆಚಾರ್ಯರು ಬೃಹದ್ವಾಷ್ಯದ ೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನೂ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಾದ್ಯಾಯುಧಗಳನ್ನೂ
ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮೆ ಹೆಚ್ಚು ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ನಿಬಿಡವಾದ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ್ದು ಸುಂದರವಾದವನ್ನು ನೋಡುವಂತಿರಬೇಕು. ಕಣ್ಣು ದೃಷ್ಟಿ ನೆಟ್ಟಿಗಿರ
ಬೇಕು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆ ನಯವೂ ಸುಂದರವೂ ಆಗಿರಬೇಕು.

‘ದಶತಾಲೋ ದಶಮುಖೋ ಲಲಾಟಿತ್ರಿಂಶತ್ಸಥಾ |

ಸಾರ್ಥೋನ್ನತಶ್ಚೈವ ಪುನಃ ಪರ್ಯಗ್ಧಶಶಿರಾಸ್ತಥಾ ||

ಮಂಚೋರಾ. ಸನ್ನಪಾದೋ ಯೋ ನಾಶಂಕ್ಯಂ ತದ್ವಚಃ ಕೃಚಿತ್ |

ನವಾಂಗುಲಮುಖೋ ಯಸ್ತು ಗಲೇ ಚ ಚತುರಂಗುಲಃ |

ಚತುರ್ವಿಂಶಾಂಗುಲತನುಸ್ತದ್ವಾಕ್ಯಂ ದೇವಪೂಜಿತಮ್ ||’

‘ಪ್ರಾಯೋ ದೇವಾಶ್ಚ ಋಷಯೋ ನ ಸರ್ವಶುಭಲಕ್ಷಣಾಃ |

ಋತೇ ವಿಷ್ಣುಂ ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ವಾಸುಕೇನಂತರಮ್ ||’

ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥೋಕ್ತಂ ಪ್ರಥಮಾದ್ಯಾಯದಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ವಜ್ರವತ್ಕಂಠೋ ಯಸ್ತು ನೈಗ್ರೋಧಪರಿಮಂಡಲಃ |

ಸಪ್ತವಾದಶ್ಚತುರ್ಹಸ್ತೋ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಃ ||’

ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು—

‘ಮಂಚದೀರ್ಘಃ ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಸಪ್ತರಕ್ತಃ ಷಡ್ನುತಃ |

ತ್ರಿವೃಧುಹಸ್ತಗಂಭೀರೋ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣಸ್ತ್ರಿತಿ ||’ (ಕಾಶೀಖಂಡ)

ಅದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿವರವನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಪಂಚ ದೀರ್ಘಾಣಿ ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ಯಥಾ ದೀರ್ಘಾಣ್ಯಥಾಸ್ಯ ವೈ |

ಭುಜೌ ನೇತ್ರೇ ಹನೂ ನಾಸಾವಕ್ಷಸೀ ತನಯಸ್ಯ ತೇ ||

ತ್ವಕ್ಲೇಶಾಂಗುಲಿದಶನಾಃ ಪರ್ವಾಣ್ಯಂಗುಲಿಜಾನ್ಯಪಿ |

ತಥಾಸ್ಯ ಪಂಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಿ ದಿಕ್ಪಾಲಪದಭಾಗ್ಯಥಾ ||

ಪಾಣ್ಯೋಸ್ತಲೇ ಚ ನೇತ್ರಾಂತೇ ತಾಲುಜಿಹ್ವಾಧರೋಷ್ಯಕಮ್ |

ಸಪ್ತಾರುಣಂ ಚ ಸನಖಮಸ್ಥಿನ್ ರಾಜ್ಯಸುಖವ್ರದಮ್ ||

ವಕ್ಷಃಕುಕ್ಷೈಲಿಕಸ್ಕಂಧಕರವಕ್ತ್ರಂ ಷಡುನ್ನತಮ್ |

ಲಲಾಟಕಟವಕ್ರೋಭಿಸ್ತ್ರಿವಿಸ್ತೀರ್ಣೋ ಯಥಾ ಹ್ಯಸೌ ||

ಗ್ರೀವಾಜಂಘಾಮೇಹನೈಶ್ಚ ತ್ರಿಭಿರ್ಹಸ್ತೋಽಯಮೀದಿತಃ |

ಸ್ವರೇಣ ಸತ್ಯನಾಭಿಭಾಂ ತ್ರಿಗಂಭೀರ ಶಿಶುಃ ಶುಭಃ ||’

ವಾದಿರಾಜಯತಿಗಳು—ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥೋಕ್ತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣ
ಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿವೆ.
ಲಕ್ಷಣಶ್ಲೋಕವೂ ‘ತ್ರಿವೃಧುಸ್ತ್ರಿವೃಧು ಗಂಭೀರಃ’ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಇದು
ಮುದ್ರಣದೋಷವಿರಬೇಕು ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

ಪ್ರತಿಮಾನಿರ್ಮಾಣ

ಪ್ರತಿಮಾರ್ಥಂ ವ್ರಜನ್ವಂಚಧ್ವನಿಭಿರ್ಮುಂಗಲೈರ್ಯುತಃ |

ಗತ್ವಾ ಶುಚಿಸ್ಥಲಂ ತತ್ರ ಶಿಲಾಂ ಚೈವ ಪರೀಕ್ಷಯೇತ್ || ೩೯ ||

ಪ್ರತಿಮೆಗಾಗಿ ಶಿಲೆಯನ್ನು ತರಹೊರಟವನು ಪಂಚಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡು, ಮಂಗಲದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪವಿತ್ರವಾದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ನಡೆದು ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಧ್ವನಿಭೇದೇನ^೧ ವಿಜ್ಞಾಯ ಶಿಲಾಂ ಗರ್ಭವತೀಂ ತ್ಯಜೇತ್ |

ಮೂಲಮಂತ್ರಂ ಜಪನ್^೨ ವಿಷ್ಣುಂ ಧ್ಯಾಯಂಸ್ತಿಷ್ಠೇದುಪೋಷಿತಃ |

ವಾರ್ಷೀ ಚೇದ್ಯಜ್ಞವೃಕ್ಷಸ್ಯ^೩ ಸಾರೇಣೈವ ತು ಕಾರಯೇತ್ || ೪೦ ||

೧ ಪಂಚಧ್ವನಿಗಳಿಂದರೆ— (೧) ಕೋಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆವಂಥ ನಗಾರಿ ಮೊದಲಾದುವು, (೨) ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವಂಥ ಮೃದಂಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು, (೩) ಬೆರಳು ತುದಿಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವಂಥ ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದುವು, (೪) ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವಂಥ ತಾಳ ಮೊದಲಾದುವು ಮತ್ತು (೫) ಬಾಯಿಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವಂಥ ಕೊಳಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.

‘ದಂಡಾಹತಕರಾಹತನಖಾಹತಪರಸ್ಪರಾಹತಮುಖಜಭೇದೇನ ಪಂಚವಿಧೈರ್ವ್ರಜನಿಭಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ |’ (ನಾರಾಯಣೇಯ)

೨ ‘ಸುವರ್ಣಂ ರಜತಂ ದೂರ್ವಾ ಹರಿದ್ರಾ ಮಧುಸರ್ಪಿಷೀ |

ಅಕ್ಷತಾಃ ಸರ್ಷಪಾಶ್ಚೈವ ಮಂಗಲಾಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ ||’

೩ ‘ಧ್ವನಿಶ್ಚ ಶಿಥಿಲೋ ಯಾಸು ಸ್ಪರ್ಶ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶಾಪಿ ನಾ |

ತಾಸು ಗರ್ಭಾಃ ಸ್ಫುಟಂ ಸಂತಿ’ (ಪಾದ್ಮ)

‘ಗರ್ಭವತ್ಯಃ ಶಿಲಾ ವರ್ಜ್ಯಾ ಗರ್ಭಾಶ್ಚಾಂತರವಸ್ಥಿತಾಃ |

ಯಥೋಲ್ಬಂ ವರ್ತತೇ ಗರ್ಭೇ’

‘ಶಿಲಾಂತರ್ಮಂಡೂಕಾವಸ್ಥಾನಂ ಚ ಗರ್ಭ ಇತ್ಯಾಹುಃ’ (ನಾರಾಯಣೇಯ)

೪ ‘ದೇವದಾರುಃ ಶಮೀ ಬಿಲ್ವೋ ಮಧುಃಖದಿರಕಸ್ತಥಾ |

ಅರಿಷ್ಟೋ ರಾಜವೃಕ್ಷಶ್ಚ ಚಂದನೋಶ್ವತ್ಥ ಇತ್ಯಮೀ |

ಶಸ್ತವ್ಯಕ್ಷಾಃ’ (ಶೇಖರ)

‘ಅಶ್ವತ್ಥ ನಿರ್ಮಿತಾ ಪೂಜ್ಯಾ ರಾಜ್ಯಕಾಮೇನ ಧಾಮನಿ |

ನ್ಯಗ್ರೋಧನಿರ್ಮಿತಂ ಬಿಂಬಂ ವಂಶವಿಸ್ತಾರಕಾರಣಮ್ ||’

[‘ಮಧುಃ=The Asoka tree’ (V. S. Apte).

‘ಅರಿಷ್ಟಃ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಃ’ (ಅಭಿಧಾನರತ್ನಮಾಲೆ).

‘ಸರ್ವತೋಭದ್ರಃ=The Nimba tree’ (V. S. Apte).]

ಧ್ವನಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಂದ ಟೋಳ್ಳಾದ ಶಿಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನರಿತುಕೊಂಡು ಅವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು. ಮರೀಕ್ಷಿಸಿದ ನಂತರ ಮೂಲಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಉಪವಾಸವಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಆ ರಾತ್ರಿ ಅಲ್ಲಿ ತಂಗಬೇಕು. ಮರದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಿದ್ದರೆ ಯಜ್ಞಯೋಗ್ಯವಾದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಾರಭಾಗವಿಂದಲೇ ಮಾಡಬೇಕು.

ಬಲಿದಾನಂ ಚ ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಧಾನೇನೈವ ಕಥ್ಯತೇ |

ಅಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾನ್ನ ವಿಸ್ತರವಿರೋಧಿತಾ

|| ೪೧ ||

ಶಿಲೆಯನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವ ಮೊದಲು ಬಲಿಹರಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಅದರ ವಿಧಿಯು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮುಂದೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಿಹರಣವಿಧಿಯು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದು ಸೂಡಿಯೇ ತೀರಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ದತ್ತೋಪಹಾರಂ^೧ ಹರಯೇ ತದ್ಭೂತೇಭ್ಯೋ^೨ ಬಲಿಂ ಹರೇತ್ |

ಪ್ರಾಚ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಿಷ್ಣು ಭೂತೇಭ್ಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯಖಿಲದಿಕ್ಷು ಚ^೩ || ೪೨ ||

ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮೂಲಮಂತ್ರದಿಂದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನರ್ಪಿಸಿ, ಕುಮುದಾದಿ ವಿಷ್ಣು ಪಾರ್ಷ್ವದರಿಗೂ ಪ್ರಾಚ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಿಷ್ಣು ಭೂತೇಭ್ಯೋ ನಮಃ^೪, 'ದಾಪ್ರೀಣೇಭ್ಯೋ ವಿಷ್ಣು ಭೂತೇಭ್ಯೋ ನಮಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಲಿಯನ್ನರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ದಿಕ್ಪಾಲರನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಆದಾಯ ವಿಷ್ಣು ಭೂತೇಭ್ಯೋ ಲೋಕಪೇಭ್ಯಸ್ತಥಾ ಹರೇಃ |

ಅನುಜ್ಞಾಮುದ್ಧರೇದ್ವೈಕ್ಷಂ ಶಿಲಾಂ ನಾ ಪ್ರತಿನಾಕೃತೇ || ೪೩ ||

ದಿಕ್ಪತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಹರಿಪಾರ್ಷ್ವದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೂ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಪ್ರತಿಮೆ ಕಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೃಕ್ಷವನ್ನಾಗಲಿ ಶಿಲೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಕಂಡರಿಸಬೇಕು.

೧ 'ಉಪಹಾರಂ=ನೈವೇದ್ಯಂ, ಮೂಲಮಂತ್ರೇಣೇತಿ ಶೇಷಃ।' (ನಾರಾಯಣೇಯ)

೨ ಎಂಟು ವಿಷ್ಣು ಭೂತಗಳ ಹೆಸರು ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ—

‘ಕುಮುದಃ ಕುಮುದಾಕ್ಷಶ್ಚ ಪುಂಡರೀಕಶ್ಚ ನಾಮನಃ |

ಶಂಕುಕರ್ಣಃ ಸ್ವರ್ಣನೇತ್ರಃ ಸುಮುಖಃ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ||’

೩ 'ಚಶಬ್ದಾತ್ ಇಂದ್ರಾದಿಲೋಕಪಾಲೇಭ್ಯಶ್ಚ ಬಲಿಂ ಹರೇತ್ |' (ಭಲಾ.)

ಪ್ರತಿನಾಂ ಪಿಂಡಿಕಾಂ^೧ ಪೀತಂ ಶಿಲಾಭಿನ್ನು ಪ್ರಿಚಾತಿಭಿಃ |
ಸ್ವರಸ್ಥೂಲತ್ವಭೇದೇನ ಪುಂಸ್ತ್ವಾದ್ಯಾ ಜಾತಿತಃ ಶಿಲಾಃ |
ಪುಂಶಿಲಾ ಪ್ರತಿನಾರ್ಥಂ ತು ಸ್ತ್ರೀಶಿಲಾ ಪೀತಸ್ತ್ವಪ್ತಯೇ || ೪೪ ||

ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷ-ನಪುಂಸಕ ಎಂದು ಮೂರು ಜಾತಿಗಳುಂಟು. ಸ್ವರಗಳ ಏರಿಕೆಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಈ ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು.^೨ ಅದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷಶಿಲೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಮೆಗಾಗಿರೂ ಸ್ತ್ರೀಶಿಲೆಯನ್ನು ಪೀತಕ್ಕಾಗಿರೂ ನಪುಂಸಕಶಿಲೆಯನ್ನು ಪೀತದ ಅಡಗಲ್ಲಿಗಾಗಿರೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು.

೧ 'ಪಿಂಡಿಕಾ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಎರಡು ತೆರನಾಗಿ ಅರ್ಥ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಪಿಂಡಿಕಾ' ಎಂದರೆ ಪೀತದ ಅಡಗಲ್ಲ, ಇನ್ನೊಂದು ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀಮೆಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಒರಳಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ತೆರನಾದ ಕಲ್ಲು.

'ಪೀರಾಧೋಭಾಗೇ ಯಾ ಶಿಲಾ ಸಾ ಪಿಂಡಿಕೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಪ್ರತಿನಾಯಾ ಆಧಾರಭೂತ ಉಲೂಖಲಾಕಾರಶಿಲಾವಿಶೇಷಃ ಪಿಂಡಿಕೇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಪ್ಯಾಹುಃ |' (ಛಲಾರೀಯ)

'ಪೀರಾಧೋಭಾಗೇ ಯಾ ಶಿಲಾ ಸ್ಥಾನೃತೇ ಸಾ ಪಿಂಡಿಕೇತ್ಯಾಹುಃ | ಪ್ರತಿನಾಯಾ ಆಧಾರಭೂತ ಉಲೂಖಲಾಕಾರಃ ಶಿಲಾವಿಶೇಷಃ ಪಿಂಡಿಕೇತಿ ಕೇಚಿದಾಹುಃ |' (ನಾರಾಯಣೀಯ)

ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ 'ಪಿಂಡಿಕಾ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪೀತ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ—

'ಪಿಂಡಿಕಾಲಕ್ಷಣಂ ವಕ್ಷ್ಯೇ ಯಥಾವದನುಪೂರ್ವಶಃ |

ಪೀಠೋಚ್ಚ್ರಾಯಂ ಯಥಾವಚ್ಚ ಭಾಗಾನ್ ಷೋಡಶ ಕಾರಯೇತ್ ||

ನಾರಿಸಿರ್ಗಮನಾರ್ಥಂ ತು ತತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವ್ರಣಾಲಿಕಾ |

ಪೀಠಿಕಾನಾಂ ತು ಸರ್ವಸಾಮೇತತ್ವಾನುಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಮ್ ||' (ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ)

೨ 'ಯಾ ಶಿಲಾ ಬ್ರುವತೇ ನಾದಂ ಕಾಂಸ್ಯಘಂಟಾನಾದವತ್ |

ಮೂಲೇ ಮಧ್ಯೇ ತಥಾಚಾಗ್ರೇ ಪುಂಲಿಂಗೇತಿ ಚ ಸಾ ಸ್ಕೃತಾ ||

ತದೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಯತ್ರ ಮಂದಂ ಮಂದಂ ವ್ರದೃಶ್ಯತೇ |

ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇತಿ ಸ್ಕೃತಾ ಸಾ ಚ ಭಿನ್ನಕಾಂಸ್ಯಧ್ವನಿಸ್ತು ಯಾ |

ನಪುಂಸಕೇತಿ ಸಾ ಜ್ಞೇಯಾ ನ ಯತ್ಪ್ರೇತದ್ವಯಂ ಭವೇತ್ ||

ಪುಂಲಿಂಗಾತ್ಪ್ರತಿನಾ ಕಾರ್ಯಾ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಾತ್ಪಾದಪೀತಕಮ್ |

ಪಿಂಡಿಕಾರ್ಥಂ ತು ಸಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಯಾ ವರ್ಣಲಕ್ಷಣಾ ||' (ಹಯಶೀರ್ಷ)

ವೇದಮಂಗಲಘೋಷೇಣ ವಾದ್ಯೈಸ್ತತ್ಪ್ರತಿನಾಂ ಹರೇತ್ |

ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಕಡೆದ ಪ್ರತಿಸುಯನ್ನು-ವೇದಘೋಷ, ವಾದ್ಯ
ನಿನದ ವೊಕ್ಕಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ನುನೆಗೆ ತರಬೇಕು.^೧

‘ಘಂಟಾನಾದಾ ತು ಪುಂಲಿಂಗಾ ಧ್ವನಿಹೀನಾ ನಪುಂಸಕಾ |

ಸ್ತ್ರೀಽಲಿಲಾ ತಾರನಾದಾ ಸ್ವಾತ್ ಬಾಲಾ ಹ್ರಸ್ವಧ್ವನಿಃ ಶಿಲಾ |

ತಾರಶಬ್ದಾ ತು ತರುಣೇ ವೃದ್ಧಾ ದೀರ್ಘಸ್ವರಾ ಮತಾ ||’ (ಸಿದ್ಧಾಂತಶೇಖರ)

ಪ್ರತಿನಾನ್ವರ್ತನವು ವಿಧಾನವನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ—

‘ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಚ ಶಿಲಾಯಾಶ್ಚ ಗ್ರಹಣೇ ನಿಧಿರುಚ್ಯತೇ |

ಸುವಾರೇ ಸುತಿಥೌ ಯೋಗೇ ಸ್ಪರ್ಶೇ ಸುಕರಣಾನ್ವಿತೇ ||

ಅಪೂರ್ಯಮಾಣವಕ್ಷೇ ತು ಸುಗ್ರಹೇ ಚೋತ್ತರಾಯಣೇ |

ಯಜಮಾನಾನುಕೂಲೈನ ಪ್ರತಿಮಾರ್ಥಂ ವ್ರಜೇದ್ಗುರುಃ ||

ನಿಪುಣೈಃ ಶಿಲ್ಪಿಭಿಃ ಸಾರ್ವಂ ಸಹಾಯೈರ್ಬಲವತ್ತರೈಃ |

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ವಾಚಯಿತ್ವಾ ತು ಕುರ್ಯಾನ್ಮಂಗಲದರ್ಶನಮ್ ||

ಗೀತನಾದ್ಯರವೈರ್ಘಂಷಾ ಯಾತ್ರಾ ಸ್ವಾಧ್ಯಾನ್ವಿತಾ ನೃಣಾಮ್ |

ಪ್ರಾಚೀದಿಶಮಧೋದೀಚೀನ್ಮುಖಾನೀಂ ವಾ ವ್ರಜೇದ್ಗುರುಃ ||

ಏಕವರ್ತಾಂ ಶಿಲಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಬಾಹ್ಯದೋಷವಿವರ್ಜಿತಾಮ್ |

ಪ್ಲಾವ್ನ ತೋಯೇನ ಪೂತೇನ ಶುಭ್ರವಸ್ತ್ರೇಣ ವೇಷ್ಠಯೇತ್ ||

ಗಂಧೈಃ ಪುಷ್ಪೈಶ್ಚ ಧೂಪೈಶ್ಚ ನೈವೇದ್ಯೈಃ ಪೂಜಯೇಚ್ಛಿಲಾಮ್ |

ತತಸ್ತು ಮೂಲಮಂತ್ರೇಣ ಅಜ್ಞೇನಾಷ್ಟಾಹುತಿಂ ಹುನೇತ್ ||

ಏವಂ ಸಂತರ್ಪ್ಯ ಸಂಜಪ್ತ್ಯ ದದ್ಯಾದ್ಭೂತಬಲಿಂ ಬುಧಃ |

ಪಶ್ಚಿಮೇ ದರ್ಭಶಯ್ಯಾಯಾಂ ವಿಶೇತ್ತಾಂ ರಜನೀಂ ಗುರುಃ ||

ನಿರಾಹಾರಸ್ಥಿ ತೋ ಭೂತ್ವಾ ಶಿಲ್ಪಿಭಿಃ ಸಹ ದೇಶಿಕಃ |

ಅಪರೇಽಹನಿ ಸಂವ್ರಾನ್ತೇ ಶಿಲಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ಮೂಜ್ಯ ಚ |

ಹರಿಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಚ ತಚ್ಛ್ರವಂ ಪ್ರದದ್ಯಾಚ್ಛಿಲ್ಪಿನೇ ಗುರುಃ ||

ಮುಖಂ ಪೃಷ್ಠಂ ಶಿರೋಮೂಲಂ ಶಿಲ್ಪಿನೇ ದರ್ಶಯೇದ್ಗುರುಃ |

ತತಃ ಶಿಲ್ಪೀ ಟಂಕಹಸ್ತಭೇದಯೇಚ್ಛ ಶಿಲಾಂ ತರುಮ್ ||’ (ಹಯಶೀರ್ಷ)

೧ ‘ಅನಯೇಚ್ಛಂಖನಿಘೋಷೈರ್ಗೀತಮಂಗಲನಿಸ್ತನೈಃ |

ಯುಗ್ಮಜುಃಸಾನುಶಬ್ದೈಶ್ಚ ಪ್ರತಿನಾಂ ಕಾರಿತಾಂ ಗೃಹಮ್ ||’

ದೇವಾಲಯಯೋಗ್ಯಸ್ಥಲ

ಪ್ರಾಗುದತ್ತವಣೀ ದೇಶೇ ಕುರ್ಯಾದ್ದೇವಾಲಯಂ ಸುಧೀಃ || ೪೫ ||

ಯಾವೆಡೆಗೆ ಬಿಡ್ಡ ನೀರು ಪೂರ್ವ, ಉತ್ತರ, ಅಥವಾ ಈಶಾನ್ಯಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿದುಹೋಗುವುದೋ ಅಂಥ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು.^೧

ರಾಮಾನುಜೇ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಪಶ್ಚಾದ್ಧಿರ್ಯಗ್ರ ಏವ ನಾ |

ಮಧ್ಯೇ ನಾ ಗ್ರಾಮಪುರಯೋರ್ವಿಶಾಲೇ ಸುಶುಚೌ ತಥಾ || ೪೬ ||

೧ 'ಪ್ರಾಗುದತ್ತವಣಿ ಇತಿ ಪದಂ ಪ್ರಾಕ್ತವಣೇ, ಉದತ್ತವಣೇ, ಪ್ರಾಗುದಗ್ಮಿ-ಶಾನೀ, ತತ್ತವಣೇ ನೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ | ತದುಕ್ತಂ ನಾರದೇನ—

‘ಅತ್ಯಂತವೃದ್ಧಿದಂ ನೃಣಾಮೀಶಾನಪ್ರಾಗುದತ್ತವಣಮ್ |

ಅನ್ಯದಿಕ್ಪುಷ್ಪವಂ ತೇಷಾಂ ಶಶ್ವದತ್ಯಂತದೂಷದಮ್ |’ ಇತಿ |’ (ಭಲಾ.)

೨ ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡ್ಡ ನೀರು ಮೂಡುಬದಿಗೆ ಹರಿವುದೋ ಅದು ಪ್ರಾಚೀನವು. ಬಡಗು ಬದಿಗೆ ಹರಿದರೆ ಅದು ಉದೀಚೀನವು ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಹರಿದರೆ ಪ್ರಾಗುದತ್ತವಣಿ ಅಥವಾ ಈಶಾನ್ಯವು.

ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಿಯದ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ ತೆರನಾಗಿದೆ—‘ಪ್ರಾಗುದತ್ತವಣಿ’ ಸ್ಥಲ ಎಂದರೆ— ಅವರ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ತಾಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ವೃದೇಶ.

‘ಈಷದುತ್ತರಸಂಬಧೇ ಪ್ರಾಗ್ಗೇಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ’ (ನಾರಾಯಣಿಯ)

ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ತಾಗಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಆಯಿತು. ‘ಐಶಾನೀಂ ದಿಶಮೇಕಾಂ ತು ವಿನಾ’ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಬಾರದು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಅರ್ಥ ಹೇಗೆ ಸ್ವರಸವಾಗಬಹುದು ಎನ್ನುವುದು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ನಮಸ್ಕೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಹದಿನಾರು ದಿಗ್ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೂಡಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಅವರ ಸಮಾಧಾನವೂ ಹೃದಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿರಬಹುದು.

೩ ‘ಸಲಿಲೋದ್ಭವನಯುಕ್ತೇಷು ಕೃತೇಷ್ವಕೃತಕೇಷು ಚ |

ಸ್ಥಾನೇಷ್ವೇತೇಷು ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಮುಪಗಚ್ಛಂತಿ ದೇವತಾಃ ||

ಸರಸ್ಸು ನಲಿನಾಚ್ಛನ್ನನಿರಸ್ತರವಿರಶ್ಮಿಷು |

ವನೋಪಾಂತನದೀಶೈಲನಿರ್ಝರೋಪಾಂತಫಲಮಿಷು |

ರಮಂತೇ ದೇವತಾ ನಿತ್ಯಂ ಪುರುಷೋದ್ಭವನವತ್ಸು ಚ ||’ (ವರಾಹಸಂಹಿತಾ)

೪ ‘ಗ್ರಾಮೋ ಬಹುಜನಾಕೀರ್ಣೋ ರಾಜರಾಜಾಶ್ರಯಂ ಪುರಮ್ |’

ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮ ಪುರಗಳ ಸಂಧಿಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಭಲಾರಿಯದ ಅರ್ಥವಾದರೆ—

ಐಶಾನೀಂ ದಿಶಮೇಕಾಂ ತು ವಿನೋದಕವಿವರ್ಜಿತೇ |

ಜಲಾಶಯಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ವಾ ಶಿಲಾವೃಕ್ಷಾದಿವರ್ಜಿತೇ || ೪೭ ||

ಶ್ವಶಾನಾದಿಕದೇಶಾನಾಂ ವಿದೂರೇ ಸುಮನೋಹರೇ |

‘ಕಿಷ್ಕುದ್ವಾದಶತೋಽನೂನಂ ಕುರ್ಯಾದ್ವೇವಾಲಾಯಸ್ಥಲಮ್ ||

ನಾರಾಯಣೀಯದಲ್ಲಿ- ಗ್ರಾಮದ ನಡುವೆ ಅಥವಾ ಪುರದ ನಡುವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಗ್ರಾಮಮಧ್ಯೇ ಪುರಮಧ್ಯೇ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ’ (ನಾರಾಯಣೀಯ)

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗಿಲ್ಲ- ವಿವಿಧ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಯ್ದು ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ.

೧ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈಶಾನ್ಯ ಒಂದು ದಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಲ ಉದಕ ರಹಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಸೋದಕವಾದರೂ ಚಿಂತಿಲ್ಲ ಎಂದೂ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿರಬಹುದು ಎಂದು ಅದನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಐಶಾನ್ಯಾಂ ಯದ್ಬುದಕಂ ತರ್ಹಿ ತತ್ರ ನ ದೋಷಃ | ಅನ್ಯಾಸು ಸಪ್ತಮ ದಿಕ್ಪಾದಕರಹಿತೇಷು ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |’ (ಭಲಾರೀಯ)

ಅದರ ಈ ಅರ್ಥದ ಔಚಿತ್ಯದ ಕುರಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ‘ಉದಕವಿವರ್ಜಿತೇ’ ಎನ್ನುವ ಪದಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಚಿಹ್ನೆಯಿಲ್ಲದ ಬಂಜರು ಭೂಮಿ ಎಂದೇನೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಆಚಾರ್ಯರೇ ‘ಜಲಾಶಯಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ವಾ’ ಎಂದು ನೀರಿನ ನಡುವೆ ದೇಗುಲ ಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಿಂದ ‘ಉದಕವಿವರ್ಜಿತೇ’ ಎನ್ನುವ ಪದಕ್ಕೆ ಮಕ್ಕಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರುನಿಂತು ಕೊಳಚೆಯಾಗುವುದು ಮುಂತಾದ ನೀರಿನ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ನಾರಾಯಣೀಯದಲ್ಲೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಉದಕವಿವರ್ಜಿತೇಽಉದಕಬಾಧಾರಹಿತೇ’ (ನಾರಾಯಣೀಯ)

ಎಂದ ಮೇಲೆ ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಪೀಡೆ ಇರಬಹುದು ಎಂದರ್ಥವೇ? ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥ ಏಕೋ ಸ್ವಲ್ಪ ತೊಡಕಾಗಿದೆ. ಅದು ತನ್ನ ದೃಢತೆಗಾಗಿ ವಿಧ್ವಾಂಸರ ಮುಖವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದೆ.

‘ಉದಕವಿವರ್ಜಿತೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ‘ಶಿಲಾವೃಕ್ಷಾದಿವಿವರ್ಜಿತೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಲು-ಮರಗಳ ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ಹೊರತು-ಅಸುಪಾಸಿನಲ್ಲಿ ಮರಗಳೇ-ಕಲ್ಲುಗಳೇ ಇರಬಾರದೆಂದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ನಾತಾವರಣ ಸುಖಕರವಾಗಿರಬೇಕು, ಸುಂದರವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

‘ಶಿಲಾವೃಕ್ಷಾದಿವಿವರ್ಜಿತ ಇತ್ಯಸ್ಯಾವ್ಯಯಮೇವಾರ್ಥಃ |’ (ನಾರಾಯಣೀಯ)

೨ ‘ಕಿಷ್ಕು’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ೧೦ ಅಂಗುಲ, ೨೪ ಅಂಗುಲ, ಇತ್ಯಾದಿ

ಗ್ರಾಮದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಮದಲ್ಲಿ ಹೂಡೋಟಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ, ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ, ಪತ್ತನ-ರಾಜಧಾನಿಗಳ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸರೋವರದ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ, ಮುಕೇಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಂತು ಕೊಳಚೆಯಾಗದೆ ನಿರ್ಮಲವೂ ವಿಶಾಲವೂ ಆಗಿದ್ದು ಕಲ್ಲು-ಮರಗಳ ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದೆಡೆಯಲ್ಲಿ, ಶ್ವಶಾನಕೇರಿಗಳಿಂದ ದೂರವಾಗಿದ್ದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನೀವ ಸುಂದರ ತಾಣದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಕಿಷ್ಟು (೫೦೪ ಅಂಗುಲಗಳು)ಗಳಿಗೆ ಕಮ್ಮಿಯಿರದಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾದ ದೇವಾಲಯ ಸ್ಥಲವನ್ನು ಆರಿಸಬೇಕು.

ದ್ವಿಗುಣಂ ಚತುರ್ಗುಣಂ ವಾಽಪಿ ಶತಕಿಷ್ಟಪ್ರಮಾಣಕಮ್ |

೨೪ ಕಿಷ್ಟು(೧೦೦೮ ಅಂಗುಲ)ಗಳು, ೪೮ ಕಿಷ್ಟು(೨೦೧೬ ಅಂಗುಲ)ಗಳು ಅಥವಾ ೧೦೦ ಕಿಷ್ಟು(೪೦೦೦ ಅಂಗುಲ)ಗಳಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿಯಾದರೂ ಕಟ್ಟಬಹುದು.

ಕೃತ್ವಾ ಭೂಶೋಧನಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಾರ್ಥಪುಂಮಾನತಸ್ತ್ವಧಃ |

ಕೇಶಾಂಗಾರಾಸ್ಥಿವಲ್ಮೀಕಲೋಷ್ಠಾಶ್ವಾದಿವಿವರ್ಜಿತೇ || ೪೯ ||

ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿವೃತ್ತವಾದ ಅರ್ಥ ೪೨ ಅಂಗುಲವೆಂದು. ಅದೇ ಅದರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೂ ಆದ ಅರ್ಥ—

‘ಪ್ರಕೋಷ್ಠೇ ವಿಸ್ತೃತೇ ಕಿಷ್ಟದ್ವಿಚತ್ವಾರಿಂಶದಂಗುಲೇ |’ (ಅಮರಶೇಷ) ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾದ ಆದಿತ್ಯಪುರಾಣದ ವಚನದಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ—

‘ಕಿಷ್ಟಃ ಸ್ತುತೋ ದ್ವಿರತ್ನಿ ಸ್ತು ದ್ವಿಚತ್ವಾರಿಂಶದಂಗುಲಃ |’

೧ ಒಂದೂವರೆ ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥ ೭|| ರತ್ನಿಗಳು. ಅದರಿಂದಲೇ ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ‘ಪಂಚರತ್ನಃ ಪುರುಷಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರತ್ನಿಯ ನಿಜವಾದ ಅಳತೆ ೨೧ ಅಂಗುಲಗಳು.

‘ರತ್ನಿ ಸ್ತುಂಗುಲಿಪರ್ವಣಿ ವಿಜ್ಞೇಯಸ್ತೇಕವಿಂಶತಿಃ |’ (ಆದಿತ್ಯಪುರಾಣ)

ಅದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ರತ್ನಿ ಅಂದರೆ ೨೪ ಅಂಗುಲ ಅಥವಾ ೧ ಹಸ್ತ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಂಗುಲೋ ರತ್ನಿಃ’ ಎಂದು ಮುಂದೆ ವಿವರಣೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ‘ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣಂ ತು ಪಂಚಹಸ್ತಂ’ ಎಂದು ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ವಿವರಣೆಯಿದೆ. ಅದರಿಂದ ‘ಸಾರ್ಥಪುಂಮಾನ’ ಎಂದರೆ ೧೮೦ ಅಂಗುಲಗಳು.

೨ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ‘ಲೋಷ್ಠ’ ಎಂದರೆ ಮುಚ್ಚಿನ ಗಟ್ಟಿ ಎಂತಲೂ, ‘ಅಶ್ವ’ ಎಂದರೆ ಕಲ್ಲು—ಆರೆ ಎಂತಲೂ ಅರ್ಥ. ಪ್ರದೇಶದ ಸ್ವಚ್ಛತೆಯನ್ನು ಹದಗಡಿಸುವ—ಮುಣ್ಣು ಕಲ್ಲುಗಳು ಇರಬಾರದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಹರಿಂ ತತ್ರಾಪಿ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಬಲಿಂ ದತ್ತಾ ಚ ಪೂರ್ವವತ್ |

ಮೃದ್ಧಾರುಶೈಲೈರ್ಲೋಹೈರ್ವಾ ಕುರ್ಯಾದ್ಧೇವಾಲಯಂ ದೃಢಮ್ ||

ಒಂದೊಂದರಿ ಅಕ್ಕಿನ ವರೆಗೆ ನೆಲದಡಿಯನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ-ಕೂದಲು, ಮಸಿ, ಎಲುವು, ಹುತ್ತ, ಕಲ್ಲು ನೋದಲಾದ ಕಶ್ತುಲವಿಲ್ಲದ ನೆಲದಲ್ಲಿ-ಅಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪೂಜಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಹರಣವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು; ಆ ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣು, ಮರ, ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ ಇವುಗಳಿಂದ ಯಥಾನುಕೂಲ ದೃಢವಾದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು.

ದೀರ್ಘಾಸ್ತು ಕಲಮಾಸ್ತಿಸ್ತಿಸ್ತಿಯಗಷ್ಟಯವೋದರಾಃ^೧ |

‘ಅಶ್ವನ್=A stone, A hard stone, rock.’ ‘ಲೋಷ್ಠಃ=A clod, a lump of earth’ (V. S. Apte)

ಈ ಅರ್ಧವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡೇ ಗೀತೆಯ ೩ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವ ಅನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ೧೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೨೪ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಸಮಲೋಷ್ಠಾಶ್ಚ ಕಾಂಚನಃ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅದರೆ—ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲೂ, ನಾರಾಯಣೀಯದಲ್ಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಕೃತಿ ನೆರಿಸುವ ಅರ್ಧವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ‘ಲೋಷ್ಠಾಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ—ಒಂದು ಪಾತಿಯ ಉರುಟಾದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಭಲಾರೀಯದ ಅರ್ಥ.

‘ಲೋಷ್ಠಾಶ್ಚಾ=ವರ್ತುಲವಾಷಾಣಃ |’ (ಭಲಾರೀಯ)

ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥ ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಏಕೆ ಎನ್ನುವುದು ಚರ್ಚಾಸ್ಪದವಾದ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಮಣ್ಣಿನ ಗಟ್ಟಿಯಂತಿರುವ ಕಲ್ಲು (ಲೋಷ್ಠ ಸದೃಶಃ ಅಶ್ವಾ) ಎಂದು ಅವರ ಅರ್ಥವಿರಬಹುದು.

ನಾರಾಯಣೀಯದ ಪ್ರಕಾರ ‘ವಲ್ಮೀಕಲೋಷ್ಠ’ ಎಂಬುದು ಸಮಸ್ತಪದ. ‘ಹುತ್ತಬೆಳೆದ ಮಣ್ಣಿನ ಗಟ್ಟಿ’ ಎಂದರ್ಥ.

‘ವಲ್ಮೀಕಲೋಷ್ಠಶಬ್ದೇನ ವಲ್ಮೀಕಜನಕೋ ವಲ್ಮೀಕಾಶ್ರಯೋ ಲೋಷ್ಠ-ವಿಶೇಷ ಉಚ್ಯತೇ |’ (ನಾರಾಯಣೀಯ)

ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

೧ ‘ಕಲಮಃ=Rice which is sown in May-June and ripens in December-January.’ (V. S. Apte)

‘ವಿನ್ಯಸ್ತೈಸ್ತಿಯಗಷ್ಟಾಭಿಯವೈರ್ಮಾನಾಂತರಾಂಗುಲಮ್ |

ಶಾಲಿಭರ್ವಾ ಋಜುನ್ಯಸ್ತೈಸ್ತಿಭಿರ್ಮಾನಾಂತರಂ ಭವೇತ್ ||’ (ಸಂಚರಾತ್ರ)

ಕಲಮ-ಶಾಲಿಪದಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾಗಿವೆ.

೨ ಯವಃ=A measure of length equal to $\frac{1}{4}$ or $\frac{1}{8}$ of an *angula*’ (V. S. Apte)

‘ಯವೋದರ್ಮರಂಗುಲಮಷ್ಟಸಂಖ್ಯಾಃ |’ (ಭಾಸ್ಕರಾಚಾರ್ಯ)

ಅಂಗುಲ್ಯಾ ಮಧ್ಯರೇಖಾಯಾಃ ಸಮಾ ಲಕ್ಷಣತಃ ಸ್ಪೃತಾಃ || ೫೦ ||

ಒಂದರ ತುದಿಗೊಂದರಂತೆ ಉದ್ದವಾಗಿಟ್ಟು ಮೂರು ಶಾಲಿ ಅಕ್ಷಿಯೂ, ಒಂದರ ನಡುವಿಗೊಂದನ್ನು ತಾಗಿಸಿ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಎಂಟು ಜನಿಗೋಧಿಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಉದ್ದವೂ ಹೆಬ್ಬಿರಳಿನ ನಡುವಿನ ರೇಖೆಯೂ ಇವು ಮೂರೂ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಸಮನಾಗಿವೆ.

ಸ್ವಾಂಗುಲ್ಯಾ ಮಧ್ಯರೇಖಾ ತು ಪ್ರತಿನಾದಿಷು ಲಕ್ಷಣಮ್^೧ |
ಹ್ರಸ್ವಮಧ್ಯೋಚ್ಚಭೇದೇನ ತತ್ತನ್ಮಾನಂ ಸಮಸ್ತಶಃ^೨ |

೧ 'ಯವಃ=Barley' (V. S Apte)

‘ವಸಂತೇ ಸರ್ವಸಸ್ಯಾನಾಂ ಜಾಯತೇ ವತ್ರ ಶಾತನಮ್ |

ಮೋದಮಾನಾಶ್ಚ ತಿವೃಂತಿ ಯವಾಃ ಕಣಿಶತಾಲಿನಃ ||’

‘ಯವಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ಣಾ ನ ಭವಂತಿ ಶಾಲಯಃ’ (ಮೃಚ್ಛಕಟಿಕ)

‘ಯವಾಃ ವ್ರೀಹಿವೃತ್ತಿಭಯೋ ಯಜ್ಞಾಹರ್ಷಃ’ (ನಾರಾಯಣೀಯ)

ಈ ಧಾನ್ಯವನ್ನೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಜನ ಅಥವಾ ಜನಿಗೋದಿಯನ್ನುವರು

೨ ಈ ವಂಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಯಜಮಾನನ ಬೆರಳಿನ ಅಳತೆಯೇ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಅಳತೆಯ ಅಂಗುಲ ಎಂದರ್ಥ ಎಂದು ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಾಂತರವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ದೇವಸ್ಥಾನಾದಿಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಧ ಸರಿಗೂಡಬಹುದಾದರೂ ಹ್ರಸ್ವಪ್ರತಿಮೆ ಮಧ್ಯಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಅರ್ಧ ಸರಿಗೂಡುನಂತಿಲ್ಲ. ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುವ ಅರ್ಧವನ್ನೂ ಅವರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ ಈ ಅರ್ಧವಾದರೆ ವ್ಯಾಸಕವಾಗಿದೆ ಹಿಂದೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದ ‘ಅಹಿಬುರ್ಧ್ವ್ಯಸಂಹಿತೆ’ಯ ವಚನಕ್ಕೂ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ

೩ ಈ ಪಂಕ್ತಿಗೂ ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ತೆರನಾದ ಅರ್ಧವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಗುಲ ಮೂರು ತೆರನಾಗಿದೆ. ೮ ಯವಗಳ ಅಗಲಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಅಂಗುಲ ಒಂದು, ಇದು ಉತ್ತಮ; ೭ ಯವಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದುದು ಇನ್ನೊಂದು, ಇದು ಮಧ್ಯಮ; ೬ ಯವಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದ ಅಂಗುಲವು ಒಂದುಂಟು, ಅದು ಅಧಮ ಹೀಗೆ ಮೂರು ತೆರನಾಗಿ ಅಂಗುಲದ ಅರ್ಧವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ—ಇದು ಅವರು ಬರೆದ ಅರ್ಧ. ಈ ಅರ್ಧ ಸುಂದರವೂ ಪ್ರಸಂಗೋಚಿತವೂ ಆಗಿದ್ದು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಪಾದಿಯಾಗಿ ಅವರು ವಂಚರಾತ್ರವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ತದಷ್ಟಕಂ ಯವಸ್ತೇಷ್ವಾವಂಗುಲಂ ಸಮುದಾಹೃತಮ್ |

ಸಾ ತೂತ್ತಮಾಂಗುಲಿಃ ಸಪ್ತಯವಾ ಸ್ವೇವ ತು ಮಧ್ಯಮಾ |

ಷಡ್ಯವಾ ಸಾಫಮಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಮಾನಾಂಗುಲಮಿತೀರಿತಮ್ ||’

ಪ್ರಾದೇಶದೇಶೈಃ ಪುರುಷಜನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಮ್ || ೫೨ ||

ಅದರೆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಹೆಬ್ಬರಳಿನ ನಡುವಿನ ರೇಖೆಯನ್ನು ಅಂಗುಲವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅ ಅಂಗುಲದಿಂದ ೯೬ ಪಟ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಕೆಳೆಯಬೇಕು. ಅಂಗುಲ ಸಣ್ಣದಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರತಿಮೆಯೂ ಕಿರಿದಾಗುವುದು; ಮಧ್ಯಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯಮವಾಗುವುದು; ಹಿರಿದಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಪ್ರತಿಮೆಯೂ ಹಿರಿದಾಗುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ೧೨ ಅಂಗುಲದ ವರೆಗಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಹ್ರಸ್ವಪ್ರತಿಮೆಯೆಂದೂ, ೨೪ ಅಂಗುಲದ ವರೆಗಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಧ್ಯಮವೆಂದೂ, ಪುರುಷಪರಿಮಾಣದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಉಚ್ಛವೆಂದೂ ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದು. ಇದು ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ೩ ತೆರನಾಗಿ ಅಳೆಯಬಹುದಾದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಿಮಾಣ.^೨

ನಾಸ್ತುತಿಲಿ

ಪ್ರತಿನಾ'ಧ್ಯರ್ಥಕಂ ದ್ವಾರಮೂರ್ಧ್ವಮರ್ಧಂ' ಚ ವಿಸ್ತೃತಿಃ |

ಪ್ರತಿನಾಧ್ಯಪ್ರಮಾಣೇನ ಪೀಠಸ್ಯೋಚ್ಚತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ || ೫೩ ||

ಗರ್ಭಗೃಹದ ಬಾಗಿಲು ಪ್ರತಿಮೆಯಿಂದ ಒಂದೂವರೆ ಪಾಲು ದೊಡ್ಡದಿರ

೧ ಪ್ರಾದೇಶ = ೧೨ ಅಂಗುಲ. ಹಸ್ತ = ೨೪ ಅಂಗುಲ. ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ = ೧೨೦ ಅಂಗುಲ.

‘ವಂಚಕರತ್ನಿ - ಪುರುಷ. ಚತುರತ್ರಿವ್ಯಾಮ್. ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಂಗುಲೋ ರತ್ನಿ ಸ್ತದರ್ಧಂ ಪ್ರಾದೇಶಃ |’

‘ಚತುರ್ವಿಂಶಾಗುಲಃ ಕರಃ’ (ಹಯಶೀರ್ಷ)

೨ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ೧೨ ಅಂಗುಲದೊಳಗಿನ-ಹಸ್ತಪರಿಮಾಣದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಚೀನಬೇಕು.

‘ಅಂಗುಷ್ಠ ಪರ್ವಮಾರಭ್ಯ ವಿತಸ್ತಿಯಾವದೇವ ತು |

ಗೃಹೇಷು ವ್ರತಿನಾ ಕಾರ್ಯಾ ನಾಧಿಕೋನಾ ವ್ರತಸ್ಯತೇ |’ (ಮಾತ್ಸ್ಯ)

೩ ಇಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ಅಳತೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣದ ಪ್ರತಿಮೆಯಾದುದು ಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು ಅದರ ಒಂದೂವರೆ ಪಟ್ಟು ಮಾತ್ರ ಇರಬೇಕೆಂದೇನೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ.

೪ ‘ಅರ್ಧಂ’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಾಗಿಲಿನ ಎತ್ತರದ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಚೆನ್ನ.

‘ಗರ್ಭಗೃಹಂ ತ್ರಿಭಾಗ್ಯಕದ್ವಾರವಿಸ್ತಾರಮಾಚರೇತ್ |

ವಿಸ್ತಾರದ್ವಿಗುಣೋತ್ಪೇಧಂ ದ್ವಾರಂ ಸರ್ವತ್ರ ಕಾರಯೇತ್ ||’ (ಶೇಖರ)

ಬೇಕು. ಬಾಗಿಲಿನ ಅಗಲ ಅದರ ಎತ್ತರದ ಅರ್ಧದಷ್ಟಿರಬೇಕು. ಸೀತದ ಎತ್ತರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಅರ್ಧದಷ್ಟು.

ಉನ್ನತಿಃ ಪಿಂಡಿಕಾಯಾಸ್ತಚ್ಚತುರಂಗುಲಮಾನತಃ^೧ |

ತ್ವಂಗುಲಂ ದ್ವ್ಯಂಗುಲಂ ವಾಽಪಿ ಗೃಹಾಂತಃ ಪ್ರತಿನಾಸನಮ್^೨ |
ಊರ್ಧ್ವಂ ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಕ್ರಮಶಃ ಚಕ್ಷುಷ್ಯಂ ಮಧ್ಯತಃ ಸ್ಪೃಶಮ್ || ೫೪ ||

ಸೀತದ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಎತ್ತರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆಯಿಂದ ೪ ಅಂಗುಲದಷ್ಟು. ೩ ಅಂಗುಲ ಅಥವಾ ೨ ಅಂಗುಲದ ಅಡಿಗಲ್ಲಾದರೂ ಚಿಂತಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮೇಲುಗಡೆ ಪ್ರತಿಮೆಯಷ್ಟೆ ಅವಕಾಶವಿರಬೇಕು. ಕ್ರಮೇಣ ಕುಗ್ಗುತ್ತಾ ಮೌಳಿಯ ಒದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಯ ನೆತ್ತಿಗೆ ಸಮಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕು.

ತಾವದುಚ್ಚಂ ಬಹಿಶ್ಚೈವ ಯದ್ಭೇಕಶಿಖರಂ ಭವೇತ್ |

ಅಧೋಽಚ್ಚಮಥವಾಽಪಿ ಸ್ಯಾದಧಸ್ತಾತ್ಪ್ರತಿನೋನ್ನತಮ್^೩ |

ತತೋ ದ್ವಿಗುಣಮಾನಂ ವಾ ಸಾರ್ಧಪ್ರತಿಸುಮೇವ ವಾ || ೫೫ ||

೧ ತಸ್ಯಾಃ=ಪ್ರತಿನಾಯಾ ಅಂಗುಲಮಾನತಶ್ಚತುರಂಗುಲಮ್ |

‘ಪಿಂಡಿಕಾಯಾಸ್ತ ಚತುರಂಗುಲಮಾನತಃ |’ ಎಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಾತ.

೨ ಗೃಹಾಂತಃ, ತತ್ರಾಪಿ ಮಧ್ಯತಃ=ಪ್ರತಿನಾಯಾ ಉಪರಿತನಭಾಗೇ, ಊರ್ಧ್ವ-
ದೇಶಃ ಪ್ರತಿನಾಸನಃ | ವರ್ಯಕ್ ವಿನಾಸಭಿತ್ತಯಶ್ಚ ಪ್ರತಿನಾಸನಪರಿಮಾಣಾಃ |

೩ ಇನ್ನು ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕೈದು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಯಾವಚ್ಛಕ್ತಿ ಅರ್ಥಾಂತರಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದನ್ನು ನಿರ್ವಿಷ್ಣುವಾಗಿ ಹೇಳಲಾರದಷ್ಟು ತೊಡಕಾಗಿದೆ ಅವರ ನಿರೂಪಣೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನು ಎನ್ನಿಸಿದ ಒಂದರ್ಥವನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ವದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ- ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥದೇ ಸರಿ ಇಂಥದೇ ತಪ್ಪು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದೂ ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯೇ. ಅವರು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥದ ಆಧಾರದಿಂದ ಹಾಗೆ ಬರೆದಿರಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದೂ ಸ್ವಲ್ಪ ದುಸ್ತರವೇ ಆಗಿದೆ. ಈಗ ದೊರೆಯುವ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಬಹು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿದೆ; ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ಈ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ರಚನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲವೋ ಅದನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದೊಂದೇ ಉಳಿದಿರುವ ಸೂಚನೆ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ವಕ್ಷಾಂತರಗಳು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಅತಾರ್ಯರೇ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಕ್ಷಾಂತರಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆಲ್ಲ! ವ್ರಾಸಾದರಚನೆ

ಒಂದೇ ಅಂತಸ್ತಿನ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಶಿಖರವೂ ಪ್ರತಿಮೆಯು ಸಮ ಪರಿಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕು; ಪ್ರತಿಮೆಯ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಎನ್ನುವ ವಕ್ಷವೂ ಉಂಟು. ಗುಡಿಯ ಗೋಡೆಯು ಪರಿಗಿನ ಪ್ರದೇಶ ಪ್ರತಿಮೆಯಷ್ಟೇ ಎತ್ತರ ದ್ದಾಗಲಿ, ಪ್ರತಿಮೆಯ ಎರಡರಷ್ಟಾಗಲಿ, ಒಂದೂವರೆ ವಾಲಿನಷ್ಟಾಗಲಿ ಇರಬೇಕು.

ಶಿಖರಾಂತರೇ ತು ಪ್ರತಿಮಾಮಾನಂ ತದ್ಗುಲಮುಚ್ಯತೇ |

ತತ್ತಿಪಾದಂ ತದರ್ಧಂ ನಾ ತದಧ್ಯರ್ಧಮುಥಾಪಿನಾ || ೫೬ ||

ಎರಡಂತಸ್ತಿನ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಎರಡನೆಯ ಅಂತಸ್ತಿ(ಗುಲ)ನ ಗೋಡೆಯೂ ಪ್ರತಿಮೆಯು ಪರಿಮಾಣದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲ್ಯ ಕೃತುಸರಿಸಿ ಮುಕ್ಕಾಲುಪಾಲು, ಅರ್ಧವಾಲು, ಕಾಲುವಾಲಿತ್ತರದ ಗೋಡೆ ಯನ್ನೂ ಕಟ್ಟುವುದುಂಟು.

ವರ್ತುಲಂ ಪದ್ಮಸದೃಶಂ ಹಸ್ತಿಪೃಷ್ಠಸಮಂ ತಥಾ |

ಚತುರಸ್ರಂ ಚಾಷ್ಟಕೋಣಂ ವಿಮಾನಂ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಮ್ || ೫೭ ||

ಗರ್ಭಗುಡಿ ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಲಿ, ವದ್ರದಂತಾಗಲಿ, ಆನೆಯ ಬೆನ್ನಿನಂತಾಗಲಿ, ಚೌಕವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಎಂಟು ಮೂಲೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯಾಗಲಿ ಆಗಿರಬೇಕು.

ಪ್ರತಿಮಾಯಾ ದಶಗುಣಂ ವಿಂಶದ್ಗುಣಮುಥಾಪಿನಾ |

ವರ್ತುಲಂ ಶಿಖರಂ ತ್ವೇಕಂ ಕಿರೀಟಾಕೃತಿಮದ್ಭವೇತ್ || ೫೮ ||

ಹೆಚ್ಚು ಶಿಖರಗಳುಳ್ಳ ಗುಡಿಯ ಒಟ್ಟು ಎತ್ತರ ಪ್ರತಿಮೆಯಿಂದ ಹತ್ತು ಮಡಿ ಅಥವಾ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಡಿ ಹೆಚ್ಚಿರಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಶಿಖರವೊಂದು ಉರುಟಾಗಿ ಕಿರೀಟದಂತಿರಬೇಕು.

ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮ ಎಂದು ಮೂರು ತೆರನಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಲಾರೀಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಕನಿಷ್ಠಂ ಮಧ್ಯಮಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಕಾರಯಿತ್ವಾ ಹರೇಗೃಹಮ್ |

ಸ್ವರ್ಗಂ ಚ ಮೈಷ್ಠವಂ ಲೋಕಂ ಮೋಕ್ಷಮಾಪ್ನೋತಿ ಚ ಕ್ರಮಾತ್ ||’

೧ ‘ಶಿಖರಸ್ಥಾಂತರೇ=ವ್ಯವಥಾನೇ ಗಲೀನ ಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ತು |’ (ಭಲಾ.)

೨ ಈ ಅಕಾರವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಸಿದ ‘U’ ಅಕ್ಷರದಂತಿದೆ. ಉಡು ಪಿಯ ಅನಂತೇಶ್ವರದ ಗುಡಿಯ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೩ ‘ವಿಮಾನಂ=ಗರ್ಭಗೃಹಮ್ |’ (ನಾರಾ.)

ಸಭಯಾಽಪಿ ಸಮೇತಂ ನಾ ಪ್ರಥಕ್ ಸಭಮಥಾಪಿನಾ ।

ದ್ವಿಸಭಂ ತ್ರಿಸಭಂ ವಾಽಪಿ ಸಗೋಪುರಮಥಾಪಿನಾ || ೫೯ ||

ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ತಾಗಿಕೊಂಡೆ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬಹುದು, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದರೂ ಸರಿಯೆ. ಮಂಟಪವನ್ನು ಶಕ್ತೃನುಸಾರವಾಗಿ ಎರಡೋ ಮೂರೋ ಕಟ್ಟಿಸಲೂ ಬಹುದು. ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ತಾಗಿಕೊಂಡೇ ಹೊರಬಾಗಿಲ(ಗೋಪುರ)ನ್ನೂ ಕಟ್ಟುವುದುಂಟು.

ಪ್ರಾಕಾರವೃತ್ತಯುಕ್ತಂ ವಾ ಸಪ್ರಪ್ರಾಕಾರಮೇವ ವಾ ।

ಗುಡಿಗೆ ಉರುಟಾದ ಒಂದು ಪ್ರಾಕಾರವಾಗಲಿ ಏಳು ಸುತ್ತಿನ ಗೋಡೆಯಾಗಲಿ ಇರಬೇಕು.

ಸದ್ಧಿ ವೃತ್ತಂ ಕಿಷ್ಕುಮಾತ್ರಂ ಬಹಿರ್ವಾ ಚತುರಸ್ತಕಮ್ || ೬೦ ||

೧ 'ಗರ್ಭಗೃಹಪುರೋಭಾಗೇ ಕ್ರಿಯಾಮಾಣೋ ಮಂಡಪವಿಶೇಷಃ ಸಭೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ।' (ನಾರಾ.)

೨ ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ತಾಗಿಕೊಂಡೇ ಸಭೆಯಿರುವುದನ್ನೂ ಅನಂತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬಳಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆ. ಜಕಣಾಚಾರಿಯ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಶಿಲ್ಪಗಳಾದ ಬೇಲೂರು ಹಳೇಬೀಡಿನ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು.

೩ 'ಅಥಾಪಿನೇತಿ ನಿಪಾತಸಮುದಾಯೋನುಕ್ತ ಪಕ್ಷಾಂತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ | ಪರಂಪರಯಾ ಗೋಪುರಸಂಬಂಧಂ ವಿಮಾನಂ ವಾ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||' (ನಾರಾ.)

೪ 'ಪ್ರಾಕಾರವೃತ್ತಯುಕ್ತಂ ವೇತಿ, ವೃತ್ತಪ್ರಾಕಾರಯುಕ್ತಂ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ವೇತ್ಯನೇನ ಚತುರಸ್ತಪ್ರಾಕಾರಯುಕ್ತಂ ವಾ ||' (ನಾರಾ.)

೫ 'ನಿವಕಾರಃ ಅನೇಕಶಿಖರವಿಮಾನಪಕ್ಷೇ ಸಪ್ರಪ್ರಾಕಾರತ್ವಸ್ಯ ನಿಯಮಮಾಹ ।' (ಭಲಾ.)

೬ 'ವಾಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಾಕಾರತ್ರಯಪಕ್ಷಾದೇಃ ಸಂಗ್ರಹಃ ।' (ನಾರಾ.)

೭ 'ಸಮವೃತ್ತಂ' ಎಂದು ವ್ರಜಲಿತ ಪಾಠ.

೮ 'ಕಿಷ್ಕು' ಎನ್ನುವುದು ೪೨ ಅಂಗುಲದ ಒಂದು ಅಳತೆಯಾದರೂ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೨ ಮೊಳ ಎಂಬ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ.

'ಹಸ್ತದ್ವಯಂ ಕಿಷ್ಕುರಿತಿ ಚ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದಃ ।' (ನಾರಾ.)

೯ ಈ ವಾಕ್ಯ ಮುಖಮಂಟಪದ ಅಳತೆಯನ್ನೂ ಅಕಾರವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಾರಾಯಣೇಯದ ಪಕ್ಷ—

'ಕಿಷ್ಕುಮಾತ್ರಂ ವಿಸ್ತೃತಂ ಮಂಡಪಂ ಕುರ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।' (ನಾರಾ.)

ಗುಡಿಯ ಹೊರವೈಯಲ್ಲಿ ೨ ಮೊಳದಷ್ಟು ಜಾಗಕ್ಕೆ ಉರುಟಾದ ಗೋಡೆ
ಯಿರಬೇಕು. ಚಹ್ಚಾಕವಾಗಿರುವೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ತತಃ ಪರಂ ಕಿಷ್ಕುವಾತ್ರಂ ಸಭಾಯಾ ಅಂತರಂ ಯದಿ |

ತತಸ್ತಾವತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾಃ ಸಾರ್ಥಮೇವ ಹ್ಯುದಾಹ್ಯತಮ್ ||೬೧||

ಮುಖಮಂಟಪವನ್ನು ಗರ್ಭಗುಡಿಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ರಚಿಸುವುದಿದ್ದರೆ
ಮೊದಲನೆಯ ಮಂಟಪ ಗುಡಿಯಿಂದ ೨ ಮೊಳ ದೂರವಾಗಿಯೂ, ಅದರಿಂದ
೨ನೆಯ ಮಂಟಪ ಇನ್ನೆರಡು ಮೊಳ ದೂರವಾಗಿಯೂ, ಅದರಿಂದ ೩ನೆಯ
ಮಂಟಪ ೧|| ಮೊಳ ದೂರವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು.

ಕಿಷ್ಕುತ್ರಯಂ ಚ ತಕ್ರಾದೇಃ ಸ್ಥಾನಂ ತದ್ವೃತ್ತತಃ ಸ್ತುತಮ್ |

ತತಸ್ತು ಮಂಟಪಂ ಕುರ್ಯಾತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಃ ಸುಲಕ್ಷಣಮ್ ||೬೨||

ಗುಡಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ೬ ಹಸ್ತ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಮಂಟಪ
ವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ಮೂಲ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವು
ದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಮಂಟಪವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು.

ನಾಸ್ತು ಪುರುಷಪೂಜೆ

ಪೂಜಯೇದ್ವಾಸ್ತು ಪುರುಷನೋಪರಿಸ್ಥಾಂಸ್ತು ಸರ್ವದಾ^೧ |

ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಭಲಾರಿಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ವರಸವೆಂಬಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಕಿಷ್ಕುವಾತ್ರಂವಿಸ್ತೃತಂ ಮಂಡಪಂ ಕುರ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹುಃ |’ (ಭಲಾ.)

೧ ‘ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಃ=ಪ್ರತಿಷ್ಠಾರ್ಥಮ್ |’ (ನಾರಾ)

೨ ಗೃಹವ್ರತೇಶ ಕೂಪತಟಾಕನಿರ್ಮಾಣ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲೂ
ಅದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತುಪೂಜೆ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕುಹಿತನಾದ ನಾಸ್ತು ನಮಗೆ
ಕೇಡನ್ನು ತಂದಾನು ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಅಂಬೋಣವಿದೆ—

‘ಸರ್ವಾನ್ ದೇವಾಂಸ್ತು ಕಾರ್ಯೇಷು ಪೂಜಯೇದ್ವಾಸ್ತು ಸಂಸ್ಥಿತಾನ್ |

ತೇನಾಸೌ ವರ್ತತೇ ನೋ ಚೇದುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೇನ್ನಾಧನಾಜ್ಞಯಾ ||

ತತಶ್ಚ ತೇಷಾಂ ಯೇ ಪೂಜಾವಿಮುಖಾಸ್ತೈಃ ಕೃತಾನಿ ತು |

ಸುಕೃತಾನಿ ಸಮಾದಧ್ಯುರ್ದುಃಪೃತಾನಿ ಚ ಕುರ್ವತೇ ||

ತತಸ್ತೇಷಾಮರ್ಚನಂ ತು ಪ್ರತ್ಯಬ್ಧಂ ಕುರ್ವತಾಂ ಸತಾಮ್ |

ಶುಭಾನ್ವೇನಾಶು ಜಾಯಂತೇ ನೈವಾಶುಭಕಥಾಃ ಪಿ ನಾ ||’ (ಕಾಪಿಲೇಯ)

ದೇವಾನಾಂ ಹೃದಿ ಹೃದಿ ಕಾನ್ಯಾಸ್ತು ವರ್ತಮಾನ್ ಸ್ಯ ಹರೀಃ ಸುತಃ

ಪತಿತೋ ದೈವತೈರ್ಭೂಮೌ ಚತುರಸ್ತ್ರಾಕೃತಿಃ ಸ್ಥಿತಃ || ೬೩ ||

ಆ ಮೇಲೆ ವಾಸ್ತುಪುರುಷನ ಮೇಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ವಾಸ್ತು ಎಂದರೆ ವರಾಹರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಗನು. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಚತುಷ್ಪಾದಾಕಾರ ನಾಗಿರುವನು.

೧ ವಾಸ್ತುಪುರುಷನ ಕಥೆ ಮತ್ತು ಪೂಜಾ ದೇವತೆಗಳು ಶೈವತಂತ್ರ ವೈಷ್ಣವತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ವೈಷ್ಣವತಂತ್ರದ ರೀತ್ಯಾ ಆತ ವರಾಹರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನ ಪುತ್ರನಾದರೆ ಶೈವತಂತ್ರದ ವದ್ಧತಿಯಂತೆ ಆತ ರುದ್ರನ ಮಗ ರುದ್ರ ಅಂಧಕಾಸುರನೊಡನೆ ಕಾದುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನ ಮೈಯಿಂದ ಒಂದು ಹನಿ ಬೆವರು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿತೆ. ಅದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುದೇ ತಡ ಭೂತಾಕಾರವಾಗಿ ಜಗತ್ತನ್ನೆ ಕಬಳಿಸುವ ವಾಸ್ತುಪುರುಷನ ರೂಪ ತಾಳಿ ಸೀಡಿಸಿಕೊಂಡಿತಂತೆ ಆಗ ಅದನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿಟ್ಟರು. ಆಗ ಅದು ಚಾಕವಾಗಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿತು ಆದರೆ-ಎಲ್ಲರೂ ವ್ರಾತಾದಾದಿ ನಿರ್ಮಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಂತಾಗಲೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ವರವಿತ್ತರು. ಇದು ಶೈವತಂತ್ರಗಳು ಹೇಳುವ ಕಥೆ—

‘ಸಂಗ್ರಾಹೇಣಂಧಕರುದ್ರಯೋಶ್ಚ ವತಿತಃ ಸ್ವೇದೋ ಮಹೇಶಾಕ್ಷಿ ತೌ
ತಸ್ಮಾದ್ಭೂತಮಭೂಚ್ಛ ಭೀತಿಜನನಂ ದ್ವಾನಾಪ್ಯಧಿವ್ರೋಮರ್ಹತಃ |
ತದ್ದೇವೈಃ ಸಹಸಾ ನಿಗೃಹ್ಯ ನಿಹಿತಂ ಭೂಮಾವಧೋವಕ್ತ್ರಕಂ
ದೇವಾನಾಂ ವಚನಾಚ್ಛ ವಾಸ್ತುಪುರುಷನೈವ ಪೂಜ್ಯೋ ಬುಧೈಃ ||’

(ವಾಸ್ತುರತ್ನಾವಲೀ)

‘ಅಂಧಕಾಸುರಸಂಗ್ರಾಹೇ ಪುರಾ ಕ್ರುದ್ಧಸ್ಯ ಶೂಲಿನಃ |

ಅಪತತ್ಸ್ವೇದಪಾನೀಯಂ ಲಲಾಟಾತ್ ಭುವಿ ಭೀಷಣಮ್ ||’

ಇನ್ನು ಕೆಲವೆಡೆ ಈತ ಕಶ್ಯಪನ ಮಗ ರಾಹುವಿನ ನೋದರ ಎಂದೂ ಕಥೆಯಿದೆ—

‘ಕಶ್ಯಪಸ್ಯ ಗುಹೀಣೀ ತು ಸಂಹಿಕಾ ರಾಹುನಾಸ್ತು ತನಯಾವಜೀಜ್ಞಸತಃ |

ಪೂರ್ವಜೋ ಹರಿನಿಕೃತ್ತಕಂಧರೋ ದೈವತೈರವರಜೋ ನಿಪಾತಿತಃ ||’

ಸಾಕ್ಷಿಕ ರಾಜಸಾದಿ ವಿಭಾಗಗಳಿಂದ ಪುರಾಣಗಳೂ ತಂತ್ರಗಳೂ ಒಂದೊಂದೆ ಒಂದೊಂದು ತೆರನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದ್ದು ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಕರು ಇದರಿಂದ ಗಲಿ ಬಿಲಿಗೊಳ್ಳಲಾರರು. ಸಾಕ್ಷಿಕ ತಂತ್ರಗಳ ಮಂಥನವೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಅವರು ಸಾಗುವರು.

೨ ‘ದೇವೈಃ ಸ ವಾಸ್ತುಪುರುಷಃ ಸ್ಥಾಪಿತಶ್ಚತುರಸ್ರಕಃ |’ (ಕಾಪಿಲೇಯತಂತ್ರ)

‘ಚತುರಸ್ತ್ರಾಕೃತಿಃ ಕಶ್ಚಿದಸುರಃ ಸರ್ವನಾಶಕಃ |’

‘ಜ್ಞೇಯಃ ಸ ವಾಸ್ತುಪುರುಷಶ್ಚತುರಸ್ರಸಂಸ್ಥಃ’ (ಪ್ರಯೋಗಸಾರ)

ಕೃತ್ವಾಽಷ್ಟಕಾಷ್ಟಕೋಷ್ಠಾನ್ ನಿ ಮಧ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚತುಷ್ಟಯೇ |
ಪೂಜ್ಯೋ ದ್ವಯೇ ದ್ವಯೇ ಶಕ್ರೋ ಯನೋ ವರುಣ ಏವ ಚ |
ಸೋಮಶ್ಚ ಪೂಜ್ಯಾಃ ಕೋಣೇಷು ವಹ್ನಾದ್ಯಾಃ ಕೋಣದೇವತಾಃ ||

ಆ ಚತುರಸ್ತ್ರಕಾರವಾದ ವಾಸ್ತುಪೀಠದಲ್ಲಿ ಗೋಪೀಚಂದನಾದಿಗಳಿಂದ ಅಡ್ಡನೀಟವಾಗಿ ಗೀಟುಗಳನ್ನೆಳೆದು ೬೪ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕು. ಅದರ ನಡುವಿನ ೪ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಅದರ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾದಿ ದಿಕ್ಕಿನ ಎರಡೆರಡು ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ, ಯಮ, ವರುಣ, ಸೋಮರನ್ನೂ, ಮೂಲೆಯ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ, ನಿರ್ಋತಿ, ವಾಯು, ಈಶಾನರನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

೧ ಎಂಟು ಕೋಣೆಗಳ ಒಂದು ವಂಕ್ರಿಯನ್ನು ಅಷ್ಟಕ'ವೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಥ ಆ ವಂಕ್ರಿಗಳು ಅಂದರೆ ೬೪ ಕೋಣೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಚತುರಸ್ರವಾಗುವುದು.

‘ತದುಕ್ತಂ ಹಯಶೀರ್ಷೇ—‘ಚತುಃಷಷ್ಟಿಪದಂ ವಾಸ್ತು ಪ್ರಾಸಾದೇಷು ವ್ರಶಸ್ತತ’ ಇತಿ | ಪ್ರಾಸಾದೇಷು ನೂತನವಿಮಾನಾದಿಕಾರ್ಯೇಷ್ಟಿತ್ಯರ್ಥಃ |’ (ಭಲಾ.)

ವಾಸ್ತುಮಂಡಲವು ಬಹುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮ, ರಾಜಮಂದಿರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ೬೪ ಕೋಣೆಗಳ ವಾಸ್ತು. ಸಾಧಾರಣ ಮನೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ೯೧ ಕೋಣೆಗಳ ವಾಸ್ತು. ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಾದಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ೪೯ ಕೋಣೆಗಳ ವಾಸ್ತು. ಪ್ರಾಸಾದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೦೦ ಕೋಣೆಗಳ ವಾಸ್ತು. ಕೂವತಪಾಗಾದಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ೧೯೬ ಕೋಣೆಗಳ ವಾಸ್ತು.

‘ಗ್ರಾಮೇ ಭೂಪತಿಮಂದಿರೇ ಚ ನಗರೇ ಪೂಜ್ಯಶ್ಚತುಷ್ಟಿಷ್ಟೈಕೈ.

ರೇಕಾಶೀತಿಪದ್ಯೈಃ ಸಮಸ್ತ ಭವನೇ, ಜೀರ್ಣೇ ನವಾಭ್ಯಾಂಶಕ್ಯೈಃ |

ಪ್ರಾಸಾದೇ ತು ಶತಾಂಶಕ್ಯಸ್ತು ಸಕಲೇ ಪೂಜ್ಯಸ್ತಥಾ ಮಂಡವೇ,

ಕೂಪೇ ಷಣ್ಣವಚಂದ್ರಭಾಗಸಹಿತೇ ವಾಸ್ತ್ಯಾಂ ತಡಾಗೇ ವನೇ ||’

(ವಾಸ್ತುರತ್ನಾವಲೀ)

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ೬೪ ಕೋಣೆಯ ವಾಸ್ತುವೇ ವ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಸ್ತುಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ದೇವತೆಗಳು— ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಎಂತಲೇ ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತುದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರು ಅನ್ಯರೀತಿಯಾಗಿದೆ—

‘ಬ್ರಹ್ಮಾ ವೇದಪದಸ್ತು ತೇನ ಸಮಕಾ ದೇವಾರ್ಯಮಾದ್ಯಾ ಅಮೀ

ಕೋಣೇಷ್ವಾ ದ್ವಿಪದಾಸ್ತಥಾಃಷ್ಠಮರುತಃ ಕೋಣಾರ್ಧಭಾಗಾದ್ಧುಹಿಃ |

ಶೇಷಾ ಏಕಪದಾಃ ಸುರಾಶ್ಚ ಕಥಿತಾ ವೇದರ್ತುಕೋಷ್ಟೇ ನವ

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಷಟ್ಪದತೋರ್ಯಮಾದಿಬಿಬುಧಾ ಈಶಾದಯಶ್ಚೈಕಶಃ ||’

(ವಾಸ್ತುರಾಜವಲ್ಲಭ)

ಪುನಸ್ತ್ರಯೇ ತ್ರಯೇ ಕಾಮಂ ಧಾತಾರಂ ಸನಿಧಾತ್ಮಕಮ್ |
ಸ್ತುಂದಂ ಚ ಪೂಜಯೇತ್ಕೋಣೇ ಸೂರ್ಯಂ ಚೈವ ವಿನಾಯಕಮ್ |
ಕಾಲಂ ಕುಬೇರಂ ಚ ಬಹಿಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದಿಕ್ಸು ಪೂಜಯೇತ್ || ೬೫ ||

ಅದರ ಹೊರಮೈಯ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ-ಈಶಾನ್ಯದ ಕೋಣೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪೂರ್ವದ ಮೂರು ಕೋಣೆಗಳು, ಆಗ್ನೇಯದ ಮತ್ತು ಅದರ ಬಲದ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದಕ್ಷಿಣದ ಮೂರು ಕೋಣೆಗಳು, ಹೀಗೆಯೇ ನೈಋತ್ಯ ವಾಯವ್ಯದ ಕೋಣೆಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಬಲಭಾಗದ ಕೋಣೆಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪಶ್ಚಿಮದ ಮತ್ತು ಉತ್ತರದ ಮೂರು ಕೋಣೆಗಳು-ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿ ದಿಕ್ಕಿನ ಮೂರು ಮೂರು ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮ, ಧಾತೃ, ವಿಧಾತೃ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಈಶಾನ್ಯ, ಆಗ್ನೇಯ, ನೈಋತ್ಯ, ವಾಯವ್ಯದ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತುಂದನನ್ನೂ, ಅದರ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತೆರವಾಗಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸೂರ್ಯ, ವಿನಾಯಕ, ಕಾಲ, ಕುಬೇರ-ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಹಾರಿಂ ಹರಿಂ ಗಭೀರಂ ಚ ಗಾಹನಂ ಗಹನಂ ಶುಭಮ್ |
ತ್ರಾತಮಂಗಾರಕಂ ಚೈವ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಪೂಜಯೇತ್ || ೬೬ ||

ಅದರ ಹೊರಮೈಯ ಕೊನೆಯ ಎಂಟು ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ- ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಾರಿ, ಹರಿ, ಗಭೀರ, ಗಾಹನ, ಗಹನ, ಶುಭ, ತ್ರಾತ, ಅಂಗಾರಕ-ಈ ೮ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ದಾರಣಂ ವಿದರಿಂ ದೂತಂ ಪ್ರದ್ಯೋತಂ ದ್ಯೋತನಂ ದರಿಮ್ |
ಮೃತ್ಯುಂ ಶನೈಶ್ಚರಂ ಚೈವ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ || ೬೭ ||

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ವಧ್ವತಿಯ ಶುದ್ಧರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಚಾರ್ಯರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಸ್ತುಪ್ರದೀಪ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ತೆರನಾಗಿ ಪೂಜಾ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ- ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ವಾಸ್ತುವಿನ ಅಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ವಕ್ಷಾಂತರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ ಚತುರಸ್ರಾಕಾರದ ವಾಸ್ತುಪುರುಷನಂತೆ-ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರದ-ವೃತ್ತಾಕಾರದ ವಾಸ್ತುಪುರುಷನನ್ನೂ ಪೂಜಿಸುವುದುಂಟೆಂದು ಆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

೧ ಇಲ್ಲಿ ವಕ್ಷಾಂತರಗಳಿದ್ದು- ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖಾತ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ತೆಂಕುಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಾರಣ, ವಿದು, ದೂತ, ಪ್ರದ್ಯೋತ, ದ್ಯೋತನ, ದರಿ, ವೃತ್ಯು ಮತ್ತು ಶಸ್ತ್ರೇಶ್ವರ- ಈ ೮ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

**ಪುಷ್ಕರಂ ಕ್ಷರಣಂ ಕ್ವಾಲಿಂ ನಿಕ್ಷಣಂ ಕ್ಷೋಭಣಂ ಕ್ಷಣಮ್ |
ಚಾರ್ವಂಗಂ ಭಾರ್ಗವಂ ಚೈವ ದಶೈವ ಸುಷ್ಯಾಂ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ || ೬೮ ||**

ಪಡುಬದಿಯಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಕರ, ಕ್ಷರಣ, ಕ್ವಾಲಿ, ನಿಕ್ಷಣ, ಕ್ಷೋಭಣ, ಕ್ಷಣ, ಚಾರ್ವಂಗ, ಭಾರ್ಗವ- ಎಂಬ ೮ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

**ಚಾರಂ ವಿಚಾರಂ ಪ್ರಚರಂ ಸಂಚರಂ ಚಾರಣಂ ಚರಮ್ |
ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ ಬುಧಂ ಚೈವಾಪ್ಯುತ್ತರಮ್ಯಾಂ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ |
ಏವಮೇವ ವಿಮಾನಸ್ಯ ಕೃತೇಃ ಶ್ರಾಗಸಿ ಪೂಜಯೇತ್ || ೬೯ ||**

ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಉತ್ತರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಾರ, ವಿಚಾರ, ಪ್ರಚರ, ಸಂಚರ, ಚಾರಣ, ಚರ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ. ಬುಧ ಈ ೮ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗುಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮೊದಲೂ ವಾಸ್ತುಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.^೧

ಸಪ್ತಪರ್ಣಮಯಂ ಸಾಧು ಕಾರಯೇನ್ಮಂಟಪಂ ತತಃ |

೧ ವಾಸ್ತುಪೂಜಾವೇದತೆಗಳ ಹೆಸರೂ ಈಗ ಮುಖ್ಯತವಾದ ವಸ್ತುಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ತೆರನಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಲೋಧಿತವಾದ, ತುಳುವಸ್ತುಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆ ದಿಟ್ಟ ವಾರವನ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ಆಚಾರ್ಯರು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದಂತೆ ವಾಸ್ತುಮಂಡಲವನ್ನು ಎದುರು ಪುಟದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

‘ತತಃ ಸ್ರಾಪಾದಮಾವಂತ್ರ, ವರ್ತಯೇದ್ವಾಸ್ತು ಮಂಡಲಮ್ |

ಕುರ್ಮಾಪ್ಪೋನ್ಮಚತುಃಷಟ್ಪಂ ಕ್ಷೇತ್ರೇ ವೇದಾನ್ತಕೇ ಸಮೇ ||’ (ಅಗ್ನಿವುರಾಣ)

೨ ‘ಸಪ್ತಪರ್ಣ’ ಎಂಬ ವಸ್ತುವು ಯಾವ ಮರವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರು ಸಂದೇಹಗ್ರಸ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಭಲಾರಿಯದಲ್ಲಂತೂ ‘ಸಪ್ತಪರ್ಣಃ=ತನ್ನಾನುಕೋ ವೃಕ್ಷವಿಶೇಷಃ’ ಎಂದು ಬಹು ಸುಲಭವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವೃಕ್ಷವಿಶೇಷದಿಂದ ಮಂಟಪ ಕಟ್ಟಬೇಕು ಎಂದರೆ ನಮಗೆ ಕಟ್ಟಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಯಾವುದು ಆ ವೃಕ್ಷವಿಶೇಷ? ಭೂರ್ಜವೃಕ್ಷವಿರಬೇಕು ಎಂದು ಕೆಲವರು. ಆದರೆ ಭೂರ್ಜವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ‘ಸಪ್ತಪರ್ಣ’ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರವಿರಬೇಕು. ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಇದರ ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಸಪ್ತವರ್ಣೇ ವಿಶಾಲತ್ವಕ್ ಶಾರದೋ ವಿಷಮಚ್ಚದಃ |’

ಸಪ್ತಹಸ್ತಂ ದ್ವಿಷಡ್ಧಸ್ತಮಥವಾ ದ್ವಿಗುಣಂ ತತಃ |

ಚತುರ್ಗುಣಂ ವಾ ಸಮ್ಯಕ್ತು ಚತುರಸ್ರಂ ಸಹಾಜಿರಮ್ || ೭೦ ||

ವಾಸ್ತುವಾಜೆ ಮುಗಿದ ಒಳಿಕೆ ಸಪ್ತವರ್ಣವೃಕ್ಷದಿಂದ ಸುಂದರವಾದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು. ಮಂಟಪದ ಪರಿಮಾಣ ೭ ಹಸ್ತ, ೧೨ ಹಸ್ತ, ೨೪ ಹಸ್ತ ಅಥವಾ ೪೮ ಹಸ್ತಗಳಷ್ಟಿರಬೇಕು. ಮಂಟಪವು ಸಮಚತು ಸ್ತೋಣವಾಗಿ ಹೊರಬದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಗಣದಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು.

ಈ ಕೋಶದ ಪ್ರಕಾರ 'ಸಪ್ತವರ್ಣ'ವನ್ನೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಏಳಲೆ ಬಾಳೆ' (ಪಾಲೆ) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿನಿಷ್ಕೃತವಾದ ಅರ್ಥವಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುವುದು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ನಾರಾಯಣೀಯವಲ್ಲೂ ಒಂದು ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ—

‘ಸಪ್ತವರ್ಣಶಬ್ದೇನ ರಂಭಾವಿಶೇಷ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹುಃ |’

ಭೂರ್ಜವೃಕ್ಷ ಎಂಬ ವಕ್ಷವನ್ನು ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರು ಅಸ್ತರಸ ವಕ್ಷವೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಿದಂತಿದೆ.

೧ ಉತ್ತಮ-ಮಧ್ಯಮ-ಅಧಮ ಎಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ಅಳತೆಯ ವೃತ್ತಾಸಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಅಪ್ರೇಷು ಚಾಲ್ಪಾಸ್ತೇ ಯೋಜ್ಯಾ ಮಧ್ಯಮೇಷು ಚ ಮಧ್ಯಮಾಃ |

ಉತ್ತಮೇಷೂತ್ತಮಾಃ ಕಾರ್ಯಾ ಮಂಟಪಾಃ ಸರ್ವಕರ್ಮಸು ||’ (ವಂಡರಾತ್ರ)

೨ ಇಲ್ಲಿ ‘ಸಭಾಜಿರಂ’ ಎಂದು ವಾರಾಂತರವು ಉಂಟು. ಈ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ‘ಭಾಜಿರ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರು ಎರಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಎತ್ತರವಾದ ಪೇಡಿಕೆಯೇ ‘ಭಾಜಿರ’ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಭಲಾರೀಯರಲ್ಲಿದೆ—

‘ಸಭಾಜಿರಮಿತಿ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಾಶ. | ತತ್ರ ಮಂಡಪಾಂತಃ ಕಿಂಚಿತ್ಪರಿಮಿತ ಉನ್ನತ-ಪ್ರದೇಶೋ ನೇದಿಕಾವಿಶೇಷೋ ಭಾಜಿರಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹುಃ |’ (ಭಲಾ.)

‘ಭಾಜಿರ’ವೆಂದರೆ ವಿನರವೆಂದರ್ಥ ಮಂಟಪವು ಭಾಜಿರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಅರ್ಧಾತ್ ಜಾಲರಂಧ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಇದು ‘ನಾರಾಯಣೀಯ’ದ ಅರ್ಥ—

‘ಸಭಾಜಿರಂ, ಭಾಜಿರಂ=ವಿನರಂ, ತೇನ ಸಹಿತಮ್ | ಜಾಲರಂಧ್ರಸಹಿತ-ಮಿತ್ಯಾಹುಃ |’

ಭಾಜಿರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನೇದಿಕೆಯೆಂದಾಗಲೀ ಜಾಲರಂಧ್ರವೆಂದಾಗಲೀ ಅರ್ಥ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕೋಶಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಇಬ್ಬರೂ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ‘ಅಹುಃ’ ಎಂದು ಅಸ್ತಾರಸ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಸೂಚಿಸಿರಬಹುದೇನೋ! ಏನಿದ್ದರೂ-ಮೂಲವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಪಾಠ ‘ಸಹಾಜಿರಂ’ ಎಂದು. ಅದೇ ಸ್ವರಸವ್ವ ಸುಂದರವೂ ಆಗಿದೆ

ಅನ್ಯಚ್ಛ ಮುಂಟಪಂ ದೀರ್ಘಂ ಪಂಚಹಸ್ತಂ ತು ಕಾರಯೇತ್ |

ಎಂತಲೇ ಅವನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ನಡೆದುಬಂದ ಅರ್ಥ ವದ್ಧತಿ ಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರಿಗೂ, ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಕುಲಂಕವನಾದ ಅಪ್ರಯನದಿಂದ ಪಕ್ಷಮತಿ ಗಳಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯಾನ್ವಯಿಗೂ ಕೂಡ ಗಲಿಪಿಲಿಯನ್ನಂಟುಮಾಡುವಷ್ಟು ಗಂಭೀರ ಗಹನಗಳಾದ ಅಕಾರ್ಯಪಂಚನಗಳಿಗೆ ಸಾವ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಸ್ವರಸವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆದ ಅರ್ಥ ವನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೧ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣೆಯ ಮುಂಟವದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಈ ವದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಒಂದು ವಕ್ಷ—

‘ತತೋ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ನೇಲಾಯಾಮಾಚಾರ್ಯೋ ಮುತ್ಪಿಜೈಃ ಸತ |

ಕೃದಾದಿಕಂ ತತಃ ಕೃತ್ವಾ ನ್ನಾನಂ ಕೃತ್ವಾ ತತಃ ಪರಮ್ ||’

ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವುದು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಕ್ಷ—

‘ರಾತ್ರಾ ನಂಕುರಾರೋವಣಂ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಕೇಚಿತ್ |’

ಮೇಲಿನ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯಲ್ಲಿ ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹದಂತೆ ನಡೆಸುವ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣೆಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟು ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಲಿಖಿತ ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದೇನೆ ಮಂಡಲವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಶಕ್ರಾದಿವಿತಿ ಅಥವಾ ಉತ್ತರೇ ಕೃತದೀರ್ಘಚತುರಸ್ತಮುಂಟಪೇ ದೀರ್ಘ-ಚತುರಸ್ತನೇದಿಕಾಯಾಂ ನಾ ಗಾಯತಾನಿ ಪಂಚಸೂತ್ರಾಣಿ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯ-ತಾನಿ ಏಕಾದಶಸೂತ್ರಾಣಿ ಯಥಾ ಹಸ್ತ ಮಾತ್ರಾಣಿ ಸ್ತುಸ್ತಥಾದದ್ಯಾತ್ | ಬಾಹ್ಯೇ ಸರ್ವತ್ರ ವೀಧೀಂ ಕೃತ್ವಾ ವದಚತುಷ್ಟಯಂ ಮುಕ್ತ್ವಾ ಮಧ್ಯೇ ವೀಧೀಂ ಕುರ್ಯಾತ್ | ಏವಂ ಕೃತೇ ಹಸ್ತವಿಸ್ತೃತದ್ವಾದಶಕೋಷ್ಟಕಂ ಮಂಡಲಂ ಭವತಿ | ತತ್ರ ಪ್ರತಿಕೋಷ್ಟಂ ಸ್ತಸ್ತಿಕಾನಿ ಕೃತ್ವಾ ‘ಅಗ್ನಿ ಕೋಣಾದಿಕಾನ್ ಗೃಹಾನ್..... ಓತರಕ್ರಸಿತಾಸಿತ್ಯಃ |’

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದವುಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೂಚಿಸಿದ ಪ್ರತಿ ನಾಲ್ಕು ಮಂಡಲಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ವೀಧಿ ಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ೪೦ ಕೋಣೆಗಳು—ಸಮ ಚತುರಸ್ತವಾಗಿ ೧೦ ಅಂಗುಲ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಕೋಣೆಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಬೇಕು. (ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತಸ್ತಿಕೆಯನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಬೇಕು.) ಬಣ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಆಗ್ನೇಯದ ಕೋಣೆಗೆ ಹಳದಿಯನ್ನೂ, ನೈರ್ಮತ್ಯದ ಕೋಣೆಗೆ ಕೆಂಪನ್ನೂ, ವಾಯವ್ಯದ ಕೋಣೆಗೆ ಬಿಳಿಯನ್ನೂ, ಈಶಾನ್ಯದ ಕೋಣೆಗೆ ಕಪ್ಪನ್ನೂ ಬಳಿಯಬೇಕು. ವೀಧಿಗೆ ಹಸುರನ್ನು ಬಳಿಯಬೇಕು.

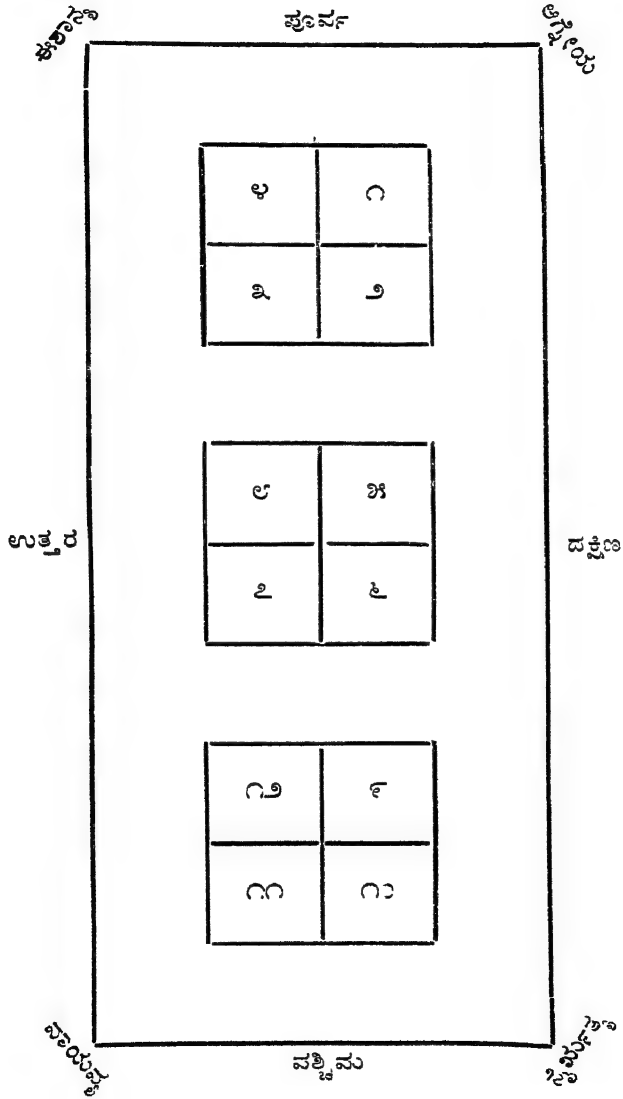
‘ಪದಾನಿ ರಂಜಯೇತ್ತಾನಿ ಶ್ವೇತಪೀತಾರುಣಾಸಿತ್ಯಃ |

ರಜೋಭಿಃ ಶ್ಯಾಮಲೇನಾಥ ವೀಧೀರಾಪೂರಯೇತ್ಸುಧಿಃ ||’ (ಶಾರದಾತಿಲಕ)

‘ಶ್ಯಾಮಲೇನ=ಹರಿತೇನ’ (ನವಾರ್ಧಾದರ್ಶ)

‘ಪೀತಾರಕ್ರಸಿತಾಸಿತಂ ಪ್ರತಿಪದಂ ವಹ್ನಾದಿಶರ್ವಾಂತಕಮ್ |’

ಈ ವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಮಂಡಲದ ಅಕಾರ ಈ ಕೆಳನಾಗುವುದು—

‘ವಂಚಹಸ್ತಂ’ ಎಂಬ ಮೂಲದ ವಚಕ್ಕೆ ೧೦೦ ಅಂಗುಲ ದೀರ್ಘವಾದ ಗೆರೆ ಯನ್ನು ಎಳೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ೧೦ ಅಂಗುಲ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ೧೦ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮುಖವಾಗಿ ರಚಿಸಬೇಕು ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಆಕತೆಯೇ (೧೨×೧೦) ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಅನಂತರ ಮುಂದೆ ಆಚಾರ್ಯರು ‘ಹಸ್ತ ಮಾತ್ರ ಸುವಿಸ್ತೃತಂ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೋಣೆಯು ಏನಾದರೂ ಹಸ್ತವರಿಸಿತನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹಸ್ತಶಬ್ದದಿಂದ ೧೨ ಅಂಗುಲದ ಆಕತೆಯನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದ್ದವಾಗಿ ೧೦ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಬಗೆಯೆಂತು? ಅಥವಾ ಉದ್ದನೆಯ ಗೆರೆಗಳನ್ನು ೨೪೦ ಅಂಗುಲ (೧೦ ಹಸ್ತ) ದೀರ್ಘವಾಗಿಯೇ ಬರೆಯಬೇಕು. ಭಲಾರೀಯ ದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶಾರದಾತಿಲಕದ ವಾಕ್ಯ ಮಾತ್ರ ೧೦ ಅಂಗುಲದ ವಕ್ಷವನ್ನು ನಮೂದಿಸುತ್ತದೆ—

‘ವಂಚಹಸ್ತ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ವಂಚಸೂತ್ರಾಣಿ ಪಾತಯೇತ್ |

ಪೂರ್ವಾವರಾಯತಾಸ್ತೇಷಾಮಂತರಂ ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಮ್ ||’

ಇಲ್ಲಿ ಭಲಾರೀಯವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅವರು ‘ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ-ದೀರ್ಘಾಣಿ ತದ್ವದೇನ ದಶಾರ್ಪಯೇತ್’ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಳ್ಲೇಖಿಸಿ ೧೦೦ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಾದ ನೀಟಾಗಿ ಎಳೆದ ಐದು ಗೆರೆಗಳಿಗೆ ಅದ್ದವಾಗಿ ೧೨ ಅಂಗುಲ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ೧೦ ಗೀಟುಗಳನ್ನು ಎಳೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ವಿವರವೂ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ—

‘ತದ್ವದೇನ ತೇಷು ವಂಚಸೂತ್ರೇಷು ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಸೂತ್ರಾಣಿ ದಕ್ಷಿಣೋ-ತ್ತರದೀರ್ಘಾಣಿ ದಶಸೂತ್ರಾಣಿ ಸ್ಥಾವಯೇತ್ |’

೧೦೦ ಅಂಗುಲದ ನೀಟಾದ ಗೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ಅಂಗುಲ ಅಂತರಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದಾದರೆ ೧೦ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಬಹುದು, ಅರ್ಥಾತ್ ೧೧ ಗೆರೆಗಳ ನ್ನೇಳೆಯಬೇಕಾಗುವುದು ಹೊರತು ೧೦ ಗೆರೆಗಳನ್ನಲ್ಲ—ಎಂದ ಮೇಲೆ ಗಣಿತದ ರೀತಿಯಿಂದ ಭಲಾರೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ತಪ್ಪಿನ ಕೊಂಪೆಯಾಗಿದೆ.

ವೀಧೀನಿರ್ಮಾಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಅವರು ಇದೇ ರೀತಿಯ ತೊಡಕನ್ನು ತಂದಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪಂಕ್ತಿಯೇ ವೀಧ್ಯಶ್ಚ ತನ್ಮೋಟಂತಶ್ಚ ತುಷ್ಣೋ ಭಯಪಾರ್ಶ್ವಯೋಃ | ವೀಧ್ಯಾ ದ್ವೇ ಚ’ ಎಂಬ ಅನುಪೂರ್ವಿಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ದಾಹರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಅರ್ಥ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

ಏವಂ ಕೃತೇ ಸತಿ, ಅಂತಃ=ಮಧ್ಯೇ ಚತುಷ್ತೋ ವೀಧ್ಯೋ ಭವಂತಿ | ಕೋಷ್ಠ-ಚತುಷ್ತೋ ಭಯಪಾರ್ಶ್ವಯೋದ್ವೇ ವೀಧ್ಯಾ ಭವತಃ |’

ನಡುವಿನ ನಾಲ್ಕು ಕೋಣೆಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ‘ಅಂತಶ್ಚ-ತುಷ್ಠ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭೇದಮಾಡಿ ‘ಅಂತಶ್ಚತುಷ್ತೋ ವೀಧ್ಯಃ’ ಎಂದು

ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದಾರೆ! ಹೀಗೆ ಮೂಡಿಯಾದರೂ ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧವೇನು? ಅನರ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ದುರ್ನಿರೂಪವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ಪುನಾಽವಾಕ್ಯವು ನಿಜವಾದ ಪಾಠ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ—

‘ಪಂಕ್ತ್ಯಾಂ ವೀಧೀಶ್ಚತಸ್ತೋಽಂತಶ್ಚತುಷ್ಕೋಽಭಯವಾರ್ಶ್ವಯೋಃ |’
(ಶಾರದಾತಿಲಕ)

ಮಂಡಲದ ಹೊರಮೈಯ ಸಾಲ್ಕು ವೀಧಿಗಳನ್ನೂ-ಮಧ್ಯದ ಚತುಷ್ಕದ ವಾರ್ಶ್ವದ ಎರಡು ವೀಧಿಗಳನ್ನೂ-ಸಡುವಿನ ರೇಖೆಗಳನ್ನೆಳಸಿ (‘ಪ್ರಮಾರ್ಜಯೇತ್’) ಬಣ್ಣದಿಂದ ತುಂಬಬೇಕು ಎಂದು ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ತೆರನಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದರೆ ಅಶ್ವಿನೀ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವಂಥ ಆಕಾರದ ಮಂಡಲವೇ ಆಗುವುದು ‘ಶಾರದಾತಿಲಕ’ದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ರಾಘವ ಭಟ್ಟನೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ—

‘ಪಂಕ್ತ್ಯಾಂ ಚತಸ್ತೋ ವೀಧೀಮಾರ್ಜಯೇತ್ | ಬಾಹ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಂತರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ | ಪೂರ್ವತಶ್ಚತುಷ್ಕೋಽಷ್ಟಾಂಶೇಕಾಂ ವೀಧೀಂ, ಅಷ್ಟಕೋಽಷ್ಟಾಂ ದಕ್ಷಿಣವೀಧೀಂ, ಪುನಶ್ಚತುಷ್ಕೋಽಷ್ಟಾಂ ವಕ್ಷ್ಯಮವೀಧೀಂ, ಅಷ್ಟಕೋಽಷ್ಟಾಂ ಮುತ್ತರವೀಧೀಂ ಮಾರ್ಜಯೇತ್ | ತತೋಽಂತಶ್ಚತುಷ್ಕಸ್ಯ ಮಧ್ಯ-ಚತುಷ್ಕಸ್ಯೋಽಭಯೋಃ ಪಾರ್ಶ್ವಯೋಃ=ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯೇ ದ್ವೇ ವೀಢ್ಯೌ ದ್ವಿದ್ವಿ-ಕೋಽಷ್ಟರೂಪೇ ಚ | ಅತ್ರ ಮಾರ್ಜಯೇದಿತ್ಯಸ್ಯಾನುಷಂಗಃ |’ (ವದಾರ್ಥದರ್ಶ)

ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ತಮ್ಮ ಆಕಾಶಲವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹಿದ್ದಾರೆ ಎಂದೆನ್ನಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕಾರರು ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯ ಮಾನವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂಕುರಾರ್ವಣಿಯ ಕುರಿತು ಶಾರದಾತಿಲಕದ ಮೂರನೆಯ ಪಟಲದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸರಿಯಾದ ಅನುಪೂರ್ವ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

‘ಮಂಡಪಸ್ಯೋತ್ತರೇ ಭಾಗೇ ಶಾಲಾಂ ಪೂರ್ವಾವರಾಯತಾಮ್ |
ಗೂಢಾಂ ಕುರ್ಯಾತ್ತತಸ್ತಸ್ಯಾಂ ಮಂಡಲಂ ರಚಯೇತ್ಪುಧೀಃ ||
ಪಂಚಹಸ್ತಪ್ರಮಾಣಾಣಿ ಪಂಚಸೂತ್ರಾಣಿ ಪಾತಯೇತ್ |
ಪೂರ್ವಾವರಾಯತಾನ್ಯೇಷಾಮಂತರಂ ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಮ್ ||
ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಸೂತ್ರಾಣಿ ತದ್ವದೇಕಾದಶಾರ್ಪಯೇತ್ |
ಪದಾಣಿ ತತ್ರ ಜಾಯಂತೇ ಚತ್ವಾರಿಂಶತ್ಪ್ರಮಾರ್ಜಯೇತ್ ||
ಪಂಕ್ತ್ಯಾಂ ವೀಧೀಶ್ಚತಸ್ತೋಽಂತಶ್ಚತುಷ್ಕೋಽಭಯವಾರ್ಶ್ವಯೋಃ |
ವೀಢ್ಯೌ ದ್ವೇ ಚ ಚತುಷ್ಕೋಽಷ್ಟತ್ರಯಮತ್ರಾವತಿಷ್ಯತೇ ||’

‘ಪ್ರಯೋಗಸಾರ’ದಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಪ್ರಸಾರ್ಯ ಸ್ತೋಟ್ರಯೇತನ್ಮುತ್ರಂ ಯಥಾ ಯಾಮ್ಯೋತ್ತರಾಯತಮ್ |
ಪಂಚಹಸ್ತಪ್ರಮಾಣೇನ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ವಾರ್ಶ್ವೇ ಚ ಪಾತಯೇತ್ ||

ತ್ರಿಚತುಷ್ಣೋಷ್ಣಕಂ ತತ್ರ ಮಧ್ಯೇ ಪ್ರಾಗಾಯತಂ ಶುಭಮ್ |
ಕಾರಯೇನ್ಮಂಡಲಂ ಸಾಧು ಹಸ್ತಮಾತ್ರಸುವಿಸ್ತೃತಮ್ || ೭೧ ||

ಈ ಪ್ರಧಾನ ಮಂಟಪದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣೆಗಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಮಂಟಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕು. ಅದು ೫ ಹಸ್ತ ದೀರ್ಘವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದರ ಒಳಗಡೆ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ (೧೨ ಅಂಗುಲ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ) ಚತುರಸ್ರವಾದ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ೧೨ ಕೋಣೆಗಳುಳ್ಳ ಮಂಡಲವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು.^೧

ತತ್ರ ದ್ವಾದಶಪಾತ್ರಾಣಿ ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಪಾಲಿಕಾದಿಕಮ್^೨ |
ಪಾಲಿಕಾಸ್ತು ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಂಗುಲೋಚ್ಚ್ರಯಸಂಯುತಾಃ || ೭೨ ||
ಅಷ್ಟಾದಶಾಂಗುಲಶ್ಚೈವ ತಥಾ ಪಂಚಮುಖಾ ಇತಿ^೩ |
ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಕಾಶ್ಚೈವ ಶರಾನಾಃ ಪಶ್ಚಿಮಾನುಗಾಃ^೪ || ೭೩ ||

ತದ್ವತ್ಸೂರ್ವೋಕ್ತಮಾನೇನ ದ್ವಾದಶದ್ವಾದಶಾಂಗುಲೇ |
ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಮಂ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸೂತ್ರಾಣೈಕಾದಶ ಕ್ರಮಾತ್ |
ಪಾತಯೇತ್ಪಾಸು ರೇಖಾಸು ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾಂತರಾಂತರಮ್ ||^೫

೧ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣೆಯ ಕುರಿತು ವಿಶೇಷ ಟಿಪ್ಪನಿಯನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

೨ 'ಪಾಲಿಕಾದಿಕಂ=ಪಾಲಿಕಾದಿಕಾನಿ ದ್ವಾದಶಪಾತ್ರಾಣಿ |' (ನಾರಾ.)

೩ 'ಪಂಚಮುಖಾ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಾನಾಂ ಪಾತ್ರಾಣಾಮುಚ್ಚ್ರಯಸ್ತೃಷ್ಠಾದಶಾಂಗುಲಃ | ಅಷ್ಟಾದಶಾಂಗುಲಾಶ್ಚೈವೇತ್ಯಪಿ ಪಾತಃ |

೪ ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲೋಚ್ಚ್ರಯಸಂಯುತಾಃ ಶರಾನಾಸ್ತು ಪಶ್ಚಿಮಾನುಗಾಃ ಗಚ್ಛಂತಿ | ಪೂರ್ವಮುಖಾಪರಾಸು ದಿಕ್ಪು ಕ್ರಮೇಣ ಪಾಲಿಕಾದೀನಾಂ ನಿಧಾನ-
ವಿತ್ಯರ್ಥಃ |

'ಸರ್ವಕರ್ಮಣಾಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪರಸಂಸ್ಥತ್ವಾತ್ಪಾಲಿಕಾದಿಪಾತ್ರಸ್ಥಾಪನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಗುತ್ಪರಸಂಸ್ಥತ್ವಭ್ರಾಂತಿಂ ನಾರಯಿತುಂ 'ಪಶ್ಚಿಮಾನುಗಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |'
(ಭಲಾ.)

'ಪಾಲಿಕಾಃ ಪೂರ್ವತೋ ಮಧ್ಯೇ ಘಟಕಾಃ ಪಶ್ಚಿಮೇ ತಥಾ |
ಶರಾನಾಃ' (ಯೋಗದೀಪಿಕಾ)

ಅದರೆ ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ—

'ಪಾಲಿಕಾಃ ಪಂಚಮುಖ್ಯಶ್ಚ ಶರಾನಾಶ್ಚ ಚತುಃಕ್ರಮಾತ್ |
ಸಗಂಧದರ್ಭಕೂರ್ಚೇಷು ಪಶ್ಚಿಮಾದಿ ನಿವೇಶಯೇತ್ ||'

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದ ನಾಲ್ಕು ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಕೆಗಳು, ಮಧ್ಯದ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಮುಖಗಳು, ಪಶ್ಚಿಮದ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಶರಾವಗಳು, ಹೀಗೆ ೧೨ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ವಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. ಈ ವಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಪಾಲಿಕೆ'ಗಳು ೨೪ ಅಂಗುಲ ಉನ್ನತಗಳಾಗಿಯೂ, 'ಪಂಚಮುಖ'ಗಳು ೧೮ ಅಂಗುಲ ಉನ್ನತಗಳಾಗಿಯೂ, 'ಶರಾವ'ಗಳು ೧೨ ಅಂಗುಲ ಉನ್ನತಗಳಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು.^೪

‘ಪಶ್ಚಿಮಚತುಷ್ಟೇ ಪಾಲಿಕಾಚತುಷ್ಟಯಮ್ | ಮಧ್ಯಮಚತುಷ್ಟೇ ಪಂಚಮುಖೀಚತುಷ್ಟಯಮ್ | ಪೂರ್ವಚತುಷ್ಟೇ ಶರಾವಚತುಷ್ಟಯಂ ನಿವೇಶಯೇತ್ |’ (ಪದಾರ್ಥದರ್ಶ)

ಈ ವಕ್ಸದಲ್ಲಿ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಚಾರ್ಯರು ‘ಪಶ್ಚಿಮಾನುಗಾಃ’ ಎಂದಿರಬಹುದೇನೋ.

೧ ತಪ್ಪಲೆಯಂಥ ಪಾತ್ರೆಯೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಅದನ್ನು ‘ಪಾಲಿಕಾ’ ಅಥವಾ ‘ಪಾಲೀ’ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

‘ಸ್ಥೂಲಾನ್ಯುಚ್ಛಾಸಿ ಶರಾವಾಣ್ಯೇನ ಪಾಲಿಕಾಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯಂತೇ |’

(ಪದಾರ್ಥದರ್ಶ)

‘ಪಾಲೀ=A pot, boiler.’ (V. S. Apte)

೨ ಪಾಲಿಕೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಣ್ಣದಾಗಿದ್ದು-ನಾಲ್ಕು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಗಿಂಡಿಯ ಜಾಲಿಯಂಥ ಮುಖಗಳು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ-ಹೀಗೆ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ವಾತ್ರೆಯೇ ಪಂಚಮುಖ.

‘ಪಾಲಿಕಾ ಏನ ಕಿಂಚಿನ್ನೀಚಾಃ ಪಂಚಮುಖಯುಕ್ತಾಃ ಪಂಚಮುಖ್ಯುಃ ಉಚ್ಯಂತೇ |’ (ಪದಾರ್ಥದರ್ಶ)

‘ಪರಿತೋ ಜೂಲಿಕಾರೂಪೇಣ ಚತ್ವಾರಿ ಮುಖಾನಿ ಮಧ್ಯೇ ಚೈಕಂ ಪ್ರಧಾನಮುಖವಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |’ (ನಾರಾ.)

೩ ‘ಶರಾವಃ-ವಂ = [ಶರಂ = ದಧ್ಯಾದಿಸಾರಮವತಿ, ಅವ್-ಅನ್ Tv.] A Shallow dish, platter, an earthenware vessel. tray; ‘ನೋದಕಶರಾವಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ’. (V. S. Apte)

೪ ಈ ಪಾತ್ರಗಳ ಅಳತೆಗಳ ಕುರಿತು ಅನೇಕ ವಕ್ಸಗಳಿವೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವ್ರಶಸ್ತ ಪಕ್ಷ ವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂರು ವಾತ್ರೆಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧೬, ೧೨, ೮ ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣದವುಗಳಿರಬೇಕು ಎಂದೂ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ—

‘ಮಾತ್ರಾಣಿ ವಿವಿಧಾನ್ಯಾಹುರಂಕುರಾರ್ವಣಕರ್ಮಸು |

ಪಾಲಿಕಾಃ ಪಂಚಮುಖ್ಯಶ್ಚ ಶರಾವಾಶ್ಚ ಚತುಃಕ್ರಮಾತ್ ||

ತತ್ರ ನಿಷ್ಠಂ ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಂ ಸ್ತೋಜಯೇದ್ಭಕ್ತಿತಪ್ತಶಃ |

ಸಪ್ರಧಾನ್ಯಾನಿ ತೇಷ್ಟೇವ ಸ್ತೂರಯೇದಂಕುರಾರ್ಥತಃ || ೭೪ ||

ಈ ಮೂರು ಚತುಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿ- ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಸಿರುದ್ದ. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ- ಈ ೪ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಅನಂ

ಸ್ತೋತ್ರಾಃ ಸ್ಯುಃ ಸರ್ವತಂತ್ರಜ್ಞೈರ್ಹರಿಬ್ರಹ್ಮಶಿನಾತ್ಮಕಾಃ |

ಏಷಾಮುಚ್ಯಂತು ಉನ್ನೇಯಃ ಸೋಡಶದ್ವಾದಶಾಷ್ಟಭಿಃ ||

ಅಂಗುಲೈಃ ಕ್ರಮಶಸ್ತಾನಿ' (ಶಾರದಾತಿಲಕ)

ಸಂಚಮುಖದ ಅಳತೆಯ ವಿವರಗಳನ್ನು 'ಮಹಾಕವಿಲ ಸಂಚರಾತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು—

‘ಭವೇತ್ಸಂಚಮುಖೀ ಚೈವಂ ಘಟಿಕಾ ಸರ್ವಕಾಮದಾ |

ಚತುರಂಗುಲವಿಸ್ತಾರಾಣ್ಯಾಹುರ್ವಕ್ತ್ರಾಣಿ ಪಂಚ ವೈ |

ಚತ್ವಾರಿ ಚ ಚತುರ್ದಿಕಪ್ಪು ಉಧ್ವನೇಕಂ ಯಥಾವಿಧಿ ||

ಘಟಿಕಾಯಾಮವಿಸ್ತಾರೋ ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲ ಉಚ್ಯತೇ |

ಅಚಾರ್ಯಾಃ ಕಥಯಂತೈಕೇ ಸೋಡಶಾಂಗುಲಮೇವ ವಾ ||’

ಶರಾವದ ತುದಿಬುಡಗಳ ವಿವರವೂ ಅದರಲ್ಲಿದೆ—

‘ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲವಿಸ್ತಾರಂ ಶರಾವಸ್ಯ ಮುಖಂ ಸ್ಮೃತಮ್ |

ಚತುರಂಗುಲವಿಸ್ತಾರಮಧಸ್ತಾನ್ಮೂಲಮುಚ್ಯತೇ ||’

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಲೋಹಗಳಿಂದಾಗಲಿ, ಮಣ್ಣಿನಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಘಟಾ ಹೈಮಾದಯೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಮಾರ್ತ್ವಿಕಾ ವಾ ನವಾಃ ಶುಭಾಃ |’

(ವಿಷ್ಣುಸಂ.)

‘ಸಂಭವೇ ಕನಕರೂಪ್ಯತಾಮೃತೋ ಮಾರ್ತ್ವಿಕಾನ್ಯಭಿನವಾನ್ಯಥವಾ ಸ್ಯುಃ |’

ಮಣ್ಣಿನದ್ದಾದರೆ ಹೊಸತಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಿರಬೇಕು ಎನ್ನುವುದೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಇವುಗಳ ಅಳತೆಯ ಕುರಿತು- ಸಮ್ಯಕ್ ಅನುಕೂಲತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಚಿಕ್ಕದು ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಔದಾರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿದ್ದಾರೆ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು—

‘ಯಥಾಸಂಭವಮಾನಂ ವಾ ಪಾಲಿಕಾದಿ ಸಮಾಚರೇತ್ |’ (ಸಿದ್ಧಾಂತತೀಖರ)

೧ ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಗಳು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷವಿದೆ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಾಸುದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು ಎಂದು ಒಂದು. ಈ ಪಕ್ಷ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಪೌರೋಹಿತೈ

ತದ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನೆಗಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಬೀಕು.

ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಕ್ತಮವಾಗಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ವಸ್ತುಸಾರಾಯಣೀಯ ಮತ್ತು ಭರಾರೀಯಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮತವಾದುದು

‘ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಂ=ಅನಿರುದ್ಧಾದಿಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಮ್ |’ (ನಾರಾ.)

‘ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಂ=ಅನಿರುದ್ಧ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸಂಕರ್ಷಣನಾಸುದೇವಾಖ್ಯಚತೂರೂಪಿಣಂ ಹರಿಮ್ |’ (ಭಲಾ)

೧ ಆ ವಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಮಣ್ಣು, ಮಳಲು, ಬೆರಣಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸಿದ ನಂತರ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕು ಎಂದು ಪಾರೋಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಮೃದ್ವಾಲುಕಾಕರೀಷಾಣಿ “ಸ್ಯೋನಾ ಪೃಥಿವೀ”ತಿ ಮಂತ್ರೇಣೋತ್ತರತ್ತರಮಾಪೂರ್ಯ. ... |’

‘ಕರೀಷನಾಲುಕಾಮೃದ್ವಿಸ್ತಾನಿ ವಾತ್ರಾಣಿ ಪೂರಯೇತ್ |’ (ಶಾರದಾ.)

‘ಮೃದ್ವಾಲುಕಾಕರೀಷೈಶ್ಶ್ವೇದ್ಭುತಃ ವಾತ್ರಾಣಿ ಪೂರಯೇತ್ |’

(ವ್ರಯೋಗಸಾರ)

ಸವ್ತಧಾನ್ಯಗಳು ಈ ತೆರನಾಗಿವೆ—

‘ಯವವ್ರೀಹಿಮುದ್ಗಶ್ಯಾಮಾಕಮಾಷತಿಲಸರ್ಷಪಾಃ ಸಪ್ತ ಧಾನ್ಯಾನಿ |’

ಜವೆಗೋಧಿ, ಭತ್ತ, ಹೆಸರು, ಸಾಮೆಯಕ್ಕಿ, ಉದ್ದು, ಎಳ್ಳು, ಸಾಸುವೆ—ಇವು ಸಪ್ತ ಧಾನ್ಯಗಳು

ಸಪ್ತಧಾನ್ಯಗಳೇ ಅಗಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಅನುಕೂಲತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹತ್ತೋ ಹನ್ನೆರಡೋ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಹುದು ಆದರಿದಲೇ ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿ ೧೦ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಶೇಖರದಲ್ಲಿ ೧೨ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಪ್ತಧಾನ್ಯಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿವೆ

‘ಶಾಲಿಶ್ಯಾಮಾಡಕೇಮುದ್ಗತಿಲನಿಷ್ಪಾವಸರ್ಷಪಾಃ |

ಕುಲತ್ಥಕಂಗುಮಾಷಾಶ್ಚ ಬೀಜಾನ್ಯಂಕುರಕರ್ಮಣಿ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ಭತ್ತ, ಸಾಮೆಯಕ್ಕಿ, ತೋಗರಿ, ಹೆಸರು, ಎಳ್ಳು, ಅವರೆ, ಸಾಸುವೆ, ಹುರುಳಿ, ನವಣೆ, ಉದ್ದು— ಇವು ದಶಧಾನ್ಯಗಳು.

‘ಮುದ್ಗಾ ಧಾಯವನಿಷ್ಪಾವಸರ್ಷಪಾನ್ ಮಾಷಕಂಗುಕಾನ್ |

ತಿಲಶಾಲಿಶ್ಯಾಮುರಾಜಮಾಷಾನ್ ಖಲ್ವಾಂಶ್ಚ ಸಾಧಯೇತ್ ||’ (ಸಿದ್ಧಾಂತ.)

ಹೆಸರು, ತೋಗರಿ, ಜವೆ, ಅವರೆ, ಸಾಸುವೆ, ಉದ್ದು, ನವಣೆ, ಎಳ್ಳು, ಭತ್ತ, ಸಾಮೆಯಕ್ಕಿ, ಆಳಸಂಡೆ, ಕಡಲೆ— ಇವು ದ್ವಾದಶ ಧಾನ್ಯಗಳು.

[‘ಖಲ್ವಃ=ಚಣಕೇ’ (ವಾಚಸ್ಪತ್ಯ)]

ತತ್ರ ನಿತ್ಯಂ ಬಲಿಂ ದದ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣವೇ ದಶರಾತ್ರಕಮ್^೧ ।

ಬ್ರಹ್ಮಶಂಕರಗೀರ್ವಾಣಸಿತ್ಯಗಂಧರ್ವಯಕ್ಷ್ಮಕೈಃ

॥ ೭೫ ॥

ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿರುವ 'ನಿಷ್ಪಾವ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನಾದ ರಾಘವಭಟ್ಟನು 'ರಾಜಮಾಷ' (ಅಳಸಂಜೆ) ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ—

'ನಿಷ್ಪಾವಂ=ರಾಜಮಾಷಾಃ । ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಟೀಕಾಯಾಂ ಶ್ರೀಧರ್ಯಾಂ ತಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ ।'

ಆದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಶೇಖರನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಿಷ್ಪಾವ'ವನ್ನೂ 'ರಾಜಮಾಷ'ವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ 'ನಿಷ್ಪಾವ' ಎಂದರೆ ಅವರೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿಲ್ಲೇನೆ. 'ನಿಷ್ಪಾವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಹೊರತು 'ರಾಜಮಾಷ' (ಅಳಸಂಜೆ)ವೆಂದಲ್ಲ.

'ಯವಮುದ್ಗ ತಿಲಪ್ರೀಹಿಮಾಷಶಿಂಬಕುಲುತ್ಪ ಕಾನ್ ।

ಪ್ರಿಯಂಗುಸರ್ಪಪಶ್ಯಮುರಾಜಮಾಷಾಢಕೀಯುತಾನ್ ।' (ವಿಷ್ಣುಸಂ)

ಶಿಂಬ=ಹುರುಳಿಯ ಒಂದು ಜಾತಿ. 'A kind of kidney been' (V. S. Apte)

೧ ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಎನ್ನುವುದು ಉತ್ತಮಪಕ್ಷ. ೭, ೫, ೩ ದಿನಗಳ ಪಕ್ಷವೂ ಇದೆ. ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಪೂಜಿಸಿದರೂ ಸಾಕೆನ್ನುವ ಅನುಕೂಲಪಕ್ಷವೂ ಇದೆ—

'ಸಪ್ತಮಾನ್ವ ವಮಾದ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಸ್ಯಾಚ್ಛುಭೇಹಢಿ ।

ಪಂಚಮಾದ್ಯಾಂಕುರಾರೋಹಃ' (ವಿಷ್ಣುಸಂ.)

'ಪ್ರಾಗೇವ ದೀಕ್ಷಾದಿನಸಾತ್ ಸಪ್ತಭಿರ್ವಿಧಿವದ್ವಿನೈಃ ।

ಸರ್ವಮಂಗಲಸಂಪತ್ಕೈಃ ವಿದಧ್ಯಾದಂಕುರಾರ್ವಣಮ್ ॥' (ಶಾರದಾ.)

'ಪ್ರತಿಷ್ಠಾದಿನಸಾತ್ಪೂರ್ವಂ ನವಮೇ ಸಪ್ತಮೇ ದಿನೇ ।

ಪಂಚಮೇ ವಾ ತೃತೀಯೇ ವಾ ಸದ್ಯೋ ವಾ ಚಾಂಕುರಾರ್ಪಣಮ್ ॥'

(ಸಿದ್ಧಾಂತಶೇಖರ)

ಪ್ರತಿಷ್ಠಾದಿನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ೯ ದಿನಗಳ ತನಕ ಅಂದರೆ— ಪ್ರತಿಷ್ಠಾದಿನವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹತ್ತುರಾತ್ರಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವಾದರೆ ೯ ದಿನ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ೧೦ ದಿನ ಎನ್ನುವ ಆಚಾರ್ಯವಚನಕ್ಕೂ ವಿರೋಧ ಎಲ್ಲವಾಗುವುದು. ಆದರಿಂದಲೇ ೭ ದಿನಗಳು ಎನ್ನುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ರಾಘವಭಟ್ಟನು ತನ್ನ ಪದಾರ್ಥಾಭರ್ಪದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯ ದಿನವೂ ಸೇರಿಸಿ ೮ ದಿನಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ—

'ದೀಕ್ಷಾದಿನಸಾತ್ಪ್ರಾತ್ ಸಪ್ತಭಿರ್ವಿನೈಃ, ಏತೇನ ದೀಕ್ಷಾದಿನಮಷ್ಟಮಂ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।'

ಭೂತೈಶ್ಚ ಪಾಯಸೇನೈವ ತಥಾ ಪವ್ಯಾಕ್ಷತೇನೌ ಚ |

ಅನ್ನಾಪೂಸೇನ ಪುವ್ಯಾಕ್ಷ್ಮೈರನ್ನಲಾಜಾಕ್ಷತೈರಪಿ |

ಸಕ್ತುಭಿಶ್ಚ 'ಕ್ರಮೇಣೈವ ದೇವಾಂತಂ ಪಾಯಸೇನ ವಾ || ೭೬ ||

೧

‘ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಪಂಕಜಾಕ್ಷತಮ್ |

ಸಾಪೂವಮನ್ನಂ ಶರ್ವಾಯ ನಿಷ್ಠನೇ ತು ಗುಡಾದನಮ್ ||’ (ಶಾರದಾ.)

೨ ಇಲ್ಲಿ ಪಿತ್ಯಗಳ ನೈವೇದ್ಯ ಅನ್ನವೆಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿ ‘ಪಿತ್ಯಭ್ಯಃ ಸತಿಲಾಸ್ತಂದುಲಾಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ |’ ಎಂದಿದೆ. ನಿಷ್ಠನಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ—

‘ದ್ವೀತೀಯಂ ಪ್ರೈಶ್ವಕಂ ಚೈವ ದದ್ಯಾತ್ಪತಿಲತಂಡುಲಮ್ |’

ಆದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ‘ಅನ್ನಂ ಪಚತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳಂತೆ ‘ಅನ್ನ’ಶಬ್ದ ದಿಂದ ‘ತಂಡುಲ’ವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದೇನೋ! ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತಿಲವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ— ಪಿತ್ಯಗಳ ನೈವೇದ್ಯ = ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ಆಕ್ಕಿಕಾಳು.

ಯಕ್ಷರಿಗೆ ‘ಅಕ್ಷತೆ’ಯನ್ನು ನಿವೇದಿಸಬೇಕು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಶಾರದಾತಿಲಕದ ಪ್ರಕಾರ ‘ಕರಂಭ’ (ಮೊಸರು ಬೆರೆಸಿದ ಹುರಿಹಿಟ್ಟು) ಮತ್ತು ತೆಂಗಿನ ನೀರು— ಇವೂ ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಆಹಾರ—

‘ಕರಂಭಲಾಜಾ ಯಕ್ಷೇಭ್ಯೋ ನಾರಿಕೇಲೋದಕಾನ್ವಿತಾಃ |’ (ಶಾರದಾ.)

ಈ ವೃತ್ತಾಸಕ್ತೆ ಕಾರಣ ನೃಪನಾಗಿದೆ ವಿಷ್ಣು ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಶಾರದಾತಿಲಕ ದಲ್ಲಾಗಲಿ ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸದೆ, ಯಕ್ಷರಿಗೂ—ಗಂಧರ್ವ ರಿಗೂ ಜತೆಯಾಗಿಯೇ ಪೂಜೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಗ ಲಾಜವೂ ಯಕ್ಷರ ನೈವೇದ್ಯ ವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪೂಜೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಗ ಲಾಜ (ಅರಳು) ಗಂಧರ್ವರ ನೈವೇದ್ಯವಾಯಿತು. ಎಂತಲೇ ‘ಅಕ್ಷತ’ಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಯಕ್ಷನಿವೇದ್ಯವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರಂಭಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೩ ಭೂತಗಳಿಗೆ ‘ಸಕ್ತು’ (ಹುರಿ ಹಿಟ್ಟು)ವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರ ನಿರ್ದೇಶ. ಇಲ್ಲಿ ‘ಭೂತ’ ಪದದಿಂದ ಭೂತಬಲಿಯನ್ನೂ ನಾಗಬಲಿಯನ್ನೂ ಜತೆ ಯಾಗಿಯೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವೆರಡರ ಆಹಾರವೂ ಒಂದೇ, ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳ ಸಹ ಪೂಜೆ ಸುಕರವಾಗಿದೆ.

‘ಭೂತೇಭ್ಯಃ ಸ್ತುರ್ಲಾಜತಿಲಹರಿದ್ರಾದಧಿಸಕ್ತವಃ |

ಸಾನ್ನಾಃ’ (ಶಾರದಾ.)

‘ಸಲಾಜಂ ದಧಿಸಕ್ತುಕಮ್ |

ಭೂತಕ್ರೂರಬಲಿಂ ದದ್ಯಾತ್ಪೂರ್ವಂ ಭೂತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಣಮ್ |’ (ವಿಷ್ಣು ಸಂ.)

‘ಸಕ್ತುಪಿಷ್ಟಂ ಚ ನಾಗೇಭ್ಯಃ’ (ಶಾರದಾ.)

ಬಿತ್ತಿದ ಬೇಜ ಸುಳಿಯೊಡೆವ ತನಕ ಹತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನರ್ಪಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಜತೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇತರ ದೇವತೆಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು, ಯಕ್ಷರು, ಭೂತಗಳು— ಇವುಗಳಿಗೂ ಬಲಿಯನ್ನೀಯಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಾಯಸವನ್ನು ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು; ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ನೈವೇದ್ಯ ತಾವರೆ ಮತ್ತು ಅಕ್ಕಿಕಾಳು; ರುದ್ರನಿಗೆ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಅಪೂವ; ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಪುಷ್ಪಗಳು; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅನ್ನ; ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಅರಳು; ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಳು; ಭೂತಗಳಿಗೆ ಹುರಿದ ಹಿಟ್ಟು— ಇವೇ ನೈವೇದ್ಯಗಳು. ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಸಹಿತರಾದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ವಾಯಸವನ್ನೇ ನಿವೇದಿಸಬಹುದು.^೧

ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ನಲಾಜಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಅನ್ನ-ಲಾಜಾಕ್ಷತೈಃ ಸಕ್ತುಭಿಶ್ಚ' ಎಂದು ಅರ್ಧ ವಿವರಿಸುವ ಎಲ್ಲ ನೈವೇದ್ಯಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುವುದು ಭೂತವ ನೈವೇದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಸಕ್ತು' ಪ್ರಧಾನವಿದೆ ಎಂದೇ ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಆಚಾರ್ಯರು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಯಥಾನುಕೂಲವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು ಬಿಡುವುದು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಸಕ್ತುವಿನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಐಚ್ಛಿಕತೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅದು ಭೂತಬಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ.

೧ 'ದೇವಾಂತಂ ಪಾಯಸೇನ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ತೆರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ದೇವತೆಗಳ ವರೆಗೆ— ಎಂದಾಗ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು— ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರ ಈ ಮೂವರನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಭಲಾರೀಯಪಕ್ಷ ದೇವತೆಗಳೂ ಸೇರಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೂ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ವಾಯಸವೇ ನೈವೇದ್ಯವೆಂಬುದೇ ಮೂಲವ ಅರ್ಥ ಎಂದು ನಾರಾಯಣೀಯದ ಅರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಮೂಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಪಕ್ಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಭಲಾರೀಯದ ರೀತ್ಯಾ ಗಣಬಲಿಯಲ್ಲೂ ವೃತ್ತಾಸವಿದೆ. ದೇವತೆಗಳ ತನಕ ವಾಯಸ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪದ್ಮಾಕ್ಷತ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅನ್ನಪೂವ, ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಪುಷ್ಪಾನ್ನ, ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಅನ್ನಲಾಜಾಕ್ಷತ, ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಕ್ತು— ಇದು ಭಲಾರೀಯದ ಅರ್ಥಾಂತರ. ನಾರಾಯಣೀಯದ ರೀತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಾಯಸದ ನೈವೇದ್ಯ ಎನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ— ದೇವತೆಗಳ ವರೆಗೂ ವಾಯಸ ನೈವೇದ್ಯ ಎನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಗಣಬಲಿಯಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಸವಿಲ್ಲ.

ಅಧಿವಾಸನವಿಧಿ

ತದೈವ ಪ್ರತಿನೂಯಾತ್ಮ ಕಾರಯೇಽಧಿವಾಸನಮ್^೧ |

ಪಂಚಗವ್ಯೇ ಸಪ್ತರಾತ್ರಂ ಕ್ಷಿಸ್ತಾ ಪುರುಷಸೂಕ್ತತಃ || ೭೭ ||

ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ— ಭಗವತ್ಪ್ರತಿನುಯನ್ನು ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಿಂದ ವಿಳು ದಿಸಗಲ ಎರೆಗೆ ಪಂಚಗವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಅಧಿವಾಸನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು.

ವೇದಾಂಶ್ಚ ಚತುರಃ ಸಮ್ಯಕ್ಪಾರಯೇಯುರ್ವಿಜ್ಞೋತ್ತಮಾಃ |

ಪ್ರಾಚ್ಯಾದಿವ್ಯಾರಗೌ ದ್ವೌ^೨ ದ್ವೌವೇಕೈಕಂ ತು ದಶಾವರಾಃ |

ಯಥಾಲಬ್ಧಂ ಯಥಾವಿತ್ತಮಥವಾ ವಿಷ್ಣುತತ್ಪರಾಃ || ೭೮ ||

೧ 'ಅಥ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಾದಧಿವಾಸನಮುತ್ತಮಮ್ |

ಯದ್ಯೋಗಾಜ್ಞಾಯತೇರ್ವಾಯಾಂ ಸದಾ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಹರಿಃ||' (ವಿಷ್ಣುಸಂ.)

'ಹರೇಃ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಕರಣಮಧಿವಾಸನಮುಚ್ಯತೇ |' (ಅಗ್ನಿಪು)

ಅಧಿವಾಸ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು 'ಸುಹಾಕಪಿಲವಂಚರಾತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು—

'ವಸತೇರಧಿಪೂರ್ವಸ್ಯ ಭಾವೇ ಘರ್ಜಾಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕೃತೇ |

ಅಧಿವಾಸ ಇತಿ ಹ್ಯೇಷ ಪ್ರಯೋಗಃ ಸಿದ್ಧಿಮೇತಿ ಚ ||

ಗುರ್ವಾದಿಸಹಿತೋ ವಾಸೋ ರಾತ್ರೌ ನಿಯಮಪೂರ್ವಕಃ |

ಸೋಷಸ್ತಾಧೋ ಹಿ ನಿವಾತಾನಾಮನೇಕಾರ್ಥತಯಾ ಮತಃ ||'

ಘರ್ಜಾಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಅಧಿವಾಸಶಬ್ದದಿಂದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ, ಲುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಅಧಿವಾಸನ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ವಂಚರಾತ್ರವ ಮಾತು ಶಿಷ್ಯಾದಿಗಳ ಅಧಿವಾಸನವನ್ನು ನಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ವಂಚಗವ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿನುಯನ್ನು ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಅಚರಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ಶಿಶೇಷವನ್ನೇ 'ಅಧಿವಾಸನ' ವೆಂಬ ವದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ

೨ 'ಜಪೇಯಂಶ್ಚ ತುರೋ ವೇದಾನ್ ಚತುರ್ವಾರೇಷು ವೈಷ್ಣವಾಃ^೩ |

ಪೂರ್ವದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಋಗ್ವೇದವನ್ನೂ ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನೂ ವಶ್ಪಿವ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಸಾಮವೇದವನ್ನೂ, ಉತ್ತರದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಅಧರ್ವವೇದವನ್ನೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಮತವಿದೆ ವೇದಘೋಷವನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿವರ ಶಾಸ್ತ್ರಪಂಡಿತರಿರಬೇಕು ಎಂದೂ ವಿಧಿಯಿದೆ—

'ಬಹ್ವುಚೋಽಧ್ಯರ್ಯವಶ್ಚೈವ ಛಂದೋಗಾಥರ್ವಣಾ ದ್ವಿಜಾಃ |

ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥತತ್ತ್ವಜ್ಞಾ ದಿಕ್ಪು ಪಾರಾಯಣೇ ಸ್ಕುತಾಃ |

ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಕ್ಯಾರ್ಥತತ್ತ್ವಜ್ಞಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತಮಾಃ ||' (ವಿಷ್ಣುಸಂ.)

ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳ ೪ ಬಾಗಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವೇದಕ್ಕು ಎರಡು ಮಂದಿಯಂತೆ ಎಂಟು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಮಂತ್ರಗಳ ಪಠನೆಗಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು, ಪುರುಷನೊಕ್ಕ ಪಠನೆಗಾಗಿ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು— ಹೀಗೆ ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಿಯಿರದಷ್ಟು ವಿಪ್ರರಿಂದ ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಸಬೇಕು. ಇವ ರೆಲ್ಲರೂ ವೈಷ್ಣವರೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಹತ್ತು ಮಂದಿ ವಿಪ್ರರೂ ದೊರೆಯದಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಷ್ಟು ವಿಪ್ರರಿಂದ, ಎಷ್ಟು ಜನ ಸುವಿಪ್ರರಿಂದ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿಸಲು ನಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಬಲಕ್ಕೆ ನಾಭ್ಯಪೋ ಅಷ್ಟೇ ವಿಪ್ರರಿಂದ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿಸಿದರೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂಗ ಕುಂಡನಿರ್ಮಾಣ-ಹೋಮವಿಧಿ

ತ್ರಯೋದಶಾತ್ರ ಕುಂಡಾನಿ ಪರಿತಃ ಕಾರಯೇದ್ವುಧಃ |

ಉತ್ತಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತಾನಿ ಪ್ರಧಾನಂ ತೃಗ್ನಿಕೋಣಕೇ |

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೋಣಕಾದ್ಧಸ್ತಮಾತ್ರಮಂತರತಃ ಸುಧೀಃ || ೭೯ ||

ಮಂಟಪದ ಸುತ್ತಲೂ, ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಂತೆ ೧೨ ಕುಂಡಗಳು ಮತ್ತು ವ್ರಧಾನಕುಂಡ, ಸೇರಿ ೧೩ ಕುಂಡಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸ ಬೇಕು. ಕುಂಡಗಳ ಆಕೃತಿ ರೀತಿಗಳೆಲ್ಲ ಅನೇ ಆಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ದಂತೆಯೇ ಇರಬೇಕು. ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡವನ್ನು ಆಗ್ನೇಯ ಕೋಣದಲ್ಲಿ— ಅಲ್ಲಿ ರುವ ಕುಂಡದಿಂದ ೨೪ ಅಂಗುಲ ದೂರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಬೇಕು.

ಆಜ್ಞಾಹುತೀಸ್ತೇಷು ಕುರ್ಯಾತ್ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷ್ಯಸಂಖ್ಯಕಮ್ |

ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಯುತಂ ವಾಽಪಿ ಪ್ರಧಾನೇ ಲಕ್ಷ್ಯಸಂಖ್ಯಕಮ್ |

ಅರ್ಥಂ ತದರ್ಥಮಥನಾ ಮೂಲಮಂತ್ರೇಣ ಮಂತ್ರವಿತ್ || ೮೦ ||

೧ ಒಳಬದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೪ ಕುಂಡ, ಒಂದು ವ್ರಧಾನ ಕುಂಡ ಮತ್ತು ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ೮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೮ ಕುಂಡಗಳು— ಹೀಗೆ ೧೩ ಕುಂಡಗಳು ಎಂದು ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಛೇದಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

೨ ಸಹಪ್ರಹೋಮದ ವಕ್ಷಪೂ ಕೂಡ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ—

‘ ಲಾಕಿಕಂ ಚಾಗ್ನಿ ಮಾನೀಯ ಶರಾವೇಚಭನವೇ ತತಃ |

ವೈಷ್ಣವೀಕರಣಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ವಹ್ನಿ ಮಾನಯೇತ್ |

ಅನ್ನಾಕ್ಷರೇಣ ಜುಹುಯಾದಾಜ್ಞಾಹುತಿಸಹಸ್ರಕಮ್ ||’ (ವಿಷ್ಣು ಸಂ.)

ಹಯಶೀರ್ಷ ವಂಚರಾತ್ರದಲ್ಲೂ ಇದರ ಸಂವಾದವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು—

ಆ ೧೩ ಕುಂಡಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಲಕ್ಷ ತುಪ್ಪದ ಆಹುತಿಯನ್ನೀಯಬೇಕು. ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಉಳಿದ ೧೨ ಕುಂಡಗಳಲ್ಲಿ ೧೦ ಸಹಸ್ರ ಆಹುತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಕೊಡುವ ಪಕ್ಷವೂ ಉಂಟು. ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಹೋಮದ ಅನುಕೂಲ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ೫೦ ಸಹಸ್ರ ಆಹುತಿಗಳನ್ನೋ ೨೫ ಸಹಸ್ರ ಆಹುತಿಗಳನ್ನೋ ಈಯಬಹುದು. ಎಲ್ಲ ಹೋಮದಲ್ಲಿಯೂ ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದಿಂದಲೇ ಆಹುತಿಯನ್ನೀಯಬೇಕು.

ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾರ್ಥೇ ಪ್ರಧಾನೇ ಜುಹುಯಾತ್ಪುರಃ |
ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತು ಸಹಸ್ರಂ ನಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಶತಮೇವ ನಾ |
ಶತಂ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇನ ಗಾಯತ್ರಾ ಚ ಸಹಸ್ರಕಮ್ || ೮೧ ||

ಆ ಮೊದಲು ಪಂಚವಿಂಶತಿ ತತ್ತ್ವಗಳ ದೇವತಾಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಹಸ್ರ ಆಹುತಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ನೂರು ಆಹುತಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಈಯಬೇಕು. ಆದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡದಲ್ಲಿಯೇ ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಿಂದ ನೂರು ಹೋಮಗಳನ್ನೂ ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಸಹಸ್ರ ಹೋಮಗಳನ್ನೂ ಆಚರಿಸಬೇಕು.

‘ಮೂಲಮಂತ್ರೇಣ ಜುಹುಯುಃ ಸ್ವಾಹಾಂತೇನ ಸುರೇಶ್ವರ |
ಅಷ್ಟೋತ್ತರಸಹಸ್ರಂ ತು ಕುಂಡೇ ಕುಂಡೇ ಯಥಾವಿಧಿ |
ಘೃತಹೋಮಮಿದಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್’

೧ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅರ್ಚಾರ್ಥರೇ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಪುರುಷೋಽವ್ಯಕ್ತಂ ಚ ಮಹಾನಹಂಕಾರೋ ಮನಸ್ತಥಾ |
ದಶೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಶಬ್ದಾ ದ್ಯಾ ಭೂತೇತಾಃ ಪಂಚವಿಂಶತಿಃ ||’
‘ದಶೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಮನಸಾ ಸಹ ಜೋಡಶ |
ವಿಕಾರಾಃ ಸ್ಯುಃ ಪ್ರಕೃತಯಃ ಪಂಚಭೂತಾನ್ಯಹಂಕೃತಿಃ ||
ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಮಹದಿತ್ಯಷ್ಟೌ ತನ್ಮಾತ್ರಾಶ್ಚ ಮಹಾನಪಿ |
ಸಾಹಂಕಾರಾ ವಿಕೃತಯಃ ಸವ್ತ ತತ್ತ್ವವಿದೋ ವಿದುಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)
‘ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾನಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಂತಾನಿ ಸಂಜಗುಃ |’
‘ತ್ರಯೋವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವೇಭ್ಯಃ ಪರಾ ಪ್ರಕೃತಿರುಚ್ಯತೇ |
ಪ್ರಕೃತೇಸ್ತು ವರಂ ಪ್ರಾಹುಃ ಪುರುಷಂ ಪಂಚವಿಂಶಕಮ್ ||’ (ವಾಯುವೀಯ.)

ಕೃತ್ವಾ ಜಲಾಧಿವಾಸಂ ಚ ಪೂರ್ವಂ ವಾ ಸಂಚಗನ್ವತಃ |

ಚಕ್ರಾಬ್ಜಂ ಭದ್ರಕಂ ನಾಪಿ ಮುಂಟಿಪೇ ಮುಂಡಲಂ ಶುಭಮ್ ||

ಪಂಚಗವ್ಯಾಧಿವಾಸನವ ಮೊದಲಾಗಲಿ ಅನಂತರವಾಗಲಿ ಜಲಾಧಿವಾಸನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ ನಂತರ ವ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮುಂಟಿವದಲ್ಲಿ ಮುಂದರವಾದ ಚಕ್ರಾಬ್ಜ ಮುಂಡಲವನ್ನಾಗಲಿ ಭದ್ರಕಮುಂಡಲವನ್ನಾಗಲಿ ರಚಿಸಬೇಕು.

ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮುಂಡಲ-ಭದ್ರಕಮುಂಡಲ

ಪದ್ಮಂ ವೃತ್ತತ್ರಯಂ ಚಕ್ರಂ ರಾಶಯೋ ವಿಧಿಕಾಸ್ತಥಾ |

ಶೋಭೋಪಶೋಭಿಕಾಶ್ಚೈವ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಸ್ಯ ತು ಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಚತುರಸ್ರಂ ವಿನಾ ಚಕ್ರಂ ವಿಶೇಷೋ ಭದ್ರಕೇ ಸ್ಮೃತಃ || ೮೩ ||

ಮೊದಲು ಪದ್ಮ, ಆ ಮೇಲೆ ಮೂರು ವೃತ್ತರೇಖೆಗಳುಳ್ಳ ಚಕ್ರ, ರಾಶಿಗಳು, ವಿಧಿಗಳು, ಶೋಭೆ ಮತ್ತು ಉಪಶೋಭೆಗಳು ಇವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರೆ ಚಕ್ರಾಬ್ಜವಾಗುವುದು. ಚಕ್ರವನ್ನುಳಿದು, ವೃತ್ತದ ಬದಲು ಚತುರಸ್ರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರೆ ಅದು ಭದ್ರಕಮುಂಡಲವಾಗುವುದು.*

ಸಹಸ್ರಮರ್ಧಂ ಪಾದಂ ವಾ ಕಲಶಾಂಸ್ತತ್ರ ಪೂರಯೇತ್ |

ಶತಂ ತದರ್ಧಂ ಪಾದಂ ವಾ ನಿತ್ಯಾಭಾವೇ ನಿಗದ್ಯತೇ || ೮೪ ||

ಆ ಮುಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರ, ಐನೂರು ಅಥವಾ ಅಂಶ ಕಲಶಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕು. ಅಷ್ಟು ಕಲಶಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಸಂವತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೆ ನೂರೋ, ಐನತ್ತೋ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಅಂಶ ಕಲಶಗಳನ್ನಾದರೂ ತುಂಬಬೇಕು.

೧ 'ಮುಂಟಿಪೇ=ಪ್ರತಿನಾಮುಂಟಿಪೇ' (ನಾರಾ.)

'ಮುಂಟಿಪೇ=ವ್ರತಿಷ್ಠಾಮುಂಟಿಪೇ' (ಭಲಾ.)

೨ 'ಚಕ್ರಾಬ್ಜಂ ಭದ್ರಕಂ ನಾಪಿ ಮುಂಡಲಂ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ' (ನಾರಾ.)

'ಶುಭಂ=ದೃಷ್ಟಿಪ್ರಿಯಂ ಮುಂಡಲಂ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ' (ಭಲಾ.)

೩ ಈ ಮುಂಡಲಗಳ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳನ್ನೂ, ಮುಂಡಲವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನೂ ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

೪ 'ಕಲಶಾನಾಂ ಸಹಸ್ರೇಣ ತದರ್ಧೇನ ತದರ್ಧತಃ |

ಶತೇನ ವಾ ತದರ್ಧೇನ ದೇವಂ ಸಂಸ್ಥಾವಯೇದ್ಗುರುಃ |

ಚತುರ್ಭಿರಥವಾ ಕುರ್ಯಾದ್ವಿಠಾನಾಮಲ್ಲವಿತ್ತವಾನ್ |' (ಸಿದ್ಧಾಂತಶೇ.)

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರತಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದು ಕಲಶವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು

ರಹಿತನಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ರಾಶಿಗಳ ಮಾತೂ ಹಾಗೆ. ಆಚಾರ್ಯರು “ರಾಶಯಃ” ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಪುರೋಹಿತರು ರಾಶಿಗಳಿಗೆ ವ್ರತನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ರಾಶಿದೇವತೆಗಳ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ನಾವು ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ರಾಶಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಅರ್ಧಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಪುರೋಹಿತನೆಂದರೆ ಬರಿಯ ಮಂತ್ರಗಳ ಗಿಳಿಪಾರ ಮಾಡುವವನಲ್ಲ- ಆತ ಉತ್ತಮ ಕಲಾವಿದನೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ಕಲೆಗೆ ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಇದರಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ರಾಶಿಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಬೃಹಜ್ಜಾತಕದ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು.

ಉದಾ: ಮಕರರಾಶಿಯ ಸ್ವರೂಪ-ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೊಸಕೆಯಂತೆ ಬಿಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರೆ ಅದರ ಲಕ್ಷಣ “ಮೃಗಾಸ್ತೃಃ ಮಕರಃ” ಎಂದಿದೆ. ಕತ್ತಿಸವರೆಗೆ ಮೊಸಕೆ-ಅದರ ಮೇಲೆ ಮುಖದ ಭಾಗ ಜಿಂಕೆಯಂತೆ! ಈ ತೆರನಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಭೇದಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿ ಮಂಡಲವನ್ನು ವಿಡಿಸಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಶಿಸ್ವರೂಪ ಬೇರೆ ತೆರನಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ:

- ಮೇಷ: “ಮೇಷವಕ್ತ್ರೋ ನರೋ ರಕ್ತೋ ದ್ವಿಭುಜಃ ಪಂಕಜಾಸನಃ |
ಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾಕರಃ ಪೀತವಸನಃ ಕನಕಾಂಗದೀ ||
ವೃಷಭ: ವೃಷಾನನೋ ನರಃ ಶುಭ್ರೋ ರಕ್ತವಸ್ತ್ರಾಕ್ಷುಕುಂಡಿಕಃ |
ಮಿಥುನ: ಪುಮಾನ್ ಗದೀ ಸವೀಣಾ ಚ ಯೋಷಿಃಚ್ಚ ಮಿಥುನಂ ಸಿತಮ್ ||
ಕರ್ಕಟ: ಕರ್ಕಟಃ ಕಪಿಲಃ ಶ್ವಾಸ್ಯಃ ಕೂರ್ಮಮುದ್ರಾಧರೋ ನರಃ |
ಸಿಂಹ ಸಿಂಹವಕ್ತ್ರೋಽರಣೋಽಬ್ಜಸ್ಥೋ ದ್ವಿಭುಜೋಽಭಯಪಾತ್ರಯುಕ್ ||
ಕನ್ಯಾ ಶುಕ್ಲಾಸಿಂಧುತ್ ಸಿತಾ ಕನ್ಯಾ ದ್ವಿಭುಜಾ ಪಂಕಜಾಸನಾ |
ತುಲಾ: ತುಲಾಧಾರೋ ನರೋ ಗೌರಃ ಪಿಂಗನೇತ್ರಃ ಕಜಾಸನಃ ||
ವೃಶ್ಚಿಕ ವೃಶ್ಚಿಕಸ್ಥೋ ನರಃ ಪಿಂಗೋ ದ್ವಿಭುಜೋ ಮರ್ಕಟಾಸನಃ |
ದಕ್ಷಿಣ ವೃಶ್ಚಿಕಮಾಲಾಧ್ಯಕ್ ವಾಮೇ ಪಾತ್ರಂ ಸುರಾಯುತಮ್ ||
ಧನು ಅಶ್ವವಕ್ತ್ರೋ ನರಶ್ವಾಪೀ ಜ್ಯಾಕೃಷ್ಣಕರದಕ್ಷಿಣಃ |
ಮಕರ: ಅಕ್ಷಕುಂಡೀಧರೋ ನೀಲೋ ಮೃಗವಕ್ತ್ರೋ ನರೋ ಹಿ ಸಃ ||
ಕುಂಭ ಮಕರಾನ್ಯೋಽಸಿತೋಽಬ್ಜಸ್ಥೋ ರಿಕ್ತಕುಂಭೋ ನರೋ ಘಟಃ |
ಮೀನ: ಮತ್ಸ್ಯಯುಗ್ಮಸ್ಥಿತಃ ಶ್ಯಾಮೋ ಮತ್ಸ್ಯಹಸ್ತೋ ಮಹೋದರಃ |
ಮತ್ಸ್ಯವಕ್ತ್ರೋ ನರೋ ಮೀನೋ ಹರಿನ್ಮಣಿವಿಭೂಷಣಃ ||”

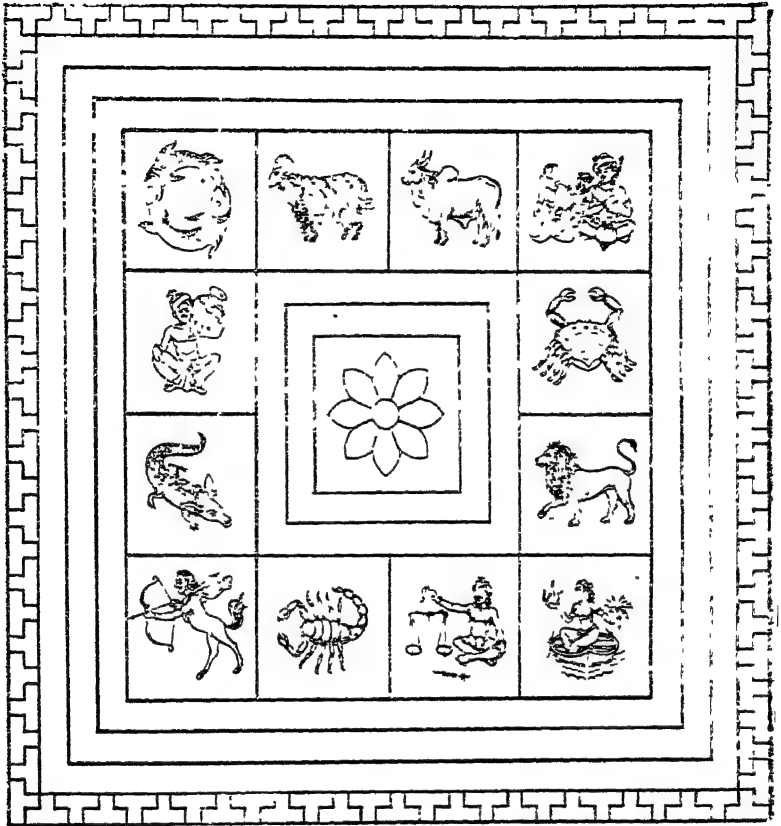
ಈ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಎಲ್ಲ ರಾಶಿಗಳೂ ಅರ್ಧಪುರುಷಾಕೃತಿಗಳು. ಮೋರೆ ಮಾತ್ರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ. ಈ Therianthropie ಪದ್ಧತಿ ಮಂಡಲದ ಚಿತ್ರಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸೊಗಸಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಯಾವುದನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವವರು ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಗಳು. ಅನುಸಂಧಾನ ಮುಖ್ಯ; ರೇಖೆ ಎಂತಾದರೇನು? ಅಲ್ಲವೇ?

ಚಕ್ರಾಬ್ದ ಮಂಡಲ

ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹಃ ಅಧ್ಯಾಯಃ ೩: ಶ್ಲೋಕಃ ೨೩

ಆಚಾರ್ಯರು 3:83 ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಂಡಲಗಳು ರೇಖಾವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಈ ತೆರನಾಗುವವು. ಪುರೋಹಿತರು ಈ ಮಂಡಲಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಾರೆ. ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿಸರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ- ಎಂತಲೇ ಮಂಡಲದ ಪೂರ್ಣತೆಗೆ ಬಣ್ಣಗಳು ಅಗತ್ಯವೇ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮಂಡಲ

ಭದ್ರಕಮಂಡಲ

ತಂತ್ರಸಾರನಂಗ್ರಹಃ ಅಧ್ಯಾಯಃ ೩: ಶ್ಲೋಕಃ ೮೩

ರೇಖಾಂಕನದಿಂದಲೇ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣನಾಯಿತು. ಬಣ್ಣ ಹಾಕಿದರೆ ಪ್ರಶಸ್ತ ಎಂದಿರಬಹುದು. ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ನ್ಯೂನತೆ ಬರಲಾರದು. “ಯಾವತೋ ಹ್ಯನುಷ್ಠಾನೇ ಕರ್ಮಪೂರ್ತಿರ್ನ ವಿಷ್ಯತೇ ! ತಾವತ್ಸಮಸ್ತಂ ಕಥಿತಂ” ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವಂತೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಕೆಲವು ವರೋಚಿತರು ಈ ಮಂಡಲಗಳನ್ನು ವರ್ಣ

ಕ್ವಾಥೇನ ಸ್ವೀರಿವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ತಥಾ ಪಂಚಾಮೃತೈರಪಿ |
ಪಂಚಗವ್ಯೇನ ಶುದ್ಧೇನ ಜಲೇನ ಚ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ |
ಪೂರಯೇತ್ಕಲಶಾನ್ಮಥ್ಯಂ ಶುದ್ಧೋದೇನೈವ ಪೂರಯೇತ್ || ೮೫ ||

೧೦೦೧, ೫೦೧, ೧೦೧-ಹೀಗೆ ಕಲಶಗಣನೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂದೊಂದು ಪಕ್ಷವಿದೆ. ಆದರೆ ಕುರಿತು ವಿಸರವನ್ನು ಮುಂದಿನ ವಪ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು

ಸಹಸ್ರಕಲಶದ ಜತೆಗೆ ಒಂದು ನಿಶೇಷ ಕಲಶ ಬೇಕು ಎಂದು ವಂಚರಾತ್ರ ದಲ್ಲೂ ಬೇಳಿದೆ—

‘ಏಕೋತ್ತರೇಣ ಕಲಶೈಃ ಸಹಸ್ರೇಣಾಭಿಷೇಚನಮ್ |

ವವಿತ್ರವಸ್ತು ಸಹಿತೈಃ ವವಿತ್ರಜಲಪೂರಿತೈಃ ||’ (ವಾದ್ಮನಂಹಿತಾ)

೧ ‘ನೈಗ್ರೋಧೋಡುಂಬರಾಶ್ಚ ತ್ವಷ್ಟ ಕ್ವಾಃ ಸ್ವೀರಮಹೀರುಹಾಃ |’

ಆಲ, ಅತ್ತಿ, ಅದ್ವತ್, ಮತ್ತು ಹಿವ್ವಲ ಮರಗಳಿಗೆ ಸ್ವೀರದ್ರೂಮಗಳೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ವರಿಭಾವನೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಛಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಉದುಂಬರ(ಅತ್ತಿ)ದ ಬದಲು ಜಂಬೂವೃಕ್ಷ (ನೇರಳೆ)ವನ್ನು ನೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸ್ವೀರವೃಕ್ಷಾಣಾಂ=ವಟಿಜಂಬೂಷ್ಣ ಕ್ವಾಶ್ಚ ತ್ವಾದೀನಾಮ್’

ನಾರಾಯಣೀಯದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ವರಿಭಾವೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ವೃಕ್ಷಗಳ ಜತೆಗೆ ನಾವಿನಮರವನ್ನೂ ನೇರಿಸಿ ೫ ಸ್ವೀರವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸ್ವೀರವೃಕ್ಷಾಣಾಂ=ಅಶ್ವತ್ಥ ಚೂತವಟಿಷ್ಣ ಕ್ವಾದುಂಬರವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ಕ್ವಾ-
ಥೇನ=ತ್ವಚಾ’ (ನಾರಾ.)

ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ‘ಕ್ವಾಥ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಷಾಯದಂಧ ಕಲಬೆರಕೆ ಎಂದರ್ಥ ಮಾಡಬಹುದು ಹೊರತು ತೋಗಟಿ (ತ್ವಕ್) ಎಂದು ಮಾಡಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ‘ಕ್ವಾಥ’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ತೋಗಟಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ನಾರಾಯಣೀಯದ ‘ಕ್ವಾಥೇನ=ತ್ವಚಾ’ ಎಂಬ ವಿಸರಣೆ ವಿಚಾರಣೀಯವಿದೆ.

‘ಕ್ವಾಥಃ=The mixture of the materials for decoction’

(V. S. Apte)

‘ಕ್ವಾಥಃ=ಸ್ವೀರವೃಕ್ಷತ್ವಕ್ಷಾಣಾಮಿಶ್ರೋದಕಮ್’ (ಛಲಾ.)

೨ ‘ಪಂಚಾಮೃತೈಃ=ಪಯೋದಧಿಘೃತಮಧುಶರ್ಕರಾಭಿಮಿಲಿತಾಭಿಃ’ (ಛಲಾ)

‘ದುಗ್ಧಂ ಚ ಶರ್ಕರಾ ಚೈವ ಘೃತಂ ದಧಿ ತಥಾ ಮಧು |

ಪಂಚಾಮೃತಮಿದಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್’

೩ ‘ಪಯೋದಧಿಘೃತಗೋಮೂತ್ರಗೋಮಯೈರ್ಮಿಲಿತೈಃ ಪಂಚಗವ್ಯಮ್ |’
(ಛಲಾ.)

‘ಸ್ವೀರಂ ದಧಿ ತಥಾ ಚಾಂಜ್ಯಂ ಮೂತ್ರಂ ಗೋಮಯಮೇವ ಚ |

ಪಂಚಗವ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್’

ಕ್ಷೀರಿಸೃಕ್ಷಗಲಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಾದಿಗಳ ತೊಗಟೆಯ ರಸದಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಜಲವನ್ನು ಒಂದು ಕಲಶದಲ್ಲಿ, ಪಂಚಾಮೃತವನ್ನು ಒಂದರಲ್ಲಿ, ಪಂಚಗವ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ, ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಜಲ ಹೀಗೆ ಬದಿಯ ನಾಲ್ಕು ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತುಂಬಬೇಕು. ಮಧ್ಯದ ಕಲಶದಲ್ಲೂ ಶುದ್ಧೋದಕವನ್ನು ತುಂಬಬೇಕು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಸ್ಯೈವ ಚತುರ್ದಿಕ್ಸು ಗಂಧೋದಾನಾಂ ಚತುಷ್ಟಯಮ್ |
ಚತುರ್ದಲಶ್ಚೇತಪದ್ಮಚತುಷ್ಟೇ ಮಂಡಲಸ್ಥಿತೇ || ೪೬ ||
ಪೂರ್ವಾದಿಕ್ರಮಯೋಗೇನ ರಸಕ್ವಾಥಶುಭೋದಕಾನ್ |
ಗಂಧಾಂಶ್ಚ ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಪಂಚಗವ್ಯಂ ಶುದ್ಧಾಂತರೇ ನೃಸೇತ್ |
ಸೃಥಕ್ ಚತುರ್ದಲಂ ಪದ್ಮಂ ರಕ್ತಂ ಕೃತ್ವಾಲ್ಪಕಂ ಸುಧೀಃ || ೪೭ ||

ಈ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಡುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಮಾನಿಕವಾದ ಮಧ್ಯಕಲಶದ ಸುತ್ತಲೂ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೪ ಗಂಧೋದಕದ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಡಬೇಕು. ಚಕ್ರಾಬ್ಜಾದಿಮಂಡಲಗಳ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಶುಭ್ರರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಂದ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿದ ಚತುರ್ದಲ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ದಲಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು- ಹೀಗೆ ಐವೈದು ಕಲಶಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕು. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ೫ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಮೃತವನ್ನೂ, ದಕ್ಷಿಣದ ೫ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥಾದಿಗಳ ತೊಗಟೆಯ ರಸವನ್ನು ಬೆರೆಸಿದ ಜಲವನ್ನೂ, ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಜಲವನ್ನೂ, ಉತ್ತರದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಗಂಧೋದಕವನ್ನೂ ತುಂಬಬೇಕು. ಈ ೨೫ ಕಲಶಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷಕಲಶವುಂಟು; ಅದು ಪಂಚಗವ್ಯದ ಕಲಶ. ಅದನ್ನು ಪ್ರಾಹ್ಮಕಲು ಎತ್ತು ಶುದ್ಧೋದಕ ಕಲಶಗಳ ನಡುವೆ ಮತ್ತೊಂದು ನಾಲ್ಕು ದಲಗಳುಳ್ಳ ಕೆಂಪಾದ ಗಣ್ಣ ಕಮಲವನ್ನು ಬರೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಡಬೇಕು.^೧

೧ 'ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಮನ್ಯುಮಾನತ್ವಾನ್ಯಧ್ಯಕಲಶೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ |' (ಭಲಾ.)

'ಮಧ್ಯಸ್ಥಂ ಕಲಶಂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವತಾಕತ್ವಾದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಮ್ |' (ನಾರಾ.)

೨ 'ರಸಃ ಪಂಚಾಮೃತಮ್ |' (ಭಲಾ.)

೩ 'ಗಂಧಾನ್ ಗಂಧೋದಕಪೂರ್ಣಕಲಶಾನ್ |' (ಭಲಾ.)

೪ ಪಂಚಗವ್ಯದ ಕಲಶದ ಕುರಿತು ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಮತಭೇದವಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕಾದ ೫ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶುದ್ಧೋದಕವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿ ಮಧ್ಯದ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಪಂಚಗವ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪಂಚಗವ್ಯ

ಪಂಚಾಶತ್ತ್ವೇ ತು ಗಂಧೋದಂ ಸರ್ವಮುಚ್ಯೇ ನಿಧಾಪಯೇತ್ |
ಬ್ರಾಹ್ಮಸ್ಯ ಪುರತಸ್ತ್ವೇತಂ ಸಾರ್ವಂ ಸಂಸ್ಥಾಪಯೇದ್ಬದ್ಧಃ |
ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷಸ್ವಪದ್ಮೇಷು ಪಂಚಕಂ ಪಂಜಕಂ ನೃಸೇತ್ || ೮೮ ||

ಇಂ ಕಲಶಗಳ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲಶದ ನಂತರ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಉಂ ಕಲಶಗಳ ನಡುವೆ ಉ ಗಂಧೋದಕದ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಡಬ್ಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲಶದ

ಕಲಶ ಕೂಡ ೨೫ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿಯೆ ನೇರಿದೆ ಹೊರತು ಅದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಕಲಶವಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರ ವಾದ ೨೫ ಕಲಶ, ಇಂ ಕಲಶ- ಹೀಗೆ ಸಾವಿರ ಕಲಶಗಳ ವರೆಗೂ ವಂಚಗವ್ಯದ ಒಂದು ಕಲಶ ವಿಶೇಷ ಕಲಶವೆ ಅದರಿಂದ ಅದರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅದೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಎಂತಲೇ ಹಿಂದೆಯೇ ನಾನು ನೋಡಿದಂತೆ- ವೃತಿಯೊಂದು ವಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಕಲಶವನ್ನು ನೇರಿಸಿಕೊಂಡು ೧೦೦೧, ೫೦೧, ೨೨೬, ೧೦೧, ೫೧, ೨೬- ಹೀಗೆ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲ ವಿದ್ವಾಂಸರ ವಾದ. ಈ ವಕ್ಷವನ್ನು ಭರಾರೀಯರಲ್ಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಅಸ್ತಿಸ್ತುಪ್ತೇ ಪಂಚವಿಂಶತ್ಯಾದಿಸರ್ವಪಕ್ಷೇಷಿ ಕುಶೋದಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾನವಿಶೇಷಕಲಶವತ್ ಅಯಮಪಿ ವಂಚಗವ್ಯಕಲಶಃ ಪಂಚವಿಂಶತ್ಯಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾಧಿಕೋ ವಿಶೇಷಕಲಶ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |’ (ಭಲಾ.)

ಶುದ್ಧೋದಕದ ಕಮಲದ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ವಂಚಗವ್ಯದ ಕಲಶವನ್ನಿಡುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಮಲವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆ ಕಮಲದ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಮಲಗಳಂತೆ ಇದನ್ನು ಇಡಬಹುದು ಎಂತಲೇ ಬೇರೆ ಕಮಲವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತು ವಂಚಗವ್ಯ ವಿಶೇಷಕಲಶ ಎಂಬ ವಕ್ಷವನ್ನೇ ಪುರಸ್ಕರಿಸುವಂತಿದೆ. ಆದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯಲ್ಲೂ ರಾದ ಗುರು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈ ವಕ್ಷವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದೇನೆ

೧ ‘ಮಧ್ಯಂ ಶುದ್ಧೋದೇನೈವ ಪೂರಯೇದಿ’ತ್ಯನೇನೈವ ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲಶಸ್ಯೋ-
ಕ್ತತ್ಯಾತ್, ತತ್ಪರಿತಃ ಸ್ಥಾಪ್ಯಕಲಶಾನಾಹ—‘ಗಂಧೋದಮಿ’ತಿ | ಸರ್ವಮುಚ್ಯೇ
ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾನಕಲಶಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಗಂಧೋದಕಕಲಶಾಷ್ಟಕಂ
ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲಶಸ್ಥಾಪ್ಯದಿಕ್ಪು ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ |’ (ನಾರಾ.)

‘ಗಂಧೋದಂ, ಸಮುದಾಯೈಕವಚನಂ, ಗಂಧೋದಪೂರ್ಣಕಲಶಾಷ್ಟಕಂ
ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ | ಅತ್ರ ಯೋಗ್ಯತಯಾ ಗಂಧೋದಕಕಲಶಾನಾಮಷ್ಟತ್ವಂ
ಲಭ್ಯತೇ |’ (ಭಲಾ)

೨ ‘ಬುಧಃ’ ಎಂಬ ವಾರದ ಬದಲು ಕೆಲವೆಡೆ ‘ಬೃಹತ್’ ಎಂದೂ ಪಾಠವಿದೆ. ಆ
ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಕಲಶ ಉಳಿದ ಕಲಶಗಳಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ತಾಪ್ತರ್ಯ-

ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಕಲಶ ಮತ್ತು ಗಂಧೋದಕ ಕಲಶಗಳ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಲಶವನ್ನಿಡಬೇಕು. ಈ ಕಲಶಕ್ಕೆ ಸರ್ವದೇವತೆಗಳೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಇವನ್ನು ಸಾರ್ವಕಲಶವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ ಗಂಧೋದಕದ ಕಲಶಗಳ ಮೂರನೆಯಲ್ಲಿ ೮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೮ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಒಂದೊಂದು ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಐದೈದು ಕಲಶಗಳಂತೆ ಉಳಿದ ೪೦ ಕಲಶಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕು.^೧

ಅನೇನ ಕ್ರಮಯೋಗೇನ ಕಲಶಾ ಅಖಿಲಾ ಅಪಿ |

ತತ್ತದ್ವ್ಯಮುಯಾಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಾಪ್ಯಾಸ್ತು ಬಾಹ್ಯತಃ |

ತದೈನಾಂಕುರಸಾತ್ರಾಣಿ ಪರಿತಸ್ತತ್ರ ವಿಸ್ತಸೇತ್ || ೮೯ ||

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೂರರಿಂದ ಸಹಸ್ರ ಕಲಶಗಳ ವರೆಗಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚಾಂಗ್ಯತಾದಿಪ್ರಸ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಹೊರಗೆ ಒಂದರಂತೆ ಮಂಡಲದ ಸುತ್ತಲೂ ಹಿಂದೆ ವಿಸರಿಸಿದ ಕ್ರಮದಂತೆ ತುಂಬಬೇಕು.^೨ ಜತೆಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಕುರವಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು, ವಿವಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಇಡಬೇಕು.

ಕುಶೋದರಂ ಚ ಕಾಪೂರಂ ಕೌಂಕುಮಂ ಚಾಂದನಂ ತಥಾ |

೧ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದ ಮತ್ತು ಆಗ್ನೇಯದ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಂಗ್ಯತಃ; ದಕ್ಷಿಣ-ನೈಋತ್ಯದ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ತೋಗಟಿ ನೀರು, ವಶ್ಪಿಮ-ನಾಯವ್ಯದ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕ; ಉತ್ತರ-ಈಶಾನ್ಯದವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧೋದಕ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧೋದಕ; ಬ್ರಹ್ಮಕಲಶಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದು ಪಂಚಗವ್ಯಕಲಶ—ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಉಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೨ ಉದಾಹರಣೆಗೆ—೧೦೦ ಕಲಶಗಳನ್ನಿಡುವುದಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಲಶ ೨, ಸಾರ್ವಕಲಶ ೨, ಹೊರಮೈಯ ಗಂಧೋದಕ ಕಲಶಗಳು ಹದಿನಾರು, ಅದರ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡರಂತೆ ಒಟ್ಟು ೮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೧೬ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಐದು ಕಲಶಗಳಂತೆ ೮೦ ಕಲಶಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ೨೫೦, ೫೦೦, ೧೦೦೦ ಪಕ್ಷಗಳ ಕಲಶವನ್ನೂ ಉಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ತುಹಿನೋದಂ ಹೈರಿಬೇರೌಮೌಶೀರಂ^೧ ಕೋಷ್ಠಸಾರ್ಷಪಮ್^೨ || ೯೦ ||
 ನದೀಸಂಗಮಗಂ ಚೈವ ತಾಟಾಕಂ ಕೌಷ್ಯಮೇವ ಚ |
 ನಿರ್ಝರೋದಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ವಿಶೇಷಕಲಶಾಸ್ತ್ರಿನೋ |
 ಶುದ್ಧೋದವ್ಯಯಮಪ್ಯೇತನ್ಮಹಾತೀರ್ಥಸಮುದ್ಭವಮ್ || ೯೧ ||

ಈ ಅಂಕುರವಾತ್ರಿಗಳ ಒಳಗಡೆ ಸುತ್ತಲೂ ೧೨ ವಿಶೇಷಕಲಶಗಳನ್ನಿಡಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬತಕ್ಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ—

೧ ದರ್ಭಮಿಶ್ರಿತ ಜಲ	೭ ಲವಂಜ ಬೆರಸಿದ ನೀರು
೨ ಕರ್ಪೂರಮಿಶ್ರಿತ ಜಲ	೮ ಕಂಕುಷ್ಮ ಮತ್ತು ನಾಸಿವೆ ಬೆರಸಿದ ನೀರು
೩ ಕುಂಕುಮಮಿಶ್ರಿತ ಜಲ	೯ ನದೀಸಂಗಮಸ್ಥಳದ ನೀರು
೪ ಚಂದನಮಿಶ್ರಿತ ಜಲ	೧೦ ಕೆರೆಯ ನೀರು
೫ ಮಂಜಿನ ನೀರು	೧೧ ಬಾವಿಯ ನೀರು
೬ ಮುಡಿವಾಳಬೆರಸಿದ ನೀರು	೧೨ ತಡಸಲಿನ ನೀರು

ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬತಕ್ಕ ಶುದ್ಧೋದಕವು ಪುಣ್ಯ ತೀರ್ಥಗಳದಾಗಿರಬೇಕು.

೧ ಹೈರಿಬೇರಂ=ಹೈಬೇರಮ್ |

‘ಉಶೀರಂ ವೀರಣೇಮೂಲಂ ಪ್ರೀಬೇರಂ ಬಾಲಕಂ ಜಲಮ್ |’

(ಅಭಿಧಾನರತ್ನಮಾಲೆ)

‘ಪ್ರೀವೇರಂ ನಾರಿ ನಾಲಕಮ್ |’ (ಹಾರಾನಳೀ)

‘ಬಾಲಂ ಪ್ರೀಬೇರವರ್ಹಿಷ್ಣೋದೀಚ್ಯಂ ಕೇಶಾಂಬುನಾಮು ಚ |’

(ಅಮರಕೋಶ)

೨ ‘ಉಶೀರಮಸ್ತ್ರಿಯಾಮ್ |

ಅಭಯಂ ನಲದಂ ಸೇವ್ಯಮವ್ಯುಣಾಲಂ ಜಲಾಶಯಮ್ |

ಲಾಮಜ್ಜಕಂ ಲಘುಲಯಮನದಾಹೇಷ್ಟಕಾಪಥೇ |’ (ಅಮರ.)

‘ತತ್ರ ಹೀರಬೇರಮಿತ್ಯಸ್ಯ ‘ಮುಡಿವಾಳ’ ಇತ್ಯಪಭ್ರಂಶಭಾಷಾ |’ (ಛಲಾ.)

೩ ಇಲ್ಲಿ ‘ಕುಷ್ಠ’ ‘ಸರ್ಷಪ’ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು (ಕೌಷ್ಠಂ ಚ ತತ್ ಸಾರ್ಷಪಂ ಚ) ‘ಕೌಷ್ಠಸಾರ್ಷಪ’ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನ. ಆದರೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ‘ಕೋಷ್ಠ ಸಾರ್ಷಪಂ’ ಎಂದೇ ಇದೆ. ‘ಕುಷ್ಠ’ವೃಕ್ಷ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಕೋಷ್ಠ’ಪದವೂ ಇದೆಯೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ‘ಕೋಷ್ಠಸಹಿತಂ ಸಾರ್ಷಪಂ=ಕೋಷ್ಠ-ಸಾರ್ಷಪಮ್.’

ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಮೂರ್ತೀನಾಂ ವರ್ಣಮೂರ್ತೀಸ್ತಥಾಪರಾಃ |
ಅನಾದಯೇಚ್ಛತಶ್ಚೇ ತು ಕ್ರಮವೃತ್ತ್ಯುತಮ್ ತಾಃ || ೯೨ ||

‘ವ್ಯಾಧಿಃ ಕುಷ್ಠಂ ಪಾರಿಭಾವ್ಯಂ ವ್ಯಾವ್ಯಂ ಪಾಕಲಮುತ್ಪಲಮ್ |’ (ಅಮರ.)

‘ಕುಷ್ಠಂ ಗದಾಹ್ವಯಂ’, ‘ಕುಷ್ಠಂ ರೋಗೌಷಧಿಭಿದೋಃ’ (ತ್ರಿಕಾಂಡಶೇಷ)

‘ವ್ಯಾಧಿಃ ಕುಷ್ಠೇ ಚ ರೋಗೇ ನಾ’ (ಮೇದಿನೀ.)

ಮೇಲಿನ ಮೇದಿನೀವಾಕ್ಯವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀ! ಅನ್ನೆ
ಯವರು ತಪ್ಪು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ‘ವ್ಯಾಧಿ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಕುಷ್ಠರೋಗ’ ಎಂದರ್ಥ ಎಂದು
ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ವ್ಯಾಧಿಃ=Leprosy’ (V. S. Apte)

ಅವರೇ ಮೇದಿನೀ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅವರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅರ್ಥ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕ
ವಾಗಿದೆ. ‘ವ್ಯಾಧಿ’ ಎಂದರೆ ‘ಕುಷ್ಠವೃಕ್ಷ’ ಎಂದರ್ಥ ಹೊರತು ‘ಕುಷ್ಠರೋಗ’
ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ.

ಇದನ್ನು ಆಯುರ್ವೇದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಓಷಧಿಯೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಕುಷ್ಠಮುಷ್ಣಂ ಕಟು ಸ್ವಾದು ಶುಕ್ರಲಂ ತಿಕ್ತಕಂ ಲಘು |

ಹಂತಿ ವಾತಾಸ್ತವೀಸರ್ಪಕಾಸಕುಷ್ಠಮರುತ್ಯುಘಾನ್ ||’

ಅದರಿಂದಲೇ ‘ಕುಷ್ಠಾತಿ ರೋಗಂ’ ಎಂದು ಇವರ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಸೋದೆಮರದ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ‘ಕೋಷ್ಠಸಾರ್ಷಪಂ’ ಎಂಬ ಪಾರದ ಬದಲು
‘ಕೋಷ್ಠಸಾರಕೇ’ ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. ನಾರಾಯಣೇಯಕಾರರಿಗೂ ಈ ವಾರವೇ
ಸಮ್ಮತ. ಭಲಾರೀಯಕಾರರೂ ಈ ವಾರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸಾರಕಶಬ್ದೇನ ಚಂಪಕಕೋರಕಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹುಃ |’ (ನಾರಾ)

‘ಸಾರಕಪದೇನ ಚಂಪಕಕುಡ್ಮಲಮುಚ್ಯತೇ |’ (ಭಲಾ.)

ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಲಶದ ಜಲವನ್ನು ಸಂಪಿಗೆಯ ಮೊಗ್ಗಿನಿಂದ ಸುವಾಸಿತಗೊಳಿಸ
ಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

೧ ‘ಮೂರ್ತೀನಾಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ=ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮ್ | ‘ಪರಮೇ ವೈಶ್ವೇ-
ಮನ್’ ಇತ್ಯಾದಿವಚ್ಛಾಂದಸಃ ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ದೇಶಃ |’

೨ ವರ್ಣಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ೬-೧೦ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳ
ಬಹುದು.

೩ ‘ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತೀಃ, ವರ್ಣಮೂರ್ತೀಃ, ತಥಾಪರಾಃ=ಅತ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ಚ
ಶಿಂಶುಮಾರಾಂತಾಃ |’

ಅಪಾದಿ ಶಿಂಶುಮಾರಾಂತ ಶತಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ೭-೯
ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ವರ್ಣಮೂರ್ತೀಃ ಪುನಶ್ಚೈವ ದ್ವಿಜತುರ್ವಾಕಮೋಃ ಚ :

ಸಹಸ್ರಕಲಶಾದಿತ್ವೇ ಿದೇಷ್ಟಂತ್ರಾಂಶ್ಚ ಭಕ್ತಿತಃ || ೯೩ ||

೨೫ ಕಲಶಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲಶದಲ್ಲಿ ಮೂಲಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ) ಉಳಿದ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಶನಾದಿಜತುರ್ವಾಕತುಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅವಾಹಿಸಬೇಕು. ೫೦ ಕಲಶಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿಛಾಳುಕಾಂತ ೫೦ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಾಹಿಸಬೇಕು. ೧೦೦ ಕಲಶಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿಶಿಂಶುಮೂರ್ತಿ ರಾಂತ ನೂರು ಕಲಶದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಅವಾಹಿಸಬೇಕು. ೨೫೦ ಕಲಶಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿಶಿಂಶುಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ, ಶಿಂಶುಮೂರ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡಲುಗೊಂಡು ಅಜನಸರೆಗೆ ಮೃತ್ಯುಮವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಹೀಗೆ ೨೦೦ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಪುನಃ ಅಜಾದಿಛಾಳುಕಾಂತ ಮೂರ್ತಿದೇವತೆಗಳು ಒಟ್ಟು ೨೫೦ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಅವಾಹಿಸಬೇಕು. ೫೦೦ ಕಲಶಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ೨೫೦ ದೇವತೆಗಳನ್ನೆ ಎರಡು ಬಾರಿ, ಮತ್ತು ೧೦೦೦ ಕಲಶಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಾರಿ ಅವಾಹಿಸಬೇಕು. ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲಶಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು.

ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ

ತತಸ್ತು ಪಂಚಘೋಷೈಶ್ಚ ನೇದಘೋಷೈಸ್ತಥಾಽಽದರಾತ್ |

ಅನೀಯ ಪ್ರತಿಮಾಂ ಸ್ನಾನಂ ಕಾರಯೇತ್ಪ್ರಣವೇನ ತು || ೯೪ ||

ಮಂತ್ರೈಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾಂತ್ಯೇರ್ನಿಶ್ಚತಶ್ಚಕ್ಷುಷಾ ತಥಾ |

ಪುನಶ್ಚಾಷ್ಟಾಕ್ಷರೇಣೈವ ಪ್ರಣವೇನೈವ ಭಕ್ತಿತಃ || ೯೫ ||

೧ 'ಅದಿಶಬ್ದೇನ ಪಂಚಶತಪಕ್ಷೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ | ತತ್ರ ಪಂಚಶತಕಲಶವಕ್ಷೇ ದ್ವಿನಾರಮಾವರ್ತನಂ ಕಾರ್ಯಮ್ | ಸಹಸ್ರಕಲಶಪಕ್ಷೇ ಚತುರ್ವಾರಮಿತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ |' (ನಾರಾ.)

೨ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೩೯ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಟಿಪ್ಪನಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ವಂಚಧ್ವನಿಗಳನ್ನೆ ಇಲ್ಲೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅಥವಾ ರಾಘವಭಟ್ಟನು ಹೇಳಿರುವ ಪಂಚವಾದ್ಯಗಳನ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಪಂಚಘೋಷ' ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು—

‘ಪಂಚಘೋಷಾಸ್ತು ಪಟಹಠಕೃತ್ಯವ್ಯದಂಗಮುಖವಾದ್ಯಶಂಖಾಃ |’

(ಪದಾರ್ಥದರ್ಶ)

೩ ‘ಉತ್ತರತ್ರ ‘ತತ್ಪ್ರಾತ್ಯಾಹಾರ್ಷಸೂಕ್ತಂ ಚೇತ್ಯನೇನ ಶ್ಲೋಕೇನ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೈಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾಂತ್ಯೇರ್ನುಮಂತ್ರೈಃ |’

೪ ‘ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಃಪದಘಟಿತತ್ವಾನ್ಮಂತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ತನ್ನಾಮತಾ | ಯದ್ವನ್ನೀಮಾಂಸಕನಯೇ ವಿದ್ವದ್ವ್ಯಾಪ್ಯಮಿತಿ ವ್ಯವಹೃತಿಃ | ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |’

ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ ಗಂಧಜಲೈರ್ಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿಭಿಃ ಪುನಃ |

ಅಲಂಕೃತ್ಯ ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪ್ರಣವೇನ ತು || ೯೬ ||

ಕಲಶಪೂಜೆಯಾದ ನಂತರ, ಪಂಚನಾಡ್ಯಗಳು ಮೊಳಗುತ್ತಿರಲು, ವಿವ್ರರು ವೇದಗಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾನಮಂಟಪಕ್ಕೆ ತಂದು ಪ್ರಣವದಿಂದಲೂ, ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತದಿಂದಲೂ ಆ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಪಂಚಗವ್ಯದಿಂದ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ಪುನಃ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ೧೨ ವಿಶೇಷ ಕಲಶಗಳನ್ನೂ ಅಭಿಷೇಚಿಸಿ, ಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮುದ್ದಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಪ್ರಣವಮಂತ್ರವನ್ನು ಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಬೇಕು.

ಜಪೇದಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ ಮಂತ್ರಂ ತತ್ತನ್ಮೂರ್ತಿಮನುಂ^೧ ತಥಾ |

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತಂ ಮಂತ್ರೀ^೨ ಧ್ಯಾಯೇತ್ತೇಜೋಮಯೀಂ^೩ ಪುನಃ ||

ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪ್ರತಿಮಾಂತಸ್ಥಾಂ ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಪರಮಂ ವಪುಃ |

ಚಿದಾನಂದರಸಂ ಸರ್ವಗುಣಸಂಪೂರ್ಣಮುತ್ತಮಮ್^೪ || ೯೭ ||

ಅನಂತರ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ಯದೇವತಾಮಂತ್ರವನ್ನೂ ೧೦೮ ಬಾರಿ ಜಪಿಸಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಒಳಗೆ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ತೇಜೋಮಯವಾದ ವಾಯುರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾನಂದರೂಪನಾದ, ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಮಪುರುಷನಾರಾಯಣನ ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾನಾಂ ದೇವತಾಸ್ತದನಂತರಮ್^೫ |

ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಪ್ರತಿಮಾಮಧ್ಯೇ ಪರಿತಃ ಕೇಶವಸ್ಯ ತು || ೯೮ ||

ಅನಂತರ ಪ್ರತಿಮಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪದ ಸುತ್ತಲೂ ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

೧ 'ತತ್ತನ್ಮೂರ್ತಿಮನುಂ=ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ಯದೇವತಾಮಂತ್ರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |' (ನಾರಾ.)

೨ 'ಮಂತ್ರೀ=ಮಂತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನನಾನ್ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಮಾಂಶ್ಚ ಪುರುಷಃ |' (ಭಟಾ.)

೩ 'ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪ್ರತಿಮಾಂತಸ್ಥಾಂ ನಾಯೋಸ್ತೇಜೋಮಯೀಂ ಸುಧೀಃ |

ವಿಶ್ಲೋರ್ವಪುಶ್ಚ ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಧ್ಯಾಯೇದಾನಂದಚಿದ್ಭವಮ್ ||'

ತತ್ಪ್ರಾತ್ಯಾಹಾರ್ಷಸೂಕ್ತಂ^೧ ಚ ಘರ್ವಸೂಕ್ತಂ ಚ ವೈಷ್ಣವಮ್ |
ಸೂಕ್ತಂ ಚ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಿಯಂ^೨ ಪೌರುಷಂ ಸೂಕ್ತಮೇವ ಚ ||೧೦೦||

ಜಪ್ತಾ ಚೈವ ನಿಜಂ ಮಂತ್ರಂ ಪುನರಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ ಸುಧೀಃ |

ಪ್ರಣವಂ ಚ ಜಪೇದ್ವಿಷ್ಟಂ ಧ್ಯಾಯನ್ಮುತ್ತಮರೂಪಿಣಮ್ ||೧೦೧||

ಅನಂತರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಹೃದಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿಕೊಂಡು 'ಆತ್ವಾ-
ಹಾರ್ಷಮಂತರೇಧಿ' (ಋ. ೮-೮-೩೧) ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂಕ್ತವನ್ನೂ, 'ಘರ್ವಾ
ಸಮಂತಾ ತ್ರಿವೃತಂ ವ್ಯಾಸತುಃ' (ಋ. ೮-೬-೧೬) ಇತ್ಯಾದಿ ಘರ್ವಸೂಕ್ತ
ವನ್ನೂ, 'ವಿಷ್ಣೋರ್ನು ಕಂ ವೀರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರಪೋಚಂ' (ಋ. ೨-೨-೨೪)
ಇತ್ಯಾದಿ ವೈಷ್ಣವಸೂಕ್ತವನ್ನೂ 'ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರುತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖೋ ವಿಶ್ವ-
ತೋಬಾಹುಃ' (ಋ. ೮-೩-೧೬) ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತವನ್ನೂ, 'ಸಹಸ್ರ
ಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ' (ಋ. ೮-೪-೧೭) ಇತ್ಯಾದಿ ಪುರುಷಸೂಕ್ತವನ್ನೂ ಜಪಿಸಿ
ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ಥ
ಮೂರ್ತಿಯ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ, ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರವನ್ನೂ ಪ್ರಣವವನ್ನೂ
ಜಪಿಸಬೇಕು.

ತತಸ್ತು ಕಲಶೈರ್ಬಾಹ್ಯಕ್ರಮೇಣೈವ ಜನಾರ್ದನಮ್ |

ಸ್ನಾಪಯೇದುಕ್ತಮಂತ್ರೈಸ್ತು ಮಧ್ಯಮಂ ಪ್ರಣವೇನ ತು || ೧೦೨ ||

ಅಷ್ಟಾರ್ಣವನ ನಿಜೇನಾಪಿ ತಥಾ ಪುರುಷಸೂಕ್ತತಃ |

ಅನಾಹನಂ ಚ ಸ್ನಾಪನಂ ಪಂಚಗವ್ಯಸ್ಯ ಮಧ್ಯಮತ್ || ೧೦೩ ||

ಅನಂತರ ಸಹಸ್ರಾದಿಕಲಶಗಳಿಂದ, ಹೊರಭಾಗದ ಕಲಶಗಳಾದ ನಂತರ
ಒಳಭಾಗದ ಕಲಶಗಳಂತೆ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಅಭಿಷೇಚಿಸ
ಬೇಕು. ಆಗ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ 'ಆತ್ವಾಹಾರ್ಷ-
ಸೂಕ್ತ' ಮೊದಲಾದವುಗಳೇ. ಆದರೆ ಮಧ್ಯದ ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ
ಪ್ರಣವ, ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೇಯದೇವತಾಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಪುರುಷಸೂಕ್ತ
ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅಭಿಷೇಚಿಸಬೇಕು. ಪಂಚಗವ್ಯದ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಅನಾ
ಹನಿ ಮಾಡತಕ್ಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಅದರ ಅಭಿಷೇಕಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಹಿಂದೆ

೧ 'ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಷೇ'ತಿವದಯಂ ನಾಮನಿರ್ದೇಶಃ |

೨ 'ವಾ ನಾಮಧೇಯಸ್ಯ ವೃದ್ಧಸಂಜ್ಞೇ'ತಿ ಶ್ರವಣಾತ್ 'ವಿಶ್ವಕರ್ಮಿಯ-
ಮಿ'ತಿ ಸಾಧು |

ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯನ್ನು ಪಂಚ ಗನ್ಯಕಲಶಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರಂತೆಯೇ ಅವಾಹನೇ, ಅದ ರಂತೆಯೇ ಅಭಿಷೇಕ.

ಪೂರ್ವಾದ್ಯುತ್ತರಪರ್ಯಂತಃ ಕಲಶಕ್ರಮ ಉಚ್ಯತೇ |

ಜಪ್ತಾ ಪುನಶ್ಚ ತನ್ಮಂತ್ರಾನ್ ಪೂಜಯೇಜ್ವ ವಿಧಾನತಃ || ೧೦೪ ||

ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಉತ್ತ ರದ ವರೆಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ಕಮಲದ ಕಲಶಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು. ಪೂರ್ವದ ಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಕಲಶಗಳಲ್ಲೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಕಮಲದ ಪೂರ್ವದಲದ ಕಲಶವನ್ನು ಮೊದಲು ತೆಗೆದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕಲಶ ವನ್ನು ತೆಗೆದ ನಂತರ ಮಧ್ಯಕಲಶವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಭಿಷೇಕಿಸಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಲಶಗಳನ್ನೂ ಅಭಿಷೇಕಿಸಿದ ನಂತರ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ 'ಆತ್ಮಾಹಾ-
ರ್ಷಾ'ದಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಜಪಿಸಿ ಪ್ರಧನಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ವಿಧಾನದಿಂದ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ದ್ವಾರಲೋಕಪತಿಭ್ಯಶ್ಚ ಬಲಿಂ ದತ್ತಾ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ |

ವಸ್ತ್ರರತ್ನಹಿರಣ್ಯಾದ್ಯೈರಲಂಕೃತ್ಯ ವಿಭೂತಿತಃ || ೧೦೫ ||

ಗುರನೇ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದದ್ಯಾತ್ಪೋಟಿಂ ಲಕ್ಷಂ ಸಹಸ್ರಕಮ್^೨ |

೧ 'ಬಲಿ: ಪೂಜೋಪಹಾರೇ ಚ' (ನಾನಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ)

ದ್ವಾರವಾಲಕರು ಸಂದ, ಸುಸಂದ, ಚಂಡ, ವುಚಂಡ, ಜಯ, ವಿಜಯ, ಕುಮುದ, ಕುಮುದೇಕ್ಷಣ- ಎಂದು ಆ ಮುಂದೆ. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಮವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

ಒಂದು ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ—

'ನಂದಃ ಸುನಂದಶ್ಚಂಡಾಖ್ಯಃ ವುಚಂಡೋ ಬಲನಾಮಕಃ |

ಪ್ರಬಲೋ ಭದ್ರನಾಮಾ ಚ ಸುಭದ್ರೋ ವೈಷ್ಣವಾ ಮತಾಃ ||'

ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ತೆರನಾಗಿದೆ—

'ಚಂಡಪ್ರಚಂಡೌ ಪ್ರಾಗ್ಭೂತ್ಯವಿಧಾತೌ ಚ ದಕ್ಷಿಣೇ |

ಜಯಶ್ಚ ವಿಜಯಃ ಪಶ್ಚಾದ್ಬಲಃ ಪ್ರಬಲ ಉತ್ತರೇ ||'

೨ ಈ ಮೊತ್ತ ರಾಜರೂ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೂ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದಿದ್ದರೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ತತಃಪೂರ್ವಂ ತದರ್ಥಂ ವಾ ನಿತಿಸ್ತೋ ಭವತ್ಯುಪಾಸನಯೋಃ |
ತದರ್ಥಮ್ನಿತಿವಾಂ ಯಾವ ತದರ್ಥಂ ವಾಪರಣಾಶ್ಚತಾಮಾಂ || ೧೦೬ ||

ಅನಂತರ ದ್ವಾರನಾಲಿಕಾರಿಗೂ, ಇಂದ್ರಾದಿದಿಕ್ಪಾಲಕರಿಗೂ ಕ್ರಮವರ್ತಮಾನವಾಗಿ ನಿಲಿಯನ್ನಿತ್ತು. ಗುರುಗಳನ್ನು ವಸ್ತ್ರ, ರತ್ನ, ಒಂಗಾರಗಳಿಂದ ಶ್ರವಣನುಸಾರವಾಗಿ ಅಂಗಕರಿಸಿ ಬಂದ. ಕೋಟಿಯೋ, ಲಕ್ಷವೋ, ಸಹಸ್ರವೋ, ಸೂರೋ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ವಕ್ರೀಕರಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು; ಇಲ್ಲವೆ ಐವತ್ತೋ, ಇಪ್ಪತ್ತೋ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನಾದರೂ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಬಡವನಾದರೆ, ಯಥಾಶಕ್ತಿಯಿತ್ತು ತನ್ನ ಅಶಕ್ತಿಗಾಗಿ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗುರುಪ್ರಣಾಮ ಅರ್ಪದಷ್ಟು ಮುಖ್ಯಕ್ಕುಗಳಿಗೂ, ಅದರ ಅರ್ಥದಷ್ಟು ವಾರಾಧಾನದವರಿಗೂ ಕೊಡಬೇಕು.

ಅನ್ನಾರಾಧನೆ

ಅ ಶ್ವಭೈ ಆ ಶ್ವಸಾಕೇಭ್ಯೋ ದದ್ಯಾದನ್ನಂ ಸಮಸ್ತಶಃ |
ಪುರಸ್ತಾತ್ಪರತಶ್ಚೈವ ಸಮ್ಪರಾತ್ರಂ ನಿರಂತರಮ್ || ೧೦೭ ||

೧ ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮನಿಷೇಧವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ವರೋಹಿತರಿಗೆ 'ಮುತ್ಯಿಕ್' ಎಂದು ಹೆಸರು—

‘ಅಗ್ನ್ಯಾಭೇಯಂ ವಾಕಯಜ್ಞಾನಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾದಿಕಾನ್ ಮುಖಾನ್ |
ಯಃ ಕರೋತಿ ವೃತೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಸ್ಮತ್ಪ್ರಿಗಿಹೋಚ್ಯತೇ ||’ (ಮನು)

೨ ‘ಪಾರಣಾಕೃತಾಂ=ವೇದಪಾರಾಯಣಕೃತಾಮ್ |’ (ನಾರಾ)

‘ಪಾರಣ’ ಮತ್ತು ‘ಮರಣಾ’ ಶಬ್ದಗಳು ವಸ್ತುತಃ ‘ಉಪಾಸನೋತ್ತರ-ಭೋಜನ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ‘ಪಾರಾಯಣ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂತಲೇ ‘ಪಾರಣಾ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಪಾರಾಯಣ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಸಾಧು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

ಆಚಾರ್ಯಮುಖ್ಯಗ್ನಿಧೀಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ಸಂಚರಾತ್ರ’ದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ—

‘ಸಹಸ್ರಕಲಶನ್ಮಾನೇ ತತ್ಸಂಖ್ಯಾ ವರ್ಣದಕ್ಷಿಣಾ |

ತದರ್ಥಮಧಮಾ ವಾದೋ ಯಥಾಶ್ರದ್ಧಾ ಯಥಾವಸು ||

ಯಾವತೇ ದಕ್ಷಿಣಾ ತೇಷಾಂ ಸ್ಯಾದರ್ಥಮಥ ಮುತ್ಯಿಜಾಮ್ |

ಸಹಸ್ರಾನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಂತೇ ಭೋಜಯೇದ್ದಕ್ಷಿಣಾಮಪಿ ||’ (ವಾಪ್ರಸಂ.)

೩ ಚಂಡಾಲರಿಗೆ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟವನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಅನ್ನವನ್ನೇಯಬಾರದು ಎನ್ನುವ ಸಂಪ್ರ

ಸುವರ್ಣವಸ್ತ್ರರತ್ನಾದ್ಯೈರಾಗತಾಭ್ಯಾಗತಾನಪಿ |

ಪೂಜಯೇಚ್ಛಕ್ತಿತೋ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಭಗವಾನಿತಿ || ೧೦೮ ||

ಅನ್ನದಾನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿರಬಾರದು, ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯ ಜನರೂ, ಚಂಡಾಲರೂ ಸಹ ಉಂಡುತಣೆವಂತೆ ಅನ್ನವನ್ನೀಯಬೇಕು; ಮನುಷ್ಯರೇ ಅಲ್ಲ ನಾಯುವೊದಲಾದ ಪಶುಗಳೂ ತಣೆವಂತೆ ಅನ್ನ ಸಂತರ್ಪಣೆ ನಡೆಯಬೇಕು; ಒಟ್ಟು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಯೂ ಉಣ್ಣುವಂತಾಗಬೇಕು. ಈ ಅನ್ನ ಸಂತರ್ಪಣೆ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಯ ಮೊದಲು ಏಳು ದಿನಗಳು, ಅನಂತರ ಏಳು ದಿನಗಳು, ಒಟ್ಟು ಒಂದು ವಕ್ಷಕಾಲ ನಡೆಯಬೇಕು. ಅತಿಥಿ ಅಭ್ಯಾಗತರನ್ನು ಕೂಡ ನಾನಾತೆರನಾದ ವಸ್ತು ಒಡವೆಗಳಿಂದ ಯಾವಚ್ಛಕ್ತಿ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ಉಪಚಾರ ಸಂತರ್ಪಣಗಳ ಹಿಂದೆಯೂ 'ಭಗವಂತನು ಪ್ರೀತನಾಗಲಿ' ಎನ್ನುವ ಅನುಸಂಧಾನ ಜಾಗೃತವಾಗಿರಬೇಕು.

ದಾಯವಾದಿಗಳಾದ ವ್ಯಾಮಾತ್ಸವಗಳು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಬರೆ ದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನಾನಂತರಂ ಬಹಿರುಚ್ಛಿಷ್ಟಪ್ರಕ್ಷೇಪೇ ತದ್ಭೋಜನೇನ ಯಥಾ ಶ್ವಚಂಡಾಲಾಸ್ತೃಷ್ಣೇರನ್ ತಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ ಪರಿವೇಶಯೇದಿತಿ ಭಾಷಃ |’ (ನಾರಾ.)

‘ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನಾನಂತರಂ ಬಹಿರುಚ್ಛಿಷ್ಟಪ್ರಕ್ಷೇಪೇ ಸತಿ ತದ್ಭೋಜನೇನ ಯಥಾ ಶುನಕಚಂಡಾಲಾದ್ಯಾಸ್ತೃಷ್ಣೇರನ್ ತಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ ಪರಿವೇಶಯೇದಿತ್ಯಾಹುಃ |’ (ಭಲಾ.)

೧ ‘ಆಗತ’ ಎಂದರೆ—ಅಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮದಿಂದ ಬಂದ ಅತಿಥಿ. ‘ಅಭ್ಯಾಗತ’ ಎಂದರೆ—ಉತ್ಸವವನ್ನು ಧ್ವೇಷಿಸಿ, ಅಥವಾ ಅಹ್ವಾನವೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಂದವನು.

‘ಯದ್ವಚ್ಛಯಾ ಸಮಯ ಆಗತಾನ್, ಅಭ್ಯಾಗತಾನ್, ಅಭಿ=ಉತ್ಸವ-ಮುದ್ದಿಶ್ಯೇವ ಆಗತಾನ್, ಅತಿಥೀನ್ ಅಭ್ಯಾಗತಾಂಶ್ಚ, ಕದಾಪ್ಯದ್ಯಷ್ಟೋಽತಿಥಿಃ, ಪೂರ್ವದ್ಯಷ್ಟೋಽಭ್ಯಾಗತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ |’ (ಭಲಾ.)

‘ಯದ್ವಚ್ಛಯಾ ಆಗತಾಃ ಆಗತಾಃ, ಉತ್ಸವಮುದ್ದಿಶ್ಯಾಃಗತಾ ಅಭ್ಯಾಗತಾಃ |’ (ನಾರಾ.)

‘ಆಗಂತುರತಿಥಿನಾ ಗೃಹಾಗತೇ’ (ಅನುರ.) ತಸ್ಮಾದಾಗತಃ=ಆಗಂತುಃ |

‘ಅನಿತ್ಯಾಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಮಾದತಿಥಿರುಚ್ಛತೇ |’

ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ

ಗೀತನೃತ್ಯಶ್ಚ ನಾದೈಶ್ಚ ಪುರಾಣೈರಿತಿಹಾಸಕೈಃ |
 ಸ್ತೋತ್ರೈರ್ಮಂಗಲಘೋಷೈಶ್ಚ ವೈದಿಕೈರ್ದೀನಸಪ್ತಕಮ್ || ೧೦೯ ||
 ನಯೇತ್ತತೋ ಮಹಾರಾಜವಿಭೂತ್ಯಾವಭೃಥಂ ಸುಧೀಃ |
 ಕಾರಯೇದ್ವೇನದೇನಸ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೈರ್ಗೀತನರ್ತನೈಃ || ೧೧೦ ||
 ಮಹಾನದೀಸಂಗಮೇ ತು ತೀರ್ಥೇ ಚಾತಿಪ್ರಶಸ್ತಕೇ |
 ಸ್ನಾಪಯೇತ್ಸೂರ್ವವನ್ಮುಂತೈಃ ಪುಂಸೂಕ್ತಾಂತೈಃ ಸ್ಮರನ್ ಹರಿಮ್ ||

ಪ್ರತಿಸ್ಥೆಯ ನಂತರದ ಏಳು ದಿನಗಳಲ್ಲೂ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ, ನರ್ತನ, ವಾದ್ಯಘೋಷಗಳನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಬೇಕು; ಮತ್ತು ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಗಳು, ಭಾರತಾದಿ ಇತಿಹಾಸಗಳು—ಇವುಗಳ ಪಠನವಾಚನಗಳಿಂದ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠಗಳಿಂದ, ವೇದಗಳ ಪುಣ್ಯಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕು. ಏಳು ದಿನಗಳು ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಭಕ್ತಚಾಮರಾದಿರಾಜವೈಭವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಒಂದೆಡೆ ವೇದಧ್ವನಿ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ನೃತ್ಯಗೀತಗಳು ಮೇಳವಿಸುತ್ತಿರಲು ಜಲಾಶಯದ ಬಳಿನಾರಿ, ಮಹಾನದಿಗಳ ಸಂಗಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಾಗಲಿ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಆತ್ಮಾರಾಕ್ಷಸೂಕ್ತ', 'ಪುರುಷಸೂಕ್ತ' ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೆ ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮೀಯಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ ಎನ್ನುವರು.

೧ ಇದರಿಂದ ನಾಟ್ಯಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಅಥವಾ ತಾರ್ಕಿಕವನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು ಎಂದ ಹಾಗಾಯಿತು.

‘ತಾರ್ಕಿಕಂ ನೃತ್ಯಗೀತನಾದ್ಯಂ ನಾಟ್ಯಮಿದಂ ತ್ರಯಮ್ |’ (ಅನುರ.)

ನೃತ್ಯಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಸಂಗೀತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು—

‘ದೇವರುಚ್ಯಾ ಪ್ರತೀತೋ ಯಸ್ತಾಲಮಾನರಸಾಶ್ರಯಃ |

ಸವಿಲಾಸೋಽಂಗವಿಕ್ಷೇಪೋ ನೃತ್ಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ ||

ತಾಂಡವಂ ಚ ತಥಾ ಲಾಸ್ಯಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ನೃತ್ಯಮುಚ್ಯತೇ |

ಕ್ಷೇದನಂ ಭೇದನಂ ಯತ್ರ ಬಹುರೂಪಾ ಮುಖಾನಲೀ |

ತಾಂಡವಂ ಬಹುರೂಪಂ ತತ್.....’

ಭುರಿತಂ ಯೌವತಂ ಚೇತಿ ಲಾಸ್ಯಂ ದ್ವಿವಿಧಮುಚ್ಯತೇ |

ಯತ್ರಾಭಿನಯಾದ್ಯೈರ್ಭಾವೈ ರಸೈರಾಶ್ಲೇಷಚುಂಬನೈಃ |

ನಾಯಿಕಾನಾಯಕೌ ರಂಗೇ ನೃತ್ಯತತ್ಪರಿತಂ ಹಿ ತತ್ |

ಮಧುರಂ ಬದ್ಧ ಲೀಲಾಭಿರ್ನಾಭಿಭಿರ್ಯತ್ರ ಸ್ತುತ್ಯತೇ |
 ವಶೀಕರಣವಿದ್ಯಾಭಂ ತಲ್ಲಾಪ್ಯಂ ಯಾವತಂ ಮತಮ್ |
 ಗೇಯಾದುತ್ತಿಷ್ಠತೇ ವಾದ್ಯಂ ವಾದ್ಯಾದುತ್ತಿಷ್ಠತೇ ಲಯಃ |
 ಲಯತಾಲವಸನಾರ್ಚನಂ ತತೋ ನೃತ್ಯಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ||'

ರಸಿಕರಾದ ಸಸ್ತು ಪುನಃ-ಇರು ಸ್ತುತ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿಯ ರೂಪಗಳನ್ನೆ ಆರಿಸಬೇಕು
 ಎನ್ನುವು ಮರೆಯಿಲ್ಲ—

‘ಸೃಷ್ಟೇನಾಲಮರೂಪೇಣ ಸಿದ್ಧಿರ್ನಾಟ್ಯಸ್ಯ ರೂಪತಃ |

ಚಾರ್ವಾಕಾಽನವನ್ಮೃತ್ಯಂ ನೃತ್ಯಮನ್ಯದ್ವಿಡಂಬನಾ ||’ (ಮಾರ್ಕ. ಪು.)

ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿರಾಗವನ್ನು ತಾಳದ ರಸಿಕತೆಯ ಬಕ್ತಿಯೇ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಬೇಕಾದುದು
 ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇವತಾಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಸಾರ
 ವಿಮುಖರಾಗಬೇಡಿ, ಸಂಸಾರಿಗಾಗಿ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ— ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು
 ಗೃಹಸ್ಥರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ವ್ಯಾಸರೂ ಕೂಡ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖ
 ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ರುಪ್ರಸು ವಾರ್ವತಿಯ ಬಳಿ ನುಡಿದ ಮಾತು ಮಾರ್ಮಿಕ
 ವಾಗಿದೆ—

‘ನ ಗೃಹೀ ಜ್ಞಾನಮಾಶ್ರೇಣ ಪರತ್ರೇಹ ಚ ಮಂಗಲಮ್ |

ವ್ರಾನ್ಮೋತಿ ಚಂದ್ರವದನೇ ದಾನಹೋಮಾದಿಭಿರ್ವಿನಾ ||

ಪರಿವ್ರಾಡವಿರಕ್ತಶ್ಚ ವಿರಕ್ತಶ್ಚ ಗೃಹೀ ತಥಾ |

ಕುಂಭೀವಾಕೇ ನಿಮಜ್ಜೇತೇ ದ್ವಾವಿಮೌ ಕಮಲಾನನೇ ||

ಪುಣ್ಯಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ಚ ಮಂಗಲೈರ್ಮುಂಗಲಾರ್ಥಿನಃ |

ಪೂಜೋಪಕರಣೈಃ ಕುರ್ಯುರ್ದದ್ಯುರ್ಧಾನಾಽನಿ ಚಾರ್ವಣಾಮ್ ||’

ಸ್ತುತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಗೀತದ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು
 ಕೊಳ್ಳಬಹುದು—

‘ಧಾತುಮಾತ್ರಾಸಮಾಯುಕ್ತಂ ಗೀತಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ |

ತತ್ರ ನಾದಾತ್ಮಕೋ ಧಾತುರ್ಮಾತ್ರಾ ಹ್ಯಕ್ಷರಸಂಚಯಃ ||

‘ಗೀತಂ ಚ ದ್ವಿವಿಧಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಯಂತ್ರಗಾತ್ರವಿಭೇದತಃ |

ಯಂತ್ರಂ ಸ್ಯಾದ್ವೇಣುವೀಣಾದಿ ಗಾತ್ರಂ ತು ಮುಖಜಂ ಮತಮ್ ||

ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನರು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ತತಂ ವೀಣಾದಿಕಂ ವಾದ್ಯಮಾನಂದಂ ಮುರಜಾದಿಕಮ್ |

ವಂಶಾದಿಕಂ ತು ಶುಷಿರಂ ಕಾಂಸ್ಯತಾಲಾದಿಕಂ ಘನಮ್ |

ಚತುರ್ವಿಧಮಿದಂ ವಾದ್ಯವಾದಿತ್ರತೋದ್ಯನಾನುಕಮ್ ||’ (ಅಮರ.)

ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಬಹುವಾಗಿ ವ್ರತಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಕೃಷ್ಣ ಸ್ಯಾಷ್ಟಮಹಿಷೀಣಾಂ ಪುರೋದ್ವಾಹಮಹೋತ್ಸವೇ |

ತತಃ ಪೂರ್ವವದಾಗತ್ಯ ಪ್ರನೇತ್ಯ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್ |

ಪೂಜಯಿತ್ವಾ ವಿಧಾನೇನ ದತ್ತಾ ದಾನಾನಿ ಶಕ್ತಿತಃ |

ಗುರುಂ ಚ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಸ್ವೀಕುರ್ಯಾದಾಶಿಷಸ್ತತಃ ||೧೧೨||

ಅನಂತರ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ರಾಜವೈಭವಗಳಿಂದ ದೇವಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಗರ್ಭಗೃಹಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿಯಿಂದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಶಕ್ತಿಸುಸಾರವಾಗಿ ಸದ್ವಿಪ್ರರಿಗೆ ದಾನಗಳನ್ನಿತ್ತು, ಗುರುಗಳನ್ನು ಉಪಗರಿಸುವ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಆಶೀರ್ವಚನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶತಪ್ರಸ್ಥಾದನೂನಂ^೧ ತು ನೈವೇದ್ಯಂ ಪಾಯಸೋತ್ತರಮ್ |

ತತಂ ಸುಷಿರಮಾನದ್ಧಂ ಘನಂ ಚ ಯುಗಪಜ್ಜನಾಃ |

ಅವಾದಯನ್ನ ಸಂಖ್ಯಾತಮಿತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಶ್ರುತಿಃ ||

ತತಂ ವಾದ್ಯಂ ತು ದೇವಾನಾಂ ಗಂಧರ್ವಾಣಾಂ ತು ಶೌಷಿರಮ್ |

ಆನದ್ಧಂ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ತು ಕಿನ್ನರಾಣಾಂ ಘನಂ ವಿದುಃ ||^೨

ಇಲ್ಲಿ 'ರಾಕ್ಷಸ' ಪದದಿಂದ 'ರಕ್ಷೋಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಕ್ತರಾದ ದೇವಯೋಗಿಗಳೇ ವಿವಕ್ಷಿತರು.

ಗೀತ ವಾದ್ಯಾಃ ಒಗೆತಿಲ್ಲ ವೇದವಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ ವೇದವೇದ್ಯನಾಟ ವೇದಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನಾಟ್ಯವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಅಶಯ-

ಮಗ್ನಿರ್ವಾದ್ಯಮುಭೂದ್ಗೀತಂ ಸಾಮುಭ್ಯಃ ಸಮಪದ್ಯತ |

ಯಜುರ್ಭ್ಯೋಽಭಿನಯಾ ಜಾತಾ ರಸಾಶ್ಚಾರ್ಥವರ್ಣಾಃ ಸ್ತುತಾಃ ||^೩

೧ 'ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಶಬ್ದಸಂಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರತಿಪೂರ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠತೇಃ |

ಬಹುರ್ಥತ್ವಾನ್ನಿ ಪಾತಾನಾಂ ಸಂಸ್ಕಾರಾದೌ ಪ್ರತೇಃ ಸ್ಥಿತಿಃ ||

- ಅರ್ಥಸ್ತದಯಮೇತಸ್ಯ ಗೀಯತೇ ಶಾಬ್ದಿ ಕೈರ್ಜನೈಃ |

ವಿಶೇಷಸನ್ನಿಧಿಯಾ ತು ಕ್ರಿಯತೇ ವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ಹಿ |

ಸನ್ಮೂರ್ತೌ ಭಾವನಾಮಂತ್ರೈಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಸಾಂಭಿಧೀಯತೇ ||^೪

(ಮಹಾಕವಿಲಪಂಚರಾತ್ರ)

೨ 'ಪ್ರಸ್ಥ' ಎಂದರೆ ಉಪ (೨ ಸೇರು) ತೊಲೆಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದ ಒಂದು ಅಳತೆ.

'ವಲಂ ಪ್ರಕುಂಚಕಂ ಮುಷ್ಟಿಃ ಕುಂಡವಸ್ತುಚ್ಚತುಷ್ಟಯಮ್ |

ಚತ್ವಾರಃ ಕುಂಡವಾಃ ಪ್ರಸ್ಥಶ್ಚತುಃಪ್ರಸ್ಥಮಥಾಃ ಷಕಮ್ ||^೫

'ಕುಂಡವಶ್ಚತುಃಪಲಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಪ್ರಸ್ಥಃ ಕುಂಡವೈಶ್ಚತುರ್ಭಿಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಪ್ರಸ್ಥೈ-

ಶ್ಚತುರ್ಭಿರಾಥಕಃ |^೬

ದಿನೇಷ್ಟೇತೇಷು ದಾತವ್ಯಂ ಸಪ್ತತಂ ಸಸಿತಾದಿಕಮ್ |

ಪಶ್ವಾದಪಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯಾ ಹರೀಃ ಸದಾ || ೧೧೩ ||

ಒಂದು 'ಪಲ' ಅಂದರೆ ೮ ತೊಲೆ ಪರಿಮಾಣ ಎಂದು ರಾಘವಭಟ್ಟನ ಮತ—

'ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ತೋಲಕಾನ್ಯಕಂ ಪಲಮ್ |' (ವದಾರ್ಥಾದರ್ಶ)

ಅದರಿಂದ 'ಪ್ರಸ್ತ' ಅಂದರೆ ೪ ಕುಡವಗಳು, ೧೬ ಪಲಗಳು ಅಥವಾ ೧೨೮ ತೊಲೆಗಳು ಎಂದಾಗುವುದು.

ಅವರೆ 'ಪಲ' ಅಂದರೆ ೩ ತೊಲೆಗಳು ಎಂದೂ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

'ತೋಲಕತ್ರಿತಯಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಜ್ಯೋಃ ಸ್ಪೃತಿಸಮ್ಮತಂ(ಪಲಮ್) |' ಈ ವಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ೧ ವ್ರಸ್ತ=೪೮ ತೊಲೆ. ಲೋಕವ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ.

(ಇನ್ನೊಂದು ವಾಕ್ಯ ಮಾತ್ರ ಹೀಗಿದೆ—

'ದ್ವಾದಶಪ್ರಸ್ತತಿಭಿಃ ಕುಡವಸ್ತಚ್ಚ ತುರ್ಗುಣೋತ್ತರಂ ವ್ರಸ್ತಾಢಕದ್ರೋಣಾಃ |' ಅರ್ಥಾತ್ ಒಂದು ವ್ರಸ್ತ ಅಕ್ಕಿ ಅಂದರೆ ೪೮ ಸೆರೆ ಅಕ್ಕಿ.)

ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವಿನೇಚಿಸುವಾಗ— ೧ ಪಲ=೩ ತೊಲೆ ಅನ್ನುವ ಪಕ್ಷವೇ ಸಾಧು ಎಂದು ಭಾವವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ (೩ ತೊಲೆ×೧೬=) ೪೮ ತೊಲೆಯೇ ವ್ರಸ್ತ. ಅದರಿಂದ ೧೦೦ ವ್ರಸ್ತ=೨೦೦ ಸೇರು=೫ ಮಣ.

ಶ್ರೀ. ಅಪ್ಪೆಯವರು ಮಾತ್ರ ೧ ವ್ರಸ್ತ=೩೨ ಪಲ ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

'ವ್ರಸ್ತ=A particular measure of capacity equal to thirty-two *palas*.' (V. S. Apte.)

ಮೇಲಿನ ವಿವರಣೆಗಳಿಂದ ಅಪ್ಪೆಯವರು ಬರೆದ ಅಳತೆ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಭಲಾರೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಗಳ ಗೋಚಿಗೇ ಹೋಗದೆ 'ಒಂದು ವ್ರಸ್ತ ಅನ್ನ=೭೫ ಮನುಷ್ಯ ಉಣಬಹುದಾದ ಅನ್ನ' ಎಂದು ಸುಲಭವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ—

'ಪ್ರಸ್ತಂ ನಾನ್ಯೈಕಪುರುಷಾಹಾರರೂಪಪರಿಮಾಣವಿಶೇಷಃ |'

ಅವರ ವಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕಮ್ಮಿಯೆಂದರೆ ನೂರು ಮಂದಿಯ ಸಂತರ್ಪಣೆಗೆ ಸಾಲುಪಟ್ಟು ಅನ್ನವನ್ನಾದರೂ ದಿನವೂ ಹರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಮೂಲದ ಅರ್ಥ.

೧ 'ಪಾಯಸೋತ್ತರಂ=ಪಾಯಸಸಹಿತಮ್ |' (ನಾರಾ.)

'ಖಂಡಂ ತು ಸಿಕತಾರೂಪಂ ಸುಶ್ವೇತೇ ಶರ್ಕರಾ ಸಿತಾ |'

ಇಲ್ಲಿ ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ 'ಸಿತಂ ಶರ್ಕರಾ' ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಸಿತಶಬ್ದ ಶಕ್ಕರೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ.

'ಶರ್ಕರಾ ಸಿತಾ' (ಅನುರ.) 'ಶರ್ಕರಾಃ ಸಿತಾ' (ತ್ರಿಕಾಂಡಶೇ.)

'ಸಿತಮನಸಿತೇ ಚ ಬದ್ಧೇ ಧನಲೇ ತ್ರಿಷು | ಶರ್ಕರಾಯಾಂ ಸ್ತ್ರೀ' (ಮೇದಿನೀ.)

'ಶರ್ಕರಾ ಸಿಕತಾ ಸಿತಾ' (ಅಭಿಧಾನರತ್ನಮಾಲೆ)

ಆ ಏಳು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನೂರು ಪ್ರಸ್ತಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಿಯಾಗದಷ್ಟು ಅನ್ನವನ್ನೂ, ಪಾಯಸವನ್ನೂ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನು, ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದುವನ್ನೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಜ್ಜೀನವೂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಹರಿಪೂಜೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ

ಜೀರ್ಣಾಲಯೋದ್ಧೃತೌ ಜೈವ ತತ್ಸಮಂತ್ರಾನ್ ಸ್ವಕಂ ತಥಾ |
ಪ್ರಾತಿಲೋಮ್ಯೇನ ಜಪ್ತ್ವೈವ ಮೂರ್ತೌ ಸಂಕೋಚಯೇದ್ಧರಿಮ್ ||

ಜೀರ್ಣಮಂದಿರವನ್ನು ಹೊಸತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತತ್ಸದೇವತಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಆಯಾ ದೇವತಾಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಸಂಹಾರಕ್ರಮದಿಂದ (ವೃತ್ತ್ಯಮವಾಗಿ) ಪಠಿಸಿ ಗರ್ಭಗೃಹ ಮಂಟಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಸಂಕೋಚಗೊಂಡು ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಷ್ಟೆ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು.^೧

ಉಕ್ತೇನೈವ ವಿಧಾನೇನ ತದರ್ಥೈರ್ವಿಭವೈಃ ಸುಧೀಃ |
ಸಾದಮಾತ್ಮೈರಸಿ ಹರಿಂ ಸ್ನಾಪಯಿತ್ವಾ ಯಥೋದಿತಮ್^೨ ||೧೧೫||
ಏತೇನೈವ ವಿಧಾನೇನ ಕೃತ್ವಾ ದೇವಾಲಯಂ ಪುನಃ |
ಸ್ನಾಪಯೇತ್ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಂ ದ್ವಿಗುಣೇನ ಪ್ರವಾಹಣಾತ್^೩ || ೧೧೬ ||
ವಿಭವೇನಾನುಲೋಮೇನ ಜಪಂತ್ಮಾನ್ ಪುನಸ್ತಥಾ |
ಆರಾಧಯೇಜ್ಜಗನ್ನಾಥಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಯಥೋದಿತಮ್ ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಾದಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕಲಶಾದಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಲದ ಅರ್ಘದಷ್ಟು ಅಥವಾ ಕಾಲುಪಾಲು ವೈಭವದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮೀಯಿಸಿ (ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ತನಕ ಬೇರೋದ್ದೇಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದಿಡಬೇಕು.), ಅನಂತರ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ (ಮತ್ತೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ

೧ ಭಗವತ್ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸಿದ ನಂತರ ಗರ್ಭಗುಡ ಮಂಟಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರರು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಬಹುದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨ 'ಯಥಾ ಪ್ರಾಗುದಿತಂ ತೇನೈವ ವಿಧಾನೇನೇತಿ ಸಂಬಂಧಃ |' (ನಾರಾ.)

೩ 'ಪ್ರವಾಹಣಾತ್=ಉದ್ಧರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ತೋತ್ಸವಾತ್ |' (ಭಲಾ.)

'ಪ್ರವಾಹಣಾತ್=ಸನ್ನಿಧಿಸಂಕೋಚಕಾಲೀನವಿಭವಾತ್ |' (ನಾರಾ.)

ಪಿಸಿ), ಉದ್ಧರಣಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮೈಗುಣಿತ ವೈಭವದಿಂದ ಪುನಃ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಭಿನ್ನೇಚಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೆ ಪುನಃ ತತ್ಪ್ರವೇಶತಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಮೂರ್ತಿಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಸ್ವಸ್ತಿಕ್ರಮದಿಂದ ಜಪಿಸಿ ಪ್ರಧನಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದಂತೆ ಹರಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೆನೆಯುತ್ತಾ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಯಾತ್ರಾಂಘ್ರಿ ಪೂರ್ವನತ್ತತ್ರಾಪ್ತೃತ್ವವೇಷು ಚ ಸರ್ವತಃ |

ಕಲಶೋಕ್ತವಿಧಾನೇನ ಪೂಜಾ ಬಲಿಹೃತಿಸ್ತಥಾ || ೧೧೮ ||

ಉತ್ಸವೇಷು ಸದಾ ಕಾರ್ಯಾ ಕಲಶಶ್ಲೋತ್ಸವಾದನು |

ಯಾತ್ರಾ ಸ್ನಾನಂ ಚ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಸಮ್ಯಗುಕ್ತವಿಧಾನತಃ || ೧೧೯ ||

ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಧಿಯ ಅವಭೃಥಸ್ನಾನವು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರದ ನಂತರವೂ, ಎಲ್ಲ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕಲಶಸ್ಥಾನನ, ಅಭಿಷೇಕಾದಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು; ವಿಷ್ಣುಪಾರಿಷದರಿಗೆ ಬಲಿಯನ್ನೂ ಈಯಬೇಕು. ಉತ್ಸವಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅವಭೃಥಸ್ನಾನವನ್ನು ಪೂರಯಿಸಿ ಕಲಶೋದಕದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮೀಯಿಸಬೇಕು.

ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣವಿಧಿ

ಚೋರಚಂಡಾಲಸತಿತಶ್ಲೋದಕಾಧಿಪ್ರವೇಶನೇ |

ಶನಾದ್ಯುಪಹತೌ ಚೈವ ಪೂಜಾವಿಜ್ಞೇದನೇ ತಥಾ |

ಸ್ನಪನೋಕ್ತೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಧಿಃ ಸ್ಫುತಃ ||

೧ 'ಯಾತ್ರಾಂಘ್ರಿವಭೃಥಸ್ನಾನಾರ್ಥಮ್' (ಭಲಾ.)

೨ 'ಕಲಶೇ ಉಕ್ತೇನ ವಿಧಾನೇನ, ಕಲಶಸ್ಥಾನನಪೂರ್ವಕಮಭಿಷೇಕವಿಧಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ |' (ಭಲಾ.)

೩ ಶುದ್ಧ್ಯರ್ಥಮುದಕಾರ್ಹತ್ವಾದುದಕಾ=ರಜಸ್ಸುಲಾ |

'ಉದಕಾ=ರಜಸ್ಸುಲಾ, ಅದಿಶಬ್ದೇನ ಗರ್ವಭಾದಿಗ್ರಹಣಮ್ |' (ಭಲಾ.)

೪ 'ಅದಿಶಬ್ದೇನ ವ್ರತವಾದಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ |' (ಭಲಾ.)

೫ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಶಬ್ದಾರ್ಥ 'ವಾದ್ಯಸಂಹಿತೆ'ಯ 'ಚರ್ಯಾಪಾದ'ದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ—
'ಬ್ರಹ್ಮೋನಾಚ—

'ನೈಮಿತ್ತಿಕಾನಾಂ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಭಗವನ್ ಹರೇ |

ಆರಾಧನಾನಾಂ ನೈಕಲ್ಯಂ ಲೋಪೋ ವಾ ಪ್ರಾಯಸಂಜ್ಞಿತಮ್ |

ತಸ್ಯ ಚಿತ್ತಂ ಸಮಾಧಾನಮಿತಿ ನಿರ್ವಚನಕ್ರಿಯಾ ||' (ವಂಚರಾತ್ರ)

'ಪ್ರಾಯಃ ಪಾಪಂ ಸಮುದ್ವಿಷ್ಟಂ ಚಿತ್ತಂ ತಸ್ಯ ವಿಶೋಧನಮ್ |'

೬ 'ರಜಸ್ಸುಲಾಪ್ರವೇಶೇ ಚ ಸೇಕೇ ವರ್ಷಜಲೈರಪಿ |

ಪೂಜಾಯಾಶ್ಚೈವ ವಿಚ್ಛೇದೇ ಗರ್ವಭಾದಿಪ್ರವೇಶನೇ |
ಭೂಮೌ ಖಾತೇ ತಥೋಚ್ಚಿಷ್ಯಸ್ತರ್ಶನೇವ್ಯಂಗದಾಹನೇ |
ಪುನಃ ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಯೇದ್ವಿಂಛಂ ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ಸಮಾಚರೇತ್ |

(ಹಾಂತಸ್ತೃತಿ)

‘ಪೂರ್ವಸ್ಥಾಪಿತಬಿಂಬಸ್ಯ ನ ಪುನಃ ಸ್ಥಾನನಂ ಸ್ತೃತಮ್ |
ಸ್ಥಾಪ್ಯತೇ ಚೇನ್ಮಹಾದೋಷಸ್ತಸ್ಯ ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣಂ ಸ್ತೃತಮ್ ||’ (ವಂಚರಾ.)

ಪುನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯೇ ನ್ಯಾಯ್ಯ ನಿನ್ನುವ ವಕ್ಷ್ಯಾ ತುತ್ರಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ಸ್ತೃತಿಕಾರರು ಆ ಅಸ್ಯಧಾನ್ಯಾಸವನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಏಕಾಹಪೂಜಾವಿಹತೌ ಕುರ್ಯಾದ್ವಿಗುಣಮುಚ್ಚನಮ್ |
ತ್ರಿರಾತ್ರೇ ತು ಮಹಾಪೂಜಾಂ ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣಮತಃಪರಮ್ ||
ಮಾಸಾದೂರ್ಧ್ವಮನೇಕಾಹಂ ಪೂಜಾ ಯಾದಿ ವಿಹನ್ಯತೇ |
ಪ್ರತಿಷ್ಠ್ಯವೇಷ್ಯತೇ ಕೈಶ್ಚಿತ್ಕೈಶ್ಚಿತ್ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣಕ್ರಮಃ ||’

ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣೆಯ ಅವಧಿ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ. ಅದರ ನಂತರವಾದರೆ ಪ್ರತಿನಾಂತರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯೇ ವಿಹಿತವೆಂದೂ ‘ವಂಚರಾತ್ರ’ ದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು—

‘ಸಂವತ್ಸರತ್ರಯಾದರ್ವಾಬ್ ಮಾಸಾದೂರ್ಧ್ವಮನರ್ಚಿತೇ |
ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣಂ ಭವೇದೂರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಿಧಿರಿಷ್ಯತೇ ||’
‘ಸ್ವಪನಂ ವಂಚಗವ್ಯೇನ ಸೂಕ್ತೇನ ಪುರುಷಾತ್ಮನಾ |
ಶಾಂತಯೇ ಜುಹುಯಾದಗ್ನೌ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಪಿ ತರ್ಪಯೇತ್ ||
ಉರ್ಧ್ವಂ ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಯಾವತ್ಸಂವತ್ಸರಾವಧಿ |
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಿಧಿರೂರ್ಧ್ವಂ ತು ವತ್ಸರಾದುಕ್ತವರ್ತ್ಮನಾ ||
ತ್ರಿದಶಾದಿಪ್ರತಿಷ್ಠಾಗುಣಂ ಪೂಜಾಲೋಪೋ ನ ದೂಷಣಮ್ |
ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ತು ಮೂರ್ತೀನಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಮುದೀರಿತಮ್ ||
ಶಾಲಗ್ರಾಮಶಿಲಾದೀನಾಂ ಪೂಜಾಲೋಪೋ ನ ದೂಷಣಮ್ |
ತಥೈವಾಶುಚಿಸಂಸ್ಪರ್ಶೇ ಕ್ಷಾಲಯಿತ್ವಾಚರ್ಚಯೇತ್ಪುನಃ ||’ (ವಾದ್ವಸಂ.)

ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿಧಿ ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ—

‘ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣಂ ತು ದೇವಸ್ಯ ದೇವಮುದ್ರಾಸ್ಯ ಪೂರ್ವವತ್ |
ಪಂಚ ಪಂಚ ಕ್ರಮೇಣೈವ ಸ್ವಾಪಯಿತ್ವಾ ಮೃದಂಭಸಾ ||
ಗವಾಂ ರಸೈಶ್ಚ ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಯ ದರ್ಭತೋಯೈರ್ವಿಶೋಧ್ಯ ಚ |
ಪ್ರೋಕ್ಷಯೇತ್ಪ್ರೋಕ್ಷಣೇತೋಯೈರ್ಮೂಲೇನಾಷ್ಟೋತ್ತರಂ ಶತಮ್ ||
ಸಪುಷ್ಪಂ ಸಕುಶಂ ಪಾಣಿಂ ನೃಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಮಸ್ತಕೇ |
ಪಂಚವಾರಂ ಜಪೇನ್ನೂಲಮಷ್ಟೋತ್ತರಶತೋತ್ತರಮ್ ||

ಕಳ್ಳರು, ಚಂಡಾಲರು, ಪಾತಕಿಗಳು. ನಾಯಿ, ರಜಸ್ವಲೆಯಾದ ಹೆಂಗಸು ಮುಂತಾದವರು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ, ಶವಾದಿಸಂಸ್ಕರಣದಿಂದ ಪರಿಸರ ಮಲಿನವಾದರೆ, ವಿಧಿವಿಹಿತವಾದ ಪೂಜೆಗೆಯೆ ಭಂಗವುಂಟು, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕುಲಶಸ್ತ್ರವನವೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪುನರಭಿಷೇಕವೇ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ರಾತಯ ಶ್ವಿತ್ತವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವತ್ರ ವಿಷ್ಣು ಗಾಯತ್ರೈ ಹೋಮಃ ಸ್ಯಾದಯುತಾವರಃ |

ನಾವಾವ್ಯಾದ್ಯಭಿಧಾನಾನು° ವಿದ್ವಹೇ ಧೀಮಹೇ° ತಥಾ |

ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ಮತೀಯಾಧಸ್ತನ್ನೋ ಗಾಯತ್ರೀನಾಮಿಕಾ||೧೨೧||

ವ್ರತಿಸ್ಥೆ, ಚೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ-ಈ ಎಲ್ಲ ಸಮಯ ದಲ್ಲೂ ವಿಷ್ಣು ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹತ್ತುನಾವಿರಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಿಯಿರದಷ್ಟು ಹೋಮವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು. 'ನಾ' ಮತ್ತು 'ವಾ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ (ಚತುರ್ಧ್ಯಂತಗಳಾದ) ಪದಗಳ ನಂತರ ಕ್ರಮವಾಗಿ 'ವಿದ್ವಹೇ' ಮತ್ತು 'ಧೀಮಹಿ' ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನೂ, (ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ) 'ವಿ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಪದವ ತುಡಿ ಮೊದಲುಗಳಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ಮ' ಮತ್ತು 'ತನ್ನಃ' ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ವಿಷ್ಣು ಗಾಯತ್ರಿಯ ರೂಪ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು.*

ತತೋ ಮೂಲೇನ ಮೂರ್ಧಾದಿ ಪೀಠಾಂತಂ ಸಂಸ್ಪೃಶೇದಪಿ |

ತತ್ಪನ್ಯಾಸಂ ಲಿಪಿನ್ಯಾಸಂ ಮಂತ್ರನ್ಯಾಸಂ ಚ ವಿದ್ಯಸೇತ್ ||

ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮಂತ್ರೇಣ ವ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಮಾಚರೇತ್ |

ಪೂಜಾಂ ಚ ಮಹತೀಂ ಕುರ್ಯಾತ್ಸ್ಮತಂತ್ರೋಕ್ತಾಂ ಯಥಾವಿಧಿ ||'

೧ ನಾಕಾರಾದ್ಯಭಿಧಾನಂ ನಾರಾಯಣಾಯೇತಿ, ನಾಕಾರಾದ್ಯಭಿಧಾನಂ ನಾನು-
ದೇವಾಯೇತಿ | ವಿಕಾರಾದ್ಯಭಿಧಾನಂ ವಿಷ್ಣು ರಿತಿ |

೨ 'ಧೀಮಹೀತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪದಂ 'ಧೀಮಹೇ' ಇತಿ' (ಛಲಾ.)

೩ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಂತ್ರದ ಆಕಾರ ಈ ತೆರನಾಗುವುದು—

ನಾರಾಯಣಾಯ ವಿಘ್ನೇ | ವಾಸುದೇವಾಯ धीमहि | तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् |

ತಂತ್ರಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗಾಯತ್ರೀಗೆ 'ನಾರಾಯಣಗಾಯತ್ರೀ' ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿ ವಿಷ್ಣು ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ತೆರನಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ॐ त्रैलोक्यमोहनाय विघ्ने स्मराय धीमहि | तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् |’

ಇತಿ ವಿಷ್ಣು ಗಾಯತ್ರೀ |

ಇತರದೇವತಾಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

ದುರ್ಗಾಶಿವಸ್ಮಂದನೂರ್ಯನಿನಾಯಕಮುಖಾನಸಿಂ |

ಸ್ಥಾಪಯೇದುಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ತತ್ತಸ್ಮಂತ್ಯೈಸ್ಸ್ಮರನ್ ಹರಿಮ್ || ೧೨೨ ||

ದುರ್ಗ, ರುದ್ರ, ಸ್ಕಂದ, ಸೂರ್ಯ, ಗಣಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವ ವಿಧಾನ ಮೇಲಿನಂತೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆಯಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗೋಲಕಾ ದ್ವಿತಯಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತ್ರಿತಯಂ ವಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ |

ಅನ್ಯದೇವಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸು ತದಂತಶ್ಚಿಂತಯೇದ್ಧರಿಮ್ || ೧೨೩ ||

ಅನ್ಯ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ಪ್ರತಿಮೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ದೇವತೆ-ಇವೆರಡೂ ವರಸೂತ್ರನ ಗೋಲಕಗಳು, ಪ್ರತಿಮಾಸ್ಥಾನೀಯಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ದೇವತೆಯೊಳಗೆ ಪುನಃ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಮೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತರಾದ ಶಿವಾದಿದೇವತೆಗಳು, ಅವರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ತೇಜೋಮಯನಾದ ವ್ರಾಣ-ಹೀಗೆ ಮೂರು ಗೋಲಕಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ॐ ನಾರಾಯಣಾ ವಿಷ್ಣುಃ ವಾಸುಕೇನಾ ಭೀಷ್ಮಿ | ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ |
ಇತಿ ನಾರಾಯಣಗಾಯತ್ರೀ | (ಕೃಷ್ಣಾಂವೇಶಯ)

ಶಾಸನಾಲಕದ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ—

‘ತ್ಯೈಲೋಕ್ಯಮೋಹನಾಯೇತಿ ವಿಷ್ಣುಹೇ ಪದಮೀರಯೇರ್ |

ಸ್ಮರಾಯ ಧೀಮಹಿ ಪಶ್ಯಾತ್ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ |

ಗಾಯತ್ರೈಷಾ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾ ವೈಷ್ಣವೀ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿದಾ ||’

೧ ಈ ಪದ್ಯದ ಅನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಷ್ಟವಾಗಿಯಾದರೂ ಪಂಚಾಯತನ ಪೂಜೆಯ ಕುರುಹು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ಕಂದನನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಬೇರೆ ೪ ದೇವತೆಗಳೂ ಪಂಚಾಯತನ ಪೂಜೆಯ ಘಟಕಗಳೇ.

೨ ‘ಗೋಲಕಮಿತ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಮಾಚೀ | ಚಕ್ಷುರ್ಗೋಲಕಮಿತಿ ಯಥಾ | ಗೋಲಕ ಇತಿ ಸಮಾನೋರ್ಥಃ | ಗೋಲಕದ್ವಿತಯಮಿತ್ಯೇವ ಪ್ರಚುರಃ ಪಾಠಃ | ಗೋಲಕಾ ಇತಿ ತು ಮೌಲೇ | ಗೋಲಕಾಃ ದ್ವಿತಯಂ ತ್ರಿತಯಂ ವಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ | ದ್ವೌ ವಾ ತ್ರಯೋ ವಾ ಗೋಲಕಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ ಇತ್ಯಾಶಯಃ |’

ವಿಷ್ಣು ಸ್ತೃತಿವಿಹೀನಾ ತು ಪ್ರಾಜಾ ಸ್ಯಾದಾಸುರೀ ಸದಾ |

ಗೃಹ್ಣಂತಿ ದೇವತಾ ನೈತಾಂ ತತಃ ನ್ಯಾದ್ವೇಶವಿಷ್ಣವಃ |

ನ್ಯಾಧಿಚೋರಾದಿಭಿಶ್ಚ ಸ್ಮಾದಂತರ್ಧೈರ್ಯೋ ಹರಿಃ ಸದಾ || ೧೨೪ ||

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೆ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾವ ದೇವತೆಗಳೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಕೇವಲ ಅಸುರರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನೇಯಬಲ್ಲದು. ಅವರಿಂದಲೇ ಅಂಧ ಪೂಜೆಯನ್ನು 'ಅಸುರೀ ಪ್ರಾಜ್ಞ' ಎನ್ನುವರು ಇಂಥ ಅಸುರೀ ಪೂಜೆಯಿಂದ ನ್ಯಾಧಿ, ಕಳ್ಳರ ಪೀಡೆ, ಅನಾವೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಪೀಡೆಗಳು ತುಂಬಿ ದೇಶ ವಿಪ್ಲವಗೊಂಡೀತು. ಅವರಿಂದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು.

ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿವಿಹೀನಸ್ಯ ಗತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನ ಶುಭಾ ಕ್ವಚಿತ್ |

ಭಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯದೇನೇಷು ತಸ್ಮಾದ್ಧೈರ್ಯೋ ಹರಿಃ ಸದಾ || ೧೨೫ ||

ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಜನ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಭಜಿಸಿದರೂ, ಪೂಜಿಸಿದರೂ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರರು. ಅವರಿಂದ ಹರಿಯನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

೧ ಇದೇ ರೀತಿ ನೈವೇದ್ಯಕಾಲವಲ್ಲದೆ ತತ್ಪಕ್ಷೇವತಾಂತರ್ಗತನಾದ ಹರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನ ಜಾಗೃತವಾಗಿರಬೇಕು, ವಿಷ್ಣುತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದ ನೈವೇದ್ಯ ವುಸಾದ ಎನ್ನಿಸಲಾರದು, ಭೋಜ್ಯವು ಆಗ ಲಾರದು—

‘ಪವಿತ್ರಂ ವಿಷ್ಣು ನೈವೇದ್ಯಂ ಸುರಸಿದ್ಧರ್ಷಿಭಿಃ ಸ್ತುತಮ್ |

ಅನ್ಯದೇವಸ್ಯ ನೈವೇದ್ಯಂ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಂ ಚರೇತ್ ||

ಅಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಶಿವನಿರ್ಮಾಲ್ಯಂ ಪತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ಜಲಮ್ |

ಶಾಲಗ್ರಾಮಶಿಲಾಸ್ಪರ್ಶಾತ್ಸರ್ವಂ ಯಾತಿ ಪವಿತ್ರತಾಮ್ ||’

(ಬಹ್ವಚವರಿಶಿಷ್ಯ)

ಪಂಚಾಯತನ ಪೂಜಾಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸುವವರು ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುರ್ಪಿತ ನೈವೇದ್ಯ ವನ್ನಷ್ಟೇ ಉಪಬೇಕು. ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳ ವಿನಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾಗಿರುವ ಶಾಲ ಗ್ರಾಮಶಿಲಾಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಮೊದಲು ಅವನ್ನು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದೂ ರಾಘವಭಟ್ಟ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ—

‘ಪಂಚದೇವತಾಪೂಜಾಯಾಂ ತು ವಿಷ್ಣೋರೇನ, ಶಾಲಗ್ರಾಮಶಿಲಾಸ್ಪ-
ರ್ಶಾದನ್ವೇಷಾಂ ಚ |’ (ವದಾರ್ಥದರ್ಶ)

ಸಂಸ್ಕೃತೋ ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಮಂಗಲಮಂಗಲಃ |

ಸಮಸ್ತಭೀಷ್ವದಾಯೀ ಸ್ಯಾತ್ತೇನ ಧೈರ್ಯೋಽಪಿಲೈರ್ಜನೈಃ ||

ಪರಮಮಂಗಲನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಕರುಣಾಳುನಾದ ಆತ ನಮ್ಮ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆಯಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ತತ್ವಗಳು—ತತ್ವದೇವತೆಗಳು

ಪುರುಷೋಽವ್ಯಕ್ತಂ ಚ ಮಹಾನಹಂಕಾರೋ ಮನಸ್ತಥಾ |

ದಶೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಶಬ್ದಾದ್ಯಾ ಭೂತೇತಾಃ ಪಂಚವಿಂಶತಿಃ || ೧೨೭ ||

ತತ್ತ್ವಾಖ್ಯಾಃ ಕಾಲಮಾಯೇ ಚ ನಿಯತಿರ್ಮುತಿರೇವ ಚ |

ವಿದ್ಯಾ ಕಲಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತ್ತತ್ವಸಂಗ್ರಹಃ || ೧೨೮ ||

ಪುರುಷತತ್ವ, ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವ, ಮಹತ್ತತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ವ, ಮನಸ್ತತ್ವ, ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು^೨, ಶಬ್ದಾದಿ ವಂಚಕಗಳು^೩, ವಂಚಭೂತಗಳು^೪, ಇವೇ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ತತ್ವಗಳು. ಈ ೨೫ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಕಾಲ, ಮಾಯೆ, ನಿಯತಿ, ಮತಿ, ವಿದ್ಯೆ, ಕಲೆ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಈ ೭ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅವೇ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತ್ತತ್ವಗಳು.

ಸ್ಫೂರ್ತಿಃ ಸಂವಿತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಚ ಶಕ್ತಿರಿತ್ಯಪರಾಣಿ ಚ |

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪಾಣಿ ಏಕಾದಶ ವಿದೋ ವಿದುಃ |

ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ಹಿ ರೂಪಾಣಿ ತನಾನ್ಮೈಕಾದಶೈವ ತು || ೧೨೯ ||

ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಸಂವಿತ್, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಬೇರೆ ನಾಲ್ಕು ತತ್ವಗಳೂ ಇವೆ. ವಂಚವಿಂಶತಿತತ್ವಗಳ ಸಂತರ ಉದಿಹಗಳಾದ ಕಾಲ, ಮಾಯೆ

೧ 'ನ ಕೇವಲಂ ಹರಿಸ್ತೃತಾವನಿಷ್ಪಾಧಾವ್, ಇಷ್ಟವ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—
'ಸಂಸ್ಕೃತ' ಇತಿ |' (ನಾರಾ)

೨ ಕಿವಿ, ಚಮಃ, ಕಣ್ಣು, ನಾಲಗೆ, ಮೂಗು— ಇವು ೫ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಬಾಯಿ, ಕೈ, ಕಾಲು, ಗುಹ, ಉಪಸ್ಥ—ಇವು ೫ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸೇರಿ ೧೦ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು.

೩ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗುಹ— ಇವು ಶಬ್ದಾದಿವಂಚಕಗಳು.

೪ ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ನೀರು, ಭೂಮಿ— ಇವು ೫ ಭೂತಗಳು.

ಮೊದಲಾದ ೭ ತತ್ವಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಫುರ್ತಿ, ಸಂವಿತ್ ಮೊದಲಾದ ೪ ತತ್ವಗಳು ಸೇರಿ ಈ ೧೧ ತತ್ವಗಳೂ ಈ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೇ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಏಕಾದಶ ರೂಪಗಳಿಂದ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ ಎಂದು ಬಲ್ಲವರ ಅಂಬೋಣವಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಏಕಾದಶ ತತ್ವಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವ ಇದೇ ಹೆಸರಿನ ವಿಷ್ಣುವಿನ ೧೧ ರೂಪಗಳೂ ಬೇರೆಯಿವೆ.

ಪ್ರಧಾನೋಪಮವರ್ಣಾನಿ^೧ ದ್ವಿಭುಜಾನ್ಯಪ್ಯಶೇಷತಃ |

ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟಾನ್ಯೇವ ಪ್ರಧಾನಂ ತಂ ಹರಿಂ ಪ್ರತಿ || ೧೩೦ ||

ಸರ್ವಾಣ್ಯೇತಾನಿ ತತ್ವಾನಿ^೨

ಈ ಎಲ್ಲ ತತ್ವದೇವತೆಗಳೂ ಪ್ರಧಾನದೇವತೆಯಾದ ನಾರಾಯಣನಂತೆಯೇ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ, ದ್ವಿಭುಜರಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಧಾನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತವರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾ ತು ಪುರುಷಃ^೩ ಸ್ಮೃತಃ |

ಮಹಾಂಶ್ಚಾವ್ಯಕ್ತನಾನ್ನೀ ತು ಬ್ರಹ್ಮಾಣೇ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ |

ಏವಂ ವಾಯುರಪಿ ಜ್ಞೇಯೋ ಭಾರತೀ ಚಾಪಿ ತತ್ತ್ರಯಮ್^೪ ||

ಪುರುಷತತ್ವ ಮಹತ್ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ದೇವತೆ. ಅಸ್ಯಕ್ತಶಬ್ದವಾಚ್ಯಳಾದ ನರಸ್ವತಿಯು ಅಸ್ಯಕ್ತತತ್ವದ ದೇವತೆ.^೫ ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಮೂರು

೧ 'ಉದ್ಯದಾದಿತ್ಯವರ್ಣಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ' (ನಾರಾ.)

'ಉದ್ಯದಾದಿತ್ಯಸದೃಶಕಾಂತಿಮಂತೀತಿ ಭಾವಃ' (ಭಲಾ.)

೨ 'ವಿಷ್ಣು ರೂಪಾಣಾಮಪಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟಿತ್ವಮವಿರುದ್ಧಮ್ |' (ನಾರಾ.)

೩ 'ಪುರುಷಃ=ಜೀವತತ್ವಮ್' (ಭಲಾ.)

ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಭಿಮಾನ್ಯಭಿಮನ್ಯಮಾನಯೋರೈಕ್ಯಮ್ |

೪ 'ತ್ರಯೋವಿಂಶತಿತತ್ವೇಭ್ಯೋ ವರಾ ಪ್ರಕೃತಿರುಚ್ಯತೇ |

ಪ್ರಕೃತೇಸ್ತು ವರಂ ಪ್ರಾಹುಃ ಪುರುಷಂ ಪಂಚವಿಂಶಕಮ್ ||

ತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಲೀನಸ್ಯ ಯಃ ವರಃ ಸ ಮಹೇಶ್ವರಃ |

ತದಧೀನಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ ||' (ಶಿವಪುರಾಣ)

೫ ಹೀಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ತಮ್ಮಿಂದ ಅಭಿಮಾನ್ಯಮಾನವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಹೆಸರುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ನಾಯು ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯರೂ ದೇವತೆಗಳಾಗುವರು.^೧

ರುದ್ರೋಽಹಂಕಾರಃ ಉದ್ವಿಷ್ಟಃ ಸ್ತಂಭೇಂದ್ರಾ ಮನಃ ಉಚ್ಯತೇ |

ಅಹಂಕಾರಃ ಶೇಷವೀಂದ್ರಾವಸಿ ವಿದ್ವದ್ವಿರೀರಿತಾ | || ೧೩೨ ||

೧ ಒಂದಿನಂತೆ ಪುರುಷತತ್ತ್ವ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ನಾಯು ಮತ್ತು ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಭಾರತಿ ದೇವತೆಗಳು.

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ 'ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಂ' ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು 'ಅವ್ಯಕ್ತರೂಪಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರರಾತೋಽತೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂ' ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರೂ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇವು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿ ಲಿಖಿವೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಸ್ಫುಟವಾಗಿದೆ—ಇಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತವಾದಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ತತ್ತ್ವವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಈಗ ಯಾವ ತೊಡಕೂ ಇಲ್ಲದೆ 'ಬುದ್ಧೇರಾತ್ಮಾ ಮಹಾನ್ ಪರಃ' ಎಂಬ ಉಪನಿಷದ್ವಾದಿಯೂ, 'ಯೋ ಬುದ್ಧೇಃ ಪರತಸ್ತು ಸಃ' ಎಂಬ ಗೀತಾ ನಾಟಿಯೂ ಸರಿಹೊಂದುವುದು ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳೇ. ಅವರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ನೂಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ ಆದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನಾಶಂಕಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರೇ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ನುಡಿದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸರ್ವಾಭಿಮಾನಿನೋ ದೇವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಹ್ಯುತ್ರ ರೋತ್ತರಮ್ |

ಆಧಿಕ್ಯಂ ವಕ್ತುಮೇವೈಷಾಂ ವೃಥಾಸ್ಥಾನಮುದೀರ್ಯತೇ |

ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸರ್ವೇ ತದಭಿಮಾನಿನಃ |’

ತಂದೆಯ ಅಸ್ತಿ ಮಗನ ಅಸ್ತಿಯೂ ಆಗಿರುವಂತೆ ಉತ್ತಮದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ವಸ್ತು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಧಮದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ನಿಯಮ್ಯವಾಗಿದೆ, ಎಂದ ಮೇಲೆ ಸರಸ್ವತಿಯೂ ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ.

‘ಯತ್ರ ನಾ ಪಿತುಸ್ತತ್ಪುತ್ರಸ್ಯೇತೈತತ್ತದುಕ್ತಂ ಭವತೀತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಶ್ಚ |’

(ಗೀತಾತಾ.)

೨ ಸ್ತಂಭೇಂದ್ರಾ ಮನೋಽಭಿಮಾನಿನಾವಿತಿ ವಿದ್ವದ್ವಿರುಚ್ಯತೇ |

೨ ಅಹಂಕಾರ ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ. ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಚಿತ್ತ, ಚೇತನಾ ಎಂಬ ವಂಚವಿಧ ಅಂತಃಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅದೂ ಒಂದು. ಅದರಿಂದ ಗರುಡ ಶೇಷ ರೂಪರನ್ನು ಮುಕೋಽಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದೇ ಕರೆವುದೂ ಉಂಟು—

‘ಮನೋಽಭಿಮಾನಿನೋ ರುದ್ರ ವೀಂದ್ರ ಶೇಷಾನ್ತಯೋಽಪಿತು |’ (ಕಾರಕಭಾ.)

ಗರುಡ-ಶೇಷ-ರುದ್ರರು ಅಹಂಕಾರದ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ವಂದ. ಪುರಂದರರು ಮನಸ್ತತ್ತ್ವದ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು.

ದಿಗ್ವಾಯು ಸೂನುಸೂರ್ಯಾಶ್ಚ ವರುಣಶ್ಚಾಶ್ವಿನಾವಪಿ |
ವಹ್ನಿದಕ್ಷಾವಿದ್ರಸೂನುರ್ಮಿತ್ರಶ್ಚೈವ ಮನುಸ್ತಥಾ^೧ || ೧೩೩ ||
ಇಂದ್ರಿಯಾಖ್ಯಾಃ ಶಬ್ದನಾಮಾ ಬೃಹಸ್ಪತಿರುದಾಹೃತಃ |
ಅನ್ಯೇ ತು ಸೂನವೋ ವಾಯೋ ರುದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ^೨ ||

‘ತೇಭ್ಯೋ ಮನೋಃಭಿಮಾನೀ ತು ರುದ್ರಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಪರಸ್ತತೀ |

ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾ ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಹಾನಾತ್ಮಾ ವರಃ ಸ್ವತಃ ||’ (ಗೀತಾತಾ.)

೧ ‘ದಿಕ್’ ಪದ್ವೀನ ದಿಗ್ವೇನತಾ ಉಚ್ಯಂತೇ | ವಾಯುಸೂನುಃ=ಪ್ರಾಣಃ |
ಇಂದ್ರಸೂನುಃ=ಜಯಂತಃ |’ (ಛಲಾ. ನಾರಾ.)

‘ಮಿತ್ರಃ=Name of an Aditya and usually associated with Varuna’. (V S. Apte)

‘ಮನುಃ=ಸ್ವಾಯಂಭುವಃ’ (ಛಲಾ.)

ಇಲ್ಲಿ ‘ದಿಕ್’ ಶಬ್ದದಿಂದ ದಿಗ್ವೇನತೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಮಾತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ದಿಗ್ವೇನತೆಗಳು ಇಂದ್ರ, ಯಮ, ವರುಣ, ಕುಬೇರರು ತಾನೆ^೧ ಆದರೆ ‘ವರುಣಶ್ಚಾಶ್ವಿನಾವಪಿ’ ಎಂದು ವರುಣನನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ‘ದಿಕ್’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಇಂದ್ರ, ಯಮ, ಸೋಮ, ಕುಬೇರರು ವಿವಕ್ಷಿತರಾಗಿರಬಹುದೇನೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

‘ಸೋಮವಿತ್ರಪಸೂರ್ಯಾಪ್ತಾ ಅಶ್ವೈನ್ನೀಂದ್ರೇಂದ್ರ ಸೂನವಃ |

ಯನೋ ದಕ್ಷಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯೇಶಾಃ’ (ಕಾರಕಭಾವ್ಯ)

ದಿಕ್ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕೆ ದಿಗ್ಧಿಪತಿಗಳೇ ವೇನತೆಗಳು ಉಳಿದ ೯ ದೇವತೆಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತ್ವಕ್, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ನಾಲಿಗೆ, ಮೂಗು, ಬಾಯಿ, ಕೈ, ಕಾಲು, ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು.

೨ ಪಂಚಭೂತಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಗಣಪತಿ, ಭೂತನಾಯು, ವಹ್ನಿ, ವರುಣ, ವೃಧಿವಿ ಯರು ವ್ರಸಿದ್ಧರೇ ಅದುದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅವರ ಹೆಸರನ್ನು ಬರೆದಿಲ್ಲ. ‘ರುದ್ರಸ್ಯ ಸೂನವಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವು ಅದ್ವರ್ಧಕ. ಅದರಿಂದ ರುದ್ರಪುತ್ರನ ಮಗನಾದ ಗಣಪತಿಯೇ ಮೊದಲಾದವರು ಭೂತಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಎಂದೂ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಛಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥ ಸೊಗಸಾಗಿದ್ದು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

ದಿಗಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು. ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ವ್ರಾಣ. ಸೂರ್ಯ, ವರುಣ, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಆಗ್ನಿ, ದಕ್ಷ. ಇಂದ್ರ ಪುತ್ರನಾದ ಜಯಂತ, ಮಿತ್ರ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು- ಇನರು ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು. ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮತ್ತು ರುದ್ರಪುತ್ರನಾದ ವ್ರಾಣ ಈ ಇಬ್ಬರು ಶಬ್ದಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು. ಉಳಿದ ಸ್ವರ್ಗರೂಪ ರಸಗಂಧಗಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುಪುತ್ರ ರಾದ ಅಪಾನ-ವ್ಯಾನ-ಉದಾನ-ಸಮಾನರೂ, ರುದ್ರಪುತ್ರರಾದ ಆವಾನ-ವ್ಯಾನ ಉದಾನ-ಸಮಾನರೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು.

ಏತೇಷು ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಟುಃ ಪ್ರಧಾನತನುರೇವ ತು |

ಭೈರಯಃ

ಈ ಎಲ್ಲ ತತ್ವಗಳಲ್ಲೂ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣು ಸ್ವರೂಪನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಪರಾತ್ಮನೋರ್ಮಧೈ ತತ್ತ್ವನಾಮ ತದರ್ಥಯೋಃ |

ಜಪೇ ನ್ಯಾಸೇ ನಮೋಽಂತಸ್ತು ಸ್ವಾಹಾಂತೋ ಹೋಮಕರ್ಮಣಿ ||

ಭಗವದ್ವಾಚಕಗಳಾದ 'ಪರ' ಮತ್ತು 'ಆತ್ಮ' ಶಬ್ದಗಳ ನಡುವೆ ತತ್ವಗಳ ಹೆಸರನ್ನೂ, 'ಆತ್ಮ' ಶಬ್ದದ ನಂತರ ಜಪ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಾದರೆ 'ನಮಃ' ಶಬ್ದವನ್ನೂ, ಹೋಮದಲ್ಲಾದರೆ 'ಸ್ವಾಹಾ' ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು.^೧

ತ್ರಿಚತುಃಷಡ್ವಶಾವೃತ್ತಿರೇತೇಷಾಂ ತು ಹುತಾದಿಕೇ |

ನ್ಯಾಸೋಽಂತಗುಲೀಷೂರುಬಾಹುಮಧ್ಯೇಷು ಪೃತ್ಯುಮೇಸ್ತುತಃ |

ಕ್ರಮೇ ವಿಪರ್ಯಯೇಣಾತ್ರ ಶಕ್ತ್ಯಾದಿತ್ವಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ ||೧೩೩||

ಈ ತತ್ವಮಂತ್ರಗಳ ಹೋಮ ಜಪ ನ್ಯಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಮೂರು ನಾರೆ, ನಾಲ್ಕು ನಾರೆ, ಆರು ನಾರೆ ಅಥವಾ ಹತ್ತುನಾರೆ ಈ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು

೧ ಜಪದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಅಕಾರ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ—

‘ಪರಾಯ ಪುರುಷಾತ್ಮನೇ ನಮಃ’, ಪರಾಯ ಅವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನೇ ನಮಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ. ಹೋಮದಲ್ಲಿ ‘ಪರಾಯ ಪುರುಷಾತ್ಮನೇ ಸ್ವಾಹಾ, ವರಾಯ ಅವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನೇ ಸ್ವಾಹಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮಂತಪ್ರಾರ್ಥನನ್ನು ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಯ ಶಕ್ತ್ಯಾದಿತ್ವನಿಯಾಮಕಾಯೇತಿ ಮಂತಪ್ರಾರ್ಥಃ |’
(ಭಲಾ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ತಂತ್ರಮಾರ್ಗಾಸ್ತು ಹರಿಣಾ ಹೃದಯಾಃ ಕೀರ್ತಿತಾ ಅಪಿ |
ತೇಷ್ಟಯಂ ಸುಗಮೋ ಮಾರ್ಗಃ ಸುಖಲಕ್ಷ್ಮಾಸುತಿವ್ಯತಾಮ್ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಂಚರಾತ್ರಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಂಖ್ಯಗಮನ ತಂತ್ರವಿದ್ದು ತಿಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದರೂ ಇದು ಅನಿಲ್ಲವುಗಳ ಮಾರ್ಗವಿದ್ದು ತಿಳಿಯಲು ಮತ್ತು ಅಚರಿಸಲು ಸುಗಮವಾಗಿದೆ ಎಂತಲೆ ಸುಫಲವ್ರದವನು ಅಗಿದೆ.

ಯಾವತೋ ಹೃದನುಷ್ಠಾನೇ ಕರ್ಮಪೂರ್ತಿಸ್ತನ ವಿದ್ಯತೇ |
ತಾವತ್ಸಮಸ್ತಂ ಕಥಿತಂ ಹೃದ್ರಿಸ್ತಂತ್ರೇ ಯಥಾವಿಧಿ || ೧೪೯ ||

ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಎಷ್ಟನ್ನು ಅಚರಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕೋ ಅಷ್ಟು ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರೀಯತೇಽನೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಪೂಜಿತೋ ಮುಕ್ತಿದೋ ಭವೇತ್ |
ಕಾಮದಶ್ಚ ಸ್ವಭಕ್ತಾಣಾಂ ಭಗವಾನ್ ಪುರ ಜೋತ್ಸವಃ || ೧೫೦ ||

ಈ ವಿಧಾನದಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಕೃಪಾಪೋಷ್ಣಕವಾದ ಸುಖವು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುವನು; ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಫಲವನ್ನೇಯುವನು; ಹೆಚ್ಚೇಕೆ? ಅಂಥ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವದವಿ ಕೂಡ ದುರ್ಲಭವಲ್ಲ.

ಇತಿ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮಿಯೆ ಮುಷಿ, ದೈವೀ ಗಾಯತ್ರಿಯೇ ಛಂದಸ್ಸು. ಸಾರಾಯಣನೇ ದೇವತೆ, ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಂದ ಅಂಗನ್ಯಾಸ, ಉದ್ಯವಾದಿತ್ಯರ್ಪಣ ಎಂಬುದಾಗಿ ಧ್ಯಾನ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ೧೭-೧೮ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು—

‘ಮುಷಿಶ್ಚ ದೇವತೈಕೋಽಹಂ ತಾರಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷತಃ |

ಛಂದೋ ಮದೀಯಾ ಗಾಯತ್ರೀ ತಾರಾಷ್ಟ್ರಾಕ್ಷರಯೋರ್ಮತಾ |

ಉದ್ಯದ್ವಾಸ್ತು ತ್ವಮಾಭಾಸಶ್ಚಿದಾನಂದೈಕದೇಹವಾನ್ |

ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾವದ್ಯಧರೋ ಭೈರೋಽಹಮೀಶ್ವರಃ ||’

ಇಲ್ಲಿ ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮತಭೇದವಿದೆ. ವ್ರಜವದಂತಿಯ ವ್ಯಾಹೃತಿಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಎಂದು ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಕೃದ್ಧೋ ಲ್ಲಾದಿಗಳಿಂದ ಅಂಗನ್ಯಾಸವೆಂದು ಸಾರಾಯಣೀಯದ ಮತ ಅವರಿಂದಲೇ—‘ವ್ರಥಾನವತ್=ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರವತ್’ ಎಂದು ಅವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ ಈ ಪಕ್ಷಗಳ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವೊಂದೇ ಶರಣು.

ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಅಥ ವಿಷ್ಣೋದಿತೇ ಲಂತ್ರಸಾರೇ ಮಂತ್ರಗಣೋ ಹಿ ಯಃ |

ಉದಿತಃ ಸಂಗ್ರಹೇಣಾಸಾವುಚ್ಯತೇಽಖಿಲಸಾಧಕಃ || ೧ ||

ನಾರಾಯಣನೇ ಸುಷಿರವ 'ತಂತ್ರಸಾರ'ದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗಳಾದ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಸಾಧಕಗಳಾದ ಕೆಲಮಂತ್ರಗಳು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಭೂವರಾಹಮಂತ್ರ

ಯಾನ್ವಮಸ್ತುಯುತೋಽಂತೇನ^೧ ಸಮೇತಶ್ಚೈವ ಭೂಭೃತಃ |

ಬೀಜಂ ನಮಶ್ಚ ಭಗವಾನುದ್ದೇಶ್ಯೋ^೨ ರೂಪಸಂಯುತಃ || ೨ ||

ಸ ಏವ ತಾದೃಶೋ^೩ ಲೋಕತ್ರಯಪಾಲೋ^೪ ಭುವಃಪತೇಃ |

ಭಾವಂ ಮೇ ದೇಹಿ^೫ ದಾಂತೇ ತು ದಾಪಯ ಸ್ವಾಹಯಾ ಯುತಃ^೬ ||

ಯಕಾರದಿಂದ ಎಂಟನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾದ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಉಕಾರ ಮತ್ತು

೧ ಯಾಂತಃ=ಹಕಾರಃ, ಉಯುತಃ, ಅಂತೇನ=ಅಂತೋರ್ಧಗಭಃ ಕಪಿಲಃ^೧ ಇತ್ಯಪ್ರೋದಿತಾಂತನಾಮಕಭಗವದ್ವಾಚಕೇನ ಬಿಂದುನಾ ಚ ಸಮೇತಃ ಭೂಭೃತಃ=ಭೂವರಾಹಸ್ಯ ಬೀಜಾಕ್ಷರಂ ಭವತಿ | ತದ್ಗುಣಾ 'ಕ್ಷ' ಇತಿ |

'ತಿಧಿಸ್ವರಯುತಂ ವೈದೇಮ ವಾಮಕರ್ಣವಿಭೂಷಿತಮ್ |

ವರಾಹಬೀಜಮುದಿತಂ ಸರ್ವಸಂಪತ್ತಿದಾಯಕಮ್ ||' (ವೈಹಾಯಸಸಂ.)

['ತಿಧಿಃ=ವಂಚದಶಸ್ವರೋನುಸ್ವಾರಃ, ವೈದೇಮ=ಹಕಾರಃ, ವಾಮಕರ್ಣೇನ ವಾಮಕರ್ಣೇ ನ್ಯಸನೀಯೇನೋಕಾರೇಣ ವಿಭೂಷಿತಂ=ಯುತಮ್ |' (ಭಲಾ.)]

೨ 'ಉದ್ದೇಶ್ಯ =ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತೃಪೇತಃ | ಏವಮುತ್ರ ರತ್ರಾಪ್ಯುದ್ದೇಶಶಬ್ದ - ಶ್ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿವಾಚಕ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |' (ನಾರಾ.)

೩ ರೂಪಸಂಯುತಃ ಸ ಏವ ವರಾಹಶಬ್ದಃ, ತಾದೃಶಶ್ಚತುರ್ಥೀಯುತಃ | 'ವರಾಹರೂಪಾಯ'

೪ ತಾದೃಶೋ ಲೋಕತ್ರಯಪಾಲ ಇತ್ಯರ್ಥಕಃ ಶಬ್ದಃ | 'ಭೂಭರ್ತೃವಃಪತಯೇ'

೫ ಭುವಃಪತೇರಿತ್ಯುಕ್ತರಣಾದೇವ ಸಮಸ್ತಂ ಪದಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | 'ಭೂವತಿತ್ವಂ ಮೇ ದೇಹಿ'

೬ ದಕಾರಾಂತೇ ದಾವಯಶಬ್ದಃ ಪರಸ್ಪಾಚ್ಚ ಸ್ವಾಹಾಶಬ್ದಃ | 'ದದಾಪಯ ಸ್ವಾಹಾ'

ಅನುಸ್ವಾರಗಳನ್ನು ನೇರಿಸಿದಾಗ ಅದು ಭೂವರಾಹನ ಬೀಜಾಕ್ಷರವಾಗುವುದು. ಈ ಬೀಜಾಕ್ಷರ, ನಮಃಶಬ್ದ, ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಭಗವಚ್ಚಬ್ದ, 'ವರಾಹರೂಪ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ನಾಥ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ 'ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃಪತಿ' ಶಬ್ದ, ಅನಂತರ 'ಭೂಪತಿತ್ವಂ ಮೇ ದೇಹಿದವಾಸಯ' ಎಂಬ ಪದಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾಹಾ' ವದ ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿದರೆ ೩೩ ಅಕ್ಷರಗಳ ವರಾಹಮಂತ್ರವಾಗುವುದು.^೧

೧ ಬಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದ ಅನುಪೂರ್ವ ಈ ತೆರನಾಗುವುದು—

• ॐ ह्रीं नमो भगवते वराहकपाय भृश्रुवःख.पणये भूपतित्वं मे देहि ददा. पय स्वाहा ।'

ಇಲ್ಲಿ 'ದಾದಾವಯ ಸ್ವಾಹಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮಂತ್ರದ ಅನುಪೂರ್ವ ಎಂದು ಮುಪ್ರಿತವಾದ ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿವೆ ಅದರಿ 'ದದಾವಯ ಸ್ವಾಹಾ' ಎಂಬುದೇ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದು ಭಾಸವಾಗುವುದು—

‘ತಾರಂ ನನೋ ಭಗವತೇ ವರಾಹವದಮೀರಯೇತ್ |

ರೂವಾಯ ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃ ಸ್ವಾತ್ಮತಯೇ ತದನಂತರಮ್ ||

ಭೂಪತಿತ್ವಂ ಮೇಷದಾಂತೇ ದೇಹ್ಯಂತೇ ಚ ದದಾವಯ |

ನಹ್ನಿ ಜಾಯಾನಧಿರ್ನುಂತ್ರಃ ಸ್ವಾತ್ ತ್ರಯಸ್ತುಂಶದಕ್ಷರಃ ||’ (ಶಾರದಾ)

‘ನಹ್ನಿ ಜಾಯಾನ=ಸ್ವಾಹಾ | ಹೂಂ ಬೀಜಮ್ | ಸ್ವಾಹಾ ಶಕ್ತಿಃ |’ (ಪದಾರ್ಥಾ.)

ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿ ಬೀಜಾಕ್ಷರದ ಬದಲು ‘ತಾರಂ’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ‘ತಾರಂ’ ಎಂದರೆ ಬೀಜಾಕ್ಷರವೂ ವಿವಕ್ಷಿತವೇನೋ !

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ‘ಹುಮ್’ ಎಂಬುದು ಬೀಜಾಕ್ಷರ ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯಾಷ್ಟಮಸ್ತೂ ಯುತಃ’ ಎಂದು ಎರಡು ತೆರನಾಗಿಯೂ ಛೇದನಾಡಲು ಬರುವ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತು ಅಂಧವರ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು. ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದಲೇ ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅದರಿ ಇದು ಭಲಾರೀಯಕಾರರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲವೆಂದು ನುಲಭನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಅವರು ತನ್ನ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿ ವಸ್ತೆಹಾಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ‘ವಾಮುಕರ್ಣವಿಭೂಷಿತಮ್’ ಎಂದಿದೆ. ವಾಮುಕರ್ಣದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ವರ್ಣ ಉಕಾರವೇ ಹೊರತು ಉಕಾರವಲ್ಲ. ಉಕಾರದ ನ್ಯಾಸವೂ ನ ದಕ್ಷಿಣಕರ್ಣ.

‘ಉಕಾರಃ ಸ್ವರವರ್ಣಭೇದಃ | ತಸ್ಯ ವಾಮುಕರ್ಣೇ ನ್ಯಾಸಃ | ಅತ ಏವ ವಾಮುಕರ್ಣಶಬ್ದೇನ ತಸ್ಯಾಭಿಧೇಯತಾ’ (ವಾಚಸ್ಪತ್ಯ)

ಎಂದ ಮೇಲೆ ‘ಹ್ರೀ’ ಎಂಬುದೇ ಬೀಜಮಂತ್ರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಶಾರದಾತಿಲಕದ ಮಾರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಪಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ—

ವರಾಹಸಪ್ತಾಕ್ಷರ-ವರಾಹಚತುರ್ದಶಾಕ್ಷರ

ಮನುಸ್ತಸ್ಯಾಪರೋ ನಾನುಬೀಜೋದ್ದೇಶನನೋಯುತಃ |
ನಮಃ ಸೋದ್ದೇಶಭಗವಾನ್ ಮಹಾಶಬ್ದಯುತಶ್ಚ ಸಃ |

‘ಸಾರ್ಥಿಕಶಬ್ದಬಿಂದುಗಗನಂ ಬೀಜಂ ವಾರಾಹಮೀರಿತಮ್ |’ (ಶಾರದಾ.)

‘ಅರ್ಥಿಕಶಬ್ದಃ=ಉಕಾರಃ, ಬಿಂದುಃ, ಏತದ್ಭೂತಂ, ಗಗನಂ=ಹಕಾರಃ | ಅಯಂ ಮಹಿ ಸ್ವತಂತ್ರೋ ಮಂತ್ರಃ |’ (ವರಾಧಾರ್.)

‘ಅರ್ಥಿಕಶ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರುಪ್ರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದುದರಿಂದ ಉಕಾರವೂ ರುಪ್ರವಾಚಕವಾದುದರಿಂದ ಅರ್ಥಿಕಶ=ಉಕಾರವೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಲ್ಲದೆ ಉಕಾರವಾಚಕ ವದಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವದವೂ ಸೇರಿದೆ—

‘ಊಃ ಕಂಟಕೋ ರತಿ ಶಾಂತಿಃ ಕ್ರೋಧನೋ ಮಧುಸೂದನಃ |

ಕಾನೋ ರಾಜಕುಜೇಶಶ್ಚ ಮಹೇಶೋ ವಾಮಕರ್ಣಕಃ ||

ಅರ್ಥಿಕಶೋ ಭೈರವಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮೋ ದೀರ್ಘಘೋಷಾ ಸರಸ್ವತೀ |

ವಿಲಾಸಿನೀ ನಿಷ್ಣ ಕರ್ತಾ ಲಕ್ಷಣೋ ರೂಪಕರ್ಷಿಣೀ |

ಮಹಾವಿದ್ಯೇಶ್ವರೀ ಷಷ್ಠೀ ಷಂಭೋ ಭೂಃ ಕಾನ್ಯಕುಬ್ಜಕಃ ||

ಇವೆಲ್ಲ ಉಕಾರವಾಚಕ ವದಗಳು. ಅದರಿಂದ ‘ವಾಮಕರ್ಣಕ’ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಿಕಶ ಎನ್ನುವ ವದಗಳಿಗೆ ಉಕಾರವೆಂದೇ ಅರ್ಥ, ಎಂತಲೇ ‘ಕ್ಷಿ’ ಎಂಬುದು ಬೀಜಾಕ್ಷರ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವೇ ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ.

೧ ‘ಉದ್ದೇಶಃ=ಚತುರ್ಥಿ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತತ್ವಂ ನಾನು ಏವೇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | ಇತರತ್ರಾಯೋಗಾತ್ | ಬೀಜಸ್ಯಾದಿವರ್ಣಿತ್ವಂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ತಥಾ ಚೇತ್ಥಂ ಮಂತ್ರನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ—

‘ಓಂ ಕ್ಷಿ ಕರಾಹಾಯ ನಮಃ’ (ನಾರಾ.)

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾದ ಓಂಕಾರವನ್ನೂ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಇದನ್ನು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರವೆಂದೂ ಕರೆವುದುಂಟು.

‘ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೇ ಮಹಾಮಂತ್ರೇ ನೇದಾದಿಃ ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷರಮ್ |

ದ್ವಿತೀಯಂ ಬೀಜಕಂ ತಸ್ಮಾದ್ವರಾಹಾಯ ಹೃದಂತತಃ ||’ (ವೈಹಾಯಸ.)

ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವಾರ ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ತೆರನಾಗಿದೆ—

‘ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೇ ಮಹಾಮಂತ್ರೇ ಶಾಖಾದಿಃ ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷರಮ್ |

ದ್ವಿತೀಯಂ ವ್ಯಾಹೃತಿ ಸ್ತಸ್ಮಾದ್ವರಾಹಾಯ ಹೃದಂತತಃ ||’

ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದ ಅನುಪೂರ್ವ ‘ಓಂ ಭುಃ ಕರಾಹಾಯ ನಮಃ’ ಎಂದಾಗುವುದು. ‘ಭುಃ’ ಎಂಬುದೇ ವರಾಹಬೀಜಾಕ್ಷರ ಎನ್ನುವವರೂ ಉಂಟು—

‘ನಾಭಿರ್ವಾಮಶ್ರವಾಃ ಸರ್ಗಸ್ತಸ್ಯ ಬೀಜಮಿಹೋಚ್ಯತೇ |’

ತಾದ್ಯಶಃ ಸ್ವಾಹಯಾ ಯುಕ್ತೋ ವರಾಹಸ್ಯಾಪರೋ ಮನುಃ ||

ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ವರಾಹಪದದ ತುದಿಮೊದಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ನಮಃಪದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಾಗ ವರಾಹಸವ್ರಾಹ್ಮಣ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ನಮಃ ಶಬ್ದದ ನಂತರ ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಗಳಾದ 'ಭಗವತೇ ಮಹಾವರಾಹಾಯ' ಎಂಬ ಪದಗಳು ಮತ್ತು ಕೊನೆಗೆ ಸ್ವಾಹಾ ಶಬ್ದ ಇವಿಷ್ಟು ಕೂಡಿ ವರಾಹಚತುರ್ದಶಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು.

ಶ್ಯಾಮಃ ಸುದರ್ಶನದರಾಭಯಸದ್ವರೇತೋ

ಭೂಮ್ಯಾ ಯುತೋಽಖಿಲನಿಜೋಕ್ತಪರಿಗ್ರಹೈಶ್ಚ |

ದೈಯೋ ನಿಜೈಶ್ಚ ತನುಭಿಃ ಸಕಲೈರುಪೇತಃ

ಕೋಲೋ ಹರಿಃ ಸಕಲವಾಂಛಿತಸಿದ್ಧಯೇಽಜಃ

|| ಜ ||

ಕಪ್ಪುಮೈಯ, ಚಕ್ರಶಂಖ-ಅಭಯಸರಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ಕೋರೆ ದಾಡೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ, ತನ್ನ ವರಿವಾರಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಶಿನಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ತನ್ನದೇ ಆದ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ ಕೃದ್ದೋಲ್ಪಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ, ವರಾಹ ರೂಪಿಯಾದ ನಿತ್ಯಮೂರ್ತಿ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.^೨

೧ '೩೫ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಮಹಾವರಾಹಾಯ ಸ್ವಾಹಾ |' ಇತಿ ಮಂತ್ರಃ |

೨ ಅಚಾರ್ಯರು ವರಾಹನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಆಯುಧವನ್ನೂ, ಎರಡು ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವರಾಹನು ಚತುರ್ಭುಜ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಡುತ್ತಾರೆ. ಭಲಾರಿಯೋದಾಹೃತ ವೈಹಾಯಸವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ ಚತುರ್ಭುಜತ್ವ ಸಮ್ಮತವಿದ್ದಂತಿದೆ. ಆದರೆ ಬಾಹುಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ ಶಂಖಗದಾವಡ್ಡಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ—

‘ಉದಾರಬಾಹುಭಿರಥೋ ಶಂಖಂ ಗದಾನುಂಬುಜಮ್ | ಚಕ್ರಂ ಬಿಭ್ರ-ತಮ್ |’ (ವೈಹಾಯಸ.)

ಶಾರದಾತಿಲಕದ ಧ್ಯಾನಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಭುಜಗಳನ್ನೂ ವಿವಿಧ ವರ್ಣಗಳನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಆಪಾದಂ ಜಾನುದೇಶಾದ್ವರಕನಕನಿಭಂ ನಾಭಿದೇಶಾದಧಸ್ತಾ-

ನ್ನುಕ್ತಾ ಭಂ ಕಂಠದೇಶಾತ್ರರುಣರವಿನಿಭಂ ಮಸ್ತಕಾನ್ನೀಲಭಾಸಮ್ |

ಈಡೇ ಹಸ್ತೈರ್ದಧಾನಂ ರಥಚರಣದೌ ಖಡ್ಗಖೇಖೌ ಗದಾಖ್ಯಾಂ

ಶಕ್ತಿಂ ದಾನಾಭಯೇ ಚ ಕ್ಷಿತಿಚರಣಲಸದ್ಧಂಷ್ಠಮಾದ್ಯಂ ವರಾಹಮ್ ||’

ವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಮುನಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ವರ್ಣಭೇದತಃ |

ಜ್ಞೇಯಂ ಛಂದೋ ದೈವತ್ಯೈಕಸ್ತತ್ತದ್ರೂಪೋ ಹರಿಃ ಪರಃ || ೬ ||

ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನೆ ದ್ರಷ್ಟೃ-ಮುಷಿ. ಇನ್ನು ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಣನೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.* ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ತತ್ತದ್ರೂಪನಾದ ಪರಮಪುರುಷ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯದೇವತೆ.

ಪ್ರಣವೇನ ಸ್ವನಾಮ್ನಾ ಚ ಭೂಧರೇಣ ಪರಾತ್ಮನಾ |

ಸರ್ವಜ್ಞ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಷಡಂಗಾನಿ ವಿದೋ ವಿದುಃ || ೭ ||

ಪ್ರಣವದಿಂದ, ವರಾಹಪದದಿಂದ, ಭೂಧರ-ಪರಾತ್ಮಪದಗಳಿಂದ, ಮತ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞ-ಸರ್ವಶಕ್ತಿಪದಗಳಿಂದ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು.*

ಜ್ಞಾನೈಶ್ಚರ್ಯಪ್ರಭಾನಂದತೇಜಃಶಕ್ತಿಭಿರೇವ ನಾ |

ಪೂರ್ಣಾತ್ಮಮಧ್ಯಗೈಃ ಸರ್ವವೈಷ್ಣವಾಂಗಾನ್ಯಥೋ ವಿದುಃ || ೮ ||

‘ಪೂರ್ಣ’ ಮತ್ತು ‘ಆತ್ಮ’ ಶಬ್ದಗಳ ನಡುವಿನಲ್ಲಿರುವ ‘ಜ್ಞಾನ’, ‘ವಿಶ್ವರ್ಯ’

೧ ದೇವಶಬ್ದಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥೇಣಿ ತಲಿ ಚ ಕೃತೇ ‘ದೈವತಾ’ ಇತಿ ಚ ಭವತಿ |

೨ ಪ್ರಕೃತ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ೩೩ ಅಕ್ಷರದ ಮಂತ್ರದ ಛಂದಸ್ಸು ‘ಅನುಷ್ಟುಪ್’. ವಸ್ತುತಃ ಈ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ೩೦ ಅಕ್ಷರಗಳು. ಆದರೆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ದಿಂದ ಛಂದೋಭಂಗವಾಗಲಾರದು ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ (ನನಾ ಏಕೇನಾ. ಕ್ಷರೇಣ ಚೈಂದಾಂಸಿ ವಿಯಂತಿ ನ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ) ಇದು ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸು ಆಗ ಬಲ್ಲದು. ದೇವತೆಯಂತೂ ವರಾಹರೂಪಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನೆ. ಮಂತ್ರಪ್ರಷ್ಟು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮ. ಭಾರ್ಗವ ಎಂಬ ವಕ್ಷವೂ ಉಂಟು—

‘ಭಾರ್ಗವೋ ಮುನಿರಾಖ್ಯಾತಶ್ಚಂದೋನುಷ್ಟುಬುದಾಹ್ಯತಮ್ |

ದೇವತಾಃ ದಿವರಾಹೋಽಸ್ಯ ಮಂತ್ರಸ್ಯ ಕಥಿತೋ ಬುದ್ಧಿಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ಒಂದು ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ದ್ರಷ್ಟೃಗಳಿರಬಹುದು ಎಂತಲೇ ಈ ಪಕ್ಷಗಳು ವಿರುದ್ಧ ಗಳಲ್ಲ. ದ್ವಿತೀಯ ತೃತೀಯ ಮಂತ್ರಗಳ ಛಂದಸ್ಸು ‘ಗಾಯತ್ರಿ’ ಎಂದು ವ್ರಾಜೀನರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

೩ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮ—

‘ಓಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ವರಾಹಾಯ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಭೂಧರಾಯ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಪರಾತ್ಮನೇ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಸರ್ವಜ್ಞಾಯ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ನೌಷಟ್ | ಸರ್ವಶಕ್ತಯೇ ಅಸ್ತಾಯ ಘಟ್ |’

‘ಪ್ರಭಾ’, ‘ಅನಂದ’, ‘ತೇಜಃ’, ‘ಶಕ್ತಿ’,-ಈ ವದಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ವಿಹಿತವೇ ಆಗಿದೆ.^೧

ಶ್ರೀಕರಮಂತ್ರ

ತಿಸ್ತೋದಾದಿಃ ಸ್ವಜಾಯಾಯಾಃ ಕಾರಣಂ ಸ್ವಾಹಯಾ ಯುತಃ |
ಶ್ರೀಕರೋಽಷ್ಟಾರ್ಣವೋ ಮಂತ್ರೋ ಗರುಡಾರೂಢಸಂಸ್ಕೃತಿಃ^೨ ||

‘ಉತ್ತಿಷ್ಠ’ ಎಂಬ ಪದದ ಮೇಲೆ ಸಂಪತ್ಕರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ‘ಶ್ರೀಕರ’ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಹಾಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿದರೆ ಶ್ರೀಕರಾಷ್ಟಾರ್ಣವಕ್ಷರವಾಗುವುದು.^೩ ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಗರುಡಾರೂಢವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪವೇ ಧೈಯವಾಗಿದೆ.

೧ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮಃ—

‘ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೇ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಪೂರ್ಣೈಶ್ವರ್ಯಾತ್ಮನೇ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಪೂರ್ಣಪ್ರಭಾತ್ಮನೇ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಪೂರ್ಣಾನಂದಾತ್ಮನೇ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಪೂರ್ಣತೇಜಾತ್ಮನೇ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವಾಷಟ್ | ಪೂರ್ಣಶಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನೇ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ |

೨ ‘ಉತ್ತಿಷ್ಠ’ ಪದಮಾಭಾಷ್ಯ ಶ್ರೀ ಕ್ರೋಧೀಶಹುತಾಶನಾ |

ವಹ್ಮಿ ಜಾಯಾನಧಿಮುಂತೋ ವಸ್ತುಕ್ಷರಸಮನ್ವಿತಃ ||

ಋಷಿರಸ್ಯ ಭವೇದ್ವಾನುಃ ಪಂಕ್ತಿಶ್ಚಂದ ಉದಾಹೃತಮ್ |

ಶ್ರೀಕರಾಖ್ಯೋ ಹರಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ದೇವತಾಸ್ಯ ಮನೀಷಿಭಿಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)

[‘ಕ್ರೋಧೀಶಃ=ಕಃ | ಹುತಾಶಃ=ರೇಫಃ | ವಸ್ತುಕ್ಷರಃ=ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಃ | ನಾಮುಃ=ನಾಮುದೇವಃ | ತದುಕ್ತಂ ‘ಋಷಿರಸ್ಯ ನಾಮುದೇವಃ’ ಇತಿ |’ (ವದಾರ್ಥ.)]

ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ‘೐ ತಗ್ಗಿಣಿ ಶ್ರೀಕರ ಕ್ವಾಹಾ |’

೩ ಧ್ಯಾನಮಂತ್ರವನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯಜ್ಞರು ಈ ತೆರನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಅದಿತ್ಯಚಂದ್ರಾವಮಿ ಚಕ್ರಶಂಖೌ ಶಂಖಪ್ರಸೂನಾಖ್ಯನಿಧೀ ದಧಾನಃ |

ಚಿಂತ್ಯಃ ಕರಾಭ್ಯಾಂ ವಸುತರ್ವ ಯನ್ತಃ ಸ್ವಾಂಕಸ್ಥಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ದ ರುಡಾಂಸಸಂಸ್ಥಃ ||

ಶಾರದಾತಿಲಕದ ಧ್ಯಾನಶ್ಲೋಕ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ—

‘ಕಾಂಚನಾದ್ರಿಸಮಪ್ರಭಂ ಕಮಲಾನನಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ

ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಸರೋಜಧರಂ ಮನೋಹರದರ್ಶನಮ್ |

ಕೌಸ್ತುಭಾಂಕಿತವಕ್ಷಸಂ ಮುಕುಟಾಂಗದಾದಿವಿಭೂಷಣಂ

ತಾಕ್ಷ್ಯನಾಹನಮಚ್ಚುತಂ ಹೃದಿ ಭಾವಯಾಮಿ ಜಗತ್ಪತಿಮ್ ||’

(ಶಾರದಾ.)

೪ ಈ ಮಂತ್ರದ ಛಂದಸ್ಸು ‘ಗಾಯತ್ರೀ’ ಎಂದು ನಾರಾಯಣೇಯದ ಮತ.

ದ್ವಿಭೀಷಯ ತ್ರಾಸಯ ಚ ಪ್ರಮದಯ ತಥೈವ ಚ !

ಪ್ರಧ್ವಂಸಯಾಭೋ ರಕ್ಷೇತಿ ಪಂಚಾಂಗಶ್ಚೇದುದಾಹೃತಃ^೧ || ೧೦ ||

ಮಂತ್ರದ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿದ್ದರೆ 'ಭೀಷಯ ಭೀಷಯ' 'ತ್ರಾಸಯ ತ್ರಾಸಯ', 'ಪ್ರಮದಯ ಪ್ರಮದಯ', 'ಪ್ರಧ್ವಂಸಯ ಪ್ರಧ್ವಂಸಯ', 'ರಕ್ಷ ರಕ್ಷ', ಈ ಐದು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಬೇಕು.^೨

ನಾರಸಿಂಹಮಂತ್ರ

ಕ್ರೂರಂ ವೀರಂ ಬೃಹದ್ವಿಷ್ಣುಂ ದೀಪ್ಯಂತಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್ |

ಪುಂವ್ಯಗೇಂದ್ರಂ ಭಯಂಕರಂ ಶುಭಂ ಮೃತ್ಯೋಶ್ಚ ನಾರಕಮ್ |

ನಮಾಮಿ ಸ್ವಯಮಿತ್ಯೇಷ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಾಣೋ ಮನುಹರೇಃ^೩ ||

ಕ್ರೂರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ 'ಉಗ್ರಂ' ಎಂಬ ಪದ, ಅನಂತರ 'ವೀರಂ' ಎಂಬ ಪದ, ಅನಂತರ 'ಮಹಾವಿಷ್ಣುಂ' ಎಂಬ ಪದ, ಆ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ 'ಜ್ವಲಂತಂ' ಎಂಬ ಪದ, ಅನಂತರ 'ಸರ್ವತೋಮುಖಂ' ಎಂಬ ಪದ, ಅನಂತರ 'ನೃಸಿಂಹಂ' ಎಂಬ ಪದ, ಭಯಂಕರ ಎಂಬರ್ಥದ 'ಭೀಷಣಂ' ಎಂಬ ಪದ, ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮಾರಕ ಎಂಬರ್ಥದ 'ಮೃತ್ಯು-ಮೃತ್ಯುಂ' ಎಂಬ ಪದ ಮತ್ತು 'ನಮಾಮ್ಯಹಂ' ಎಂಬ ಪದ-ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿದರೆ ೩೨ ಅಕ್ಷರಗಳ ನರಸಿಂಹಮಂತ್ರವಾಗುವುದು.

೧ 'ಹೃದಯಂ ಭೀಷಯದ್ವಂದ್ವಂ ತ್ರಾಸಯದ್ವಿತಯಂ ಶಿರಃ |

ಶಿಖಾ ಪ್ರಮದಯಯುಗಂ ವರ್ಮ ಪ್ರಧ್ವಂಸಯದ್ವಯಮ್ |

ಅಸ್ತಂ ರಕ್ಷಯುಗಂ ಸರ್ವೇ ಹುಮಂತಾಃ ಸಮುದೀರಿತಾಃ ||' (ಶಾರದಾ.)

ಪಂಚಾಂಗಶ್ಚೇದಿತಿ | ಅಷ್ಟಾಂಗಶ್ಚೇಚ್ಛಿಕೇರ್ಷಿತಸ್ತು ಹಿ ಮಂತ್ರವರ್ಣ್ಯರೇ-
ವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

'ಪಂಚಾಂಗಾನಂತರಮಷ್ಟಾಂಗಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್' (ವದಾರ್ಥಾ.)

೨ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮ—

'ಭೀಷಯ ಭೀಷಯ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ತ್ರಾಸಯ ತ್ರಾಸಯ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಪ್ರಮದಯ ಪ್ರಮದಯ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಪ್ರಧ್ವಂಸಯ ಪ್ರಧ್ವಂಸಯ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ರಕ್ಷ ರಕ್ಷ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಘಟ್ |'

೩ 'ಉಗ್ರಂ ವೀರಂ ವದೇತ್ಪೂರ್ವಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಮನಂತರಮ್ |

ಜ್ವಲಂತಂ ಪದಮಾಭಾಷ್ಟ ಸರ್ವತೋಮುಖಮೀರಯೇತ್ ||

ನೃಸಿಂಹಂ ಭೀಷಣಂ ಭದ್ರಂ ವೃತ್ಯುಮೃತ್ಯುಂ ವದೇತ್ತತಃ |
 ನಮಾಮ್ನುಹಮಯಂ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಮಂತ್ರ ರಾಜಃ ಸುರದ್ವಮಃ ||
 ಋಷಿಬ್ರಹ್ಮಾ ಸಮುದ್ವಿಷ್ಟಶ್ಚಂದೋಽನುಷ್ಟುಬುದಾಹ್ಯತಮ್ |
 ದೇವತಾ ನಾರಸಿಂಹೋಽಸ್ಯ ಸುರಾಸುರನಮಸ್ಕೃತಃ ||' (ಶಾರದಾ.)

ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ—

• ॐ ಉಂ ವೀರಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಂ ಜ್ವಲಂತ ಸರ್ವತೋಮುಖಮ್ |

ನೃಸಿಂಹಂ ಭೀಷಣಂ ಭದ್ರಂ ಮೃತ್ಯುಮೃತ್ಯುಂ ನಮಾಮ್ಯಹಮ್ ||'

ಅಗ್ನಿವುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮಂತ್ರದ ಉಚ್ಚೇಖವಿದೆ—

• ಅನುಷ್ಟುಭನೃಸಿಂಹೇನ ವಿಷ್ಣಾಧಿನಾಶನಮ್ |

ॐ ಹಮ್. ಇಮ್, ಉಂ ವೀರಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಂ ಜ್ವಲಂತಂ ಸರ್ವತೋಮುಖಮ್ |

ನೃಸಿಂಹಂ ಭೀಷಣಂ ಭದ್ರಂ ಮೃತ್ಯುಮೃತ್ಯುಂ ನಮಾಮ್ಯಹಮ್ ||'

ಅಯಮೇವ ತು ಪಂಚಾಂಗೋ ಮಂತ್ರಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಾಧಕಃ ||' (ಅಗ್ನಿಪು.)

ಈ ಮಂತ್ರದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅರ್ಥವು ನೃಸಿಂಹತಾಪಿನಿಃ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ—

• ದೇವಾ ಹ ವೈ ಮೃತ್ಯೋಃ ಪಾಪಾಭ್ಯಃ ಸಂಸಾರಾಚ್ಚ ಬಿಭೀಯುಸ್ತೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಮುನಾಧಾವಂಸ್ತೇಭ್ಯಃ ಏತಂ ಮಂತ್ರ ರಾಜಂ ನಾರಸಿಂಹಮಾನುಷ್ಯಭಂ ಪ್ರಾಯಚ್ಛತ್ತೇನ ವೈ ತೇ ಮೃತ್ಯುಮಜಯನ್ ಪಾಪಾನ್ ಚಾತರನ್, ಸಂಸಾರಂ ಚಾತರಂಸ್ತಸ್ಮಾದ್ಯೋ ಮೃತ್ಯೋಃ ಪಾಪಾಭ್ಯಃ ಸಂಸಾರಾಚ್ಚ ಬಿಭೀಯಾತ್ಃ ಏತಂ ಮಂತ್ರ ರಾಜಂ ನಾರಸಿಂಹಮಾನುಷ್ಯಭಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ಃ ಮೃತ್ಯುಂ ತರತಿ ಸ ಪಾಪಾನ್ ತರತಿ ಸ ಸಂಸಾರಂ ತರತಿ |'

• ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಉಗ್ರಂ ವ್ರಥಮಂ ಸ್ಥಾನಂ ಜಾನೀಯಾದ್ಯೋ ಜಾನೀತೇ ಸೋಮೃತತ್ವಂ ಚ ಗಚ್ಛತಿ ವೀರಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಸ್ಥಾನಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಂ ತೃತೀಯಂ ಸ್ಥಾನಂ ಜ್ವಲಂತಂ ಚತುರ್ಥಂ ಸ್ಥಾನಂ ಸರ್ವತೋಮುಖಂ ಪಂಚಮಂ ಸ್ಥಾನಂ ನೃಸಿಂಹಂ ಷಷ್ಠಂ ಸ್ಥಾನಂ ಭೀಷಣಂ ಸಪ್ತಮಂ ಸ್ಥಾನಂ ಭದ್ರಮನುಷ್ಯಮಂ ಸ್ಥಾನಂ ಮೃತ್ಯುಮೃತ್ಯುಂ ನವಮಂ ಸ್ಥಾನಂ ನಮಾಮಿ ದಶಮಂ ಸ್ಥಾನಮಹಮೇಕಾದಶಂ ಸ್ಥಾನಂ ಜಾನೀಯಾದ್ಯೋ ಜಾನೀತೇ ಸೋಮೃತತ್ವಂ ಚ ಗಚ್ಛತಿ |

• ದೇವಾ ಹ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಮುಬ್ರುವನ್ನಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತ ಉಗ್ರಮಿತಿ ಸಹೋವಾಚ ವ್ರಜಾಪತಿಯಸ್ತಾತ್ಸಮಹಿಮಾ ಸರ್ವಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ದೇವಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ಯಾಮ್ನಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯದ್ಗೃಹ್ಣಾತ್ಯಜಸ್ರಂ ಸೃಜತಿ ವಿಸೃಜತಿ ವಾಸಯತ್ಕುದ್ಗಾಹ್ಯತ ಉದ್ಗಾಹ್ಯತೇ.....ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತ ಉಗ್ರಮಿತಿ |

ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಕ್ಷರನರಸಿಂಹಮಂತ್ರ

ದ್ವಿರ್ಜಯನೋಪರಿ ನಿಜಂ ನೋದ್ವೇಶಂ ಸರ್ವವಿತ್ತಥಾ |

ಮಹಾತೇಜೋ ಬಲಂ ವೀರ್ಯಂ ತಾದೃಶಂ ಸ್ವಾಹಯಾ ಯುತಮ್ |

ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಕ್ಷರೋ ಮಂತ್ರೋ ನಿಖಿಲೇಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕಃ || ೧೨ ||

ಎರಡು ಬಾರಿ 'ಜಯ'ಶಬ್ದ, ಚತುರ್ಧ್ಯಂತವಾದ 'ನರಸಿಂಹ'ಶಬ್ದ, 'ಸರ್ವಜ್ಞ'ಶಬ್ದ ಮತ್ತು 'ಮಹಾತೇಜೋಬಲವೀರ್ಯ'ಶಬ್ದ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾಹಾ'ಶಬ್ದ ಇವಿಷ್ಟು ನೇರಿದರೆ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳ ನರಸಿಂಹಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರ ಸಕಲ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲದು.

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ವೀರಮಿತಿ..... ವಿರಸುತಿ ಪಿರಾನುಯತ್ಯಜಸ್ರಂ.....
ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ವೀರಮಿತಿ |

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಮಿತಿ... ವ್ಯಾನೋತಿ ವ್ಯಾಪಯತಿ.....
ವ್ಯಾಪ್ತೇ ವ್ಯಾಪಯತೇ ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಮಿತಿ |

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಜ್ವಲಂತಮಿತಿ ..... ಜ್ವಲತಿ ಜ್ವಾಲಯತಿ ಜ್ವಾಲ್ಯತೇ
ಜ್ವಾಲಯತೇ. .... ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಜ್ವಲಂತಮಿತಿ |'

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವತೋಮುಖಮಿತಿ..... ಸ್ವಯಮುನಿಂದ್ರಿಯೋಽಪಿ
ಸರ್ವತಃ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವತಃ ಶೃಣೋತಿ ಸರ್ವತೋ ಗಚ್ಯತಿ ಸರ್ವತ ಆದತ್ತೇ.....
ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವತೋಮುಖಮಿತಿ |'

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ನೃಸಿಂಹಮಿತಿ ಯಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ನಾ
ವೀರ್ಯತಮಃ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮಶ್ಚ ಸಿಂಹಃ ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ನೃಸಿಂಹಮಿತಿ |'

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಭೀಷಣಮಿತಿ ಯಸ್ಮಾದ್ಭೀಷಣಂ ಯಸ್ಯ ರೂಪಂ
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸರ್ವೇ.....ಭೀತ್ಯಾ ಪಲಾಯಂತೇ ಸ್ವಯಂ ಯತಃ ಕುತಶ್ಚ ನ
ಬಿಭೇತಿ..... |'

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಭದ್ರಮಿತಿ ಯಸ್ಮಾತ್ಸುಯಂ ಭದ್ರೋ ಭೂತ್ಯಾ
ಸರ್ವದಾ ಭದ್ರಂ ದದಾತಿ |'

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಮೃತ್ಯುಮೃತ್ಯುಮಿತಿ..... ಸ್ಮೃತ ಏವ ಮೃತ್ಯುಮಪ-
ಮೃತ್ಯುಂ ಚ ಮಾರಯತಿ..... .ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಮೃತ್ಯುಮೃತ್ಯುಮಿತಿ |'

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ನಮಾಮೀತಿ ಯಸ್ಮಾದ್ಯಂ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ನಮಂತಿ
ಮುಮುಕ್ಷವೋ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಶ್ಚ |'

'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇಹಮಿತಿ..... .ಅಹಮನ್ನ ಮನ್ನ ಮದಂತಮದ್ನಿ ಅಹಂ
ವಿಶ್ವಂ ಭುವನಮುಭ್ಯಭವಾಮ್. .... |'

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— 'ಜಯ ಜಯ ನರಸಿಂಹಾಯ ಸರ್ವಭಾಯ ಮಹಾತೇಜೋಬಲವೀರ್ಯಾ
ಸ್ವಾಹಾ |'

ನೃಸಿಂಹಗಾಯತ್ರೀ

ವಿದ್ಮಹೇಧೀನುಹೇಪೂರ್ವಂ ಸ್ವಯಂ ಚೈವ ಮಹಾಬಲಃ |

ಪ್ರೇರಯೇತ್ತನ್ನ ಇತ್ಯೇನ್ಮಧ್ಯೇನಂತಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ || ೧೩ ||

‘ವಿದ್ಮಹೇ’ ಮತ್ತು ‘ಧೀನುಹಿ’ ಎದಗಳ ಮೊದಲು ನರಸಿಂಹಶಬ್ದ ಮಹಾ ಬಲಶಬ್ದಗಳು, ‘ತನ್ನಃ’ ಮತ್ತು ‘ಪ್ರಚೋದಯಾತ್’ ಎದಗಳ ನಡುವೆ ‘ಅನಂತಃ’ ಎಂಬ ಪದ ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿದಾಗ ಅದನ್ನು ನರಸಿಂಹಗಾಯತ್ರೀ ಎನ್ನುವರು.^೧

ಪಾದೈರ್ವ್ಯಸ್ತೈಃ ಸಮಸ್ತೈಶ್ಚ ಪಾದೈಶ್ಚಾಂಗಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ |

ಪೂರ್ವಯೋಸ್ತತ್ರ ಪೂರ್ವಂ ತು ಸರ್ವಜ್ಞೇನ ಷಡಂಗಕಮ್ |

ತೃತೀಯಂ ತು ದ್ವಿರಾವೃತ್ತೈಃ ಪಾದೈರಂಗಸಮನ್ವಿತಮ್ || ೧೪ ||

ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಂತ್ರದ ೪ ವಾದ ಗಳಿಂಡ ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಆಚರಿಸಬೇಕು; ‘ಸರ್ವಜ್ಞ’ ಪದವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾದರೂ ಆಚರಿಸಬಹುದು. ಎರಡನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ೬ ಎದಗಳೇ ಆ ಮಂತ್ರದ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರಗಳು. ಮೂರನೆಯದಾದ ನರಸಿಂಹಗಾಯತ್ರೀಗೆ ಅದರ ವಾದಗಳನ್ನೆ ಎರಡುಬಾರಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಬೇಕು.^೨

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ‘ಓಂ ನರಸಿಂಹಾಯ ವಿಷ್ಣುಹೇ ಮಹಾಬಲಾಯ ಧೀಮಹಿ | ತನ್ನೋ-
ನಂತಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ |’

ಕೃಷ್ಣಾನಂದ ವಾಗೀಶ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯನ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ನರಸಿಂಹ ಗಾಯತ್ರಿ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

‘ಓಂ ವಜ್ರನಖಾಯ ವಿಷ್ಣುಹೇ ತೀಕ್ಷ್ಣದಂತ್ರಾಯ ಧೀಮಹಿ | ತನ್ನೋ ನಾರಸಿಂಹಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ |’

‘ನೃಸಿಂಹಪೂರ್ವತಾಪಿನಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ತೆರನಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯೂ ಉಕ್ತ ವಾಗಿದೆ—

‘ಓಂ ವೃಷಿಹಾಯ ವಿಷ್ಣುಹೇ ವಜ್ರನಾಸಾಯ ಧೀಮಹಿ | ತನ್ನಃ ಸಿಂಹಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ಇತ್ಯೇಷಾ ನೈ ನೃಸಿಂಹಗಾಯತ್ರೀ ದೇವಾನಾಂ ವೇದಾನಾಂ ನಿದಾನಂ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ನಿದಾನವಾನ್ಭವತಿ |’

೨ ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರದ ನ್ಯಾಸ—

‘ಉಗ್ರಂ ವೀರಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಜ್ವಲಂತಂ ಸರ್ವ-
ತೋ ಮುಖಂ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ನೃಸಿಂಹಂ ಭೀಷಣಂ ಭದ್ರಂ ಶಿಖಾಯೈ ನಮಃ |’

ಧ್ಯಾಯೇನ್ನ ಸಿಂಹಮುರುವೃತ್ತರವಿತ್ತಿನೇತ್ರಂ
ಜಾನುಪ್ರಸಕ್ತಕರಯುಗ್ಮನುಥಾಪರಾಭ್ಯಾಮ್ |

ಚಕ್ರಂ ದರಂ ಚ ದಧತಂ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸಮೇತಂ

ತಿಗ್ಮಾಶುಕೋಟ್ಯಧಿಕತೇಜಸಮಗ್ರ್ಯಶಕ್ತಿಮ್ || ೧೫ ||

ವಿಶಾಲವರ್ತುಲಗಳಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳಗುವ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ, ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಮೊಣಗಾಲಿನಲ್ಲಿರಿಸಿ ಉಳಿದೆರಡರಿಂದ ಚಕ್ರಶಂಖಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಕೋಟಿಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯರಿಂದಲೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಉಜ್ಜ್ವಲ ನಾದ, ರಮೆಯೊಡನಿರುವ ಶ್ರೀನರಸಿಂಹನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಮೃತ್ಯುಮೃತ್ಯುಂ ನಮಾಮ್ಯಹಂ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಓಂ ಉಗ್ರಂ ವೀರಂ
ಮಹಾವಿಷ್ಣುಂ ಜ್ವಲಂತಂ ಸರ್ವತೋಮುಖಮ್ | ನೃಸಿಂಹಂ ಭೀಷಣಂ ಭದ್ರಂ
ಮೃತ್ಯುಮೃತ್ಯುಂ ನಮಾಮ್ಯಹಂ ಅಸ್ಮಾಯ ಫಟ್ |

ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ ನಂತರ-‘ನೇತ್ರತ್ರಯಾಯ ವೌಷಟ್ | ಸರ್ವಜ್ಞಾಯ ಅಸ್ಮಾಯ ಫಟ್ |’

ಅಂಗನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ಮೊದಲು ಓಂಕಾರವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ನೃಸಿಂಹ ಪೂರ್ವತಾಪಿನಿಯಲ್ಲಿದೆ—

‘ತಸ್ಯ ಹೈತಸ್ಯ ಪಂಚಾಂಗಾಢಿ ಭವಂತಿ ಚತ್ವಾರಃ ಪಾದಾಶ್ಚ ತ್ವರ್ಯಾಂಗಾಢಿ
ಭವಂತಿ ಸಪ್ತಭವಂ ಸರ್ವಂ ಪಂಚಮಂ ಭವತಿ | ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಶಿರಸೇ
ಸ್ವಾಹಾ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಕವಚಾಯಹುಂ ಅಸ್ಮಾಯ ಫಡಿತಿ |’

ಎರಡನೆಯ ಮಂತ್ರದ ಅಂಗನ್ಯಾಸ—

‘ಜಯ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಜಯ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ನರಸಿಂಹಾಯ
ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಸರ್ವಜ್ಞಾಯ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಮಹಾತೇಜೋಬಲ-
ವೀರ್ಯಾಯ ನೇತ್ರತ್ರಯಾಯ ವೌಷಟ್ | ಸ್ವಾಹಾ ಅಸ್ಮಾಯ ಫಟ್ |’

ನರಸಿಂಹಗಾಯತ್ರಿಯ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮ—

‘ನರಸಿಂಹಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಮಹಾಬಲಾಯ ಧೀಮಹಿ
ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ತನ್ನೋಽನಂತಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ನರ-
ಸಿಂಹಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಮಹಾಬಲಾಯ ಧೀಮಹಿ ನೇತ್ರ-
ತ್ರಯಾಯ ವೌಷಟ್ | ತನ್ನೋಽನಂತಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ಅಸ್ಮಾಯ ಫಟ್ |’

೧ ‘ಮಾಣಿಕ್ಯಾದ್ರಿಸಮಪ್ರಭಂ ನಿಜರುಚಾ ಸಂತ್ಪ್ರಸಕ್ತೋಗಣಂ
ಜಾನುನ್ಯಸ್ತಕರಾಂಬುಜಂ ತ್ರಿನಯನಂ ರಕ್ತೋಲ್ಲಸದ್ಭುಷಣಮ್ |

ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಧೃತಶಂಖಚಕ್ರಮನಿಶಂ ದಂಷ್ಟ್ರೋಗ್ರವಕ್ತ್ರೋಲ್ಲಸ-

ಜ್ವಲಾಲಾಜಿಹ್ವಮುದಗ್ರಕೇಶನಿಚಯಂ ವಂದೇ ನೃಸಿಂಹಂ ವಿಭುಮ್ ||’

(ಶಾರದಾ.)

ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿ ಹಿ ಮಂತ್ರೇಷು ದ್ವ್ಯಾದ್ಯನಂತಾಂತಬಾಹುಕಃ |

ಜೇತನಾಂತಸ್ತಮಾರಭ್ಯ ಸರ್ವಗಾಂತಸ್ತರೂಪವಾನ್ || ೧೬ ||

ಅನಂತರೂಪೋ ಧೈಯೋಽತಃ ಸ್ವಗುರೂಕ್ತಾನುಸಾರತಃ |

ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ತತ್ತದಾಯುಧಭೂಷಣಃ || ೧೭ ||

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಭಗವನ್ನೂರ್ತಿಗೂ ಎರಡೋ ನಾಲ್ಕೋ ಕೈಗಳಿಂದೇನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಾಹುಗಳನ್ನೆಣಿಸುವ ಕೊನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಂದರೆ ಅನಂತಸಂಖ್ಯೆಯೊಂದೆ. ಭಗವಂತನ ರೂಪದ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೆ. ಅಣುರೂಪನಾದ ಜೀವನ ಅಂತರ್ಗತವಾದ 'ಅಣೋರಣೀಯಾನ್' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ರೂಪದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ತುಂಬಿರುವ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ 'ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ರೂಪದ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಆಕಾರಗಳೂ ಧೈಯಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಆತನ ಅನಂತರೂಪಗಳೂ ಧೈಯಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಗುರುಗಳ ಉಪದೇಶದಿಂದ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ, ತನ್ನ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಅಳವಿಗೆ ನಿಲುಕುವಷ್ಟೆ ಭಗವಂತನ ರೂಪವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು, ಭಗವಂತನ ಶರೀರ-ಅವಯವಗಳನ್ನು, ಅದಕ್ಕುಚಿತವಾದ ಆಯಾ ಆಯುಧ ಅಲಂಕಾರಗಳೊಡನೆ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಪದ್ಮಖಡ್ಗಖೇಟಾಃ ಸಶಾರ್ಜುಕಾಃ |

ಶರೋ ಮುಸಲಿವಜ್ರೌ ಚ ಹಲಃ ಸಾಶಾಂಕುಶೌ ತಥಾ || ೧೮ ||

ಶೂಲಂ ಚ ಭಿಂದಿಪಾಲಶ್ಚ ಪಟ್ಟಿಸೋಽಗ್ನಿವರಾಭಯೇ* |

೧ 'ಮುಸಲಃ-ಲಂ=A mace.' (V. S. Apte)

೨ 'ಭಿಂದ(ದಿ)ಪಾಲಃ=A small javelin thrown from the hand.' (V. S. Apte)

'ಪಟ್ಟಿ(ಟ್ಟೀ) ಶಃ(ಸಃ)=A kind of spear with a sharp edge.'

(V. S. Apte)

'ಪಟ್ಟಿಶೋ ಲೌಹದಂಡೋ ಯಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣಧಾರಃ ಕ್ಷುರೋಪಮಃ |'

(ವೈಜಯಂತೀ.)

ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ 'ಭಿಂದಿಪಾಲ' ಎಂದೂ 'ಪಟ್ಟಿಶ' ಎಂದೂ ವ್ಯವಹರವಿದೆ. 'ಭಿಂದಿಪಾಲ' ಮತ್ತು 'ಪಟ್ಟಿಶ' ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯವುಗಳು. ಕನ್ನಡಿಗರಾದ ಅಚಾರ್ಯರು ಈ ಪದಗಳನ್ನೇ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಮೂಲಶಬ್ದ ಯಾವುದಿರಬಹುದು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಆಯುಧ

ತತ್ತ್ವಮುದ್ರಾಂಕ್ಷಮಾಲಾ ಚ ಪುಸ್ತಕಂ ಚ ವಿದಾರಣಮ್^೨ ।

ಗಳ ಹೆಸರು ಅನೇಕ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಬರೆದಂತೆ 'ಭಿಂದವಾಲ', 'ಭಿಂದಿವಾಲ' ಅಲ್ಲದೆ ಹಲಾಯುಗದ ಕೋಶದಲ್ಲಿ 'ಭಿಂದಮಾಲ' ಎಂಬ ಪಾರವು ಕಂಡುಬರುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಬರೆದ ಕನ್ನಡಿನಾದ ನಾಗವರ್ಮ 'ಪಿಂಡಿ-ವಾಲ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಕೋಶಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದು ಒಂದೊಂದು ತೆರನಾಗಿ ಬರೆವಾಗ ಇದೇ ಸಾಧು, ಇದೇ ಅಸಾಧು ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಾಧುಗಳೇ. ಉದಾಹರಣೆವಾಗಿ ಉಡುಂಬರನಾದಂತೆ ಭಿಂದಿವಾಲವು ವ್ಯುತ್ಪಾದನಗಣದಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಭಿಂದಿವಾಲ ಎಂದೂ ಆಗಬಹುದು.

‘ಉದ್ವೀರ್ಣಕೃತೋ ದಕ್ಷಹಸ್ತಃ ಪ್ರಸೃತೋಽಭಯಮುದ್ರಿಕಾ ।
ಆಧೋನುಖೋ ನಾನುಹಸ್ತಃ ವ್ರಸೃತೋ ವರಮುದ್ರಿಕಾ ॥’

೧ ತತ್ತ್ವಮುದ್ರಾ = ಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾ ।

‘ತರ್ಜನಂಗುಷ್ಠಕೌ ಸಕ್ತಾವಗ್ರತೋ ವಿಸ್ತರೇದ್ವೈದಿ ।
ನಾನುಹಸ್ತಾಂಬುಜಂ ನಾನುಜಾನುಮೂರ್ಧನಿ ವಿಸ್ತರೇತ್ ॥’

ಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾ ಭವೇದೇಷಾ ರಾನುಚಂದ್ರಸ್ಯ ವ್ರೇಯಸೀ ॥’ (ತಂತ್ರಸಾರ)

೨ ಈ ಎಲ್ಲ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಯಾವ ಕೈಯಿಂದ ಯಾವ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಎಂಬ ಕುರಿತು ತಂತ್ರಾಂತರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು—

‘ದಕ್ಷೇಽಂಕುಶಾಭಯೇ ಪ್ರೋಕ್ತೇ ವಾಮೇ ಪಾಶಮಧೇಷ್ಟದಮ್ ।’

(ಶಾರದಾ.)

‘ಚಕ್ರಂ ಖಡ್ಗಂ ಮುಸಲಮಭಯಂ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿರ್ಭುಜಾಭಿಃ
ಶಂಖಂ ಖೇಟಂ ದಲಮುಖಿ ವರಂ ಬಿಭ್ರತೀ ನಾನುದೋರ್ಭಿಃ ॥’

(ಸೌತ್ರಾಮಣೀತಂತ್ರ)

ಇಲ್ಲಿ ದೇವತಾಂತರ ಧ್ಯಾನ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಆಯುಧಕ್ರಮ ಸಮವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಮುಂದಿನ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು—

‘ಪಾಶಂ ಪತಾಕಾಂ ಚರ್ಮಾಪಿ ಶಾಙ್ಕುಂ ಚಾಪಂ ವರಂ ಕರ್ಮಿಃ ।

ದಧಾನಾಂ ವಾಮಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥೈಃ ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತೈಃ ॥

ಅಂಕುಶಂ ಚ ತತೋ ದಂಡಂ ಖಡ್ಗಂ ಬಾಣಂ ತಥಾಃಭಯಮ್ ।

ದಧಾನಾಂ ದಕ್ಷಿಣೈರ್ಹಸ್ತೈರಾಸೀನಾಂ ಪದ್ಮವಿಷ್ಣುರೇ ॥’

‘ನಾನುದಕ್ಷಿಣಯೋಃ ಸ್ವಾತಂ ದ್ವಿಭುಜೇ ತು ವರಾಭಯೌ ।

ಪಾಶಾಂಕುಶೌ ಚತುರ್ಬಾಹೌ ಷಡ್ಭುಜೇ ಚಾವಸಾಯುಕೌ ।

ಚರ್ಮಖಡ್ಗಾನ್ವಭುಜೇ ಗದಾಶೂಲೇ ದಶೋದಿತೇ ॥’

ಇತ್ಯಾದೀನ್ಯವಿಲಾನ್ಯೇವ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಿಂತ್ಯಾನಿ ಬಾಹುಮು || ೧೯ ||

ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಗದ್ದೆ, ಪದ್ಮ, ಖಡ್ಗ, ಗುರಾಣಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಬಾಣ, ಒಸಕೆ, ವಜ್ರಾಯುಧ, ನೇಗಿಲು, ವಾಕ, ಅಂಕುಷ, ಪಾಲು, ಎಸೆಯೇಟೆ, ಯುದ್ಧದ ಕೊಡಲಿ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನೋ, ಬೆಂಕಿಯಂಥ ಭಯಾಸಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೋ, ವರಮುದ್ರೆ-ಅಭಯಮುದ್ರೆಗಳನ್ನೋ, ತತ್ವಮುದ್ರೆಯನ್ನೋ, ಪದ್ಮಾಕ್ಷದ ಮಾಲೆಯನ್ನೋ, ಪುಸ್ತಕವನ್ನೋ, ಇನ್ನೂ ಯಾವುದೇ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿ ತನ್ನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಧ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಒಗಿಯುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ನೃಸಿಂಹಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬಹುದು.

೧ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣು' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿರುವರು ಈ ಆಯುಧಗಳು, ಈ ರೂಪನಿರೂಪಣೆ, ಈ ಬಾದುಗಣನೆ-ಇವೆಲ್ಲ ಬೇಕಾಗಿ ಸರಸಿಂಹರೂಪವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಬಹುಬಾಹು ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಈ ಆಯುಧಭೇದಗಳು ತಂತ್ರಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸರಸಿಂಹನಿಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ ಅವು ಕೇವಲ ಸರಸಿಂಹನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿತವಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆಚಾರ್ಯರು 'ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವದವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ಅದೇ ವಿಶೇಷತಃ ಸರಸಿಂಹವು ಕರಣಕ್ಕೇ ಇವು ಅನ್ವಿತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸರಸಿಂಹಮಂತ್ರದ ಸಂತರವೆ ಇದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ನಿತ್ಯಾರ ಆಧ್ಯಾಯಾರಂಭದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಮೇಲಾಗಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಸಡುವೆ ಬರುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನಿತ್ತು? ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಶಯ ಸಮಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ-ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ-ಪ್ರಯೋಗದ ಅನುಪೂರ್ವಿಯ ಬದಲಾವಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅನೇಕ ತಂತ್ರರಹಸ್ಯವಡಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಯಾವನೂ ಮೂಗಿಗೆ ಬೆರಕೇರಿಸಬೇಕು. ಇಂದ ವಾಂಡಿತ್ಯ ಅಂಧಿಂಧವರಿಗೆ ಬೇಕೆಂದಾಗ ಬರುವಂಥ ದಲ್ಲ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲೂ ಆರದು

ತಂತ್ರಾಂತರದ ಉಲ್ಲೇಖ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

‘ನರಸಿಂಹಂ ಮಹಾಭೀನುಂ ಕಾಲಾನಲಸಮವ್ರಭಮ್ |

ಅಂತ್ರಮಾಲಾಧರಂ ರೌದ್ರಂ ಕಂಠಹಾರೇಣ ಶೋಭಿತಮ್ ||

ನಾಗಯಜ್ಞೋವವೀತಂ ಚ ಪಂಚಾನನಮಶೋಭಿತಮ್ |

ಚಂದ್ರಮೌಲಿಂ ನೀಲಕಂಠಂ ಪ್ರತಿವಕ್ತ್ರಂ ತ್ರಿನೇತ್ರಕಮ್ ||

ಭುಜೈಃ ಪರಿಘಸಂಕಾಶೈರ್ದಶಭಿಶ್ಚೋವಶೋಭಿತಮ್ |

ಅಕ್ಷಸೂತ್ರಂ ಗದಾಂ ಪದ್ಮಂ ಶಂಖಂ ಗೋಕ್ಷೀರಸನ್ನಿಭಮ್ ||

ಧನುಶ್ಚ ಮುಷಲಂ ಚೈವ ಬಿಭ್ರಾಣಂ ಚಕ್ರಮುತ್ತಮಮ್ |

ಹಂಸಮಂತ್ರ

ವಿಯತ್ ಸ ಇತಿ ಯುಗ್ಮಾರ್ಣೋ ವಿಸ್ತೀತಶ್ಚ ಸ ಸ್ಮೃತಃ |

ಖಡ್ಗಂ ಶೂಲಂ ಚ ಬಾಣಂ ಚ ಸೃಹರಿಂ ರುದ್ರರೂಪಿಣಿಮ್ ||
 ಇಂದ್ರಗೋಪಾಭನೀಲಾಭಂ ಚಂದ್ರಾಭಂ ಸ್ವರ್ಣಸನ್ನಿಭಮ್ |
 ಪೂರ್ವಾದಿ ಚೋತ್ತರಂ ಯಾವದೂರ್ಧ್ವಾಸ್ಯಂ ಸರ್ವವರ್ಣಕಮ್ ||
 ಏನಮುಗ್ರಂ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್ಸರ್ವವ್ಯಾಧಿವಿಮುಕ್ತಯೇ |
 ಸರ್ವವೃತ್ತಾಹರಂ ದಿನ್ಯಂ ಸ್ಮರಣಾತ್ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿದಮ್ ||
 ಧೈರ್ಯೋ ಯದಾ ಮಹತ್ಸುರ್ಮ ತದಾ ಷೋಡಶಹಸ್ತನಾನ್ |
 ನೃಸಿಂಹಃ ಸರ್ವಲೋಕೇಶಃ ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಃ ||
 ದ್ವೌ ವಿದಾರಣಕರ್ಮಾಢ್ಯಾ ದ್ವೌ ಚಾಂಕ್ರೋಧಸ್ವರಣಾಂಚಿತೌ |
 ಚಕ್ರಶಂಖಸಂಘೌ ದ್ವೌ ತು ದ್ವೌ ಚ ಬಾಣಧನುರ್ಧರೌ ||
 ಖಡ್ಗಪೀಟಧರೌ ದ್ವೌ ಚ ದ್ವೌ ಗದಾಸವ್ಯಧಾರಿಣೌ |
 ವಾಶಾಂಕುಶಧರೌ ದ್ವೌ ತು ದ್ವೌ ರಿಪೋರ್ಮುಕುಟಾರ್ಪಿತೌ ||
 ಇತಿ ಷೋಡಶದೋರ್ಧ್ವಾಂಡಮಂಡಿತಂ ನೃಹರಿಂ ವಿಭುಮ್ |
 ಧ್ಯಾಯೇನ್ನೀರದನೀಲಾಭಮುಗ್ರಕರ್ಮಣ್ಯನನ್ಯಧೀಃ ||
 ಧೈರ್ಯೋ ಮಹತ್ಸುರ್ಮೇ ಕಾರ್ಯೇ ದಶದ್ವೌವಿಂಶಹಸ್ತನಾನ್ |
 ನೃಹರಿಃ ಸರ್ವಭೂತಾದ್ಯಃ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿಕರಃ ಪ್ರಭುಃ ||
 ದಕ್ಷಿಣೇ ಚಕ್ರಪದ್ಮೇ ಚ ಪರಶುಂ ಪಾಶಮೇವ ಚ |
 ಹಲಂ ಚ ಮುಷಲಂ ಚೈವಮುಭಯಂ ಚಾಂಕುಶಂ ತಥಾ ||
 ಪಟ್ಟಶಂ ಭಿಂದಿವಾಲಂ ಚ ಖಡ್ಗಮುದ್ಗರತೋಮುರಾನ್ |
 ವಾನುಭಾಗೇ ಕರ್ಕಿಃ ಶಂಖಂ ಪೇಟಂ ಪಾಶಂ ಚ ಶೂಲಕಮ್ ||
 ಅಗ್ನಿಂ ಚ ನರದಂ ಶಕ್ತಿಂ ಕುಂಡಿಕಾಂ ಚ ತತಃ ನರಮ್ |
 ಕಾಮುರ್ಕಂ ತರ್ಜನೀಮುದ್ರಾಂ ಗದಾಂ ಡಮರುಸರ್ವಕೌ ||
 ದ್ವೌ ಭ್ಯಾಂ ಕರಾಭ್ಯಾಂ ಚ ರಿಪೋರ್ಜಾನುಮುಸ್ತಕಪೀಡನಮ್ |
 ಉಧ್ವೀಕೃತಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಹುಭ್ಯಾಮಂತ್ರಮಾಲಾಧರಂ ಹರಿಮ್ ||
 ಅಧಃಸ್ಥಿತಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಹಿರಣ್ಯಕವಿದಾರಣಮ್ |
 ಪ್ರಿಯಂಕರಂ ಚ ಭಕ್ತಾನಾಂ ದೈರ್ಯಾನಾಂ ಚ ಭಯಂಕರಮ್ |
 ನೃಸಿಂಹಂ ಸಂಸ್ಕರೇದಿತ್ಯಂ ಮಹಾವೃತ್ತಭಯಾವಹಮ್ ||^೧

೧ ವಿಯತ್=ಹಕಾರಃ | ಸ ಚ ಬಿಂದುಯುತಃ, ತತಃ ಸಃ ತಥಾಚ 'ವೈಷ್ಣಃ' |

‘ಶುಕ್ರಶ್ವಾಥ ಹಕಾರೋಽಂಶಃ ಪ್ರಾಣಃ ಶಾಂತಃ ಶಿವೋ ವಿಯತ್ |

ಅಕುಲೋ ನಕುಲೀಶಶ್ಚ ಹಂಸಃ ಶೂನ್ಯಂ ಚ ಹಾಂಸೀ |

ಅನಂತೋ ನಕುಲೀ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಲಲಾಟಜಃ ||’ (ಬೀಜವರ್ಣಾಭಿಧಾನ)

ಸಃ ಸರ್ಗಹೀನೋ ವೇತತ್ತ್ವ ಬಿಂದುಹೀನೋತ್ತರಸ್ತಥಾಽಽ || ೨೦ ||

ತ್ರಯ ಏತೇ ಮಹಾನುಂತ್ರಾಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಚತುಷ್ಟಯೇ |

ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಶೇಷಾತ್ ಜ್ಞಾನದಾಯಕಾಃ ||

‘ಹಂಸಃ’ ಎಂದು ಎರಡಕ್ಷರಗಳ ಒಂದು ಮಂತ್ರ, ಅದರ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೆ ಮುಂದುಹಿಂದಾಗಿಸಿದ ‘ಸೋಽಹಂ’ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಮಂತ್ರ, ಮತ್ತು ಆ ಮಂತ್ರದ ವೇದಲ ಅಕ್ಷರವಾದ ‘ಸಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ವಿಸರ್ಗವನ್ನು ತೆಗೆದು ‘ವಾಕಾರ’ವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಅದರ ನಂತರದ ಅಕ್ಷರವಾದ ‘ಹಂ’ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಸ್ವಾರವನ್ನು ತೆಗೆದು ‘ಅ’ಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಮಂತ್ರ- ಹೀಗೆ ಇವು ಮೂರು ಮೂಲಾರೂಪಗಳಾದ ಮಹಾ ಮಂತ್ರಗಳು. ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನೇನು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತಿರುವ ಈ ಮಂತ್ರಗಳು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದವುಗಳೂ ವಿಶೇಷತಃ ಜ್ಞಾನಪ್ರದಾಯಕಗಳೂ ಆಗಿವೆ.

‘ಹಕಾರೋ ನಕುಲೀಶೋಽಪಿ ಹಂಸಃ ಪ್ರಾಣೋಂಕುಶಃ ಪ್ರಿಯೇ |

ಮಹೇಶೋ ನಕುಲೀ ಚೈವ ಪರಾಕೋ ಗಗನಂ ರವಿಃ ||’ (ಝಪ್ರಯಾಮುಲ)

‘ಹಃ ಶಿವೋ ಗಗನಂ ಹಂಸೋ ನಾಗಲೋಕೋಽಂಬಿಕಾವತಿಃ ||’

೧ ವಾಯುತಃ ಸರ್ಗಹೀನಃ ಸಃ, ಬಿಂದುಹೀನ ಆಯುತತ್ವ ಹಃ | ತಥಾಚ
‘ಸ್ವಾಹಾ |’

ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ‘ವಾಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಕಾರ’ ಮತ್ತು ‘ಹಕಾರ’ ಇವು ಮೂರನೆಯ ಮಂತ್ರ ಎಂದಿದೆ. ಈ ಎರಡಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಾಗ ‘ಸ್ವಾಹೆ’ ಎಂದಾಗುವುದು ಮೊರತು ಮಂತ್ರರೂಪ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರ ರಿಬ್ಬರೂ- ‘ಅಕಾರೇಣ ಸಹಿತತ್ವ’ ಎಂಬಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಆಗ ‘ಸ್ವಾಹಾ’ ಎಂಬ ರೂಪ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನನಗೆ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಔಚಿತ್ಯ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ‘ತಥಾಃ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ‘ತಥಾ + ಅ’ ಎಂದು ಭೇದಮಾಡಿದರೆ ದಕಾರದ ನಂತರ ಅಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮೂಲದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವಾಗ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವುದಾಗಲಿ, ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವುದಾಗಲಿ, ಎಷ್ಟು ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವೋ ಸಂದೇಹಗ್ರಸ್ತವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಚಾರ್ಯರ ಮೂಲವಚನವೇ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲದಿರುವಾಗ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರ ಕೈವಾಡಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯ ಬೆಲೆ?

೨ ತಥಾಚ ಮಿಲಿತಾ ಮಂತ್ರಾಃ- ‘ಹಂಸಃ ಸೋಽಹಂ ಸ್ವಾಹಾ’

ಏತ್ಯೇರೇನ ದ್ವಿರಾವೃತ್ತೈರಂಗಮೇಷಾಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ |

ಎರಡು ಬಾರಿ ಉಚ್ಚರಿತಗಳಾದ ಈ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಷಡಂಗ ನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಬೇಕು.^೧

ಶ್ವಾಸರೂಪೋ ಜಪೋ ನಿತ್ಯಮುಭಯೋರ್ವಿದ್ವದಜ್ಞಯೋಃ ||೨೨||
ಏಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರತ್ವಾ ಸಷಟ್ ಶತಮಹರ್ನಿಶಮ್^೨ |

೧ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮಃ—

‘ಹಂಸಃ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಸೋಣಹಂ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಸ್ವಾಹಾ
ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಹಂಸಃ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಸೋಣಹಂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ
ನೌಷಟ್ | ನ್ವಾಹಾ ಅಸ್ತಾಯ ಘಟ್ |’

೨ ಹಂಸಮಂತ್ರ ಜಪದ ಉಚ್ಚೇಷ್ಠ ಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಿಯಿಂದ ಎರಡೇ ಅಧ್ಯಾಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಕ್ಷೇಮ ರುದ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು ತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ— ೧. ವರ್ಷ ಗಳ ತನಕ ತವನ್ನು ಮಾಡುವುದಾಗಿ ರುದ್ರನಿಗೆ ಮೊದಲು ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ನಿಜವಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ— ಶ್ರೇಷ್ಠರ ತನ್ನ ವಿಚಿತ್ರ ಮಾಯೆಯಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ರಾಶಿಯನ್ನು ಬದಲಿ ಸುವ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ೧೨ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನುಡಿಸಿದನು. ಆಗ ಒಂದು ದಿನವೇ ೧೨ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದಂತಾಯಿತು. ಅರ್ಧಾತ್ ೧೫೦ ಬಾರಿ ಶ್ವಾಸ ರೂಪವಾದ ಹಂಸಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವ ಕಾಲವನ್ನು ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಎಂದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. (೧೫೦ × ೧೨ × ೧೨ = ೨೧೬೦೦.) ತಿಂಗಳಿಗೆ ೧೫೦ ಬಾರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪವಾದರೆ ೧೨ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ೨೧೬೦೦ ಬಾರಿ ಜಪಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಅದೇ ಒಂದು ದಿನ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅಪಾರ್ಯದ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು—

‘ತದಾ ಕೃಷ್ಣ ಏಕಾಹೇನ ಬೃಹಸ್ಪತಿಮ್ |

ಅಜ್ಞಯಾ ಚಾರಯಾಮಾಸ ಪ್ರಿಪ್ರಂ ದ್ವಾದಶರಾಶಿಷು ||

ದ್ವಾದಶಾಬ್ದಮುಭೂತೈಃ ತದನಃ ಕೇಶನಾಜ್ಞಯಾ |

ಏಕಸ್ಮಿನ್ನ ಹ್ನಿ ಭಗವಾನ್ ರಾಶಿಂ ರಾಶಿಂ ಚ ವತ್ಸರಮ್ ||

ಕಲ್ಪಯಿತ್ಯೋಪನಾಸಾದೀನ್ಮನಸಾ ನಿಯಮಾನಸಿ |

ಮಾಸವ್ರತಂ ಸಾರ್ಧಶತಶ್ವಾಸಕಾಲ್ಪೈರಕಲ್ಪಯತ್ ||’

(ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಿಯ)

‘ಏಕೈಕರಾಶೌ ವತ್ಸರಮಾತ್ರಸ್ಥಾಯಿನೋ ಬೃಹಸ್ಪತೇರೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ದಿನಸೇ ದ್ವಾದಶರಾಶಿಷು ಸಂಚಾರಾತ್ ಏಕಮೇವ ದಿನಂ ದ್ವಾದಶವರ್ಷೋಪಮಾ-
ನಾಸೀತ್.... ಏನಂಚೈಕಸ್ಮಿನ್ ದಿನೇ ಕ್ರಿಯಮಾಣಹಂಸಮಂತ್ರಜಪಾನಾಂ ದ್ವಾದಶವರ್ಷಮಾಸಾನಾಂ ಚ ಸಮೈವ ಸಂಖ್ಯೇತಿ ಭಾವೇನ ‘ಮಾಸವ್ರತಂ ಸಾರ್ಧಶತಶ್ವಾಸಕಾಲ್ಪೈರಕಲ್ಪಯದಿ’ತ್ಯುಕ್ತಮ್ |’ (ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

ಅರ್ಪಣೀಯೋ ಹರೌ ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಾತರ್ಯೋಗೋ ಮಹಾಸಯಮ್ ||

ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ತಿಳಿದೋ ತಿಳಿಯದೆಯೋ ಉಸಿರನ್ನೆಳೆವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಲವೂ ಶ್ವಾಸರೂಪವಾದ ಹೆಸಮಂತ್ರವನ್ನು ದಿನವೊಂದ ರಲ್ಲಿ ೨೧೬೦೦ ಬಾರಿ ಜಪಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವರು. ಬಲ್ಲವರು ಅದನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಫಲಭಾಜನರಾಗುವರು. ಈ ಮಹಾಮಂತ್ರಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಾತರ್ಯೋಗ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು.

ಅಶೇಷದೋಷದಹನಸ್ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನಪ್ರದಾಯಕಃ |

ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಪ್ರದಶ್ಚೈವ^೨ ಕೃತಾದೌ ಸಮುಪಾಸತಾಮ್ |

ತಾರಯೋಗೋ^೨ಽಪ್ಯೇವಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮದಾವೇವ ವರ್ತತೇ || ೨೪ ||

ಈ ಮಹಾಮಂತ್ರವು ಕೃತತ್ರೇತಾದಿ ಚತುರ್ಯುಗಗಳಲ್ಲೂ ಜಪಿಸುವವರ

ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಅಹೋರಾತ್ರಯೋರೇಕವಿಂಶತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ಷಟ್ಶತಾನ್ಯಧಿಕಾಣಿ ಭವಂತಿ’

(ಹಂಸೋಪ.)

೧ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ನಾಯುದೇವರು ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಾಟಕಿತಾಗಿದ್ದು ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಚರಣಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ‘ಪ್ರಾತರ್ಯೋಗ’ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

೨ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಾಣಿ ಚ—

‘ಅಣಿಮಾ ಮಹಿಮಾ ಚೈವ ಗರಿಮಾ ಲಘಿಮಾ ತಥಾ |

ಈಶಿತ್ವಂ ಚ ವಶಿತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿರೇವ ಚ ||’ ಇತ್ಯುಕ್ತಾಣಿ |

‘ತತ್ರಾಣಿಮಾ ಅಣುಭಾವಃ, ಯತಃ ಶಿಲಾಮುಪಿ ವ್ರವಿಶತಿ | ಲಘಿಮಾ ಲಘುಭಾವಃ, ಯತಃ ಸೂರ್ಯಮರೀಚಿನಾಲಂಬ್ಯ ಸೂರ್ಯಲೋಕಂ ಯಾತಿ | ಮಹಿಮಾ ಮಹತೋ ಭಾವಃ, ಯತೋ ಮಹಾನ್ ಸಂಭವತಿ | ಪ್ರಾಪ್ತಿರಂಗು-
ಲ್ಯಗ್ರೇಣ ಸ್ಪೃಶತಿ ಚಂದ್ರಮ್ | ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯಮಿಚ್ಛಾನಭಿಘಾತಃ, ಯತೋ ಭೂಮಾ-
ವುನ್ನೃಜ್ಜತಿ ನಿಮುಜ್ಜತಿ ಯಥೋದಕೇ | ವಶಿತ್ವಂ ಭೂತಭೌತಿಕಂ ವಶೀಭವತ್ಯಸ್ಯಾ-
ವಶ್ಯಮ್ | ಈಶಿತ್ವಂ ಭೂತಭೌತಿಕಾನಾಂ ಪ್ರಜವಸ್ಥಿತಿನೀಷ್ಟೇ | ಯಚ್ಚ ಕಾಮಾ-
ವಸಾಯಿತ್ವಂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತಾ, ಯಥಾಸ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪೋ ಭವತಿ ಭೂತೇಷು ತಥೈವ
ಭೂತಾ ಭವಂತಿ | ಅನ್ಯೇಷಾಂ ನಿಶ್ಚಯಾ ನಿಶ್ಚೇತವ್ಯಮನುವಿಧೀಯಂತೇ,
ಯೋಗಿನಸ್ತು ನಿಶ್ಚೇತವ್ಯಾಃ ಪದಾರ್ಥಾ ನಿಶ್ಚಯಮಿತಿ’ | (ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿಶ್ರ)

೩ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ‘ॐ ಹಂಸಃ ಸೌಡಹಂ ಸ್ವಾಹಾ |’

ದೋಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟಿದ್ದು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನೀಯಬಲ್ಲದು; ಅಣೆಮಾ
ದ್ಯಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನೀಯಬಲ್ಲದು. ಈ ಮಂತ್ರದ ಮೊದಲು 'ಓಂ'ಕಾರ
ವನ್ನು ನೇರಿಸಿದರೆ ಅದು ಇನ್ನೊಂದು ಮಹಾಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಆದರೆ
ಈ ಮಂತ್ರಜಪಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವೇದತೆಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು.

ಧ್ಯಾಯೇದ್ರವೀಂದುಕರಮಿಂದುಸಹಸ್ರಲಕ್ಷಿ-

ಕಾಂತಿಂ ಪ್ರಿಯಾಸಹಿತಮಾಸ್ತಿ ತಮಿಂದುಬಿಂಬೇ |

ತಂಖಾರಿದೋದ್ವಯಮುದರ್ಕಮಹೇಂದುಬಿಂಬಾತ್^೨

ಸಂಸಿಚ್ಯಮಾನಮನ್ಯತೇನ ರಮಾಧಿನಾಥಮ್ || ೨೫ ||

ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನೂ ಉಳಿದೆರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ
ಶಂಖಚಕ್ರಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅನಂತಾನಂತ ಚಂದ್ರರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ
ಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ರಮೆಯೊಡನೆ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿ, ತಾನು
ಕುಳಿತಿರುವ ಚಂದ್ರನುಂಡಲದ ಮೇಲೆ ಬದಿಯಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ
ಅಮೃತದಿಂದ ಅಭಿಷೇಚಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಅಂತ್ಯಸ್ಯ ರಕ್ತವರ್ಣೋ ವಾ ಧೈಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸನಾತನಃ |

ವಿದ್ಯದ್ವರ್ಣೋಽಥವಾ ಜ್ಞೇಯಃ ಶಕ್ತ್ಯೇತಃ ಪಂಚಮಂತ್ರಯುಕ್^೩ ||

೧ ಈ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳೂ ಅನಂತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುವವು

‘ಶತಂ ದಶ ಸಹಸ್ರಂ ಚ ಸರ್ವಮುಕ್ತಯ್ಯವಾಚಕಮ್ |’ (ಮಹಾಭಾರತ)

೨ ‘ಉದರ್ಕಮಹೇಂದುಬಿಂಬಾತ್’ = ಉಪರ್ಯವಶಿಷ್ಟ ಮಹಾಚಂದ್ರಮಂಡ-
ಲೈಕದೇಶಾತ್ |’ (ನಾರಾ)

೩ ‘ವೇದಾದಿಃ ಶಕ್ತಿರಜಪಾ ಪರಮಾತ್ಮಮಹಾಮನುಃ |

ವಹ್ನೇರ್ಜಾಯಾ ಚ ಕಥಿತಾ ಪಂಚಮಂತ್ರಾಃ ಶುಭಾವಹಾಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)

‘ವೇದಾದಿಃ=ಪ್ರಣವಃ | ಅಜನಾ=‘ಹ್ರಸ್ವಃ’ | ಅತ್ಮಮಹಾಮನುಃ=‘ಸೌಡಹ್ಮ’ |

ವಹ್ನೇರ್ಜಾಯಾ=‘ಋಗಾಹ್ನಾ’ |’ (ವದಾರ್ಥ.)

ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ‘ ॐ ಹ್ರೀ ಹ್ರಿಸಃ ಸೌಡಹ ಸ್ವಾಹಾ |’

ಈ ಮಂತ್ರದ ಮಂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಶಾರದಾತಿಲಕದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು—

‘ಮುಷಿಬ್ರಹ್ಮಾ ಸಮುದ್ರಿಷ್ಟಶ್ಚಂದೋ ಗಾಯತ್ರಮೀರಿತಮ್ |

ಸಮಸ್ತವರ್ಣಸಂನ್ಯಾಪ್ತಂ ಪರಂ ತೇಜೋಽಸ್ಯ ದೇವತಾ ||’

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮಹಾಮಂತ್ರಸ್ತೈರೇವಾಂಗೈಃ ಸಮನ್ವಿತಃ |

ಅಂತ್ಯಧ್ಯಾನಯುತಶ್ಚೈವ ನಿಶೇಷಪುರುಷಾರ್ಥದಃ || ೨೭ ||

ಕೊನೆಯದಾದ ಹಂಸಸಪ್ತಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ರಕ್ತವರ್ಣನೆಂದೋ ವಿದ್ಯುದ್ವರ್ಣನೆಂದೋ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದೂ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಜತೆಗೆ ಶಕ್ತಿಬೀಜವಾದ 'ಹ್ರೀಂ' ಕಾರವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅದು ಆಗ ಐದು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಂದು ಮೂಲಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಇದನ್ನೇ ಹಂಸಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಹಾಮಂತ್ರ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಈ ಮಂತ್ರದ ಐದು ಪದಗಳಿಂದಲೇ ಇದರ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು. ಸಪ್ತಾಕ್ಷರದಂತೆಯೇ ಈ ಮಂತ್ರದ ಧೈಯಮೂರ್ತಿಯ ಬಣ್ಣವೂ ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಮಿಂಚಿನಂತಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರವು ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲ ಮಹಾಮಂತ್ರವಾಗಿದೆ.

ದಧಿವಾಮನಮಂತ್ರ

ಮೂಲಂ ನಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಶ್ಚ ಸೋದ್ಧೇಶೋ ಭಗವಾನಹಿ |

ವಿಷ್ಣುರ್ಭೋಜ್ಯಾಧಿಪಃ ಸ್ವಾಹಾಯುಕ್ತೋಽಷ್ಟಾದಶವರ್ಣಕಃ || ೨೮ ||

ಸರ್ವವೇದಮೂಲವಾದ 'ಓಂ' ಕಾರ, ನಕಾರ, ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವಾದ 'ಮ' ಕಾರ (ವಿಸರ್ಗಸಹಿತ), ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಗಳಾದ 'ಭಗವತ್' ಶಬ್ದ, 'ವಿಷ್ಣು'

೧ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಕ್ರಮ—

ಓಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಹ್ರೀಂ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಹಂಸಃ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಸೋಽಹಂ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಸ್ವಾಹಾ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಘಟ್ |

ಭಲಾರಿಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿರುವ ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ಕ್ರಮದಂತೆ ಇದನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಅದರ ತಂತ್ರಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ನ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು ಎಂದಿದೆ. ಅದರ ರೀತ್ಯಾ—ಕೊನೆಯಿಂದ ಮೊದಲುಗೊಂಡು— 'ಸ್ವಾಹಾ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಸೋಽಹಂ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಹಂಸಃ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನ್ಯಾಸವೆಸಗಬೇಕು—

'ಸ್ವಾಹಾದೈಃ ಪಂಚಮನುಭಿಃ ಪಂಚಾಂಗಾಢಿ ಪ್ರಕಲ್ಪಯೇತ್' (ಶಾರದಾ.)

೨ ಶಾರದಾತೀತದ ಧ್ಯಾನಶ್ಲೋಕ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ—

'ತಾರಾದಿಪಂಚಮನುಭಿಃ ಪರಿಚೀಯಮಾನಂ
ಮಾನೈರಗಮ್ಯಮನಿಶಂ ಜಗದೇಕಮೂಲಮ್ |

ಸಚ್ಚಿತ್ಸಮಸ್ತಗಮನಶ್ಚರಮಚ್ಯುತಂ ತತ್

ತೇಜಃ ಪರಂ ಭಜತ ಸಾಂದ್ರಸುಧಾಂಶುರಾಶಿನಮ್ ||'

ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಭೋಜ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ 'ಅನ್ನಾಧಿಪತಿ'ಶಬ್ದ, ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾಹಾ'ಶಬ್ದ ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿದರೆ ೧೮ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು.^೧

ಅಂಗಾನಿ ತತ್ಪದೈರೇವ ಮಂತ್ರಚಿಂತಾಮಣಿಃ^೨ ಸ್ವಯಮ್ |
ಯಥೇಷ್ಟಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಾದಿದಾತಾ ಮುಕ್ತಿಪ್ರದಾಯಕಃ || ೨೯ ||
ಮಂತ್ರದ ೬ ವದಗಳಿಂದಲೇ ಪಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು.^೩ ಈ ಮಂತ್ರವು ಪುಷ್ಕಲವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಯಾವತ್ತೂ ಐಹಿಕ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸು ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಬೇಕಾದರೂ ಕೊಡಬಲ್ಲದು. ಅಭಿಲಷಿತವನ್ನೆಲ್ಲ ಧಾರೆಯೆರೆವ ಮಂತ್ರವೆಂದೇ ಇದನ್ನು 'ಮಂತ್ರಚಿಂತಾಮಣಿ' ಎನ್ನುವರು.

ಧ್ಯಾಯೇತ್ಸು ಶುಕ್ಲಮರವಿಂದದಲಾಯತಾಕ್ಷಂ
ಸೌವರ್ಣಸಾತ್ರದಧಿಭೋಜ್ಯಮಥಾವ್ಯತಂ ಚ |
ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ ದಧಾನಮಖಿಲೈಶ್ಚ ಸುರೈಃ ಪರೀತಂ
ಶೀತಾಂಶುಮಂಡಲಗತಂ ರಮಯಾ ಸನೇತಮ್^೪ || ೩೦ ||

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— '೐ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಿಷ್ಣುಕೇ ಅನ್ನಾಧಿಪತये स्वाहा ।'

ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ದಧಿವಾಮನಮಂತ್ರ ಇನ್ನೊಂದು ತೆರನಾಗಿದೆ—

'ತಾರೋ ಹೃದ್ವಿಷ್ಣುನೇ ಪಶ್ಚಾತ್ ಬೀಜಂತಃ ಸುರಪತಿರ್ಭವೇತ್ |

ಮಹಾಬಲಾಯ ತದ್ವಂದ್ವಂ ಮನುರಷ್ಟಾದಶಾಕ್ಷರಃ ||'

ಈ ವಚನದ ಪ್ರಕಾರ ಮಂತ್ರ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

'೐ ನಮೋ ವಿಷ್ಣುಕೇ ಸುರಪತये महाबलाय स्वाहा ।'

೨ 'ಮಂತ್ರಚಿಂತಾಮಣಿ' ಎಂದೇ ಈ ಮಂತ್ರದ ಹೆಸರು ಎಂದು ಭಲಾರೀಯದ ಪಕ್ಷ. ನಾರಾಯಣೇಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದನ್ನು 'ದಧಿವಾಮನಮಂತ್ರ' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಲಾರೀಯಕಾರರೂ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

'ಇಮಮೇವ ಮಂತ್ರಂ ದಧಿವಾಮನಮಂತ್ರ ಇತ್ಯಪ್ಯಾಹುಃ |' (ಭಲಾ.)

೩ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಕ್ರಮ—

'ಓಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ನಮಃ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಭಗವತೇ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ವಿಷ್ಣುನೇ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಅನ್ನಾಧಿಪತಯೇ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ನೌಷಟ್ | ಸ್ವಾಹಾ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಘಟ್ |'

೪ 'ಮುಕ್ತಾ ಗೌರಂ ನವಮಣಿಲಸದ್ಭೂಷಣಂ ಚಂದ್ರಸಂಸ್ಥಂ
ಭೃಂಗಾಕಾರೈರಲಕನಿಕರೈಃ ಶೋಭಿವಕ್ತ್ರಾರವಿಂದಮ್ |'

ಚಿನ್ನದ ಬಟ್ಟೆಲಲ್ಲಿರುವ ದಭ್ಯನ್ನವನ್ನೂ ಅಮೃತವನ್ನೂ ತನ್ನೆರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಪರಿವಾರಭೂತರಾದ ಎಲ್ಲ ಜೀವತೆಗಳೊಡನೆ ಮತ್ತು ರಮಾದೇವಿಯೊಡನೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ, ತಾವರೆಯಂತೆ ಅರಳಿಣ್ಣಿನ, ಗೌರಾಂಗನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ವಾಮನಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರ

ಅಮೃತಃ ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶಯುತಃ ಸಹೃದಯೋ ಮನುಃ |

ಸತಾರೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಽಂಗಾನಿ ಪದ್ಯೈರ್ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತಕೈಃ || ೩೧ ||

ಅಮೃತಬೀಜವಾದ ವಕಾರ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ವಾಮನಶಬ್ದ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ನಮಃ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಓಂ' ಕಾರ- ಈ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು ಸೇರಿ ವಾಮನಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರವಾಗುವುದು.^೧ ಮಂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಪದಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಪಂಚಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಬೇಕು.^೨

ಉದ್ಯದ್ರವಿಪ್ರಭಮುರೀಂದ್ರದರೌ ಗದಾಂ ಚ

ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಬಿಭ್ರತಮಜಂ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸಮೇತಮ್ |

ವಿಶ್ವಾನಕಾಶಮುಭಿತಃ ಪ್ರತಿಪೂರಯಂತಂ

ಭಾಸಾ ಸ್ವಯಾ ಸ್ಮರತ ವಿಷ್ಣುಮಜಾದಿವಂದ್ಯಮ್ || ೩೨ ||

ಉದಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಸುಂದರನಾದ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ-ಶಂಖ-ಗದಾ-ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ತನ್ನ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬುತ್ತಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಂದ್ಯನಾದ, ರಮೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ, ಅನಾದಿನಿಧನನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಹಸ್ತಾಬ್ಜಾಭ್ಯಾಂ ಕನಕಕಲಶಂ ಶುದ್ಧ ತೋಯಾಭಿಪೂರ್ಣಂ

ದಭ್ಯನ್ನಾಡ್ಯಂ ಕನಕಚಷಕಂ ಧಾರಯಂತಂ ಭಜಾಮುಃ ||' (ಶಾರದಾ.)

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— '೐ ವಾಂ ವಾಮನಾಯ ನಮಃ |'

ನಾರಾಯಣೇಯದಲ್ಲಿ 'ವಾಂ' ಎಂಬಕ್ಷರದ ಬದಲು 'ವಂ' ಎಂದೇ ಇದೆ.

೨ ಅಂಗನ್ಯಾಸ—

'ಓಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ವಾಂ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ವಾಮನಾಯ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ನಮಃ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಓಂ ವಾಂ ವಾಮನಾಯ ನಮಃ ಅಸ್ತಾಯ ಘಟ್ |'

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಗಾಯತ್ರೀ

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸ್ತು ಸೋದ್ವೇಶೋ ವಿಶ್ವರೂಪಶ್ಚ ತತ್ಪುರಃ |

ಧೀವಿದೌ ಚ ಮಹೇ ವಿಷ್ಣುಸ್ತನ್ನಃಪ್ರೇರಣಮುಧ್ಯತಃ || ೩೩ ||

ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ 'ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು 'ವಿಶ್ವರೂಪ' ಶಬ್ದಗಳು, ಅನಂತರ 'ವಿದ್ವಹೇ' ಮತ್ತು 'ಧೀಮಹಿ' ಪದಗಳು, ಅನಂತರ 'ತನ್ನಃ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮತ್ತು ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥಕವಾದ 'ಪ್ರಚೋದಯಾತ್' ಎಂಬ ಪದದ ನಡುವೆ 'ವಿಷ್ಣು' ಶಬ್ದ. ಇದು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಗಾಯತ್ರಿಯ ಸ್ವರೂಪ.^೩

ರಾಮುಷಡಕ್ಷರ

ಸ್ಮಯಮುದ್ವೇಶಸಂಯುಕ್ತಸ್ತದಾದ್ಯರ್ಣಪುರಃಸರಃ |

ಸನತಿಃ ಷಡಕ್ಷರೋ ಮಂತ್ರೋ ವರ್ಣ್ಯರಂಗಕ್ರಿಯಾ ಮತಾ || ೩೪ ||

ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ 'ರಾಮ' ಶಬ್ದ, ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ 'ರಾಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು 'ನಮಃ' ಶಬ್ದ. ಇದೇ ಪರಶುರಾಮುಷಡಕ್ಷರ ಮತ್ತು ದಾಶರಥಿರಾಮುಷಡಕ್ಷರ. ಮಂತ್ರದ ೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು.^೪

೧ 'ತತ್ಪುರ ಇತ್ಯನ್ಯಯಮ್' | ತತ್ಪುರಃ=ತದುಪರಿ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಶಬ್ದಾದುಪರಿ ವಿಶ್ವರೂಪಃ=ವಿಶ್ವರೂಪಶಬ್ದಃ | ಸೋದ್ವೇಶ ಇತ್ಯಸ್ಯಾನುಕರ್ಷಣಾರ್ಥಶಬ್ದಃ | ತದುಪರಿ ಧೀವಿದೌ=ಧೀಶಬ್ದವಿಚ್ಛಬ್ದೌ | ತತ್ರ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಶಬ್ದಾದುಪರಿ ವಿಚ್ಛಬ್ದಃ, ವಿಶ್ವರೂಪಶಬ್ದಾದುಪರಿ ಧೀಶಬ್ದ ಇತಿ ವಿನೇಕಃ | ತತ್ಪುರ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ, ತದುಪರಿ=ಧೀವಿಚ್ಛಬ್ದಯೋರುಪರಿ ಮಹೇಶಬ್ದಃ |' (ನಾರಾ.)

೨ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— 'ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಯ ವಿಘ್ನಹೇ ವಿಘ್ನರೂಪಾಯ ಧೀಮಹಿ | ತನ್ನೋ ವಿಘ್ನಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ |'

ಇದರ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಇವೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾಮನಶಬ್ದವನ್ನು ಹಾಕದೆ ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತೆ 'ವಿಷ್ಣು ಮಂಜಾದಿವಂದ್ಯಂ' ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಛಲಾರೀಯ ದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ನಾಮನಗಾಯತ್ರಿ ಎಂದೇ ಹೆಸರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

೩ ತಥಾಚ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಮಂತ್ರಃ— 'ರಾಂ ರಾಮಾಯ ನಮಃ |'

'ಅನಂತೋಽಗ್ನ್ಯಾಸನಃ ಸೇಂದುರ್ಬೀಜಂ ರಾಮಾಯ ಹೃನ್ಮನುಃ |

ಷಡಕ್ಷರೋಽಯಮಾದಿಷ್ಟೋ ಭಜತಾಂ ಕಾಮದೋ ಮುನಿಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪುರೋಕ್ತೋ ಮುನಿಶ್ಚಂದೋ ಗಾಯತ್ರಂ ದೇವತಾ ಮನೋಃ |

ದೇಶಿಕೇಂದ್ರೈಃ ಸಮಾಖ್ಯಾತೋ ರಾಮೋ ರಾಕ್ಷಸಮರ್ಧನಃ ||' (ಶಾರದಾ.)

ಪರಶುರಾಮಧ್ಯಾನ

ಅಂಗಾರವರ್ಣಮಭಿತೋಽಂಡಬಹಿಃಪ್ರಭಾಭಿ-

ನ್ಯಾಪ್ತಂ ಪರಶ್ವಧಧನುರ್ಧರನೋಕವೀರಮ್ |

ಧ್ಯಾಯೇದಜೇಶಪುರುಹೂತಮುಖ್ಯೈಃ ಸ್ತುವದ್ಭಿ-

ರಾವೀತಮಾತ್ಮಪದವೀಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಂತಮ್ || ೩೫ ||

ಕೆಂಡದಂತೆ ತೋಕಗುವ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಎತ್ತಿತ್ತಲೂ ತನ್ನ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿಯನ್ನೂ ಬಿಲ್ಲನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವ, ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ಮಹಾವೀರನಾದ ಪರಶುರಾಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ದಾತರಥಿರಾಮಧ್ಯಾನ

ಶ್ಯಾಮಂ ರವೀಂದ್ವಧಿಕದೀಧಿತಿಕಾಂತಿಯುಕ್ತಂ^೧

ಜ್ಞಾನಂ ಶರಂ ಚ ದಧತಂ^೨ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸನೇತಮ್ |

ಸ್ವಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮಮಿತಂ ಹನುಮನ್ಮುಖೇಷು

ಸಂದರ್ಶಯಂತಮಜಿತಂ ಸ್ಮರತೋರುಗೀರ್ಭಿಃ^೩ || ೩೬ ||

ಸೂರ್ಯನಿಂದಲೂ ಉಜ್ಜ್ವಲನಾದ, ಚಂದ್ರನಿಂದಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ, ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ ಬಾಣವನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವ, ಅಜ್ಞೇಯವೂ ಅಜೇಯವೂ ಆದ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ಹನುಮದಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ಸೀತೆಯೊಡನೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಕಪ್ಪುವೈಯ ರಾಮಭದ್ರನನ್ನು ವೇದವಚನಗಳಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

[^೧ಅನಂತಃ=ಅಕಾರಃ, ಅಗ್ನ್ಯಾಸನಃ=ರೇಫಾಸನಃ, ಸೇಂದುಃ=ಸಚಿದುಃ |

(ವದಾರ್ಥ.)]

ಅಂಗನ್ಯಾಸ—

‘ರಾಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ರಾಂ ಶಿರಸೇ ನ್ಯಾಹಾ | ಮಾಂ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಯಂ ಕವಚಾಯ ಹುನು | ನಂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ನೌಷಟ್ | ಮಂ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ |’

೧ ‘ಅತ್ಮವದವೀಂ=ಸ್ವಸ್ವರೂಪಮ್’ (ನಾರಾ.)

೨ ರವೀಂದುಭ್ಯಾಮಧಿಕದೀಧಿತಿಕಾಂತಿರಧಿಕಕಾಂತಿತ್ವ |

೩ ‘ಮಾಮಕರೇ ಧನುರ್ಧರಮಿತ್ಯಪಿ ಜ್ಞೇಯಮ್’ (ಭಲಾ.)

೪ ‘ಕಾಲಾಂಭೋಧರಕಾಂತಿಕಾಂತಮುನಿಶಂ ವೀರಾಸನಾಧ್ಯಾಸಿನಂ

ಭಾರ್ಗವಮಂತ್ರ-ರಾಘವಮಂತ್ರ

ನಿಜಗೋತ್ರಂ ತು ಸೋದ್ವೇಶಂ ಪೂರ್ವಾಕ್ಷರಪುರಃಸರಮ್ |

ನತ್ಯಂತಂ ತಾರಪೂರ್ವಂ ಚ ಮನುರಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮತಃ || ೩೭ ||

ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಗಳಾದ ಸರಶುರಾಮ ಮತ್ತು ದಾಶರಥಿರಾಮರ ಗೋತ್ರ ವಾಚಕಗಳಾದ 'ಭಾರ್ಗವ' 'ರಾಘವ' ಪದಗಳು, ಅವುಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಮಧೇಯದ ಪೂರ್ವಾಕ್ಷರಗಳಾದ 'ಭಾಂ' 'ರಾಂ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು ಮತ್ತು ಓಂಕಾರ, ತುದಿಯಲ್ಲಿ 'ನಮಃ' ಪದ. ಇವು ಭಾರ್ಗವಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ರಾಘವಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಗಳು."

ನಿಕಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ್ವಯ

ತೇ ಚ ಬೀಜೇ^೧ ಬೀಜಭೂತೇ ಧರ್ಮಾದೀನಾನುಶೇಷತಃ |

ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳಾದ 'ಭಾಂ' ಮತ್ತು 'ರಾಂ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕೂಡ ಸ್ವತಂತ್ರ ಮಂತ್ರಗಳೇ ಆಗಿದ್ದು ಧರ್ಮಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥಚತುಷ್ಟಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ.

ಏತೇ ವಿಜಯದಾ ಮಂತ್ರಾ ಜ್ಞಾನನೋಕ್ಷಪ್ರದಾಯಕಾಃ |

ಹಿರಣ್ಯರತ್ನರಾಜ್ಯಾದಿಸಮಭೀಷ್ಟಸುರದ್ರುಮಾಃ || ೩೮ ||

ವಿಜಯಪ್ರದಗಳಾದ ಈ ಮಂತ್ರಗಳು ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲವು. ಚಿನ್ನ, ರತ್ನ, ರಾಜ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಐಹಿಕ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ಪೂರಯಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಂತಿವೆ.

ಮುದ್ರಾಂ ಜ್ಞಾನಮಯೀಂ ದಧಾನಮವರಂ ಹಸ್ತಾಂಬುಜಂ ಜಾನುನಿ |

ಸೀತಾಂ ಪಾರ್ಶ್ವಗತಾಂ ಸರೋರುಹಕರಾಂ ವಿದ್ಯುನ್ನಿಭಾಂ ರಾಘವಂ

ವತ್ಯಂತಂ ಮುಕುಟಾಂಗದಾದಿವಿವಿಧಾಕಲ್ಪೋಜ್ಜ್ವಲಾಂಗಂ ಭಜೇ ||'

(ಶಾರದಾ.)

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರೌ— 'ಆಂ ಹ್ರಿಂ ಭಾರ್ಗವಾಯ ನಮಃ |' 'ಆಂ ರೌ ರಾಘವಾಯ ನಮಃ |'

ಇವುಗಳ ಧ್ಯಾನ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ. ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಂಗವ್ಯಾಸ.

೨ 'ವಹ್ನಿ ಸ್ಥಂ ಶಯನಂ ವಿಷ್ಣೋರರ್ಧಚಂದ್ರವಿಭೂಷಿತಮ್ |

ಏಕಾಕ್ಷರೋ ಮನುಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಮಂತ್ರರಾಜಃ ಸುರದ್ರುಮಃ ||'

(ರೇಫಸ್ಥಂ ಶಯನಮಾಕಾರಃ |)

ಈ ಮಂತ್ರದ ಛಂದಸ್ಸು ಗಾಯತ್ರಿಯೆ.

ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರ

ಕೃಷ್ಣೋ ಗೋವಿಚ್ಛ ಕಾಮೇತೌ ಸೋಪ್ಪೇಶೋ ಬಲ್ಲವೀಜನಃ |

ಪ್ರಿಯಶ್ಚ ತಾದ್ಯಶಃ ಸ್ವಾಹಾಯುಗಷ್ಟಾದಶವರ್ಣಕಃ |

ಪದ್ಮೈರಂಗಾನಿ ಸಂಪ್ರೀತಿಕಾಮನೋಷ್ಟಪ್ರದೋ ಮನುಃ || ೩೯ ||

ಕಾಮಬೀಜವಾದ 'ಕ್ಲೇಂ' ಕಾರದಿಂದಕೂಡಿದ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ 'ಕೃಷ್ಣ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ವೇದವೇದ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ 'ಗೋವಿಂದ' ಶಬ್ದ, ಅನಂತರ ಗೋಪಿ ಯರಿಗೆ ಪ್ರಿಯ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ 'ಗೋಪೀಜನವಲ್ಲಭ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು 'ಸ್ವಾಹಾ' ಶಬ್ದ— ಈ ೧೮ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸೇರಿ ಗೋವಾಲಮಂತ್ರ ವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಐಹಿಕ ಸಕಲ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ, ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿ ಯನ್ನೂ, ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೊಡುವಂಥದು. ಮಂತ್ರದ ೫ ವದಗಳಿಂದ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು.^೧

ಧ್ಯಾಯೇದ್ಧರಿನ್ಮಣಿನಿಭಂ^೨ ಜಗದೇಕವಂದ್ಯಂ

ಸೌಂದರ್ಯಸಾರಮರಿಶಂಖವರಾಭಯಾನಿ |

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— 'ಕ್ಷೇಂ ಕ್ಷುಗಾಯ ಗೌರ್ವಿವಾಚ ಗೌಪೀಜನವಲ್ಲಭಾಯ ಸ್ವಾಹಾ |'

'ಕೃಷ್ಣಾಯ ವದಮಾಭಾಷ, ಗೋವಿಂದಾಯ ತತಃಪರಮ್ |

ಗೋಪೀಜನಪದಸ್ಯಾಂತೇ ವಲ್ಲಭಾಯ ದ್ವಿತಾವಧಿಃ ||

ಕಾಮಬೀಜಾದಿರಾಖ್ಯಾತೋ ಮನುರವ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಃ |

ನಾರದೋಽಸ್ಯ ಮುನಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಗಾಯತ್ರಂ ಛಂದ ಉಚ್ಯತೇ |

ದೇವತಾ ಕಥಿತಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಸರ್ವಕಾಮಫಲಪ್ರದಃ ||' (ಶಾರದಾ.)

'ಧೃತಿಶ್ಚಂದಃ | ಗಾಯತ್ರೀ ಛಂದ ಇತ್ಯಪ್ಯಾಹುಃ' (ಭಲಾ.)

'ಬೃಹತೀ ಛಂದಃ' (ನಾರಾ.)

ಇದನ್ನು ಗೋವಾಲಮಂತ್ರವೆಂದೂ ಮದನಗೋವಾಲಮಂತ್ರವೆಂದೂ ಕರೆವರು.

೨ ಅಂಗನ್ಯಾಸ—

ಕ್ಷೇಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಕೃಷ್ಣಾಯ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಗೋವಿಂದಾಯ ಶಿಖಾಯ್ಕ ವಷಟ್ | ಗೋಪೀಜನವಲ್ಲಭಾಯ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಸ್ವಾಹಾ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಘಟ್ |'

೩ 'ಹರಿನ್ಮಣಿ' ಅಂದರೆ ನಿಜವಾಗಿ ವಚ್ಚಿಮಣಿ ಹೊರತು ನೀಲಮಣಿಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಹರಿತಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ನೀಲ ಮತ್ತು ಪಚ್ಚಿ ಎಂಬ ಎರಡರ್ಥಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹರಿನ್ಮಣಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನೀಲಮಣಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಕೂಡುತ್ತದೆ.

'ಹರಿನ್ಮಣಿಃ=ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಃ' (ಭಲಾ.)

ದೋರ್ಭಿರ್ದಧಾನಮುಜಿತಂ ಸರಸಂ ಚ ಭೈಷ್ಠೀ-

ಸತ್ಯಾಸನೋತಮುಖಿಲಪ್ರದಮಿಂದಿರೇಶಮ್

|| ೪೦ ||

ಸಮಸ್ತ ಜನರಿಂದಲೂ ವಂದ್ಯನಾದ, ಸೌಂದರ್ಯಪೂರ್ಣನಾದ, ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರತಂಖನರಾಭಯಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ ದಯಾರಸವನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿರುವ, ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರದನಾದ, ರುಕ್ಮಿಣಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರೊಡನೆ ಕುಳಿತಿರುವ, ನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪುಮೈಯ, ಅಜೇಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.^೧

ಕೃಷ್ಣಷಡಕ್ಷರ-ಏಕಾಕ್ಷರ

ಸಕಾಮಃ ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶೀ ನತ್ಯಂತೋಽಯಂ ಷಡಕ್ಷರಃ |

ತದಾದಿರಪಿ ಸರ್ವೇಷ್ಟಚಿಂತಾಮಣಿರುದೀರಿತಃ

|| ೪೧ ||

ಕಾಮಬೀಜದಿಂದ ಮತ್ತು ನಮಃಪದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತ ವಾದ 'ಕೃಷ್ಣ'ಶಬ್ದವು ಕೃಷ್ಣಷಡಕ್ಷರ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.^೨ ಅದರ ಆದ್ಯಕ್ಷರವಾದ ಕಾಮಬೀಜವೂ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಮಂತ್ರವಾಗಿದ್ದು ಚಿಂತಾಮಣಿಯಂತೆ ಸರ್ವೇಷ್ಟಪ್ರದವಾಗಿದೆ.^೩

೧ 'ಸ್ವರೇದ್ವಂದಾವನೇ ರಮ್ಯೇ ಮೋಹಯಂತಂ ಮನೋರಮಮ್ |

ಗೋವಿಂದಂ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಂ ಗೋಪಕನ್ಯಾಃ ಸಹಸ್ರತಃ ||

ಆತ್ಮನೋ ವದನಾಂಭೋಜವ್ರೇಷಿತಾಕ್ಷಿಮಧುವ್ರತಾಃ |

ಪೀಡಿತಾಃ ಕಾಮಬಾಣೇನ ಚಿರಮಾಶ್ಲೇಷಣೋತ್ಸುಕಾಃ ||

ಮುಕ್ತಾಹಾರಲಸಪ್ರೀತತುಂಗಸ್ತನಭರಾನತಾಃ |

ಸ್ರಸ್ತಧಮ್ನಿಲ್ಲವಸನಾ ಮದಸ್ತಲಿತಭಾಷಣಾಃ ||

ದಂತಪಂಕ್ತಿಪ್ರಭೋದ್ಭಾಸಿಸ್ತಂದಮಾನಾಧರಾಂಚಿತಾಃ |

ವಿಲೋಭಯಂತೀರ್ವಿವಿಧೈರ್ವಿಭ್ರಮೈರ್ಭಾವಗರ್ಭಿತೈಃ ||

ಪುಲ್ಲೇಂದೀವರಕಾಂತಿಮಿಂದುವದನಂ ಬರ್ಹಾವತಂಸಪ್ರಿಯಂ

ಶ್ರೀವತ್ಸಾಂಕಮುದಾರಕೌಸ್ತುಭಧರಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ಸುಂದರಮ್ |

ಗೋಪೀನಾಂ ನಯನೋತ್ಪಲಾರ್ಚಿತತನುಂ ಗೋಪಾಲಸಂಘಾವೃತಂ

ಗೋವಿಂದಂ ಕಲವೇಣುವಾದನಪರಂ ದಿವ್ಯಾಂಗಭೂಷಂ ಭಜೇ ||^೨ (ಶಾರದಾ.)

೨ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— 'ಕ್ಷಣಿ' ಕ್ಷಣಾಯ ನಮಃ |'

೩ ಮಂತ್ರಾಕಾರಸ್ತು— 'ಕ್ಷಣಿ' |

'ಬ್ರಹ್ಮಾ ಭೂಮ್ಯಾಂ ಸಮಾಸೀನಃ ಶಾಂತಿಬಿಂದುಸಮನ್ವಿತಃ |

ಬೀಜಂ ಮನೋಭುವಃ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಜಗತ್ತಿತಯಮೋಹನಮ್ ||

ದೃಷ್ಟಾರ್ಥ ಏನ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಕಲೌ ವೀರ್ಯಂ ತಿರಸ್ಕೃತಮ್ |
ತತ್ರಾಪ್ಯುದ್ವೀಪವೀರ್ಯಾ ಹಿ ಮಂತ್ರಾ ಅತ್ರ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |
ನಾಸಿಷ್ಠವೃಷ್ಟಿಪ್ರವರಮಂತ್ರಾಸ್ತತ್ರಾಪಿ ವೀರ್ಯದಾಃ || ೪೨ ||

ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ— ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಐಹಿಕಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವೆ ತಿರೋಹಿತವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಪಾರತ್ರಿಕ ಫಲಸಾಧನಶಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಐಹಿಕಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲ ಆತಿರೋಹಿತವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರಗಳಷ್ಟೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ವೇದವ್ಯಾಸಮಂತ್ರ-ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರಗಳು ಜಪಿಸುವವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೀಯುವವು.

ನೇದನ್ಯಾಸಮಂತ್ರ

ಸ್ವಯಂ ನೇದಪದಾರೂಢಃ ಪೂರ್ವವರ್ಣಪುರಃಸರಃ |
ನತ್ಯಂತೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮಂತ್ರಃ^೧ ಪ್ರಿಯೋ ವಿಜ್ಞಾನಗೋಪತೇಃ ||
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಶ್ರೀ^೨ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಕವಿತಾದಿಗುಣಪ್ರದಃ |
ನಾದೇ^೩ ವಿಜಯದೋ ನಿತ್ಯಂ ಯಥಾ ಯುದ್ಧೇ ನೃಕೇಸರೀ || ೪೪ ||

ಯುಷಿಃ ಸಮೋಹನಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಗಾಯತ್ರಂ ಛಂದ ಏನ ಹಿ |

ಸರ್ವಸಮೋಹನಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವೇವತಾ ಮಕರಧ್ವಜಃ ||' (ಶಾರದಾ.)

‘ಬ್ರಹ್ಮಾ=ಈ, ಭೂಮಿಃ=ಲಃ, ಏತದಾಸೀನಃ, ಶಾಂತಿಃ=ಈ, ಬಿಂದುಃ, ತೇನ ಕ್ಲೇಮ್ |.....“ಸರ್ವಸಮೋಹನಕೃಷ್ಣ ಏತಯೋಃ ಸ್ಯಾದ್ವೇವತಾ” ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯನೇನ ಕೇವಲಃ ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ (ದೇವತಾ) |’ (ವದಾರ್ಥಾ.)

ಅದರಿಂದ ಈ ಮಂತ್ರ ಕಾಮದೇವತಾಕವನ ಹೌದು, ಕೃಷ್ಣದೇವತಾಕವನ ಹೌದು. ಇಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಚಾರ್ಯರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಮದೇವತಾಕ ಎಂಬ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಶಾರದಾತಿಲಕದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು—

‘ಜನಾರುಣಂ ರಕ್ತವಿಭೂಷಣಾಭ್ಯಂ ಮೀನಧ್ವಜಂ ಚಾರುಕೃತಾಂಗರಾಗಮ್ |
ಕರಾಂಬುಜೈರಂಕುಶಮಿಕ್ವುಚಾಪಂ ಪುಷ್ಪಾಸ್ತಪಾಶೌ ದಧತಂ ಭಜಾಮಿ ||’

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ‘ಐಗೈ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ’

೨ ‘ವ್ಯಾಖ್ಯಾಶ್ರೀ=ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂಪತ್’ (ಭಲಾ.)

೩ ‘ನಾದೇ=ಜಲ್ಪವಿತಂಡಾನಾದೇ’ (ನಾರಾ.)

‘ನಾದೇ=ಜಲ್ಪಾ ದಿಕಥಾಯಾಮ್’ (ಭಲಾ.)

ನೋದಲು 'ವ್ಯಾಸ' ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರ, ಅನಂತರ 'ವೇದ'ಪದದಿಂದ ಕೂಡಿದ 'ವ್ಯಾಸ'ವದ, ಆ ಮೇಲೆ 'ನಮಃ'ಶಬ್ದ— ಇದು ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಾಸಮಂತ್ರ; ಜ್ಞಾನಭಾಸ್ವರನಿಸಿದ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಂತ್ರ. ಈ ಮಂತ್ರವು ಜಪಿಸುವವರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳ ತಿಳಿವು, ಕಾನ್ಯರಚನಾಪಾಟನ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸರಸಿಂಹಮಂತ್ರವು ಜಯಪ್ರದವಾಗುವಂತೆ ವಾಗ್ಮ್ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರವೂ ಜಯವ್ರದವಾಗಿದೆ.

ವಿಜ್ಞಾನರೋಚಿಸ್ಪ್ರತಿಪೂರಿತಾಂತ-

ಬಾರ್ಹಾಂ ಡಕೋಶಂ ಹರಿತೋಪಲಾಭಮ್ |

ತರ್ಕಾಭಯೇತಂ ವಿಧಿಶರ್ವಪೂರ್ವ-

ಗೀರ್ವಾಣವಿಜ್ಞಾನದಮಾನತೋಽಸ್ಮಿ

|| ೪೫ ||

ತನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನದ ತನಿವೇಶಕಿಂದು ಜಗತ್ತಿನ ಒಳಹೊರಗನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಗಿಸಿದ, ಪಚ್ಚಿಮಣಿಯಂತೆ ಶುಭ್ರಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ, ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ—ಅಭಯಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸುಜ್ಞಾನನನ್ನು ಕರುಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಣಿಯುವೆನು.

ಜ್ಞಾನಾನಂದಪುರಃ ಪೂರ್ಣೋ ವಿದ್ವಹೇ ಧೀಮಹೇ ತಥಾ |

ತನ್ನಃಪ್ರೇರಣಾಮಧ್ಯೇ ತು ವ್ಯಾನೋ ಮಂತ್ರಾಧಿಪಾಧಿಪಃ || ೪೬ ||

ಇಲ್ಲಿರುವ ವಾದಶಬ್ದವು ಜಲ್ಪ, ವಿತಂಡಾ, ವಾದ ಎಂಬ ಮೂರು ಕಥಾ ವ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಜಲ್ಪ-ವಿತಂಡಾಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ತತ್ಪರಿಣಯಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಯುವ ವಾದದಲ್ಲಿ ಜಯವರಾಜಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ತಾನೆ!

೧ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಿಜ್ಞಾನ' ಪದವನ್ನು ಬಳಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಟಿಪ್ಪಣಿವಿದೆ. ದೇವತೆಗಳಂಥ ಉತ್ತಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವಿಜ್ಞಾನ'ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ—

‘ದೇವಾದೀನಾಂ ತು ಯತ್ ಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿತಮ್ |’

೨ ‘ಜ್ಞಾನಾದೀನ್ಯಂಗಾಢಿ ಗಾಯತ್ರೀ ಛಂದಃ |’ (ನಾರಾ.)

೩ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ‘ಪೂಜ್ಞಾನಾಯ ವಿಷ್ಣು ಪೂಜ್ಞಾನದಾಯ ಧೀಮಹಿ | ತನ್ನೋ ವ್ಯಾಸಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ |’

‘ಜ್ಞಾನಾದಿಕಾನ್ಯಂಗಾಢಿ, ಗಾಯತ್ರೀ ಛಂದಃ, ವಿಜ್ಞಾನರೋಚಿಸ್ಪ್ರತಿ ವಾ ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛತಾಂಕೇತಿ ವಾ ಧ್ಯಾನಮ್’ (ನಾರಾ.)

‘ಪೂರ್ಣ’ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ‘ಷ್ಣಾನಾನಂದ’ಶಬ್ದಗಳು— ಅನಂತರ ‘ವಿದ್ಯಾಪೀ’ ಮತ್ತು ‘ಧೀಮಹಿ’ಪದಗಳು, ‘ತನ್ನಃ’ ಮತ್ತು ‘ಪ್ರಜೋದ-ಯಾತ್’ಪದಗಳ ನಡುವೆ ‘ವ್ಯಾಸ’ಶಬ್ದ— ಇದು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಷ್ಯವೆನಿಸಿದ ವ್ಯಾಸಗಾಯತ್ರಿ.

ಏಕಾಕ್ಷರವೇದವ್ಯಾಸಮಂತ್ರ

ಆದಿಬೀಜಂ^೧ ಸ್ಥಿರಾದೋಷಜ್ಞಾನಬೀಜಂ ವಿಮುಕ್ತಿದಮ್ |

ಸರ್ವಪಾಪಕ್ಷಯಕರಂ ಸರ್ವವ್ಯಾಧಿನಾಶನಮ್^೨ || ೪೩ ||

ಈ ಮಂತ್ರದ ಮೊದಲಿನ ಬೀಜಾಕ್ಷರವೂ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಮಂತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರವು ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ, ನಿಶ್ಚಲವಾದ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲದು, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲದು. ಇದರ ಜಪದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳೂ, ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳೂ ನಾಶವಾಗುವವು.

ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛಶಾಂಕಶತಕೋಟೈತಿ ಸೌಖ್ಯಕಾಂತಿಂ^೩

ಸಂಸಿಚ್ಯಮಾನಮನ್ಯತೋರುಘಟೈಃ^೪ ಸುರೇಶೈಃ |

ವರ್ಣಾಭಿನಾನಿಭಿರಜೇಶಮುಖೈಃ ಸಹೈವ

ಪಂಚಾಶತಾ^೫ ಪ್ರತಿಗಿರಂತಮಶೇಷವಿದ್ಯಾಃ || ೪೪ ||

ಅನಂತಕೋಟಿ ಚಂದ್ರರ ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಧುರವಾದ ಅಹ್ಲಾದಕವಾದ ಕಾಂತಿವುಳ್ಳ, ವರ್ಣಾಭಿನಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಪೂರ್ಣಕಲಶದ ಅಮೃತದಿಂದ ಅಪ್ಲಾವಿತವಾದ, ಅಕಾರಾದಿ ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಗಳನ್ನೂ ಜತೆಗೆ ಸಕಲ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಾಸರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

೧ ತಥಾಚ ‘ಏಗ್’ ಇತಿ ಸ್ವತಂತ್ರೋ ಮಂತ್ರಃ |

೨ ‘ಅಸ್ಯಾಪಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮೇವಾಂಗಾದಿಕಮ್’ (ಭಲಾ.)

೩ ‘ಸೌಖ್ಯಕಾಂತಿಂ=ಸುಖಾತ್ಮಕಕಾಂತಿಮ್’ (ನಾರಾ.)

‘ಚಂದ್ರಶತಕೋಟಿವತ್ ಅತಿ ಸೌಖ್ಯಕರಕಾಂತಿಯುಕ್ತಮ್’ (ಭಲಾ.)

೪ ‘ಅನ್ಯತೋರುಘಟೈಃ=ಸುಧಾಪೂರ್ಣಸ್ಥೂಲಕಲಶೈಃ |’ (ಭಲಾ.)

೫ ‘ಪಂಚಾಶತಾ=ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣೈಃ, ಸಹೈವ=ಸಾಧರ್ವ, ಅಶೇಷವಿದ್ಯಾಃ=ವೇದಾದಿಸರ್ವವಿದ್ಯಾಃ, ಪ್ರತಿಗಿರಂತಂ=ಉದ್ಗಿರಂತಮ್ | ಅಕಾರಾದಿಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾನ್ ವೇದಾದಿವಿದ್ಯಾಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭ್ಯೋ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಮಿತಿ ಭಾವಃ |’ (ಭಲಾ.)

ಹಯಗ್ರೀವಮಂತ್ರ

ಸೋದ್ವೇಶಸ್ತು ಸ್ವಯಂ ದೀರ್ಘಪೂರ್ವಾಣ್ಯಾದ್ಯೋ ನನೋಯುತಃ |
ಸರ್ವವಿದ್ಯಾಪ್ರದೋಽಷ್ಟಾರ್ಣವಃ^೧ ಪ್ರತಿವಾದಿಜಯಪ್ರದಃ |

ವಿಮುಕ್ತಿಸಾಧನಃ^೨ ಕೀರ್ತಿಬುದ್ಧಿಸ್ಥೈರ್ಯಪ್ರದಃ ಸದಾ || ೪೯ ||

ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಹಯಗ್ರೀವವಾಚಕ ಪದ, ಅದರ ತುದಿಮೊದಲು ಗಳಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಮುಕ್ತವಾದ ಹೆಸರಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾದ ಹಕಾರ ಮತ್ತು 'ನಮಃ' ಶಬ್ದ-ಇದು ಆ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಹಯಗ್ರೀವ ಮಂತ್ರ. ಈ ಮಂತ್ರವು ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ, ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ವಾದಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೊಡುವುದು; ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ಧಾರಣಾಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು; ಅಲ್ಲದೆ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ.

ಮಂದೇ ತುರಂಗವದನಂ ಶಶಿಬಿಂಬಸಂಸ್ಥಂ

ಚಂದ್ರಾವದಾತಮನ್ವತಾತ್ಮಕರೈಃ^೩ ಸಮಂತಾತ್ |

ಅಂಠಾಂತರಂ ಬಹಿರಪಿ ಪ್ರತಿಭಾಸಯಂತಂ

ಶಂಖಾಕ್ಷಪುಸ್ತಕಸುಬೋಧಯುತಾಬ್ಜಬಾಹುಮ್^೪ || ೫೦ ||

೧ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ತೆರನಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು—

'ಹ್ರಿಂ ಹ್ರೀಮಿವಾಚ ನಮಃ'; 'ಹ್ರಿಂ ಹ್ರೀಶಿರಸೇ ನಮಃ'; 'ಹ್ರಿಂ ಹ್ರೀಶೀರ್ಷಾಯ ನಮಃ';
'ಹ್ರಿಂ ಹ್ರೀಶೀರ್ಣೇ ನಮಃ' |

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಮಂತ್ರದಂತೆ ಸಕಾರಣಕಾರಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಣಿಸಿದರೆ ಆ ಅಕ್ಷರಗಳಾಗುವುವು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಂತ್ರಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತಗಳು ಎಂದು ಭಲಾರೀಯಕಾರರ ಆಶಯ. ನಾರಾಯಣೇಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೨ ಅಯನಶಬ್ದವತ್ ಲ್ಪಡಂತಃ ಸಾಧನಶಬ್ದೋಽಪಿ ಪುಂಸಿ ವರ್ತತೇ |
ಟಿತ್ತರಣನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯಾತ್ |

೩ 'ಬುದ್ಧಿಸ್ಥೈರ್ಯಂ=ನೋಹಶಾಸ್ತ್ರೀರನುಚ್ಛೇದ್ಯತ್ವಂ, ಯದ್ವಾ ಸ್ಥೂತಸ್ಯ ವಿಸ್ತೃತ್ಯಭಾವಃ, ಧಾರಣಾಶಕ್ತಿರಿತಿ ಯಾವತ್ |' (ಭಲಾ.)

೪ 'ಅಮೃತೈಃ=ನಾಶರಹಿತೈಃ, ಅಮೃತಸ್ರಾವಿಭಿರ್ವಾ, ಅಮೃತತ್ವಪ್ರದೈರ್ವಾ, ಸ್ವರೂಪಕಿರಣೈಃ |' (ಭಲಾ.)

೫ 'ಅಬ್ಜಬಾಹುಮಿತ್ಯನೇನ ಬಾಹೂನಾಂ ನಾಲಸಾಮ್ಯಂ ಹಸ್ತಾನಾಂ ಪದ್ಮ-ಸಾಮ್ಯಂ ವ್ಯಜ್ಯತೇ |' (ಭಲಾ.)

ನಸ್ತೋ^೧ ಮುಖಾದಪಿ ನಿರಂತರಮುದ್ಗಿರಂತಂ

ನಿದ್ರಾ ಅಶೇಷತ ಉತಾಬ್ಜ ಭಸೇಶಮುಖೈಃ |

ಸಂಸೇವ್ಯನಾನಮತಿಭಕ್ತಿಭರಾವನಮೈಃ

ಲಕ್ಷಾತ್ಮಮೈತೇನ ಸತತಂ ಪರಿಷಿಜ್ಯಮಾನಮ್ || ೫೧ ||

ಕುದುರೆಯ ಮೋರೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ, ಚಂದ್ರನಂತೆಯೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ಅವ್ಯುತವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಎತ್ತಿತ್ತಲೂ ಬೆಳಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ತಾವರೆಯ ದಂಡಿನಂತೆ ನವುರಾದ ಅವನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ, ಅಕ್ಷಮಾಲೆ, ಪುಸ್ತಕ, ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಗಳಿವೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಮೂಗಿನಿಂದಲೂ ಮೋರೆಯಿಂದಲೂ ನಿರಂತರವೂ ಎಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಹೊರಗೆಡಹುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ಭಕ್ತಿಯ ಭರದಿಂದ ಬಗ್ಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ರಮಾದೇವಿ ಅವನಿಗೆ ಅವ್ಯುತಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಗೈಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ; ಅಂಥ ಹಯಗ್ರೀವನನ್ನು ವಂದಿಸುತ್ತೀನೆ.

ಕಪಿಲಮಂತ್ರ-ದತ್ತಾತ್ರೇಯಮಂತ್ರ

ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶನಾನ್ ಪೂರ್ವವರ್ಣಪೂರ್ವೋ ನಮೋಯುತಃ |

ಸತಾರೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರಶ್ಚೈವ ನವಾರ್ಣಶ್ಚ ಮನೂ ಸ್ತುತೌ^೨ || ೫೨ ||

ಓಂಕಾರ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಗಳಾದ 'ಕಪಿಲ'-ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಶಬ್ದಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಮಃಶಬ್ದ, ಇವು ಕಪಿಲಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ದತ್ತಾತ್ರೇಯನವಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಗಳು.

ಪ್ರೋದ್ಯದ್ವಿವಾಕರಸಮಾನತನುಂ ಸಹಸ್ರ^೩-

ಸೂರ್ಯೋರುದಿಧಿತಿಭಿರಾಪ್ತ ಸಮಸ್ತಲೋಕಮ್ |

ಜ್ಞಾನಾಭಯಾಂಕಿತಕರಂ ಕಪಿಲಂ ಚ ದತ್ತಂ^೪

ಧ್ಯಾಯೇದಜಾವಿಸಮಿತಿಂ ಪ್ರತಿಬೋಧಯಂತಮ್ || ೫೩ ||

೧ 'ನಸ್ತಃ=ನಾಸಿಕಾತಃ' (ನಾರಾ.)

೨ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರೌ—'ಓಂ ಕಂ ಕಪಿಲಾಯ ನಮಃ' | 'ಓಂ ದಂ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಾಯ ನಮಃ' |

೩ 'ಸಹಸ್ರಶಬ್ದೋಽಮಿತಪರಃ' (ನಾರಾ., ಛಲಾ.)

೪ 'ಧ್ಯಾನಮೇವ ಮಂತ್ರಾಂಗಂ ನ ಶ್ಲೋಕಪಠನಮಪಿತಿ ಭಾವೇನ್ನೈಕಸ್ತಿನೈವ ಶ್ಲೋಕೇ ಕಪಿಲದತ್ತಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್' | (ಛಲಾ.)

ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಮೈಯುಳ್ಳ, ಅಮಿತ ಸೂರ್ಯ ರಿಂದಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ತುಂಬಿರುವ, ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ-ಅಭಯಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತಾ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ತತ್ವವನ್ನು- ಜೋಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಸಿಲನನ್ನೂ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ನನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಅಧ್ಯಷ್ಟತಾಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಪ್ರದಂ ಭಕ್ತೇಷ್ಟಿಮೌ ಸದಾ |

ಈ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳೂ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಪರಾಭವರಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳು.^೧

ನೈದಿಕಮಂತ್ರಗಳು

ಸೂಕ್ತಂ ದೀರ್ಘತನೋದೃಷ್ಟಂ 'ವಿಷ್ಣೋರ್ನು ಕಮಿ'ತಿ ಪ್ರಭೋಃ ||

ಸರ್ವಾರ್ಥದಂ ಗಾರ್ತ್ಯಮದಂ 'ಯೋ ಜಾತ' ಇತಿ ಚಾಪರಮ್ |

ವಾಸಿಷ್ಠಂ ಚ 'ಪರೋ ಮಾತ್ರಯೇ'ತಿ ಜ್ಞಾನವಿಮುಕ್ತಿದಮ್ || ೫೫ ||

ಭೌವನೀಯಂ ಸರ್ವಕಾಮಮೋಕ್ಷದಂ 'ಯ ಇಮೇ'ತ್ಯಪಿ |

ಏವಮೇವಾನುಲಾ ನೇದಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುತತ್ಪರಾಃ || ೫೬ ||

'ದೀರ್ಘತಮಸ್' ಎಂಬ ಋಷಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದ, ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಾದ 'ವಿಷ್ಣೋರ್ನು ಕಂ ವೀರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರವೋಚಂ' (ಋ. ೨-೨-೨೪) ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂಕ್ತವೂ ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರದವಾದ ಮಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಗೃತ್ವಮದ ಎಂಬ ಮುನಿ ಕಂಡಿರುವ 'ಯೋ ಜಾತ ಏವ ಪ್ರಥಮೋ ಮನಸ್ವನ್' (ಋ. ೨-೬-೭) ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರವೂ ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರದವಾದ ವಿಷ್ಣು ಮಂತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲ 'ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ ತನ್ವಾ ವೃಧಾನ' (ಋ. ೫-೬-೨೪) ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರವೂ ವಸಿಷ್ಠ ದೃಷ್ಟವಾದ ವಿಷ್ಣುಮಂತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ. ಸಮಸ್ತ ಐಹಿಕ ಕಾಮಿತವನ್ನೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲ 'ಯ ಇಮಾ ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ ಜುದ್ಹತ್' (ಋ. ೮-೩-೧೬) ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರವು ಭೌವನನಾಮಕನಾದ ವಿಶ್ವ

೧ 'ಅಧ್ಯಷ್ಟತಾ ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಮೋಕ್ಷಶ್ಚೇತಿ ದ್ವಂದ್ವಃ |' (ನಾರಾ., ಛಲಾ.)

೨ 'ಜ್ಞಾನಾದೀನ್ಯಂಗಾನಿ | ಅಧ್ಯಸ್ತ ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಃ | ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಬೃಹತೀ ಭಂದ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |' (ನಾರಾ.)

ಕರ್ಮನಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದ ವಿಷ್ಣುವರವಾದ ಮಂತ್ರವು. ಇವು ನಾಲ್ಕೇ ಎಂದೇನು? ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ 'ಅಧ'ದಿಂದ 'ಇತಿ'ಯ ಎಲೆಗೆ ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.^೧

ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಂತ್ರಗಳು

ಸ್ವದೃಷ್ಟಂ ಸೂಕ್ತಮಖಿಲಕಾಮದಂ ಹರಿತುಷ್ಟಿದಮ್ |

ವಾಚೋಽಂಭ್ರಿಣ್ಯಾಃ^೨ ಶ್ರಿಯೋಽಂಗಾನಿ ಶ್ರೀರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಮೇಂದಿರಾ

ರಮಾ || ೫೭ ||

ವಾಕ್-ಶಕ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕಳಾಗಿ 'ವಾಕ್' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ 'ಅಂಭ್ರಿಣೀ' ನಾಮಕಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಯಿಂದಲೇ ದೃಷ್ಟವಾದ ಅಂಭ್ರಿಣೀನೂಕ್ತವು (ಋ. ೮-೭-೧೧) ಅಖಿಲಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಭಗವತ್ತೀತಿಸಂವಾದಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ 'ಶ್ರೀಃ', ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ', 'ಮಾ', 'ಇಂದಿರಾ', 'ರಮಾ'—ಈ ವದಗಳಿಂದ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು.^೩

ಕೌಶೇಯ^೪ ಸೀತವಸನಾಮರವಿಂದನೇತ್ರಾಂ

ಪದ್ಮದ್ವಯಾಭಯವರೋದ್ಯತವದ್ಮಹಸ್ತಾಮ್^೫ |

೧ 'ಭುವನನಾಮಕಸ್ಯ ಪುತ್ರೋ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾ ಭೌವನಃ | 'ಕಶ್ಯಪೋ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾಣಂ ಭೌವನಮಭಿಷೇಚೇ'ತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ತೇನ ದೃಷ್ಟಂ ಭೌವನೀಯಮ್ |' (ಛಲಾ.)

೨ ಈ ಮಂತ್ರಗಳ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಾನದಿಂದ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩ 'ವಾಚ್ಛಿಯಾಮಕತ್ವೇನ ವಾಗಾಹ್ವಯಾಃ, ಅಂ=ವರಮಾತ್ಮಾನಂ ಬಿಭರ್ತೀತಿ ಅಂಭ್ರಿಣೀನಾಮಿಕಾಯಾಃ ಶ್ರಿಯಃ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮ್ |' (ನಾರಾ.)

'ಅಂ=ಅಕಾರವಾಚ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ | 'ಅಃ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇ'ತಿ ಶ್ರುತೇಃ |' (ಛಲಾ.)

೪ ಅಂಗನ್ಯಾಸ—

'ಶ್ರಿಯೇ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಮಾಯೈ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಇಂದಿರಾಯೈ ಕನಚಾಯ ಹುಮ್ | ರಮಾಯೈ ಅಸ್ಮಾಯ ಘಟ್ |'

೫ 'ಕೌಶೇಯಂ ಕೃಮಿಕೋಶೋತ್ಥಮ್' (ಅನುರ.)

೬ 'ಚತುರ್ಭುಜಾಂ ಸುನರ್ವಾಭಾಂ ಸಪದ್ಮೋರ್ಧ್ವಕರದ್ವಯಾಮ್ |

ದಕ್ಷಿಣಾಭಯಹಸ್ತಾಂ ತಾಂ ವಾಮಹಸ್ತ ವರವ್ರದಾಮ್ ||' (ನಾರಾ. ತಂತ್ರ)

ಉದ್ಯಚ್ಛೇತಾರ್ಕಸದೃಶಾಂ ಪರಮಾಂಕಸಂಸ್ಥಾಂ

ಧ್ಯಾಯೇದ್ವಿಧೀಶನತಪಾದಯುಗಾಂ ಜನಿತ್ರೀಮ್ || ೫೮ ||

ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ರೇಶಿಮೆಯ ಒಟ್ಟಿಯನ್ನು ಉಟ್ಟಿರುವ, ಕಮಲದಂತೆ ಮುದ್ದಾದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಮಲಗಳನ್ನೂ ಅಭಯ ವರಮುದ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವ, ಅನಂತ ಸೂರ್ಯರು ಉದಿಸಿಬಂದಂತೆ ಬೆಳಗುವ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಂದ ನಮಸ್ಕೃತವಾದ ಚರಣಗಳುಳ್ಳ, ವರಮಪುರುಷನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ, ಲೋಕಜನನಿಯಾದ, ತಾವರೆಗಣ್ಣಿನ ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಲಜ್ಜಾ ಬೀಜಂ ಚ ತದ್ವೀಜಂ ತಸ್ಯಾ ಏನಾಭಿಧಾಯಕಮ್^೨ |

೧ 'ನಕ್ಷಸಿ ಲಕ್ಷಣಭೂತಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ | ಅಂಕಾಶ್ರಿತಾ ಶ್ರೀಃ |' (ತತ್ವದೀಪಿಕಾ)

೨ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಾ— 'ಕ್ಷಿ' ಇತಿ 'ಸಿ' ಇತಿ ಚ |

'ಅಥ ವಕ್ಷ್ಯೇ ಶ್ರಿಯೋ ಮಂತ್ರಾನ್ ಶ್ರೀಸೌಭಾಗ್ಯಫಲಪ್ರದಾನ್ |

ಯಸ್ಯಾಃ ಕಟಾಕ್ಷಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಭಿವರ್ಧತೇ ||

ವಾಂತಂ ವಹ್ನಿಸಮಾರೂಢಂ ವಾಮನೇತ್ರೇಂದುಸಂಯುತಮ್ |

ಬೀಜಮೇತಚ್ಚೈವ ಪೋಕ್ತಂ ಚಿಂತಾಮಣಿರಿವಾಪರಃ ||' (ಶಾರದಾ.)

['ವಾಂತಂ=ಶಃ | ವಹ್ನಿಃ=ರೇಫಃ | ವಾಮನೇತ್ರಂ=ಈಕಾರಃ | ಇಂದುಃ=ಬಿಂದುಃ |' (ಪದಾರ್ಥಾ.)]

ಇದರ ಮುಷಿ, ಛಂದಸ್ಸು ಮೊದಲಾದುವನ್ನೂ ತಂತ್ರಾಂತರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು—

'ಭೃಗುರಸ್ಯ ಮುನಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತಶ್ಚಂದಶ್ಚಾಸ್ಯ ನಿಚ್ಛಿನ್ನತಮ್ |

ದೇವತಾ ಗದಿತಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭೋಗಮೋಕ್ಷಫಲಪ್ರದಾ || (ನಾರಾ. ತಂತ್ರ)

ಮುಷಿಭೃಗುನಿಚ್ಛಿನ್ನಂದೋ ದೇವತಾ ಶ್ರೀಃ ಸಮೀರಿತಾ |

ಷಡ್ವೀರ್ಘಯುಕ್ತ ಬೀಜೇನ ಕುರ್ಯಾದಂಗಾನ್ ಪುನಃ ಪ್ರಮಾತ್ ||

ಕಾಂತ್ಯಾ ಕಾಂಚನಸನ್ನಿಭಾಂ ಹಿಮಗಿರಿಪ್ರಖ್ಯೈಶ್ಚತುರ್ಭುಗ್ಗಜೈಃ

ಹಸ್ತೋತ್ಥಿಸ್ತು ಹಿರಣ್ಮಯಾಮೃತಘಟ್ಟಿರಾಸಿಚ್ಯಮಾನಾಂ ಶ್ರಿಯಮ್ |

ಬಿಭ್ರಾಣಾಂ ವರಮಬ್ಜಯುಗ್ಮಮುಭಯಂ ಹಸ್ತೈಃ ಕಿರೀಟೋಜ್ಜ್ವಲಾಂ

ಕ್ಷೌಮಾಬದ್ಧನಿತಂಬಬಿಂಬಲಸಿತಾಂ ನಂದೇರವಿಂದಾಸ್ಥಿತಾಮ್ ||'

(ಶಾರದಾ.)

ಲಜ್ಜಾ ಬೀಜವೂ ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ—

'ಅಥ ವಕ್ಷ್ಯೇ ಜಗದ್ವಾತ್ರೀಮಧುನಾ ಭವನೇಶ್ವರೀಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮದಯೋಽಸಿ ಯಾಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಲೇಖರೇ ಶ್ರಿಯಮೂರ್ಜಿತಾಮ್ ||

ಪಾಶಾಂಕುಶೌ ರಕ್ತವಸ್ತ್ರಂ ಲಜ್ಜಾ ಬೀಜೇ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ' || ೫೯ ||
ಅನುಧ್ಯಯುಗ್ಮಸ್ವರಗತೇನೈವಾಂಗಮುದಾಹೃತಮ್' |

ಲಜ್ಜೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ, 'ಹ್ರೀ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಭುವ
ನೇಶಿ ಬೀಜಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು 'ಶ್ರೀ' ಬೀಜಾಕ್ಷರ ಇವೆರಡೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು

ನಕುಲೀಶೋಽಗ್ನಿಮಾರೂಢೋ ವಾಮನೇತ್ರಾರ್ಥಚಂದ್ರವಾನ್ |
ಬೀಜಂ ತಸ್ಯಾ ಯಥಾಖ್ಯಾತಂ ಸೇವಿತಂ ಸಿದ್ಧಿಕಾಂಕ್ಷಭಿಃ ||
ಯಃಶಿಃ ಶಕ್ತಿರ್ಭವೇತ್ಯಂದೋ ಗಾಯತ್ರೀ ದೇವತಾ ಮನೋಃ |
ಕಥಿತಾ ಸ್ವರಸಂಘೇನ ಸೇವಿತಾ ಭುವನೇಶ್ವರೀ |
ಷಡ್‌ದೀರ್ಘಯುಕ್ತಬೀಜೇನ ಕುರ್ಯಾದಂಗಾಢಿ ಷಟ್‌ಕ್ರಮಾತ್ ||'
(ಶಾರದಾ.)

['ನಕುಲೀಶಃ=ಹಕಾರಃ | ಅಗ್ನಿಃ=ರೇಫಃ | ವಾಮನೇತ್ರಂ=ಈಕಾರಃ | ಶಕ್ತಿ-
ರಿತಿ ವಶಿಷ್ಠಪುತ್ರಃ |' (ಪದಾರ್ಥ.)]

‘ಸ ಶ್ಲಾಘ್ಯಃ ಸ ಗುಣೇ ಧನ್ಯಃ ಸ ಕುಲೀನಃ ಸ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ |
ಸ ಶೂರಃ ಸ ಚ ವಿಕ್ರಾಂತೋ ಯಸ್ತ್ವಯಾ ದೇವಿ ವೀಕ್ಷಿತಃ ||’ (ವಿಷ್ಣುಪು.)
‘ಮತ್ಸಮಃ ಪುರುಷೋ ನಾಸ್ತಿ ತ್ವತ್ಸಮಾ ನಾಸ್ತಿ ಚಾಂಗನಾ |
ಮಾಯಾಬೀಜವನೋ ಮಂತ್ರೋ ನ ಭೂತೋ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||’
(ಭುವನೇಶ್ವರೀಪಾರಿಜಾತ)

೧ ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲಜ್ಜಾ ಬೀಜದ ಧ್ಯಾನ—
‘ಕೌಶೇಯರಕ್ತವಸನಾಮರವಿಂದನೇತ್ರಾಂ
ಪಾಶಂಕುಶಾಭಯವರೋದ್ಯತಪದ್ಮಹಸ್ತಮ್ |’
ಉಳಿದೆರಡು ವಾದಗಳು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ.

ಶಾರದಾತಿಲಕದ ಧ್ಯಾನ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

‘ಉದ್ಯದಿನದ್ಯುತಿಮಿಂದುಕಿರೀಟಾಂ ತುಂಗಕುಚಾಂ ನಯನತ್ರಯಯುಕ್ತಮ್ |
ಸ್ಮೇರಮುವೀಂ ವರದಾಂಕುಶಪಾಶಾಭೀತಿಕರೀಂ ಪ್ರಭಜೇತ್ ಭುವನೇಶೀಮ್ ||’

ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಅಂಕುಶ, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಪಾಶ, ಕೆಳಬದಿಯ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ
ಅಭಯ, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ವರ-ಈ ತೆರನಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು—

‘ದಕ್ಷಿಣೇ ಚಾಂಕುಶಂ ದದ್ಯಾದ್ವಾಮೇ ಪಾಶಂ ಪ್ರದಾಪಯೇತ್ |
ವರದಂ ವಾಮತೋ ದದ್ಯಾದ್ಭಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇ ಕರೇ ||’ (ಮಹಾಸಮ್ಮೋಹನ.)

೨ ಮಧ್ಯಾ ಯುಗ್ಮಸ್ವರಾ=ಯೂ ಲ್ಲಾ ಇತ್ಯೇತೌ, ತದ್ವಿನ್ನಾ ಅನುಧ್ಯಾ ಯೇ
ಯುಗ್ಮಸ್ವರಾ ಆದೀದೂದ್ದೆದೌತೋ ವಿಸರ್ಗಶ್ಚಃ | ತದನುಗೇನ ತೇನ ಬೀಜಾಕ್ಷ-
ರೇಣ ನ್ಯಾಸಃ |

ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಭುಂಜಿಸೇಶೀ ಬೀಜಾಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ
ದ್ವಯದ ಬದಲು ಪಾಶ-ಅಂಕುಶಗಳನ್ನೂ, ಪಿತ್ತಾಂಬರದ ಬದಲು ರಕ್ತಾಂಬರ
ವನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ವಿಶೇಷ. ಸರಿಸಂಖ್ಯೆಯ ಸ್ವರಗಳಾದ
ಆ, ಈ, ಊ, ಋ, ಌ, ಐ, ಈ-ಈ ಎಂಬು ಆಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ
ಋ, ಌ-ಈ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಉಳಿದ ೭ ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ
ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದಿಂದಲೇ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನನುಗುಣಿಸಬೇಕು.^೧

ಭೂಬೀಜ-ದುರ್ಗಾಬೀಜ

ಸತ್ತಾಬೀಜಂ ಚ ದುರ್ಬೀಜಂ ತದ್ವದೇವ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್^೨ || ೬೦ ||
ವರ್ಣಃ ಶ್ಯಾಮೋ ವಿಶೇಷೋಽತ್ರ ತಾಂಬೂಲಂ ನೀಲಮುತ್ಪಲಮ್ |
ಚಕ್ರಶಂಖಾ ತರ್ಜನಂ^೩ ಚ ಲೋಲಮಿತ್ಯಪರತ್ವ ಚ^೪ || ೬೧ ||

೧ ಲಕ್ಷಾಬೀಜದ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮ—

‘ಹ್ರಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಶ್ರೀಂ ಶಿವಸೇ ನಮಃ | ಹ್ರಂ ಶಿಖಾಯೈ
ವಷಟ್ | ಪ್ರೈಂ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಪ್ರೌಂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವೌಷಟ್ | ಹ್ರಃ
ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ |’

೨ ಬೀಜದ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮ—

‘ಶ್ರಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಶ್ರೀಂ ಶಿವಸೇ ನಮಃ | ಶ್ರಂ ಶಿಖಾಯೈ
ವಷಟ್ | ಪ್ರೈಂ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಶ್ರೌಂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವೌಷಟ್ | ಶ್ರಃ
ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ |’

೩ ತತ್ರ ಭೂಬೀಜಮ್— ‘ಘ್ನಿ’ ಇತಿ | ದುರ್ಗಾಬೀಜಮ್— ‘ಕ್ಲಿ’ ಇತಿ |

ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿ ‘ಕ್ಲಿ’ ಎಂಬ ದುರ್ಗಾಬೀಜವನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘.....ಅತ್ರೀಃ ಕರ್ಣಬಿಂಬಾಢ್ಯೋ ಭೂಯೋಸೌ ಸರ್ಗವಾನ್ ಭವೇತ್ |’

[‘ಅತ್ರೀಃ=ದಕಾರಃ, ಕರ್ಣಃ=ಉಕಾರಃ, ಬಿಂಬಃ=ಅನುಸ್ವಾರಃ, ಏತದಾಢ್ಯ
ಇತ್ಯನೇನ ‘ಕ್ಲಿ’ | ಭೂಯೋಸೌ=ದುಕಾರಃ ಸರ್ಗವಾನ್=ವಿಸರ್ಗಯುಕ್ತಃ |
ಅನೇನೈತಾದ್ಯಶಮಪಿ ಬೀಜಮಿತಿ ನೂಚಿತಮ್ |’ (ವದಾರ್ಥ.)]

೪ ‘ತರ್ಜನೈಕಾಕಿಣೀ ತೂರ್ಧ್ವಾ ಶೇಷಾ. ಸಂಮಿಲಿತಾಸ್ತೃಧಃ |

ಮುದ್ರೇಯಂ ತರ್ಜನೀ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ವಕ್ತುಃ ಶ್ರೋತುಸ್ತು ಭೀತಿದಾ ||’

೫ ‘ದೂರ್ವೋವಮಾಂ ತ್ರಿನೇತ್ರಾಂ ಚ ಶಂಖಚಕ್ರನಮುಗ್ಧಿತಾಮ್ |

ತೂಲತರ್ಜನಸಂಯುಕ್ತಾಂ ಧ್ಯಾಯೇದ್ವರ್ಗಮುಭೇಷ್ವದಾಮ್ ||’

ಇರುವಿಕೆ ಎಂಬರ್ಥದ 'ಭೂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವುಳ್ಳ ಬೀಜವೂ 'ಮಃ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ದುರ್ಗಾಬೀಜವೂ ಹೇಳಿಸಿದ ಮಂತ್ರಗಳಂತೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಂತ್ರಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಅಂಗವ್ಯಾಸಾದಿಗಳೂ ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರಗಳಂತೆಯೇ ಇವೆ. ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಕಸ್ಯಮೈಯ ರಸಗಂಧಾನವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು; ಅಲ್ಲದೆ ಭೂಬೀಜಮಂತ್ರದ ಧ್ವೇಯಮೂರ್ತಿಯ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರವ್ಯಯಗಳ ಬದಲಿಗೆ ತಾಂಬೂಲವನ್ನೂ, ನೀಲಬಣ್ಣದ ತಾಪರೆಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ದುರ್ಗಾಬೀಜದ ಧ್ವೇಯಮೂರ್ತಿಯ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಕಂಪಿಗಳನ್ನೂ, ತರ್ಜನ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ, ಶೂಲವನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಭೂಸಂಚಾರವೇ-ದುರ್ಗಾಪಡವ್ವರ

ನನೋಽಂತಃ? ಸ್ವೇನ ಸಹಿತಸ್ತಸೇವಾಸ್ತೋ ಮನುಃ ಸ್ಮೃತಃ^೧ |

'ನಮಃ' ಶಬ್ದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಭೂ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು 'ದುರ್ಗಾ' ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳೇ- ಭೂಸಂಚಾರವ್ವರ ಮತ್ತು ದುರ್ಗಾಪಡವ್ವರ ಮಂತ್ರಗಳಾಗುವವು.^೨

ದುರ್ಗಾತ್ರಿಷ್ಟುಪ್

ದುರ್ಗಾತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಕಶ್ಯಪೋಕ್ತಾ ತತ್ರ ವರ್ಣೋಽಗ್ನಿವತ್ಸ್ಮೃತಃ^೩ ||

ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಛಂದೋಬದ್ಧವಾದ, ಕಶ್ಯಪರಸಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದ 'ಜಾತ-

೧ 'ವಿಧೇಯಲಿಂಗಾನುಸಾರೇಣ ಸಮೀಂಶ ಇತ್ಯಾದೌ ಪುಂಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗಃ' (ನಾರಾ.)

೨ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರೌ- 'ಕೈ ಶ್ವೇ ನಮಃ' ಇತಿ 'ಕೈ ಶ್ವಾಯೈ ನಮಃ' ಇತಿ ಚ |

ಇಲ್ಲಿ ಛಲಾರಿಯವಲ್ಲಿ 'ಕೈ ಶ್ವಾಯೈ ನಮಃ' ಎಂದು ಮಂತ್ರಾನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನಾರಾಯಣೀಯದ ಮತ್ತು ಶಾರದಾತಿಲಕದ ಪ್ರಕಾರ ಮಂತ್ರದ ಅನುಪೂರ್ವ 'ಕೈ ಶ್ವಾಯೈ ನಮಃ' ಎಂದೇ ಇದೆ.

೩ 'ತತ್ರ ದುರ್ಗಾಮಂತ್ರೇ ವಕ್ಷ್ಯಂತೀವ ವಚಂಗನ್ಯಾಸಃ | ಭೂಮಿಮಂತ್ರೇ ಮಂತ್ರವರ್ಣೈಃ ಪ್ರೀರಿತ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಾ ವಂಚಂಗನ್ಯಾಸಃ' | (ನಾರಾ.)

೪ 'ಜ್ಞಾತವೇದಮ್ ಸುನವಾಸು ಪೋಷಣಗಾಣೀಶ್ವರೋ ಗಿ ದೇಹಾತಿ ವೇದಃ' |

ಸ ನಃ ಪರಿದತಿ ದುರ್ಗಾಣಿ ದಿಶ್ವಾ ನಾವಿವ್ ಸಿಂಧು ದುರಿತಾತುಮಿಃ ||' ಇತಿ ಮಂತ್ರಃ |

೫ 'ಕಶ್ಯಪೋಕ್ತಾ=ಕಶ್ಯಪದೃಷ್ಟಾ' (ನಾರಾ.)

೬ ಮಂತ್ರದೇವತಾಯಾ ವರ್ಣೋಽಗ್ನಿವದ್ರಕ್ತಃ |

ವೇದಸೇ ಸುನವಾಮ ಸೋಮಂ' (ಋ. ೧-೭-೭) ಇತ್ಯಾದಿ ಋಜ್ವಂತ್ರ ದುರ್ಗಾದೇವತಾಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಮಂತ್ರ ಧೈಯವಾದ ದುರ್ಗಾ ಮೂರ್ತಿ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುವ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು.

ತ್ರಿನೇತ್ರತ್ವಂ ಚ ದುರ್ಗಾಯಾಃ ಪ್ರಾಯಃ ಸರ್ವತ್ರ ಕಥ್ಯತೇ |

ಪಾದ್ಯೈಃ ಸಮಸ್ತೇನ ತಥಾ ಷಡರ್ಣನಾಂಗಮುಚ್ಯತೇ || ೬೩ ||

ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಅಕೆ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವಳು ಎಂದು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ವೈದಿಕ ದುರ್ಗಾಮಂತ್ರದ ಅಂಗ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ವಾದಗಳು ಮತ್ತು ಇಡೀ ಮಂತ್ರ ಇವು

೧ 'ವಿದ್ಯಾನೇಕ್ಷಯಾ ಜವಾದಿಕರಣಸಮಯೇತಿ ಕೋಪಸ್ಯಂಜಕತ್ರಿನೇತ್ರತ್ವ-
ಧ್ಯಾನಸ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ 'ಪ್ರಾಯಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತ ಮಿತ್ಯಾಹುಃ' (ಭಟಾ.)

೨ ತಥಾಹಿ ಶಾರದಾಯಾಂ ದುರ್ಗಾಧ್ಯಾನಾನಿ—

‘ಸಿಂಹಸ್ಥಾ ಶಶಿಶೇಖರಾ ಮರಕತಪ್ರಖ್ಯೈಶ್ಚತುರ್ಭುಜೈಃ

ಶಂಖಂ ಚಕ್ರಧನುಃಶರಾಂಶ್ಚ ದಧತೀ ನೇತ್ರೈಸ್ತ್ರಿಭಿಃ ಶೋಭತಾ |

ಅಮುಕ್ತಾಂಗದಹಾರಕಂಕಣರಣತಾಂಚೀರಣನ್ನೂ ಪುರಾ

ದುರ್ಗಾ ದುರ್ಗತಿಹಾರಿಣೀ ಭವತು ಮೋ ರಕ್ತೋಲ್ಲಸತ್ಕುಂಡಲಾ ||’

‘ನೌಮಿ ಭಾಲವಿಲೋಚನಾಂ ಮಹಿಷೋತ್ತಮಾಂಗನಿಷೇದುಷೀಮ್ |’

‘ಶಂಖಂ ಚಕ್ರಂ ಕೃವಾಣಂ ತ್ರಿಶಿಖಮಪಿ ಕರೈರುದ್ಯಹಂತೀಂ ತ್ರಿನೇತ್ರಾಮ್ |’

‘ಚಂದ್ರೋತ್ತಂಸಾಂ ತ್ರಿನೇತ್ರಾಮ್’

‘ಸೌವರ್ಣಾಂಬುಜಮಧ್ಯಗಾಂ ತ್ರಿನಯನಾಂ ಸೌದಾಮಿನೀಸನ್ನಿ ಭಾಮ್’

‘ಭಾಲನೇತ್ರವಿಭೂಷಣಾಂ ಭಯದಾಯಿಸಿಂಹನಿಷೇದುಷೀಮ್’

೩ ‘ಜಾತವೇದಸೇ ಸುನವಾಮ ಸೋಮಂ’ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ‘ಅರಾತೀ-
ಯತೋ ನಿ ದಹಾತಿ ವೇದಃ’ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ‘ಸ ನಃ ವರ್ಷದತಿ ದುರ್ಗಾಣಿ
ವಿಶ್ವಾ’ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ‘ನಾವೇವ ಸಿಂಧುಂ ದುರಿತಾತ್ಯಗ್ನಿಃ’ ಕವಚಾಯ
ಹುಮ್ | ‘ಜಾತವೇದಸೇ ಸುನವಾಮ ಸೋಮಮರಾತೀಯತೋ ನಿ ದಹಾತಿ
ವೇದಃ | ಸ ನಃ ಪರ್ಷದತಿ ದುರ್ಗಾಣಿ ವಿಶ್ವಾ ನಾವೇವ ಸಿಂಧುಂ ದುರಿತಾತ್ಯಗ್ನಿಃ’
ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ | ಇತಿ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸಃ |

೪ ದುರ್ಗಾಷಡಕ್ಷರದ ಅಂಗನ್ಯಾಸ—

‘ದುಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ದುಂ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಗಾಂ ಶಿಖಾಯೈ
ವಷಟ್ | ಯೈಂ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ನಂ ನೇತ್ರತ್ರಯಾಯ ವೌಷಟ್ | ಮಂ
ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ |’

ಗಳಿಂದ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ದುರ್ಗಾಪೂಜಾಕ್ಷರಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರದ ೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೇ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು.

ರಮಾಯಾ ಏವ ರೂಪಾಣಿ ತ್ವೇತಾನಿ ಹಿ ವಿದೋಃ ವಿದುಃ |
ಮುಖ್ಯತೋ ಜಾನಾದಗ್ನ್ಯಸ್ತು ದೇವತಾಸ್ಯ ಮನೋಃ ಸ್ತುತಃ ||

ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗೆ ಇವೆಲ್ಲ ರಮೆಯ ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಬಲ್ಲವರು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. 'ಜಾತವೇದಸೇ ಸುನವಾಮು ಸೋಮಂ' ಎಂಬ ದುರ್ಗಾ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯದೇವತೆ ವರಶುರಾಮರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನಂತರ ದುರ್ಗೆಯೂ ಅದರ ದೇವತೆಯಾಗಿ ದ್ದಾಳೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಮಂತ್ರಗಳು

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸೂಕ್ತಂ ಚ ಭೃಗುದೃಷ್ಟಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ |
ಬ್ರಹ್ಮಧಾತೃವಿರಿಂಚಾಜಪಾದ್ವೈರಂಗಮುದಾಹೃತಮ್ || ೬೫ ||

ಭೃಗುಮುನಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದ 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರೇ' (ಋ. ೮-೩-೩) ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂಕ್ತವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರವಾಗಿದೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮ', 'ಧಾತೃ', 'ವಿರಿಂಚ', 'ಅಜ', 'ವಾದ್ವೈ'-ಈ ೫ ಪದಗಳಿಂದ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ.^೧

ಧ್ಯಾಯೇನ್ನಿಷಣ್ಣಮಜಮಚ್ಯುತನಾಭಿಪದ್ಮೇ
ಪ್ರೋದ್ಯದ್ವಿನಾಕರಸಮೂಹನಿಕಾತಮಗ್ರಮ್ |

ಮಾತೃಪ್ರಕಾರಕರಮುತ್ತಮಕಾಂತಿನುದ್ವಿಃ

ವಕ್ತ್ರೈಃ ಸೃಜಂತಮಖಿಲೈಃ ಪರನಾರ್ಥವಿದ್ಯಾಮ್ || ೬೬ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ, ಉದಿಸುತ್ತಿರುವ

೧ 'ದುರ್ಗಾಮಂತ್ರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಂತ್ರಮಥೇ ಕಥನಮಯುಕ್ತಂ, ದುರ್ಗಾಯಾ ಗೌರೀತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯತ ಅಹ- 'ರಮಾಯಾ ಏವೇತಿ' | (ಭಲಾ.)

೨ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮಃ—

'ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಧಾತ್ರೇ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ವಿರಿಂಚಾಯ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಅಜಾಯ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಪಾದ್ಮಾಯ ಅಸ್ತಾಯ ಘಟ್ |'

೩ 'ಮಾತುಃ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಪ್ರಕಾರಾಃ=ಕರಸದೃಶಾಃ ಕರಾಶ್ಚ ತ್ವಾರೋ ಯಸ್ಯ' (ಭಲಾ.)

ಸೂರ್ಯರ ಮೊತ್ತದಂತೆ ಉಜ್ಜ್ವಲನಾದ, ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮನಾದ, ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ರಮಾವೇವಿಯಂತೆ ತಾನೂ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಮಲಗಳನ್ನೂ ವರಾಭಯಮುನ್ನೆಗಳನ್ನೂ ಫರಿಸಿರುವ, ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರಗಳಾದ ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳಿಂದ ವರಮವನಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಾದ ಹರಿಯುವ ಹುಟ್ಟು 'ಅಜ' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಚತುರ್ಮುಖನಂಚಾಕ್ಷರ-ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ

ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶನತಿಸಾಂಸ್ತಗ್ಯ ಪಂಚಾಕ್ಷರೋ ನಮಃ^೧ |

ಸ್ವಯಮೇವಾಪರೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರಸ್ತಾದ್ಯುತಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ^೨ || ೬೭ ||

'ನಮಃ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚತುರ್ಧ್ಯಂತನಾದ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಶಬ್ದವೇ ಬ್ರಹ್ಮಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ. 'ಬ್ರಹ್ಮ'ವದ ಬದಲು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ'ವದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಾಗ ಅದು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು.

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಮಂತ್ರ

ಬೃಹಾದ್ಯಂ ಭೃಗುಣಾ ವೃಷ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನೇ^೩ ಸೂಕ್ತಮುಚ್ಯತೇ |

ಪ್ರಾಣಾದ್ಯೈಃ ಪಂಚಭಿಸ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯಂಗಾಸ್ಯುಕ್ತಾನಿ ಸೂರಿಭಿಃ || ೬೮ ||

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— 'ಶ್ವೇತಃ ನಮಃ' |

೨ ಮಂತ್ರಾಕಾರಸ್ತು— 'ಹೀರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ನಮಃ' |

'ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವದೇವಾಂಗಾದೀನಿ' (ಭಲಾ.)

೩ 'ಪ್ರಾಣಾಗ್ನೇಃ, ಪ್ರಾಣಃ=ಸರ್ವಜೀವನವೇತುಃ, ಅಗ್ನಿಃ=ಸ್ವಕೋ ಗಮನಾ-ಸಮರ್ಥತ್ವಾದಗಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಜಗತೋ ನೇತಾ, ತಗ್ತು ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿನಾವೋ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯ |' (ಭಲಾ)

ಇಲ್ಲಿ ವಾಯುಮಂತ್ರ ಎನ್ನುವ ಬದಲು ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ಮಂತ್ರ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆಯಲು ಒಂದು ಕಾರಣವಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರ ಅಗ್ನಿಮಂತ್ರವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಇದು ವಾಯುಮಂತ್ರ ಎಂದಾಗ ಈ ಎರಡು ತೆರನಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯಜನ ವ್ಯಾಕುಲರಾಗುವ ಸಂಭವವುಂಟು ಎಂತಲೇ ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಎಡೆಯೇ ಸಿಗದಂತೆ ಇದು 'ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ಮಂತ್ರ' ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಮಂತ್ರ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಯುಮಂತ್ರ ಎನ್ನುವ ವಸ್ತುವೇ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ವಾಯುವಿಗೆ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು—

'ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಯ ಏವೈತಸ್ಮಿನ್ ವೈದಯಿಪುರೇ ಜಾಗ್ರತಿ |' (ವಟ್ಟಶ್ವ.)

ಭೃಗುಋಷಿಯಿಂದ ವೃಷ್ಟವಾದ ಏಕಿತ್ವಾತ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ವರ್ತತಂ' (ಋ. ೩-೩-೮) ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂಕ್ತವು ಸರ್ವಜಗತ್ತಾಳಿಸೂ, ಸರ್ವಜಗನ್ನೇ ತಾರಸೂ ಆಗಿದ್ದು ವ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ನಿಷ್ಕಳಿಕೆಯಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವಾಯು, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಈ ಪಂಚವದಗಳಿಂದ ಮಹಾನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ನಿರ್ದೇಶವಿದೆ.^೧

ಉದ್ಯದ್ರವಿಪ್ರಕರಸನ್ನಿಭಮುಚ್ಯತಾಂಕೇ

ಸ್ವಾಸೀನಮಸ್ಯ ನುತಿನಿವ್ಯವಚಃಪ್ರವೃತ್ತಿಮ್^೨ ।

ಧ್ಯಾಯೇಷ್ಯದಾಘಯಿಕರಂ ಸುಕೃತಾಂಜಲಿಂ ತಂ

ಪ್ರಾಣಂ ಯುರ್ಥೇಷ್ಯತನುಮುನ್ನಮಕರ್ಮಶಕ್ತಿಮ್^೩ ॥ ೬೯ ॥

ಉದಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯರ ಸಮೂಹದಂತೆ ಬೆಳಗುವ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ನಿರಂತರವೂ ಅವನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಗೈಯುತ್ತಿರುವ, ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಗದೆಯನ್ನೂ ಅಭಯಮುಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಧರಿಸಿ ಇನ್ನೆರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಗವಂತನನ್ನು ನಮಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅದ್ಭುತಕಾರ್ಯಸಮರ್ಥನಾದ, ಬಹುರೂಪನಾದ ವ್ರಾಣದೇವನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಪಂಚಮಂತ್ರಗಳು

ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾಃ ಪಂಚ ಮಂತ್ರಾಶ್ಚ^೪ ತಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ನಾಚಕಾಃ ।

ಉಚ್ಯತೇ ಹರಿರವ್ಯೇತೈಃ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಾರಾಯಣಾದಿಕಃ ॥ ೭೦ ॥

ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಪಂಚವದಘಟಿತಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಕೂಡ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಮಂತ್ರಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ೫ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣವಾಸುದೇವ

೧ ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ರೀತಿ—

‘ಪ್ರಾಣಾಯ ವ್ಯವಹಾಯ ನಮಃ । ಅಪಾನಾಯ ಶಿರಸೇ ನಮಃ । ವ್ಯಾನಾಯ ಶಿಖಾಯೈ ವಷ್ಠವ್ । ಉದಾನಾಯ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ । ಸಮಾನಾಯ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಘಟಃ ।’

೨ ‘ನುತೌ=ಸ್ತುತೌ ವಿಷಯೇ ನಿತ್ಯಂ=ನಿರಂತರಂ ವಚಸಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಸ್ಕಿ’ (ಭಲಾ.)

೩ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಾಃ— ‘ಪ್ರಾಣಾಯ ನಮಃ’ । ‘ಆಪಾನಾಯ ನಮಃ’ । ‘ವ್ಯಾನಾಯ ನಮಃ’ । ‘ಉದಾನಾಯ ನಮಃ’ । ‘ಸಮಾನಾಯ ನಮಃ’ ।

ಸಂಕರ್ಷಣವ್ರದ್ಯುನ್ನಾ ನಿರುದ್ಧನಾಮಕನಾದ ಪಂಚರೂಪಿ ನಾರಾಯಣನೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಸರಸ್ವತೀಮಂತ್ರ-ಭಾರತೀಮಂತ್ರ

ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಯಾ ಅಸಿ ಭಾರತ್ಯಾ 'ಗೌರೀ' 'ಯಫಸ್ತ' ಇತಿ ಶ್ರುತಾಂ ।
ಮಂತ್ರೋ ದೀರ್ಘಾತನೋದ್ಯಷ್ಟಾ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕೌ ॥ ೭೧ ॥

'ಗೌರೀರ್ವಿಮಾಯಾ ನಲಿಲಾನಿ ತಕ್ಷತಿ' (ಋ. ೨-೩-೨೨) ಮುಂತಾದ ಸೂಕ್ತವು ಸರಸ್ವತೀಪ್ರತಿವಾದಕವಾಗಿದೆ. 'ಯನ್ತ್ರೇ ನೃನಃ ಶಶಯೋ ಯೋ ಮಯೋ ಭೂಃ' (ಋ. ೨-೩-೨೩) ಮುಂತಾದ ಸೂಕ್ತವು ಭಾರತೀಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳು 'ದೀರ್ಘತಮಸ್' ಎಂಬ ಋಷಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು ಸಕಲಾಭಿಷ್ಟವನ್ನೂ ಕೊಡುವವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಉದ್ಯದ್ವಿನಾಕರಸಮೂಹನಿಭಾಂ ಸ್ವಭರ್ತು-

ರಂಕಸ್ಥಿತಾಮುಭಯಸದ್ವರಬಾಹುಯುಗ್ಮಾಮ್ ।

ಮುದ್ರಾಂ ಚ ತತ್ಸದ್ವಶಯೇ^೧ ವರಪುಸ್ತಕಂ ಚ

ದೋರ್ಯುಗ್ಮಕೇನ ದಧತೀಂ ಸ್ಮರತಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಮ್^೨ ॥ ೭೨ ॥

ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯರ ಸಮೂಹದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ, ತನ್ನ ಗಂಡನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ, ಅಭಯಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ ವರಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಧರಿಸಿ ಉಳಿದಿರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ ಸದ್ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ, ಪರಮಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನೂ ಭಾರತಿಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರೋ -

'ಗೌರೀಮಿಮಾಯಾ ಸಲಿಲಾನಿ ತಕ್ಷತೀಕಪದಿ ತ್ವಿಪದಿ ಸಾ ಚತುರ್ದೇವಿ ।

ಅಶ್ವಪದಿ ನರ್ವಪದಿ ವಸುಕುಳಿ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರಾ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮಿನ್ ॥' ಇತಿ,

'ಯಸ್ತೇ ಸ್ತನಃ ಶಶಯೋ ಯೋ ಮತ್ರೋಭ್ಯೇನ ವಿಷ್ಣು ಪುಷ್ಯಸಿ ವಾಯಿಣಿ ।

ಯೋ ರಕ್ಷಾ ಧಿಸ್ತವಿಃ ಸುಧತ್ರಃ ಸರಸ್ವತಿ ತಮಿಹ ಭಾವೇ ಕಃ ॥' ಇತಿ ಚ

೨ ತತ್ಸದ್ವಶಯೇ ಮುದ್ರಾಂ = ಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾಮ್ ।

೩ 'ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾಂ = ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಿದ್ಯಾದೇವತಾಂ ಸರಸ್ವತೀಂ ಭಾರತೀಂ ಚ ।' (ಭಲಾ.)

'ನಂದೇನುಂ ಚ ತಾಂ ನಾಣೇನುಂ ತಾಮಾತ್ಮನಃ ಕಲಾಮ್' (ಭನಭೂತಿ)

ಪಾದೈರ್ವ್ಯಸ್ತೈಃ ಸಮಸ್ತೈಶ್ಚ ತದಂಗಾಢಿ ವಿದೋ ವಿದುಃ |

ಈ ಮಂತ್ರಗಳ ನಾಲ್ಕು ವಾದಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತಮಂತ್ರದಿಂದ ಮಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು.^೧

ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶನತ್ಯಂತೌ ಮಂತ್ರೌ ದ್ವಾವಪರೌ ತಯೋಃ^೨ || ೭೩ ||

‘ನಮಃ’ ಪದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚತುರ್ಘ್ಯಂತವಾದ ‘ಬ್ರಹ್ಮಾಣೇ’ ಮತ್ತು ‘ಭಾರತೀ’ ವದಗಳೇ ಸರಸ್ವತೀಮಂಚಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಮಂಚಾಕ್ಷರಗಳು.^೩

ಮಂತ್ರೌ ಏತೇ ಹರಿಪ್ರೀತಿದಾಯಕಾಃ ಸರ್ವಕಾಮದಾಃ^೪ |

ಇಷ್ಟಂ ದೈವಂ ಹರಿಃ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾಗ್ಯಸ್ಯ ದೇವತಾ^೫ |

ಗುರುಬ್ರಹ್ಮಾಥ ವಾಯುರ್ವಾ^೬ ವಿದ್ಯಾ^೭ ದೇವ್ಯಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತೇ ||

೧ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮಃ—

‘ಗೌರೀರ್ವಿಮಾಯ ಸಲಿಲಾಢಿ ತಕ್ಷತಿ’ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ‘ಏಕಪದೀ ದ್ವಿಪದೀ ಸಾ ಚತುಷ್ಪದೀ’ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ‘ಅಷ್ಟಾವದೀ ನವಪದೀ ಬಭೂವುಷೀ’ ಶಿಖಾಯೈ ನಮಃ | ‘ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರಾ ನರನೇ ವ್ಯೋಮನ್’ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ‘ಗೌರೀರ್ವಿಮಾಯ ಸಲಿಲಾಢಿ ತಕ್ಷತೈಕಪದೀ ದ್ವಿಪದೀ ಸಾ ಚತುಷ್ಪದೀ | ಅಷ್ಟಾವದೀ ನವಪದೀ ಬಭೂವುಷೀ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರಾ ಪರನೇ ವ್ಯೋಮನ್’ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಘಟ | ಇದರಂತೆಯೇ ಭಾರತೀ ಮಂತ್ರದ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೨ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರೌ—‘ಶ್ವಾಘೈ ನಮಃ’ ಇತಿ ‘ಭಾರತೈ ನಮಃ’ ಇತಿ ಚ |

೩ ‘ಅತ್ರ ವರ್ಣೈಃ ಪಂಚಾಂಗಾಢಿ ಜ್ಞೇಯಾಢಿ | ಧ್ಯಾನೇ ತು ಪೂರ್ವವತ್’
(ಛಲಾ.)

‘ಅತ್ರ ವರ್ಣೈರಂಗನ್ಯಾಸಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಭಾತಿ’ (ನಾರಾ.)

೪ ‘ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ಭಗವತಿ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಶ್ರೀನಿಕೇತನೇ |’

೫ ಆಚಾರ್ಯರ ಈ ದಿವ್ಯವಚನವನ್ನೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಾದಿರಾಜರು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತಿದೆ—

‘ಆಚಾರ್ಯಃ ಪವನೋಽಸ್ಮಾಕಮಾಚಾರ್ಯಾಢೀ ಚ ಭಾರತೀ |

ದೇವೋ ನಾರಾಯಣಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ದೇವೀ ಮಂಗಲದೇವತಾ ||’

೬ ‘ವಾ=ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಗುರುಃ, ತಥಾ ವಾಯುರಪಿ ಗುರುಃ’ (ಛಲಾ.) ಸೋದೇ ಮರದ ತುಳು ಪುಸ್ತಕದ ವಾರ ‘ಗುರೂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚ ವಾಯುಶ್ಚ’ ಎಂದು.

೭ ವಿದ್ಯಾ=ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿನ್ಯಾ |

ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಮಂತ್ರಗಳೂ ಹರಿಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂವಾದಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲವು. ಶ್ರೀಹರಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾದನೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಕಾಮಗಳೂ ದೋರಕಿದಂತೆಯೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಂತ್ರವಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಭಕ್ತರ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಸಮ್ಯಕ್ ಇಷ್ಟವೈನ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರಿ. ಎಲ್ಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳಿಗೂ ಅಧಿದೇವತೆ ರಮೆಯೊಬ್ಬಳೇ. ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಗೂ ಮೂಲಗುರುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮತ್ತು ವಾಯುದೇವರು. ಸರಸ್ವತಿಭಾರತಿಯರು ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿನಿಯರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸನ್ಮೆಲ್ಲರ 'ಆಚಾರ್ಯಾಢೀ' ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ತಸ್ಮಾದೇತೇ ಪ್ರಿಯಾ ವಿವೋರಂತರಂಗತಯಾ ಸದಾ |

ಜ್ಞೇಯಾಶ್ಚೈವ ಪ್ರಪೂಜ್ಯಾಶ್ಚ ವಿವೋಃ ಪ್ರೀತಿಮುಖೇಸ್ವತಾ ||೭೫||

ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಯು, ಸರಸ್ವತಿ. ಭಾರತಿ-ಈ ಪಂಚದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂತಲೇ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಜನ ಈ ಪಂಚದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಜಪಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರ

ಉದ್ದೇಶನತಿಯುಜ್ಮಂತ್ರಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಶಿವಸ್ಯ ತು° |

ವರ್ಣೇರೇತ್ಯಸ್ತದಂಗಾನಿ ನಾಮದೇವೋ ಮುನಿಃ ಸ್ಮೃತಃ || ೭೬ ||

ಪಂಕ್ತಿಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಜ್ಞಾನೇ ನಹಿ ಚೈಂದಸಿ ಸಂಶಯಃ° |

‘ನಮಃ’ಪದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ‘ಶಿವ’ ಶಬ್ದವೇ ಶಿವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂತ್ರ. ಮಂತ್ರದ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸ

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ‘ನಮಃ ಶಿವಾಯ’

೨ ‘ಹೃದಯಂ ನಪರಂ ನಾಸ್ತಿ ಲಾಂತೋಽನಂರಾನ್ವಿತೋ ಮರುತ್ |

ಪಂಚಾಕ್ಷರೋ ಮನುಃ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ತಾರಾದ್ಯೋಽಯಂ ಷಡಕ್ಷರಃ ||

ನಾಮದೇವೋ ಮುನಿಶ್ಚಂದಃ ಪಂಕ್ತಿರೀಶೋಽಸ್ಯ ದೇವತಾ |

ಷಡ್ಭಿರ್ವರ್ಣೈಃ ಷಡಂಗಾನಿ ಕುರ್ಯಾನ್ಮಂತ್ರಸ್ಯ ದೇಶಿಕಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)

‘ಯುಷಿರುಕ್ಮೋ ನಾಮದೇವಃ ಪಂಕ್ತಿಶ್ಚಂದ ಉದಾಹೃತಮ್ |

ಸದಾಶಿವೋ ದೇವತಾಃ ಸ್ಯ ಮಂತ್ರಸ್ಯ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ |

ಷಡಂಗಾನಿ ಮನೋರ್ವರ್ಣೈರ್ಜಾರ್ತಿಯುಕ್ತಾನಿ ಕಲ್ಪಯೇತ್ ||’ (ಸಾರಸಂ.)

ಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರದ ಋಷಿ ವಾಮದೇವ. 'ಮಂಚಾಕ್ಷರಾ ಮಂತ್ರೀ' ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಂತ್ರವಾದ ಅರ್ಧವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ ಯಾವನೂ ಈ ಮಂತ್ರದ ಛಂದಸ್ಸು ಯಾವುದು ಎಂದು ನಂಬುವವನು ಸಂಭವವಿಲ್ಲ.

ಧೈಯಃ ಪಂಚಮುಖೋ ರುದ್ರಃ ಸ್ಫಟಿಕಾಮಲಕಾಂತಿಮಾನ್ || ೭೭ ||

ವಿದ್ಯಾಚ್ಚುಭ್ರಾಸಿತರಜಃ ಶ್ವಾನಾನ್ಯಸ್ಯ ಮುಖಾನಿ ಚ |

ಜಟಾನುಬದ್ಧೇಂದುಕಲಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಯುಜ್ಜ್ವಲಭೂಷಣಃ || ೭೮ ||

ಸ್ಫಟಿಕದಂತೆ ಶುಭ್ರವರ್ಣನೂ, ಪಂಚಮುಖನೂ ಆದ ರುದ್ರನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸ ಬೇಕು. ಆ ಐದು ಮೋರೆಗಳು ನಸುಗೆಂಪು, ಬಿಳಿ, ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ನೀಲ-ಈ ಐದು ಬಣ್ಣದವುಗಳೆಂದೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಏತನ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಲಿಯು ರಾಜಮತ್ತಿವೆ, ಸರ್ಪರಾಜನೇ ಅಭರಣವಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳೆ ಎಂದೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

೧ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮಃ—

‘ನಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಮಂ ಶಿರಸೇ ನಮಃ | ಶಿಂ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ನಾಂ ಕನಕಾಯ ಹುಮ್ | ಯಂ ಅನ್ತ್ರಾಯ ಘಟ್ |’

೨ ‘ಮುಕ್ತಾ ಪೀತಪಯೋದಮಾಕ್ತಿ ಕಜವಾಸರ್ಯೋ ಮುಖ್ಯಃ ಪಂಚಭಿಃ |’

(ಶಾರವಾ.)

ಶಿವವ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನ ಮುಖದ ಬಣ್ಣಗಳ ವಿವರವಿದೆ—

‘ಅಸ್ಯ ಪೂರ್ವಮುಖಂ ಸೌಮ್ಯಂ ಬಾಲಾರ್ಕಸದೃಶವೃಭವಮ್ |

ತ್ರಿಲೋಚನಾರವಿಂದಾಢ್ಯಂ ಬಾಲೇಂದುಕೃತಪೇಖರಮ್ ||

ದಕ್ಷಿಣಂ ನೀಲಜೀಮೂತನಮಾನಂ ಚಂದ್ರಭೂಷಿತಮ್ |

ವಕ್ರಭೃಕುಟಲಂ ಘೋರಂ ರಕ್ತವೃತ್ತತ್ರಿಲೋಚನಮ್ ||

ಉತ್ತರಂ ವಿದ್ವಮಪ್ರಖ್ಯಂ ನೀಲಾಲಕವಿಭೂಷಿತಮ್ |

ಸವಿಲಾಸಂ ತ್ರಿಸಯನಂ ಚಂದ್ರಾಭರಣಪೇಖರಮ್ ||

ವಕ್ಷಿಮಂ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಾಭಂ ಲೋಚನತ್ರಿತಯೋಜ್ಜ್ವಲಮ್ |

ಚಂದ್ರಲೇಖಾಧರಂ ಸೌಮ್ಯಂ ಮಂದಸ್ಮಿತನುನೋದರಮ್ ||

ಪಂಚಮಂ ಸ್ಫಟಿಕಪ್ರಖ್ಯಂ ಚಂದ್ರರೇಖಾಸಮುಜ್ಜ್ವಲಮ್ |

ಅತೀವ ಸೌಮ್ಯಮುತ್ಕಲ್ಪಲೋಚನತ್ರಿತಯೋಜ್ಜ್ವಲಮ್ ||’

(ವಾಯುವೀಯಸಂ.)

ಇನ್ನೊಂದು ವ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ರೂಪದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಪಶ್ಚಿಮೇ ತು ಮುಖೇ ಸದ್ಯೋ ವಾಮುದೇವನೃಧೋತ್ತರೇ |

ವೂರ್ವೇ ತತ್ಪುರುಷಂ ವಿದ್ಯಾದಘೋರಂ ಚಾಪಿ ದಕ್ಷಿಣೇ ||

ಈಶಾನಃ ಪಂಚಮೋ ಮಧ್ಯೇ ಸರ್ವೇಷಾಮುಪರಿ ಸ್ಥಿತಃ |
 ಏತೇ ಪಂಚಮುಖಾ ನತ್ವ ಪಾವಘ್ನಾ ಗೃಹನಾಶನಾಃ ||
 ಸದ್ಯೋಜಾತೋ ಭವೇಚ್ಛುಕ್ಲೋ ವಾಮದೇವಸ್ತು ಪೀತಕಃ |
 ರಕ್ತಸ್ತತ್ಪುರುಷೋ ಜ್ಞೇಯೋಽಘೋರಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ ಏವ ಚ ||
 ಈಶಾನಃ ವಶ್ವಿ ಮಸ್ತೇಷಾಂ ಸರ್ವವರ್ಣಸಮಸ್ತುತಃ |
 ಕಾಮದಃ ಕಾಮರೂಪೀ ನ್ಯಾಜ್ಞಾ ನಾಧಾರಃ ಶಿವಾತ್ಮಕಃ ||' (ದೇವೀಪು.)

ಈ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವರ್ಣಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಬಹುದು—

	ಪೂರ್ವ	ಪಶ್ಚಿಮ	ದಕ್ಷಿಣ	ಉತ್ತರ	ಮಧ್ಯ
ತಂತ್ರನಾರ	ವಿದ್ಯುತ್	ಶುಭ್ರ	ಅಸಿತ	ರಜಃ	ಶ್ಯಾಮ
ಶಿವಪು.	ಬಾಲಾರ್ಕ	ವೂರ್ಣಚಂ.	ನೀಲ	ವಿದ್ರುಮ	ಸ್ಫಟಿಕ
ದೇವೀಪು.	ರಕ್ತ	ಶುಕ್ಲ	ಕೃಷ್ಣ	ಪೀತಕ	ಸರ್ವವರ್ಣ

ಪೂರ್ವಮುಖವಾದ ತತ್ಪುರುಷನ ವರ್ಣ ಅರಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೂರು ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಸಂವಾದಿಗಳಾಗಿವೆ. ವಶ್ವಿಮದ ಮುಖವಾದ ಸದ್ಯೋಜಾತವು ಶುಭ್ರವಾಗಿದೆ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಪಿರೋಧವಿಲ್ಲ; ವೂರ್ಣಚಂದ್ರನು ಶುಭ್ರವರ್ಣನೇ ತಾನೆ! ದಕ್ಷಿಣದ ಮುಖವಾದ ಅಘೋರವು ಕಪ್ಪು ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರದ ಮುಖವಾದ ವಾಮದೇವನ ವರ್ಣಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ನಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಕಾಯಕರು ರಜೋವರ್ಣ(ರಕ್ತ) ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವಪುರಾಣವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ದೇವೀಪುರಾಣದಲ್ಲಿ 'ಪೀತಕ' ಎಂದಿದೆಯಲ್ಲ! ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ವಾಮದೇವನ ವರ್ಣ ಹಳದಿಯಾಗಬೇಕಲ್ಲ! ವಸ್ತುತಃ ಇಂಥ ವಿರೋಧಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವ ಅನಶ್ವಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲ ಉಪಾಸಕರು ತಮ್ಮ ಪುಜ್ಞಾಶಕ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ರೂಪಗಳಾದುದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾಭೇದದಿಂದ ಈ ಎರಡು ಬಣ್ಣಗಳೂ ಕೂಡಬಹುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಐದನೆಯ ಮುಖವಾದ ಈಶಾನನ ವರ್ಣವಿರೋಧವೂ ವಿಶೇಷತಃ ಗಣನೀಯವಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಅದು ಶ್ಯಾಮವಾಗಿರಬಹುದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸ್ಫಟಿಕದಂತಿರಬಹುದು. ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಣ್ಣಗಳೂ ಅದರಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಂಡು

ಮಂತ್ರೇಷ್ಟೇತೇಷು ಸರ್ವೇಷು ವಾಚ್ಯಸ್ತಾರೇಣ ಕೇಶವಃ |
ಅಂತರ್ಯಾಮಿತಯಾ ಧೈಯಃ ಸರ್ವದೇವೇಷು ಸರ್ವದಾ ||೨೯||

ಈ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಹಿಂಕಾರದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ ಯೋಗನೆ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಮುಖ್ಯವ್ರತಿ ಪಾಡ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಪಾರ್ವತೀಪಂಚಾಕ್ಷರ

ಸ ಏವ ವನಿತಾಲಿಂಗಃ ಪಾರ್ವತ್ಯಾ ಮನುರುಚ್ಯತೇ |
ಗೌರೀ ವರಾಭಯಕರಾ ಧೈಯಾ ಪೀತಾಂಬರಾ ಚ ಸಾ || ೨೦ ||

ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿನ 'ಶಿವ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ದರೆ ಅದೇ ಪಾರ್ವತೀಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ

ಬರಲಿಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಮಹರಿಸುವುದು ಶಕ್ತ ವುಂಟು. 'ಪೀತಕ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ಯಾಕರಣಬದ್ಧವಾಗಿ 'ಕೆಂಪು' ಎಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. 'ಪೀತಾತ್ಮನ' ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕವು ಹರಿತಾಲದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು 'ಪೀತಕ' ಎಂದು ಕರೆಯಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. 'ಪೀತೇನ ಹರಿತಾಲೇನ ರಕ್ತಂ= ಪೀತಕಮ್' | ಇಲ್ಲಿ ಆದರ 'ಕೆಂಪು' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರ್ಥ ಕೂಡಿಸಬಹುದೇನೋ | ಹೀಗಿದ್ದರೆ ವಿರೋಧವ ವುನಂಗನೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ | ಇನ್ನು ಪಂಚಮ ಮುಖದಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಹರಿಸಬಹುದು ಬೇರೆ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ವ್ರತಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ವಿಸ್ತರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ನತಾತ್ಮಯವಾಗಿದ್ದಿವೆ? ಆಕಾರ್ಯರು ಬಹು ಬುಣ್ಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಶ್ಯಾಮ' ಎಂಬ ವವವನ್ನೇ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಶ್ಯಾಮ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ನಂಜ್ಞತದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು, ನೀಲ, ಹಸುರು, ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಹಳದಿ ಕೂಡ ಹೀಗೆ ಬಹು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಶ್ಯಾಮಶಬ್ದ ಬಹುಮರ್ಣಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದೆಂದೇನೂ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲ.

೧ ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳ ಮೊದಲೂ ಹಿಂಕಾರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು—

‘ಸ್ರವತ್ಯನೋಂಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಸ್ತಾಚ್ಚ ವಿಶೀರ್ಯತೇ |’

‘ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ತಾರಮೂಲತ್ವಮುನಿದೇವಶೇಷಿ ನಿಶ್ಚಿತಮ್’ | (ಯೋಗದೀ.)

೨ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ‘ನಮಃ ಶಿವಾಯೇ’

‘ವಾನುದೇವೋ ಮುನಃ | ಅಕ್ಷರೈರಂಗಾಢಿ | ಪಂಕ್ತಿತ್ವಂದಃ |’ (ನಾರಾ.)

ವರಾಭಯಮುಪೈಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ, ಸೀತಾಂಬರಧಾರಿಣಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿ
ಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಶೇಷಮಂತ್ರ

ಪ್ರಯಮುಷ್ಣೇಶನತ್ಯಂತಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಃ ಪಡಕ್ಷರಃ |

ಸನತ್ಕುಮಾರದೃಷ್ಟ್ಯೋಽಯಂ ಮನುಃ ಶೇಷಸ್ಯ ಕಾಮದಃ || ೮೧ ||

ಚತುರ್ಧ್ಯಂತನಾದ 'ಶೇಷ'ರವ್ಯವ ತನ್ನ ತುದಿಮೊದಲುಗಳಲ್ಲಿ 'ನಮಃ'
ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಅಕ್ಷರವಾದ 'ಶೇಷ'ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದಾಗ
ಅದು ಶೇಷಪಡಕ್ಷರಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರದವಾದ ಈ ಮಂತ್ರದ
ದ್ರಷ್ಟೃ ಸನತ್ಕುಮಾರ ಮುನಿ.

ದಧಾಸೋ ಹುಸಾನಂದಾ ಶ್ವೇತವರ್ಜಃ ಕೃತಾಂಜಲಿಃ |

ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧಾದ್ವಿತಿರಯಕರ್ಣಭೂಷಃ ಪ್ರಿಯಾಯುತಃ |

ವನಮಾಲೀ ನೀಲವಾಸಾ ಭೈರೋ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಪೃಷ್ಠತಃ || ೮೨ ||

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ—'ಶಿ' ಶಿವಾಯ ನಮಃ |

'ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಃ | ವರ್ಣ್ಯರಂಗಾನಿ |' (ನಾರಾ.)

೨ 'ಸೌನಂದಶಬ್ದೇನ ಮುಸಲಮುಚ್ಯತೇ |' (ನಾರಾ., ಭಲಾ.)

'ಸೌನಂದಂ=The club of Balarama.' (V. S. Apte)

೩ ನ ವಿದ್ಯತೇ ದ್ವಿತೀಯಾ ಕರ್ಣಭೂಷಾ ಯಸ್ಯ, ಏಕಕುಂಡಲ ಇತಿ ಯಾವತ್ |

ವರಾಕ್ರಮನುಚಕವಾಗಿ ಒಂದೇ ಕಿವಿಗೆ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬಿರುದಿನ ಕುಂಡಲ
ವನ್ನು ಧರಿಸುವ ವಾಡಿಕೆ ಹಿಂದೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಅಂಥದೇ ಕುಂಡಲವನ್ನು ಪರಾಕ್ರಮ
ಶಾಲಿಯಾದ ಶೇಷಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನರು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು ಎನ್ನುಬಹುದು.

೪ 'ಆಜಾನುಲಂಬಿನೀ ಮಾಲಾ ಸರ್ವತುಕುನುಮೋಜ್ಜ್ವಲಾ |

ಮುಷ್ಣೇ ಸ್ತೂಲಕದಂಬಾಢ್ಯಾ ವನಮಾಲೇತಿ ಕೀರ್ತಿತಾ ||'

'ಅವಾದವದ್ಂ ಯಾ ಮಾಲಾ ವನಮಾಲೇತಿ ಸಾ ಮತಾ |'

೫ ಶೇಷನು ಸಹಸ್ರಧೂನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ವನಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ, ನೀಲ
ವಸ್ತ್ರವನ್ನುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ, ಏಕಕುಂಡಲನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭಾಗವತದ ವಂಚಮಸ್ಕಂಧ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

'ಯಸ್ಯೇದಂ ಸ್ಥಿತಮುಂಡಲಂ ಭಗವತೋನಂತಮೂರ್ತೇಃ ಸಹಸ್ರಶಿರಸ
ಏಕಸ್ಥಿನ್ನೇವ ಶೀರ್ವಣಿ ಧ್ರಿಯಮಾಣಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಇವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ |'

'ಧ್ಯಾಯಮಾನಃ ಸುರಾಸುರೋರಗಸಿದ್ಧಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯಾಧರಮುನಿಗಳೆ-
ರನವರತಮದಮುದಿತವಿಕ್ರತವಿಹ್ವಲಲೋಚನಃ ಸುಲಲಿತಮುಖರಿಕಾಮೃತೇನಾ-

ಹಲವನ್ನೂ ಮುಕಲವನ್ನೂ ದರಿಸಿಕೊಂಡಿರುನು. ನಾನಿರ ಜೆಜ್ಜೆಳುಕ್ಕು, ಏಕಕುಂಡಲವಾಗಿ ತನ್ನ ವತ್ಸಿಯೊಡನೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ವನಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಿಲುಗುಣ್ಣು ಹುಟ್ಟೆಣ್ಣು ಹಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಿಂಬಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಿರುವ ಶೇಷವನ್ನು ಭ್ರಾಂತನವೇಕು.

ಗರುಡಮಂತ್ರ

ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪಕ್ಷಿತಾರೌ ಚ ಸ್ವಾಹಾಂತೋ ಗಾರುಡೋ ಮನುಃ |
ಕಾಶ್ಯಪೋಽಸ್ಯ ಮುನಿರ್ಭೀರ್ಯಃ ಸುಧಾಪೂರ್ಣಂ ಹಿರಣ್ಮಯಮ್ ||

ಶಪ್ತಾಯಮಾನಃ ಸ್ವವಾರ್ಷದವಿಯುಧಯುಧವತೀನವರಿಮ್ನಾನರಾಗನವತುಲಸಿ-
ಕಾಮೋದಮಧ್ಯಾಸನೇನ ಮಾದ್ರ್ಯಸ್ಮಧುಕರವ್ರಾತಮುಪರಗೀತತ್ರಿಯಂ ನೈಜ-
ಯಂತೀಂ ಸ್ವಾಂ ವನಮಾಲಾಂ ನೀಲವಾಸಾ ಏಕಕುಂಡಲೋ ಹಲಕಕುದಿ ಕೃತ-
ಸುಭಗಸುಂದರಭುಜೋ ಭಗವಾನ್ಮಾಹೇಂದ್ರೋ ವಾರಕೇಂದ್ರ ಇವ ಕಾಂಚನೀಂ
ಕಕ್ಷಾ ಮುದಾರಲೀಲೋ ಬಭರ್ತಿ |'

['ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಃ=ಸರ್ವವಃ | ಹಲಸ್ಯ=ನಿಜಾಯುಧಸ್ಯ ಕಕುದಿ=ಅಗ್ರೇ |
ಕಕ್ಷಾಂ=ಉದರಬಂಧಮ್' (ನಿಜಯಪ್ಪ.)]

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ' ॐ ಜಿಗ್ರ ಕ್ಷಾಹ್ನಾ '

‘ಸಂವರ್ತಕೋ ನೇತ್ರಯುತಃ ಪಾಶ್ವಸ್ಥಾ ರೋಗೈಃ ಸುಂದರೀ |

ಗಾರುಡೋ ಮನುರಾಖ್ಯಾತೋ ವಿಷದ್ವಯವಿನಾಶನಃ ||’ (ಶಾರದಾ)

['ಸಂವರ್ತಕಃ=ಕ್ಷೇ, ನೇತ್ರಂ=ಇಕಾರಃ, ತದ್ಭುತಃ, ತೇನ ಪ್ರಿ, ಪಾಶ್ವಃ=
ಪಕಾರಃ, ತಾರಃ=ಪ್ರಣವಃ, ಅಗ್ನಿ ಸುಂದರೀ=ಸ್ವಾಹಾ | ವಿಷದ್ವಯಂ=ಸ್ವಾವರ-
ಜಂಗಮಮ್ |’ (ವಸಾಧಾರ್)]

‘ವರ್ಣೈರಂಗಾಢಿ, ವಂಕ್ರಿ ಶ್ಚಂದಃ |’ (ನಾರಾ.)

೨ ‘ಕಶ್ಯಪ ಏವ ಕಾಶ್ಯವಃ’ (ನಾರಾ.)

ಗರುಡಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟೃಗಳು ಕಶ್ಯಪರೇ ಎಂದು ಸಾರಾಯದೇಯ ಭಲಾರೀಯಗಳ
ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈ ವಿಷಯ ಇನ್ನೂ ವಿಚಾರದೇಯವಾಗಿದೆ. ವರೀಕ್ಷಿಪ್ರಾಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲ
ಹೊರಟಿ ತಕ್ಷಕನ ವಿಷಕಕ್ಷೆಯನ್ನು ದಮನಮಾಡಬಲ್ಲ ವಿಷಹರ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲ
ಒಬ್ಬ ಕಾಶ್ಯಪಮುನಿಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಭಾರತದಲ್ಲಿ—

‘ಕಾಶ್ಯಪೋಽಭ್ಯಾಗಮದ್ವಿದ್ವಾಂಸ್ತಂ ರಾಜಾನಂ ಚಿಕಿತ್ಸಿತುಮ್ |’

ಕಾಶ್ಯಪ ಉನಾಚ—

‘ಅಹಂ ತಂ ನೃವತಿಂ ಗತ್ವಾ ಪ್ರಯಾ ದಷ್ಟಮವಜ್ಜರಮ್ |

ಕರಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ಮೇ ಬುದ್ಧಿರ್ವಿದ್ಯಾಬಲನಮುನ್ವಿತಃ ||’

ದಧಾನಃ ಕುಂಭಮುಖಯಂ ಪೀತತುಕ್ಲಾ ರುಣೋ ಹರಿಃ^೧ |

ಕೃಷ್ಣಶ್ಚಾಽಜಾನುತೋ ನಾಭೇಃ ಕಂಠಾತ್ಕಾ^೨ದಂತ ಏವ ಚ^೩ || ೪೪ ||

ಪ್ರಿಯಾಯುಕ್ ಪುರತೋ ವಿಪ್ಲೋಃ ಪಕ್ಷತುಂಡಸಮನ್ವಿತಃ |

ಜಂಗಮಸ್ತಾ ವರವಿಷದೈವಯಂ^೪ ಸರ್ವಕಾಮದಾಃ || ೪೫ ||

‘ಹಿಂ’ಕಾರದ ಸಂತರ ಸ್ವತ್ಯವ್ಯವಾದ ‘ವಕ್ಷಿ’ಶಬ್ದ. ಅನಂತರ ‘ಸ್ವಾಹಾ’ ಶಬ್ದ ಇದು ಗಾರುಡಮಂತ್ರ. ಈ ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟೃ ಕಾಶ್ಯಪಮುನಿ. ಅವ್ಯತ ಪೂರ್ಣವಾದ ಬಂಗಾರದ ಕಲಶವನ್ನೂ ಅಭಯಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕಿಕ್ಕಿಕೊಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತನಾಗಿ, ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸೌವರ್ಣಯೋಡನೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಮರು ನಿಂತಿರುವ, ಪಾದದಿಂದ ಮೊಣ ಗಂಟೆನವರೆಗೆ ಹಳದಿಯಾಗಿರುವ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಕ್ಕುಳಿನವರೆಗೆ ಬಿಳಿಯಾಗಿರುವ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ತನಕ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ, ಅಲ್ಲಿಂದ ತಲೆಯ ತನಕ ಹಸುರಾಗಿರುವ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕವ್ವಾಗಿರುವ ಗರುಡಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಸರ್ವಮೋದಲಾದ ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಿಯ ವಿಷಗಳನ್ನೂ ಸ್ಥಾವರ ವಿಷಗಳನ್ನೂ ವರಿಹರಿಸಬಲ್ಲದು; ಸಕಲ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲದು.

ದಿಕ್ಪಾಲಮಂತ್ರಗಳು

ಮಂತ್ರಾಶ್ಚ ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ ನಮೋಽಂತಾಃ^೫ ಸರ್ವಕಾಮದಾಃ |

ಈ ಕಾಶ್ಯಪನೇ ಗರುಡಮಂತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿ ಆಗಿರಬಹುದೆ? ತಂತ್ರಾಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರದೇವತೆ ರುದ್ರ ಎಂದಿದೆ.

೧ ಹರಿಃ=ಹರಿದ್ವರ್ಣಃ |

೨ ಕಾತ್=ಶಿರಸಃ |

೩ ಈ ಬಣ್ಣಗಳ ವಿಷಯ ಗ್ರಂಥಾಂತರವಲ್ಲೂ ಬಂದಿದೆ—

‘ಅ ಜಾನುತಃ ಸುವರ್ಣಾಭಮಾ ನಾಭೇಸ್ತು ಹಿಮಪ್ರಭಮ್ |

ಕುಂಕುಮಾರುಣಮಾಕಂಠಾದಾಕೇಶಾಂತಾಶ್ಚಿತೇತರಮ್ ||’ (ನಾರಾ. ತಂತ್ರ)

೪ ಅಯಂ=ಮಂತ್ರಃ ಸರ್ವಕಾಮದಾಃ |

೫ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಾಃ— ‘ಇಂದ್ರಾಯ ನಮಃ |’ ‘ಅಗ್ರಯೇ ನಮಃ |’ ‘ಯಮಾಯ ನಮಃ |’ ‘ನಿರ್ಋತಯೇ ನಮಃ |’ ‘ವಸುಧಾಯ ನಮಃ |’ ‘ವಾಯವೇ ನಮಃ |’ ‘ಸೋಮಾಯ ನಮಃ |’ ‘ಕುಬೇರಾಯ ನಮಃ |’ ‘ಇಶಾನಾಯ ನಮಃ |’

‘ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಯಶಃ | ವರ್ಣೈರಂಗನ್ಯಾಸಃ | ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯಾನು-

ನೀಲರಕ್ತಾಸಿತಶ್ವೇತರಕ್ತಶುಕ್ಲಾಶ್ಚ ವರ್ಣತಃ
ಸಪ್ರಿಯಾಃ ಸಾಭಯಾ ವಜ್ರಶಕ್ತಿದಂಡಾಸಿಕಾಶಿನಃ |

|| ೮೬ ||

ನಾರೇಣ ಚಂದೋ ಜ್ವೇಯಮ್ | ಮಂತ್ರವಂಚಕಸ್ಯ ಪಂಕ್ತಿಃ | ಚತುರ್ಣಾಂ
ಗಾಯತ್ರೀ |' (ನಾರಾ.)

ಇಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುಮಂತ್ರವು ವೃಧಾನ ವಾಯುಮಂತ್ರದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ.
ದಿಕ್ಪಾಲಕನಾದ ವಾಯು ವೃಧಾನವಾಯುಮಂತ್ರನಾದ ಅಮುಖ್ಯವಾಯು ಎಂದು
ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರೇ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ವೃಧಾನವಾಯೋಸ್ತನಯಂ ಚ ವಾಯುಂ
ಕೋಣಾಧಿಪಂ ವಹ್ನಯಮಾದಿಕಾನಪಿ |’

೧ ‘ಇಂದ್ರೋ ನೀಲವರ್ಣಃ | ಅಗ್ನೀ ರಕ್ತವರ್ಣಃ | ಯಮುನಿರ್ಯತೀ
ಅಸಿತಾ | ವರುಣಃ ಶ್ವೇತವರ್ಣಃ | ವಾಯುಕುಬೇರೌ ರಕ್ತವರ್ಣೌ | ಚಂದ್ರೇ-
ಶಾನೌ ಶುಕ್ಲಾವಿತಿ ವಿವೇಕಃ |’ (ನಾರಾ.)

ದೇವತೆಗಳ ವರ್ಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮುಚ್ಚಿಗೆ ಮತಭೇದವಿದೆ.
ಇಂದ್ರನ ಬಣ್ಣ ಹಳದಿ ಎಂದೂ ವಾಯುವಿನ ಬಣ್ಣ ಕಪ್ಪೆಂದೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.
ಆಯುಧಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಭೇದವಿದೆ. ಕೆಲವು ತಂತ್ರಗಳ ರೀತ್ಯಾ ವಾಯುವಿನ
ಆಯುಧ ಅಂಕುಶ. ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ ಗದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ತಂತ್ರಗಳ ರೀತ್ಯಾ-
ವಾಯುವಿನ ಆಯುಧ ಧ್ವಜ. ಇಂದ್ರನದು ಶಿಶಿರಾನ್ತ ಅಥವಾ ಗದೆ.

‘ವಜ್ರಂ ಶಕ್ತಿಂ ಚ ದಂಡಂ ಚ ಖಡ್ಗಂ ವಾಶಂ ಧ್ವಜಂ ತಥಾ |
ಗದಾಂ ತ್ರಿಶೂಲಂ ಚ ಬಹಿಸ್ತೇಷಾಮನುಸ್ಮಾಣಿ ಕಲ್ಪಯೇತ್ ||’ (ವಿಷ್ಣುಸಂ.)
‘ಇಂದ್ರಮಗ್ನಿಂ ಯಮಂ ರಕ್ತೋ ವರುಣಂ ಪವನಂ ವಿಧುಮ್ |
ಈಶಾನಂ ವಸ್ತು ಗಾಧೀಶನುಧ ಉಧ್ವಂ ಪಿತಾಮಹಮ್ ||
ಪೀತೋ ರಕ್ತೋ ಳಸಿತೋ ಧೂಮ್ರಃ ಶುಕ್ಲೋ ಧೂಮ್ರಃ ಸಿತಾವುಭೌ |
ಗೌರೋಽರುಣಃ ಕ್ರಮಾದೇತೇ ವರ್ಣತಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
ವಜ್ರಂ ಶಕ್ತಿಂ ದಂಡಮಸಿಂ ವಾಶಮಂಕುಶಕಂ ಗದಾಮ್ |
ಶೂಲಂ ಚಕ್ರಂ ಪದ್ಮಮೇಷಾಮನಾಯುಧಾನಿ ಕ್ರಮಾದ್ವಿದುಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)
‘ಶತಧಾಮನಿಭಂ ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛತುರ್ಬಾಹುಂ ಪುರಂದರಮ್ |
ಸುಸಿತದ್ವಿಪಸಂಸ್ಥಂ ತು ಸುತೀಕ್ಷ್ಣಕುಲಿಖೋದ್ಯತಮ್ ||
ಅಜಾರೂಢಂ ಸ್ಮರೇದ್ರಕ್ತಂ ಶಕ್ತಿಪಾಣಿಂ ಹುತಾಶನಮ್ |
ಸಹಸ್ರಾರ್ಚಿಭಿರಾಕೇಣಾಂ ಸಹಸ್ರಾದಿತ್ಯಭಾಸುರಮ್ ||
ಮಹಾಮಹಿಷಸಂಸ್ಥಂ ತು ಅಂಜನಾದ್ರಿಸಮಪ್ರಭಮ್ |
ಸುಭೀಮದಂಡಹಸ್ತಂ ತು ಸ್ಮರೇದ್ಧೇವಂ ಪಿತ್ರೀಶ್ವರಮ್ ||

ಗದಾಕುಮುದಶೂಲೇಷ್ಟೃಖಡ್ಗಿನೋಽ ಭೂಷಣೋಚ್ಚಲಾಃ ||೮೭||

•ನಮಃ! ಪದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಕೃತಿಗಳ ಮಾರ್ಗವೇಯುಗಳೂ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟವಾದವುಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳಾಗಿವೆ. ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ದಿವ್ಯರೂಪವಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಭಯಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ರೂಪ ಮತ್ತು ಆಯುಧಗಳು ಈ ತೆರನಾಗಿವೆ—

ದಂಷ್ಟ್ರಾಕರಾಲವದನಂ ಕೃಷ್ಣಮೇಘಸಮವ್ರಭಮ್ |

ಘೋರಂ ಪ್ರೇತಾಸನಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್ ಖಡ್ಗಧೃಗ್ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಮ್ ||

ಮುಕ್ತಾಫಲದ್ಯುತಿಸಮಂ ಭೀಮಂ ಪಾಶಕರೋದ್ರತಮ್ |

ನಾಗಕನ್ಯಾಸಹಸ್ರಾಢ್ಯಂ ಮಹರಸ್ತಮನಾಮತಿಮ್ ||

ಘೀಲತೋಯದಸಂಕಾಶಂ ಮಹಾಧ್ವಜಪಟಾಂಕಿತಮ್ |

ಧ್ಯಾಯೇತ್ಸಮೀರಣಂ ದೇವಂ ಸಂಸ್ಥಿತಂ ಹರಿಣೋಪರಿ ||

ಸೋಮಂ ತಾರಾಗಣೋಪೇತಂ ಶಂಖಗೋಕ್ಷೀರವಾಂಡುರಮ್ |

ಬೃಹಚ್ಚತಕಪೃಷ್ಠಂ ಶಿಶಿರಾಸ್ತಕರಂ ಸ್ಮರೇತ್ ||

ಸಿತಭೂತಿವಿಲಿಪ್ತಾಂಗಂ ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ ವೃಷವಾಹನಮ್ |

ತ್ರಿಶೂಲಾಯುಧಹಸ್ತಂ ಚ ತ್ರೀಶಾನಂ ಸಗಣಂ ಸ್ಮರೇತ್ ||' (ಮಾಹೇಶ್ವರನ.)

ಶಾರವಾತಿಲಕದಲ್ಲೂ ಚಂದ್ರಸುಂತ್ರಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಹಸ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಕುಮುದಂ ವರಂ ಚ ದಧತಂ' ಎಂದು ಕುಮುದಾಯುಧತ್ವವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದುಂಟು.

೧ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ತೆರನಾದ ವಾತವಿದೆ. 'ಶೂಲಷ್ಟ್ರಿಖಡ್ಗಿನಃ' ಎಂದು ಭಲಾರೀಯದ ಪಾರ. ಅವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಖುಷ್ಟ್ರಿ' (ಕತ್ತಿ) ಅನಂತನ ಆಯುಧ. ಖಡ್ಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಯುಧ. ಹೀಗೆ ೧೦ ಲೋಕಪಾಲಕರೂ ಇಲ್ಲಿ ವ್ರತವಾಡ್ಯರು. ಆದರೆ ತುಳು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ 'ಶೂಲೇಷ್ಟೃಖಡ್ಗಿನಃ' ಎಂದೇ ವಾರವಿದೆ. ನಾರಾಯಣೇಯದ 'ಶೂಲೇಷ್ಟ್ರಿಖಡ್ಗಿನಃ' ಎಂಬ ಪಾರವು ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಲ್ಲ. ಅವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಇಷ್ಟ್ರಿ' ಎಂದರೆ 'ಯುಷ್ಟ್ರಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಶೇಷರ ಮಂತ್ರಗಳು ಹಿಂದೆಯೇ ಉಕ್ತಗಳಾಗಿವೆ ಎಂತಲೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರಲಾರರು ಎನ್ನುವ ಕಾರಣ ದಿಂದ ಭಲಾರೀಯದ ಅರ್ಪವನ್ನು ನಾನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ— 'ಶೂಲೇಷ್ಟ್ರಿ-ಖಡ್ಗಿನಃ' ಎಂಬ ಪಾರದಲ್ಲಿ ಭಲಾರೀಯದಂತೆ ಹತ್ತು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಬರುವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ತುಳುಪಾರದ ಅರ್ಥ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

ಗದಾಕುಮುದಶೂಲಾಢಿ ಚ ಆಯುಧತ್ವೇನೇಷ್ವಾಢಿ ಯೇಷಾಂ ಪ್ರಾತಿಸ್ತಿ-ಕತಯಾ ತಾದೃಶಾಶ್ಚ, ಖಡ್ಗಿನಶ್ಚ ಸರ್ವೇ |

ಅಂಶ	ನೀಲ	ಪದ
ಅಗ್ನಿ	ಕೆಂಪು	ರಕ್ತ
ಯಮು	ಕಪ್ಪು	ಪಂಜ
ನೈರ್ಮತಿ	..	ಖಡ್ಗ
ಪರುಣ	ಬಿಳಿ	ನೀಲ
ವಾಯು	ಕಪ್ಪು	ಗದ
ಸೋಮ	ಕೆಂಪು	ಕುಮುದ
ಕುಬೇರ	..	..
ಕುಶಾನ	ನೀಲ	ಕೂಲ

ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಖಡ್ಗವು ಸಮಾನವಾದ ಆಯುಧವಾಗಿದೆ.

ಸ್ತಂದಮಂತ್ರ

ಅಗ್ನಿಶ್ಚ ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶೀ ಸನಮಃ ಸ್ತಂದಮಾಚಕಃ^೧ |
ಕೌಶಿಕೋಽಸ್ಯ ಮುನಿರ್ವಹ್ನಿವರ್ಣಃ ಪುಷ್ಪಾಖ ಉಜ್ಜ್ವಲಃ |
ಧನುಃಶಕ್ತಿಧರೋ ಧೈಯಃ ಕಾಮದೋ ಭಯನಾತನಃ || ೪೮ ||

ಅಗ್ನಿಯ ಬೀಜಾಕ್ಷರ, ಚತುರ್ಧ್ಯಂತವಾದ 'ಸ್ತಂದ'ಶಬ್ದ ಮತ್ತು 'ಸಮಃ' ಶಬ್ದ-ಇದು ಸ್ತಂದಮಂತ್ರ. ಈ ಮಂತ್ರದ ದ್ರಷ್ಟೃ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಋಷಿ. ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ರಕ್ತವರ್ಣನೂ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ, ಧನುಸ್ಸು-ಶಕ್ತಿಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ಆರು ಮೋರೆಗಳುಳ್ಳ ಸ್ತಂದನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಅಭೀಷ್ಟವ್ರದವೂ ಭಯನಿವಾರಕವೂ ಆಗಿದೆ.

ಸೂರ್ಯಮಂತ್ರ

ದ್ರಸ್ತುಃ ಕೃಪಾಲುಃ ಸೇತಶ್ಚ ಸ್ವಯಮನ್ಯಃ ಸ್ವಯಂ ತಥಾ |
ಸತಾರೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರಃ ಸೌರಃ^೨ ಕ್ರಮವ್ಯಕ್ತಮತಃ ಪದ್ಮೈಃ || ೪೯ ||

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— '೨ ಉಕ್ತಾಯ ನಮಃ' |

'ಅಸ್ಯ ಮಂತ್ರಸ್ಯ ಕೌಶಿಕಃ=ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಋಷಿಃ | ಪರ್ವರಂಗಾನ್' (ಭಲಾ.)

೨ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— '೩ ಶೃಣಿಃ ಸೃಯ ಆದಿತ್ಯಃ' |

'ತಾರೋ ಷ್ಠಾಕ್ಷರ್ಭಗುಃ ಪಶ್ಚಾದ್ವಾಮಕರ್ಣಾವಿಭೂಷಿತಃ |

ವಹ್ನಾಸನೋ ಮರುಚ್ಛೇಷಃ ಸನೇತ್ರೋತ್ತಿಸ್ತಪ್ತಮಃ ||

ಅಂಗಾನ್ಿ ಪದ್ಮಯುಗಲಧರೋ ಧೈಯೋಽರುಣೋ ರವಿಃ^೨ |

ಸರ್ವವ್ಯಾಧಿಹರಃ ಶ್ರೀದೋ ವೃಷ್ಟಿದೋಽಯಂ ಮನುಃ ಸ್ಮೃತಃ ||

ಕೃವಾಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ, ಕ್ಷಸ್ವಾಂತವಾದ ಮತ್ತು ವಿಸರ್ಗಯುಕ್ತವಾದ 'ಘೃಣಿ' ಶಬ್ದ, ಅದಿತ್ಯವಾಚಕಗಳಾದ 'ಸೂರ್ಯ' ಮತ್ತು 'ಅದಿತ್ಯ' ಶಬ್ದಗಳು, ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಓಂ'ಕಾರ-ಇದು ಸೂರ್ಯಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರ, ಓಂಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಮೂರು ಪದಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮತ್ತು ವೃತ್ತ್ಯನುವಾಗಿ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು. ಎರಡು ತಾವರಿಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಸರ್ವವ್ಯಾಧಿನಾಶಕವಾಗಿದೆ, ಸಂಪತ್ತದವಾಗಿದೆ, ಮಳೆ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲೂ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮನುಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಭಾನೋರಭಿಮತವ್ರದಃ |

ದೇವನಾಗೋ ಮುನಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದ ಈರಿತಮ್ |

ಅದಿತ್ಯೋ ದೇವತಾ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಫಲಪ್ರದಃ ||^೩ (ಶಾರದಾ.)

['ಘೃಣಿರಿತಿ ಸ್ವರೂಪಮ್ | ಭೃಗುಃ=ಸಃ | ವಾನುಕರ್ಣಃ=ಊ, ತೇನ ವಿಭೂಷಿತಸ್ತೇನ ಸೂ | ಮರುತ್=ಯಕಾರಃ, ವಹ್ನೇಃ=ರೇಫಸ್ಕಾಸನಃ, ತೇನ ಯಃ | ಶೇಷಃ=ಅನಂತಃ=ಅ | ಅತ್ರೀ=ದಃ | ಸನೇತ್ರಃ=ಇಕಾರಯುಕ್ತಃ ತೇನ ದಿ | ತೃಪಶ್ಚಿಮ ಇತಿ ಮಂತ್ರವಿಶೇಷಣಮ್ |' (ಪದಾರ್ಥಾ.)]

ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ 'ಓಂ'ಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರತ್ವವಿದೆಯೆಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು—

'ಘೃಣಿರಿತಿ ದ್ವೇ ಅಕ್ಷರೇ, ಸೂರ್ಯ ಇತಿ ತ್ರೀಣಿ, ಅದಿತ್ಯ ಇತಿ ತ್ರೀಣಿ | ಏತದ್ವೈ ಸಾವಿತ್ರಸ್ತ್ಯಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ ಪದಂ ಶ್ರಿಯಾಭಿಷಿಕ್ತಂ ಯ ಏವಂ ನೇದ ಶ್ರಿಯಾ ಹೈವಾಭಿಷಿಚ್ಯತೇ |' (ನಾರಾಯಣೋಪ.)

೧ ಅಂಗನ್ಯಾಸ—

'ಘೃಣಿಃ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ಸೂರ್ಯಃ ಶಿರಸೇ ನ್ವಾಹಾ | ಅದಿತ್ಯಃ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ಅದಿತ್ಯಃ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ಸೂರ್ಯಃ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವೌಷಟ್ | ಘೃಣಿಃ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ |'

೨ 'ರಕ್ತಾ ಬ್ಜಯುಗ್ಮಾಭಯದಾನಹಸ್ತಂ

ಕೇಯೂರಹಾರಾಂಗದಭೂಷಣಾಢ್ಯಮ್ |'

'ಪದ್ಮದ್ವಯಾಭಯವರಾನ್ ದಧತಂ ಕರಾಬ್ಜೈಃ

ಮೂಣಿಕ್ಯಮೌಲಿಮರುಣಾಂಗರುಚಿಂ ತ್ರಿನೇತ್ರಮ್ |' (ಶಾರದಾ.)

ಪ್ರೀಪ್ರಸ್ತುತಸಾದಮಂತ್ರ

‘ನೋನಯದಾಸಾಪ್ರಪ್ರಪ್ತಿ’ ವ್ಯತ್ಯನೋ ವಿಘ್ನರಾಣ್ಮನುಃ^೧ |
 ರಕ್ತಾಂಬರೋ ರಕ್ತತನೂ ರಕ್ತಮಾಲಾನ್ಮಲೇಪನಃ || ೯೧ ||
 ಲಂಬೋದರೋ ಗಜಮುಖಃ ಪಾಶದಂತಾಂಕುಶಾಭಯೋ^೨ |
 ಬಿಭ್ರದ್ವೈಯೋ ವಿಘ್ನಹಃ ಕಾಮದಸ್ತುರಯಾ ಹ್ಯಯಮ್ || ೯೨ ||

‘ಮೋನಯದಾಸಾಪ್ರಪ್ರಪ್ತಿ’ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹಿಂದು ಮುಂದಾಗಿ ಪಠಿಸಿದಾಗ ಗಣವತಿಮಂತ್ರವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರದ ಧೈಯ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಗಣವತಿಯ ವೈ ಕೆಂಪು, ಬಿಟ್ಟು ಕೆಂಪು, ಹೂಮಾಲೆ ಕೆಂಪು, ಬಳಿದುಕೊಂಡ ಚಂದನ ಕೆಂಪು; ಜೋತುಬಿಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆ, ಅನೆಯ ಮೋರೆ-ಇದು ಅವನ ಆಕಾರ; ಅವನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಶ-ದಂತ-ಅಂಕುಶ-ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಮಂತ್ರವು ವಿಘ್ನವರಿಹಾರಕವಾಗಿದೆ, ಶೀಘ್ರಫಲಪ್ರದವಾಗಿದೆ.

ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ತತ್ರಚ್ಛಕ್ತಿಃ ಪ್ರಚೋದಯನ್ |
 ಏಕ ಏವ ಮಹಾಶಕ್ತಿಃ ಕುರುತೇ ಸರ್ವಮಂಜಸಾ || ೯೩ ||

ಆಯಾಮಂತ್ರಪ್ರತಿವಾದ್ಯರಾದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು, ಆ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಫಲಪ್ರದಾನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸಿ, ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತ ‘ಮಹಾಶಕ್ತಿ’ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವನು ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೆ ಸರಿ.

ಧನ್ವಂತರಿಮಹಾಮಂತ್ರ

ಸ್ವಯಮುದ್ವೇಶನಾನ್ ಪೂರ್ವವರ್ಣಪೂರ್ವೋ ನಮೋಯುತಃ^೩ |

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— ‘ಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರಸಾದಾಯ ನಮಃ^೪’

‘ಮಂತ್ರಗತವದಯೋಸ್ತಿರಾವೃತ್ತಾಂಗಾಃ^೫ |’ (ನಾರಾ.)

೨ ಪಾಶದಂತಸಹಿತೇ ಅಂಕುಶಾಭಯೇ ದಧತ್ |

೩ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ತುಳು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ‘ಪೂರ್ವವರ್ಣೋ ಹೃದಯಸಂಯುತಃ’ ಎಂದೂ ಪಾಠವಿದೆ. ಆದರೆ ಸೋದೆಮರದ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಈ ಪಾಠವು ಅರ್ಥತಃ ಸ್ವರನದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮೇಲೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ‘ಪೂರ್ವ-ಪೂರ್ವೋ ಹೃದಯಸಂಯುತಃ’ ಎಂಬ ಪಾಠ ಭಲಾರಿಯವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದುದು.

ಧಾನ್ವಂತರೋ ಮಹಾಮಂತ್ರಃ ಸಂಸ್ಕೃತವ್ಯಾಧಿನಾಲೇನಃ || ೬೪ ||

ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಧನ್ವಂತರಿಶಬ್ದದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷರವಾದ ಧಕಾರ ಮಂತ್ರ ಸಮುಚಿತವಾದವುಗಳೆಂದು ನೇರಿದಾಗ ಧನ್ವಂತರಿ ಮಹಾಮಂತ್ರವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಸಂನಾರಿಗರಾದ ಜನರನ್ನು ನಾನಾವಿಧವ್ಯಾಧಿಗಳ ಸೀಡೆಯೆಂಬ ಬಿಡುಗಡೆಗೊಳಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಸಂಸಾರದಿಂದಲೇ ಬಿಡುಗಡೆಗೊಳಿಸಬಲ್ಲದು.

ಚಂದ್ರಾಘಾತಾಂತಿಮನ್ಯುತೋರುಕರೈರ್ಜಗಂತಿ

ಸಂಜೀವಯಂತಮಮಿತಾತ್ಮಸುಖಂ ಪರೇಶನಃ |

ಜ್ಞಾನಂ ಸುಧಾಕಲಶಮೇವ ಚ ಸಂದಧಾನಂ

ಶೀತಾಂಶುಮಂಡಲಗತಂ ಸ್ಮರತಾತ್ಮಸಂಸ್ಥಮಃ || ೬೫ ||

ಅನಂತಚಂದ್ರಮದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುವ, ಅಮೃತನ್ರಾವಿಗಳಾದ ತನ್ನ ದಿವ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆಯೆ ಜೀವಕಳೆಯನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಿರುವ, ಅಸೀಮಸುಖಸ್ವರೂಪನಾದ, ರಸಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಒಡೆಯನಾದ, ಒಂದು

೧ ತಥಾಚ ಮಂತ್ರಃ— 'ಛ ಖರ್ಖರ್ರಯೇ ನಮಃ |'

೨ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸಂತರ 'ಅತೀಕ್ರಮವೇದಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಸಾಯಕೋವಲಸನ್ನಿಭಃ' ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಶ್ಲೋಕ ಈಗ ಮುದ್ರಿತವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಭಲಾರಿಯವರು ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ಆದರೆ ಮೂಲವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವಾರ ಇಷ್ಟಂತ್ರಿ. ಸೋಮೇಶ್ವರರು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಂತೆ— ಅದನ್ನು ಕೆಳಬದಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಮತ್ತೆ ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಮೂಲದ ಜತೆಗೆ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಸಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆಯದಿರುವುದೂ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ. ಅದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕ ಮೂಲದಲ್ಲಿಲ್ಲದಲ್ಲ, ಪುಷ್ಪವೇ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಊಹಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿದೆ. ಯಾರೋ ಮತ್ತೆ ನವರು ಈ ಮಂತ್ರದ ಮೇಲಿನ ಅತ್ಯಾದರದಿಂದ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರಬಹುದೇನೋ! ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ದುಸ್ತರವೇ ಆಗಿದೆ.

೩ ಇತರ ವೇದಗಳ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೆ ನಿರೂಪಿಸಿ ಪೊನೆಗೊಳಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಅಶಯದಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಧನ್ವಂತರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯಜ್ಞರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

'ಅನ್ಯದೇವತಾಮಂತ್ರೇ ಮಂತ್ರಸಮಾಪ್ತಿ ಮರೋಚಯಮಾನೋಽಪ್ಪಾಕ್ಷರ-ಧನ್ವಂತರಿಮಂತ್ರ ಮಾಹ- 'ಸ್ವಯಮಿ'ತಿ |' (ನಾರಾ.)

ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಾ ನಮುನೆಯನ್ನೂ ಹನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಮೃತಧಾರವಾದ ಕಲಶವನ್ನೂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಧನ್ವಂತರಿ ಮೂರ್ತಿಯು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದಂತೆ ಭಾಸಿಸಬೇಕು.

ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸ್ಥಿತಾಪಮಂತ ಏವ ಸುಧಾಂ ಸ್ರವಂತೀಂ

ಭ್ರೂಮಧ್ಯಗಾಚ್ಚ ತತ ಏವ ಚ ತಾಲುಸಂಸ್ಥಾತ್ |

ಹಾರ್ದಾಚ್ಚ ನಾಭಿಸದನಾದಭವಾ ಸ್ಥಿತಾಚ್ಚ

ಭ್ಯಾತ್ವಾಫಸ್ತೂರಿತತನುರ್ದುರಿತಂ ನಿವಸ್ಯತ್

|| ೯೬ ||

ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ, ಕಿರುನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಹೊಕ್ಕುಳಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಧನ್ವಂತರಿಮೂರ್ತಿಯಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಮೃತಧಾರೆಯನ್ನು ನೆನೆದು ಆ ಅಮೃತಧಾರೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶರೀರವೆಲ್ಲ ಕೊಯ್ದು ವವಿತ್ರವಾದಂತೆ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ಮಂತ್ರಜಾಪಕನು ಎಲ್ಲ ದುರಿತವನ್ನೂ ದೂರೀಕರಿಸಬಲ್ಲನು.

ಅಜ್ಞಾನದುಃಖಭಯರೋಗಮಹಾವಿಪ್ರಾಣಿ

ಯೋಗೋಽಯುಕ್ತಾಽವ ಸಿನಿಹಂತಿ ಸುಖಂ ಚ ದದ್ಯಾತ್ |

ಉನ್ಮಾದವಿಭ್ರಮಹರಃ ಪರತಪ್ತ ಸಾಂವ್ರ-

ಮಾನಂದಮೋನ ಪದಮಾಪಯತಿ ಸ್ಮ ನಿತ್ಯಮ್

|| ೯೭ ||

ಈ ಮಂತ್ರವು ಅಜ್ಞಾನ, ದುಃಖ, ಹದರಿಕೆ, ಸಾನಾವಿದವ ರೋಗಗಳು, ಮಾರಕಗಳಾದ ವಿಷಗಳು-ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸುಖವನ್ನೀಯುವುದು; ಮಾನಸಿಕ ರೋಗಗಳ ಪೀಡೆಯನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪರವಲ್ಲಿ ಪರಮಸುಖವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಜೀವಕರಿಗೆ ಕರುಣಿಸುವುದು.

ಭ್ಯಾಶ್ಚೈವ ಹಸ್ತತಲಗಂ ಸ್ವವೃತಂ ಸ್ರವಂತಂ

ದೇವಂ ಗ ಯಸ್ಯ ಶಿರಸಿ ಸ್ವಕರಂ ನಿಘಾಯಿ |

ಅಪರ್ತಯೇನ್ಮನುಮಿಮಂ ಸ ಚ ವಿಶ್ರೋಗಃ

ಪಾಪಾದಪೈತಿ ಮನಸಾ ಯದಿ ಭಕ್ತಿನಮ್ರಾಃ

|| ೯೮ ||

ಮಂತ್ರಜಾಪಕನು ತನ್ನ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಧನ್ವಂತರಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಯಾವ ನಾದರೂ ಒಬ್ಬನ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಆ ಕೈಯನ್ನಿಟ್ಟು ಈ ಮಹಾಮಂತ್ರವನ್ನು

ಅವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪಠಿಸಿದರೆ ಅತನು ಪಾಪವಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ನೀರೋಗಿ ಯಾಗುವನು. ಆದರೆ ಇದು ಅತನು ಭಗವದ್ವಕ್ತನಾಗಿದ್ದು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಮುಚಾರದು.

ಶತಂ ಸಹಸ್ರಮಯುತಂ ಲಕ್ಷಂ^೧ ವಾಽರೋಗಸಂಕ್ಷಯಾತ್^೨ |

ಇಮಮೇವ ಜಪೇತ್ಸಂತ್ರಂ ಸಾಧೂನಾಂ^೩ ದುಃಖಶಾಂತಯೇ || ೯೯ ||

ಸಜ್ಜನರ ರೋಗಾದಿ ದುಃಖ ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನೇ ರೋಗದ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನೂರು, ಸಾವಿರ, ಹತ್ತುಸಾವಿರ, ಒಂದು ಲಕ್ಷದವರೆಗೆ ಜಪಿಸಬೇಕು. ಇಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಜಪವೆಂದೇನೂ ನಿಯಮ ವಿಲ್ಲ. ರೋಗ ಹೆಚ್ಚು ಉಲ್ಬಣವಾಗಿದ್ದರೆ-ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮಂತ್ರ ಜಪದ ಅವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು.

ಜ್ವರದಾಹಾದಿಶಾಂತ್ಯರ್ಥಂ ತರ್ಪಯೇನ್ಮನುನಾಽಮುನಾ |

ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಹರಿಂ ಜಲೇ ಸಪ್ತರಾತ್ರಾಜ್ಞೂರ್ತಿರ್ವಿನಶ್ಯತಿ^೪ || ೧೦೦ ||

ಜ್ವರದ ತಾಪ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜಲದಲ್ಲಿ ಧನ್ವಂತರಿರೂಪಿಯಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಎಳು ದಿನಗಳ ತನಕ ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದ ತರ್ಪಣವನ್ನಿತ್ತರೆ ರೋಗವು ಹೇಳದೆಸರಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು.

ಅಯುತಾನ್ಯುತಸಮಿದ್ಭೋನಾದ್ಭೋಘೃತಕ್ಷೀರಸಂಯುತಾತ್^೫ |

ಸರ್ವರೋಗಾ ವಿನಶ್ಯಂತಿ ವಿಮುಖೋ ನ ಹರೇರ್ಯದಿ || ೧೦೧ ||

ದನದ ತುಷ್ಟ-ಹಾಲುಗಳಿಂದ ಬೆರಸಿದ ಅಮೃತಬಳ್ಳಿಯ ಸಮಿತ್ತುಗಳಿಂದ ಹತ್ತುಸಾವಿರಬಾರಿ ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೇ ಹೋಮಿಸಿದರೆ-ರೋಗಿಯು ಭಗವ ದ್ವಿಮುಖನಾದ ವಾಪರ್ಜೀತನಲ್ಲದಿದ್ದರೆ-ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳೂ ನಾಶವಾಗುವವು.

ಭೂತಾಭಿಚಾರಶಾಂತ್ಯರ್ಥಮಪಾನಾಗಾರ್ಹಹುತಿಕ್ರಿಯಾ |

ದ್ವಿಗುಣಾನ್ಯುತಯಾ ಪಶ್ಚಾತ್ತೇವಲೇನ ಘೃತೇನ ವಾ || ೧೦೨ ||

೧ ಸಂಖ್ಯಾನಾನು ಚ ಶ್ರುತಾನಪ್ಯಭಿತಮ್—

‘ದಶ ಚ ಶತಂ ಚ ಸಹಸ್ರಂ ಚಾಯುತಂ ಚ ನಿಯುತಂ ಚ ಪ್ರಯುತಂ ಚಾರ್ಬುದಂ ಚ ನ್ಯಾರ್ಬುದಂ ಚ ಸಮುದ್ರಶ್ಚ ಮಧ್ಯಶ್ಚಾಂತಶ್ಚ ಪರಾರ್ಧಶ್ಚ’ ಇತಿ |

೨ ‘ಸಾಧೂನಾಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾಽಸಾಧೂನಾಮುಕ್ತಫಲಂ ನೇತಿ ಸೂಚಯತಿ’

(ನಾರಾ.)

೩ ಜೂರ್ತಿಃ=ಜ್ವರೋ ವಿನಶ್ಯತಿ | ‘ಜ್ವರೇ ಜೂರ್ತಿಃ’ (ಅಮರ)

ಭೂತಗ್ರಹಗಳ ಸೀಡೆ, ಮಾರಣಹೋಮ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರೂರೋವದ್ರವ ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಉತ್ತರಣೆಯ ಗಿಡದ ಸಮಿತ್ತುಗಳಿಂದ ಮೊದಲು ಹೋಮಿಸಿ ಅನಂತರ ಅಮೃತಬಳ್ಳಿಯ ಸಮಿತ್ತಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ದನದ ತುನ್ನದಿಂದ ಅದರ ಎರಡರಷ್ಟು ಅಹುತಿಯನ್ನೀಯಬೇಕು.

ಆಯುರ್ವಿದ್ಯಾದ್ಯೇ ನಿತ್ಯಂ ಜನ್ಮನಕ್ಷತ್ರ ಏವ ಸಾ |

ಚತುಶ್ಚತುರ್ಭಿರ್ದೂರ್ವಾರ್ಭಿಃ ಪ್ಲೀಹಾಜ್ಯಾಕ್ತಾಭಿರಿಷ್ಯತೇ || ೧೦೩ ||

ಆಯುರ್ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ, ದನದ ಹಾಲು ತುನ್ನಗಳಿಂದ ತೊಯ್ದು ಕದಿನ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕೇ ಕುಡಿಗಳಿಂದ ಇದೇ ಮುಂತ್ರದಿಂದ ದಿನವೂ ಹೋಮಿಸ ಬಹುದು; ಅಥವಾ ಜನ್ಮನಕ್ಷತ್ರದ ದಿನದಂದು ಮಾತ್ರವಾದರೂ ಹೋಮಿಸ ಬೇಕು.

ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾ ಹೌ ಭಕ್ತೇ ಹರಿಭಕ್ತೈಃ ಸ್ವನುಷ್ಠಿತಾಃ |

ಗುರುಭಕ್ತೈಃ ಸದಾಚಾರೈಃ ಫಲಂತ್ಯದ್ಧಾ ನಚಾನ್ಯಥಾ || ೧೦೪ ||

ಜಪಹೋಮ ಮುಂತಾದ ಯಾವುದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಾದರೂ, ಹರಿಭಕ್ತನಿ ಗಾಗಿ ಹರಿಗುರುಭಕ್ತರಿಂದ ಆಚಾರಸಂಪನ್ನರಿಂದ ಅಚರಿನಲ್ಲಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರವೇ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಫಲಿಸುಲ್ಲದು ಹೊರತು ಅಭಕ್ತರಿಗಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಾ ಗುರವಶ್ಚೈವ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕಾಃ |

ತತ್ತದ್ಗುಣಾನುಸಾರೇಣ ಪೂಜ್ಯಾ ಭೈಯಾಶ್ಚ ಕೃತ್ಸುತಃ || ೧೦೫ ||

ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನ ವರೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವ ರ್ತಕರಾದ ಎಲ್ಲರೂ ಗುರುಗಳೆನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರವರ ಗುಣಗಳನುಸಾರ ವಾಗಿ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು, ಗೌರವಿಸಬೇಕು.

ಸರ್ವೇಭ್ಯೋಽಭ್ಯಧಿಕಾ ಭಕ್ತಿರ್ವಿಷ್ಣೌ ಸ್ಯಾದತಿನಿಶ್ಚಲಾ |

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಷು ಶತಃ ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಯಾತ್ಸುಭಾವಿತಾ |

ಏವಂ ವಿವ್ಯಾಃ ಪೌರಿಷ್ಠಾಂತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ತು ಕಛಂಜನ || ೧೦೬ ||

ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ನಿರತಿಶಯ ನಿಶ್ಚಲವೂ ಆದ ಭಕ್ತಿ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರವರ ತಾರ ತಮ್ಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನಿಡಬೇಕು. ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರವೇ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಫಲಿಸುವವು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಗಳೂ ಬರಡು.

ಗುರುಗಳ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮವನ್ನರಿತುಕೊಂಡು ಆ ತರತಮ್ಯಕ್ರಮಗುಣವಾಗಿ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ, ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ತೋರುವವನು, ಹರಿಗುರುಭಕ್ತರಲ್ಲಿಯೂ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರುವವನು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ಗುರುದೇವಪ್ರತೀಪಾನಾಂ ವಿಮುಖಸ್ತತ್ತಿಯೇ^೧ ರತಃ |

ಅಕಾಮಕ್ರೋಧಲೋಭಶ್ಚ^೨ ನಚಿರಾತ್ಸಿದ್ಧಿಮಾಪ್ನುಯಾತ್ || ೧೧೩ ||

ಹರಿ ಗುರುದ್ವೇಷಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಮುಖನಾಗಿ, ಹರಿಗುರುಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಟ್ಟು, ಕಾಮಕ್ರೋಧಲೋಭಗಳನ್ನು ದಮಿಸಬಲ್ಲವನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಬಲ್ಲನು.

ತನ್ಮೈತೇ ಕಥಿತಾ ಹ್ಯರ್ಥಾಃ ಪ್ರಕಾಶಂತೇ ಮಹಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಕಾಶಂತೇ ಮಹಾತ್ಮನ ಇತಿ |^೩ (ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ.)

‘ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಪರಾ ಭಕ್ತಿಯರ್ಥಾ ವಿಷ್ಣೌ ತಥಾ ಗುರೌ|’ (ಹಯಶೀರ್ಷವಂ.)

೧ ‘ತತ್ತಿಯೇ=ಗುರುದೇವಪ್ರಿಯೇ’ (ನಾರಾ.)

೨ ಇಲ್ಲಿ ‘ಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧಃ ಕಾಮೋಽಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ಗೀತೆಯ ವಚನಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಕಾಮಃ ನಿಷಿದ್ಧಃ, ಕ್ರೋಧಲೋಭೌ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ |’

‘ಶಿಷ್ಯಃ ಕುಲೀನಃ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಪರಾಯಣಃ |

ಅಧೀತವೇದಃ ಕುಶಲೋ ದೂರಮುಕ್ತಮನೋಭವಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ಇಲ್ಲಿ ‘ಕುಲೀನ’ ಮತ್ತು ‘ಶುದ್ಧಾತ್ಮ’ ಎಂಬ ವದಗಳು ವಂಶಶುದ್ಧಿ-ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಬಹಳ ಜಮತಾರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಯದಕಾರಿ ಕರ್ಮ ಗುಪ್ತಂ ಯೌವನಸಮಯೇ ಮದಾಂಧಯಾ ಮಾತ್ರಾ |

ತತ್ರ ಕಟಯಂತಿ ತನಯಾ ವಿಗತನಯಾಃ ಸ್ವಧರ್ಮಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ||’

‘ಕಾರ್ಯಾನುಗತಂ ಶೀಲಂ ಶೀಲಾನುಗತಂ ನೃಣಾಂ ಭವತಿ ಚಿತ್ತಮ್ |

ಚಿತ್ತಾನುಗತಂ ರೂಪಂ ರೂಪಾನುಗತಾ ಗುಣಾಃ ಪಾತ್ರಯಃ ||’

ಅಯುಕ್ತರಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ವಿದ್ಯೆ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೆಳೆ ಎಂತಲೇ ಅಂಧನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅರುಹಬಾರದು ಎಂದು ವ್ಯಾಸರೇ ‘ಅನಾವಿಷ್ಣುರ್ಮನ್ಮನ್ಮಯಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿವೆ—

ಸಕಾಮೋಽಭ್ಯೋಽನುತಗುಣಾ ಯಾತಕಾಮೈಸ್ತು ಕೃತಾ ಕ್ರಿಯಾಃ |
ತಸ್ಮಾದಕಾಮಃ ಏವಾಲಂ ಭಜೇದ್ವಿಷ್ಣುಂ ಸನಾತನಮ್ || ೧೧೪ ||

ಫಲಾವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ಫಲಾವೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೊರೆದು
ಹರಿಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು ಅನಂತ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲದಾದುದು
ರಿಂದ ಕಾಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸನಾತನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ
ಯನ್ನು ಭಜಿಸಿಬೇಕು.

ವೇದೋಕ್ತಧನ್ವಂತರಿಮಂತ್ರಃ

‘ಅಯಂ ಮೇ ಹಸ್ತಃ’ ಇತಿ ಚ ಮಂತ್ರಃ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಶ್ಚೈತಃ |
ಅತ್ರೋಕ್ತಾಸ್ತು ಕ್ರಿಯಾಃ ಪೂರ್ವಮಂತ್ರೇಷ್ವಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ ||

‘ಅಥೋ ಶನೇನೋಪರತಾ ಮನುಷ್ಯಾ ಯೇ ಧರ್ಮಿಣೋ ಬ್ರೂಹಿ ತೇಭ್ಯಃ
ಸದಾ ನಃ |’

‘ವಿದ್ಯಾಹ ವೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಾಜಗಾಮು ಗೋವಾಯ ಮಾಂ ಶೇವಧಿಸ್ತೇಹ-
ಮಸ್ಮಿ |’

ಅನಾರ್ಯಕಾಯಾನ್ಯಜನೇ ಶರಾಯ ಮಾಸ್ತು ಬ್ರೂಯಾ ವೀರ್ಯವತೀ
ಯಥಾ ಸ್ಯಾಮ್ ||’

‘ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ ಯತ್ರ ನ ನ್ಯಾತಾಂ ಶುಶ್ರೂಷಾ ಚಾಪಿ ತದ್ವಿಧಾ |

ನ ತತ್ರ ವಿದ್ಯಾ ವಪ್ತವ್ಯಾ ಶುಭಂ ಬೀಜಮಿವೋಷರೇ ||

ವಿದ್ಯಯೈವ ಸಮಂ ಕಾಮಂ ಮರ್ತವ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾ |

ಆಪದ್ಯಪಿ ಹಿ ಘೋರಾಯಾಂ ನ ತ್ರೇನಾಮೀರಿಣೇ ವನೇತ್ ||

ವಿದ್ಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಿತ್ಯಾಹ ಶೇವಧಿಸ್ತೇ ಸ್ಮಿ ರಕ್ಷ ಮಾಮ್ |

ಅಸೂಯಕಾಯ ಮಾ ಪ್ರಾದಾಸ್ತಥಾ ಸ್ಯಾಂ ವೀರ್ಯವತ್ತಮಾ ||

ಶೇವಂ ಸುಖಮುಪಂತೀಹ ಕೇಚಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ |

ತೌ ಧಾರಯತಿ ವೈ ಯಸ್ಮಾಚ್ಛೇವಧಿಸ್ತೇನ ಸೋಚ್ಯತೇ ||

ಯಮೇವ ತು ಶುಚಿಂ ವಿದ್ಯಾನ್ವಿಯತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಮ್ |

ತಸ್ಮೈ ಮಾಂ ಬ್ರೂಹಿ ವಿಪ್ರಾಯ ನಿಧಿವಾಯಾವ್ಯಮಾದಿನೇ ||’ (ಭವಿಷ್ಯತ್ಪು.)

೧ ‘ಮಾ ಕರ್ಮಫಲಹೇತುಭೂತಃ ಮಾ ತೇ ಸಂಗೋಷ್ಟ್ಯಕರ್ಮಣಿ |’ (ಗೀತಾ.)

೨ ‘ಸರ್ವಕಾಲೇ ‘ಸನಾ’ ಪೂ್ರೀಕ್ತಾ ವಿದ್ಯಮಾನೇ ‘ತನೇ’ತಿ ಚ |

ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವಕಾಲೇಷು ವಿದ್ಯಮಾನಾ ಸನಾತನೇ ||’ (ಬ್ರಹ್ಮವೈ.)

೩ ‘ಆಯ ಮೇ ಹಸ್ತೋ ಭಗವಾನಯಂ ಮೇ ಭಗವತ್ತರಃ |

ಆಯ ಮೇ ತ್ರಿವಿಧೈರಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಶಿವಾಮಿಮರ್ಶನಃ ||’ ಇತಿ ಮಂತ್ರಾಕಾರಃ |

‘ಅಯಂ ಮೇ ಹಸ್ತಃ’ (ಋ. ೮-೧-೨೨) ಇತ್ಯಾದಿ ವೈದಿಕಮಂತ್ರವೂ ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಂತೆಯೇ ಧನ್ವಂತರಿಪ್ರತಿವಾದಕನೇ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರತಕ್ಕ ಹೋನುವಿಫಾನಾವಿಗುನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿಜಯಸ್ತಂಭನಾದೀನಿ ನಾರಸಿಂಹೈರ್ವಿರೇಷತಃ |

ಜಾಮದಗ್ನೈಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ರಾಘವೈರ್ಯಾದವೈರಪಿ |

ನಾರಾಹೈಃ ಸ್ತಂಭನಂ ಪ್ಲಿಪ್ರಂ ಶ್ರೀಕರಾಃ ಕಥಿತಾಃ ಪುರಾ ||೧೧೬||

ವಿಜಯ, ಅಗ್ನಾದಿಸ್ತಂಭನ ಪೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ನಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಾರಸಿಂಹಮಂತ್ರಗಳು, ವರಶುರಾಮಮಂತ್ರಗಳು, ರಾಮಮಂತ್ರಗಳು

‘ಪದ್ಯಃ ನಮಸ್ತೇನ ಚಾಂಗಾಢಿ | ಅನುಷ್ಠುಪ್ ಭಂದಃ | ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮುಷಿಃ |’
(ನಾರಾ.)

‘ಅಜ್ಞಾ ತರ್ಷ್ಯಾದಿಕೋ ಮಂತೋ ದೋಷಾವಹ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

‘ಯುಷ್ಯಾದಿನಾಮವಿಜ್ಞಾನೇ ನಾಮದೇವಾದಿಕಾನ್ಯುಷೀನ್ |

ಗಾಯತ್ರಾದೀನಿ ಚ್ಛಂದಾಂಸಿ ವಿಷ್ಣುಂ ದೇವಂ ಚ ಸಂಸ್ಕರೇತ್ |’

(ಕಲ್ಪನಾರ)

ಈ ಮಂತ್ರದ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮ—

‘ಅಯಂ ಮೇ ಹಸ್ತೋ ಭಗವಾನ್’ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ | ‘ಅಯಂ ಮೇ ಭಗವತ್ತರಃ’ ಶಿರಸೇ ಸ್ತುತಾ | ‘ಅಯಂ ಮೇ ವಿಶ್ವಭೇಷಜಃ’ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್ | ‘ಅಯಂ ಓನಾಭಿಮರ್ಶನಃ’ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್ | ‘ಅಯಂ ಮೇ ಹಸ್ತೋ ಭಗವಾನಯಂ ಮೇ ಭಗವತ್ತರಃ | ಅಯಂ ಮೇ ವಿಶ್ವಭೇಷಜೋಯಂ ಶಿನಾಭಿಮರ್ಶನಃ’ ಅಸ್ತಾಯ ಫಟ್ |

೧ ‘ವಿಜಯಸ್ತಂಭನಾದೀನಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ=ಫಲಾನಿ ಸರ್ವೈರ್ಮಂತ್ರೈರಪಿ ಭವಂತಿ | ನಾರಸಿಂಹೈರ್ವಾಮದಗ್ನೈಶ್ಚ ರಾಘವೈರ್ಯಾದವೈರಪಿ ಮಂತ್ರವಿಶೇಷೈರ್ವಿಶೇಷತೋ ಭವಂತಿ | ತತ್ರಾಪಿ ನಾರಾಹೈರ್ಮಂತ್ರೈಃ ಸ್ತಂಭನಂ ಪ್ಲಿಪ್ರಂ ಭವತಿ | ವಿಜಯಃ ವ್ರಸಿದ್ಯಃ | ಸ್ತಂಭನಶಬ್ದೇನಾಗ್ನಿಸ್ತಂಭನಂ ಜಲಸ್ತಂಭನಂ ವೃತ್ತಿನಾದಿಸ್ತಂಭನಂ ವಿಷಸ್ತಂಭನಂ ಶತ್ರುಸ್ತಂಭನಂ ಚೇತ್ಯಾದಿಸ್ತಂಭನಾನಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಣಿ | ಸ್ತಂಭನಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ತು ಅಗ್ನಾದೀಃ ಸ್ವಕಾರ್ಯಕರಣಾಕ್ಷಮುತ್ಪಮ್ | ಅದಿಶಬ್ದೇನ ಶತ್ರುಚ್ಛಾಟನೋನ್ಮಾದಸಂಪಾದನಾದಿಕಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ |’ (ಭಲಾ.)

೨ ‘ಶ್ರೀಕರಾ’ ಇತಿ ಬಹುವಚನಮಾದ್ಯರ್ಥೇ | ‘ಪ್ಲಿಪ್ರಮಿ’ತ್ಯುಭಯತ್ರ ಸಂಬಂಧಃ | ಶ್ರೀಕರಾಃ=ಶ್ರೀಕರಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಹಂಸಮಂತ್ರಾದಯಃ ಪುರಾ ಕಥಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಮಂತ್ರಾಃ ಪ್ಲಿಪ್ರಂ ಶ್ರೀಕರಾ ಇತಿ ಶ್ರೀಕರಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ವೃತ್ತಿಃ |’ (ನಾರಾ.)

ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ. ಉಪಯೋಗವಾಗಿವೆ; ಸ್ತಂಭನದ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವರಾಹಮಂತ್ರವು ಶ್ರೀಘ್ರಫಲವು ದವಾಗಿದೆ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಿಂದೆ
ಹೇಳಿದ ಶ್ರೀಕರಮಂತ್ರ. ಹಂಸಮಂತ್ರ-ಇವೆಲ್ಲ ಸದ್ಯಃಸಂವತ್ಸರಗಳಾಗಿವೆ.

**ಬಹುಬಾಹುಂ ಮಹಾಕಾಯಮುದ್ಯುಕ್ತಂ ಚೋದ್ಯತಾಯುಧಮ್ |
ಸ್ಮರನ್ ವಿಜಯಮಾಪ್ನೋತಿ ಸ್ತಂಭನಾದೀಂಶ್ಚ ಕಾರಯೇತ್ |**

ಅನೇಕ ತೋಳುಗಳು. ಬೃಹದಾಕಾರದ ಮೈಕಟ್ಟು. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹಮಿ
ಸಲು ಸನ್ನದ್ಧನಾದ ಭಂಗಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಆಯುಧಗಳು-ಇಂಥ
ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ವಿಜಯವನ್ನು ಸುಡೆಯುವನು. ಸ್ತಂಭನವನ್ನೇಕೆ
ಸುವನು ಸ್ತಂಭನಾದಿಶಕ್ತಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಭಗವಂತನನ್ನು ಮನದಲ್ಲೆ ನೆನೆಯ
ಬೇಕು.

ವಸುಪೂರ್ಣಕರಂ ರತ್ನಪರ್ವತಸ್ತಂ ವಿಭಾವಯನ್ |

ವಸುಸಿದ್ಧಿಮನಾಪ್ನೋತಿ ಸೇವ್ಯಮಾನಮಜಾದಿಭಿಃ |

ಶ್ರಿಯಾ ನಿಭೂತಿಭಿಯುಕ್ತಂ ಭಾವಯನ್ ಭೂತಿನಾಪ್ನುಯಾತ್ ||

ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧನಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ರತ್ನದರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಅಸೀನ
ನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವ ಶ್ರೀಪರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಧನ
ಧಾನ್ಯವಸ್ತು ದೊರೆಯುವನು. ಐಶ್ವರ್ಯದೊಡನೆತೆಯಾದ ರಮೆಯಿಂದಲೂ
ವಿವಿಧವೈಭವಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಬೇಕಾ
ದಂಥ ಐಸಿರಿ ಲಭಿಸುವುದು; ದಿವ್ಯವೈಭವ ದೊರೆಯುವುದು.

ಯದ್ಯನ್ಮನೋಗತಂ ತಸ್ಯ ತತ್ತದಾಪ್ನೋತ್ಯಸಂಶಯಮ್ |

ತಥಾ ತಥಾ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯನ್^೧ ಶ್ರಿಯಾಸ್ತಾಸ್ತಾಶ್ಚ ಸಾಧಯನ್ ||

ಎಂಥ ಫಲದ ಮೇಲೆ ನಮಗೆ ಬಯಕೆಯೋ ಅಂಥ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ
ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು, ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಹೋಮಾದಿ
ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೇ ಎಸಗಬೇಕು. ಆಗ ಅಂಥ ಫಲ ದೊರೆತೇ ದೊರಕುವುದು.
ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂವೇದಪಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

೧ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ತಂಭನಾದೀನ್ ಗುಣಾನ್ ಮನಸಿ ಕಾರಯೇತ್=ಕುರ್ಯಾತ್ |
ತಾದ್ಯಶಾನುಸಂಧಾನಸ್ಯ ಯತ್ ಸಾಧ್ಯತಾತ್ಕಾರಯೇದಿತ್ಯುಕ್ತಿಃ |

೨ 'ತಂ ಯಥಾ ಯಥೋಪಾಸತೇ ತದೇವ ಭವತಿ'

[ಉಪಾಸತೇ=ಉಪಾಸ್ಯೇ | ಭವತಿ=ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ]

ಶ್ರಿಯೇ ಪದ್ಮಾಸಿ ಜುಹುಯಾತ್ಸಂಪ್ರೀತ್ಯಾ ಉತ್ಪಲಾಸಿ ಚ |
ಶರಾಸಿ ಜಯಾಯ ಜುಹುಯಾವಭಿಮಂತ್ರೈಃ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ ||

ಸಂಪತ್ತಿಗಾಗಿರಾದರೆ ತಾವರಿಗೊಂದಲೂ, ಪ್ರೀತಿಸುವಾದನೆಗಾದರೆ ನೆಪ್ಪಿಲಿಗೊಂದಲೂ ಮೋವಿಸಬೇಕು. ವಿಜಯಾವೇಕ್ಷಿಯಾದರೆ ಮೊದಲು ಹೋಮಿಸಿ, ಆ ಮೇಲೆ ನರಸಿಂಹಾದಿಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ಬಾಣವನ್ನು ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಎಸೆಯಬೇಕು.

ವಿದ್ಯಾಯೈ ಮಂತ್ರಿತಂ ವಾರಿ ವಚಾಂ ನಾ ತುಲಸೀಮುಖಿ |
ಬ್ರಾಹ್ಮೀಂ ಘೃಷ್ಟಂ ಸುವರ್ಣಂ ನಾ ಶತಾವೃತ್ತ್ಯಾ ತು ನಿತ್ಯ ಶಃ ||೧೧೧||

ವಿದ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನವೇಕ್ಷಿಸುವವರು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ವೇದವ್ಯಾಸಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ನೂರುಬಾರಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು, ಅಥವಾ ಅದೇ ತೆರನಾದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ವಚಿ(ಬಜೆ)ಯನ್ನೋ, ತುಲಸಿಯನ್ನೋ, ಒಂದೆಲಗ(ತಿಮರಿ)ವನ್ನೋ, ತೇದ ಬಂಗಾರವನ್ನೋ ತಿನ್ನಬೇಕು.

ಅಕುರ್ವಂಶ್ಚ ಕ್ರಿಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿರಪೇಕ್ಷೋ ಭಜನ್ ಹರಿಮ್ |
ಸರ್ವಮೇತದವಾಪ್ನೋತಿ ವಿಶೇಷೇಣ ಸ ಸಂಶಯಃ || ೧೧೨ ||

ಈ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಆಚರಿಸದಿದ್ದರೂ, ಫಲಾವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಮಲ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ-ಅಂಥ ಮಹಾನುಭಾವನು ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಫಲಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಪಡೆಯಬಲ್ಲನು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಕ್ಕೆಡೆಯಿಲ್ಲ.

೧ 'ಶ್ರೀಕಾಮೋ ಜುಹುಯಾತ್ಸದ್ವೈಃ' (ಶಾರದಾ.)

೨ 'ವಿಚಿಂತ್ಯ ದೇವಂ ನೃಹರಿಂ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಕುಸುಮಾದಿಭಿಃ |

ಸಮೂಲತೂಲ್ಪೈರ್ಜುಹುಯಾಚ್ಛ್ರೇದ್ಯಶಶತಂ ವೃಥಕ್ |

ರಿಪುಂ ಖಾದನ್ನಿವ ಜನೇನ್ನಿರ್ಭಿಂದನ್ನಿವ ತಾನ್ ಕ್ಷಿವೇತ್ ||' (ಶಾರದಾ.)

೩ 'ಮಂತ್ರ ಜಪ್ತಾಂ ವಚಾಂ ಶ್ವೇತಾಂ ಭಕ್ಷಯೇತ್ಪ್ರಾತರನ್ನಹಮ್ |

ವಾಕ್ಸಿದ್ಧಿಂ ಲಭತೇ ಮಂತ್ರೀ ವಾಚಸ್ಪತಿರಿನಾಪರಃ ||

ವಚಾನುನೇನ ಸಂಜಪ್ತಾಂ ಭಕ್ಷಯೇತ್ಪ್ರಾತರನ್ನಹಮ್ |

ಸರ್ವವೇದಾಗಮಾದೀನಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ಜಾಯತೇಚಿರಾತ್ ||' (ಶಾರದಾ.)

೪ 'ಮನುನಾಸನೇನ ಸಂಜಪ್ತಂ ಘೃತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮೀರಸೈಃ ಸ್ಯತಮ್ |

ಕವಿತಾನಾವಹೇತ್ಪುಂಸಾನುನರ್ಗಲವಿಜೃಂಭಣಾಮ್ ||' (ಶಾರದಾ.)

ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯನ್ಯಾಸಾಃ ಪ್ರತಿಲೋಮಾನುಲೋಮತಃ ? |
 ಸ್ಥಿತ್ಯಂತಾ ಏವ ವರ್ಣಾನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಂ ಏವ ಚತುರ್ದಶಃ !
 ಸಂಹೃತ್ಯಂತಾ ಮೋಕ್ಷಿಣಾಂ ತು ಏಕವಿಂಶತಿರೇವ ವಾ" || ೧೨೩ ||

ಮೊದಲಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಿದರೆ ಸೃಷ್ಟಿನ್ಯಾಸವೆನಿಸುವುದು; ತಿರುವು ಮುರುವಾಗಿ ತುದಿಯಿಂದ ಮೊದಲವರಿಗೆ ನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಿದರೆ ಲಯನ್ಯಾಸವಾಗುವುದು; ಅರ್ಧಭಾಗ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅರ್ಧಭಾಗ ಪುಷ್ಟ್ರಮವಾಗಿ ನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಿದರೆ ಸ್ಥಿತಿನ್ಯಾಸವೆನಿಸುವುದು.^೧ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿನ್ಯಾಸವು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ೧೪ ಸಾರೆ ವರ್ಣನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸುವ ಪಕ್ಷವು ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಸನ್ನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಲಯನ್ಯಾಸ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ೨೧ ಸಾರೆ ನ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ.^೨

೧ ಪ್ರತಿಲೋಮೇನ ಲಯಃ | ಅನುಲೋಮೇನ ಸೃಷ್ಟಿಃ | ಪ್ರತಿಲೋಮಾನುಲೋಮನ್ಯಾಭಾಂ ಸ್ಥಿತಿರಿತ್ಯಾವೃತ್ತಾ ಭಾವಪ್ರಧಾನತಯಾ ಚೋದವತ್ತಿಃ |

೨ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾವಿಂಶತ್ಯಾಹ್ಮಮ್ |

೩ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಬಾರಿ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಸ್ಥಿತಿನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಅಚರಿಸಿದರೆ-ಸ್ಥಿತ್ಯಂತವಾಗಿ ೧೪ ಸಾರೆ ನ್ಯಾಸವೆಸಗಿದಂತಾಯಿತು

೪ ಮೋಕ್ಷಿಣಾಮಿತಿ ಸನ್ನಾಸಿನಾಮ್ |

೫ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಳು ಬಾರಿ ಅಚರಿಸಿದರೆ ಸಂಹೃತ್ಯಂತವಾಗಿ ೨೧ ಸಾರೆ ನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಿದಂತಾಗುವುದು.

೬ ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರದ ಸೃಷ್ಟಿನ್ಯಾಸಕ್ರಮದಂತೆ-ತಿರಸ್ಸು, ಅಪ್ಪಿ, ನಾನಾ, ವಾಕ್, ಹೃದಯ, ನಾಭಿ, ಚಾನು-ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸ ಸ್ಥಿತಿನ್ಯಾಸದ ಕ್ರಮದಂತೆ-ಮೊದಲು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿರಸ್ಸು, ಅಪ್ಪಿ, ನಾನಾ, ವಾಕ್-ಈ ೪ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸ, ಅನಂತರ ಪುಷ್ಟ್ರಮವಾಗಿ ಪಾದ, ಚಾನು, ನಾಭಿ, ಹೃದಯ-ಈ ೪ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸ.

‘ಆದೌ ಮೂರ್ಧಾನಮಾರಭ್ಯ ವದನಾವಧಿಕಶ್ಚ ಯಃ |

ಪಾದಾದಿಹೃದಯಾಂತಶ್ಚ ಸ್ಥಿತಿರೇವಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ ||’ (ಹಯ. ಮಂ.)

೭ ಸನ್ನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ-ಪಾನಪ್ರಸ್ತರಿಗೂ ಇದೇ ರೀತಿ ಸಂಹಾರಾಂತವಾದ ನ್ಯಾಸವೇ ಒಳಿತವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು-ಉಭಯ ಸಾವಕಾಶವಾದ ‘ಮೋಕ್ಷಿಣಾಂ’ ಎಂಬ ವದನನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಂತನ್ಯಾಸ ಎಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿನ್ಯಾಸತ್ರಯವನ್ನು ೩ ಬಾರಿ ಅಚರಿಸಿ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಿ ಕೊನೆಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಪಾದಹೃತ್ಪ್ರೇಷು ನಾಭ್ಯಾಸ್ತಯುತಂ^೨ ಚ ಸಲಲಾಟಿಕಮ್ |
 ಸನಾಸಿಕಾಶ್ಚ^೩ ದೃಗ್ಜಾನ್ಮೋಃ ಸಶ್ರುತ್ರಂ ಸೋರುಕಂ ತಥಾ ||
 ಸೋರಸ್ಯಂ ಚ ಸಕಂತಂ ಚ ಸಭುಜದ್ವಯಮೇವ^೪ ಚ |

‘ನ್ಯಾಸಃ ಸಂಹಾರಾಂತೋ ಮಸ್ತುರಿವೈಖಾನನೇಷು ವಿಹಿತೋಽಯಮ್ |

ಸ್ಥಿತ್ಯಂತೋ ಗೃಹಮೇಧಿಷು ಸೃಷ್ಟ್ಯಂತೋ ವರ್ಣನಾಮಿತಿ ಪ್ರಾಹುಃ ||’

(ಕ್ರಮದೀಪಿಕಾ)

ಈ ನ್ಯಾಸಸಂಖ್ಯೆಗಳು ವಿಶೇಷಕಾಮನೆಯಿಂದ ಜವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ನಿತ್ಯಜವದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಜವಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನ್ಯಾಸವೃತ್ತಿಯ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅನುಕೂಲನಿದ್ದರೆ ನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡುವುದೂ ಸೂಕ್ತವಿರಬಹುದು ಆಚಾರ್ಯರು ಇದನ್ನೇನೂ ನೈಮಿತ್ತಿಕನ್ಯಾಸನೆಂದು ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮೀರಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಬರುವಂತಿಲ್ಲ.

೧ ಇಲ್ಲಿ ‘ಹೃತ್’ ಎಂಬ ವದವು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ‘heart’ ಎಂಬ ವದದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಮೇಲೆ ಬರುವ ‘ಉರಃ’ವದವು ‘chest’ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥಭೇದವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯ ಶಂಕೆಯೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿ ‘ಕ್ರೋಡ’ ಎನ್ನುವ ವದವೂ ‘ಎದೆ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕೊಡುವಂಥದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಮಧ್ಯಭಾಗ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ—

‘ಕ್ರೋಡಃ=The middle part of anything’ (V. S. Apte)

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಮಾತ್ರ ‘ಭುಜಾಂತರ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ‘ಭುಜಾಂತರ’ ಅಂದರೆ ‘ಎದೆ’ಯೆಂದೇ ಅರ್ಥ, ಎಂದಮೇಲೆ ಅವರು ಪಾನರುಕ್ತವನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸುವ ರೀತಿ ಎಂಥದೋ! ‘ಕ್ರೋಡ’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ‘ಉಡಿ’ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅದರ ನ್ಯಾಸಕ್ರಮವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಎದೆಯನಂತರ ಕ್ರೋಡದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ‘ಕ್ರೋಡ’ವೆಂದರೆ ಉಡಿಯಲ್ಲನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೨ ‘ನಾಭ್ಯಾಸ್ತಯುತಮಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್ |’ (ನಾರಾ.)

೩ ಇಲ್ಲೂ ‘ಸನಾಸಿಕಂ ಚ’ ಎಂಬ ವಾರವಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನು. ಆದರೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ‘ಸನಾಸಿಕಾಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಯವಾಃ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರಮಂತ್ರೇಷು ನ್ಯಾಸಸ್ಥಾನಂ’ ಎಂದು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೪ ಇಲ್ಲಿ ‘ಭುಜ’ ಶಬ್ದದಿಂದ ‘ಹಿಂದೋಳು’ ಮಾತ್ರವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮುಂದೋಳನ್ನು ‘ಸದೋದ್ವಯಂ’ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಗಂಡಯುಗ್ಮಂ ಸಾಲೀಕಂ^೧ ಸತುಂದಕ್ರೋಡಕಂ ತಥಾ || ೧೨೫ ||

ಸತಲಂ^೨ ಚ ಸಗುಹ್ಯಂ ಚ ಸಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಮೇವ ಚ |

ಸದೋರ್ಧ್ವಯಂ^೩ ವ್ಯಾಪಕಂ^೪ ಚ ಗಲಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯೇನ^೫ ಚ ||

ಕಕುತ್^೬ ಸ್ತನದ್ವಯೇನಾಪಿ ಪೃಷ್ಠಮಾಲೇನ ಸರ್ವಶಃ |

ನ್ಯಾಸೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂಪ್ರೋಕ್ತೋ ಮಂತ್ರೇಷ್ಟೇತೇಷು ಕೃತ್ಸ್ನಶಃ |

ಪ್ರತಿಮಾಯಾಮಾತ್ಮನಿ ಚ ನ್ಯಾಸೋಽಯಂ ಸನ್ನಿಧಾನಕೃತ್ || ೧೨೬ ||

ಮುಂದೆ ಉಲ್ಲೇಖಿತಗಳಾದ ೩೩ ನ್ನಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ-ಮಂತ್ರಗಳ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಗನುಗುಣವಾಗಿ-ನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು.^೭

೧ 'ಅಲೀಕ'ವೆಂದರೂ 'ಲಲಾಟ'ವೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಆದರೆ 'ಲಲಾಟ'ವನ್ನು 'ಸಲಲಾಟಿಕಂ' ಎಂದು ಮೊದಲೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ತಿರಸ್ಕರಗಳ ಸಂಧಿ ಸ್ಥಲವನ್ನು ಅಲೀಕ ವದವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು.

'ಅಲೀಕಂ=The forehead, ದಿಶಾಮಲೀಕಾಲಕಭಂಗತಾಂ ಗತಃ'

(V. S. Apte)

'ಅಲಿಕಂ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಮಧ್ಯಮ್ |' (ರಾಜವೇನ)

'ಅಲೀಕಮಹಿತೇಷಿ' (ಕಾತ್ಯ) ಅಪಿನಾಶಲಿಕೇಷಿ |

'ಭಾಲೇ ಗೋಧ್ಮಲಿಕಾಲೀಕಲಲಾಟಾನಿ' (ಹೈಮಂ)

ಆದರೆ ನಾರಾಯಣೇಯದಲ್ಲಿ 'ಸಾಲೀಕಂ=ಸಾಲಕಂ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೋಶದ ಪುರಸ್ಕಾರ ದೊರೆವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

೨ ನಿಜವಾಗಿ 'ತಲ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಂಗೈ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ನ್ಯಾಸವಿಧಾನದಲ್ಲಿ 'ವೃಷಣಿ'ವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನರು ನೇರಿಸಿರುವರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ 'ತಲ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವೃಷಣಿ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ರತಲಿತವಾದ ಪಾರ 'ಸಮೂಲಂ' ಎಂದು 'ಮೂಲ' ಮತ್ತು 'ತಲ' ಶಬ್ದಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ 'ವೃಷಣಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಸಂಭವವುಂಟು.

೩ 'ದೋಸ್=The forearm' (V. S. Apte)

೪ 'ವ್ಯಾಪಕಂ=ಸರ್ವದೇಹಃ' (ಭಲಾ.)

೫ ಗಲಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯೇನೋಪಲಕ್ಷಿತೇಷು ಪಾದಹೃತ್ಕೇಷು | ಏವಂ ಸ್ತನದ್ವಯೇನೇತ್ಯಾದಿಷ್ಟಪಿ |

೬ 'ಕಕುತ್=ಗಲಪಶ್ಚಾದ್ಭಾಗಃ' (ಭಲಾ.)

೭ ಒಂದಕ್ಷರದ ಮಂತ್ರವಾದರೆ ಅದರ ವ್ಯಂಜನದಿಂದ, ಸ್ವರದಿಂದ, ಅನುಸ್ವಾರದಿಂದ-ಹೀಗೆ ಮೂರು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಮೂರು ಕಡೆ ನ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು.

೧ ಕಾಲು	೧೪ ಎಡತೋಳು
೨ ಹೃದಯ	೧೫ ಬಲತೋಳು
೩ ತಲೆ	೧೬ ಎಡಕೆನ್ನೆ
೪ ಹೊಕ್ಕುಳು	೧೭ ಬಲಕೆನ್ನೆ
೫ ಪೋರೆ	೧೮ ಹಣೆ
೬ ಮುಂದಲೆ	೧೯ ಹೊಟ್ಟೆ
೭ ಮೂಗು	೨೦ ದೇಹದ ನಡುಭಾಗ
೮ ಕಣ್ಣು	೨೧ ವೃಷಣ
೯ ವೇಣುಗಾಲು	೨೨ ಲಿಂಗ
೧೦ ಕಿವಿ	೨೩ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಎಡಬದಿ
೧೧ ತೊಡೆ	೨೪ ,, ಬಲಬದಿ
೧೨ ಎದೆ	೨೫ ಎಡ ಮುಂದೋಳು
೧೩ ಕತ್ತು	೨೬ ಬಲ ಮುಂದೋಳು

‘ನ್ಯಾಸ ನಿಕಾಕ್ಷರೇ ಮಂತ್ರೇ ವ್ಯಂಜನಸ್ವರಬಿಂದುಭಿಃ |
ಪಾದಹೃತ್ಪೇಷು ವಿಲಯೇ ಹ್ವೃಕ್ಷತೌ ವ್ರೃತ್ಕ್ರಮಾದ್ಭವೇತ್ |
ಸ್ಥಿತಿರಪ್ಯತ್ರ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಶಿರಃಪಾದಹೃದಂತಕಾ ||’

ಎರಡಕ್ಷರದ ಮಂತ್ರವಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಒಟ್ಟು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಮೇಲಿನಂತೆಯೇ ಮೂರಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಬೇಕು. ಮೂರಕ್ಷರದ ಮಂತ್ರವಾದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಂತ್ರವರ್ಣಗಳಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಸ. ೪ ಅಕ್ಷರದ ಮಂತ್ರವಾದರೆ ನಾಭಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು— ೫ ಅಕ್ಷರದ ಮಂತ್ರವಾದರೆ ಅಸ್ಯವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು— ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ಅಕ್ಷರ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಒಂದೊಂದು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಅಂಗಗಳ ಪೂರ್ವಾಪರ ಭಾವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು. ೩೩ ಅಕ್ಷರಗಳ ವರಾಹಮಂತ್ರಕ್ಕಾಗುವಾಗ ಈ ೩೩ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು ವ್ಯಾಪಕ(ಸರ್ವಾಂಗ)ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ೩೦ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಅನುಷ್ಟುಪ್ ವೃತ್ತದ ಮಂತ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಪಕವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ೩೨ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವನ್ನೆಸಗಬೇಕು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಂತ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ— ಈ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನ್ಯಾಸಮಾಡಿದರೆ ಸರಿ—

‘ಇತೋಽಧಿಕಾಕ್ಷರೋಪೇತಸೂಕ್ತೇಷು [ಮಂತ್ರೇಷು] ಸ್ಥಾನಾವೃತ್ತಿಃ ಕಾರ್ಯೇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |’ (ನಾರಾ.)

೨೬ ಇತಿಯ ದೇಹ

೩೦ ಕತ್ತಿನ ಹಿಂಬದಿ

೨೮ ಕತ್ತಿನ ಎಡಬದಿ

೩೧ ಎಡಮೊಲೆ

೨೯ ,, ಬಲಬದಿ

೩೨ ಬಲಮೊಲೆ

೩೩ ಬೆನ್ನಿನ ಮಿಡ

ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ತನ್ನಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ನೃತ್ಯನವು ಭಗವತ್ಪನ್ನಿಧಾನಪ್ರದವಾಗಿದೆ.

ಬೀಜಾಂತಃಸಾಧ್ಯಮಧ್ಯಂ ಚ ನಿಭಕ್ತಾದಲಮಂತ್ರಯುಕ್ |

ವರ್ಣಾನುಪ್ರತಿಲೋಮೋಕಂ ವೃತ್ತಂ ಭೂಪುರನಂಯುತಮ್ |

ಬೀಜಸಂದೃಬ್ಧಕೋಣಂ ಚ ಯಂತ್ರಂ ರಕ್ಷಾದಿಸಾಧಕಮ್ || ೧೨೮ ||

ಮೊದಲು ಚಿಕ್ಕದಾದ ಒಂದು ವೃತ್ತವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದ ಬೀಜಾಕ್ಷರವನ್ನೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ 'ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಮೇ ಭೂಯಾತ್', 'ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ಮೇ ಭೂಯಾತ್', 'ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಂ ಕುರು ಕುರು'— ಇತ್ಯಾದಿ ಅಭಿಲಷಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಬರೆದು, ಆ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರದ ವರ್ಣಗಳ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದಳಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ವೃತ್ತವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ಆ ವೃತ್ತದ ಎರಡು ರೇಖೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ಷಕಾರಾಂತ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮತ್ತು ವೃತ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದು, ಅದರ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಪ್ಪಾಕವಾದ ಎರಡು ರೇಖೆ (ಭೂಪುರ)ಗಳನ್ನಿಡೆದು, ಅದರ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಬೀಜಾಕ್ಷರವನ್ನೂ ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಬರೆದು ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಯಂತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು. ಈ ಯಂತ್ರವು ರಕ್ಷಾಕರ, ಜ್ಞಾನಪ್ರದ, ಇನ್ನೂ ಅನೇಕಫಲದಾಯಿಯಾಗಿದೆ.^೧

ಸಮಂ ತತ್ಸರ್ವಮಂತ್ರೇಷು ಜಪ್ತಂ^೨ ಧಾರ್ಯಂ ತು ನಾ ಭುವಿ |

ವಿಲಿಖ್ಯ ಮಂಡಲೇ ನಾ ತತ್ಪೂಜಯೇದ್ಧರಿಮಂಜನಾ || ೧೨೯ ||

೧ ಈ ಯಂತ್ರದ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ರಮವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಯಂತ್ರದ ರೂಪರೇಖೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲಸೇಕ್ಷಿಸುವವರು Sir John Woodroffe ಅವರು ಬರೆದ 'INTRODUCTION TO TANTRA SHASTRA' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾದ ಗಾಯತ್ರೀಯಂತ್ರವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು

೨ 'ಯಂತ್ರಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರೇಣ ಜಪ್ತಂ=ಅಭಿಮಂತ್ರಿತಮ್ |

ಈ ಯಂತ್ರನಿರ್ಮಾಣವಿಧಿಯು ಎಲ್ಲ ಸುಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ವಿಧಿಸತ್ತಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಇಂಥ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಯಂತ್ರಗಾಯತ್ರಿ ಯಿಂದ ಅಭಿಸಂತ್ರಿಸಿ ಕೈಯಲ್ಲೋ ಕತ್ತಿನಲ್ಲೋ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು; ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸುಂಡಲ ಬರೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು— ಆಯಾ ಸುಂತ್ರಪ್ರತೀವಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸತ್ತಾಗಿ ಪೂಜಿಸಬಹುದು.

ಆಚಾರ್ಯಲಕ್ಷಣ

ಪ್ರತಿನೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೈರ್ಯಾವದ್ಯುಕ್ತೈಃ ಆಚಾರ್ಯ ಉತ್ತಮಃ |

ಸರ್ವವಿತ್ತಪಸಾ ಯುಕ್ತ ಆಜ್ಞಾಶಕ್ತಿಯುತೋ ಹರೇಃ^೧ || ೧೩೦ ||

ಪ್ರತಿನೋಕ್ತಲಕ್ಷಣ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ತಪಃಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಜ್ಞಾರೂಪ

ಯಂತ್ರಗಾಯತ್ರೀ ತು—

‘ಯಂತ್ರರಾಜಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ ದೇವಗ್ರಹಾಯ ಧೀಮಹಿ | ತನ್ನೋ ಯಂತ್ರಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್’ ಇತಿ | (ಛಾಂ.)

೧ ‘ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುಕ್ತೋ ಗುರುರುತ್ತಮ ಉಚ್ಯತೇ |

ಬ್ರಹ್ಮೈವ ತಾದೃಶಸ್ತಸ್ಯ ಸಮೋ ನಾನೋಽಸ್ಮಿ ಕಶ್ಚನ |’ (ಸನ್ಯಾಸವ.)

ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣಗಳ ಕುರಿತು ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರವಾದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೨ “ಶ್ರುತಿಸ್ತುತೀ ಮನ್ಮನಾಜ್ಞೇ” ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಾಜ್ಞಾಶಬ್ದೇನ ಶ್ರುತಿಸ್ತುತೀ ಉಚ್ಯತೇ^೨ (ನಾರಾ.)

ಈ ಮಾತನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಆಚಾರ್ಯರು ತನ್ನನ್ನೇ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬರೆದಂತಿದೆ. ಅನರ ಕುರಿತು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮವಂಡಿತರು ಬರೆದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಈ ವಿಷಯ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು—

‘ಯಸ್ಯಾಸ್ತು ಲಿತಾನವರತವೇದಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಶ್ರವಣಕೌತುಕಸಮುತ್ಪಾದಃಖಸಂಘಾತೋ ನಿಖಿಲಪಂಡಿತವರ್ಗೋ ಮಹಾವೃತಸಮುದ್ರಾವಗಾಹೀವ ಬಹುಲಮಾಹ್ಲಾದಮಾಪ್ನೋತಿ |’

“ಅಶ್ರುತವ್ರತಭಾ ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸ್ತುತ್ಯವಿರೋಧಿನೀ |

ವಿಶ್ರುತಾ ನೃಪು ಜಾತಂ ಚ ತಂ ವಿದ್ಯಾದ್ವೇವಸತ್ತಮಮ್ ||” ಇತಿ ನಾರಾಯಣಶ್ರುತಿಃ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವ ಚೈತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಭಗವತಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರೇ |

(ತತ್ಪದೀ)

ಗಳಾದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳ ನಿರರ್ಗಳ ವರ್ತನವಾರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ ಗುರುವೇ ಉತ್ತಮ ಗುರು.

ಯಾನದ್ಭಕ್ತೋ ಯಥಾಲಬ್ಧೈರ್ಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತೋ ಹಿ ನೈಷ್ಠವಃ |
ಗುರುಃ ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯಜ್ಞಸ್ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸಿದ್ಧಿಃ || ೧೩೧ ||

ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹರಿಭಕ್ತರಾದ, ಯಥಾರಕ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾಂಡಿತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ನೈಷ್ಠವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಡೆಸ, ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಎಲ್ಲ ಸ್ವೋತ್ತಮರೂ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಗುರುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಂದ ಮೊರೆನ ಸಿದ್ಧಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಉತ್ತಮಾದುತ್ತಮಾ ಸಿದ್ಧಿರ್ಧರ್ಮನೋಕ್ತಾದಿಷು ಸ್ಫುಟಾ |
ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮ ಆಚಾರ್ಯೇ ಲಬ್ಧೇ ನಾತೋಽವರಂ ವ್ರಜೇತ್ ||

ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳಿಂದ ಪಡೆನ ಸಿದ್ಧಿಯೂ ಉತ್ತಮವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ ಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯ ಪೋಕ್ತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಕರುಣಿಸಬಲ್ಲರು. ಅದರಿಂದ ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳು ದೊರೆತಾಗ ಅಂಧವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಧಮಗುರುಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸುವ ಗಾಂಢ ತನವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು.

ಏಕಸ್ಯ ಶಿಷ್ಯತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತದಾಜ್ಞಾಂ ನ ವಿನಾ ಸಮನ್ |
ಅವರಂ ನಾ ವ್ರಜೇದುಚ್ಚಗುಣಶ್ಚೇನ್ನೈವ ದುಷ್ಯತಿ || ೧೩೨ ||

ಒಬ್ಬ ಗುರುವಿನ ಶಿಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಡೆದು ಅವರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಸಮಾನಸ್ವಂಧನಾದ ಅಧಮ ಅವರಿಂದ ಅಧಮನಾದ ಗುರುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸ

೧ 'ಗುಣಾಧಿಕಂ ಗುರುಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತದ್ಧೀನಂ ನಾಃಪ್ನುಯಾತ್ಪ್ರಚಿತ್ |

ವಿಪರ್ಯಯಸ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಃ ಸರ್ವಥಾ ಶುಭಮಿಚ್ಛತಾ ||' (ಅನುಷ್ಠಾ.)

೨ 'ಸಮೇ ಏಕಲ್ಪ ಏನ ನ್ಯಾತ್ಪೂರ್ವಾನುಜ್ಞಾ ಚ ಸರ್ವಥಾ |

ತದುತ್ತಮಗುರುಪ್ರಾಪ್ತೌ ಪೂರ್ವಾನುಜ್ಞಾ ನ ಮೃಗ್ಯತೇ ||' (ಅನುಷ್ಠಾ.)

'ಪೂರ್ವಸ್ಮಾದುತ್ತರೋ ಲಬ್ಧಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಗುರುರ್ಯದಿ |

ಗೃಹ್ಣೀಯಾದವಿಚಾರೇಣ ಏಕಲ್ಪಃ ಸಮಯೋರ್ದೇವೇತ್ ||' (ಬ್ರಹ್ಮಸೂ ಭಾ.)

'ಅನುಜ್ಞಯೈವ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾದ್ಗುರುಮುತ್ತಮಮ್ |'

(ಸನ್ನಾಸವ.)

ಬಾರದು. ಉತ್ತಮ ಗುರು ದೋಷಿತರೆ- ಪೂರ್ವಗುರುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷತೋ ಗುಣಶ್ಚ ಸ್ಯಾಽಪ್ಪೇನೇಷ್ಟಸ್ಯೇವಮೇವ ಹಿ |

ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮನಾಚಾರ್ಯಂ ದೇವೇಶಂ ಚಾಸ್ತ್ರಯೇದ್ಧರಿಮ್^೧ ||

ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳನ್ನರಸುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದೂ ಶಕ್ಯವಿದೆ. ಈ ಗುರುತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅನ್ವಯಿಸುವಂಥದಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳ ಕ್ರಮವೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕು.

ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶೇರೇವ ಯಸ್ಮಾನ್ನೋಕ್ತೋ ನಚಾನ್ಯಥಾ |

ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶಿಶ್ಚೈವ ಶ್ರವಣಾನ್ಮನಾದನು |

ಸಮ್ಯಜ್ಞಿಶ್ಚಿತತತ್ತ್ವಸ್ಯ^೨ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಯಾ^೩ ಭವೇತ್^೪ || ೧೩೫ ||

ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದ ಭಗವತ್ತ್ವವನ್ನು 'ಇದಮಿತ್ಥಂ' ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನನಿರತನಾಗದೆ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಕ್ಕಾಗಿ ಸದ್ಗುರುಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಬೇಕು.

ದ್ವಿವಿಧಾ ಸಾ ಚ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾ ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶನಮ್ |

ಏಕಂ ಧ್ಯಾನಂ ಹರೇರನ್ಯಚ್ಚತ್ವಾರ್ಯಂಗಾನಿ ತಸ್ಯ ಚ^೫ |

ಯಮಶ್ಚ ನಿಯಮಶ್ಚಾಸ್ತಾ^೬ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಇತೀರಿತಃ || ೧೩೬ ||

ಆ ಉಪಾಸನೆಯು- ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಮನನರೂಪವಾದುದೊಂದು, ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದುದೊಂದು, ಹೀಗೆ ಎರಡು ವಿಧ. ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಉಪಾ

೧ 'ಗುರುಬ್ರಹ್ಮಾಽಖಿಲಾನಾಂ ಚ ವಿದ್ಯಾ ಚೈವ ಸರಸ್ವತೀ |

ದೇವತಾ ಭಗವಾನ್ನಿಷ್ಠಃ ಸರ್ವೇಷಾಮವಿಶೇಷತಃ ||' (ಅನುವ್ಯಾ.)

೨ 'ಅಸಂಶಯೇನ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್ |' (ಅನುವ್ಯಾ.)

೩ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಾ=ಉಪಾಸನಾ |

೪ 'ಸೋಪಾಸನಾ ಚ ದ್ವಿವಿಧಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಸ್ತರೂಪಿಣೀ |

ಧ್ಯಾನರೂಪಾ ವರಾ ಚೈವ ತದಂಗಂ ಧಾರಣಾದಿಕಮ್ ||' (ಅನುವ್ಯಾ.)

೫ ಅಸಾ=ಅಸನಮ್ |

ಸನೆಗೆ ಯಮು, ನಿಯಮು, ಆಸನು. ವ್ರಾತಾಯಾಮು ಎಂದು ಸಾಲ್ವು ವಿಧವಾದ ಅಂಗಗಳಿವೆ.

ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾವಿಗ್ರಹಾ |
ಯಮಾಃ ಶೌಚಂ ಶಕಸ್ತುಷ್ಟಿಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽಪಿ ಕರಿಪೂಜನಮ್ |

೧ 'ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾವಿಗ್ರಹಾ |

ಯಮಾಃ ಶೌಚ ಸ್ವಾತಂ ವಿಪ್ರ ನಿಯಮಾ ಭುಕ್ತಿ ಮುಕ್ತದಾಃ |

ಶೌಚಂ ಸಂತೋಷತಪಸೀ ವ್ರಾಧ್ಯಾಯೋಽಪಿ ಕರಿಪೂಜನೇ ||' (ಅನ್ನಿಪು)

ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ತನ್ನ 'ಪ್ರವಚನಾಶ್ವಾಸಿ' ಯ ಮುಂಗಗಳನ್ನು ೩ ನಿಯಮಗಳನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸತ್ಯಮಹಿಂಸಾ ಸಮತಾ ಧೃತಿರಸ್ತೀಯಂ ಕ್ಷಮಾಃರ್ಜನಮ್ ಚ ತಥಾ |

ಮೈರಾಗ್ಯಮಿತಿ ಯಮಃ ಸ್ವಾತ್ಮಸ್ವಾಧ್ಯಾಯತಪೋರ್ಚನಾವ್ರತಾನಿ ತಥಾ |

ಸಂತೋಷಶ್ಚ ಸಶೌಚೋ ನಿಯಮಃ ಸ್ವಾತ್ಮ’

ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿ ಯಮುನಿಯಮುಗಳೆರಡೂ ಹತ್ತು ನಿಧನೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ—

‘ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾ ಕೃಪಾಃರ್ಜನಮ್ |

ಕ್ಷಮಾ ಧೃತಿರ್ವಿರತಾಹಾರಃ ಶೌಚಂ ಚೇತಿ ಯಮಾ ದಶ ||

ತಪಃ ಸಂತೋಷ ಅಸ್ತಿತ್ವಂ ದಾಸಂ ದೇವಸ್ಯ ಪೂಜನಮ್ |

ಸಿದ್ಧಾಂತಶ್ರವಣಂ ಚೈವ ಹ್ರೀಮೂತಿಶ್ಚ ಜಪೋ ಮತಮ್ |

ದಶೈತೇ ನಿಯಮಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರನಿಶಾರದ್ಯೈಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ಈ ವಿಭಾಗಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ನೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂಥವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ಶಾರದಾತಿಲಕದ ೧೦ ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಪಾ ಮತ್ತು ಅರ್ಜನಗಳು ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಕ್ಷಮೆ, ಧೃತಿ, ನಿಂತಾಹಾರ, ಉಪವೇಶನ ಅವಿಗ್ರಹದ ಪ್ರಭೇದಗಳು. ಶೌಚ ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ನೇರಿದ್ದು ದೇಶತು ಯಮವೆಲ್ಲ ಅಂದ ಮೇಲೆ ಐದೇ ವಿಭಾಗ ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ನಿಯಮದ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ದಾಸ, ಹುತಗಳು ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೇರಿಕೊಳ್ಳುವವು ಜಪ, ಮತಿಗಳು, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನೇರಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರದಿಂದ ಬಡ್ತಿ (ಹೀ?) ಅಚಾರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬೇಕುಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವರದ್ವರ ಅನಂತರ್ಗತಗಳಾದ ವಂಚವಿಭಾಗಗಳೇ ಸಾಧುವೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಆ ವಕ್ಷನಕ್ಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅನ್ನಿಪುರಾಣವೂ ಆಚಾರ್ಯರ ವಚನಕ್ಕೆ ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಯಮನಿಯಮುಗಳ ವಿಭಾಗಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನ್ನಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ನೋಗಸಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಭೂತಾಪೀಡಾ ಹೃದಿಂಸಾ ಸ್ಯಾದಹಿಂಸಾ ಧರ್ಮ ಉತ್ತಮಃ |

ನಿಯಮಾ ವೀರಪದ್ಮೇ ಚ ಸ್ವಸ್ತಿಕಾದ್ಯಾನಿ ಚಾಪಸನಮ್^೧ || ೧೩೭ ||

ಯಥಾ ಗಜವದೇನಾನ್ಯಾನಿ ವದಾನ್ ವಧಗಾಮಿನಾಮ್ |
 ಏನಂ ಸರ್ವಮುಹಿಸಾಯಾಂ ಧರ್ಮಾರ್ಥಮುಭಿಧೀಯತೇ ||
 'ಯದ್ಭೂತಹಿತಮುತ್ಕಂಠಂ ನಚಃ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ |
 ಸತ್ಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ತ್ರಿಯಂ ಬ್ರೂಯಾನ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ಸತ್ಯಮುಪ್ರಿಯಮ್ ||
 ಪ್ರಿಯಂ ಚ ನಾಸೃತಂ ಬ್ರೂಯಾದೇವ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ |
 ಮೈಥುನಸ್ಯ ಪರಿತ್ಯಾಗೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಂ ತದಷ್ಟಥಾ ||
 'ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಮೂಲಮನ್ಯಥಾ ವಿಫಲಾ ಕ್ರಿಯಾ |
 ವಶಿಷ್ಠತ್ವಂಪ್ರಮಾಃ ಶುಕ್ರೋ ದೇವಾಚಾರ್ಯಃ ಪಿತಾಮಹಃ |
 ತಪೋವೃದ್ಧಾ ವಯೋವೃದ್ಧಾಸ್ತೇಽಪಿ ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ವಿಮೋಹಿತಾಃ ||
 'ಮಾದ್ಯತಿ ಪ್ರಮದಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುರಾಂ ಪೀತ್ವಾ ತು ಮಾದ್ಯತಿ |
 ಯನ್ಮಾದ್ಯತ್ಸ್ಯಮದಾ ನಾರೀ ತಸ್ಮಾತ್ತಾಂ ನಾನಲೋಕಯೇತ್ ||
 ಯದ್ವಾ ತದ್ವಾ ವರದ್ರವ್ಯಮವಹ್ಯತ್ಯ ಬಲಾನ್ನ ರಃ |
 ಅವಶ್ಯಂ ಯಾತಿ ತೀರ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಜಗತ್ತ್ವಾ ಚೈವಾಹುತಂ ಹವಿಃ ||
 ಕಾಪೀನಾಚ್ಯುದನಂ ವಾಸಃ ಕಂಧಾಂ ಶೀತನಿವಾರಿಣೀಮ್ |
 ಸಾದುಕೇ ಚಾಪಿ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ಕುರ್ಯಾನ್ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಸಂಗ್ರಹವ್ ||
 ದೇಹಸ್ಥಿತಿಗಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವನ್ಮಾದೇಃ ಸ್ಯಾತ್ಪರಿಗ್ರಹಃ |
 ಶರೀರಂ ಧರ್ಮಸಂಯುಕ್ತಂ ರಕ್ಷಣೀಯಂ ಪ್ರಯತ್ನತಃ ||
 ಶೌಚಂ ತು ದ್ವಿವಿಧಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಬಾಹ್ಯಮಾಭ್ಯಂತರಂ ತಥಾ |
 ಮೃಜ್ಜಲಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ಕೃತಂ ಬಾಹ್ಯಂ ಭಾನಶುದ್ಧಿರಧಾಃಂತರಮ್ |
 ಉಭಯೇನ ಶುಚಿರ್ಯಸ್ತು ನ ಮುನೀರ್ನೇತರಃ ಶುಚಿಃ ||
 ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ತಾ ವ್ರಾತಾ ಚ ಸಂತೋಷಸ್ತುಚ್ಚಿರುಚ್ಯತೇ |
 ಮನಸತ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚ ಐಕಾಗ್ರ್ಯಂ ತವ ಉಚ್ಯತೇ |
 ತಜ್ಜಯಃ ಸರ್ವಧರ್ಮೇಭ್ಯಃ ಸ ಧರ್ಮಃ ವರ ಉಚ್ಯತೇ ||
 'ವಾದ್ಯಯಃ ಪ್ರಣವಃ ಸರ್ವಂ ತನ್ಮಾತ್ರಣವಮುಭ್ಯಸೇತ್ |
 'ವೈದಿಕಸ್ತಂತ್ರೀಕೋ ಮಿಶ್ರೋ ವಿಷ್ಣೋವೈ ತ್ರಿವಿಧೋ ಮುಖಃ |
 ತ್ರಯಾಣಾಮೀಪ್ಸಿತನೈಕವಿಧಿನಾ ಹರಿಮರ್ಚಯೇತ್ ||' (ಅಗ್ನಿಪು)

೧ ವ್ರಧಾನ ಅಸನಗಳೂ ಯಮುನಿಯಮಗಳಂತೆಯೇ ವಂಚನಿಧಿ—

'ಅಸನಂ ಚ ವಂಚವಿಭವಮ್ |

ವದ್ಯಸ್ವಸ್ತಿ ಕಭದ್ರಕವಜ್ರಕವೀರಾಹ್ವಯಂ ಕ್ರಮಾತ್ರದಪಿ ||' (ಪ್ರಪಂಚಸಾ)

'ವದ್ಮಾಸನಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಖ್ಯಂ ವಜ್ರಂ ಭದ್ರಾಸನಂ ತಥಾ |

ವೀರಾಸನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಕ್ರಮಾದಾಸನಪಂಚಕಮ್ ||' (ಶಾರದಾ)

ಈ ಆಸನಗಳ ಲಕ್ಷಣ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಭೂತದಯೆ, ಸತ್ಯ, ಸುಷಮ, ಕರಿಯುವಿರುವುದು, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯರಕ್ಷಣೆ, ವೈರಾಗ್ಯ- ಇವಿಷ್ಟನ್ನು 'ಯಮ' ಎಂದು ಕರೆವರು. ದೇಹ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸುವುದು. ತಪಸ್ಸು, ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಿಷ್ಟುಹತ್ತೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಯನ, ಹರಿವೂಡೆ- ಇವುಗಳಿಗೆ 'ನಿಯಮ'ವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ನೀರಾಸ, ಪದ್ಮಾಸನ, ಸ್ವಸ್ತಿಕಾರನ-ಇವೆಲ್ಲ ಅನನ್ಯಪ್ರಭೇದಗಳು.

ರೇಚಕಃ ಪೂರಕಶ್ಚೈವ ಕುಂಭಕಶ್ಚ ತ್ರಿಧಾ ಸ್ತುತಃ |
ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ ಸ್ತುತಿಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿನಾ ನಿಯಮ ಉಚ್ಯತೇ ||
ಅಧೀತಿಃ ಸ್ತುತಿಯುಕ್ತಾ ತು ನಿಧಿಧ್ಯಾನಸಮೇವ ಹಿ |
ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೋಽಪಿ ವಿಷ್ಣೋರ್ಯತ್ನೈರಣಂ ಧ್ಯಾನಸಮೇವ ತತ್ ||

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವು ರೇಚಕ, ಪೂರಕ, ಕುಂಭಕ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ. ಶಾಸ್ತ್ರವಾಕ್ಯಾರ್ಥರೂಪವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಯನವು ಉಮಾನೇಯಶ್ಚ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುವುದು. ವಿಷ್ಣುಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಪಾರಾಯಣರೂಪವಾದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ನಿಯಮದಲ್ಲೆ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೂ ವಿಷ್ಣುಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿತ್ತರೆ ಅದೂ ಧ್ಯಾನವೇ ಆಗುವುದು. ಕೇವಲ ಶ್ವಾಸನಿರೋಧರೂಪವಾಗಿತ್ತರೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅದು ಧ್ಯಾನದ ಅಂಗವಾದ ನಿಯಮದಲ್ಲೆ ಸೇರುವುದು.

ಆಸಾ ಶೌಚಂ ಪ್ರಾಣಯಾಮೋ ನಿಷ್ಕರಿಗ್ರಹಪೂರ್ವಕಾಃ |
ತಪಃಪ್ರಾಣಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ಸರ್ವ ಉತ್ತರೋತ್ತರತೋಽಧಿಕಾಃ^೧ || ೧೪೦ ||

ಆಸನ, ಶೌಚ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಅಪರಿಗ್ರಹ, ಅಹಿಂಸಾ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ತುಷ್ಟಿ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಹರಿವೂಡನ- ಇವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೊದಲಿನವುಗಳಿಂದ ಮೇಲಿನವುಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳಾಗಿವೆ.

೧ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಬಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯಗಳ ವಿವರವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ

೨ 'ಆಸಾ ಶೌಚಂ ಚ ಧರ್ಮಾಂಗೇ ಪ್ರಾಣಯಾಮೋಽಪರಿಗ್ರಹಃ |

ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ತಪಸ್ವಧಾ ||

ತುಷ್ಟಿರ್ಯಜ್ಞಾದಯೋ ಧರ್ಮಾಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽಭ್ಯರ್ಚನಂ ಹರೇಃ |

ಉತ್ತರೋತ್ತರಮೇತಾನಿ ಕರ್ತವ್ಯಾನಿ ವಿಶೇಷತಃ ||' (ಯೋಗವೇ.)

ಸರ್ವಸ್ಮಾಚ್ಛ್ರವಣಾದ್ಯಾಸ್ತು ಮುಖ್ಯಾ ಮುಕ್ತಿವ್ರಸಾಧನೇ |

ಅಜ್ಞಸ್ಯ ಶ್ರವಣಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಯುಕ್ತೇರ್ಮನನಂ ತಥಾ |

ಧ್ಯಾನಂ ನಿಶ್ಚಿತತತ್ತ್ವಸ್ಯ ತಸ್ಮಾಚ್ಛ್ರಾವತ್ರಾವಮರ್ಶನಮ್^೧ || ೧೪೧ ||

ವರಂ ದಶಗುಣಂ ತಸ್ಮಾದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೈಕಸ್ಯ ತತೋತ್ತರಾ^೨ |

ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶಾ^೩ಸ್ಯೇಷಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುತುಷ್ಟಿದಾ || ೧೪೨ ||

ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನಗಳು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ವ್ರಧಾನಗಳು. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮುಖ್ಯ. ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣವಿದ್ದು ಯುಕ್ತಿಬಲವಿಂದ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಮನನ ಮುಖ್ಯ. ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸರೂಪವಾದ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನೆ ಮುಖ್ಯ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸವೇ ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲು. ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತಲೂ ಒಬ್ಬನೇ ವಿವ್ಯಾರ್ಥಿಗಾದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ರವಚನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ನೂರು ಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲು. ಅವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ರವಚನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಿಯಿದೆ.

ಯ^೪ ಇಮಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ ವದ್ಭಕ್ತೇಷ್ವಭಿಧಾಸ್ಯತಿ |

ಭಕ್ತಿಂ ಮಯಿ ಪರಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಮಾಮೇವೈಷ್ಯತ್ಯಸಂಶಯಃ || ೧೪೩ ||

ನಚ ತಸ್ಮಾನ್ನನುಷ್ಠೇಷು ಕಶ್ಚಿನ್ನೇ ಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮಃ |

ಭವಿತಾ ನಚ ಮೇ ತಸ್ಮಾದನ್ಯಃ ಪ್ರಿಯತರೋ ಭುವಿ || ೧೪೪ ||

ಈ ಪರಮರಹಸ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರತತ್ತ್ವವನ್ನು ನನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವಂಥವನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪರಮಭಕ್ತಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊನೆಗೆ

೧ 'ಧ್ಯಾನಾಚ್ಛ್ರಾವತ್ರಾವಮರ್ಶನಮೇವ ದಶಗುಣಮುತ್ತಮಮ್ | ಧ್ಯಾನಕಾಲೇ ಬಹುಗುಣಾನಾಮಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್ | ಶಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶನೇ ತದುಕ್ತಾನಾಮನೇಕೇಷಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಪ್ರತಿಭಾಸಾದಿತಿ ಭಾಷಃ |' (ನಾರಾ.)

೨ 'ಶಾಸ್ತ್ರಾಲೋಕನರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶನೇಷ್ವಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಗುಣಪ್ರತಿಪತ್ತೇಸ್ತದೇವ ವರಮ್ |' (ನಾರಾ.)

೩ ಅವರೋಕ್ಷದೃಶಾ=ಅವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನಾ |

೪ 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾ ವಿಷ್ಣುತುಷ್ಟಿದತ್ತೇ ಗೀತಾವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಯತಿ-ಯ' ಇತಿ | ಅತ್ರ ಕೃಷ್ಣೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ ಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪಫಲಾಭಿಧಾನಾತ್ಸನ್ಯಾತಿ-ಪ್ರಿಯತೋಕ್ತೇತೋಕ್ತಾಧೋಽವನೀಯತೇ |' (ನಾರಾ.)

ನನ್ನನ್ನೆ ಹೊಂದುವನು. ಈ ವಿಸಯದಲ್ಲಿ ನಂವೇಹವಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿ ನನ್ನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಉಪವೇಶಿಸುವ ಮಹಾನುಭಾವನಿಂದಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯನಾದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ ಈ ನರಗೂ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ; ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಶೌಚಾಸನೇ ತ್ವಂಗಮಾತ್ರಂ ನ ವೃಥಗ್ಧರ್ಮಕಾರಣಮ್ |

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಯಸ್ತುಷ್ಟಿಪರ್ಯಂತಾದ್ವಿಗುಣಾಧಿಕಾಃ || ೧೪೫ ||

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽತಃ ಕೋಟಿಗುಣಸ್ತತೋಽನಂತಗುಣಾ ಹರೇಃ |

ಪೂಜಾತಸ್ತ್ರಿಗುಣಂ ಧ್ಯಾನಮಿತಿ ಧರ್ಮಕ್ರಮಃ ಸ್ಮೃತೇಃ || ೧೪೬ ||

ಆಸನ ಮತ್ತು ಶೌಚ ಸರ್ವ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಅಂಗಭೂತಗಳಾಗಿವೆ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಧರ್ಮಸಾಧನಗಳಲ್ಲ. ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಅಪರಿಗ್ರಹ, ಅಹಿಂಸಾ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ತುಷ್ಟಿ-ಇವುಗಳು ಒಂದರಿಂದ ಒಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎರಡು ಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾಗಿದೆ. ತುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವು ಕೋಟಿ ವಾಲು ಮಿಗಿಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೀಹರಿವೂಷೆಯು ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಧ್ಯಾನವು ಅಂಥ ಹರಿವೂಷೆಗಿಂತಲೂ ಮೂರು ವಾಲು ಮಿಗಿಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಸಾಧನಗಳಾದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ.

ಉಪೋರಧಃ ಪದೋರೂರ್ಧ್ವಂ ವಿಭಾಗೇನೇತಿ ಚ ತ್ರಿಧಾ |

ಆಸನತ್ರಯಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ಮಂತ್ರಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕಮ್ || ೧೪೭ ||

ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ತೊಡೆಯ ಕೆಳಗಡೆ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಸನ; ಮೇಲುಗಡೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಪದ್ಮಾಸನ; ವಿಭಾಗದಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಮೇಲೆಯೂ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕೆಳಗೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ವೀರಾಸನ; ಹೀಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆಸನಗಳು ಮೂರು ತೆರನಾಗಿವೆ. ಈ ಆಸನಗಳನ್ನು 'ವೃದ್ಧಿ ತ್ವಯಾ ಧೃತಾ ಲೋಕಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಚಿಸಬೇಕು.

ದ್ವಿಗುಣೋತ್ತರಂ ರೇಚಕಾದಿ° ಪೋಡಶಾದಿಕ್ರಮೇಣ ತು |

ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ಹ್ರಸ್ವವರ್ಣಸ್ಯ ಕಾಲೋ ಮಾತ್ರೇತಿ ಶಬ್ದತೇ ||

೧೬ ಮಾತ್ರಿಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ರೇಚಕ, ೩೨ ಮಾತ್ರಿಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಪೂರಕ, ೬೪ ಮಾತ್ರಿಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಕುಂಭಕ- ಹೀಗೆ ಎರಡೆರಡು ಪಾಲು ರೇಚಕಾದಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು. ಒಂದು ಹ್ರಸ್ವವರ್ಣವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಬೇಕಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರೆಯೆಂದು ಹೆಸರು.

ಕ್ರಮೇಣೈವಾಭ್ಯಸೇನ್ಮಾತ್ರಾವೃದ್ಧಿಮೇಕಾಗ್ರಧೀಃ ಪುನಃ |

ರೇಚಯಿತ್ವಾ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಪೂರಯಿತ್ವಾ ತು ನಾನುತಾ' |

ಕುಂಭಕಂ ಚ ಸುಷುಮ್ನಾಯಾಂ^೧ ವಿಷ್ಣುಂ ನಾಯುಂ ಚ

ಸಂಸ್ಕರೇತ್^೨ || ೧೪೯ ||

ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕನಾಗಿ, ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವನ್ನು ಮಾಡಲು ಅಭ್ಯಾಸಿಸಬೇಕು. ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಪಿಂಗಲಾ ನಾಡಿಯಿಂದ ನಾಯುವನ್ನು ಹೊರಚೆಲ್ಲಿ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಇಡಾನಾಡಿಯಿಂದ ಒಳಗೆಳೆದುಕೊಂಡು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನಾಯುವನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು.

ಮೂಲಾಧಾರಂ^೩ ಸಮಾರಭ್ಯ ತ್ವಾಮೂರ್ಧಾನಮ್ಬಜುಸ್ಥಿತಾ |

ದ್ವಾತ್ರಿಂಶನ್ಮಾತ್ರಯಾಃಪೂರ್ಯ ಚತುಃಷಷ್ಠ್ಯಾ ಚ ಧಾರಯೇತ್^೪ ||

(ಗಾತಮೀತಂ.)

ಶಾರದಾತಿಲಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ—

‘ಇಡಯಾಃಕರ್ಷಯೇದ್ವಾಯುಂ ಬಾಹ್ಯಂ ಷೋಡಶಮಾತ್ರಯಾ |

ಧಾರಯೇತ್ಪೂರಿತಂ ಯೋಗೀ ಚತುಃಷಷ್ಠ್ಯಾ ತು ಮಾತ್ರಯಾ |

ಸುಷುಮ್ನಾ ಮಧ್ಯಗಂ ಸಮ್ಯಗ್ವಾತ್ರಿಂಶನ್ಮಾತ್ರಯಾ ಶನೈಃ |

ನಾಡ್ಯಾ ಪಿಂಗಲಯಾ ಚೈನಂ ರೇಚಯೇದ್ವೋಗವಿತ್ತಮಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)

೧ ಮೂಲ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ‘ಸುಷುಮ್ನಾ’ ಎಂದೇ ಪಾಠವಿದೆ. ಪಾಣಿನೀಯ ವ್ಯಾಕರಣದಂತೆ ಈ ಶಬ್ದದ ರೂಪ ‘ಸುಷುಮ್ನಾ’ ಎಂದಾಗಬೇಕು.

೨ ‘ನಾಸಿಕಾಪುಟಮಂಗುಲ್ಯಾಃಪೀಡ್ಯೈವ ಚ ಪರೇಣ ಚ |

ಔದರಂ ರೇಚಯೇದ್ವಾಯುಂ ರೇಚನಾದ್ರೇಚಕಃ ಸ್ತುತಃ ||

ಬಾಹ್ಯೇನ ನಾಯುನಾ ದೇಹಂ ದೃತಿವತ್ಪೂರಯೇದ್ಯಥಾ |

ತಥಾ ಪೂರ್ಣಶ್ಚ ಸಂತಿಷ್ಟೇತ್ಪೂರಣಾತ್ಪೂರಕಃ ಸ್ತುತಃ ||

ನ ಮುಂಚಿತೆ ನ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ನಾಯುಮಂತರ್ಬಹೀಸ್ಥಿತಮ್ |

ಸಂಪೂರ್ಣಕುಂಭವತ್ತಿಷ್ಠೇದಚೇತಃ ಸ ತು ಕುಂಭಕಃ ||’ (ಅಗ್ನಿಪು.)

೩ ‘ಮೂಲಸ್ಯ=ವೈಷ್ಣವಸ್ಯ, ಅಧಾರಂ=ಅಧೋಭಾಗಮ್ |’ (ಭಲಾ.)

ಮಧ್ಯೇ ಸುಷುಮ್ನಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ವಜ್ರಿಕಾಽಽರ್ಯಾಽವಭಾಸಿನೀ |

ವೈದ್ಯತಾ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀತಿ ಸೈವ ಪಂಚಪ್ರಭೇದಿನೀ° || ೧೫೦ ||

ವೃಷಣಮೂಲದಿಂದ ನಡುನೆತ್ತಿಯ ವರೆಗೆ ಋಜುವೂ ದೀರ್ಘವೂ ಆಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಿಗೆ 'ಸುಷುಮ್ನಾ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ನಾಡಿಗೆ ವಜ್ರಿಕಾ, ಆರ್ಯಾ, ಅವಭಾಸಿನೀ, ವೈದ್ಯತಾ, ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿ-ಎಂದು ಐದು ಭೇದಗಳುಂಟು.

ಪೃಷ್ಠವಾಮಾಗ್ರದಕ್ಷಿಂತರ್ಭೇದಾಸ್ತೇ ಚ ಕ್ರಮೇಣ ತು |

ಹರಿನ್ನೀಲಃ ಸಿತಃ ಪಿಂಗೋ ಲೋಹಿತಶ್ಚಾತ್ರ ಕೇಶವಃ |

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾದಿಪ್ಪರೂಪೇಣ ಧೈಯಃ ಸಿದ್ಧಿಮುಖೇಪ್ಸತಾ || ೧೫೧ ||

ಹಿಂಬದಿ, ಎಡಬದಿ, ಇದಿರು, ಬಲಬದಿ, ನಡು- ಹೀಗೆ ಐದು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ನಾಡಿ ಐದು ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಬದಿ ಯಲ್ಲಿರುವ 'ವಜ್ರಿಕಾ' ಎಂಬ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪ ವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಆರ್ಯಾ' ಎಂಬ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನೀಲವರ್ಣನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ 'ಅವಭಾಸಿನೀ' ಎಂಬ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯಬಣ್ಣದ ವಾಸುದೇವರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ವೈದ್ಯತಾ' ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಂಗಳ ವರ್ಣನಾದ ಸಂಕರ್ಷಣನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ನಾರಾಯಣರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಧ್ಯಾನಿಸುವವರು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವರು.

ಮೂಲೇ ಚ ನಾಭೌ ಹೃದಯೇಂದ್ರಯೋನಿ°-

ಭ್ರೂಮಧ್ಯಮೂರ್ಧದ್ವಿಷಡಂತಕೇಷು |

೧ 'ನಾಡ್ಯೋನಂತಾಃ ಸಮುತ್ಪನ್ನಾಃ ಸುಷುಮ್ನಾ ಪಂಚಪರ್ವಸು |

ಮೂಲಾಧಾರೋದ್ಗತಪ್ರಾಣಸ್ತಾ ಭಿವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ ತತ್ತನುಮ° ||' (ಶಾರದಾ.)

೨ ಇಲ್ಲಿ 'ಹೃದಯ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪದ್ಮಾಕಾರವಾದ ಹೃದಯಕೋಶದ ಮಾಂಸಪಿಂಡವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಪಶುಗಳನ್ನು ಕೊಂದಾಗ- ಕೆಳಮೊಗವಾದ ತಾವರೆ ಯಂತಿರುವ ಈ ಮಾಂಸಪಿಂಡವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು ಎಂದು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದುಂಟು—

'ಹೃದಯಮಿತಿ ಪುಂಡರೀಕಾಕಾರೋ ಮಾಂಸಪಿಂಡಃ ಪ್ರಾಣಾಯತನೋ-
ಽನೇಕನಾಡೀಸುಷಿರ ಉರ್ಧ್ವನಾಲೋಽಧೋಮುಖೋ ವಿಶಸ್ಯಮಾನೇ ಪಶೌ
ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಉಪಲಭ್ಯತೇ |' (ತೈತ್ತಿರೀಯ. ಶಾಂ. ಭಾ.)

ಚತುಃಷಡಷ್ಟದ್ವಿಚತುದ್ವಿಷಟ್ಠಿ-
 ದಲೇಷು ಪದ್ಮೇಷು ಸಿತಾರುಣೇಷು |
 ಪಂಚಾತ್ಮಕೋಽಸೌ ಭಗವಾನ್ ಸದೈವ
 ಭೈರೋಃ ಹೃದಂತಾನ್ಯರುಣಾನಿ ತಾನಿ

|| ೧೫೨ ||

‘ಇಂದ್ರಯೋನಿ’ ಎಂದರೆ- ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ-ಇಂದ್ರ ನಾಮಕನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಸ್ಥಾನವಾದ ಒಂದು ನಾಡಿ—

‘ಅಂತರೇಣ ತಾಲುಕೇ | ಯ ಏಷ ಸ್ತನ ಇವಾವಲಂಬತೇ | ಸೇಂದ್ರ-
 ಯೋನಿಃ |’ (ತೈತ್ತಿರೀಯ)

‘ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸ್ತಾ ಲುಮಧ್ಯಸ್ಥೋ ಲಂಬಿನ್ಯಾಮಿಂದ್ರನಾಮಕಃ’ (ತೆ . ಭಾಷ್ಯ)

‘ತಾಲುಕೇ=ತಾಲುಕಯೋಃ, ಅಂತರೇಣ=ಮಧ್ಯೇ, ಯ ಏಷ ಸ್ತನ ಇವಾವ-
 ಲಂಬತೇ ಸೌ ಇಂದ್ರಯೋನಿಃ | ಇಂದ್ರಸ್ಯ=ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಸ್ಯ
 ಯೋನಿಃ=ಸ್ಥಾನಮ್ ||’ (ತೈ. ಖಂಡಾರ್ಥ)

‘ಮೂರ್ಧಾನಮಾರಭ್ಯ ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲೋಪರಿಸ್ಥಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |’ (ಭಲಾ.)

ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೆ ‘ತೈತ್ತಿರೀಯ’ದಲ್ಲಿ ವ್ಯಪೋ ಹ್ಯತೀರ್ಷಕಪಾಲೇ’ ಎಂದು
 ‘ಅತೀರ್ಷಕಪಾಲ’ ವದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಭಾಸನಾಗುವುದು.

೧ ದಲಪದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮುಖಸಂಬಂಧಃ | ಚತುರ್ದಲೇ ಷಡ್ವಲೇಷ್ವದಲೇ
 ದ್ವಿದಲೇ ಚತುರ್ದಲೇ ದ್ವಾದಶದಲೇ ಚ ಕ್ರಮೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ |

೨ ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವ ಬಗೆ
 ಹೇಗೆ? ಮತ್ತು ಯಾವ ರೂಪವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
 ಕಾರರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ
 ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಛಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ; ಆದರೆ ತೈತ್ತಿರೀಯದ ಸಂವಾದ
 ದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವೂ ಕೂಡುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ವ್ಯಷಣಮೂಲ ನಾಭಿ
 ಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು
 ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು—

‘ಸ ಯ ಏಷೋಽಂತರ್ಹೃದಯ ಅಕಾಶಃ | ತಸ್ಮಿನ್ನಯಂ ಪುರುಷೋ
 ಮನೋಮಯಃ | ಅಮೃತೋ ಹಿರಣ್ಮಯಃ | ಅಂತರೇಣ ತಾಲುಕೇ | ಯ ಏಷ
 ಸ್ತನ ಇವಾವಲಂಬತೇ | ಸೇಂದ್ರಯೋನಿಃ | ಯತ್ರಾಸೌ ಕೇಶಾಂತೋ ವಿ ವರ್ತತೇ |
 ವ್ಯಪೋ ಹ್ಯತೀರ್ಷಕಪಾಲೇ |’ (ತೈ. ಉಪ.)

ಇಲ್ಲಿ ಅಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

‘ಯ ಏಷ ಹೃದಯಾಕಾಶಸ್ತು ನಿರುದ್ಧಸ್ತು ತದ್ಗತಃ |

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸ್ತಾ ಲುಮಧ್ಯಸ್ಥೋ ಲಂಬಿನ್ಯಾಮಿಂದ್ರನಾಮಕಃ ||

ವೃಷಣಮೂಲದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಲದ ಪದ್ಮ, ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಆರು ದಲದ ಪದ್ಮ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ದಲದ ಪದ್ಮ, ಕಂಠದ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ದಲದ ಪದ್ಮ, ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುದಲದ ಪದ್ಮ, ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗುಲ ಉರ್ಧ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ದಲದ ಪದ್ಮ- ಹೀಗೆ ಆರು ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಸೀನನಾಗಿರುವ ವಾಸುದೇವಾದಿರೂಪಿಯಾದ ಪಂಚಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಆರು ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೃದಯದ ವರೆಗಿನ ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಪದ್ಮಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿವೆ; ಉಳಿದವು ಬಿಳಿಯಾಗಿವೆ.

ತ್ರಿಕೋಣವಹ್ನಾ ಚ ಷಡಸ್ತ್ರವಾಯಾ

ದ್ವಿಸ್ತಾವದತ್ರರವಿವೃತ್ತಶಶಿಸ್ತವಹ್ನಾಃ ।

ವ್ಯಾಖ್ಯಃ ಸುಪರ್ಣರೂಪತ್ವಾತ್ಪ್ರೇಶಾಂತೇ ವರ್ತತೇ ತು ಯಃ ।
ಸಂಕರ್ಷಣಃ ಸುಪರ್ಣಾತ್ಮಾ ವಾಸುದೇವೋ ವೃಷಃ ಸ್ತುತಃ ॥
ಯಸ್ಮಾದ್ವ್ಯುಪಗತೇ ಸ್ಥಾತಾ ಜಗತಿ ಪ್ರಲಯೇ ವಿಭುಃ ।
ಅಶೀರ್ಷಕಕಪಾಲೋಽಸೌ ಕಪಾಲಾದುಪರಿ ಸ್ಥಿತಃ ॥'

ಇದರಿಂದ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧ, ಇಂದ್ರಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಕೇಶಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಭೂನುಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣ ಮತ್ತು ಅಶೀರ್ಷಕಪಾಲದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ೧೨ ಅಂಗುಲ ಮೇಲುಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ- ಹೀಗೆ ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಗಳ ಸಂಸ್ಥಾನವು ನಿರೂಪಿತವಾದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನುಳಿದ ವೃಷಣಮೂಲ ಮತ್ತು ನಾಭಿಗಳಲ್ಲಿ- ನಾರಾಯಣರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಚಾರ್ಯರ ಆಶಯವಿರಬಹುದೇನೋ! ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಒಂದು ಮಾತು ಭಲಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ—

‘ತತ್ತ್ವೈಕಂ ರೂಪಂ ಸ್ಥಾನದ್ವಯೇ ಧೈಯಮಿತ್ಯಾಹುಃ ।’

ಅಥವಾ ವೃಷಣಮೂಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಉಳಿದ ಐದು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾರಾಯಣಾದಿಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಪಕ್ಷವೂ ಸಾಧುವಾಗಬಹುದು.

೧ ದ್ವಿಸ್ತಾವದತ್ರಷಡಸ್ತ್ರಃ ಅತ್ರ=ಅಂತರ್ಹೃದಯೇ ವಿದ್ಯಮಾನೋ ರವಿಃ ದ್ವಿಸ್ತಾವದತ್ರ ರವಿಃ | ತತ್ರ ಯೋ ವೃತ್ತಾಕಾರಃ ಶಶೀ ತಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಯೋ ತ್ರಿಕೋಣೋ ವಹ್ನಿಸ್ತತ್ರ ದಶಾರ್ಧರೂಪಂ ಭಗವತೋ ವಿಚಿಂತ್ಯಮ್ | “ಶಶಿಸ್ತವಹ್ನಾ” ಇತ್ಯಪಿ ಪಾಠಃ | ಸ ತು ಸ್ವರಸ ಏವ | ಅತ್ರೇತ್ಯನೇನ ‘ಯ ಏಷೋಽಂತರ್ಹೃದಯ ಅಕಾಶ’ ಇತ್ಯೇತಚ್ಛಬ್ದೇನೋದಿತ ಅಕಾಶ ಉಚ್ಯತೇ | ಹೃತ್ಪುಂಡರೀಕಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಅತ್ರ=ಏತಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಏತದೋಶಿ ಕೃತೇಶ್ವರೇತಿ ರೂಪಮ್ | ‘ದ್ವಿಸ್ತಾವದತ್ರೇ’ತಿ ಸುಗಮಃ ಪಾಠಃ |

ವೃತ್ತೇ ನಿಧಾವಸಿ ನಿಚಿತ್ಯಮಿದಂ ದಶಾರ್ಥ-

ರೂಪಂ ಸಿತಂ ತದಖಿಲಂ ಹೃದಯಾತ್ಮರಸ್ತಮ್ || ೧೫೩ ||

ವೃಷಣಮೂಲದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕೋಣವಹ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಷಟ್ಕೋಣ ನಾಯುಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶಕೋಣ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಉರುಟಾದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲ, ಅದರ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಕೋಣ ವಹ್ನಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಕಂಠ ಭ್ರೂಮಧ್ಯೆ ಶಿರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಉರುಟಾದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಆರು ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಂಚರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹೃದಯದ ವರೆಗಿನ ಮೂರು ರೂಪಗಳು ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಕಮಲದಂತೆಯೇ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದು ಮೇಲಿನವು ಶುಭ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಇಡಾ ಚ ಸಿಂಗಲಾ ಚೈವ ವಜ್ರಿಕಾ ಧಾರಿಣೀ ತಥಾ |

ಸುಷುಮ್ನಾಯಾಶ್ಚ ತುರ್ದಿಕ್ಪು ವಜ್ರಿಕಾದ್ಯಾಸು ತತ್ರ ಚ |

ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಃ ಸ ಭಗವಾನ್ ಹೃದಯೇ ಸಂವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ || ೧೫೪ ||

ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ನಾಲ್ಕು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ

ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ವಹ್ನಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಂಪ್ರದಾಯ—

‘ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಾನಂ ಸಮಾಪನ್ನಾ ಸೋಮಸೂರ್ಯಾಗ್ನಿ ರೂಪಿಣೀ |

ಇಡಾಯಾಂ ಪಂಚರೇಚ್ಛಂದ್ರಃ ಸಿಂಗಲಾಯಾಂ ದಿನಾಕರಃ |

ಜ್ಞಾತೌ ಯೋಗನಿದಾನಜ್ಞೈಃ ಸುಷುಮ್ನಾಯಾಂ ಚ ತಾವುಭೌ |

ಆಧಾರಕಂದಮಧ್ಯಸ್ಥಂ ತ್ರಿಕೋಣಮತಿಸುಂದರಮ್ |

ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ನಿಲಯಂ ದಿವ್ಯಂ ಪ್ರಾಹುರಾಗಮವೇದಿನಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ಆಚಾರ್ಯರೂ ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಅಷ್ಟಪತ್ನೇ ತು ಹೃತ್ಪದ್ಮಮಧ್ಯೇ ಸೂರ್ಯೋದುವಹ್ನಿಗಮ್ |

ಪೀಠತನ್ಮಧ್ಯಪದ್ಮಸ್ಥಂ ನಾರಾಯಣಮನಾಮಯಮ್ |

ಉದ್ಯದಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶಂ ತೇಜಸಾಃ ಸುಪಮಂ ಸದಾ ||’ (ಪ್ರಣವಕಲ್ಪ)

೧ ಆಚಾರ್ಯರು ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸ ಏಷ ಹೃದಿ ನಾಡೀಷು ಪಂಚರೂಪಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ |

ವಿಷ್ಣೋರಣಿಮ್ನೋ ರೂಪಾಣಿ ಪಂಚನಾಡೀಸ್ಥಿ ತಾನಿ ತು ||

ಇಡಾ, ಪಿಂಗಲಾ, ವಜ್ರಿಕಾ, ಧಾರಿಣೀ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ನಾಡಿಗಳಿವೆ. ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಾದಿಜತುರ್ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಹೃದಯಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೂ ನೆಲೆಸಿರುವರು.

ದ್ವಾಸಪ್ರತಿಷಹಸ್ರಾಣಿ ನಾಡ್ಯೋಽನ್ಯಾಸ್ತು ಪ್ರಧಾನತಃ |
ಬೃಹತೀಸಹಸ್ರಸ್ಪರ್ಶಾನಾಂ ಋಚಾಂ ನಾಚ್ಯೋಽತ್ರ ಕೇಶವಃ ||

ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಂ ಸೌಷುಮ್ನಂ ಮಧ್ಯಸ್ಥಂ ರಕ್ತವರ್ಣಕಮ್ |
 ಶುಕ್ಲಂ ತು ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯಂ ನಂದಿನ್ಯಮಗ್ರತಃ ಸ್ಥಿತಮ್ ||
 ಪಿಂಗಲಾಯಾಂ ಪಿಂಗಲಂ ಚ ರೂಪಂ ಸಂಕರ್ಷಣಾಭಿಧಮ್ |
 ಪಶ್ಚಿಮೇ ವಜ್ರಿಕಾಯಾಂ ಚ ಪೀತಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕಮ್ |
 ಇಡಾಯಾಮನಿರುದ್ಧಾಖ್ಯಂ ನೀಲರೂಪಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಮ್ || (ವರ್ಮಂಕೋಪಾ.)

ಈ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ-ಮೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಂದಿನೀ ಅಥವಾ ಧಾರಿಣೀ ಎಂಬ ನಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವನು ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಪಿಂಗಲಾನಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣನಿದ್ದಾನೆ. ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಿಕಾನಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿದ್ದಾನೆ. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಇಡಾನಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನಿದ್ದಾನೆ. ಮಧ್ಯದ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

‘ಇಡಾ ಚ ಶಂಖಕುಂದಾಭಾ ತಸ್ಯಾಃ ಸವ್ಯೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ |
 ಪಿಂಗಲಾ ಸಿತರಕ್ತಾಭಾ ದಕ್ಷಿಣಂ ಪಾರ್ಶ್ವಮಾಶ್ರಿತಾ ||’ (ಯೋಗಾರ್ಣವ)
 ಕೆಲವು ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಪ್ತನಾಡಿಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣನೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆ—
 ‘ಗಾಂಧಾರೀ ಹಸ್ತಿಚಿಹ್ವಾ ಚ ಸುಪೂಷಾಂಬುಷಾ ಮತಾ |
 ಯಶಸ್ವಿನೀ ಶಂಖಿನೀ ಚ ಕುಹೂಃ ಸ್ಯುಃ ಸಪ್ತ ನಾಡಯಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ಇನ್ನು ಕೆಲವು ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ- ವಾರಣಾ, ಸರಸ್ವತೀ, ವಿಶ್ವೋದರಾ, ಪಯಸ್ವಿನೀ ಎಂಬ ನಾಡಿಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಧಾನತಯಾ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧ ಬೃಹತೀಸಹಸ್ರಸ್ಪರ್ಶಾನಾಂ=ಬೃಹತೀಸಹಸ್ರಸಂಬಂಧಿನೀನಾಮ್ |

೨ ಈ ೭೨ ಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ- ಸುಷುಮ್ನಾದ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ೩೬ ಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳು, ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ೩೬ ಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳು- ಹೀಗೆ ವಿಭಾಗವಾಗಿವೆ. ಬೃಹತೀ ಚ್ಚಂದಸ್ಸಿನ ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆ ೩೬. ಸಾವಿರ ಬೃಹತಿಗಳ ಒಟ್ಟು ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆ ೩೬ ಸಾವಿರ. ಈ ೩೬ ಸಾವಿರ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ವರಾತ್ಮಕ ವ್ಯಂಜನಾತ್ಮಕ ಎಂದು ಪುತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡು ತೆರನಾಗಿವೆ. ತಥಾಚ ೩೬ ಸಾವಿರ ವ್ಯಂಜನಪ್ರತಿಸಾದ್ಯನಾದ ಸ್ತ್ರೀರೂಪನಾದ ಹರಿ ಎಡಬದಿಯ ೩೬೦೦೦ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಧೈಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ವರ ಪ್ರತಿಸಾದ್ಯನಾದ

ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ೭೨ ಸಾವಿರ ಪ್ರಧಾನ ನಾಡಿಗಳು ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿವೆ. ಬೃಹತೀಸಹಸ್ರಸಂಬಂಧಿ ಋಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಪುರುಷರೂಪನಾದ ಹರಿ ಬಲಬದಿಯ ೩೬ ಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತೈನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರರಹಸ್ಯ. ಈ ೭೨ ಸಹಸ್ರರೂಪಗಳೇ- ಪುರುಷಾಯುಷ್ಯವಾದ ೧೦೦ ವರ್ಷಗಳ ೭೨ ಸಾವಿರ ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳ ನಿಯಾಮಕಗಳೂ ಕೂಡ. ಅದರಲ್ಲಿ- ಸ್ತ್ರೀರೂಪಗಳು ರಾತ್ರಿಯ ನಿಯಾಮಕಗಳು. ಪುರುಷರೂಪಗಳು ಹಗಲಿನ ನಿಯಾಮಕಗಳು.

ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬರೆ ದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಯಾವತೀಭಿರ್ಯಗ್ನಿಃ ಶಂಸಿತಾಭಿಃ ಷಟ್ತ್ರಿಂಶತಿಸಹಸ್ರಾಣ್ಯಕ್ಷರಾಣಿ ಭವಂತಿ ಯಸ್ಮಾತ್ಕಸ್ಮಾದಪಿ ಚ್ಛಂದಸಸ್ರಾವತ್ಯಃ ಶಂಸನೀಯಾಃ |’

‘ಷಟ್ತ್ರಿಂಶದ್ರೂಪವಾನ್ವಿಷ್ಣು ವ್ಯಂಜನೇಷು ಚ ಸಂಸ್ಥಿತಃ |

ತಾನ್ಯೇವ ವಿಷ್ಣು ರೂಪಾಣಿ ರಾತ್ರೀಣಾಮಪಿ ದೇವತಾಃ ||

ಏಕೈಕಂ ಚ ಸಹಸ್ರಂ ತದ್ವ್ಯಂಜನೇಷು ಚ ರಾತ್ರೀಷು |

ರೂಪಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಥಿತಂ ವ್ಯೂಹ್ಯ ಷಟ್ತ್ರಿಂಶತಿಸಹಸ್ರಧಾ ||

ಷಟ್ತ್ರಿಂಶತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ಸ್ವರಗಾಣಿ ಹರೇರಪಿ |

ತಾನ್ಯೇವಾಹ್ನಾಂ ದೈವತಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ಪರಮಾತ್ಮನಃ |

ದ್ವಾಸಪ್ರತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ರೂಪಾಣ್ಯೇವಂ ರಮಾಪತೇಃ ||’

‘ದ್ವಾಸಪ್ರತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಹಿ ರಮಾಪತೇಃ |

ಬೃಹತೀಸಹಸ್ರಸಂಸ್ಥಾನಿ ಸ್ವರವ್ಯಂಜನಭೇದತಃ ||

ತಾನ್ಯೇವ ಪುರುಷಸ್ಥಾನಿ ಯಸ್ಮಾತ್ಪುರುಷಸಂಸ್ಥಿತಮ್ |

ಬೃಹತೀಸಹಸ್ರಂ ತಚ್ಚಂಪ್ಯಂ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ನಹ್ಯತೇ ನರಮ್ ||’ (ಐತರೇಯಸಂ.)

ದೇಹಾವಯವವಿಭಾಗವನ್ನು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಬಹುಸ್ಫುಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ದ್ದಾರೆ—

‘ಅಸ್ಮಾಂ ಶರೀರೇ ಸಂಖ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ಷಷ್ಟಿಯುತಂ ಶತತ್ರಯಮ್ |

ತ್ರಿಣೈವಾಸ್ಥಿಶತಾನ್ಯತ್ರ ಧನ್ತಂತರಿರಭಾಷತ |

ದ್ವೇ ಶತೇ ತ್ವಸ್ಥಿಸಂಧಿನಾಂ ಸ್ಯಾತಾಮತ್ರ ದಶೋತ್ತರೇ |

ಪೇಶೀಸ್ನಾಯುಶಿರಾಸಂಧಿಸಹಸ್ರದ್ವಿತಯಂ ಮತಮ್ |

ನವ ಸ್ನಾಯುಶತಾನಿ ಸ್ಯುಃ ಪಂಚಪೇಶೀಶತಾನ್ಯಪಿ |

ಅಧಿಕಾ ವಿಂಶತಿಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಸ್ತನಯೋರ್ದಿಗ್ಭಗೇ ದಶ |

ಶಿರಾಧಮುನಿಕಾನಾಂ ತು ಲಕ್ಷಾಣಿ ನವವಿಂಶತಿಃ |

ಸಾರ್ಧಾನಿ ಸ್ಕುರ್ನವಶತೀ ಷಟ್ಪಂಚಾಶದ್ವ್ಯತಾ ತಥಾ ||’ (ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕ)

ರೂಪಾಣಾಂ ಲಕ್ಷಣಂ ತೇಷಾಂ ರಹಸ್ಯತ್ವಾನ್ನ ಕಥ್ಯತೇ |

ವಿಷ್ಣುನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಗ್ರಂಥಸಂಕೋಚಕೃತ್ಯಾ || ೧೫೬ ||

ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ೭೨ ಸಾವಿರ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಗುಣಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟಗಳಾಗಿದ್ದರೂ— ಈ ಚಿಕ್ಕ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ರೂಪಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬರೆವುದು ಅಶಕ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಆ ರೂಪಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಲ್ಲ.

ಖಂಡಸ್ತುತಿರ್ಧಾರಣಾ ಸ್ಯಾದಖಂಡಾ ಧ್ಯಾನಮುಚ್ಯತೇ |

ಅಪ್ರಯತ್ನಾತ್ಸಮಾಧಿಶ್ಚ ದರ್ಶನಂ ಚಿರಯಾ ತಯಾ^೧ || ೧೫೭ ||

‘ನಾಡ್ಯೋರ್ಧಲಕ್ಷಸಂಖ್ಯಾತಾಃ ಪ್ರಧಾನಾಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ |

ತಾಸು ಸರ್ವಾಸು ಬಲವಾನ್ ಪ್ರಾಣೋ ವಾಯುಃ ಸಮಂತತಃ |

ಸಂಸ್ಥಿತಃ ಸರ್ವದಾ ವ್ಯಾಪ್ತಃ’

ಈ ಎಲ್ಲ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹತ್ತು ವಿಧವೆ ವಾಯು ಚರಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಮತ—

‘ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾಃ ಮರುತಃ ಪಂಚ ನಾಗಃ ಕೂರ್ನೋ ಧನಂಜಯಃ |

ಕೃಕಲಃ ಸ್ಯಾದ್ಧೇವದತ್ತ ಇತಿ ನಾಮಭಿರೀರಿತಾಃ ||

ಈ ದಶವಿಧ ವಾಯುಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರೂ ‘ವೈಯೋಮಸಂಹಿತಾ’ ವಚನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಪ್ರಾಣಾದಿಪಂಚಕಂ ಚೈವ ತಥಾ ನಾಗಾದಿಪಂಚಕಮ್ |

ತನ್ನಾ ಗಕೂರ್ಮಕೃಕಲದೇವದತ್ತಧನಂಜಯಾಃ ||’ (ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ)

೧ ಈ ಧ್ಯಾನಧಾರಣಾಸಮಾಧಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪುರಾಣಕಾರರೂ ಸೂಗಸಾಗಿ ನಿಸ್ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಕಾಲಾವಧಿಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಂ ದೇಹೇ ಸಂಸ್ಥಾಪಿತಂ ಮನಃ |

ನ ಪ್ರಚ್ಯವತಿ ಯಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಾದ್ಧಾರಣಾ ಸಾಘಭಿಧೀಯತೇ ||

‘ಧೈಚಿಂತಾಯಾಂ ಸ್ತುತೋ ಧಾತುರ್ವಿಷ್ಣು ಚಿಂತಾ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ |

ಅನಾಕ್ಷಿಪ್ತೇನ ಮನಸಾ ಧ್ಯಾನಮಿತ್ಯಾಭಿಧೀಯತೇ |

ಧೈಯಾಲಂಬನಸಂಸ್ಥಸ್ಯ ಸದೃಶಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಚ |

ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತರನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಧ್ಯಾನಮುಚ್ಯತೇ ||

‘ನ ಶೃಣೋತಿ ನಚಾಘ್ರಾತಿ ನ ಪಶ್ಯತಿ ನ ರಸ್ಯತಿ |

ನಚ ಸ್ಪರ್ಶಂ ವಿಜಾನಾತಿ ನ ಸಂಕಲ್ಪಯತೇ ಮನಃ |

ಅಥವಾ ಸತತಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿನುಶೇಷನ ಭವಿಷ್ಯತಿ |

ಪರಮಸ್ನೇಹಸಂಯುಕ್ತಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಲೋ ಭವೇತ್ |

ಸಾ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಸಾಧನಂ ಭೋಗಮೋಕ್ಷಯೋಃ ||೧೫೬||

ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಭಗವಚ್ಛಿಂತನೆಯನ್ನೆಸಗುವುದಕ್ಕೆ 'ಧಾರಣಾ' ಎನ್ನುವರು. ಅದೇ ಚಿಂತನೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಾಗಿದರೆ 'ಧ್ಯಾನ'ವೆಂದೆನಿಸುವುದು. ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಎಂದು ಬೇಕಾದರೆಂದು ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಲು ಬೇಕಾಗುವ ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಸಿದ್ಧಿಗೆ 'ಸಮಾಧಿ' ಎಂದನ್ನುವರು. ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತವಾದ ಇಂಥ ಸಮಾಧಿಯ ಪರಿಪಾಕದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಿವ್ಯದರ್ಶನವು ದೊರಕುವುದು. ಅಥವಾ ಅನಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾಲೋಚನೆಯಿಂದಲೂ ಭಗವದ್ವರ್ತನವಾಗುವುದು ಶಕ್ಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಧ್ಯಾನವಾಗಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಲೋಚನವಾಗಲಿ, ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ಅದು— ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪರಮ ಸ್ನೇಹವನ್ನಿಟ್ಟು, ಭಗವಂತನ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಅರಿವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಆದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಸಾಧಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಸ್ನೇಹವನ್ನೆ ಭಕ್ತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಈ ಭಕ್ತಿಯೊಂದೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಿನ ಸುಖ ವಿಶೇಷ ಭೋಗಕ್ಕೂ ಉಪಾಯವಾಗಿದೆ.

ಮುಖ್ಯಮೇಷ್ಟ್ರವ ನಾನ್ಯತ್ಸ್ಯಾತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ತಯಾ ವಿನಾ^೧ |

ಸ್ಯಾತ್ಸ್ಯಾಭೀಷ್ಟಫಲದಾ ಮೋಕ್ಷೋ ದರ್ಶನಯುಕ್ತಯಾ || ೧೫೭ ||

ನಚಾಭಿಮುನ್ಯತೇ ಕಿಂಚಿನ್ನ ಬುಧ್ಯತಿ ಚ ಕಾಷ್ಠವತ್ |

ಏವಮೀಶ್ವರಸಂಲೀನಃ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಃ ಸಗೀಯತೇ |

ಯಥಾ ದೀಪೋ ನಿವಾತಸೋ ನೇಂಗತೇ ಸ್ಥೋಪಮಾ ಸ್ತುತಾ |

ಧ್ಯಾಯತೋ ವಿಷ್ಣು ಮಾತಾನಂ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಸ್ಯ ಯೋಗಿನಃ ||^೨ (ಅಗ್ನಿಪು.)

೧ ಆಚಾರ್ಯರು ಬಹುಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಗೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ, ಮಾತ್ರವಲ್ಲ— ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು ಕೂಡ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಭಕ್ತಿರಪಿ ನಿರತಿಶಯಪ್ರಿಯಾನನ್ಯಪ್ರಯೋಜನಸ್ವೇತರವೈತ್ಯಷ್ಟ್ವಾವಹಂ-ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷ ಏವ |’ (ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ)

೨ ‘ತೀರ್ಥದಾನಜಪಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋ ಹರಿಕೀರ್ತನಮ್ |

ದ್ವಾದಶ್ಯಾದಿವ್ರತಂ ಚೈವ ತುಲಸ್ಯಾದೇಸ್ತಥಾಃರ್ಚನಮ್ |

ಸರ್ವಂ ಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ನಿಷ್ಕಲಂ ತತ್ತಯಾ ವಿನಾ ||’ (ಬೃಹದಾ. ಭಾ.)

ಎಲ್ಲ ನಾಥನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ನಾಥನ. ಭಕ್ತಿಯೊಂದಿಲ್ಲ ದಿದ್ವರೆ ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಏನಿಷ್ಟರೇನು ಬಂತು? ಎಲ್ಲವೂ ನಿಷ್ಫಲ. ಏನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭಕ್ತಿಯೊಂದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಅಭೀಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬಲ್ಲದು. ದರ್ಶನ ಸಹಕೃತವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ ಕೂಡ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ.

ದರ್ಶನಂ ಚ ತಯಾ ಹೀನಂ ವ್ಯರ್ಥಮನ್ಯತ್ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ |
ಯೋಗ್ಯಂ ತು ದರ್ಶನಂ ನೈವ ತಯಾ ಹೀನಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ || ೧೬೦ ||

ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಭಗವದ್ದರ್ಶನದಿಂದ ಕೂಡ ಮೋಕ್ಷ ದೊರಕುವಂತಿಲ್ಲ. ಮಿಕ್ಕುಳಿದವುಗಳ ಪಾಡೇನು? ಮೋಕ್ಷನಾಥನವಾದ ಯೋಗ್ಯ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಎಂದೂ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ.

ಆನಂದಚಿತ್ತದಿತಿಪೂರ್ವಗುಣೈಃ ಸಮಸ್ತೈಃ
ಮರ್ತ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಿಧಿಪರೈರ್ಭಗವಾನ್ ಕ್ರಮೇಣ |
ಧ್ಯಾತೋಽಧಿಕೈರಧಿಗುಣೋಽಧಿಕಮೇವ ಸೌಖ್ಯಂ
ಮುಕ್ತೌ ದದಾತಿ ಸತತಂ ಪರಮಸ್ವರೂಪಃ || ೧೬೧ ||

ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಚತುರ್ಮುಖನ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವರೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದ, ಜ್ಞಾನ, ನಿರ್ಮಲತ್ವ, ಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯೂ ಅವರ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆನುಗುಣವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಾಶ್ವತಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಅಂಥ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕರುಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ನಿದೋಷಾಖಿಲಸಂಪೂರ್ಣಗುಣೇನ ಹರಿಣಾ ಸ್ವಯಮ್ |
ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಕಥಿತಾತ್ಮಂತ್ರಸಾರಾದುಢ್ಯತ್ಯ ಸಾದರಮ್ |
ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿನಾ ಕೃತೋ ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಂಜಸಾ || ೧೬೨ ||

ದೋಷದೂರನೂ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ತಂತ್ರಸಾರದಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಯು ಅದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥ ವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು.

ಗ್ರಂಥೋಽಯಂ ಪಾಠನಾತ್ರೇಣ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿದಃ |
ಕಿಮು ಜ್ಞಾನಾದನುಷ್ಠಾನಾದುಭಯಸ್ಮಾತ್ಪುನಃ ಕಿಮು || ೧೬೩ ||

ಈ ಗ್ರಂಥವು ಕೇವಲ ಪಠನದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲದು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವವನ ಮಹತ್ತ್ವವೆಂಥದು? ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವವನ ಮಹತ್ತ್ವವೆಂಥದು? ತಿಳಿದು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವ ಮಹಾನುಭಾವನ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕೆ?

ಯಸ್ಯ ತ್ರೀಣ್ಯುದಿತಾನಿ ವೇದವಚನೇ ರೂಪಾಣಿ ದಿವ್ಯಾನ್ಯಲಂ
ಬಟೌತದ್ವರ್ತತಮಿತ್ಥಮೇವ ನಿಹಿತಂ ದೇವಸ್ಯ ಭರ್ಗೋ ಮಹತ್ |
ವಾಯೋ ರಾಮವಚೋನಯಂ ಪ್ರಥಮಕಂ ಪೃಕ್ನೋ ದ್ವಿತೀಯಂ ವಪುಃ
ಮಧ್ಯೋ ಯತ್ತತ್ಯತೀಯಮೇತದಮುನಾ ಗ್ರಂಥಃ ಕೃತಃ ಕೇಶವೇ ||

ಹನುಮಂತನಾಗಿ ರಾಮನ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಸೀತೆಗೆ ಅರುಹಿದ, ಭೀಮನಾಗಿ ಕೌರವಸೇನೆಯನ್ನು ಸದೆಬಡಿದ, ಲೋಕಭರಿತನಾದ, ಜ್ಞಾನಬಲಸ್ವರೂಪನಾದ, ವೇದದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಾಯುವಿನ ಮಧ್ಯನೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂತುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅಶೇಷದೋಷೋಜ್ಞಿತಪೂರ್ಣಸದ್ಗುಣಂ

ಸದಾ ವಿಶೇಷಾಪಗತೋರುರೂಪಮ್ |

ನಮಾಮಿ ನಾರಾಯಣಮಪ್ರತೀಪಂ

ಸದಾ ಪ್ರಿಯೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಿಯಮಾದರೇಣ

|| ೧೬೫ ||

ಅಶೇಷದೋಷದೂರನೂ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನೂ ಆದ, ಅನ್ಯೋನ್ಯ ವಿಶೇಷರಹಿತಗಳಾದ ಅನಂತರೂಪಗಳುಳ್ಳ, ಅಸದೃಶನಾದ, ನನಗೆ ಪ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯನೆನಿಸಿದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸದಾಕಾಲವೂ ನುತಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ನಮಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಅರ್ಚಾರ್ಯಗೋವಿಂದಕೃತೇನುವಾದೇ

ನಿತಾಂತಭವ್ಯಂ ಯದಪುಲ್ಲಿ ತತ್ಸಮ್ |

ಆನಂದತೀರ್ಥೀಯದಯಾರಸಾನಾಂ

ನಿರರ್ಗಲಸ್ತವದಯಂ ಪ್ರವಾಹಃ || ೧ ||

ಪರಿಭಾವ್ಯ ಬಹುವಿಭೇದಂ ಶಾಕ್ತಂ ಶೈವಂ ಚ ವೈಷ್ಣವಂ ತಂತ್ರಮ್ |

ಸಾರಂ ಯತ್ಸರ್ವೇಷಾಂ ತದಿಹ ಸಮಗ್ರಾಹಿ ಯತ್ಕತಃ ಸರ್ವಮ್ || ೨ ||

ಅಮಂದಬೋಧ ತ್ವದುದೀರಿತಾನಾ-

ನುನಾರಪಾರೀಣಮುಪಹ್ಯಯೇ ಕಮ್ |

ಏಕಾಂತತೋಽಬೋಧವಿಜೃಂಭಿತಾನಾಂ

ಲಭೇಯ ಯದ್ವರ್ತಚಸಾಂ ವಿಲಾಸಾನ್ || ೩ ||

ತನೋತು ನಃ ಸಂಪ್ರತಿ ಸಂಪ್ರಸಾದಂ

ಧಿನೋತು ಚಿತ್ತಶ್ರವಸೀ ನಿಕಾಮಮ್ |

ನಿಗೂಢರಮ್ಯಾ ಭಣಿತಿಸ್ತ್ವದೀಯಾ

ನ ಚೇದ್ವಿಚಾರಸ್ಯ ವಯಂ ಕಿಮೀತ್ಮಹೇ || ೪ ||

ದುರೂಹೇ ದೂಣಾಶೇ ಕುಹಕಿಧಿಷ್ಠಣೇ ನಿಹ್ನುತಿಗುಣೇ

ನಮಸ್ತುಭ್ಯಂ ದೂರಾದಪಸರ ಯಥೇಚ್ಛಂ ಚ ವಿಹರ |

ಶುಭಾಸ್ತೇ ಪಂಥಾನಃ ಪ್ರಕೃತಿಪಿಶುನಾಸ್ತ್ವತ್ಸಹ್ಯದಯಾ

ನಿರೀಕ್ಷಾನಿರ್ವಿಣ್ಣಾನ್ ರಮಯ ಬಹುಲಾಸ್ತಾನಪಿ ಸಮಾಃ || ೫ ||

ಇತಿ ಚತುರ್ಥೋಧ್ಯಾಯಃ

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಕೃತಸ್ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹಃ ಸಂಪೂರ್ಣಃ

ಪಾಠಶುದ್ಧಿ*

ಪುಟ	ಶ್ಲೋಕ	ಅಚ್ಚಾದ ಪಾಠ	ತುಳು ಪಾಠ
೨	೨	ಪ್ರಾಹ ದೇವೋ	ಆಹ ದೇವೋ
೩	೭	ಓಜೋಭ್ಯದಾರಸಃ	ಓಜಭ್ಯದಾರಸಃ ^೧
”	೮	ತಲಕೋ	ತಕಲೋ
೯	೧೬	ಭಿದೋಽಸ್ಮ್ಯಹಮ್	ಭಿದೋ ಹ್ಯಹಮ್
”	೨೦	ವಸಿ ಭ್ಯೇಯಾ	ವಭಿಭ್ಯೇಯಾಃ ^೨
”	೨೧	ದಂಡೀ ಚ ಧನ್ವೀ ಚ	ಧನ್ವೀ ಚ ದಂಡೀ ಚ ^೩
೧೦	೨೪	ದಕ್ಷೋರ್ಭ್ಯಕರ	ದಕ್ಷೋರ್ಚ್ಚಕರ ^೪
೧೩	೩೦	ಪ್ರೋಚ್ಯಂತೇ	ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ^೫
೧೮	೪೬	ಚಲೇ ನಾ ಹ್ಯದಯೇ	ಅಚಲೇ ಹ್ಯದಯೇ
”	”	ಜಲೇ ನಾ	ಚಲೇ ನಾ ^೬

* ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚಾದ, ಮೇಲೆ-ಇನ್ನೊಂದು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ತುಳುಪುಸ್ತಕದ ಪಾಠ ನಮಗೆ ದೊರೆಯಿತು. ಅದರ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಕೆಲವು ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೧ ಪ್ರಾಣಬಲ-ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಕಾರಾಂತವಾದ ‘ಓಜಸ್’ ಪದದಂತೆ ಅಕಾರಾಂತವಾದ ‘ಓಜ’ ಪದವನ್ನೂ ಬಳಸುವುದುಂಟು. ‘ಓಜಶಬ್ದೋಽಹ್ಯತ್ರ’ ಎಂದು ವಾಚಸ್ಪತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ‘ಓಜಭ್ಯತ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ‘ಓಜೋಭ್ಯತ’ ಎಂಬಂತೆಯೇ ಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

೨ ಕೆಲವು ತುಳು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾದ ಪಾಠವೇ ಇದೆ.

೩ ಸೋದಮಠದ ತುಳುಪುಸ್ತಕದಲ್ಲೂ-ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೂ ಅಚ್ಚಾದಂತೆಯೇ ಪಾರವಿದೆ. ಅಕ್ಷರಗಣನೆಯಂತೆ ಆ ಪಾಠ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಅದರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದ ಪಾಠಾನುಸಾರಿಯಾದ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪಾಠವಿದೆ.

೪ ‘ದಕ್ಷೋರ್ಭ್ಯಕರ’ ಎಂಬ ಪಾಠವೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

೫ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಸುಗಮತೆಗೆ ‘ಪ್ರೋಚ್ಯಂತೇ’ ಎಂದಿದ್ದರೆಯೇ ಚೆನ್ನು.

೬ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ-‘ಚಕ್ರ, ಅಬ್ಜ’ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡು ಮಂಡಲವೆಂಬಂತೆ ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು-ಚಕ್ರಾಬ್ಜ ಎಂದು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಓದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪಾಠಾಂತರದಂತೆ ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ಅರ್ಥ ಈರೀತಿಯಾಗುವುದು—

೨೦	೫೪	ಪರಮಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾನಸ್ತು	ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾನಶ್ಚ ^೧
೨೧	೫೫	ನಾಸೋ ವಿಭೂಷಣಂ	ನಾಸೋವಿಭೂಷಣೇ ^೨
೨೨	೫೬	ಕೇಶವಾದೀಂಶ್ಚ ರಾಶಿಷು	ಕೇಶವಾದೀಂಶ್ಚತಃ ಪರಮ್ ^೩
೨೩	೫೭	ತಾರೈಸ್ತ್ರಿದ್ವಾದಶಾ-	ತಾರೈಸ್ತ್ರಿದ್ವಾದಶಾ-
೨೪	೫೮	ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾನಾಂ	ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾನಾಂ
೨೫	೫೯	ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಚ	ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ^೪

ಅಚಲ' ಪ್ರತಿನೇಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಹೃದಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಚಲಪ್ರತಿನೇಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಭೂಸ್ಥಂಥಿಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ಹರಿಯನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು.

೧ ವೃತ್ತಭಂಗವಾಗುವಂತಿದ್ದರೂ- 'ನನಾ ಏಕೇನಾಕ್ಷರೇಣ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಈ ಪಾಠವೇ ಸೂಗಸಾಗಿದೆ.

೨ 'ನಾಸೋ ವಿಭೂಷಣಂ' ಎಂದು ವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಚೀನಪಾಠವಿದೆ.

೩ ಈ ಪಾಠದ ಕುರಿತು ಟಿಪ್ಪನಿಯಲ್ಲೇ ವಿವರವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅಚ್ಚಾದ ಪಾಠವೇ ಸೂಗಸಾದುದು ಎಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸೋದೇಮಠದ ತುಳುಪ್ರಸ್ತಕವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ. ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರ ಯೋಗದೇಹಿಕೆಯ ಪದ್ಯವನ್ನೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು—

'ನಾಸುದೇವಾದಿಕಾನ್ ದಿಕ್ಪು ಕೇಶವಾದೀಂಶ್ಚ ರಾಶಿಷು |

ಮೇಷಾದಿಷ್ಟಥ ಮತ್ಪ್ನಾದೀನ್ ಬಹಿರಾವರಣಂ ತತಃ ||'

೪ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಚ್ಚಾದ ಪಾಠವೇ ಚೆನ್ನ. 'ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಯಃ' ಎಂದು ಸಮಸ್ತಪಾಠವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ 'ಏಕಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾನಾಂ' ಎಂಬ ಪದದ ಪಕ್ಕೀ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು. ಅಚ್ಚಾದ ಪಾಠದಲ್ಲಾದರೆ 'ಏಕಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾನಾಂ ಮೂರ್ತಯಃ, ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಚ ಮೂರ್ತಯಃ' ಎಂದು ಸುಗಮವಾದ ಅನ್ವಯವಿದೆ. ಕೆಲ ತುಳುಪಾಠಗಳ ಸಂವಾದವೂ ಇದೆ.

ಪ ರಿ ತಿ ಸ್ವ

ಓಂಕಾರ ಮತ್ತು ವರ್ಣಮಾಲೆ

ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರಕ್ಕಿದ್ದಷ್ಟು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಇನ್ನಾವ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೂ ಇರಲಾರದು. 'ಓಂಕಾರಶ್ವಾಸಬೃಹದ್ದಾ ವೇತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪುರಾ | ಕಂಠಂ ಭಿತ್ತಾ ವಿನಿಯಾತಾ' ಎಂಬಂತೆ ವರ್ಣಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮನ ಮುಖದಿಂದ ಹೊಮ್ಮಿದ ವರ್ಣ ಓಂಕಾರ; ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಾಂಗಲಿಕವಾದ ವರ್ಣ ಓಂಕಾರ. ಅದು ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನ ವಾಗಿದೆ; ಅದು ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಮೂಲತಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ ಎಂತಲೇ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ವರ್ಣಗಳೆಲ್ಲ ಇದರ ವಿಕಾರಗಳು, ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವ ಗತಾರ್ಥಗಳಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪದಗಳು ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರಗಳಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಲೇ ಓಂಕಾರವೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖ್ಯ ನಾಮಧೇಯವಾಗಿದೆ. ಓಂಕಾರವನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಹರಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಮಪದವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ ಸತ್ತ್ವ ಆ ಮಂತ್ರಕ್ಕಿದೆ—

‘ಓಮಿತ್ಯೇಕಾಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಾಹರನ್ ಮಾಮನುಸ್ಮರನ್ |

ಯಃ ಪ್ರಯಾತಿ ತ್ಯಜನ್ ದೇಹಂ ಸ ಯಾತಿ ಪರಮಾಂ ಗತಿಮ್ ||’ (ಭಗವದ್ಗೀ.)

ಓಂಕಾರವೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನುವ ದೊಡ್ಡ ಗೌರವದ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಣವದ ಕುರಿತು ಬರೆದದ್ದೂ ಅದರ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿದೆ.

‘ಏಕಾಕ್ಷರವಾಚ್ಯತ್ವಾದೇಕಾಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ |’ (ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ)

ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ—

‘ವೇದ್ಯಂ ಪವಿತ್ರಮೋಂಕಾರಃ |’

ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರು ‘ಓಂಕಾರ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತೂ ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ—

‘ಓಮಿತ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ ಯಸ್ಮಾದೋಂಕಾರೋ ಭಗವಾನ್ ಪರಃ ||’ (ಗೀತಾತಾ.)

ಇವೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ‘ಪ್ರಣವ’ವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ—

‘ರಸೋಹಮಪು ಕೌಂತೇಯ ಪ್ರಭಾಸ್ಮಿ ಶಶಿಸೂರ್ಯೋಃ |

ಪ್ರಣವಃ ಸರ್ವವೇದೇಷು ಶಬ್ದಃ ಖೇ ಪೌರುಷಂ ನೃಷು ||’ (ಭ. ಗೀ.)

‘ನೇದಸ್ಥಃ ಪ್ರಣವಾಖ್ಯೋಃಸಾನಾತ್ಮಾನಂ ಯತ್ರಣಾತ್ಮತಃ ||’ (ಗೀತಾತಾ.)

ಅದರಿಂದಲೇ ಪತಂಜಲಿಮುನಿ ತನ್ನ ಯೋಗಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಣವಾರ್ಥದ ಅನುಸಂಧಾನವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ—

‘ತಸ್ಯ ನಾಚಕಃ ಪ್ರಣವಃ | ತಜ್ಜಪಸ್ತದರ್ಥಭಾವನಮ್ |’ (ಯೋಗಸೂತ್ರ)

ಪ್ರಣವದ ಜಪದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ನಾವು ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ನುಡಿದಂತೆ ‘ಓಂನಾಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ’ ಓಂಕಾರವೇ ಆತನ ಪ್ರೀತಿಯ ನಾಮವಾಗಿದೆ; ‘ನಾಗರ್ಥಾವಿವ ಸಂಸ್ಕೃತೌ’ ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರಣವ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಬಂಧ ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧವಾಗಿದೆ.

ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖ—ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಬಂದಿದೆ. ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ತಮ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗೀತೆಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ದಾರಿಗಂಬಗಳಂತಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾರಿಬಾರಿಗೆ ಓಂಕಾರದ ಕುರಿತು ಪ್ರಶಂಸೆ ಕಂಡುಬರುವುದೂ ಓಂಕಾರದ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾಪಕವೇ ಆಗಿದೆ—

‘ಯದಕ್ಷರಂ ನೇದವಿದೋ ವದಂತಿ
ವಿಶಂತಿ ಯದ್ಯತಯೋ ವೀತರಾಗಾಃ |
ಯದಿಚ್ಛಂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಚರಂತಿ
ತತ್ತೇ ಪದಂ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯೇ ||’

‘ಮಹರ್ಷೀಣಾಂ ಭೃಗುರಹಂ ಗಿರಾಮಸ್ಯೈಕಮಕ್ಷರಮ್ |’

ಮೇಲಿನ ಗೀತಾವಚನಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾಮನಂತಿ
ತಪಾಂಸಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಯದ್ವದಂತಿ |
ಯದಿಚ್ಛಂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಚರಂತಿ
ತತ್ತೇ ಪದಂ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಬ್ರವೀಮ್ಯೋಮಿತ್ಯೇತತ್ ||

‘ಏತದ್ಧೈವಾಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಏತದ್ಧೈವಾಕ್ಷರಂ ಪರಮ್ |

ಏತದ್ಧೈವಾಕ್ಷರಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಯೋ ಯದಿಚ್ಛತಿ ತಸ್ಯ ತತ್ ||’ (ಕಾಠಕ)

ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪದೇ ಪದೇ ಓಂಕಾರದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಂದಿದೆ—

ಏತದ್ವೈ ಸತ್ಯಕಾಮು ಪರಂ ಚಾಪರಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಯದೋಂಕಾರಃ’ (ಪ್ರಶ್ನೋಪ.)

‘ಓಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮ | ಓಮಿತೀದಂ ಸರ್ವಮ್’ (ತೈತ್ತಿರೀಯ.)

‘ತದ್ಯಥಾ ಶಂಕುನಾ ಸರ್ವಾಣಿ ಪರ್ಣಾನಿ ಸಂತ್ಯಜ್ಞಾನ್ಯೇವಮೋಂಕಾರೇಣ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್ ಸಂತ್ಯಜ್ಞಾ | ಓಂಕಾರ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಮ್ |’ (ಛಾಂದೋಗ್ಯ)

ಈ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಸಮುದಾಯಗಳಿಂದ ‘ಓಂ’ಕಾರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ—

‘ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಾನಭ್ಯತಪತ್ತೇಭ್ಯೋಽಭಿತಪ್ತೇಭ್ಯಸ್ತಯೀ ವಿದ್ಯಾ ಸಂಪ್ರಾ-
ಸ್ರವತ್ | ತಾನುಭ್ಯತಪತ್ತ ಸ್ಯಾ ಅಭಿತಪ್ತಾಯಾ ಏತಾನ್ಯಕ್ಷರಾಣಿ ಸಂಪ್ರಾಸ್ರವಂತ
ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವರಿತಿ | ತಾನ್ಯಭ್ಯತಪತ್ತೇಭ್ಯೋಽಭಿತಪ್ತೇಭ್ಯ ಓಂಕಾರಃ ಸಂಪ್ರಾ-
ಸ್ರವತ್ |’

ಬ್ರಹ್ಮನು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಸಾರವತ್ತಾದುದನ್ನು ಅರಸುತ್ತಾ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ವೇದಗಳನ್ನಾಯ್ದನಂತೆ. ಅವುಗಳನ್ನೂ ಶೋಧಿಸಿ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ತೆಗೆದನಂತೆ. ಅವೇ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು. ಅವುಗಳಿಂದಲೂ ಸಾರಾತ್ಮಕತಮವಾದ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನಾಯ್ದ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದನು. ಈ ಓಂಕಾರವೇ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಸಾರತಮವಾದ ಪದ. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ಇದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಇದು ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಉಪಪಾದನೆ.

ಅರ್ಥವರ್ಣನಂತೂ— ಓಂಕಾರದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗಾಗಿಯೇ ಹೊರಟಿರುವ ಉಪನಿಷತ್ತು; ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಓಂಕಾರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವೇ ತುಂಬಿ ಕೊಂಡಿದೆ—

‘ಓಮಿತ್ಯೇತದಕ್ಷರಮಿದಂ ಸರ್ವಮ್ |’

‘ಪ್ರಣವೋ ಹ್ಯಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಣವಶ್ಚ ಪರಃ ಸ್ಕೃತಃ |’

‘ಪ್ರಣವಂ ಹೀಶ್ವರಂ ವಿದ್ವಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ಹೃದಯೇ ಸ್ಥಿತಮ್ |

ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿನಮೋಂಕಾರಂ ಮತ್ವಾ ಧೀರೋ ನ ಶೋಚತಿ ||’

‘ಓಂಕಾರೋ ವಿದಿತೋ ಯೇನ ಸ ಮುನೀರ್ನೀತರೋ ಜನಃ |’

ಓಂಕಾರವು— ಮುಖ್ಯ ನಾಮಧೇಯವೆಂತಲೇ— ಸಹಸ್ರನಾಮದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ‘ಓಂ ವಿಶ್ವಂ ವಿಷ್ಣುರ್ವಾಷಟ್ಕಾರಃ’ ಎಂದೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವಪ್ರಹರಣಾಯುಧ ಓಂ ನಮಃ’ ಎಂದೂ ಓಂಕಾರದ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ರಾಘವೇಂದ್ರಸೂರಿಕೃತ ಸಹಸ್ರನಾಮಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೂ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಶಬ್ದರಾಶಿಷು ಪ್ರಣವಸ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾತ್ ಸರ್ವವೇದಸಾರತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಥಮ-
ಮಂತೇ ಚ ನಿರ್ದೇಶಃ’ |

ಅಲ್ಲದೆ— ವಿಷ್ಣು ನಾಮಗಳ ಬೃಹತ್ಪ್ರಾಶ್ನವಾದ ಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ—
‘ಉರ್ಧ್ವಗಃ ಸತ್ವಭಾಷಾರಃ ಪ್ರಾಣದಃ ಪ್ರಾಣವಃ ಪಣಃ’ ಎಂದು ‘ಪ್ರಾಣವ’
ಶಬ್ದವೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ.

‘ಪ್ರಾಣವೋ ನಾಮ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ವಾಚಕ ಓಂಕಾರಃ | ತದಭೇದೋಪ-
ಚಾರೇಣಾಯಂ ಪ್ರಾಣವಃ |’ (ಸ. ಶಾಂ. ಭಾಷ್ಯ)

ಆದರಿಂದಲೇ ಗೀತೆಯಲ್ಲೂ ‘ಓಂ ತತ್ಸದಿತಿ ನಿರ್ದೇಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಿದಿಧಃ’
ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳೂ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರ
ಗಳೂ—ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದು(ಓತ)ಕೊಂಡಿವೆ— ಅವನಿಂದ ನಾವು ಮಾಡು
ತ್ತಿದ್ದೇವೆ— ಅವನಿಗಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ— ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ
ಜಾಗೃತನಾಗಿರಲಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನಾದಿ ಕಾರ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ
ಓಂಕಾರವನ್ನು ಚ್ಚರಿಸಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ
ಬಂತು. ಈ ಮಾತು ಗೀತೆಯಲ್ಲೂ ಬಂದಿದೆ—

‘ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಸ್ತೇನ ವೇದಾಶ್ಚ ಯಜ್ಞಾಶ್ಚ ವಿಹಿತಾಃ ಪುರಾ |
ತಸ್ಮಾದೋಮಿತ್ಯುದಾಹೃತ್ಯ ಯಜ್ಞದಾನತಪಃಕ್ರಿಯಾಃ |
ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ವಿಧಾನೋಕ್ತಾಃ ಸತತಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾಮ್ ||’ (ಗೀತಾ)

ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಈ ವಿಷಯ
ವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ—

‘ಓಂಕಾರಪೂರ್ವಿಕಾ ವಿದ್ಯಾಃ’

ಮೇಲಿನ ಗೀತಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆವಾಗ ಈ
ವಿಷಯವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘“ಓತಂ ಜಗದ್ಭ್ರತ ಸ್ವಯಂ ಚ ಪೂಣೋಽ
ವೇದೋಕ್ತರೂಪೋಽನುಪಚಾರತಶ್ಚ |
ಸರ್ವೈಃ ಶುಭೈಶ್ಚಾಭಿಯುತೋ ನಚಾನ್ಯೈಃ |
ಓಂ ತತ್ಸದಿತ್ಯೇನಮಥೋ ವದಂತಿ ||” ಇತಿ ಋಗ್ವೇದಖಿಲೇಷು ||’
(ಗೀ. ಭಾಷ್ಯ)

‘ವಿಪ್ರಾ ವೇದಾಶ್ಚ ಯಜ್ಞಾಶ್ಚ ಯಸ್ಮಾದೋತಾಃ ಪರಸ್ಪರಮ್ |

ವಿಹಿತಾ ವಿಷ್ಣು ನಾ ತೇನ ವಿಷ್ಣು ರೋಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿತಃ |

ಓತಂ ತಸ್ಮಿನ್ನಿದಂ ಸರ್ವಮಿತಿ ಚೋಕ್ತಃ ಸ ಓಮಿತಿ ||’ (ಗೀ. ತಾತ್ಪರ್ಯ)

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಓಂಕಾರವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದು
ಕೊಂಡಾಡುತ್ತದೆ—

‘ಓತತ್ಪನಾಚೀ ಹ್ಯೋಂಕಾರಃ ವಕ್ತ್ಯಸೌ ತದ್ಗುಣೋತತಾಮ್ |’ (ಅನುನ್ಯಾ.)

‘ಓಮುಶೇಷಗುಣಾಧಾರ ಇತಿ ನಾರಾಯಣೋಪ್ಯಸೌ |’ (ಮುಗ್ಧಾಪ್ಯ)

‘ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ನಿರುಪಚರಿಸುವಾಗ ಸಾಧಿಸುವ ಪದವಾದುದರಿಂದಲೂ ಇದು ಮಹತ್ತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ—ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಭಾರತದ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ, ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನೂ, ಮೇರುವಿನ ಗುಹೆಗಳನ್ನೂ, ನಾರಾಯಣನ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಎಣಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರೇ ಸಾರಿಲ್ಲವೆ?

‘ಭಾರತಸ್ಯ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಮೇರೋರ್ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಚ |

ಅಪ್ರಮೇಯಾಣಿ ಚತ್ವಾರಿ ಪುಣ್ಯಂ ತೋಯಂ ಗುಹಾ ಗುಣಾಃ ||’

‘ವಿಷ್ಣೋರ್ಮು ಕಂ ವೀರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರವೋಚಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೂ, ವಿಷ್ಣೋರ್ನು ವೀರ್ಯಗುಣಾನಾಂ ಕತಮೋರ್ಹತೀಹ ಯಃ ಪಾರ್ಥಿವಾನ್ಯಪಿ ಕವಿರ್ವಿಮುರಜಾಂಸಿ’ ಎಂದು ಭಾಗವತವೂ ಸಾರುತ್ತಿರುವುದು ಇದನ್ನೇ ಅಲ್ಲವೆ? ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ನಾವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆ ಶಬ್ದವೇ ‘ಓಂಕಾರ’. ನಾರಾಯಣನ ನಿಖಿಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಆ ಭಾಗ್ಯ ಇನ್ನಾವ ಪದಕ್ಕಿದೆ? ಎಂದಮೇಲೆ ಓಂಕಾರದ ಮಹತ್ತ್ವವೇನು ಸಾಮಾನ್ಯವೆ?

ಮೇಲಿನ ವಿವರಗಳಿಂದ—‘ಭಾರತಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಭಾರತೇ ಗೀತಿಕಾ ನರಾ | ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಹಸ್ರನಾಮಾಪಿ’ ಎಂದು ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಭಾರತದಲ್ಲೂ ಸಾರಭೂತಗಳಾದ ಗೀತೆ ಮತ್ತು ಸಹಸ್ರನಾಮಗಳು ಓಂಕಾರದ ಕುರಿತು ಏನನ್ನು ತಾವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನುಳಿದ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ— ಎಲ್ಲ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಇಂಥ ಹತ್ತಾರು ನಿರ್ದೇಶಗಳು—ಪ್ರಶಂಸೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವೊಂದನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಾಯಿತು ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನೆ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ನಾವು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು—

‘ಆದ್ಯಂ ಚ ತ್ರೈಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ರಯೀ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ |’

‘ಪ್ರಣವಾದ್ಯಾಸ್ತಯೋ ವೇದಾಃ ಪ್ರಣವೇ ಪರ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ |

ನಾಜ್ಞಯಂ ಪ್ರಣವಃ ಸರ್ವಂ ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಣವನುಭ್ಯಸೇತ್ ||’ (ಅಶ್ವ.)

‘ಧ್ರುವಮೇಕಾಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಓಮಿತ್ಯೇವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಮ್ |
 ‘ಪ್ರಣವಾವಸ್ಥಿತಂ ನಿತ್ಯಂ ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವರಿತೀರ್ಯತೇ |
 ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಾಥರ್ವಾಣೋ ಯತ್ರ ಸ್ಥೈ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ ||
 ‘ಓಂಕಾರಬ್ರಹ್ಮಸಂಯುಕ್ತಂ ಗಾಯತ್ರಾ ಚಾಭಿಮಂತ್ರಿತಮ್ |
 ‘ಓಂಕಾರೋ ಭಗವಾನ್ಪ್ರಿಷ್ಟ್ವ ಸ್ತೃಧಾನಾ ವಚಸಾಂಪತಿಃ |
 ‘ವೈಷ್ಣವೋಂಶಃ ಪರಃ ಸೂರ್ಯೋ ಯೋಂಶಜ್ಯೋತಿರಸಂಕ್ಷವಮ್ |
 ಅಭಿಧಾಯಕ ಓಂಕಾರಸ್ತಸ್ಯ ತತ್ರೇರಕಃ ಪರಃ ||’ (ವಿಷ್ಣುಪು.)

ಸಂಸಾರತಾರಕವಾದ ಮಹಾಮಂತ್ರವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದನ್ನು
 ‘ತಾರ’ವೆಂದೇ ಪ್ರಾಚೀನರು ಕರೆದರು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನುತಿಸುವ ಕಾರಣ
 ದಿಂದ ‘ಪ್ರಣವ’ವೆಂದೂ ಕರೆದರು—

‘ಅಶೋಕಸ್ತಾರಣಸ್ತಾರಃ’ (ಸಹಸ್ರನಾ.)

‘ತತ್ರ ಹಿ ಜಂತೋಃ ಪ್ರಾಣೇಷೂತ್ಕ್ರಮವಾಣೇಷು ರುದ್ರಸ್ತಾರಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ
 ನ್ಯಾಚಷ್ಟೇ |’ (ಜಾಬಾಲೋಪ.)

‘ತಾರಯೇದ್ಭವಾನಾಂಭೋಧೇಃ ಸ್ವಜಪಾಸಕ್ತಮಾನಸಾನ್ |

ತತಸ್ತಾರ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಃ’ (ಸ್ಕಾಂದ. ಕಾಶೀಖಂಡ)

‘ವೈಕುಂಠಃ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣದಃ ಪ್ರಣವಃ ಪೃಥುಃ |’ (ಸ. ನಾ.)

‘ಪ್ರಣೌತೀತಿ ಪ್ರಣವಃ | ‘ತಸ್ಮಾದೋಮಿತಿ ಪ್ರಣೌತೀತಿ ಶ್ರುತೇಃ |’

(ಸ. ಶಾಂ. ಭಾ.)

ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಗಳನ್ನು— ಒಂದಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಪ್ರಾಚೀನರ
 ದೃಷ್ಟಿ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ—
 ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಮುಖ್ಯತಃ ಪ್ರಣವ-ತಾರ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯ
 ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ ಎಂತಲೆ—ಓಂಕಾರವನ್ನೂ ಆ
 ಪದಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು ರೂಢಿಗೆ ಬಂತು. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಆಶಯ.

ಸರ್ವಪದಗಳಿಗೂ ಪ್ರಧಾನಭೂತವಾದ ಓಂಕಾರದಿಂದ ಉಳಿದೆಲ್ಲಾ
 ಅಕ್ಷರಗಳು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು ಎಂಬುದನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರೇ ಈ ಗ್ರಂಥ
 ದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಓಂಕಾರದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಎಂಟು ಗುಂಪಾಗಿ ವಿಭಕ್ತ
 ಗಳಾದ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾದವು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಪೂರ್ವಕ
 ವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಓಂಕಾರವನ್ನರಿತವನು
 ಸಕಲ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನರಿತಂತೆಯೇ—

‘ಓಂಕಾರಂ ಯೋ ವಿಜಾನಾತಿ ಸ ಯೋಗೀ ಸ ಹರಿಃ ಪುನಾನ್ |
 ‘ಸರ್ವಮಂತ್ರಪ್ರಯೋಗೇಷು ಪ್ರಣವಃ ಪ್ರಥಮಃ ಸ್ಮೃತಃ |
 ತೇನ ಸಂಪರಿಪೂರ್ಣಂ ಯತ್ರ ತ್ಪೂರ್ಣಂ ಕರ್ಮ ನೇತರಮ್ ||
 ಓಂಕಾರಪೂರ್ವಿಕಾಸ್ತಿಸ್ತೋ ಮಹಾನ್ಯಾಹೃತಯೋಽವ್ಯಯಾಃ |
 ತ್ರಿಪದಾ ಚೈವ ಸಾವಿತ್ರೀ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮುಖಮ್ ||
 ‘ಏಕಾಕ್ಷರಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ ಪರಂ ತಪಃ |’ (ಅಗ್ನಿಪು.)

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾದ ಓಂಕಾರಕ್ಕೂ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರವುಂಟು. ಅದರಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವೂ— ಲೋಕದ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳೂ, ಪದಗಳೂ, ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆ; ಅದು ಎಲ್ಲ ಪದಗಳಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿದೆ; ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ಅದರ ವಿಕಾರಗಳಾಗಿವೆ; ಅದೇ ಅಕಾರ. ಅದು ಪರಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಮುಖ್ಯಾಕ್ಷರ.

‘ಅಕ್ಷರಾಣಾಮಕಾರೋಽಸ್ಮಿ’ (ಗೀತಾ)

ಅಕಾರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗದ ಹೊಸತಾದ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಇನ್ನಾವ ಪದವೂ ಹೇಳಲಾರದು—

‘ಅಕಾರಃ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾಯಕಃ |’

‘ಅಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್ |’

ಅಕಾರವು ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯು ಏನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಯೋ— ಅದನ್ನೇ ಅದರ ವಿಕೃತಿಗಳಾದ ಇತರ ಪದಗಳೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಲ್ಲವು. ಎಲ್ಲ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೂ ಮೂಲಾಕ್ಷರವಾದ ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಾದವನು ಶ್ರೀಹರಿಯೆ ಸರಿ. ‘ಅಃ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಕಾರವಾಚ್ಯ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದರ ವಿಕಾರಗಳಾದ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ವಾಕ್ಯವೃಂದಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ವನೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೆ ಎಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕೆ?

ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು ತನ್ನ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸರ್ವಸ್ಯ ವೇದಜಾತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಣವಃ | ಪ್ರಣವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಕೃತಿರಕಾರಃ |
 ಪ್ರಣವವಿಕಾರೋ ವೇದಃ ಸ್ವಪ್ರಕೃತಿಭೂತೇ ವೇದೇ ಲೀನಃ | ಪ್ರಣವೋಽಪ್ಯಕಾರ-
 ವಿಕಾರಭೂತಃ ಸ್ವಪ್ರಕೃತಾವಕಾರೇ ಲೀನಃ | ತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಣವಪ್ರಕೃತಿಭೂತಸ್ಯಾ-
 ಕಾರಸ್ಯ ಯಃ ಪರೋ ವಾಚ್ಯಃ ಸ ಏವ ಮಹೇಶ್ವರ ಇತಿ |’ (ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ)

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಕಾರದಿಂದ ಓಂಕಾರವೂ— ಓಂಕಾರದ ಮೂರಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಮೂರು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳೂ, ಅದರಿಂದ ಮೂರು ಪಾದದ ಗಾಯತ್ರಿಯೂ, ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಮೂರು ವೇದಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವೇದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉದ್ದೇಶಿಸಿಕೊಂಡು ಮೂರು ವೇದಗಳು ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ತ್ರಯೀ' ಎಂಬ ಪದ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂತು. ಹೊರತು ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಅಥರ್ವವೇದ ಪುರಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ— ಅದು ಇತ್ತೀಚಿನ ಕೃತಿ, ಅದರಿಂದಲೇ 'ತ್ರಯೀ' ಎಂದು ವೇದಗಳಿಗೆ ಹೆಸರು, ಅದರಿಂದಲೇ ಓಂಕಾರದಿಂದ ಮೂರೇ ವೇದಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನರು ಬರೆದರು ಎಂಬ ಕುಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿವಿಶೇಷದಿಂದ, ಈ ಮೂರು ವೇದಗಳ ವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು 'ತ್ರಯೀ' ಪದ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂತು. ಈ ವಿಷಯ ಹೊಸತೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧ್ಯ ಸಂಹಿತಾ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ಇದೇ ತೆರನಾದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳು ಮತ್ತು ಗಾಯತ್ರಿ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಗಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವವನ್ನು ಅಚಾರ್ಯರು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಹೃತಿಸಾರದ ವಚನವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ—

‘ಪ್ರಣನಾರ್ಥಾ ವ್ಯಾಹೃತಯೋ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯರ್ಥಾ ಋಗಾದಯಃ |

ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಂ ಚ ಪಂಚರಾತ್ರಂ ಚ ಸರ್ವಶಃ ||’

ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯಾಹರಣಾದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಶ್ರುತಾ ವ್ಯಾಹೃತಯಸ್ತ್ಯತಿ |

ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತ ಸರ್ವಸ್ತವ್ಯಾಹೃತೇವ್ಯಾಹೃತೀತ್ಯಮು |

ವಿಶೇಷೇಣಾಹರಂತೀಮಂ ವಿಷ್ಣು ಮಿತ್ಯರ್ಥನಾ ಸ್ತುತಾಃ ||’ (ವ್ಯಾಹೃತಿಸಾರ)

‘ಅಕಾರಾದ್ಯಾಃ ಕ್ರಮೇಣೈವ ಭೂರಾದೇಃ ಸಾರರೂಪಿಣಃ |’ (ಛಾಂ. ಭಾ.)

‘ಅಕಾರಂ ಚಾಪ್ಯುಕಾರಂ ಚ ಮಕಾರಂ ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ |

ವೇದತ್ರಯಾನ್ನಿರದುಹತ್ ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವರೀತಿತಿ ಚ ||’ (ಮನು.)

ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆಲವು ಸಂದೇಹಗಳು ಬರುವುದು ಸಹಜ. ಒಂದು ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದೆಂದರೇನು? ಅನಂತ ವೇದಗಳೂ ಅಕಾರ ಮತ್ತು ಓಂಕಾರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದರೇನು? ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವವೆಂಥದು? ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಗಾಯತ್ರಿಯೋ, ವ್ಯಾಹೃತಿಯೋ, ಓಂಕಾರವೋ, ಅಕಾರವೋ

ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಶದವಾದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಗ್ರಂಥಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಉರದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಕಾರವು ಎಲ್ಲ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಅದು ಎಲ್ಲ ಪದಗಳಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಮೊದಲು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ವಿವರಣೆ ಸಾಕಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿದೆ—

‘ಅಕಾರಃ ಪ್ರಥಮಂ ನಾನು ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಗುಣಾನ್ ಬ್ರುವನ್ |
 ಸರ್ವದೋಷವಿರುದ್ಧತ್ವಾದ್ಗುಣಾನಾಮನ್ಯತಾನುಸಿ |
 ವಿಷ್ಣೋರ್ವದತಿ ಜೀವೇಭ್ಯೋ ಜಡೇಭ್ಯಶ್ಚೈವ ಸರ್ವದಾ |
 ಅಭಾವಂ ಜೈವ ದೋಷಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕೇಶವೇ ನದೇತ್ |
 ಸಮ್ಯಗ್ನಿತ್ಯತಸ್ತಸ್ಮಾದಕಾರೋ ಮುಖ್ಯನಾನು ಹಿ |
 ತದರ್ಥಾನೇಕದೇಶೇನ ಶಬ್ದಾಃ ಸರ್ವೇಷಿ ಚೋಚಿರೇ |
 ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ಯಾಖ್ಯೇಯರೂಪತ್ವಂ ವಿಕಾರತ್ವಮಿಹೋದಿತಮ್ |
 ವಿಕಾರಿತ್ವಂ ಚ ನಾನ್ಯತ್ಸ್ಯನ್ನಿತ್ಯಾ ವೇದಾ ಯತೋಽಖಿಲಾಃ ||’ (ಬ್ರಹ್ಮಸಾರ)

ಮೂಲಸಿದ್ಧಾಂತದ ನಿರ್ಣಯಗಳೇನಿವೆ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಅರ್ಥಗಳೆಲ್ಲ ಇದರಿಂದ ಗತಾರ್ಥಗಳಾಗಿರಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದಾದಮೇಲೆ ಆ ಮೂಲತತ್ವವೇನು? ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಚಾರ್ಯರೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿತತತ್ವಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಅಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಸರ್ವದೋಷಸಮುಚ್ಚಿತಿಃ |
 ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯತ್ತ್ವ ತತ್ತಂತ್ರಮಿತಿ ಸಮ್ಯಗ್ನಿನಿರ್ಣಯಃ |’

ಈ ಪ್ರಧಾನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಅಕಾರವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಂತೆ. ‘ಏಕೇನ ವಿಜ್ಞಾತೇನ ಸರ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವೇತ್|’ ಕಾಳು ಕಡ್ಡಿಗಳ ಹೆಸರು— ಮರಮುಟ್ಟುಗಳ ಹೆಸರೂ ಅಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರಬೇಕೆಂದೇನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಾನದಲ್ಲಿ ಇದು ಅಗ್ರಸ್ಥಾನವಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಕಾರವು ಎಷ್ಟು ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ‘ಬ್ರಹ್ಮಸಾರ’ದ ವಚನವು ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

‘ಬ್ರಹ್ಮಸಾರ’ದ ವಚನವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮೊದಲು ಅಕಾರದ ಅರ್ಥದ ಕುರಿತು ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಅಕಾರ ಕೇವಲ ಅಭಾವವಾಚಕ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವರುಂಟು. ಅಂಥವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಅಕಾರದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಆಚಾರ್ಯರೇ ಬೇರೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ನಾಭಾವವಾಚ್ಯಕಾರಃ ಸ್ಯಾದರ್ಥತ್ರಯಯುತೋ ಯತಃ |

ಏಕಾರ್ಥಾತ್ಮಾ ಹ್ಯಭಾವಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪತಃ ||’ (ಏ. ಭಾಷ್ಯ)

‘ಅನ್ಯತಾ ಚ ವಿರೋಧಶ್ಚ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಮಿತಿ ತ್ರಯಃ |

ಅಕಾರಾರ್ಥಾ ಹ್ಯಭಾವಸ್ತು ನಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪತಃ |

ಏಕದೇಶಸ್ವರೂಪತ್ವಾನ್ನಾಕಾರೇಣೈವ ಭಣ್ಯತೇ |

ಕಿಂತ್ಯಭಾವ ಇತಿ ತ್ರೇವ ತೇನಾಕಾರೋದಿತೋ ಹರಿಃ ||’ (ವಾಕ್ಯನಿರ್ಣಯ)

‘ವಿರುದ್ಧತಾನಿಷೇಧಾನ್ಯಭಾವಯುಕ್ತೋ ಹಿ ಕೇವಲಃ |

ಅಕಾರೋ ವರ್ತತೇ ತೇಷಾಮೇಕಾರ್ಥಾತ್ಮನ್ಯಭಾವಕೇ |’

ವರ್ತತೇಽಭಾವ ಇತ್ಯೇವ ನ ತ್ವ ಇತ್ಯೇವ ಕೇವಲಃ ||’ (ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯ)

ಅಕಾರವು ಅನ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಥವಾ ಭೇದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ, ವಿರುದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ, ನಿಷೇಧವನ್ನು ಅಥವಾ ಅಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ, ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಇದಿಷ್ಟು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸಾರದ ವಚನ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರಿವಾಗುವುದು. ವಿರೋಧವಾಚಕವಾದ ಅಕಾರ, ಸರ್ವದೋಷವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಸರ್ವಗುಣಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಗುಣಗಳು ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪಗಳೇ ಎಂತಲೇ ಭಗವಂತನನ್ನೂ ಆ ಅಕಾರವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಭಗವಂತನ ಸಕಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ—ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಈ ಅಕಾರಕ್ಕಿಷ್ಟ ಮಹತ್ವ ಇನ್ನಾವ ಪದಕ್ಕಿದ್ದೀತು? ಅನಂದಪೂರ್ಣ ಎನ್ನಿ, ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣ ಎನ್ನಿ, ಸರ್ವಶಕ್ತ ಎನ್ನಿ—ಏನೇ ಅಂದರೂ ಭಗವಂತನ ಮಹಾ ಗುಣಗಳ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಿಂದುವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸಮಗ್ರ ಗುಣಗಳನ್ನೂ—ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಲ್ಲ ಒಂದಕ್ಷರ ಅಕಾರವನ್ನುಳಿದರೆ ಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದಿದೆಯೇ? ಇದು ಅಕಾರದ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣ.

ಹೀಗೆಯೇ ಭೇದವಾಚಕವಾದ ಅಕಾರ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಜಡ ಜೀವನವರ್ಗಗಳಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಸ್ತುತದ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಜಾತ

ದಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದು ಅನ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತೆರನಾಗಿ ಸಮತೀತಕ್ಷರಾಕ್ಷರನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನಿಂದಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸಮಗ್ರಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಒಂದೇ ಒಂದು ಪದವೆಂದರೆ ಅಕಾರ. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಭೇದವಾದಗಳೂ-ಇದರ ಎಂಜಲು. ಇದು ಹೇಳದ ಏನನ್ನೂ ಅವು ಹೇಳಲಾರವು. ಇದೂ ಅಕಾರದ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

ಹೀಗೆಯೇ ನಿರ್ವೇಧಾರ್ಥಕವಾದ ಅಕಾರ-ಸರ್ವದೋಷಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರ್ವೇಧಿಸುತ್ತದೆ. ನಿರ್ದೋಷಾಶೇಷಸದ್ಗುಣನೂ ಸಮತೀತಕ್ಷರಾಕ್ಷರನೂ ಆದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸದಾಗಮಗಳೆಲ್ಲ ಒಗ್ಗೊರಲಿನಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಯೂ ಕೊನೆಮುಟ್ಟದಿದ್ದಾಗ-ಈ ಅಕಾರವೊಂದು ಭಗವಂತನ ಈ ದಿವ್ಯ ರೂಪವನ್ನು ತನ್ನ ಸಣ್ಣ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಶ್ವರೂಪತಾಳಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಾಗಿ ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತೂ ಭಗವಂತನ ಜಠರದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವಂತೆ ಅಕಾರದ ಜಠರವೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೇ ಕಬಳಿಸಿ ಮಹಾಶಬ್ದವಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ಹೀಗೆ 'ಅಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಸರ್ವದೋಷಸಮುಜ್ಜಿತಃ | ವಿಶ್ಣೋರನ್ನಚ್ಚ ತತ್ತಂತ್ರಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನ ತತ್ವವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಲ್ಲ ಒಂದೇ ಒಂದಕ್ಷರವಾದ ಅಕಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಇನ್ನೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ನೇದಜಾಲಗಳಿಂದ ಆಯ್ದು ತೆಗೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಅದರಿಂದ ಮೂರು ನೇದಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಕಾರವನ್ನು ಆಯ್ದು ತೆಗೆದ ಎಂಬ ಮಾತು ತುಂಬ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆಯೇ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಪದಗಳೂ-ಅಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತಿಳಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಪದಕ್ಕೂ ಅಂಥ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಅರ್ಚಾರ್ಯರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ವಿಶಿಷ್ಟಬಲಚೇಷ್ಟತ್ವಾದ್ವಿಷ್ಣುರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ |

ಪ್ರಾಣಂ ಬಲಂ ಷಕಾರಂ ಚ ಣಕಾರಂ ಚಾಹ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ ||’ (ಮುಗ್ಧಾಷ್ಟ)

‘ವಿಷ್ಣುನಾಮ್ನಿ ಣಶಬ್ದೇನ ವಿಷ್ಣೋರ್ಬಲಮುದೀರ್ಯತೇ |

ಣ ಇತ್ಯಾಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾಣ್ಣ ಕಾರೋಽಸ್ಯ ಬಲಂ ಮತಮ್ ||

ವಿಷ್ಣುನಾಮ್ನಿ ಷಕಾರೇಣ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮೇಶಪೂರ್ವಿಣಃ |

ಪ್ರಣೇತೃತಾಃಖಿಲಸ್ಯೈವ ನಿಷ್ಕೋರೂಕ್ತಾಃ ತತ್ಕತಾ ತಥಾ ||

ಆತತತ್ತ್ವಂ ಸರ್ವಗುಣೈರ್ದೇಶತಃ ಕಾಲತಸ್ತಥಾ |
 ಆತ್ಮಶಬ್ದೋದಿತಂ ತಚ್ಚ ಪಶಬ್ದೇನಾಭಿಧೀಯತೇ ||
 ಷ ಇತ್ಯಾಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಂ ಪ್ರಣೇತೃತ್ವಂ ಚ ಪೂರ್ಣತಾ |
 ವಿಷ್ಣೋಃ ಷಕಾರ ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ವೀತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟತಾ |
 ಅಂತ್ಯಸ್ಥಿತ ಉಕಾರಸ್ತು ತಾಚ್ಛೀಲ್ಯಂ ಹಿ ಹರೇರ್ವದೇತ್ ||
 ಏವಂ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಾಣತ್ವಮಾತತತ್ವಂ ಚ ಸರ್ವತಃ |
 ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಚ ಬಲಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಸ್ಮಾಚ್ಛೀಲಮಿತ್ಯಸಿ ||
 ಉದಿತಂ ವಿಷ್ಣು ಶಬ್ದೇನ ತಸ್ಮಾದ್ಭಕ್ತಂಹಿತಾನುನು |
 ವರ್ಣದ್ವಯಸಮಾಯೋಗೇ ಸ್ವು ಶಬ್ದ ಸ್ವಾರ್ಥಮೇವತು ||
 ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಾಣತ್ವಮಾತ್ಮತ್ವಂ ಬಲಂ ಚೈವಾತ್ರ ವೇತ್ತಿ ಯಃ |
 ಸ ಏವ ವಿಷ್ಣೋರ್ಬಲವಿತ್ತಥಾ ಪ್ರಾಣತ್ವವಿದ್ಭವೇತ್ ||' (ಐ. ಭಾಷ್ಯ)
 'ಆತ್ಮಶಬ್ದಃ ಪರೇ ವಿಷ್ಣೌ ನಾನ್ಯತ್ರ ಕೃಚಿದಿಷ್ಯತೇ |
 ಗುಣಪೂರ್ವಭಿಧಾಯೇ ಸ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ಣತಾ ||' (ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪು.)
 'ಏಕಾರ್ಥತ್ವಾದಕಾರೋಃಸೌ ನಕಾರತ್ವಮುಪಾಗತಃ |
 ದೀರ್ಘೀಭೂತಃ ಪುನಸ್ತೇನೈವಾಕಾರೇಣ ಸಹ ಸ್ಥಿತಃ ||
 ಅಭಾವನಾಚ್ಛಕಾರಸ್ಯ ಹ್ಯರ್ಥೋ ರೇಫಃ ಸ್ವಯಂ ವದನ್ ||
 ಸೋಽಪ್ಯಕಾರೇಣ ಸಹಿತೋ ದೀರ್ಘತ್ವಂ ಸಮುಪಾಗತಃ ||
 ಅಭಾವನಾಚ್ಛಕಾರಃ ಸ ಏಕಾರ್ಥಾದ್ಗತ್ಯಭಾವಯೋಃ |
 ಯಕಾರತ್ವಂ ಗತಸ್ಯ ಸ್ಮಾನ್ಮೋ ರೇಫಸ್ಯೋತ್ತರತ್ವತಃ ||
 ಣತ್ವಂ ಗತೋ ಹ್ಯಕಾರೋಽಸೌ ನೋ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾಚಕಃ |
 ಅನ್ಯತ್ವಾತ್ಸರ್ವಜೀವೇಭ್ಯೋ ಜಡೇಭ್ಯಶ್ಚ ಸದೈವ ಹಿ ||
 ಸರ್ವದೋಷೋಜ್ಞಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಸರ್ವತೋಽಪ್ಯಧಿಕತ್ವತಃ |
 ನಿರಾಸನಾಚ್ಚ ದೋಷಾಣಾಂ ಸ್ವಭಕ್ತೇಭ್ಯಃ ಸಮಂತತಃ ||
 ಸರ್ವದೋಷವಿರುದ್ಧೋರುಗುಣಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪತಃ |
 ನಾರಾಯಣ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಹ್ಯಕಾರಾರ್ಥೋಽಯಮೇವ ಹಿ ||' (ಐ. ಭಾಷ್ಯ)

ಹೀಗೆ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತ ನಡೆದರೆ-ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳೂ ಅಕಾರದಿಂದ ಹೊರ
 ತಾಗಲಾರವು, ಯೋಚಿಸಿದಷ್ಟು ಅಕಾರದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ ಗಹನವಾಗುತ್ತದೆ.
 ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಚೀನರು ಅಕಾರವನ್ನು ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಸ್ಥಾನ
 ಕ್ಷೇರಿಸಿದರು. ರುದ್ರ-ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿಯಾ
 ದರೂ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಸಾದಿಸಿತು-ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರನೂ ಕೂಡ
 ನಾರಾಯಣ, ಗೋವಿಂದ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಭಗವನ್ನಾಮಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು
 ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು-ಆದರೆ ಅಕಾರ ಯಾವ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರೂ ಆಗ

ಲಾರದು. ಯಾರ ನಾಮಕರಣಕ್ಕೂ ಆದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಅಸ್ತತ್ವದ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಆದುವೆ ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ-ಎಂದೇ ಅದರ ಸ್ಥಾನ ಎತ್ತರದ್ದಾಗಿದೆ—

‘ಅಕಾರನಾಮಾ ನಾನೋಽಸ್ಮಿ ತಮೃತೇ ಪ್ರರುಷೋತ್ತಮಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿನಾಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಷ್ಟಪ್ಯಮುಖ್ಯತಃ |

ವರ್ತಂತೇ ನತ್ವಕಾರೋಽಯಂ ವರ್ತತೇ ಕೇಶವಂ ವಿನಾ ||

ನಾರಾಯಣಾದಿನಾಮಾನಿ ನೃಣಾಂ ನಾಮಕ್ರಿಯಾಸ್ತುಪಿ |

ವಿಹಿತಾನ್ಯಕಾರೋ ನೈವಾಯಂ ವಿಹಿತಸ್ತಮೃತೇ ಪ್ರಭುಮ್ ||’ (ಐ. ಭಾಷ್ಯ)

ಅಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಮೇಲೆ-ಅದರ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿಕಾರವಾದ ಓಂಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು ಸುಕರ. ಮೊದಲಾಗಿ ಓಂಕಾರದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಮೂರು ಎಂದಿಟ್ಟು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅಕಾರ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೇ ಓಂಕಾರವೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ‘ಓತತ್ವವಾಚೀ ಹ್ಯೋಂಕಾರಃ’ ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತಿಯಂತೆ ಓಂಕಾರವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಏತರೇಯ ಭಾಷ್ಯದ ನಿರುಕ್ತಿಯಂತೆ-ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಧಿಕ ಉಚ್ಚತ್ವವನ್ನು ಮಾತೃತ್ವ (ಜ್ಞಾತೃತ್ವ)ವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥಗಳಾಗಲಿ ಇನ್ನಾವುದೇ ಅರ್ಥವಾಗಲಿ ಅದು ಅಕಾರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದುದೇ ಹೊರತು ಹೊಸತೇನಲ್ಲ—

‘ಅಕಾರಸ್ಯ ವಿಕಾರೋಽಯಮೋಂಕಾರ ಇತಿ ಕಥ್ಯತೇ |

ಅಧಿಕೋಚ್ಚತ್ವಮಾನಂ ಹಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಸಮುದೀರಿತಃ ||

ಅಕಾರೇಣೈವ ತತ್ಸರ್ವಮುಕ್ತಮಾಧಿಕ್ಯವಕ್ತೃತಃ |

ಅಧಿಕೋಚ್ಚತ್ವಸ್ಯರೂಪೋಽಸೌ ಮಾತಾ ಚಾಧಿಕ ಏವಹಿ ||’ (ಐ. ಭಾಷ್ಯ)

ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಓಂಕಾರವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮುಖ್ಯ ನಾಮವಾಗಿದೆ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ; ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ-ಕಾರ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾಂಗಲಿಕವಾದ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಚ್ಚರಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ತೊಡಗುವರು; ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ-ಅಕಾರದಂತೆಯೇ ಓಂಕಾರವೂ ಪ್ರಧಾನಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು; ಪರ್ಣಗಳಿಗೆ ಶಂಕುವಿನಂತೆ ಪರ್ಣಗಳಿಗೆ ಓಂಕಾರ ಎಂಬ ಪ್ರಥೆಯನ್ನು ಅಕಾರದಂತೆಯೇ ತಾನೂ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು—

‘ಯಥಾ ಪರ್ಣಂ ಪಲಾಶಸ್ಯ ಶಂಕುನೈಕೇನ ಧಾರ್ಯತೇ |

ತಥಾ ಜಗದಿದಂ ಸರ್ವಮೋಂಕಾರೇಣೈವ ಧಾರ್ಯತೇ ||’ (ಯೋಗಿಯಾಜ್ಞವ.)

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಸಂತತ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಕಾರದ, ಓಂಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಂತಿಷ್ಟೆಯೆಂದು ಮನುಷ್ಯಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅಳೆವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯರು ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೂಡ ಪಡೆದುಬಂದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಆಚಾರ್ಯರು—

‘ನಾಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಸಮ್ಯಗ್ವಚ್ಛ ಇತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಏವ ಪ್ರಕಾಶಿತೋಽಸ್ಮಾಭಿ: |’

(ಐ. ಭಾಷ್ಯ)

ಓಂಕಾರದ ವರ್ಣತ್ರಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಅರ್ಥದ ಕುರಿತು ಒಂದು ಪುರಾಣವಚನ ಸ್ವಲ್ಪ ತೊಡಕಾದ ವಿವರಣೆಯನ್ನಿತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಕುರಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿವೇಚಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕ. ಆ ಪುರಾಣವಚನ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

‘ಅಕಾರೋ ವಿಷ್ಣುರುದ್ಧಿಷ್ಟ ಉಕಾರಸ್ತು ಮಹೇಶ್ವರಃ |

ಮಕಾರಸ್ತು ಸ್ಕುತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪ್ರಣವಸ್ತು ತ್ರಯಾರ್ಥಕಃ ||’

ಅಕಾರದಿಂದ ವಿಷ್ಣು, ಉಕಾರದಿಂದ ಶಂಕರ, ಮಕಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಹೀಗೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು—ಓಂಕಾರದ ತ್ರೈಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ಈ ಪುರಾಣವಚನದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಅರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕೆಳಗಿನ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು—

೧ ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರೆ ಓಂಕಾರದ ಏಕಾರ್ಥಕತ್ವ ಭಂಗವಾಗುವುದು.

೨ ಓಂಕಾರದ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳು ಮೂರು ವೇದಗಳಿಂದ ಆಯ್ದವುಗಳು ಎಂದಮೇಲೆ ಈ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳು ವೇದತ್ರಯದ ಸಾರಭೂತಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳು ಏನನ್ನು ಹೇಳುವವೋ ಅದನ್ನೇ ವೇದತ್ರಯವೂ ಸಾರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ತ್ರೈಕ್ಷರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರು ಎಂದಾದರೆ—ಖುಗ್ಗೇದದಿಂದ ವಿಷ್ಣು, ಯಜುರ್ವೇದದಿಂದ ಶಂಕರ, ಸಾಮವೇದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ—ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ವೇದದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ದೇವತೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದಂತಾಗುವುದು. ಹೀಗಿದ್ದರೆ—ವ್ಯಾಸರು ‘ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್’ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿದಂತೆ ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ತತ್ವದಲ್ಲಿ

ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎನ್ನುವ ವಾದ ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದು? 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದ-
ಮಾನುಸಂತಿ.....' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಗತಿಯೇನು?

೩ ಹಿಂಕಾರವು ಅಕಾರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಕಾರದ
ಅರ್ಥವೇ ಹಿಂಕಾರದ ಅರ್ಥವೂ ಆಗಿದೆ. 'ಅಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ
ವಾಕ್' ಎಂಬಂತೆ ಅಕಾರದ ಅರ್ಥವೇ ಸರ್ವಪದದ ಅರ್ಥವೂ ಆಗಿದೆ.
ಅದರಿಂದ 'ಅಕಾರನಾಮಾ ನಾನ್ಯೋಽಸ್ಮಿ ತಮೃತೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್' ಎಂಬ
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹಿಂಕಾರದ ಅರ್ಥವೂ
ಆಗಬೇಕಲ್ಲ. 'ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಯಮಾವಿಶಂತಿ' ಎಂಬಂತೆ ಅಕಾರವಿಕಾರ
ಗಳಾದ ಸರ್ವಪದಗಳಿಂದಲೂ ವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹಿಂಕಾರದಿಂದಲೂ
ವಾಚ್ಯನಾಗಬೇಕಲ್ಲ. 'ನತ್ಯಕಾರೋಽಯಂ ವರ್ತತೇ ಕೇಶವಂ ವಿನಾ' ಎಂಬ
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಕಾರವಾಚ್ಯತ್ವರಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೆ ಅಕಾರವಿಕಾರ
ವಾದ ಹಿಂಕಾರದಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ?

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳಿಗೆ- ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನೊಪ್ಪಿ ಪರಿಹಾರ
ಹೇಳುವವರುಂಟು! ಅವರು ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳನ್ನೇನೋ ಪರಿಹರಿಸಬಲ್ಲರು.
ಆದರೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಮಹಾಪಾತಕವನ್ನು
ನಾತ್ರ ತೊಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರರು.

ನಾರಾಯಣನ ಪಾದಕಮಲದಿಂದ ಹೊರಟ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಧರಿಸಿ ಶಿವನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಶಂಕರನು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲ; ನಾರಾಯಣನ
ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ, ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಆತನನ್ನು ಪಾಡಿ ಪೊಗಳು
ತ್ತಿರುವ ಚತುರ್ಮುಖನೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲ; ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನಿಯಮಿಸಿ,
ಇವರೆಲ್ಲರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ, ಇವರೆಲ್ಲರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು
ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ, ಲೀಲಾವಿಹಾರಿಯಾಗಿ ಕ್ಷೇರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸಿರುವ ಮಹಾ
ಶಕ್ತಿಯೇ ನಾರಾಯಣ ಎಂದಮೇಲೆ ಈ ವಾದ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು
ಆಚಾರ್ಯರು ವಾದಿಸಿದರು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನು?

ಎಲ್ಲ ಪುರಾಣಗಳ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಗಳನ್ನು ಮನನಮಾಡುವವರಿಗೆ ಇಂಥ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳೇ ಬರಲಾರವು. 'ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೋಽಸೌ ಶಿವರೂಪೀ
ಶಿವೇ ಸ್ಥಿತಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನರಿತ ಯಾವನೂ ಈ ಪುರಾಣದ ಅರ್ಥ
ವನ್ನು ತೊಡಕಾಗಿಸಲಾರ. ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ರುದ್ರ

ನೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಹರಿ ಉಕಾರವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮನೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮಹಾರವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂಥ ತೊಡಕೂ ಬರಲಾರದು. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಅದ್ಭುತವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವಜ್ಞರೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಆಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನು ಮಾತ್ರವೇ ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರಿಸಬಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು.

ಇನ್ನು ಕೆಲವೆಡೆ ಆಕಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಉಕಾರದಿಂದ ವಿಷ್ಣು, ಮಹಾರದಿಂದ ರುದ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಈ ವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ಸರಣಿಯೆಂದರೆ— ಆಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸರಣಿಯೆ ಸರಿ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಒಂದೊಂದು ತೆರನಾಗಿ ಈ ವಿಶ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ದೇಶವೇಕೆ? ಒಂದೆಡೆ ಆಕಾರದಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದಿದ್ದರೆ ಒಂದೆಡೆ ರುದ್ರ! ಈ ವಿರೋಧಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರವೆಂತು? ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದ ಅರವಟಿಗೆಯಂತೆ ತಪ್ಪಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳನ್ನು ತಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ —

‘ಯತೋಽಕಾರಃ ಸದಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾಚಕತ್ವೇನ ಸಂಸ್ಥಿತಃ |

ತಸ್ಮಾದ್ಭರ್ತೃತ್ರಯಾತ್ಮಾಯಾಂ ಪ್ರಣವೋಽಪಿ ತ್ರಯಾತ್ಮಕಮ್ |

ಹರಿಮೇವ ಸದಾ ವಕ್ತಿ ನೈವಾನ್ಯಂ ಕಂಚನ ಕ್ಷಚಿತ್ ||’ (ತತ್ತ್ವಸಾರ)

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರಾದಿಜನಕ ಎಂದೂ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಪದಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ—

‘ನಾರಾಯಣಾಧ್ಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಯತೇ, ನಾರಾಯಣಾತ್ರಜಾಪತಿಃ ಪ್ರಜಾಯತೇ, ರುದ್ರಾ ವಸವಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಚೈಂದಾಂಸಿ ಚ ನಾರಾಯಣಾದೇವ ಸಮುತ್ಪದ್ಯಂತೇ, ನಾರಾಯಣಾತ್ರವರ್ತಂತೇ, ನಾರಾಯಣಾತ್ರಲೀಯಂತೇ | ಅಥ ಪುರುಷೋ ಹವೈ ನಾರಾಯಣಃ | ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಾರಾಯಣಃ | ಶಿವಶ್ಚ ನಾರಾಯಣಃ ||’ (ಅಥರ್ವಶಿರಶ್ಶ್ರುತಿ)

‘ಸೋಽಯಮಷ್ಟಾಕ್ಷರಃ’

ಈ ವರೆಗಿನ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಓಂಕಾರದ ಮೂರಕ್ಷರಗಳ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತಾದರೂ ‘ಸೋಽಯಮಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮತಃ’ ಎಂದು

ಆಚಾರ್ಯರು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಆ ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವುವು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವೇನು ಎಂಬುದರ ಕುರಿತು ಇನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಆ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾದ ಆ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಇದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸ ವಿಶ್ವತ್ಪ್ರಜಸಪ್ರಾಜ್ಞ ತುರೀಯಾತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮನಾಮ್ |

ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾತ್ಮಯುಜಾಂ ಮದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಚ ನಾಚಕಃ ||’ (೧೫)

ಅಕಾರ, ಉಕಾರ, ಮಕಾರ, ನಾದ, ಬಿಂದು, ಕಲಾ, ಶಾಂತ, ಅತಿ ಶಾಂತಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಶ್ವ, ಪ್ರಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ, ತುರ್ಯ, ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಎಂಬ ಆ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ತೆರನಾಗಿಯೂ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

ವಿಶ್ವಶ್ಚ ಪ್ರಜಸಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ತುರ್ಯಶ್ಚಾಕ್ಷರದೇವತಾ |

ಕೃಷ್ಣೋ ರಾಮೋ ನೃಸಿಂಹಶ್ಚ ವರಾಹೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಚ ||

ಪರಂಜ್ಯೋತಿಃ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ನಾಸುದೇವ ಇತಿ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಅಕಾರಾದೇಸ್ತಥಾ ಶಾಂತಾತಿಶಾಂತಾಂತಸ್ಯ ದೇವತಾ ||’ (ಯತಿಪ್ರಣವಕಲ್ಪ)

ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕುಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಆ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಆ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ, ರಾಮ, ನೃಸಿಂಹ, ವರಾಹ, ವಿಷ್ಣು, ಪರಂಜ್ಯೋತಿ, ಪರಬ್ರಹ್ಮ, ನಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಎಂಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಎರಡು ತೆರನಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ ಆಚಾರ್ಯರೇ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ದೇವತಾಧ್ಯಾನವು ವಿಹಿತವೆಂದು ತೋರುವುದು—

‘ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಾ ಯೋಃಸೃಜಚ್ಚತುರಾನನಮ್ |

ಅಂತರ್ಯಾಮೀ ವಿರಿಂಚಸ್ಯ ಸೋಽಕಾರಾಥೋ ಜನಾರ್ದನಃ ||

ಮೈಕುಂಠಲೋಕ ಆಶ್ವೇ ಸ ದ್ವಿತೀಯವಪುಷಾ ಹರಿಃ |

ಉಕಾರನಾಚ್ಯಃ ಸ ವಿಭುರ್ನೃಸಿಂಹೋ ರುದ್ರನಾಮಕಃ ||

ರೌದ್ರತ್ವಾತ್ ಶಿವಸ್ಯಾಪಿ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಂಹಾರಕಾರಕಃ |

ಅಂತರ್ಯಾಮೀ ಶಿವಸ್ಯಾಪಿ ಮಹಾರಾಥಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ||

ಏನಂ ತ್ರ್ಯಾತ್ಮಕಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಪ್ರಣಮೋಯಂ ತ್ರಿಯಾತ್ಮಕಃ |

ಏಕಂ ಪೃಥಗಿವಾ ಚಕ್ಷ್ಮೇ ಬಿಂದುರ್ವಕ್ತ್ರನಿರುದ್ಧಕಮ್ ||

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾ ದ್ಯುಮ್ನಾ ದಪೂರ್ವಾಃ ಸರ್ವಾನ್ಯಾ ರಾಯಣಾತ್ಮಕಾನ್ |
 ಪದ್ಮನಾಭಾದಿಕಾ ಏವ ಮೂರ್ತೀರ್ನಾರಾಯಣೋತ್ತರಾಃ |
 ಪ್ರಣಮೋಯಂ ವದತ್ಯಷ್ಟೈ ತಸ್ಮಾನ್ನಾನ್ಯಾಭಿಧಾಯಕಃ ||' (ತತ್ವಸಾರ)

ಈ ತತ್ವಸಾರದ ವಚನವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುವವರಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವು ಹೊಳೆಯದಿರದು. ಓಂಕಾರದ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳು ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಕಾರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂತೆ- ಓಂಕಾರದ ಲ ಅಕ್ಷರಗಳು 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆದಂತೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕ ಕರ್ತಾರನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

‘ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಃ |
 ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ಚ ಪುರುಷಾದ್ಯಸ್ಮಾತ್ಪ ಹರಿರೇಕರಾಟ್ ||’

ಎಂದು ನ್ಯಾಯದೋಕ್ತಗಳಾದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳಿಗೂ ಈ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಒಂದು ತೆರನಾದ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಂತಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ರೂಪಗಳು ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಕಾರಕಗಳೆಂದು ತತ್ವಸಾರದಲ್ಲೇ ಸ್ಫುಟವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಐದು ರೂಪಗಳ ಕುರಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿನೇಚಿಸುವ.

ಜಗತ್ತಿನ ಯಾವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ನಿರುದ್ಧನಾಗದೆ ಸ್ವಯಂ ಅನಿರುದ್ಧ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಿರುವ-ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಚತುರ್ಥಾಕ್ಷರವಾದ ನಾದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣನಿದ್ದು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆನಿಸಿಕೊಂಡು (ಪ್ರಕೃಷ್ಟಂ ದ್ಯುಮ್ನಂ=ಧನಂ ಜ್ಞಾನಾಖ್ಯಂ ಯಸ್ಯಾಸೌ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ) ಚೇತನವರ್ಗಕ್ಕೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರವಾದ ಬಿಂದುವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮೂರ್ತಿಯು ಸತ್ಪೋದ್ರಿಕ್ತವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ-

‘ತೃತೀಯಾ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ ಪ್ರಜಾಪಾಲನತತ್ಪರಾ |
 ಸತ್ಪೋದ್ರಿಕ್ತಾ ತು ಸಾ ಜ್ಞೇಯಾ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾನಕಾರಿಣೀ ||’

(ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಪು.)

‘ಸತ್ಪೋದ್ರಿಕ್ತಾ ತೃತೀಯಾನ್ಯಾ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೇತಿ ಚ ಸಂಜ್ಞತಾ ||’ (ಕೂರ್ಮಪು.)

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪ ಸತ್ಪೋದ್ರಿಕ್ತವಾದುದರಿಂದಲೂ- ಅದು ಜ್ಞಾನಪ್ರದ ಎನ್ನುವ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ. ‘ಸತ್ತ್ವಾತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಜ್ಞಾನನಮ್ |’

ಉದ್ರಿಕ್ತತಮಸ್ಥವಾದ ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪವು— ಪಾಮರರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನಿತ್ತು ಸಂಸಾರಪಥದಿಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ ಎಂತಲೇ ಸಂಕರ್ಷಣ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಹರಿ-ಷಷ್ಠಾಕ್ಷರವಾದ ಕಲೆಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪವು ತಾಮಸವೆಂದು ಪುರಾಣದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುವುದು—

‘ದ್ವಿತೀಯಾ ಕಾಲಸಂಖ್ಯಾ ಯಾ ತಾಮಸೀ ಶೇಷಸಂಜ್ಞಿತಾ |

ನಿಹಂತಿ ಸಕಲಾಂಶ್ಚಾಂತೇ ವೈಷ್ಣವೀ ಪರಮಾ ತನುಃ ||’ (ಕೂರ್ಮಪು.)

ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪ ತಾಮಸರೂಪವೆಂತಲೇ—ಅದು ಅಜ್ಞಾನಪ್ರದ ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಸಂಗತವಾಗಿದೆ. ‘ಪ್ರಮಾದಮೋಹೌ ತಮಸಃ.....’

ಸತ್ತ್ವಗುಣವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕರುಣಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪ ಸಾತ್ವಿಕ. ಅಭಕ್ತರಿಗೆ ತಮೋಗುಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುವ ರೂಪ ತಾಮಸ ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಶುದ್ಧ ಜೇತನನಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಾಕೃತ ಸಂಪರ್ಕವಿರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಗುಣಾತೀತನೂ ನಿರ್ಗುಣನೂ ಆದ ನಾರಾಯಣನು ಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ—ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸ ತಾಮಸ ವೇಷಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಲೀಲಾನಾಟಕದ ಏಕಮಾತ್ರ ಪಾತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಟ್ಟು ಬಂದ ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸಾದಿ ಪದಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಅರ್ಥವಿಸಬೇಕು.

ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿಸಿ ಬಂಧಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ವಾಸುದೇವನೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ (‘ವಾಸಯತಿ=ಆಚ್ಛಾದಯತಿ ಇತಿ ವಾಸುಃ) ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸಪ್ತಮಾಕ್ಷರವಾದ ಶಾಂತದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದು ನಾರಾಯಣನೆನ್ನಿಸಿದ (ನಾರಾಣಾಂ=ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಆಶ್ರಯೋ ನಾರಾಯಣಃ) ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಚರ ಮಾಕ್ಷರವಾದ ಅತಿಶಾಂತದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಅಷ್ಟರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಣವದ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಸೊಗಸಾದ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರರಹಸ್ಯದಂತಿದೆ.

ಹಿಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಅದು ‘ಅಜಪಾ’ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಹಂಸಮಂತ್ರವಾದ ‘ಸೋಽಹಂ’ ಎಂಬ ಮಹಾ

ಮಂತ್ರದ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಾಗ ಉಳಿದ ಅಕ್ಷರವಾಗಿದೆ. ಮಂತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾದ 'ಸೋ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕಾರವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದಾಗ 'ಓ' ಎಂಬ ಸ್ವರಮಾತ್ರವೇ ಉಳಿದು. ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾದ 'ಹಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಕಾರವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದಾಗ 'ಅಮ್' ಎಂಬ ಸ್ವರವು ಉಳಿದು. 'ಓ+ಅಮ್' ಪೂರ್ವರೂಪಸಂಧಿ ಮಾಡಿದಾಗ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವ ರೂಪ—'ಓಮ್'. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಸಕಾರಂ ಚ ಹಕಾರಂ ಚ ಲೋಪಯಿತ್ವಾ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ |

ಸಂಧಿಂ ವೈ ಪೂರ್ವರೂಪಾಖ್ಯಂ ತತೋಽಸೌ ಪ್ರಣನೋ ಭವೇತ್ ||’

(ಪ್ರಪಂಚಸಾರ)

ಆಚಾರ್ಯರ ಶಾಸ್ತ್ರಜಲಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಮಜ್ಜನಗೈದು ಪವಿತ್ರರಾದ ಮಹಾ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಓಂಕಾರದ ಕುರಿತು ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆಗ ಓಂಕಾರಸದೃಶವಾದ ವರ್ಣ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಮಾತು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದೀತು—

‘ನ ವಿಷ್ಣು ಸದೃಶಂ ದೈವಂ ನ ಮೋಕ್ಷಸದೃಶಂ ಸುಖಮ್ |

ನ ವೇದಸದೃಶಂ ವಾಕ್ಯಂ ನ ವರ್ಣೋಂಕಾರಸಮ್ಮಿತಃ ||’ (ಅನುವ್ಯಾ.)

ಓಂಕಾರದ ಅರ್ಥದ ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸಿದಂತೆಯೇ ಅದರ ಅಕ್ಷರಗಳ ಕುರಿತೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಓಂಕಾರದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಕಾಣಬರುವ ಅಕ್ಷರಗಳು ಮೂರು ಮಾತ್ರ ಎಂದನೇಲಿ ಈ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವುವು ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ನಾವು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಓಂಕಾರದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಕುರಿತು ಒಂದೊಂದು ಗ್ರಂಥ ಒಂದೊಂದು ತೆರನಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳು ಎಂಬ ಪಕ್ಷ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ೩|| ಅಕ್ಷರಗಳು ಎಂಬ ಪಕ್ಷವೂ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು. ತಂತ್ರಸಮುಚ್ಚಯ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಗಳಾಗಿವೆ. ಏಳು ಅಕ್ಷರಗಳು ಎನ್ನುವ ಪಕ್ಷವೂ ಉಂಟು. ಶಾರದಾತಿಲಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಪದಾರ್ಥಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೂ ಓಂಕಾರ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರ ಎಂದೇ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

ಅಕಾರಶ್ಚಾಪ್ಯುಕಾರಶ್ಚ ನುಕಾರೋ ಬಿಂದುರೇವ ಚ |

ನಾದಃ ಶಕ್ತಿಶ್ಚ ಶಾಂತಶ್ಚ ತಾರಭೇದಾಃ ಸಮೀರಿತಾಃ ||' (ಪ್ರಪಂಚಸಾ.)

ಆದರೆ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು ಎಂಬ ಪಕ್ಷ ಪ್ರಾಯಃ ಎಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಮೇಲೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಉತ್ತರವೊಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾದ 'ಸೋಣಯನುಷ್ಪಾಕ್ಷರೋ ಮತಃ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವೇ-ಓಂಕಾರ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ. ಅದು ಆಚಾರ್ಯರ ಸ್ವಂತ ಪದ್ಯವಲ್ಲ ತಾನೆ? ಅದು ಆಚಾರ್ಯರು ತಂತ್ರನಾರದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಶ್ಲೋಕ. ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೀಯುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನು?

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ- ಆಚಾರ್ಯರೇ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣವಚನದಿಂದಲೂ ಇದು ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ—

‘ಅಕಾರಾದ್ಯತಿಶಾಂತಾಂತಃ ಪ್ರಣವೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಯತಃ |’ (ಗಾಯತ್ರೀಸ.)

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರತ್ವೋಪಾಸನೆ ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯವಾದುದರಿಂದ ‘ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯೈರ್ನ ಗಮ್ಯತೇ’ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರೇ ನುಡಿದಂತೆ- ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜ್ಞೇಯವಾದುದರಿಂದ, ಅದರ ಕುರಿತು ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಉಲ್ಲೇಖ ಎಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರತ್ವದ ಉಲ್ಲೇಖ ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಕಂಡು ಬರದಿಲ್ಲ.

ವಾಯುಪ್ರೋಕ್ತದಲ್ಲಿ- ಓಂಕಾರದ ಮೂರು ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟಮಾತ್ರಗಳೂ ಇವೆ, ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಅತ ಉರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಓಂಕಾರಪ್ರಾಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಏಷ ತ್ರಿಮಾತ್ರೋ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ವ್ಯಂಜನಂ ಚಾತ್ರ ಸಸ್ತರಮ್ ||

‘ಹ್ರಸ್ವಾ ತು ಪ್ರಥಮಾ ಮಾತ್ರಾ ತತೋ ದೀರ್ಘಾ ತ್ವನಂತರಮ್ |

ತತಃ ಪುನತನತೀ ಚೈವ ತ್ವತೀಯಾ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ ||

ಏತಾಸ್ತು ಮಾತ್ರಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಯಥಾವದನುಪೂರ್ವತಃ |

ಯಾವಚ್ಛೈವ ತು ಶಕ್ಯಂತೇ ಧಾರ್ಯಂತೇ ತಾನದೇವ ಹಿ ||

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಮನೋ ಬುದ್ಧಿಂ ಧ್ಯಾಯನ್ನಾತ್ಮನಿ ಯಃ ಸದಾ |

ಅತ್ರಾಷ್ಟಮಾತ್ರಮಪಿ ಚೇಚ್ಛುಣುಯಾತ್ಫಲಮಾಪ್ನುಯಾತ್ |’

ಅಷ್ಟಮಾತ್ರಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಪುಣ್ಯಭಾಜನ

ರಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಬರೆಯಬೇಕಿತ್ತು? ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಬರೆಯಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಅಷ್ಟಮಾತ್ರೈಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬುದನ್ನು ವಾಯುಪ್ರೋಕ್ತವೂ ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಶಬ್ದಪ್ರಸಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ನಿಂದಿರುವ ಓಂಕಾರದ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದು—

‘ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಂ ಷೋಡಶಪಾಣಿಪಾದಾಂ
ಚತುರ್ಮುಖೀಂ ತ್ರಿಶಿಖಾಮೇಕಶೃಂಗೀಮ್ |

ಆದ್ಯಾನುಜಾಂ ವಿಶ್ವಸೃಜಾಂ ಸ್ವರೂಪಾಂ

ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಬುಧಾಸ್ತನ್ಮತಶ್ಚಂ ವ್ರಜಂತಿ ||’ (ವಾಯುಪ್ರೋಕ್ತ)

ಮೂಲತಃ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಓಂಕಾರವು ತನ್ನ ವಿಕಾರಗಳಾದ ೧೬ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ವಕ್ರೀಕರಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ನಿಂತಿತು. ಸ್ವರಗಳಿಂದ ವ್ಯಂಜನಗಳಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಚತುರ್ವೇದಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಓಂಕಾರದ ಉದ್ಗಾರವನ್ನೇ ಚತುರ್ವೇದಗಳು ಸಾರುತ್ತಿವೆ ಎಂತಲೇ— ಈ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳು ಓಂಕಾರದ ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ವಿಶ್ವರೂಪವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಈ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕೇವಲ ಮೂರು; ಅವೇ ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮತ್ತು ಮಕಾರ. ಹೆಚ್ಚೇಕೆ— ಈ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಶೋಧಿಸಿದಾಗ ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಶೃಂಗದಂತೆ ತುತ್ತತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಮೂಲವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಅಕ್ಷರ ಒಂದೇ ಒಂದು; ಅದುವೆ ಅಕಾರ. ಹೀಗೆ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ‘ಅಣೋರಣೀಯಾನ್’ ಆಗಿದ್ದೂ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್’ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಓಂಕಾರವೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮುಖದಿಂದ ಮೊದಲು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು. ಆದರೂ ಅದು ಅನಾದಿನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖ್ಯನಾಮಧೇಯವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಅರಿತವರು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ. ಇದು ವಾಯುಪ್ರೋಕ್ತ ನಮಗೆ ಕೊಡುವ ವಿವರಣೆ. ಇಷ್ಟು ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಮನನ ಮಾಡಿಯೂ ನಮಗೆ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಳಾವುವು ಎಂದು ಸ್ಫುಟವಾಗಿಲ್ಲ.

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಭಾಷ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಭಾವಬೋಧದಲ್ಲೊಮ್ಮೆ ಈ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರದ ನಿರ್ದೇಶ ಬಂದಿದೆ—

‘ಪ್ರಣವ ಅಕಾರೋಕಾರಮುಕಾರನಾದಬಿಂದುಕಲಾಶಾಂತಾತಿಶಾಂತರೂಪಾ-
ಷ್ಟಾಕ್ಷರಾತ್ಮಕಃ |’

ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬರೆದ ಖಂಡಾರ್ಥದಲ್ಲಿ— ‘ಕಲಾ’ ಎಂಬುದರ
ಬದಲು ‘ಘೋಷ’ ಎಂದು ಪದಾಂತರವಿದೆ—

‘ಪ್ರಣವಸ್ಯಾಕಾರೋಕಾರಮುಕಾರನಾದಬಿಂದುಘೋಷಶಾಂತಾತಿಶಾಂತಭೇ-
ದೇನಾಷ್ಟಾಕ್ಷರತ್ವಾತ್ |’

ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ತಂತ್ರಗಳ ಮತ್ತು ತಾರಸಾರೋಪನಿಷತ್ತಿನ
ಸಂವಾದದಿಂದ ‘ಕಲಾ’ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಕೊನೆಯ
ಎರಡಕ್ಷರಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಚಾರ್ಯರ ವಚನಕ್ಕೂ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೂ
ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರಕಾರ ಏಳು ಮತ್ತು ಎಂಟನೆಯ
ಅಕ್ಷರಗಳು ಶಾಂತಾತಿಶಾಂತಗಳಲ್ಲ—ಕಲಾತೀತ ತತ್ವರಗಳು. ಈ ನಾಮ
ಭೇದವನ್ನು ಏದರೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲವೂ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ—

‘ಓಮಿತ್ಯೇತದಕ್ಷರಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ತದೇವೋಪಾಸಿತವ್ಯಮ್ | ಏತದೇವ
ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ ಭವತಿ | ತದೇತದಷ್ಟಾತ್ಮಕೋಽಷ್ಟಧಾ ಭವತಿ | ಅಕಾರಃ
ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷರೋ ಭವತಿ | ಉಕಾರೋ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರೋ ಭವತಿ | ಮಕಾರ
ಸ್ತೃತೀಯಾಕ್ಷರೋ ಭವತಿ | ಬಿಂದುಸ್ತುರೀಯಾಕ್ಷರೋ ಭವತಿ | ನಾಡಃ ಪಂಚ-
ಮಾಕ್ಷರೋ ಭವತಿ | ಕಲಾ ಷಷ್ಠಾಕ್ಷರೋ ಭವತಿ | ಕಲಾತೀತಾ ಸಪ್ತಮಾಕ್ಷರೋ
ಭವತಿ | ತತ್ಪರಶ್ಚಾಷ್ಟಮಾಕ್ಷರೋ ಭವತಿ | ತಾರಕತ್ವಾತ್ತಾರಕೋ ಭವತಿ |
ತದೇವ್ಮ ತಾರಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ವಂ ವಿದ್ಧಿ | ತದೇವೋಪಾಸಿತವ್ಯಮ್ |’

(ತಾರಸಾರೋಪನಿಷತ್)

ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶವೊಂದಿದೆ. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಿಂದುವಿನ
ನಂತರ ನಾಡ ಎಂದಿದೆ. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಪಂಚಸಾರದಲ್ಲಿಯೂ
ಬಿಂದುವಿನ ನಂತರವೇ ನಾಡವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ
ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಪ್ರಕಾರವೂ ‘ಬಿಂದು’ ಎನ್ನುವುದು ನಾಡಜನ್ಯವಾದ ಸ್ಥೂಲ
ಸ್ವರವಾದುದರಿಂದ ನಾಡದ ಮೊದಲು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದೇ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.
ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಖಂಡಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಭಾವಬೋಧಗಳಲ್ಲಿ
ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶವಿದೆ. ಅಚಾರ್ಯರು ಎಲ್ಲಾ ಅಕ್ಷರಗಳ ಅನುಪೂರ್ವ
ಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಕಾರಣವನ್ನು
ಕಂಡುಹುಡುಕುವುದು ಹೇಗೆ?

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಉತ್ತರಿಸುವ ಮೊದಲು ನಾದಬಿಂದುಕಲಿಗಳೆಂದರೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕೆಲವು ತಂತ್ರಗಳಂತೆ- ಕಲೆ ಎಂಬುದು ಭಗವಚ್ಚಕ್ತಿ. ಶಕ್ತಿಗೂ ಭಗವಂತನಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಾದಾಗ ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ ನಾದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪ್ರಾಯವಾದ ಬಿಂದು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಭಗವಚ್ಚಕ್ತಿಯ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತರೂಪ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು—

‘ಸಾ ತತ್ಪ್ರಸಂಜ್ಞಾ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಜ್ಯೋತಿಷಃ ಸನ್ನಿಧೇಸ್ತದಾ |
ವಿಚಿಕೀರ್ಷುರ್ಘನೀಭೂತಾ ಕ್ವಚಿದಭ್ಯೇತಿ ಬಿಂದುತಾಮ್’ || (ಪ್ರಪಂಚಸಾರ)
‘ಸಚ್ಚಿದಾನಂದವಿಭವಾತ್ಯಕಲಾತ್ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್ |
ಅಸೀಚ್ಛಕ್ತಿ ಸ್ತತೋ ನಾದೋ ನಾದಾದ್ಬಿಂದುಸಮುದ್ಭವಃ ||’ (ಶಾರದಾ.)
ಶಿವೇಚ್ಛಯಾ ಪರಾ ಶಕ್ತಿಃ ಶಿವತತ್ತ್ವೈಕತಾಂ ಗತಾ |
ತತಃ ಪರಿಸ್ಪುರತ್ಯಾದೌ ಸರ್ಗೇ ತೈಲಂ ತಿಲಾದಿವ ||’ (ವಾಯುಷೀಯಸಂ.)
‘ಸಮಸ್ತ ತತ್ಪ್ರಸಂಘಾತ್ಸೂರ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾನರೂಪಿಣೀಮ್ |
ವ್ಯಕ್ತಾಂ ಕರೋತಿ ನಿತ್ಯಾಂ ತಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪರಮಾ ಪುಮಾನ್ ||’ (ಸಂಚಾರಾ.)

ಈ ಪದ್ಧತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಶಕ್ತಿ-ಬಿಂದು-ನಾದ ಎಂಬ ಅನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅನುಪೂರ್ವಿಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬಿಂದು ನಾದದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದೂ ನಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೂ ನಿಜ. ಭಗವಚ್ಚಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಬಿಂದುವಿನಿಂದ ಪುನಃ ಮೊದಲಿನ ನಾದದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ನಾದವೂ, ಬೀಜಬಿಂದುಗಳೂ ಹುಟ್ಟುವವು. ಈ ನಾದವನ್ನೇ ‘ಅವ್ಯಕ್ತರವ’ ಎಂದೂ ಕರೆವರು.

‘ಬಿಂದುರ್ನಾದೋ ಬೀಜಮಿತಿ ತಸ್ಯ ಭೇದಾಃ ಸಮೀರಿತಾಃ |
‘ಭಿದ್ಯಮಾನಾತ್ಪರಾದ್ಬಿಂದೋರವ್ಯಕ್ತಾ ತ್ಮಾರಮೋಭವತ್ ||’ (ಶಾರದಾ.)
‘ಶಕ್ತ್ಯವಸ್ಥಾರೂಪೋ ಯಃ ಪ್ರಥಮೋ ಬಿಂದುಸ್ತಸ್ಮಾದವ್ಯಕ್ತಾ ತ್ಮಾ ವರ್ಣಾದಿ-
ವಿಶೇಷರಹಿತೋಽಖಂಡೋ ನಾದಮಾತ್ರ ಉತ್ಪನ್ನಃ |’ (ಪದಾರ್ಥಾ.)
‘ಬಿಂದುಃ ಶಿವಾತ್ಮಕಸ್ತತ್ರ ಬೀಜಂ ಶಕ್ತಾತ್ಮಕಂ ಸ್ಥೈರತಮ್ |
ತಯೋರ್ಯೋಗೇ ಭವೇನ್ನಾದಸ್ತೇಭ್ಯೋ ಜಾತಾಸ್ತಿಶಕ್ತಯಃ ||
‘ಸೋಽಂತರಾತ್ಮಾ ತದಾ ದೇವೀ ನಾದಾತ್ಮಾ ನದತೇ ಸ್ವಯಮ್ |
ಯಥಾಸಂಸ್ಥಾನಭೇದೇನ ಸ ಭೂಯೋ ವರ್ಣಿತಾಂ ಗತಃ |
ನಾಯುನಾ ಪ್ರೇರ್ಯಮಾಣೋಽಸೌ ಪಿಂಡಾದ್ವ್ಯಕ್ತಿಂ ಪ್ರಯಾಸ್ಕೃತಿ ||’
(ಪ್ರಯೋಗಸಾರ)

‘ಬಿಂದೋಸ್ತ ಸ್ವಾಧಿದ್ಯಮಾನಾದ್ರ ಮೋಃವ್ಯಕ್ತಾ ತ್ಮಕೋಽಭವತ್ |’ (ಪ್ರಪಂಚ.)

ಈ ಪಕ್ಷದಂತೆ— ಬಿಂದುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ನಾದವನ್ನೇ ಓಂಕಾರದ ಅಂಗವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ನಾದಬಿಂದುಕಲಾ ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶವೂ ಸರಿ ಕೊಡುವುದು. ಅದರಿಂದ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಾದಬಿಂದುಕಲಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ—

‘ನಾದಬಿಂದುಕಲಾಭ್ಯಾಸಾಜ್ಞೋತಿರುತ್ಪದ್ಯತೇ ಪುನಃ |

ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಚ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಜಾಯತೇ ಪರಮಂ ಪದಮ್ ||’

(ಚಿಂತಾಮಣಿಕಲ್ಪ)

ಇಷ್ಟು ವಿವರಣೆಗಳಿಂದ ನಾದಬಿಂದುಕಲೆಗಳೆಂದರೇನು ಎಂಬುದರ ಕುರಿತು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅರಿವಾದರೂ ಶಾಂತಾತಿಶಾಂತಗಳೆಂದರೇನು ಎಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಸಮಸ್ಯೆಯೇ ಆಗಿ ಉಳಿದಿದೆ. ಅವುಗಳೂ ಕೂಡ ಉಚ್ಚಾರಕಾಲದ ದೇಹದೊಳಗಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಾಗಿರಬಹುದೇನೋ! ಅಂತೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು ಮೌನದ ಉತ್ತರ ವನ್ನಷ್ಟೇ ಇತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟನ್ನು ನಾವು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು: ಓಂಕಾರದ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಳಿದರೆ ಉಳಿದ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು— ‘ಮನಃ ಕಾಯಾಗ್ನಿ ಮಾಹಂತಿ ಸ ಪ್ರೇರಯತಿ ಮಾರುತಮ್’ ಎಂದು ಶಿಕ್ಷಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನುಡಿದಂತೆ ದೇಹದೊಳಗೆ ಸಂಭವಿಸತಕ್ಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಶಬ್ದವ್ಯಾಪಾರಗಳು, ಧ್ವನಿವಿಶೇಷಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ನಾವು ಯೋಗಸಾಧನೆಯ ಬಲದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಯೋಗದ ಬಲದಿಂದ ದೇಹದೊಳಗಿನ ಶಬ್ದವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಉಪಪಾದಿಸಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಾದ-ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಭಗವದ್ವಾಚಕತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮಧ್ವನಿಗಳೂ ಭಗವದ್ವಾಚಕಗಳಾಗಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಓಂಕಾರದ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಓಂಕಾರವು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಲಾರದು; ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಳ ಮೂರು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಚತುರ್ಥಪಾದವಾಗಲಾರದು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸರಿಬರುವಂತೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರತ್ವವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಓಂಕಾರದ ಈ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರ

ಗಳನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದ ಕೀರ್ತಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೇ ಸಲ್ಲಬೇಕು. ಈ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ತಂತ್ರಗಳೂ ಓಂಕಾರದ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಅದನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಈ ಪೂರ್ಣಬೋಧರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮೀಸಲಾಗಿದೆ!

ಈ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಸ್ಯೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದು: ಅಕ್ಷರಗಳು ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರ ಆಕಾರದಿಂದ ಕ್ಷಕಾರದ ವರೆಗಿನ ಜಗ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಧ್ವನಿಗಳಿಗಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿಗಳಿಗೆ 'ಅಕ್ಷರ' ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಈ ಅವ್ಯಧ್ವನಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅಕ್ಷರತ್ವವ್ಯವಹಾರ ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದು? ಧ್ವನಿಗಳೂ ಅಕ್ಷರಗಳಾದರೆ ಜಗ ಅಕ್ಷರಗಳು ಎಂಬ ಗಣನೆಗೆ ಗತಿಯೇನು? ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯ ಎಂದಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಅನಂತಗಳೆಂದೇ ಆಯಿತಲ್ಲವೆ? ಹೀಗಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಈ ವರ್ಣವಿಭಾಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಯಾವ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಉಪಪಾದಿಸಬೇಕು?

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಹೌದು' ಎನ್ನುವುದೇ ಉತ್ತರ. ಅಕ್ಷರಗಳು ಅನಂತಗಳಾಗಿವೆ. ವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಜಗ ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಅಕ್ಷರವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ಪಾಣಿನಿಯ ಮತದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ದೀರ್ಘಸ್ವರವಿಲ್ಲ. ಆ ಕ್ಷ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲ. ತಂತ್ರದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಕಾರಣವಿಷ್ಟೆ: ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಆ ಅಕ್ಷರಗಳ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ ಅದರಿಂದ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ಬರೆದ ಪಾಣಿನಿ ಆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಉಪಯೋಗವಿದೆ; ಅವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅದರಿಂದ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ೬೩-೬೪ ಎಂಬ ಪಕ್ಷಗಳೂ ಉದಿಸಿಕೊಂಡವು—

‘ತಸ್ಮಾತ್ತ್ರಿಷಷ್ಟಿವರ್ಣಾಃ ಸ್ಯ ಆಕಾರಪ್ರಭವಾಃ ಸ್ವೃತಾಃ |’ (ನಾಯುಪೋಕ್ತ)

‘ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಶ್ಚತುಃಷಷ್ಟಿರ್ವಾ ವರ್ಣಾಃ ಶಂಭುಮತೇ ಮತಾಃ |’ (ಶಿಕ್ಷಾ)

ಧ್ವನಿಗಳಿಗೂ ಭಗವದ್ವಾಚಕತ್ವ ಇದೆಯೆಂದಮೇಲೆ ಅವುಗಳೂ ಪದಗಳಾಗಿಯೇ ತೀರಬೇಕಲ್ಲ. ಓಂಕಾರದ ಧ್ವನಿಯೇ ಏಕೆ? ಸಮುದ್ರ ಭೋರ್ಗರೆವಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ‘ಉಘೇ ಉಘೇ’ ಎಂದು ಹಾಡಿ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವೆ? ವನ್ಯವೃಗಳು ತಮ್ಮ ಘೋರ ನಿಸ್ವನದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಅದ್ಭುತರೂಪವನ್ನು ನುತಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೆ? ಸುಸ್ವರದಿಂದ ಹಾಡುವ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಶಾಂತಾಕಾರನಾದ

ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕೂಗಿ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವೆ? ಹೆಚ್ಚೇನು? ಹಲ್ಲಿ ಲೋಚ ಗುಟ್ಟುತ್ತಿರುವಾಗ ಕೂಡ ಚು, ಚು, ಎಂಥ ಅದ್ಭುತ ವಿದೆ ಈ ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆ! ಎಂದು ಬೆರಗಾಗಿ ಕೂಗುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೆ? ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡದ ಯಾವ ಧ್ವನಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿದೆ? ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ತಾಯಿಬೇರಾದ ಹಿಂಕಾರದ ಸ್ವರಕ್ಕೆನು ಇದು ಅಸವಾದವೆ? ಆಚಾರ್ಯರೇ 'ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯ'ದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಗರ್ಗರಗೋಧಾಪಿಂಗಾದೀನಾಂ ಘೋಷಾ ಅಪಿ ನಾದಮಾತ್ರವ್ಯಂಜಕತ್ವೇನ ಭಗವದ್ವಾಚಕಾ ಏನೇತ್ಯಾಹ | ‘ಅವಸ್ವರಾತೀ’ತ್ಯಾದಿನಾ | ಏತತ್ಸಮಸ್ತಮಿಂದ್ರಾಯೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದೋ ವಿಶೇಷತ ಇಂದ್ರಾಯೈವೋದ್ಯತಃ | ಗರ್ಗರ ಇತಿ ಪಾದಭೂಷಣಮಹಾಮುತ್ರ ಕದಧಿಪಾತ್ರಹಸ್ತಿಹಸ್ತಾನಾಂ ನಾಮ | ಹಿಂಗಾ ಚಕೋರೀ | ಅವಪರೀತ್ಯಲ್ಪಾಧಿಕ್ಯಾದಿವಿಶೇಷೋಽಪಿ ತದ್ವಾಚಕ ಏವೇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ | ಚನಿಷ್ಠಾದದಿತ್ಯನುಕಾರಶಬ್ದಃ | ಸನಿಷ್ಠಾದಿತ್ಯತಿಶಯಾರ್ಥೇ | ‘ತಾ ನಾ ಏತಾಃ ಸರ್ವಾ ಯುಚಃ ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ ಸರ್ವೇ ಘೋಷಾ ಏಕೈವ ವ್ಯಾಹೃತಿಃ ಪ್ರಾಣ ಏವೇ’ತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ |

‘ದಧ್ನೋ ಮಧನಶಬ್ದ ಶ್ವಾಪ್ಯಂತರ್ನಾದಸ್ವರೂಪತಃ |
ಭೀಷಕತ್ವಂ ಹರೇಬ್ರೂಯಾದಂತರ್ನಾದೋ ಹಿ ಭೀಷಕೇ ||
ಗಜಬೃಂಹತಮುಷ್ಯೇವಂ ಧಿಕ್ಕಾರಸಹಿತಂ ವದೇತ್ |
ಸ್ವರಿತೇನ ಸಮಾಯೋಗಾದ್ಧಿಕ್ಯತೌ ಸ್ವರಿತೋ ಯತಃ ||
ಮಹಾಮುತ್ರಂ ಜಲಾದ್ಯೈಶ್ಚ ಯುಕ್ತಮೇತಾದೃಶಂ ವದೇತ್ |
ಪಾದಭೂಷಾ ಚ ಧಿಕ್ಕಾರಂ ತತ್ಕೃತಂ ಸ್ವರಿತಂ ವದೇತ್ ||
ಅದ್ಭುತತ್ವಂ ಹರೇರ್ವಕ್ತಿ ಹಿಂಗಾ ಕಂಠಗಶಬ್ದವತ್ |
ತಮೇವಾದ್ಭುತತಾಂ ವಕ್ತಿ ಗೃಹಗೋಧಾಪರಾಪಿಚೇ’ತಿ ಶಬ್ದತತ್ವೇ |’

ನಾವು ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಏನಾದರೂ ಅದ್ಭುತವನ್ನು ಕಂಡರೆ ‘ಚು, ಚು, ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ!’ ಎಂಬ ಉದ್ಗಾರವನ್ನೆಳೆಯುವುತ್ತೇವೆ. ಅಚ್ಚರಿಯಾದಾಗ ನಾವು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಈ ‘ಚು’ಕಾರವನ್ನು ಹಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಕಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿತು ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಮನುಷ್ಯ ತನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆಯೇ ಇಂಥದೇ ಎಷ್ಟೋ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ತಾನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯವಹಾರದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಇಂಥದು ಎಂದು ಬೊಟ್ಟುಬಟ್ಟು ತೋರಿಸಲು ಆಚಾರ್ಯರಂಥ ಮಹಾವುರುಷರೇ ಬರಬೇಕು. ಇಂಥ ಉದಾತ್ತ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತಾಳುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವರ್ಗದ ಜನಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಹಲ್ಲಿ ಲೋಚಗುಟ್ಟಿದಾಗೆಲ್ಲ ಪಂಚಾಂಗದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನರಸುವ

ಜನ-ಅದು 'ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳು ಅದ್ಭುತಗಳಾಗಿವೆ' ಎಂದು ಸಾರುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಪುಣ್ಯತಮ ಅನುಸಂಧಾನವನ್ನಾದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿಸಿ ಕೊಂಡರೆ ಕ್ಷೇಮ.

ಈ ತೆರನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದಷ್ಟೆಲ್ಲ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮ ಗೂಢವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅದ ರಿಂದಲೇ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಅಂದುದು—

‘ಸ ರವಃ ಶ್ರುತಿಸಂಪನ್ನೈಃ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಕಥ್ಯತೇ |’ ಎಂದು.

ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಶೋಧಿಸ ಬೇಕು, ಮಧಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸುಸ್ವಾದುವಾದ ನವನೀತ ಉದ್ಭವಿಸ ಲಿದೆ. ಕಡೆದು ಬಂದ ನವನೀತವನ್ನು ಹುಳಿಸಿ ಕೆಡಿಸುವಷ್ಟು ದೌರ್ಜನ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಜನ ವಹಿಸಬಾರದು. ಆಗ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮ ಕೊಂಚವಾದರೂ ತನ್ನ ಮೊಗವಾಡವನ್ನು ಸರಿಸೀತೇನೋ!

ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳು

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಯುಧಗಳಾದ ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ತೆರ ನಾಗಿ ಧರಿಸಬಹುದೋ ಅಷ್ಟು ತೆರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ ಒಂದು ತೆರನಾದ ಗಣಿತ ಪ್ರೇಮವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ತೆರನಾಗಿ ತಿರುಗಿಸಿ ಹಿಡಿದರೂ ೨೪ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರದ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಿರಲಾರದು. (೪ X ೩ X ೨ = ೨೪) ಅದರಿಂದಲೇ ಭಾಸ್ಕರಾಚಾರ್ಯರು ತನ್ನ ಲೀಲಾವತಿಯಲ್ಲಿ ‘ನಾಲ್ಕು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹರಿಯು ತನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ತೆರ ನಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು’ ಎಂದೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೇ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ! ಇದು ಗಣಿತದ ವಿಧಾನದಿಂದ ನಮ್ಮವರು ಭಗವದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ ವಿಶೇಷ.

ಈ ೨೪ ವಿಧದ ಆಯುಧಧಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಒಂದು ನಿಯತಿ ಯಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ಧರಿಸಿದರೆ ಆ ಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಸರು ಹೀಗೆ ಎಂದಾ. ನಮಗೆ ಚೆನ್ನು ಎನ್ನಿಸಿದ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ತೋಚಿದ ಆಯುಧಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೊಡಿ ಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ ಆಯುಧವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಹಕಾರ ಇರು ವುದು. ವ್ಯಾಸರ ಪುರಾಣೋಕ್ತಿಗಳಿಂದಲ್ಲದೆ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ನಾವು ಮೂರ್ತಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಂದಿ ಗಲಿಬಿಲಿಗೀಡಾಗುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣವಿಷ್ಟೆ: ವ್ಯಾಸರು ಎಲ್ಲಾ

ಒಂದೆಡೆ ಬರೆದಂತೆ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಬರೆಯುವವರಲ್ಲ. ಸಮಾಧಿಭಾಷೆಯನ್ನೋ, ದರ್ಶನಭಾಷೆಯನ್ನೋ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಾದರೂ ಮುಂದುಹಿಂದು ಮಾಡಿಯೇ ಬರೆಯುವವರು ಅವರು; ಇಲ್ಲ, ಹೇಳುವ ಶೈಲಿಯನ್ನಾದರೂ ಬದಲಿಸಿ ತೊಡಕನ್ನು ತಂದೀಯುವರು. ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟರೆ ಜಗತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತೇನೋ! ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಓದುನವನ ಬುದ್ಧಿವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡೆಯೇಯಬೇಕಲ್ಲ. ಹಾಯಾಗಿ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಓದಿದಂತೆ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಓದುವುದಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ವ್ಯಾಸರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸದ್ಯ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಮೂರ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಹೀಗೆ ಭ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ಅದಕ್ಕೇಂದೇ ಆಚಾರ್ಯರು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನಬಹುದೇನೋ!

ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೀಯಬಹುದು: ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿಶ್ರರು ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಾಚಸ್ಪತ್ಯಕೋಶವನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ಮಹಾವಿದ್ವಾಂಸರು. ಜ್ಯೋತಿಷ, ನ್ಯಾಯ, ವೇದಾಂತ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸಾ—ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲೂ ತಾನು ಪರಿಣತನೆಂದು ತನ್ನ ಕೋಶದಲ್ಲೇ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ವಿಚಕ್ಷಣರು. ಅವರು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ಗೊತ್ತೆ? ಅವರ ಲಕ್ಷಣದ ಪ್ರಕಾರ—ಕೇಶವನು ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದಲ್ಲ, ಪದ್ಮಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು. ಹೀಗೆಯೇ ಇಪ್ಪತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಳಗಿನ ಬಲದಕೈಯು ಆಯುಧವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಬಲದಕೈಗೆ, ಮೇಲಿನ ಬಲದಕೈಯದ್ದು ಎಡದಕೈಗೆ, ಮೇಲಿನ ಎಡದ ಕೈಯದ್ದು ಕೆಳಗಿನ ಎಡದಕೈಗೆ—ಹೀಗೆ ಒಂದು ಆಯುಧ ಮುಂದಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತೂ ೨೪ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ತಪ್ಪಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ! ಅವರ ಈ ಭ್ರಮೆಗೆ ಕಾರಣ ಇನ್ನಾವುದೂ ಅಲ್ಲ—ವ್ಯಾಸರ ಪುರಾಣವಾಣಿಯೇ! ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅವರು ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಗ್ನಿಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಅರ್ಥ ಪುರಾಣಾಂತರದಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾದುದು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಅವರು ಗಮನಿಸಿಲ್ಲ! ಅವರ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಅವರಿಗೆ ಅಷ್ಟು ವಿಶ್ವಾಸವೇನೋ!

ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣದ ವಚನ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ—

‘ಓಂರೂಪಃ ಕೇಶವಃ ಪದ್ಮಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧರಃ |
 ನಾರಾಯಣಃ ಶಂಖಪದ್ಮಗದಾಚಕ್ರೀ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ ||
 ತತೋ ಗದೀ ಮಾಧವೋರಿಶಂಖಪದ್ಮೀ ನಮಾಮಿ ತಮ್ |
 ಚಕ್ರಕೌಮೋದಕೀಪದ್ಮಶಂಖೀ ಗೋವಿಂದ ಉರ್ಜಿತಃ ||
 ಮೋಕ್ಷದಃ ಶ್ರೀಗದೀ ಪದ್ಮೀ ಶಂಖೀ ವಿಷ್ಣುಶ್ಚ ಚಕ್ರಧೃಕ್ |
 ಚಕ್ರಶಂಖಾಬ್ಜಗದಿನಂ ಮಧುಸೂದನಮಾನಮೇ ||
 ಭಕ್ತ್ಯಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಃ ಪದ್ಮೀ ಗದೀ ಚಕ್ರೀ ಚ ಶಂಖಪಿ |
 ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮೀ ವಾನುನಃ ಪಾತು ಮಾಂ ಸದಾ ||
 ಮುಕ್ತಿದಃ ಶ್ರೀಧರಃ ಪದ್ಮೀ ಚಕ್ರೀ ಗದೀ ಚ ಶಂಖಪಿ |
 ಹೃಷೀಕೇಶೋ ಗದೀ ಚಕ್ರೀ ಪದ್ಮೀ ಶಂಖೀ ಚ ಪಾತು ನಃ ||
 ವರದಃ ಪದ್ಮನಾಭಸ್ತು ಶಂಖಾಬ್ಜಾರಿಗದಾಧರಃ |
 ದಾಮೋದರಃ ಪದ್ಮಶಂಖಗದಾಚಕ್ರೀ ನಮಾಮಿ ತಮ್ ||
 ರಕ್ಷೇದ್ಗದೀ ಶಂಖಚಕ್ರೀ ವಾಸುದೇವೋಬ್ಜಭೃಜ್ಜಗತ್ |
 ಸಂಕರ್ಷಣೋ ಗದೀ ಶಂಖೀ ಪದ್ಮೀ ಚಕ್ರೀ ಚ ಪಾತು ನಃ ||
 ಚಕ್ರೀ ಶಂಖಗದೀ ಪಾತು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ ಪದ್ಮಭೃತ್ಪ್ರಭುಃ |
 ಅನಿರುದ್ಧಶ್ಚಕ್ರಗದೀ ಶಂಖೀ ಪದ್ಮೀ ಚ ಪಾತು ನಃ ||
 ಸುರೇಶೋರ್ಯಬ್ಜಶಂಖಾಧ್ಯಃ ಶ್ರೀಗದೀ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ |
 ಅಧೋಕ್ಷಜಃ ಪದ್ಮಗದೀ ಶಂಖಚಕ್ರೀ ಚ ಪಾತು ನಃ ||
 ದೇವೋ ನೃಸಿಂಹಶ್ಚಕ್ರಾಬ್ಜಗದಾಶಂಖೀ ನಮಾಮಿ ತಮ್ |
 ಅಚ್ಯುತಃ ಶ್ರೀಗದೀ ಪದ್ಮೀ ಚಕ್ರೀ ಶಂಖೀ ಚ ಪಾತು ನಃ ||
 ಬಾಲರೂಪೀ ಶಂಖಗದೀ ಉಪೇಂದ್ರಶ್ಚಕ್ರಪದ್ಮಪಿ |
 ಜನಾರ್ದನಃ ಪದ್ಮಚಕ್ರೀ ಶಂಖಧಾರೀ ಗದಾಧರಃ ||
 ಶಂಖೀ ಚಕ್ರೀ ಚ ಪದ್ಮೀ ಚ ಹರಿಃ ಕೌಮೋದಕೀಧರಃ |
 ಕೃಷ್ಣಃ ಶಂಖೀ ಗದೀ ಪದ್ಮೀ ಚಕ್ರೀ ಮೇ ಭುಕ್ತಿಮುಕ್ತಿದಃ ||
 ಆದಿಮೂರ್ತೀರ್ವಾಸುದೇವಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಸಂಕರ್ಷಣೋಭವತ್ |
 ಸಂಕರ್ಷಣಾಚ್ಚ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾದನಿರುದ್ಧಕಃ |
 ಕೇಶವಾದಿಪ್ರಭೇದೇನ ಏಕೈಕಃ ಸ್ವಾತ್ತಿಧಾ ಕ್ರಮಾತ್ ||’

ಮೇಲಿನ ವಚನದಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಎಣಿಸಬೇಕು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದೆ; ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಎಣಿಸಬೇಕು ಎಂದೇನಿಲ್ಲ. ಕೆಳಗಿನ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಸುತ್ತಾಗಿ ಎಣಿಸಿದರೆ— ಆಯುಧಗಳು ಬೇರೆ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ—ಆಚಾರ್ಯರು ತಂತ್ರ

ಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಗಣನೆ ಎಂದು ವಾಚಸ್ಪತಿಗಳು ಭ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ, ಅಷ್ಟೆ! ಮೇಲೆ ನಾನು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಈಗ ಮುದ್ರಿತವಾದ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ ತುಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದರೂ—ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಅವಿರೋಧಿಯಾದ ಈ ಪಾಠವೇ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಮುದ್ರಿತಪಾಠದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದಲೇ ಸ್ಫುಟವಾಗಬಹುದು. ಶ್ರೀಧರನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ:

‘ಗತಿದಃ ಶ್ರೀಧರಃ ಪದ್ಮೀ ಚಕ್ರಶಾರ್ಙ್ಗ ಚ ಶಂಖಪಿ |’

ಇಲ್ಲಿ ಗದೆಯ ಬದಲು ಶಾರ್ಙ್ಗ ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ೨೪ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಆಯುಧದಲ್ಲಿ ಎಡೆಯೆಲ್ಲಿ?

ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ‘ಗದೀ ಚಕ್ರೀ ಶಂಖಗದೀ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ ಪದ್ಮಭೃತ್ಪ್ರಭುಃ’ ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಎರಡೆರಡು ಗದೆಗಳನ್ನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಯಾವ ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವುದು? ಇಂಥದೇ ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಠ ಅಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಸಭಾಷೆಗಿಂತಲೂ ರಹಸ್ಯವಾದ ಭಾಷೆ ಈ ಮುದ್ರಣದ ಭಾಷೆಯೇ ಆಗಿ ಉಳಿದಿದೆ!

ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ವಾಂದಪುರಾಣದ ಕಾಶೀಖಂಡದಲ್ಲೂ ಮೂರ್ತಿಲಕ್ಷಣದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

(ಮೇಲಿನ ಬಲದಕ್ಕೆಯಿಂದ ಗಣನೆ)

‘ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮೈರ್ಮೂರ್ತಿಂ ಜಾನೀಹಿ ಕೈಶವೀನು’ |

ಪೂಜಿತಾ ಯಾ ನೃಣಾಂ ಕುರ್ಯಾಚ್ಚಿಂತಿತಾರ್ಥಮುಪಶಯನು’ ||

ನುಧುಹಾ ಪರಿಚೇತನ್ಯಃ ಶಂಖಪದ್ಮಗದಾರಿಭಿಃ |

ವೈರಿಣೋ ನಾಶಮಾಯಂತಿ ತನ್ಮೂರ್ತಿಪರಿಸೇವನಾತ್ ||

ಸಂಕರ್ಷಣಃ ಸಮಚ್ಛೋದ್ರ ಶಂಖಾಬ್ಜಾರಿಗದಾಯುಧಃ |

ತನ್ಮೂರ್ತಿಪೂಜಾನಾಜ್ಞಾತು ಜಂತುರ್ನ ಸ್ವಾತ್ಮನರ್ಭವೀ ||

ಶಂಖಕೌಮೋದಕೀಚಕ್ರಪದ್ಮೈರ್ದಾರ್ವಮೋದರೋಽಚ್ಛೇತೇ |

ದದಾತಿ ವಿತ್ತಂ ಪುತ್ರಾಂಶ್ಚ ಗೋಧನಂ ಧಾನ್ಯಮೇವ ಹಿ ||

ವಾಸುದೇವಃ ಶಂಖಚಕ್ರಾಬ್ಜಗದಾರಿಭಿರುಪಲಕ್ಷಿತಃ |

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಂತಂ ಜನಂ ಕುರ್ಯಾದ್ಧೃಹೇಃ ಪರಿಧಾರಿತಃ ||

ಪಾಂಚಜನ್ಯಂ ಗದಾಂ ಪದ್ಮಂ ಚಿತ್ರಮೂರ್ತಿ ಸುದರ್ಶನಮ್ |
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ ಪೂಜ್ಯತೇ ಮತ್ಕೈರ್ಬಹುದ್ಯುಮ್ನಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ||

(ಮೇಲಿನ ಎಡದಕ್ಕೆಯಿಂದ ಗಣನೆ)

ಉರ್ಧ್ವನಾಮಕರಾತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾ ವಿಷ್ಣ್ವಾದ್ಯಂ ಷಟ್ಪಮುಚ್ಯತೇ |
ಯಸ್ಯ ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರೇಣ ವಿಲೀಯಂತೇಃಘರಾಶಯಃ ||
ಶಂಖಾರಿಭ್ಯಾಂ ಗದಾಬ್ಜಾಭ್ಯಾಂ ಪೂಜ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಶ್ರಿಯೇ ನರೈಃ |
ಶಂಖಪದ್ಮಗದಾಚಕ್ರೈರ್ಮಾರ್ಗಧನಃ ಪರಮರ್ದಿದಃ ||
ಧ್ಯೇಯೋನಿರುದ್ಧಃ ಸಂಸಿದ್ಧೈಃ ಶಂಖಾಬ್ಜಾರಿಗದೋದ್ಯತಃ |
ಶಂಖೇನ ಗದಯಾ ಚಕ್ರಾಂಬುಜಾಭ್ಯಾಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ||
ಅಧೋಕ್ಷಜೋ ಜನಹರಃ ಶಂಖಾರ್ಯಬ್ಜಗದೋ ಮುನೇ |
ಶಂಖಕೌಮೋದಕೀಪದ್ಮಚಕ್ರೈರ್ಧ್ಯೇಯೋ ಜನಾರ್ದನಃ ||

(ಕೆಳಗಿನ ಎಡಗೈಯಿಂದ ಗಣನೆ)

ಅಧೋನಾಮಕರಾತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾ ಷಡ್‌ಗೋವಿಂದಾದಿನೂರ್ತಯಃ |
ಶಂಖಂ ಚಕ್ರಂ ಗದಾಂ ಪದ್ಮಂ ಗೋವಿಂದೋ ಬಿಭೃಯಾತ್ಪದಾ ||
ಶಂಖಪದ್ಮಗದಾಚಕ್ರೈರಚ್ಯೋರಚ್ಯೋ ಲಕ್ಷ್ಮೈಃ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಃ |
ಶಂಖಾಬ್ಜ ಚಕ್ರಂ ಬಿಭ್ರಾಣೋ ಗದಾಮಾನ್ ಶ್ರೀಧರಃ ಶ್ರಿಯೇ ||
ಹೃಷೀಕೇಶಶ್ಚ ಶಂಖೇನ ಗದಾಚಕ್ರಾಂಬುಜೈರ್ಮಾರ್ಗತಃ |
ನೃಸಿಂಹಃ ಶಂಖಚಕ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಪದ್ಮೇನ ಗದಯೋಹ್ಯತೇ |
ಅಚ್ಯುತಃ ಶಂಖಭೃನ್ನಿತ್ಯಂ ಗದಾಪದ್ಮರಥಾಂಗಮಾನ್ ||

(ಕೆಳಗಿನ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಗಣನೆ)

ದಕ್ಷಿಣಾಧಃಕರಾದೂಹ್ಯಾ ನಾರಾಯಣಾದಯಶ್ಚ ಷಟ್ |
ಶಂಖಾಂಬುಜಗದಾಚಕ್ರೇ ಧ್ಯೇಯೋ ನಾರಾಯಣೋ ನೃಭಿಃ ||
ನಾಮನಶ್ಚೈವ ಶಂಖಾರಿಗದಾಜಲಜಭೃತ್ಪದಾ |
ಶಂಖೇ ಪದ್ಮೀ ಪದ್ಮನಾಭೋ ಜ್ಞೇಯಶ್ಚಕ್ರೇ ಗದೀ ಮುನೇ ||
ಉಪೇಂದ್ರಃ ಶಂಖವಾನ್ನಿತ್ಯಂ ಗದಾರಿಕಮಲಾಯುಧಃ |
ಹರಿಹರೇದಘಂ ಶಂಖೇ ಚಕ್ರೇ ಪದ್ಮೀ ಗದೀ ಸೃಣಾಮ್ |
ಶಂಖೇನ ಗದಯಾ ಪದ್ಮಚಕ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಕೃಷ್ಣ ಉಚ್ಯತೇ ||
ಏತೇ ಭೇದಾ ಮಯಾಃಖ್ಯಾತಾಃ ಸ್ವಮೂರ್ತೀನಾಂ ಮಹಾಮುನೇ |
ಯಾನ್ನಿಚ್ಛಾಯ ಧ್ರುವಂ ಮತ್ಕೋ ಭುಕ್ತಿಂ ಮುಕ್ತಿಂ ಚ ವಿಂದತಿ ||

ಅಗ್ನಿಬಿಂದು ಎಂಬ ಮುನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಲಕ್ಷಣ
ವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳು ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣದ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರ

ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿಗೆ ಸಂವಾದಿಗಳಾಗಿವೆ. ಇದರಲ್ಲೂ ಒಂದು ತೊಡಕಿತ್ತು: ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ವಾಸುದೇವಃ' ಎಂದಿದ್ದಲ್ಲಿ 'ವಾಮನಃ' ಎಂದೂ 'ವಾಮನಶ್ಚೈವ' ಎಂದಿದ್ದಲ್ಲಿ 'ವಾಸುದೇವಶ್ಚ' ಎಂದೂ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕಾಣುವಾಗ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತ ಎಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅದರಿಂದ ವಾಸುದೇವನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನರುಹುವ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಷರ ಹೆಚ್ಚಾದರೂ—'ನವಾ ಏಕೇನಾಕ್ಷ-ರೇಣ' ಎಂಬಂತೆ ಅದರಿಂದೇನೂ ವ್ಯತ್ಯಭಂಗವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ.

ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಂತೆ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಹೇಗೆ ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಪುರಾಣವಚನಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಮೂರ್ತಿಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ಮೃತಿಮುಕ್ತಾವಳಿಯ ಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ವಾದಿರಾಜರ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಸ್ತೋತ್ರದ ಲಕ್ಷಣ ಇವೆರಡೂ ಆಚಾರ್ಯರ ವಚನಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಂತಿವೆ. ಅವನ್ನು ಕೂಡ ಲಕ್ಷಣನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

'ರಾಮಾನಂದ ಯತಿ' ಎಂಬಾತನು ಕಾತೀಖಂಡದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ರೂಪವನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ—

'ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮೈಃ ಕೇಶವಃ ಕನಕಪ್ರಭಃ |
ಶಂಖಪದ್ಮಗದಾಚಕ್ರೈರರ್ಜುನೋ ಮಧುಸೂದನಃ ||
ಸಂಕರ್ಷಣೋ ದರಾಬ್ಜಾರಿಗದಾಭಃ ಕನಕಪ್ರಭಃ |
ದಾಮೋದರಃ ಶಂಖಗದಾಚಕ್ರಾಬ್ಜೈಃ ಕ್ಷೀರಸನ್ನಿಭಃ ||
ರಕ್ತಶ್ಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮದರ್ಶನಾರ್ಜುನಃ ಉಚ್ಯತೇ |
ಶಂಖೇ ಗದೀ ಸಾಬ್ಜಚಕ್ರಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ವಜ್ರಸನ್ನಿಭಃ ||
ಸಪದ್ಮಶಂಖಾರಿಗದೋ ವಿಷ್ಣುಶ್ಚಾಲಕ್ರಸಪ್ರಭಃ |
ಮಾಧವಶ್ಚಕ್ರಶಂಖಾಬ್ಜಗದಾಹಸ್ತೋ ಜಪಾನಿಭಃ ||
ಗದೀ ಶಂಖೇ ಸಾಬ್ಜಚಕ್ರಸ್ತನ್ನಿರುದ್ಧೋಽಸಿತಪ್ರಭಃ |
ಮನುತಲಾಭೋ ಗೋವಿಂದೋ ಗದಾಪದ್ಮದರಾರಿಭಃ |
ಸಗದಾಚಕ್ರಶಂಖಾಬ್ಜೋ ನೀಲಾಶ್ವಾಭಸ್ತಿವಿಕ್ರಮಃ ||
ಚಕ್ರಗದಾಶಂಖಪದ್ಮೈಃ ಶ್ರೀಧರಃ ಕುಮುದಪ್ರಭಃ |

ಕಾಶ್ಮೀರಾಭೋ ಹೃಷೀಕೇಶಃ ಸಚಕ್ರಾಬ್ಜದರೋ ಗದೀ ||
 ಸ್ಫಟಿಕಾಭೋ ವಾಸುದೇವಃ ಶಂಖಾರ್ಯಾಬ್ಜಗದಾಧರಃ |
 ಪ್ರೀರಾಭೋಽಬ್ಜಗದಾಚಕ್ರಶಂಖೈರ್ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ತೃಷ್ಠಃ |
 ಪದ್ಮಚಕ್ರಗದಾಶಂಖೈಃ ಪದ್ಮನಾಭೋಽಂಜನದ್ವೃತಿಃ ||'

ಇದರ ಆಧಾರದಂತೆ ಕೇಶವಾದಿ ೧೬ ಮೂರ್ತಿಗಳ ವರ್ಣವನ್ನು ಈ ರೀತಿ
 ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು —

೧ ಕೇಶವ	ಬಂಗಾರದ ಬಣ್ಣ
೨ ನಾರಾಯಣ	ಹಾಲಿನಂತೆ ಬಿಳಿ
೩ ಮಾಧವ	ದಾಸನಾಳದಂತೆ ಕೆಂಪು
೪ ಗೋವಿಂದ	ಮನಃಶಿಲೆಯ ಬಣ್ಣ
೫ ವಿಷ್ಣು	ಅಲತಿಕೆಯ ಬಣ್ಣ
೬ ಮಧುಸೂದನ	ಬಿಳಿ
೭ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ	ನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪು
೮ ವಾಮನ	ಕೆಂಪು
೯ ಶ್ರೀಧರ	ಕುಮುದದಂತೆ ಬಿಳಿ
೧೦ ಹೃಷೀಕೇಶ	ಕುಂಕುಮದಂತೆ ಕೆಂಪು
೧೧ ಪದ್ಮನಾಭ	ಕಾಡಿಗೆಯಂತೆ ಕಪ್ಪು
೧೨ ದಾಮೋದರ	ಹಾಲಿನಂತೆ ಬಿಳಿ
೧೩ ಸಂಕರ್ಷಣ	ಬಂಗಾರದ ಬಣ್ಣ
೧೪ ವಾಸುದೇವ	ಸ್ಫಟಿಕದಂತೆ ಸ್ವಚ್ಛ
೧೫ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ	ವಜ್ರದಂತೆ ಬಿಳುಪು
೧೬ ಅನಿರುದ್ಧ	ಕಪ್ಪು

ನಿರ್ಣಯಸಿಂಧುವಿನಲ್ಲಿ— ಬೋಪದೇವನ ಅತಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಚತುರ್ವಿಂ
 ಶತಮೂರ್ತಿಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು ಅದು ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ:

‘ಕೇವಿಗೋವಾದಾಪುಹ್ರಪ್ರಜಾಚ್ಯುಕ್ಯಮಮಾತ್ರಿನಾ |
 ವಾಘೋನ್ನಹಸಾನಿಶ್ರೀಸಾ ಶಾಚ್ಚಗೇ ವಿಗಪೇ ಚಪೇ ||’

ಇದರ ಮೂರು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಮೂರ್ತಿಗಳ
 ಹೆಸರೂ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅವಲೈವುಗಳ ಲಕ್ಷಣವೂ ಉಕ್ತ
 ವಾಗಿದೆ! ಕೇ, ವಿ, ಗೋ, ವಾ, ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕೇಶವ-ವಿಷ್ಣು ಮೊದ

ಲಾದ ಹೆಸರಿನ ಮೊದಲಕ್ಷರಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. 'ಶಾತ್ ಚಗೇ' ಎಂದರೆ ಶಂಖದ ನಂತರ ಚಕ್ರಗದೆಗಳು—ಅರ್ಥಾತ್ ಕೊನೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ. ಈ ಶಂಖ ಚಕ್ರ ಗದಾ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕೇಶವಾದಿ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಕ್ರಮದಂತೆಯೇ ಮೇಲಿನ ಬಲದಕೈಯಿಂದ ಮೇಲಿನ ಎಡದಕೈಯಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ಎಡದಕೈಯಿಂದ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನ ಬಲದಕೈಯಿಂದ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುತ್ತು ಗಣಿಸಿದರೆ ನಾಲ್ಕು ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವಾದಂತಾಯಿತು. 'ಏ' ಅಂದರೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ; ಈ ವೈಪರೀತ್ಯ ಚಕ್ರ ಗದೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ; ತಥಾಚ ಶಂಖ ಗದಾ ಚಕ್ರ ಪದ್ಮಗಳನ್ನೂ ಮೇಲಿನಂತೆಯೇ ಸುತ್ತುಬರಿಸಿದರೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ೮ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆಯೇ—'ಶಾತ್ ಗಪೇ' ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಶಂಖ ಗದಾ ಪದ್ಮ ಚಕ್ರ' ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಸಿದಾಗ ಶಂಖ ಪದ್ಮ ಗದಾ ಚಕ್ರ. ಇವು ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ೪ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಸಿದಾಗ ಒಟ್ಟು ೧೬ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬರೆದಂತಾಯಿತು. ಅಂತೂ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ನಾರಾಯಣಾಂತ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು. ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಾಸುದೇವಾದಿ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ—'ಶಾತ್ ಚಪೇ' ಮತ್ತು 'ವಿಚಪೇ'! ಶಂಖ ಚಕ್ರ ಪದ್ಮ ಗದಾ ಮತ್ತು ಶಂಖ ಪದ್ಮ ಚಕ್ರ ಗದಾ ಇವುಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಆವರಿಸಿದಾಗ ಮತ್ತೆ ೮ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬರೆದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ೨೪ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ೮ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿ ಬರೆದುದು ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ!

ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಸರ್ವಾವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಂಗನ್ಯಾಸ

'ನ್ಯಾಸ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪ, ಇಡುವುದು (ನಿ+ಆಸ 'ಅಸು ಕ್ಷೇಪಣೇ') ಎಂದರ್ಥ. 'ಅಂಗೇಷು ನ್ಯಾಸಃ=ಅಂಗನ್ಯಾಸಃ' ನಮ್ಮ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂತವಾದ ಕರವನ್ನು ಇಡುವುದು ಎಂದು ಈ ಪದದ ಅರ್ಥ. 'Introduction to Tantra Sastra' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'Sir John Woodroffe' ಅವರು ಕೂಡ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

“This word, which comes from the root “to place”, means placing the tips of the fingers and palm of the right hand on various parts of the body, accompanied by particular mantra.”

ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಮಂತ್ರದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಗ ನ್ಯಾಸವನ್ನಾಚರಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಅದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳೂ ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ವಿಧಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರವಾಗಿಯೇ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನು? ಜಪದ ತುದಿಮೊದಲಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾದರೂ ಏನು? ಅದರಲ್ಲಿ ವಷಟ್, ಫಟ್ ಮೊದಲಾದ ಅಪೂರ್ವಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವೇನು? ಆ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವೇನು? ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ಅರ್ಥವೇನು? ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಜಪಪ್ರಿಯರೂ ಯಾಂತ್ರಿಕವಾದ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಚರಿಸುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ! ಆದರೆ ಇವುಗಳ ಆಶಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ—ಈ ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ಹಿಂದೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತುಂಬಿದ ಪ್ರಾಚೀನರ ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನರಿತುಕೊಂಡರೆ—ಆಗ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಏಕೆ ಅವಶ್ಯಕ ಎಂಬುದು ಸ್ಫುಟವಾಗುವುದು.

ಪ್ರಕೃತ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರದ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸುವ ಮೊದಲು ಅದರ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯಕ:

‘ಕೃದ್ಲೋಲ್ಕಾಯ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ’

ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಕರುಣಾಳುವಿಗೆ ಈ ಕಾಯ ಅರ್ಪಿತ.

‘ಮಹೋಲ್ಕಾಯ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ’

ನನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದು ‘ಶಿರಃ’ ಪದವಾಚ್ಯನಾದ, ದಿಗ್ವಿಗತಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯರೂಪಿ ಚರಾಚರಪತಿಗೆ ಈ ಚಕಲದೇಹ ಅರ್ಪಿತ.

‘ವೀರೋಲ್ಕಾಯ ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್’

ಯಾಗಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟಿರುವ ಟಂಕಧಾರಿ ಹರಿ ನನ್ನ ಶಿಖೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ನನ್ನ ದೇಹದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ತುಂಡರಿಸಲೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಈ ಡಿಂಗರದ ಶರೀರ ಅರ್ಪಿತ.

‘ದ್ಯೂಲ್ಕಾಯ ಕವಚಾಯ ಹುಮ್’

ಗಗನ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಕಾವ, ತಾರಕವಾಚ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ನನ್ನ ಕವಚಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ ‘ಹುಂ’ಕಾರಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ಈ ತನು ಅರ್ಪಿತ.

‘ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕಾಯ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಘಟ’

ಮೇಲೂ, ಕೆಳಗೂ, ಸುತ್ತಲೂ, ಎತ್ತಿತ್ತಲೂ, ಅನಂತಜ್ವಾಲಾಮಯನಾಗಿ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವ, ನನ್ನ ಅಸ್ತ್ರಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರುವ, ಭಕ್ತಬಂಧುವಿಗೆ ಈ ಮೂರ್ತಿ ಅರ್ಪಿತ.

ಹೀಗೆ ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಆವುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನಂತರ ಪರಶಃ ಅರ್ಥಚಿಂತನೆ ಪ್ರಸಂಗೋಚಿತವಾಗಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ‘ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕ’ ಎಂಬೊಂದು ಪದದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಮತಭೇದವಿದೆ. ತಂತ್ರಸಾರದ ಅಚ್ಚಾದ ಎಲ್ಲ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೂ ‘ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕ’ ಎಂದಿದೆ. ಶ್ರೀಕಾಣೆಯೂರುವುತದಲ್ಲಿರುವ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಒಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ— ಈ ಪದವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರ್ಥ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದೂ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ರೀತ್ಯಾ ಕಲಿರೂಪಿಯಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಕುರಿತು ಕುಸಿತವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಈ ಪದ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ತಂತ್ರಸಾರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ‘ಕೃದ್ಧ’ ಪದವೇ ಕಂಡುಬರುವಂತಿದೆ—

‘ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕಾಯ ಹೃದಾಖ್ಯಾತಂ ಮಹೋಲ್ಕಾಯ ಶಿರಃ ಸ್ತೂತಮ್ |

ವೀರೋಲ್ಕಾಯ ಶಿಖಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ದ್ಯೂಲ್ಕಾಯ ಕವಚಂ ಸ್ತೂತಮ್ |

ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕಾಯಾಸ್ತ್ರಮುಕ್ತಮಂಗಲ್ಗಪ್ತಿರಿಯಂ ಮತಾ ||’ (ಶಾರದಾ.)

‘ಉಲ್ಕೈಃ ಕೃದ್ಧಮಹಾವೀರದ್ಭೃಷಪಸ್ರೇತಿ ಪೂರ್ವಕೈಃ |

ಏಷಾಂ ವಿಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಭವೇದಂತೇಗ್ನಿವಲ್ಲಭಾ||’ (ಮಂತ್ರತಂತ್ರಪ್ರಕಾಶ)

ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲೂ ಇದೇ ತೆರನಾದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ—

‘ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕಾದಿಪದ್ಯವರ್ಹಿ ಜಾಯಾಂತೈರ್ಜಾತಿಸಂಯುತೈಃ |’

ಈ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪಾಠವೂ ‘ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕ’ವೆಂದೇ ಇತ್ತೀಚೆ, ಅಥವಾ ಶೋಧಕರ, ಮುದ್ರಕರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ‘ಕೃದ್ಧ’ವೇ ‘ಕೃದ್ಧ’ವಾಯಿತೋ ನಿರ್ಣಯಿಸಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ಸರ್ವಮೂಲದ ಮೂಲಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ

‘ಕೃದ್ಧ’ ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಆ ಪಾಠವನ್ನು ತೊರೆದು ‘ಕ್ರುದ್ಧ’ ಪದವನ್ನು ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆರಿಸಲು ಯಾವೊಂದು ಔಚಿತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ‘ಕೃದ್ಧ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇನು? ಈ ತೊಡಕನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಂತರದವರು ಸುಲಭವಾದ ‘ಕ್ರುದ್ಧ’ವನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡರೋ ಎನ್ನೋ!

‘ಕೃದ್ಧ’ ಪದಕ್ಕೆ ಕೆಲ ಪಂಡಿತರು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದುಂಟು:

‘ಕರೋತಿ ಇತಿ ಕೃತ್=ಸೃಷ್ಟಾ, ದಧಾತೀತಿ ಧಃ=ಪಾತಾ, ಉಲ್ಕಾ ವತ್ಸರ್ವಾ-ತ್ಯುತ್ಪಾದುಲ್ಕಾ=ಸಂಹರ್ತಾ.’ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಕಾರಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವರು ಈ ಪದದಿಂದ ಬರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ತಪ್ಪು ಎಂದು ತೋರದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕೃತ ಅದರ ಔಚಿತ್ಯದ ಕುರಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ಶಂಕಿಸಲೇಬೇಕಾಗಿದೆ. ‘ತಜ್ಜಲಾನಿತಿ ಶಾಂತ ಉಪಾಸೀತ’ ಎಂಬಂತೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಾರಣನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು ಉಚಿತವೆಂದು ತೋರಿದರೂ ಮುಂದಿನ ಪದಗಳಿಗೂ ಈ ಪದಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸಾಂಗತ್ಯ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹೋಲ್ಕಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಯಾವ ತೆರನಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆವೋ ಅಂಥದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕಪದಕ್ಕೂ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಚೆನ್ನು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೃದ್ಧಮಹಾವೀರಾದಿಪದಗಳು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾದ ‘ಉಲ್ಕಾ’ಪದದ ವಿಶೇಷಣಗಳು, ಅಂಥ ಜ್ಯೋತಿ(ಉಲ್ಕೆ) ಉಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಪುಂಲಿಂಗವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು ಎನ್ನುವುದೇ ಸೊಗಸು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಉಲ್ಕೆಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ‘ಕೃದ್ಧ’ ಪದಕ್ಕೆ ಏನರ್ಥ?

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ‘ಕೃಧು’ ಎಂಬೊಂದು ವಿಶೇಷಣಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ:

‘ಯದಸ್ಯಾ ಅಂಹರ್ಭೇದಾ ಕೃಧು ಸ್ಥೂಲಮುಪಾತಸತ್ 1’ (ಯಜುರ್ವೇದ)
‘ಮಮ ಸ್ತನಾತ್ಕೃಧುಕರ್ಣೋ ಭಯಾತ್ರೇ 1’ (ಋಗ್ವೇದ)

ಪೃಷೋದರಾದಿಯಾಗಿ ‘ಕೃಧು’ ಎಂಬ ರೂಪ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ರುಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ‘ಕೃದ್ಧ’ ಎಂಬ ರೂಪವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಬಹುದು. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ‘ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕ’ ಎಂದರೆ ‘ಹ್ರಸ್ವಶಿಖ’ ಎಂದರ್ಥ:

‘ಕೃದ್ಧಾ=ಹ್ರಸ್ವಾ ಉಲ್ಕಾ=ಶಿಖಾ ಯಸ್ಯ ಸಃ=ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕಃ’

‘ಉಲ್ಕಾ=Fire, flame’ (V. S. Apte)

ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿದೆ. ಭಗವದ್ರೂಪ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಹೃತ್ಯಮಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣವೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದ್ದಾರೆ 'ಹೃದ್ಯ-ಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಮನುಷ್ಯಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ:

‘ಸರ್ವಗತಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯಾಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರತ್ವಂ ಹೃದ್ಯವಕಾಶಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಯುಜ್ಯತೇ |’

ಉಪನಿಷತ್ತು ಕೂಡ ಈ ಮಾತನ್ನು ಪುಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ—

‘ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷೋ ಮಧ್ಯ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠತಿ |’

ಅದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನ ಎಂಬ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ನಿರ್ದಯವನ್ನು ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವಿದರಾದ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಬಲ್ಲರು.

ಎರಡನೆಯದಾದ ಮಹೋಲ್ಕ ಶಬ್ದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ‘ಮಹತೀ ಉಲ್ಕಾ ಯಸ್ಯ’.

‘ವೀರೋಲ್ಕ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ವೀರ’ಪದಕ್ಕೆ ‘ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿ’ ಎಂದರ್ಥ.

‘ವೀರಃ=ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿ ಭರತಃ’ (ವಾಚಸ್ಪತ್ಯ)

‘ವೀರಃ=The sacrificial fire’ (V. S. Apte)

ಅದರಿಂದ ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಪಾಪವನ್ನು ತೊಡೆಯುವ ತೇಜಸ್ಸು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ‘ದ್ಯು’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗ, ಆಕಾಶ ಎಂದರ್ಥವಿದೆ. ಕದನ ಹೂಡುವುದು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಿದೆ:

‘ದ್ಯು=ದಿನೇ, ಗಗನೇ, ಸ್ವರ್ಗೇ’ (ವಾಚ.)

‘ದ್ಯು(ದ್ಯೌತಿ)=To encounter, attack.’ (V. S. Apte)

ಭಗವಂತನ ಕದನ ಎಂದೂ ಜಯವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಲ್ಲ ಎಂತಲೇ ತಂತ್ರ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗಗನಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದರ್ಥವನ್ನು ಆರಿಸಿ ಬಳಸಲೂಬಹುದು.

ಇನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಭ್ರಮೆಗೊಳ್ಳುವ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂದರ್ಭವುಂಟು. ಅದು ನಮಾಝದಿವದಗಳ ವಿವರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭ. ಹೆಚ್ಚುಮುಂದಿ ‘ನಮಃ’ ಎಂದರೆ ನಮಸ್ಕಾರವೆಂದೇ ಅರ್ಥ; ‘ಹುಂ’ ‘ಘಟ್’ ಎಂದರೆ ಏನೋ

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸುವ ಅನುಕರಣೆಯ ಧ್ವನಿಗಳಷ್ಟೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಭ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ Sir John woodroffe ಅವರೂ ಒಬ್ಬರು. ಅವರ ಈ ಪಂಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಈ ವಿಷಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು—

“Salutation to the heart. *Swaha* to the Head. *Vasat* to the crown lock. *Varusat* to the three eyes (Including the central eye of wisdom, ‘*Jnana-chakru*’.), *Phat* to the front and back of the palm.”

ಆದರೆ ಈ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿಲ್ಲ; ಇಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಪದಗಳೊಟ್ಟಿಗೆ ಉಕ್ತಗಳಾದ ‘ನಮಃ’ ‘ಸ್ವಾಹಾ’ ‘ವಷಟ್’ ‘ಹುಂ’ ‘ಘಟ್’ ಎಂಬ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ತ್ಯಾಗ ಅಥವಾ ದಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ‘ನೌಷಟ್’ ಎಂಬ ಪದವೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ:

‘ನಮಸ್=ತ್ಯಾಗೇ, ಸ್ವಸ್ತುತ್ಪದ್ವಂಸಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರಭೇದೇ |’ (ನಾಚ.)

“ಪುಷ್ಪಮಿದಂ ವಿಷ್ಣು ವೇ ನಮಃ” ಇತ್ಯಸ್ತು ವಿಷ್ಣು ದ್ವೈತ್ಯಕಮಂತ್ರಕರಣ-ತ್ಯಾಗಸ್ಯ ಕರ್ಮೇದಂ ಪುಷ್ಪ ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |’ (ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

‘ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಹವಿದಾರ್ನೇ ಶ್ರೌಷ್ಠಾಡ್ವೈಷ್ಠಾಡ್ವಷಟ್ ಸ್ವಧಾ |’ (ಅಮರ.)

‘ಹುಮಃ=ನಿವಾರಣೇ’ (ನಾಚ.)

ನಿವಾರಣೆಯಷ್ಟೇ ಏನು— ದಾನಕ್ಕೂ ಅದರ ಅರ್ಥವಾಗಬಲ್ಲದು. ಅವ್ಯಯಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂದರ್ಭಬಲದಿಂದ ತಾನೆ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

‘ಘಟ್=ಅನುಕರಣಶಬ್ದೇ, ನಮ ಆದಿವದ್ವೈತ್ಯವಿಶೇಷಸ್ಯ ತ್ಯಾಗಾರ್ಥತಾಃ |’
(ನಾಚ.)

ಹೀಗೆ ಈ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನ ನಾನಾ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳ ರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೋರಿ ಆ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವೂ, ಪವಿತ್ರವೂ ಆದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಜಪವನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಈ ನ್ಯಾಸದ ಉದ್ದೇಶ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಮೂಗಿಗೆ ಬೆರಳು ತಾಕಿಸುವುದಷ್ಟೆ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವಾದಾಗ, ಮೈಗೆ ಕೈಸೋಕಿಸುವುದಷ್ಟೆ ಅಂಗನ್ಯಾಸವಾದಾಗ, ಬಾಯಿಗೆ ನೀರು ಚೆಮುಕಿ

ಸುನುದಷ್ಟೆ ಅಚಮನವಾದಾಗ ಈ ಪವಿತ್ರಧೈಯಗಳಿಗೆಡೆಯೆಲ್ಲಿ? ಈ ಪರಂ ಪರೆಯ ಉಳಿಗಾಲವೆಲ್ಲಿ?

ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಿ ದ್ದಾರೆ—

ಹೃದಯಂ ಬುದ್ಧಿಗಮ್ಯತ್ಪ್ರಾಣಾಮಃ ಸ್ನಾನಮಃ ಪದಮಾ |
 ಕ್ರಿಯತೇ ಹೃದಯೇನಾತೋ ಬುದ್ಧಿಗಮ್ಯನಮಸ್ಕ್ರಿಯಾ ||
 ತುಂಗಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಛಿರಃ ಸ್ವೇ ಸ್ವೇ ವಿಷಯಾಹರಣೇ ದ್ವಿಶಃ |
 ಶಿರೋಮಂತ್ರೇಣ ಚೋತ್ತುಂಗವಿಷಯಾಹೃತಿರೀರಿತಾ ||
 ಶಿಖಾ ತೇಜಃ ಸಮುದ್ರಿಷ್ಟಾ ವಷಡಿತ್ಯಂಗಮುಚ್ಯತೇ |
 ತತ್ತೇಜೋಽಸ್ಯ ತನುಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಶಿಖಾಮಂತ್ರೇಣ ಮಂತ್ರಿಣಃ ||
 ಕಚಗ್ರಹಣ ಇತ್ಯಸ್ತಾದ್ಧಾತೋಃ ಕವಚಸಂಭವಃ |
 ಹುಂ ತೇಜಸ್ವೇಜಸಾಂ ದೇಹೋ ಗೃಹ್ಯತೇ ಕವಚಂ ತತಃ ||
 ನೇತ್ರಂ ದೃಷ್ಟಿಃ ಸಮುದ್ರಿಷ್ಟಾ ನೌಷ್ಠಂ ದರ್ಶನಮುಚ್ಯತೇ |
 ದರ್ಶನಂ ದೃಶಿ ಯೇನ ಸ್ವಾತ್ತತ್ವೇಜೋ ನೇತ್ರವಾಚಕಮ್ ||
 ಅಸುತ್ರಾಸಾದಿಕೌ ಧಾತೂ ಸ್ತಃ ಕ್ಷೇಪಚಲನಾರ್ಥಕೌ |
 ತಾಭ್ಯಾನುನಿಷ್ಠಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಚಾಲಯೇತ್ಪಟ್ಟಿದಾಗ್ನಿನಾ || (ಪ್ರಪಂಚಸಾ.)

ಅಷ್ಟಾಂಗನ್ಯಾಸ

‘ಪಜ್ಜಾನುನಾಭಿಹೃದಯವಾಜ್ಞಾಸಾನೇತ್ರಕೇಷು ಚ’ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಅಷ್ಟಾಂಗನ್ಯಾಸವೂ ಕೂಡ ಇದೇ ತೆರನಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಹೊರಟಿದೆ. ಮಂತ್ರದ ಒಂದೊಂದು ಅಕ್ಷರವೂ ಕೂಡ ಒಂದೊಂದು ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಆ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ನಮ್ಮ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದೇ ಈ ನ್ಯಾಸದ ರೀತಿ. ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರದ ಒಂದೊಂದು ಅಕ್ಷರಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಋಷಿ, ದೇವತೆ, ಛಂದಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಒಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಗೌತಮಶ್ಚ ಭರದ್ವಾಜೋ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಋಷಿಸ್ತಥಾ |
 ಜಮದಗ್ನಿರ್ವಸಿಷ್ಠಶ್ಚ ಕಶ್ಯಪೋಽತ್ರಿಶ್ಚ ಕುಂಭಜಃ ||
 ಗಾಯತ್ರೈಸ್ತ್ರಿಗನುಷ್ಠುಪ್ ಚ ಬೃಹತೀ ಪಂಕ್ತಿರೇವ ಚ |
 ತ್ರಿಷ್ಠುಬ್ಜಗತ್ಯಾ ಚ ವಿರಾಟ್ ವಸವೋಽಷ್ಟೌ ಚ ದೇವತಾ ||’

ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ಣದಿಂದ ಧೈಯರೂಪಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ—

‘ಹಿಂಕಾರಂ ತು ಸದಾ ಧ್ಯೇಯಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಾಲಾಸಮಾಕುಲಮ್ |
ನಕಾರಂ ಮೇಘವರ್ಣಾಭಂ ಮೋಹಾರಂ ಚಿಂತಯೇತ್ತ ತಃ ||
ಭಿನ್ನಾಂಜನಸಮಾಕಾರಂ ತೃತೀಯಂ ಬೀಜಮುತ್ತಮಮ್ |
ನಕಾರಂ ಶ್ವಾಮವರ್ಣಾಭಂ ಸೌಮ್ಯರೂಪಂ ಸುಶೋಭನಮ್ ||
ರಾಕಾರಂ ಜಲವರ್ಣಾಭಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಂದೀಪ್ತೇಜಸಮ್ |
ಧೂಮ್ರವರ್ಣಂ ಸದಾ ಧ್ಯೇಯಂ ಯಕಾರಂ ಪರಮುತ್ತಮಮ್ ||
ಅನೌಪಮ್ಯಗುಣಾಕಾರಂ ಣಕಾರಂ ಚ ವಿಚಿಂತಯೇತ್ |
ಮಕಾರಂ ತು ತತೋ ಧ್ಯೇಯಂ ಪದ್ಮರಾಗಸಮಪ್ರಭಮ್ ||’ (ಮಹಾಕವಿಲಪಂ.)

ಈ ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು—

‘ಎನ್ನಸೇದ್ಯಾರ್ಣವೇಕ್ಷಕಂ ಬಿಂಧಂತಂ ಧ್ರುವವೇಷ್ಟಿತಮ್ |
ತತ್ರಾಂಗುಲೀಭಿರ್ನ್ಯಾಸಃ ಸ್ಯಾಚ್ಛಿರಸ್ಯೇಕ್ಷಿತಮಧ್ಯಮಾ ||
ತರ್ಜನೀಮಧ್ಯಮಾಭ್ಯಾಂತು ಚಕ್ಷುಷೋನ್ಯಾಸ ಇಷ್ಟತೇ |
ಅಂಗುಷ್ಠಾನಾಮಿಕಾಭ್ಯಾಂ ತು ಮುಖೇ ನ್ಯಾಸಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ||
ಹೃದಯೇ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾ ಸ್ಯಾದಂಗುಷ್ಠಶ್ಚ ಕನಿಷ್ಠಿಕಾ |
ನಾಭೌ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ ಗುಹ್ಯೇ ಅನಂಗುಷ್ಠಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |
ಸರ್ವಾ ಜಾನೌ ಚ ಪಾದೇ ಚ ಪಂಚಾಪಿ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ ||’ (ಮಂತ್ರತಂತ್ರಪು.)

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವದ್ರೂಪಾನುಸಂಧಾನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಸಪದ್ಧತಿ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಅಂಗನ್ಯಾಸ

ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳಂತೆಯೇ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಅಂಗನ್ಯಾಸದ ರೀತಿಯೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಅದರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವೂ ಪ್ರಾತಿಸ್ಥಿಕವಾಗಿ ಭಗವದ್ವಚಕವಾಗಿದೆ ಎಂತಲೇ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಗಳಾದ ಹೃದಯಾದಿ ಪದಗಳಿಂದ ಅನ್ವಿತವಾಗಬಲ್ಲವು.

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಅರ್ಥದ ಕುರಿತು ‘ವೃಡ್‌ರೋಘ್’ ಅವರ ವಿವರಣೆ ಮನನೀಯವಾಗಿದೆ:

“The *Gayatri-Vyakarana* of *Yoga-Yajnavalkya* thus explains the following words: *Tat*, that. The word *Yat* (which) is understood. *Savituh* is the possessive case of *Savitṛ* derived

from the root *Su*, "to bring forth." *Savitṛ* is, therefore, the bringer-forth of all that exists. The Sun (*Surya*) is the cause of all that exists, and of the state in which they exist. Bringing forth and creating all things, it is called *Savitṛ*. The *Bhaviṣya-Purāṇa* says *Surya* is the visible *Devatā*. He is the Eye of the world and the Maker of the day. There is no other *Devatā* eternal like unto Him. This universe has emanated from, and will be again absorbed into, Him. Time is of and in Him. The planets, stars, the *Vasus*, *Rudras*, *Vāyu*, *Agni*, and the rest are but parts of Him. By *Bhargah* is meant the *Aditya devatā*, dwelling in the region of the Sun (*Surya-maṇḍala*) in all His might and glory. He is to the Sun what our spirit (*Ātma*) is to our body. Though He is in the region of the Sun in the outer or material sphere He also dwells in our inner selves. He is the light of the light in the solar circle, and is the light of the lives of all beings. As He is in outer ether, so also is He in the ethereal region of the heart. In the outer ether He is *Surya*, and in the inner ether He is the wonderful light which is the smokeless Fire. In short, that Being whom the *sādṛhaka* realizes in the region of his heart is the *Aditya* in the heavenly firmament. The two are one. The word is derived in two ways: (1) from the root *bhriḥ*, "ripen, mature, destroy, reveal, shine." In this derivation *Surya* is He who matures and transforms all things. He Himself shines and reveals all things by His light. And it is He who at the final Dissolution (*pralaya*) will in His image of destructive Fire (*kalagni*), destroy all things. (2) From *bha* = dividing all things into different classes; *ra* = colour; for He produces the colour of all created objects; *ga*, constantly going and returning. The Sun divides all things, produces the different colours of all things, and is constantly going and returning. As the *Brahmaṇa-sarvasva* says: "The *Bhargah* is the *Ātma* of all that exists, whether

moving or motionless, in the three *lokas* (*Bhur-bhuvah-svah*). There is nothing which exists apart from it.

"*Devasya* is the genitive of *Deva*, agreeing with *Savituh*. *Deva* is the radiant and playful (*lilamaya*) one, *Surya* is in constant play with creation (*srsti*), existence (*stihiti*), and destruction (*pralaya*), and by His radiance pleases all. (*Lila*, as applied to the *Brahman*, is the equivalent of *maya*.) *Varenyam* = *Varaniya*, or adorable. He should be meditated upon and adored that we may be relieved of the misery of birth and death. Those who fear rebirth, who desire freedom from death and liberation and who strive to escape the three kinds of pain (*tapa-traya*), which are *adhyatmika*, *adhidarvika*, and *adhibhautika*, meditate upon and adore the *Bhargava*, who, dwelling in the region of the Sun, is Himself the three regions called *Bhur-loka*, *Bhuvah-loka*, *Svar-loka*. *Dhimahi* = *dhyayema*, from the root *dhyai*. We meditate upon, or let us meditate upon.

"*Pracodayat* = may He direct. The *Gayatri* does not so expressly state, but it is understood that such direction is along the *Catur-varga*, or four-fold path, which is *dharma*, *artha*, *kama*, and *moksa* (piety, wealth, desire, and its fulfilment and liberation, vide post.) The *Bhargava* is ever directing our inner faculties (*buddhi-vritti*) along these paths."

(Introduction to *Tantrasastra*)

ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧ್ಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಗಾಯತ್ರಾರ್ಥ ಇನ್ನೂ ಸೊಗಸಾಗಿದೆ:

ತತ್ರ

‘ಯಾ ಸಾ ಭೂತಿರ್ಮಹಾಶಕ್ತೇರ್ವೈಷ್ಣವ್ಯಾಃ ಕೋಟಿಭಾಗಜಾ |
ಶುದ್ಧಾ ಶುದ್ಧ ಮಯೈರ್ಭಾವೈಶ್ವನುತೇ ವಿಸ್ತೃಣಾತಿ ತಾಮ್ ||
ಪ್ರತಿ ಸಂಚರನೇಲಾಯಾಂ ತಾಮಯತ್ಯೇನ ತಾಂ ಪುನಃ |
ತಾಯತೇ ತತ್ರ ತತ್ತ್ವೈನ ಭೂತೃಣೇ ಧಾರಕಾತ್ಮನಾ ||
ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ಭೂಯಶ್ಚ ತತ್ರಾರ್ಥತಯಾ ಪುನಃ |
ಅತಸ್ತದಿತಿ ಸಂಕಲ್ಪಃ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ವೈಷ್ಣವಃ ಪರಃ ||

ಸವಿತುಃ

‘ಪ್ರಸೌತಿ ಸಕಲಾಶ್ವೇಷ್ವಾಃ ಪ್ರಸೂತೇ ಸಕಲಂ ಜಗತ್ |
 ಅವತೇರ್ಗತಿಕಾಂತ್ಯರ್ಥಾತ್ಪರಲೇದಾರ್ನಕಮುಣಃ ||
 ಗತೋ ಹ್ಯವತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಷಡ್ಭಿಃ ಕಾಂತೋ ಗುಣೈಃ ಪರಃ |
 ಭೋಗಾಪವರ್ಗಯೋದಾರ್ತಾ ಸವಿತೇತಿ ನಿರುಚ್ಯತೇ ||’

ವರೇಣ್ಯಮ್

‘ವರೈರ್ನೇಯಂ ವರೇಣ್ಯಂ ತು ವರಾಃ ಪ್ಯಾತಾರ ಈರಿತಾಃ |
 ವರಣೇಯಂ ವರೇಣ್ಯಂ ನಾ ವರಂ ನಯತಿ ತತ್ಪರಮ್’ ||

ಭರ್ಗಃ

‘ಭರ್ಗಸ್ತೇಜಃ ಸಮಾಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಭಾವಃ ಕರ್ತೃರೂಪತಾ |
 ಭರತೀದಂ ಜಗತ್ಕೃತ್ಸಂ ಸಂಭರತ್ಯಪಿ ಚೇಶ್ವರಾನ್ ||
 ರಮಯತ್ಯಪಿ ತತ್ಸರ್ವಂ ರಾತಿ ಚಾರ್ಥಮಭೀಪ್ಸಿತಮ್ |
 ಗಮಯತ್ಯಪಿ ತನ್ನಾಶಂ ಸ್ಯತಿ ಬಂಧಮಶೇಷತಃ ||
 ಭರ್ಜಯತ್ಯಖಿಲಂ ಕಷ್ಟಂ ಭ್ರಷ್ಟತೇನೇಹಸಂ ತಥಾ |
 ಅತೋ ಭರ್ಗಃ ಪರಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಂಕಲ್ಪಂ ವಿದುರದ್ಭುತಮ್’ ||’

ದೇವಸ್ಯ

‘ದ್ಯೋತನಃ ಸರ್ವಭಾವಾನಾಂ ದ್ಯೋತಮಾನಃ ಸ್ವಯಂ ಸದಾ |
 ಅಜ್ಞಾನಮಖಿಲಂ ಚಾನೈಚ್ಛೋಧಯತ್ಯಖಿಲಂ ಜಗತ್ ||
 ಅತಃ ಸಕಲಮೇವೇದಂ ತತ್ರೋತಂ ಮಣಿಸೂತ್ರವತ್ |
 ಇತ ಈರಣ ಈಡ್ಯಶ್ಚ ವನಿತಃ ಸಕಲಂ ವಿಯತ್ ||
 ದೇವ ಇತ್ಯುದಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸನಾತನಃ’ ||

ಧೀಮಹಿ

‘ಧೀಮಹೀತ್ಯತ್ರ ಧೀರ್ಜ್ಞಾನಂ ಮನನಂ ಭಾವನಂ ತಥಾ’ |

ಧಿಯೋ ಯೋ ನಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್

‘ಧಿಯೋ ಧೀಪೂರ್ವಿಕಾಶ್ವೇಷ್ವಾಃ ಪ್ರೇರಣಂ ತು ಪ್ರಚೋದನಮ್ |
 ಯಃ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಃ ಸವಿತಾ ದೇವಃ ಸಂವಿನ್ಮಯಶ್ಚ ಯಃ ||
 ಯಶ್ಚ ಸರ್ವವಿದೀಶಾನೋ ಧಿಯಸ್ತಾಸ್ತಾಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ |
 ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯತ್ರಾಣಕ್ರಿಯಾಕಾರಣಮವ್ಯಯಮ್ ||
 ತಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಭರ್ಗಃಸಂಜ್ಞಮುಪಾಸ್ಮಹೇ |
 ಗಾಯಂತಂ ತ್ರಾಯಮಾಣಾಯಾ ಗಾಯತ್ಯಾ ಅರ್ಥ ಈದೃಶಃ ||’

ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಯನ್ನು ನಾನಾರೂಪವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಬಹುರೂಪವಾಗಿಸುವುದರಿಂದ-(ತನುತೇ, ವಿಸ್ತೃಣಾತಿ, ತಾನುಯತಿ, ತಾಯತೇ ಚೇದಮಿತಿ ತತ್‌) ಈ ಭಗವದಿಚ್ಛೆಯೇ 'ತತ್' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಎಲ್ಲ ಜೀವೈಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಜಿಸುವುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಹಡ್ಗುಣಗಳ ಸುಂದರಮೂರ್ತಿಯಾದುದರಿಂದ, ಭೋಗಾಪವರ್ಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ 'ಸವಿತ್' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. (ಪ್ರಸೌತಿ, ಪ್ರಸೂತೇ, ಇತಿ ಸವಿತಾ | ಸ್ಯಃ=ಷಡ್ಗುಣೈಃ ವಃ=ಕಾಂತಃ | ಭೋಗಾಪವರ್ಗೌ ತರತಿ=ದದಾತೀತಿ=ತಾ, ತಥಾಚ ಸವತೈವ ಸವಿತಾ |)

ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಗಮ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಸಂಕಲ್ಪವು 'ವರೇಣ್ಯ'ನೆನ್ನಿಸಿದೆ.

ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ಧರಿಸುವುದರಿಂದ, ರಮಿಸಿರುವುದರಿಂದ, ಇಷ್ಟವನ್ನಿತ್ತು ಸಲಹುವುದರಿಂದ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸುವುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವುದರಿಂದ ಕಾಲವನ್ನು ಪರಿಣತಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಕೂಡ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಕಲ್ಪ 'ಭರ್ಗಃ' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. (ಭರತೀತಿ=ಭಃ | ರಮಯತಿ ರಾತಿ=ದದಾತಿ ಚೇತಿ=ರಃ | ನಾಶಂ ಗಮಯತೀತಿ=ಗಃ | ಸ್ಯತಿ ಬಂಧಮಿತಿ=ಸ್, ತಥಾ ಚ ಭರ್ಗಃ |)

ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿ ತಾನು ಜ್ಯೋತೀರೂಪನಾಗಿದ್ದು ಜಗತ್ತಿನ ಅಜ್ಞಾನದ ಕತ್ತಲನ್ನು ತೊಡೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದರಿಂದ, ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಸ್ತುತನಾದುದರಿಂದ, ಅಪ್ರಿತನಾದುದರಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು 'ದೇವ'ನೆನ್ನುವರು. (ಸ್ವಯಂ ದೀವ್ಯತಿ=ದ್ಯೋತತೇ, ಜಗಚ್ಛ ದೇವಯತಿ=ಪ್ರಕಾಶಯತೀತಿ= ದೇವಃ | ದೀವ್ಯತೇ=ಗಮ್ಯತೇ ಇತಿ ದೇವಃ | ದೇವಯತಿ=ಪ್ರೇರಯತೀತಿ=ದೇವಃ | ದೀವ್ಯತೇ=ಸ್ತೂಯತ ಇತಿ ದೇವಃ |)

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳ ನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲೂ ಹುದುಗಿರುವ ಗೂಢಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಆಚರಣೆಗೆ ತಂದಾಗ ಮಾತ್ರವೇ ನಾವು ಪ್ರಾಚೀನರಿಗೆ ಅನ್ಯಥ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು.

ಮಂತ್ರಗಳ ಛಂದಸ್ಸು

ಯಾವುದೇ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಸಠಿಸುವಾಗ, ಜಪಿಸುವಾಗ, ಅಧ್ಯಾಪಿಸುವಾಗ ಅದರ ಋಷಿ-ಛಂದಸ್ಸು-ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ವಚನವಿದೆ. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ—

‘ಋಷಿಚ್ಛಂದೋದೈವತಾನಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾಂಥಂ ಚೈವ ಭಕ್ತಿತಃ |

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇನೈವ ನೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿರಕ್ತಸ್ಯ ಹರಿಸ್ಮೃತೇಃ ||’

ಉಪನಿಷತ್ತೂ ಕೂಡ ಇದೇ ಮಾತನ್ನಾಡಿದೆ—

‘ಯೋ ಹನಾ ಅವಿದಿತಾರ್ಷಚ್ಛಂದೋದೈವತಬ್ರಹ್ಮಣೇನ ಮಂತ್ರೇಣ ಯಜತಿ ಯಾಜಯತ್ಯಧ್ಯಾಪಯತಿ ನಾ ಸ್ಥಾಣುಂ ವರ್ಚ್ಯತಿ ಗರ್ತೇ ನಾ ಪದ್ಯತೇ ಪ್ರ ನಾ ಮೀಯತೇ |’

ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದಾಗ ಪದ್ಯದ ಅರ್ಥಗಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಯಾವ ವೃತ್ತ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಆ ಛಂದಸ್ಸಿನ ದೇವತೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ—

‘ಛಂದಸ್ತೈನ ಮುನಿಶ್ವೇನ ತಾಸಾಂ ಸ್ಮೃತಿರುದಾಹೃತಾ |’

ರಾಘವೇಂದ್ರಯತಿಗಳೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. —

ಛಂದಃಪದಸ್ಯ ‘ಅಭಿಮಾನಿವ್ಯಪದೇಶಸ್ತು ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತೋಕ್ತದಿಶಾ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಭ್ಯಾಮಭಿಮಾನ್ಯಭಿಮನ್ಯಮಾನೋಭಯಪರತ್ವಾತ್ |’ (ಮಂತ್ರಾರ್ಥಮಂಜರಿ)

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಛಂದಸ್ಸುಗಳನ್ನು ನಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೧೪ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ೨೪ ಅಕ್ಷರದ ಛಂದಸ್ಸಿನಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾ ಹೋದಾಗ ೧೪ನೆಯದಾದ ಅತಿಧೃತಿಯಲ್ಲಿ ೭೬ ಅಕ್ಷರಗಳಾಗುವವು. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರಗಳ ವೃತ್ತಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದರೂ ವೇದದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಪರಿಗಣನೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಎಂತಲೇ ಅವುಗಳನ್ನು ವೈದಿಕಛಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿಲ್ಲ.

‘ಅಥ ಚೈವಾಂಸಿ ಗಾಯತ್ತ್ಯುಷ್ಟಿಗನುಷ್ಟುಬ್ಬಹತೀಪಂಕ್ತಿತ್ರಿಷ್ಟುಬ್ಬಗತ್ಯತಿ-

ಜಗತೀಶಕ್ತರ್ಯತಿಶಕ್ತರ್ಯಷ್ಟ್ವತ್ಯಷ್ಟಿದ್ಧತ್ಯತಿಧೃತಯಶ್ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಕ್ಷರಾದೀನಿ
ಚತುರುತ್ತರಾಣಿ |' (ಸರ್ವಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ)

ಇದರಿಂದ ಆ ವೃತ್ತಗಳ ಹೆಸರು ಕೆಳಗಿನಂತಾಗುವುದು—

ಅಕ್ಷರ	ಹೆಸರು	ಅಕ್ಷರ	ಹೆಸರು	ಅಕ್ಷರ	ಹೆಸರು
೨೪	ಗಾಯತ್ರೀ	೪೪	ತ್ರಿಷ್ಠುವ್	೬೪	ಅಷ್ಟಿ
೨೮	ಉಷ್ಣಿಕ್	೪೮	ಜಗತೀ	೬೮	ಅತ್ಯಷ್ಟಿ
೩೨	ಅನುಷ್ಠುಪ್	೫೨	ಅತಿಜಗತೀ	೭೨	ಧೃತಿ
೩೬	ಬೃಹತೀ	೫೬	ಶಕ್ತರೀ	೭೬	ಅತಿಧೃತಿ
೪೦	ಸಂಕ್ತಿ	೬೦	ಅತಿಶಕ್ತರೀ		

ಇವುಗಳನ್ನು ೪ ಪಾದಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದಾಗ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗಾಯತ್ರಿಯ
ಪಾದದಲ್ಲಿ ೬ ಅಕ್ಷರಗಳು, ಉಷ್ಣಿಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳು—ಹೀಗೆ ಸಾಗುವುದು.
ಆದರೆ ೬ ಅಕ್ಷರಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ವೃತ್ತದಂತೆ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನುಳ್ಳ
ಮೂರು ಪಾದದ ವೃತ್ತವೂ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಆಗುವುದು. 'ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಾ ವೈ
ಗಾಯತ್ರೀ.' ನೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳಷ್ಟೆ ಆಗುವುದು ತಾನೆ. ಆದ
ರಿಂದಲೇ—ಋಗ್ವೇದದ ಮೊದಲ ಭಾಗದ ಅಗ್ನಿ ಸೂಕ್ತದ ಛಂದಸ್ಸು ಗಾಯತ್ರಿ.

ವೇದದ ಈ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದಿದೆ. ೨೨-
೨೩ ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಾಯತ್ರಿಯೂ ಇದೆ; ೨೫-೨೬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಾಯತ್ರಿಯೂ
ಇರುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಭಂಗದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ.
ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕಾರವನ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ—

‘ಉನಾಧಿಕೇನ್ಯೇ ಕೇನ ನಿಚ್ಛದ್ಭರಿಜೌ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ವಿರಾಟ್ ಸ್ವರಾಜೌ’ (ಅನು.)

‘ತಾಸ್ಮ ಉನಾಧಿಕೇಷ್ಟಪಿ | ನಿಚ್ಛದ್ಭರಿಗ್ವಿರಾಟ್ ಸಂಜ್ಞಾಃ’ (ಋಗ್ವಾಷ್ಠ)

‘ಏಕೇನಾಕ್ಷರೇಣ ನ್ಯೂನಾ ನಿಚ್ಛತ್ | ಏಕೇನಾಧಿಕಾ ಭುರಿಕ್ | ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ
ನ್ಯೂನಾ ವಿರಾಟ್ | ದ್ವಾಭ್ಯಾನುಧಿಕಾ ಸ್ವರಾಟ್ |’ (ಋಗ್ವಾಷ್ಠ ಟೀಕಾ)

ಈ ಪರಿಷ್ಕಾರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲೂ ಅಕ್ಷರವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು
ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ: ೨೩ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಗಾಯತ್ರಿ
‘ನಿಚ್ಛದ್ಗಾಯತ್ರಿ’, ೨೫ ಅಕ್ಷರಗಳಿದ್ದರೆ ‘ಭುರಿಗ್ಗಾಯತ್ರಿ’, ೨೨ ಅಕ್ಷರಗಳಾದರೆ
‘ವಿರಾಡ್ಗಾಯತ್ರಿ’, ೨೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿದ್ದರೆ ‘ಸ್ವರಾಡ್ಗಾಯತ್ರಿ’. ಈ ಕಾರಣ

ದಿಂದಲೇ ಒಂದೆರಡಕ್ಷರಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಿದ್ದರೂ ವೃತ್ತಭಂಗವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತು ಹೊರಟಿತು—

‘ನನಾ ಏಕೇನಾಕ್ಷರೇಣ ಚ್ಛಂದಾಂಸಿ ವಿಯಂತಿ ನ ದ್ವಾಭ್ಯಾಮ್ |’

ಎರಡಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಿದ್ದರೂ—ಅದನ್ನು ವಿರಾಡ್‌ಗಾಯತ್ರಿಯೆಂದೇ ಕರೆಯುವರು—

‘ದ್ವಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಪ್ರೇನಾದೋಷಾತ್ | ಏವಂಚ ತ್ರಿಪ್ರ-
ಭೃತಿಭಿರಕ್ಷರೈರ್ನ್ಯೂನತಃಪಿ ವಿರಾಟ್‌ತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ |’

‘ಯಾಃ ಕಾಶ್ಚಿದ್ಭುಜಪಾದಾಸ್ತು ಗಾಯತ್ರೋ ಹೀನತಾಂ ಗತಾಃ |

ಅಕ್ಷರೈರ್ಬಹುಭಿಸ್ತಾಸ್ತು ಗಾಯತ್ರೈ ಉಪಧಾರಯೇತ್ ||’

ಅದರಿಂದಲೇ— ಓಂಕಾರದ ಭಂದಸ್ಸು ಗಾಯತ್ರಿಯೆಂದರೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ— ಅಕ್ಷರಗಳ ವೃತ್ತಾಸಕ್ತನುಗುಣವಾಗಿ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿಯ ವಿಭಾಗವೊಂದನ್ನು ಉದಾಹರಣೆ ಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತೇನೆ:

‘ಪ್ರಥಮಂ ಭಂದಸ್ತಿಪದಾ ಗಾಯತ್ರೀ ಪಂಚಕಾಶ್ಚತ್ವಾರಃ, ಷಟ್ಕಶ್ಚೈಕಶ್ಚತು-
ರ್ಥಶ್ಚತುಷ್ಠೋ ವಾ ಪದಪಂಕ್ತಿಃ, ಷಟ್‌ಸಪ್ತೈಕಾದಶಾ ಉಷ್ಣಿಗ್ಗರ್ಭಾ, ತ್ರಯಃ
ಸಪ್ತಕಾಃ ಪಾದನಿಚ್ಯತ್, ಮಧ್ಯಮಃ ಷಟ್ಕಶ್ಚೇದತಿನಿಚ್ಯತ್, ದಶಕಶ್ಚೇದ್ಯವಮುಧ್ಯಾ,
ಯಸ್ಯಾಸ್ತು ಷಟ್ಕಶ್ಚ ಪಕಾಷ್ಠಕಾಃ ಸಾ ವರ್ಧಮಾನಾ, ವಿಪರೀತಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ದ್ವಾ
ಷಟ್ಕಾ ಚ ಸಪ್ತಕಶ್ಚ ಹ್ರಸೀಯಸೀ |’ (ಅನುಕ್ರಮಣೀ.)

ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಗಾಯತ್ರಿಯ ವಿಭಾಗಗಳು ೮ ತೆರನಾಗಿದ್ದು ಅವು ಈ ರೀತಿಯಿವೆ—

೧ ಐದಕ್ಷರದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳ

ಅಥವಾ—ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅರು ನಾಲ್ಕನೆಯ } ಪದಪಂಕ್ತಿ
ಪಾದದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಾಯತ್ರಿ }

೨ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೂರು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ

೬-೭-೧೦ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಗಾಯತ್ರಿ } ಉಷ್ಣಿಗ್ಗರ್ಭಾ

೩ ಏಳಕ್ಷರಗಳ ಮೂರು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಗಾಯತ್ರಿ: ಪಾದನಿಚ್ಯತ್

೪ ನಡುವಿನ ಪಾದವೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳದ್ದಾದರೆ: ಅತಿನಿಚ್ಯತ್

೫ ನಡುವಿನ ಪಾದವೊಂದು ೧೦ ಅಕ್ಷರಗಳದ್ದಾದರೆ: ಯವಮುಧ್ಯಾ

- ೬ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೩ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ೬-೭-೮ } ವರ್ಧಮಾನಾ
 ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಗಾಯತ್ರಿ
 ೭ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ೮-೭-೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿದ್ದರೆ: ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ
 ೮ ಎರಡು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಆರಕ್ಷರಗಳಿದ್ದು } ಹ್ರಸೀಯಸೀ
 ಮೂರನೆಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಏಳಕ್ಷರಗಳಿದ್ದರೆ

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಭಂದಃಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಸರಿಯಾದ ಭಂದೋಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಋಗ್ವೇದವಚನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಬಹುದು:

‘ಗಾಯತ್ರೀ ಬೃಹತೀ ಚೈವ ತಾಃ ಸರ್ವಾ ಗರುಡಸ್ತಥಾ |
 ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಯನುಷ್ಟುಬಿಂದ್ರಾಣೀ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಸ್ವಾಹೇತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ||
 ಗಾಯತ್ರೀ ಜಗತೀ ಚೈವ ವಾರುಣೀ ರೋಹಿಣೀ ತಥಾ |
 ಅನುಷ್ಟುಬೃಹತೀ ಚೈವ ತಾರಾ ಪಂಕ್ತಿಃ ಶಚೀ ತಥಾ ||
 ಉಷ್ಣಿಕ್ ಸೌರೀ ಜಗತ್ಪಶ್ಚ ಸರ್ವದೇವಸ್ತ್ರಿಯೋ ಮತಾಃ |
 ವಿರಾಣೈತ್ರಾ ವರುಣಯೋರ್ಭಾರ್ಯೋ ಇತಿ ಚ ಕೀರ್ತಿತೇ ||
 ಅತಿಚ್ಛಂದಾಂಸಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಸರ್ವದೇವೈಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |
 ವಿರಾಡಿತಿ ಚ ನಾಮಾಸಾಮ್’

ಈ ವಚನದಂತೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು—

ಭಂದಸ್ಸು	ಅಭಿಮಾನಿಗಳು
ಗಾಯತ್ರಿ	ಶ್ರೀ, ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತಿ, ಗರುಡ ಸ್ವಾಹಾ.
ಉಷ್ಣಿಕ್	ಸೂರ್ಯಪತ್ನಿ.
ಅನುಷ್ಟುಪ್	ಸರಸ್ವತಿ, ರೋಹಿಣಿ.
ಬೃಹತಿ	ಶ್ರೀ, ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತಿ, ಗರುಡ, ತಾರಾ.
ಪಂಕ್ತಿ	ಶಚೀ, ಮಿತ್ರಾವರುಣರ ಮಡದಿಯರು.
ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್	ಶಚಿ.
ಜಗತೀ	ವಾರುಣಿ, ಸರ್ವದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು.

ಇನ್ನುಳಿದ ಅತಿಜಗತಿಯಿಂದ ಅತಿಧೃತಿಯವರೆಗಿನ ವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಅತಿ ಚ್ಛಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಅತಿಚ್ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲ ದೇವಿಯರೂ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯರು.

ಈ ಛಂದೋಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನು ವೇದವಚನಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು—

‘ಅಗ್ನೇರ್ಗಾಯತ್ತ್ವಭವತ್ಸಯುಗ್ವಾ’

ಅಗ್ನಿಯ ಸಹಚಾರಿಣಿಯಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು ಗಾಯತ್ರಿಯ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದಳು.

‘ಉಷ್ಣಿ ಹಯಾ ಸವಿತಾ ಸಂಬಭೂವ’

ಉಷ್ಣಿ ಗಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ತನ್ನ ಮಡದಿಯೊಡನೆ ಸೂರ್ಯನು ಕ್ರೀಡಿಸಿದನು. (ಉಷ್ಣಿ ಹಯಾ=ಉಷ್ಣಿ ಹಾ)

‘ಅನುಷ್ಟುಭಾ ಸೋಮ ಉಕ್ಲೈರ್ಮಹಸ್ವಾನ್ |’

ಉತ್ತಮ ವಚನಗಳಿಂದ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಚಂದ್ರನು ಅನುಷ್ಟುಬಾದೇವತೆಯಾದ ರೋಹಿಣಿಯೊಡನೆ ರಮಿಸಿದನು.

‘ಬೃಹಸ್ಪತೇರ್ಬೃಹತೀ ವಾಚಮಾವತ್’

ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆವ ಸಾಧ್ವಿತಾರೆಯು ಬೃಹತಿಯ ದೇವತೆ.

‘ವಿರಾಣ್ಮಿತ್ರಾವರುಣಯೋರಭಿಶ್ರೀ’

ಮಿತ್ರಾವರುಣಪತ್ನಿಯರೇ ವಿರಾಟ್ (ಪಂಕ್ತಿ) ಛಂದಸ್ಸಿನ ದೇವತೆಗಳು.

‘ಇಂದ್ರಸ್ಯ ತ್ರಿಷ್ಟುಭಿಹ ಭಾಗೋ ಅಹ್ವೇ’

ದಿವಸಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ಅರ್ಧಾಂಗಿಯಾದ ಶಚಿಯೇ ತ್ರಿಷ್ಟುಪಿನ ದೇವತೆ.

‘ವಿಶ್ವಾನ್ ದೇವಾನ್ ಜಗತ್ಯಾವಿವೇಶ’

ಜಗತ್ಯಭಿಮಾನಿನಿಯರಾದ ದೇವಿಯರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರಾದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಛಂದಃಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ ಪಿಂಗಲನಾಗನು ಮಾತ್ರ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ರೀತ್ಯಾ ಈ ಏಳು ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಮಿತ್ರಾವರುಣರು, ಇಂದ್ರ, ಮತ್ತು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಅಭಿಮಾನಿಗಳು.

‘ಅಗ್ನಿಃ ಸವಿತಾ ಸೋಮೋ ಬೃಹಸ್ಪತಿರ್ಮಿತ್ರಾವರುಣಾವಿಂದ್ರೋ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ದೇವತಾಃ |’

ಆದರೆ—ಆಚಾರ್ಯರು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪಿಂಗಲನಾಗನ ಈ ಅರ್ಥ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಯುಕ್ತ

ವೆಂಬುದು ಸಂಶಯಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ. ಪಿಂಗಲನ ಪಾಠವನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ಬಾಹ್ಯವಚನದ ಏನಕಾರಕ್ಕೆ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಅರ್ಥ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

‘ಏವಕಾರೋಽನ್ಯಥೋಕ್ತಿಃ ನಿರಾಸಾರ್ಥಃ |’

ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳ ಭಂದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಜಪಿಸಬೇಕು. ಇದರ ವಿಶೇಷವಿವರಗಳನ್ನು ಋಗ್ವೇದದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ— ಅನುಕ್ರಮಣಿಯಲ್ಲಿಯೋ, ಪಿಂಗಲನೇ ಮೊದಲಾದವರ ಭಂದಃಶಾಸ್ತ್ರದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೋ ಕಂಡುಕೊಂಡು ಜಪಪಠನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಷೋಡಶ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು

ಷೋಡಶ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ—ಕೆಲವು ಈಗ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—ವಿಷ್ಣು ಬಲಿ—ನಾಲ್ಕು ಮಹಾವ್ರತಗಳು ಅಥವಾ ವೇದವ್ರತಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈಗ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹತ್ತೋ ಹನ್ನೆರಡೋ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ಮಾಡುವರು. ಅವುಗಳ ಕಾಲವಿಧಿಗಳ ಕುರಿತು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ವಿವರವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಪೌರೋಹಿತೃದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ, ಬಲ್ಲವರಿಂದಲೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೧ ಗರ್ಭಾಧಾನಮ್: ‘ಯದಾ ಋತುಮತೀ ಭವತ್ಯಪರತಶೋಣಿತಾ ತದಾ ಸಂಭವಕಾಲಃ’ (ಗೋಭಿಲ.)

‘ಷೋಡಶರ್ತುರ್ನಿಶಾಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ತಾಸು ಯುಗ್ಮಾಸು ಸಂವಿಶೇತ್ |’ (ಮನು.)

‘ಗರ್ಭಾಧಾನೇ ಸದಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ನರಾ ಭೌಮರವೀಚ್ಯಕಾಃ |’

ಸಂತಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹುಜಾಗರೂಕರಾದ ‘ಪ್ರಜಾಯೈ ಗೃಹಮೇಧಿನಾಂ’ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಅಕ್ಷರಶಃ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಾಚೀನರು ಸಂಗಮದ ಕುರಿತು ಬಹುಜಾಗರೂಕರು. ಪ್ರಥಮರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಧಗಳ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಬಿದ್ದು ಸಂತಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ ಎಂದು ಅವರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ:

‘ಅತ್ರ ಸಮ್ಯಗಾಧಾನಹೇತುತಯಾ ಉತ್ತಾನಕರಚರಣಾನೇವ ಕುರ್ವೀತ ನ ತೀರ್ಯಗಾಹಿತಕರಚರಣಾಂ ಸ್ತ್ರೀಯಮ್ | ಋತ್ಯುಭಗಮನಾನಂತರಂ ದಕ್ಷಿಣ-ಪಾರ್ಶ್ವೇನ ಸ್ವಾಪಯೇತ್ | ಪುರುಷಾಯಿತೇ ತು ಗರ್ಭಾನುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ |’

೨ ಪುಂಸವನಮ್: 'ಪುಮಾನ್ ಸೂಯತೇನೇನ |' ಹುಟ್ಟುವ ಮಗು ಗಂಡಾ ಗಿರಲಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವ್ರತವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕಂತೆ!

'ಪುಂಸವನಮ್'=The first of the purificatory Samskaras: it is a ceremony performed on a woman's perceiving the first signs of a living conception, with a view to the birth of a son.'

(V. S. Apte)

ಅದರ ಕಾಲವನ್ನೂ ವಿಧಾನವನ್ನೂ ಸ್ಮೃತಿ ಕಾರರು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ:

'ವ್ಯಕ್ತೇ ಗರ್ಭೇ ತೃತೀಯೇ ತು ಮಾಸೇ ಪುಂಸವನಂ ಭವೇತ್ |

ಗರ್ಭೇವ್ಯಕ್ತೇ ತೃತೀಯೇ ಚೇಚ್ಛತುರ್ಥೇ ಮಾಸಿ ವಾ ಭವೇತ್ ||' (ಶಾಂಕ.)

'ತೃತೀಯಸ್ಯ ಗರ್ಭಮಾಸಸ್ಯಾದಿಮದಶೇ ಪುಂಸವನಕಾಲಃ |' (ಗೋಭಿಲ.)

'ಪ್ರಾತಃ ಸಶಿರಸ್ಕಾಪ್ಲುತಾ ಪಶ್ಚಾದಗ್ನೇರುದಗಗ್ರೇಷು ಕುಶೇಷು ಪ್ರಾಚ್ಯುಪ-
ವಿಶತಿ | ಪಶ್ಚಾತ್ಪತಿರವಸ್ಥಾಯ ದಕ್ಷಿಣೇನ ಪಾಣಿನಾ ದಕ್ಷಿಣಮಂಸಮನ್ತವನ್ಯು-
ಷ್ಯಾನಾಹಿತಂ ನಾಭಿದೇಶಮುಭಿಸ್ಪೃಶೇತ್ 'ಪುಮಾಂಸೌ ಮಿತ್ರಾ ವರುಣಾವಿ'ತ್ಯೇಶ-
ಯರ್ಚಾ |' (ಗೋಭಿಲ.)

೩ ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನಮ್: 'ಸೀಮಂತಮೂರ್ಧ್ವಂ ನಯತ್ಯತ್ರ'

ಆರನೆಯ ಅಥವಾ ಎಂಟನೆಯ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನವೆಂದು ಕಾಲನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೆಲವರು ಬರೆದರೆ—ಗರ್ಭದ ಚಲನೆ ಕಂಡುಬಂದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸವದ ಮೊದಲು ಈ ಸಂಸ್ಕಾರ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ:

'ಅಥ ಸೀಮಂತಕರಣಂ ಪ್ರಥಮೇ ಗರ್ಭೇ ಮಾಸಿ ಷಷ್ಠೇಷ್ವಮೇ ವಾ |'

(ಗೋಭಿಲ.)

'ಗರ್ಭಸ್ತಂದನೇ ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನಂ ಯಾವನ್ನ ಬಾಲಪ್ರಸವಃ |' (ಶಂಖ.)

೪ ವಿಷ್ಣು ಬಲಿ: ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನದ ತರುವಾಯ ಪ್ರಸವಪೂರ್ವಭಾವಿ ಯಾಗಿ ದೇವತಾಸಂತುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ರಚಿಸುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ. ಈ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಈಗ ಜತೆಯಾಗಿಯೇ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

೫ ಜಾತಕರ್ಮ: ಇದರ ಕಾಲವಿಧಿಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ:

'ಪ್ರಾಜ್ಞಾಭಿವರ್ಧನಾತ್ಪಂಸೋ ಜಾತಕರ್ಮ ವಿಧೀಯತೇ |' (ಮನು.)

'ಕುಮಾರಂ ಜಾತಂ ಪುನರನ್ವೇರಾಲಂಭನಾತ್ ಸರ್ಪಿರ್ಮಧುನೀ ಹಿರಣ್ಯ-
ನಿಕಾಷಂ ಹಿರಣ್ಯೇನ ಪ್ರಾಶಯೇತ್ | 'ಪ್ರ ತೇ ದದಾಮಿ ಮಧುನೀ ಪೃತಸ್ತು

ನೇದಂ ಸವಿತೃ ಪ್ರಸೂತಂ ಮಘೋನಾಮ್ | ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ಗುಪ್ತೋ ದೇವ-
ತಾಭಿಃ ಶತಂ ಜೀವ ಶರದೋ ಲೋಕೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ಇತಿ |' (ಆಶ್ವಲಾಯನ.)

೬ ನಾಮಕರಣಮ್: 'ಏಕಾದಶೇ ದ್ವಾದಶೇ ವಾಃ ಹನಿ ಪಿತಾ ನಾಮ ಕುರ್ಯಾತ್ |'
(ಶ್ರುತಿ.)

'ಜನನಾದ್ವ ಶರಾತ್ರೇ ವ್ಯುಷ್ಟೇ ಶತರಾತ್ರೇ ಸಂವತ್ಸರೇ ವಾ ನಾಮಕರಣಮ್ |'
(ಗೋಭಿಲ.)

ಪತಂಜಲಿನುಹರ್ಷಿ ಕೂಡ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ:

'ಯಥಾ ದಶಮ್ಯಾಂ ಯಾಜ್ಞಿಕಾಃ ಪತಂತಿ ದಶಮ್ಯುತ್ತರಕಾಲಂ ಪುತ್ರಸ್ಯ
ಜಾತಸ್ಯ ನಾಮ ನಿಧಧ್ಯಾತ್, ಘೋಷವದಾದ್ಯಂತರಂತಸ್ಥಮನ್ಯದ್ಧಂ ತ್ರಿಪುರು-
ಷಾನೂಕಮನರಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ತದ್ಧಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತಮಂ ಭವತಿ |' (ಮಹಾಭಾಷ್ಯ.)

ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಹೆಸರನ್ನು ಆರಿಸುವಾಗ ಆದಷ್ಟು ಮಧುರವೂ ಸುಂದರವೂ
ಆದ ಹೆಸರನ್ನು ಆರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಆಶಯ:

'ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಸುಖೋದ್ಯಮಕ್ರೂರಂ ವಿಸೃಷ್ಟಾರ್ಥಂ ಮನೋಹರಮ್ |
ಮಾಂಗಲ್ಯಂ ದೀರ್ಘವರ್ಣಾಂತಮಾಶೀರ್ವಾದಾಭಿಧಾನವತ್ ||' (ಮನು.)
'ಆಯುಗ್ ದಾಂತಂ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮ್' (ಗೋಭಿಲ.)

ಯಥಾ ಯಶೋದಾ, ವಸುದೇತ್ಯಾದಿ |

೭ ಉಪನಿಷ್ಕೃಮಣಮ್: ಮಗುವಿಗೆ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ತುಂಬಿದಾಗ
ಹೊರಗಿನ ಗಾಳಿ ತಿನ್ನಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ದೇವಾಲಯದಂಥ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳದಡೆಗೆ ಕರ
ದೊಯ್ಯುವುದು ಈಗಲೂ ಐದೆಯರಲ್ಲಿ ನಡೆದುಬಂದ ರೂಢಿ.

'ಉಪನಿಷ್ಕೃಮಣಮ್ = One of the Samskaras or religious
rites, i. e., taking out a child for the first time into the open
air (which is usually performed in fourth month of its ages).'
(V. S. Apte.)

೮ ಅನ್ನ ಪ್ರಾಶನಮ್: 'ಅನ್ನ ಸ್ಯ ಪ್ರಾಶನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಮಾಸಿ ಪಷ್ಠೇಷ್ಪಮೇ ಬುಧೈಃ |
ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ತು ಪಂಚಮೇ ಮಾಸಿ ಸಪ್ತಮೇ ಪ್ರಜಗೌ ಮುನಿಃ ||'
(ಕೃತ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿ)

೯ ಚೌಲಮ್: 'ತೃತೀಯೇ ಪಂಚಮೇಽಬ್ದೇ ವಾ ಸ್ವಕುಲಾಚಾರತೋ ಹಿತಮ್ |
ಚೌಲಂ ಶಿಶೂನಾಂ ಯತ್ನೇನ ಸ್ಯ ಗೃಹ್ಯೋಕ್ತವಿಧಾನತಃ |
ಆಧಾನತೋ ಜನ್ಮತೋ ವಾ ಸಪ್ತಮಾಬ್ದೇಽಪಿ ಕಾರಯೇತ್ ||' (ವಸಿಷ್ಠ.)

ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಚೂಡಾಕರ್ಮವೆಂದೂ ಕರೆಯುವರು,

೧೦ ಉಪನಯನಮ್: ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಗುರುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಕೊಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು 'ಉಪನಯನ' (ಉಪ=ಗುರೋಃ ಸಮೀಪೇ ನಯನಮ್) ಎಂದು ಕರೆಸರು. ಎಂಟನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆ.

‘ಗೃಹ್ಯೋಕ್ತ ಕರ್ಮಣಾ ಯೇನ ಸಮೀಪಂ ನೀಯತೇ ಗುರೋಃ |

ಬಾಲೋ ವೇದಾಯ ತದ್ಯೋಗಾದ್ಬಾಲಸ್ಯೋಪನಯಂ ವಿದುಃ ||’

‘ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮೇಷ್ವಮೇ ವಾಙ್ಮೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯೋಪನಾಯನಮ್ ||’ (ಮನು.)

೧೧ ಮಹಾನಾಮ್ನೀ ೧೨ ಮಹಾವ್ರತ ೧೩ ಉಪನಿಷತ್ ೧೪ ಗೋದಾನ

}

ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಹಾವ್ರತ ವೆನ್ನುವರು. ವೇದವ್ರತವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದುಂಟು.

‘ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ವಾನ್ಮಹಾನಾಮ್ನೀ ದ್ವಿತೀಯಂ ಚ ಮಹಾವ್ರತಮ್ |

ತೃತೀಯಂ ಸ್ವಾನ್ಮಹಾನಾಮ್ನೀ ಗೋದಾನಂ ಚ ತತಃ ಪರಮ್ ||’

ಹದಿನೂರರಲ್ಲಿ ಮಹಾನಾಮ್ನೀ ವ್ರತವನ್ನೂ, ಹದಿನಾಲ್ಕು-ಹದಿನೈದರಲ್ಲಿ ಮಹಾವ್ರತ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಹದಿನಾರರಲ್ಲಿ ಗೋದಾನವನ್ನೂ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಯಿದೆ—

‘ವಿಪ್ರಸ್ಯ ಜನ್ಮತಸ್ತಯೋದಶೇ ವರ್ಷೇ ಮಹಾನಾಮ್ನೀವ್ರತಮ್ | ಚತುರ್ದಶೇ ಮಹಾವ್ರತಮ್ | ಪಂಚದಶೇ ಉಪನಿಷದ್ವ್ರತಮ್ | ಷೋಡಶೇ ವರ್ಷೇ ಗೋದಾನಮ್ |’

ಕೇಶಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ‘ಗೋ’ ಎಂದು ಹೆಸರಿರುವುದರಿಂದ-ಸಮಾವರ್ತನ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾದ ಚೂಡಾಕರ್ಮವನ್ನೇ ಗೋದಾನವೆಂದು ಕರೆಯುವರು:

‘ಗಾವೋಃ=ಕೇಶಾ ಲೋಮಾನಿ ವಾ ದೀಯಂತೇ=ಖಂಡ್ಯಂತೇತ್ರೆತಿ | ಗವಾಂ=ರೋಮ್ಣಾಂ ದಾನಂ ಯತ್ರೆತಿ ವಾ |’

‘ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಾಷೋಡಶಾತ್ರುತತೋ ಗೋದಾನಾನಂತರಂ ದಾರಕರ್ಮ |’
(ಚಾಣಕ್ಯ)

೧೫ (ಸ್ನಾನಂ) ಸಮಾವರ್ತನಮ್: ಗುರುಕುಲದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮರಳಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಾವರ್ತನವೆಂದು ಹೆಸರು.

‘ಸಮಾವರ್ತನಮ್’ = A pupil’s return home after finishing his course of holy study.’ (V. S. Apte.)

ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ‘ಸ್ನಾನ’ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಸ್ನಾನದಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತನಾದವನು ‘ಸ್ನಾತಕ’ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.

೧೬ ವಿನಾಹ: ಶೀಲ, ವಯಸ್ಸು, ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಅನುರೂಪಳಾದ ಕನ್ನೆಯನ್ನು ವರಿಸುವ ಈ ವಿಧಿಯೇ ಪೂರ್ವಷೋಡಶ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು.

ಈ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನೂ ಉಪಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಹೋಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ— ಪೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಚರಿಸುವಾಗ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಗರ್ಭಾಧಾನಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪೂರೆಯಿಸಿ ‘ಗರ್ಭಾಧಾನಂ ಕೃತಂ ಸ್ವಾಮಿನ್’, ‘ಪುಂಸವನಂ ಕೃತಂ ಸ್ವಾಮಿನ್’ ಎಂದು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ:

‘ಗರ್ಭಾಧಾನಂ ಕೃತಂ ಸ್ವಾಮಿನ್ನಿತಿ ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಃ ಸ್ಮರೇತ್ |

ಏವಂ ಪುಂಸವನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನಂ ತಥಾ ||’ (ಯೋಗದೀ.)

ಆಸನಗಳು

ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ— ಜಪಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಗಾಗಿ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಆಸನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ. ನಿಂತುಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳ ನ್ನಾಚರಿಸಿದರೆ ಶ್ರಮವಾಗುವ ಸಂಭವವುಂಟು, ಮಲಗಿಕೊಂಡಾಗ ನಿರ್ದಿಗೀಡಾಗುವ ಸಂಭವವುಂಟು; ಅದರಿಂದ ಅನುಕೂಲವಾದ ಒಂದು ಆಸನವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನೆಸಗಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಆಶಯ:

‘ಸ್ಥಿತಂ ಶ್ರಮಃ, ತಲ್ಪಾದೌ ದಂಡವತ್ಪತಿಸಂ ತು ನಿದ್ರಾಃ ಭಿಭವತಿ ಇತ್ಯುಪವಿಷ್ಟಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಸಾಧಿಕಾರಃ |’ (ಪದಾರ್ಥಾ.)

ಈ ಆಶಯವನ್ನು ‘ಆಸೀನಃ ಸಂಭವಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಾದರಾಯಣರೂ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಏನೇನೋ ಆಸನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡರೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಹೀಡೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು. ಅಂಥ ಆಸನಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ದೇಹ ರುಗ್ಗುವಾಗುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟು, ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗುವ ಸಂಭವವೂ

ಉಂಟು. ಮೂಲಾಧಾರ, ಕುಂಡಲಿನೀ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ-ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬಂತೆ ವಿಶದವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಮಹಾ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಯೋಗಿಯು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಆಸನ ವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ:

‘ಸ್ಥಿರಸುಖಮಾಸನಮ್’ (ಯೋಗಸೂತ್ರ)

‘ತತ್ರ ಯಥಾಕಥಾಂಚಿದುಪವೇಶನೇ ರೋಗಃ ಕುಂಡಲ್ಯಾದ್ಯಾನುಗುಣ್ಯಾಭಾವಶ್ಚ |’ (ಪದಾ.)

‘ಆಸನೇನ ರುಜೋ ಹಂತಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೇನ ಪಾತಕಮ್ |

ವಿಕಾರಂ ಮಾನಸಂ ಯೋಗೀ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರೇಣ ಸರ್ವದಾ ||

ಧಾರಣಾಭಿರ್ಮನೋಧೈರ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಾದೈಶ್ವರ್ಯಮುತ್ತಮಮ್ |

ಸಮಾಧೌ ಮೋಕ್ಷಮಾಪ್ನೋತಿ ತ್ಯಕ್ತಕರ್ಮಶುಭಾಶುಭಃ ||’ (ವಸಿಷ್ಠಸಂಹಿತಾ)

ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ- ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಗಳಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನರು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನ, ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಾಸನ, ವಜ್ರಾಸನ, ಭದ್ರಾಸನ, ವೀರಾಸನ ಇವು ಐದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳು.

‘ಪದ್ಮಾಸನಂ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಾಖ್ಯಂ ವಜ್ರಂ ಭದ್ರಾಸನಂ ತಥಾ |

ವೀರಾಸನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಕ್ರಮಾದಾಸನಪಂಚಕಮ್ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ಈ ಆಸನಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ:

ಪದ್ಮಾಸನ: ಬಲದ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಎಡದ ಕಾಲನ್ನೂ ಎಡ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಲದ ಕಾಲನ್ನೂ ಹಾಕಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಪದ್ಮಾಸನ:

‘ಊರುಮೂಲೇ ವಾಮಪಾದಂ ಪುನಸ್ತು ದಕ್ಷಿಣಂ ಪದಮ್ |

ವಾಮೋರೌ ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ ತು ಪದ್ಮಾಸನಮಿತಿ ಸ್ಫುತಮ್ ||’ (ಯಾಮಲ.)

ಬೆನ್ನ ಬದಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ತಿರುವುಮುರುವಾಗಿ ತಂದು ಎರಡು ಕಾಲುಗಳ ಅಂಗುಷ್ಠವನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರೆ ಬದ್ಧ ಪದ್ಮಾಸನವೆನ್ನಿಸುವುದು. ಇದನ್ನೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕೇವಲ ಪದ್ಮಾಸನವೆಂದೂ ಕರೆವರು:

‘ಊರ್ವೋರುಪರಿ ವಿನ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ ಪಾದತಲೇ ಉಭೇ |

ಅಂಗುಷ್ಠಾ ಚ ನಿಬಧ್ನೀಯಾದ್ಧ ಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮಾತ್ತತಃ |

ಪದ್ಮಾಸನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಯೋಗಿನಾಂ ಹೃದಯಂಗಮಮ್ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಾಸನ: ಮೊಣಗಾಲು ಮತ್ತು ತೊಡೆಗಳ ನಡುವೆ ಕಾಲುಗಳ ನಿರಿಸಿ-ನೆಟ್ಟಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಾಸನ:

‘ಜಾನೂವೋರಂತರೇ ಸನ್ಯುಕ್ತೃತ್ವಾ ಪಾದತಲೇ ಉಭೇ |
ಯಜುಕಾಯೋ ವಿಶೇದ್ಯೋಗೇ ಸ್ತುತಿ ಕಂ ತತ್ರ ಚಕ್ಷತೇ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ವಜ್ರಾಸನ: ತನ್ನ ಉರುಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಾದದ್ವಯವನ್ನಿರಿಸಿ, ಅಂಗೈ ಮೇಲು ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕೈಗಳನ್ನು ಮೊಣಗಾಲಿನ ಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವಜ್ರಾಸನ:

ಉರ್ವೋಃ ಸಾದೌ ಕ್ರಮಾನ್ಯಸ್ಯೇಜ್ಞಾ ನ್ಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಬ್ಜುಖಾಂಗುಲೀ |
ಕರೌ ನಿಧಧ್ಯಾದಾಖ್ಯಾತಂ ವಜ್ರಾಸನಮನುತ್ತಮಮ್ ||’ (ಶಾರದಾ.)

ಭದ್ರಾಸನ: ಅಂಡಕೋಶಗಳ ಕೆಳಗೆ ಸೀಳಿರುವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲಗುಲ್ಫ (ಹರಡು)ಗಳನ್ನಿರಿಸಿ ಕಾಲಿನ ಹಿಂಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಂಡಕೋಶಗಳ ಕೆಳಗಿರಿಸಿ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಕಾಲಿನ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಭದ್ರಾಸನ:

‘ಸೀವನ್ಯಾಃ ಪಾರ್ಶ್ವಯೋರ್ನ್ಯಸ್ಯೇದ್ಗುಲ್ಫಯುಗ್ಗಂ ಸುನಿಶ್ಚಲಮ್ |
ವೃಷಣಾಧಃ ಪಾಶ್ಚಿಮಾದೌ ಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ಪರಿಬಂಧಯೇತ್ ||’ (ಶಾರದಾ.)
‘ಗುದಮೇಛ್ರಾಂತರಾಲೋರ್ಧ್ವರೇಖಾ ಸೀವನೀ’ (ಪದಾರ್ಥ.)

ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷವಿದೆ. ಸೀವನಿಯ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಬಲಗುಲ್ಫ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಎಡಗುಲ್ಫವನ್ನಿರಿಸಿ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ವೃತ್ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅಂಗುಷ್ಠವನ್ನು ಹಿಡಿಯಬೇಕು:

‘ಸೀವನ್ಯಾ ಆತ್ಮನಃ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಗುಲ್ಫೌ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ಪಾದಯೋಃ |
ಸವ್ಯೇ ದಕ್ಷಿಣಗುಲ್ಫಂ ಚ ದಕ್ಷಿಣೇ ದಕ್ಷಿಣೇತರಮ್ ||
ದಕ್ಷೇ ಸವ್ಯಕರಂ ನ್ಯಸ್ಯ ಸವ್ಯೇ ನ್ಯಸ್ಯೇತರಂ ಕರಮ್ |
ಅಂಗುಷ್ಠೌ ಚ ನಿಬಧ್ನೀಯಾದ್ಧಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ವೃತ್ಕ್ರಮೇಣ ತು||’ (ಯೋಗಸಾರ)
ಇದನ್ನು ಕೆಲವರು ‘ಗೋರಕ್ವಾಸನ’ವೆಂದೂ ಕರೆವುದುಂಟು.

ವೀರಾಸನ: ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ತೊಡೆಯ ಕೆಳಗಿರಿಸಿ ಯಜುಕಾಯನಾಗಿ ಕುಳಿತರೆ ವೀರಾಸನವಾಗುವುದು:

‘ಏಕಂ ಪಾದಮಧಃ ಕೃತ್ವಾ ವಿನ್ಯಸ್ಯೋರೌ ತಥೇತರತ್ |
ಯಜುಕಾಯೋ ವಿಶೇದ್ಯೋಗೇ ವೀರಾಸನಮಿತಿರಿತಮ್ ||’ (ಶಾರದಾ.)
‘ಏಕಂ ಪಾದಮಧ್ಯಕಸ್ಥಿನ್ ವಿನ್ಯಸ್ಯೋರೌ ತು ಸಂಸ್ಥಿತಮ್ |
ಇತರಸ್ತಿಸ್ತಥೈವೋರುಂ ವೀರಾಸನಮುದಾಹೃತಮ್ ||’ (ವಸಿಷ್ಠ.)

ಈ ಅಸನವನ್ನೇ 'ಪರ್ಯಂಕಬಂಧ'ವೆಂದೂ ಕರೆವುದುಂಟು. ಈ ಅಸನವೇ ಈ ಐದು ಅಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸುಕರವೂ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವುದೂ ಆಗಿದೆ.

ಶರೀರಲಕ್ಷಣ

ಶರೀರದ ಲಕ್ಷಣದ ಕುರಿತು ಸಮಗ್ರವಾದ ವಿನಿರವನ್ನು ಸ್ವಾಂದಪುರಾಣದ ಏಕನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ:

‘ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಪಂಚದೀರ್ಘಃ ಸಪ್ತರಕ್ತಃ ಷಡುನ್ನತಃ |
 ತ್ರಿಪ್ರಥುಹಸ್ತಗಂಭೀರೋ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣಸ್ತ್ರಿತಿ ||
 ಪಂಚದೀರ್ಘಾಣಿ ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ಯಥಾ ದೀರ್ಘಾಯುಷೋಽಸ್ಯ ವೈ |
 ಭುಜೌ ನೇತ್ರೇ ಹನುರ್ಜಾನು ನಾಸಾಸ್ಯ ತನಯಸ್ಯ ವೈ ||
 ಗ್ರೀವಾಜಂಘಾನೇಹನೈಶ್ಚ ತ್ರಿಭಿರ್ಹಸ್ತೋಽಯಮೀಡಿತಃ |
 ಸ್ವರೇಣ ಸತ್ಪ್ರಗನಾಭಿಭಾಂ ತ್ರಿಗಂಭೀರಃ ಶಿಶುಃ ಶುಭಃ ||
 ತ್ವಕ್ಕೇಶಾಂಗುಲಿದಶನಾ ಪರ್ವಾಣ್ಯಂಗುಲಿಜಾನ್ಯಸಿ |
 ತಥಾಸ್ಯ ಪಂಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಿ ದಿಕ್ಪಾಲಪದಭಾಗ್ಯಥಾ ||
 ವಕ್ಷಃಕುಕ್ಷ್ಯಲಕಸ್ಕಂಧಕರವಕ್ತ್ರಂ ಷಡುನ್ನತಮ್ |
 ತಥಾಶ್ಚ ದೃಶ್ಯತೇ ಬಾಲೇ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯಭಾಗ್ಯಥಾ ||
 ಪಾಣ್ಯೋಸ್ತಲೇ ಚ ನೇತ್ರಾಂತೇ ತಾಲುಜಿಹ್ವಾಧರೋಷ್ಯಕಮ್ |
 ಸಪ್ತಾರುಣಂ ಚ ಸನಖಮುಸ್ಮಿನ್ ರಾಜ್ಯಸುಖಪ್ರದಮ್ ||
 ಲಲಾಟಕಟವಕ್ರೋಭಿಸ್ತ್ರಿವಿಸ್ತೀರ್ಣೋ ಯಥಾ ಹ್ಯಸೌ |
 ಸರ್ವತೇಜೋತಿಗೈಶ್ವರ್ಯಂ ತಥಾ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ||
 ಕಮುಲೀಪೃಷ್ಠಕರಿನಾವಕರ್ಮಕರಣೌ ಕರೌ |
 ರಾಜ್ಯಹೇತೂ ಶಿಶೋರಸ್ಯ ಸಾದೌ ಚಾಧ್ಯಾನಿ ಕೋಮಲೌ ||
 ಅಚ್ಚಿನ್ನಾ ತರ್ಜನೀಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ತಥಾ ರೇಖಾಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತೇ |
 ಕನಿಷ್ಠಾಪೃಷ್ಠನಿರ್ಯಾತಾ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯಂ ಯಥಾಸರ್ಪಯೇತ್ ||
 ಸಾದೌ ಸುಮಾಂಸಲೌ ರಕ್ತೌ ಸಮೌ ಸೂಕ್ಷ್ಮೌ ಸುಶೋಭನೌ |
 ಸಮಗುಲ್ಫೌ ಸ್ವೇದಹೀನೌ ಸ್ನಿಗ್ಧಾ ವೈಶ್ವರ್ಯಸೂಚಕೌ ||
 ಸ್ವಲ್ಪಾಭಿಃ ಕರರೇಖಾಭಿರಾರಕ್ತಾಭಿಃ ಸದಾ ಸುಖೀ |
 ಲಿಂಗೇನ ಕೃಶಹ್ರಸ್ವೇನ ರಾಜರಾಜೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||

೧ ‘ಸತ್ಪ್ರಮಂತಃಕರಣಮ್’ (ರಾಮಾನಂದೀಯಟೀಕಾ)

ಉತ್ಕಟಾಸನಗುಲ್ಫಿಸ್ಥಿಜ್ಞಾಭಿರಸ್ಯಾಪಿ ವರ್ತುಲಾ |
 ದಕ್ಷಿಣಾವರ್ತಮರುಣಂ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯಸೂಚಿಕಾ ||
 ಧಾರೈಕಾ ಮೂತ್ರಯತ್ಯಸ್ಥಿನ್ ದಕ್ಷಿಣಾವರ್ತಿನೀ ಯದಿ |
 ಗಂಧಶ್ಚ ಮೀನಮಧುನೋರ್ಯದಿ ವೀರ್ಯೇ ತದಾ ನೃಪಃ ||
 ವಿಸ್ತೀರ್ಣೌ ಮಾಂಸಲೌ ಸ್ಥಿಗ್ಧೌ ಸ್ಥಿಚಾವಸ್ಯ ಸುಖೋಚಿತೌ |
 ವಾನೌ ವೃತ್ತೌ ಸುಪ್ರಲಂಬೌ ದೋಷೌ ದಿಗ್ರಕ್ಷಣೋಚಿತೌ ||
 ಶ್ರೀವತ್ಸನಜ್ರಚಕ್ರಾಬ್ಜಮತ್ಸ್ಯಕೋದಂಡದಂಡಭೃತ್ |
 ತಥಾಸ್ಯ ಕರಗಾ ರೇಖಾ ಯಥಾ ಸ್ಯಾತ್ತಿದಿವಸ್ತುತಿ ||
 ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದ್ವಶನಶ್ಚಾಯಂ ಕರಕಂಬುಶಿರೋಧರಃ |
 ಕ್ರೌಂಚದುಂದುಭಿಹಂಸಾಗ್ರಸ್ತರಃ ಸರ್ವೇಶ್ವರಾಧಿಕಃ ||
 ಮಧುಪಿಂಗಲನೇತ್ರೋಽಸೌ ನೈನಂ ಶ್ರೀಪ್ತ್ವಜತಿ ಕೃಚಿತ |
 ಪಂಚರೇಖಲಲಾಟಸ್ತು ತಥಾ ಸಿಂಹೋದರಃ ಶುಭಃ ||
 ಊರ್ಧ್ವರೇಖಾಂಕಿತಪದ್ಮೇ ನೀಶ್ವಸನ್ ಪದ್ಮಗಂಧವಾನ್ |
 ಅಚ್ಚಿದ್ರಪಾಣಿಃ ಸುನಖೋ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಣನಾನಯಮ್ ||' (ಕಾಶೀಖಂಡ)

ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ

ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ದೀಕ್ಷಾಸ್ಥೀಕಾರ, ವಿನಾಹ, ಉಪನಯನ, ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲೂ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಮತ:

‘ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಂ ಚ ದೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಸ್ಥಾಪನೇ ಚೋತ್ಸವೇ ತಥಾ |
 ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣೇ ಚ ಶಾಂತ್ಯರ್ಥಂ ವಿನಾಹೇ ಮಾಂಜಿಬಂಧನೇ |
 ಸರ್ವಮಂಗಲಕಾರ್ಯೇಷು ಕಾರಯೇದಂಕುರಾರ್ಪಣಮ್ ||
 ಪ್ರತಿಷ್ಠಾದಿವಸಾತ್ಪೂರ್ವಂ ನವಮೇ ಸಪ್ತಮೇ ದಿನೇ |
 ಪಂಚಮೇ ವಾ ತೃತೀಯೇ ವಾಸದ್ಯೋ ವಾ ಚಾಂಕುರಾರ್ಪಣಮ್ ||’ (ಸಿದಾಂತ.)
 ‘ಪುಣ್ಯಾಹಘೋಷಣಂ ಕೃತ್ವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಸಹ ದೇಶಿಕಃ |
 ಮಂಗಲಾಂಕುರಯಜ್ಞಂ ಚ ಕುರ್ಯಾತ್ಪತ್ನೈವ ಚಾಹನಿ |
 ಸಪ್ತಮಾನ್ಯವಮಾದ್ವಾಪಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಣಃ ||’ (ಮಹಾಕವಿ.)
 ‘ಉತ್ಸವೇಷು ವಿವಿಧೇಷ್ವಪಿ ದೀಕ್ಷಾಸ್ಥಾಪನಾದಿಷು ಪವಿತ್ರವಿಧೌ ಚ |
 ಮಂಗಲಾಂಕುರವಿರೋಪಣಪೂರ್ವಂ ಮಂಗಲಂ ಭವತಿ ಕರ್ಮಕೃತಸ್ತು ||
 ಶಸ್ತ್ರಯೋಗದಿವಸಾತ್ಪುರಸ್ತಾತ್ ಸಪ್ತಮೇಹನಿ ಶುಭೇ ನವಮೇ ವಾ |
 ಪಂಚಮೇಫ ಸುದಿನೇ ಸುಮುಹೂರ್ತೇ ಮಂಗಲಾಂಕುರವಿಧಿಂ ವಿಧಧೀತ ||’

ಅಂಕುರಾರ್ಪಣವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೊದಲಾದಿನ ಉಪವಾಸವಾಗಿದ್ದು
ನಾಂದೀಮುಖಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು:

‘ಗುರುವಿಶುದ್ಧಃ ಪ್ರಾಗೇನ ಶುದ್ಧಾಹಾತ್ಸಪ್ತಮೇಹನಿ |
ಸಂಕಲ್ಪೋಪೋಷ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಮಂಕುರಾರೋಪಣಂ ಶುಭಮ್ |
ಕುರ್ಯಾನ್ನಾಂದೀಮುಖಶ್ರಾದ್ಧಂ ಪೂರ್ವೇದ್ಯುಃ ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನಮ್ |
ಸ್ವಗೃಹ್ಯೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ತದೇತದ್ವಿದಧೀತ ವೈ ||’
‘ಸರ್ವತ್ರಾಭ್ಯುದಯಶ್ರಾದ್ಧಮಂಕುರೋತ್ಪಾದನಂ ತಥಾ |
ಅದಾವೇನ ಪ್ರಕುರ್ವೀತ ಕರ್ಮಣೋಭ್ಯುದಯಾತ್ಮನಃ ||’

ವಿಧಾನದಂತೆ ರಚಿತಗಳಾದ ಶರಾವಾದಿಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಂತೆ
ಆನೀತವಾದ ಮಣ್ಣನ್ನೂ ಒಣಗಿದ ಗೋಮಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ತುಂಬಿ ಆ ಮೇಲೆ
ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ತುಂಬಬೇಕಾದ ಮಣ್ಣನ್ನು ಪವಿತ್ರವಾದ
ನದೀತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮಂತ್ರಪೂತವಾದ ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಅಗೆದು ಹಗಲಿನ
ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಂದಿರಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಯಿದೆ:

ಗಂಧಾದಿಭಿಶ್ಚ ಕುದ್ಧಾಲಂ ಪೂಜಯಿತ್ವಾ ದಿನಾಂತರೇ |
ಗೀತನೃತ್ಯಸಮಾಯುಕ್ತಂ ಗಜನಾಜಿಸಮುನ್ಮಿತಮ್ ||
ಗುರ್ವಾಢಯೋ ರಥಾರೂಢಾ ಗಜಾರೂಢಾಸ್ತಥಾ ಪರೇ |
ಗತ್ವಾ ತೀರಂ ತಡಾಗಸ್ಯ ನದ್ಯಾಃ ಪುಷ್ಪವನಸ್ಯ ಚ ||
ತತ್ರ ಶುದ್ಧಂ ಭುವೋ ಭಾಗಂ ದರ್ಭೈಃ ಸಂವೃಜ್ಯ ಚಾಸ್ತ್ರತಃ |
ಅಭ್ಯುಕ್ತ್ಯ ಚಾರ್ಘ್ಯತೋಯೇನ ತತ್ತನ್ಮಂತ್ರಮನುಸ್ಸರಮ್ ||
ಹೃದಾ ಭೂಮಿಂ ಸಮಾನಾಹ್ಯ ಗಂಧಪುಷ್ಪೈಃ ಸಮರ್ಚಯೇತ್ |
ಕುದ್ಧಾಲೀನುಸ್ತಮಂತ್ರೇಣ ಖಾತ್ವಾ ಭೂಮಿಮುಘೋ ವೃದಮ್ ||
ಗೃಹೀತ್ವಾ ವಾನುದೇವೇನ ಪೂರಯೇತ್ಪಾಂಸ್ಯ ಪಾತ್ರಕೇ |
ಹೃದಾ ವೃದಂ ಚ ಸಂವೃಜ್ಯ ವಸ್ತ್ರೇಣಾಚ್ಛಾದ್ಯ ಧಾರಯೇತ್ ||
ಪುರಂ ವಾ ನಿಲಯಂ ವಾಃಪಿ ಸರ್ವಮಂಗಲನಿಃಸ್ಪನ್ಯಃ |
ಗುರುಃ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಕೃತ್ವಾ ಮಂಡಪಂ ತ್ವಾನಯೇತ್ತತಃ |
ಏತತ್ಕರ್ಮ ದಿನಾಕಾಲೇ ಕುರ್ಯಾದ್ರಾತ್ರೌ ನ ಬುಧ್ಧಿಮಾನ್ ||’ (ಸಿದ್ಧಾಂತ.)

ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣನ್ನು ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ— ಪೂರ್ವ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾಭಿ
ಮುಖನಾಗಿ ಕುಳಿತು ಆ ಎಲ್ಲ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸಿ ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಆ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು. ಬೀಜಗಳಿಗೆ ಚಂದ್ರನು ಅಭಿಮಾನಿ
ಯಾದುದರಿಂದ ಅವನ್ನು ರಾತ್ರಿಯೇ ಬಿತ್ತುವುದು ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ:

‘ಬೀಜಮುಖ್ಯೇನ ಮೂಲೇನ ಪ್ರಾಬ್ಧ್ಯಮೋ ವಾಪ್ತೃದಜ್ಞುಖಃ |
ವಾಪಯೇತ್ಸರ್ವಬೀಜಾನಿ ಪಾಲಿಕಾದಿಷ್ಟನುಕ್ತಮಾತ್ |
ಬೀಜಾನಾಮಧಿಷಃ ಸೋಮಸ್ತಸ್ಮಾದ್ರಾತ್ರೌ ತು ನಿರ್ವಪೇತ್ ||’ (ಸಿದ್ಧಾಂತ.)
‘ಬೀಜೇಭ್ಯೋ ದೈವತೇಭ್ಯಶ್ಚ ಸ ರಾತ್ರೌ ಕಾಂತಿಮಾನ್ಯತಃ |
ತಸ್ಮಾದ್ಗುರಸ್ತು ಬೀಜಾನಿ ನಿಶಾಯಾಮೇವ ನಿರ್ವಪೇತ್ ||’

ಎಂಟೊಂಬತ್ತು ದಿನಗಳ ಪೂಜೆ ಮುಗಿದ ನಂತರ— ಸುಳಿಯೊಡೆದಿರುವ
ಈ ಅಂಕುರಗಳು ತಮ್ಮ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಯಜಮಾನನ
ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹರಿಕಾರಗಳಾಗುವಂತೆ! ಅವುಗಳ ವಿವರವನ್ನು
ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು:

‘ಯಜಮಾನಾಭಿವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಂಕುರಾಣಿ ಪರೀಕ್ಷಯೇತ್ |
ಸಮ್ಯಗೂರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರರೂಢಾನಿ ಕೋಮಲಾನಿ ಸಿತಾನಿ ಚ ||
ಧೂಮ್ರವರ್ಣಾನ್ಯಪೂರ್ಣಾನಿ ತಥಾ ತೀರ್ಯಗ್ಗತಾನಿ ಚ |
ಶ್ಯಾಮಲಾನಿ ಚ ಕುಬ್ಜಾನಿ ವರ್ಜಯೇದಶುಭಾನಿ ತು ||
ಅವೃಷ್ಟಿಂ ಕುರುತೇ ಕೃಷ್ಣಂ ಧೂಮ್ರಾಭಂ ಕಲಹಂ ತಥಾ |
ಅಪೂರ್ಣಂ ಜನನಾಶಂ ಚ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಂ ಶ್ಯಾಮಲಾಂಕುರಮ್ ||
ತೀರ್ಯಗ್ಗತೇ ಭವೇದ್ವ್ಯಾಧಿಃ ಕುಬ್ಜೇ ಶತ್ರುಭಯಂ ತಥಾ |
ಅಶುಭೇ ಚಾಂಕುರೇ ಜಾತೇ ಶಾಂತಿಹೋಮಂ ತಥಾಽಪೇಕ್ಷೇತ್ ||
ಮೂಲಮಂತ್ರೇಣ ಜುಯುಯೇತ್ ಗುರುಮೂರ್ತಭರ್ತ್ವೇ ಸಹ |
ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರೇಣ ವಾಸ್ತ್ರೇಣ ಶತಂ ವಾಘ ಸಹಸ್ರಕಮ್ ||’ (ಸಿದ್ಧಾಂತಶೀ.)

ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲ

ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲದ ಕುರಿತು ಆಚಾರ್ಯರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಿವರಣೆ
ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಕೂಡ ಇದರ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ
ಗಮನವನ್ನೇನೂ ಕೊಟ್ಟಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇತರ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳ ಆಧಾರ
ದಿಂದ ನಾವು ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲದ ಪರಿಚಯವನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಗುರೂಪದೇಶ ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನರಿಯದೆ
ಪುಸ್ತಕದ ಬಲದಿಂದಲೇ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬೇಕಾದ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ‘ತಕ್ಕ
ಮಟ್ಟಿಗೆ’ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ ಹೊರತು ‘ಇದಮಿತ್ಥಂ’ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಚಾನವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂದ
ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಎಂದಿನಿಂದ ನಾವು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೋ ಅಂದಿನಿಂದ

ಯಾವುದೇ ತತ್ವವನ್ನು ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಹಕ್ಕನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೂ ಇವತ್ತಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಸಂಸ್ಕೃತದಾದ್ಯದ ಆಸರೆಯಂತಿರುವ ಆಚಾರನಿಷ್ಠರಾದ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಾದ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈ ಪರಂಪರೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣ ನಿರ್ನಾಮವಾಗದಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಥವರು ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಇದ್ದಾರೆ ಎಂತಲೇ ಈ ತತ್ತ್ವಪ್ರಣಾಳಿಕೆಯ ಭವಿಷ್ಯ ಅಷ್ಟೊಂದು ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಪ್ರಕೃತ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲದ ವಿವರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಮಂಡಲದ ಲಕ್ಷಣವಿದ್ದರೂ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲದ ಲಕ್ಷಣವಂತೂ ಹೆಚ್ಚಿನಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲೂ ಇದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಪಂಚರಾತ್ರಾಂತರ್ಗತವಾದ ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ತನ್ನ 'ಯೋಗದೀಪಿಕಾ'ದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೇ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವನ್ನುಳಿದರೆ ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರು ಬರೆದ ಸುಳಾದಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ವಿಜಯದಾಸರ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲದ ವಿವರಣೆಗೂ ಉಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿವರಣೆಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇದ್ದಂತಿದೆ. ಯೋಗದೀಪಿಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಲದ ವೃತ್ತಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಬಣ್ಣ ಬಳಿಯಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿಯಬೇಕೆಂದೂ ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಜಯದಾಸರು ಬಣ್ಣಗಳ ಕುರಿತು ಏನನ್ನೂ ಬರೆದಂತಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೇನಿದ್ದರೂ ಮೂಲತಃ ಅವೆರಡೂ ಅವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮೊದಲಾಗಿ ವಿಜಯದಾಸರು ಕೊಟ್ಟ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಗಮನಿಸುವ:

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣನಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರಿ 'ಘೃಣೆ' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಯ ಒಂದಂಶದ ಅನುಸಂಧಾನವನ್ನು ಈ ಚಕ್ರಾಬ್ಜದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಜಾನಾತಿ, ಇಚ್ಛತಿ, ಯತತೇ ಎಂಬಂತೆ ಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಮೂರು - ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು

೧ ವಿಜಯದಾಸರ ಮೂಲವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕಂಕಣಾಕಾರಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ನಡೆಯಿಸಿ, 'ತ್ರಿಯಂಬಕ'ನೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣನ ಒಂದು ವರ್ಷದ ಗತಿ ಮೂರು ತೆರನಾಗಿದೆ. ವೃಷಭ, ಮಿಥುನ, ಕರ್ಕಾಟಕ, ಸಿಂಹ, ಕನ್ಯಾ- ಈ ಐದು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತನ ಗತಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು; ಅದರಿಂದಲೇ ಆಗ ಹಗಲು ಹೆಚ್ಚು, ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲ ಕಮ್ಮಿ. ವೃಶ್ಚಿಕ, ಧನು, ಮಕರ, ಕುಂಭ, ಮೀನ- ಈ ಕೊನೆಯ ಐದು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತನ ಗತಿ ತೀವ್ರವಾಗುವುದು ಎಂತಲೇ ಆಗ ಹಗಲಿನ ಅವಧಿ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿ ರಾತ್ರಿ ದೀರ್ಘವಾಗುವುದು. ಮೇಷ ಮತ್ತು ತುಲಾ- ಈ ಎರಡು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತನು ಸಮಗತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಮಾತು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ:

‘ಯದಾ ಮೇಷಕುಲಯೋರ್ವರ್ತತೇ ತದಾಹೋರಾತ್ರಾಣಿ ಸಮಾನಿ ಭವಂತಿ |

‘ಯದಾ ವೃಷಭಾದಿಷು ಪಂಚಸು ರಾಶಿಷು ಚರತಿ ತದಾಹಾನ್ಯೇವ ವರ್ಧಂತೇ ಹ್ರಸಂತಿ ಚ ರಾತ್ರಯಃ |’

‘ಯದಾ ವೃಶ್ಚಿಕಾದಿಷು ಪಂಚಸು ವರ್ತತೇ ತದಾಹೋರಾತ್ರಾಣಿ ವಿಪರೀತಾನಿ ಭವಂತಿ |’

ಹೀಗೆ ಪ್ರಣವದ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯಾಹೃತಿತ್ರಯದಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿ ಈ ಮೂರು ಗತಿಗಳಿಂದ ಮೇಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಈ ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕರಿವೀಧಿ, ಅಜವೀಧಿ, ರಥವೀಧಿಗಳೆಂದು ಅನ್ವರ್ಥವಾದ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಈ ಮೂರು ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಎರಡನೆಯ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕು. ಅದರ ಹೊರಗಿನ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಷಡಕ್ಷರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿ- ವಸಂತಾದಿ ಷಡ್ಯತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ನಾರಾಯಣನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಆರು ಋತುಗಳನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ಅದರ ಹೊರಗಿನ ವೃತ್ತದ ಲ ದಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಣವದ ಲ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನ ನಾಮಗಳನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ಈ ಎಂಟು ರೂಪಗಳೇ ಸೂರ್ಯನನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ಲ ಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಕಾಲವನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸುತ್ತಿವೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ. ವಾಸುದೇವಮಂತ್ರದ ೧೨ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವ, ಕೇಶವಾದಿ ದ್ವಾದಶ ರೂಪಗಳನ್ನು ಫರಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮೇಷಾದಿ ದ್ವಾದಶ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವ ಅನುಸಂಧಾನವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಮೇಲಿನ ವೃತ್ತದ ಹನ್ನೆರಡು ದಲಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಾಮಗಳನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ಯೋಗದೀಪಿಕಾ ಕಾರರೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ:

‘ಪದ್ಮಂ ದ್ವಾದಶಪತ್ರಂ ಸ್ಯಾದ್ವಾಸುದೇವಾಭಿರಾಧನೇ |
ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಪೂಜಾಯಾಂ ಭವೇದಷ್ಟದಲೋಚಿತಮ್ ||’

ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ೨೪ ಪಕ್ಷಗಳ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ಗಾಯತ್ರಿಯ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ, ಕೇಶವಾದಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಧರನಾದ ನಾರಾಯಣನ ನಾಮಗಳನ್ನು—ಅದರ ಮೇಲಿನ ವೃತ್ತದ ೨೪ ದಲಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕು.

ಸಂವತ್ಸರಚಕ್ರದ ೬೦ ಅರಗಳಲ್ಲೂ ಸಂಚರಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚಿಂತನೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ೨೭ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತನಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅದರ ಮೇಲೆ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳಿಗೂ ೯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಗೊಂದು ರಂತೆ—ಮೂರು ವೀಧಿಗಳಿವೆಯೆಂದು ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು:

‘ಸರ್ವಗ್ರಹಾಣಾಂ ಶ್ರೀಣೈವ ಸ್ಥಾನಾನಿ ದ್ವಿಜಪತ್ರಮಾಃ |
ಸ್ಥಾನಂ ಜಾರದ್ಗವಂ ಮಧ್ಯಂ ತಥೈರಾವತಮುತ್ತರಮ್ |
ವೈಶ್ವಾನರಂ ದಕ್ಷಿಣತೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಿಹ ತತ್ಪತಃ ||’

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ ಜಾರದ್ಗವ ಮಾರ್ಗ, ಉತ್ತರಾಯಣ ಕಾಲದ ಮಾರ್ಗ ಐರಾವತ ಮಾರ್ಗ, ದಕ್ಷಿಣಾಯಣದ ಮಾರ್ಗ ವೈಶ್ವಾನರ ಮಾರ್ಗ, ಈ ಒಂದೊಂದು ಮಾರ್ಗವೂ ಮೂರುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಗೊಂದು ಮಾರ್ಗವೆಂದಂತಾಯಿತು.

‘ತಚ್ಚ ವೀಧೀತ್ರಯಮೇಕೈಕಂ ತ್ರಿಧಾ ಭಿಧ್ಯತೇ | ಅಶ್ವಿನಾದಿನಕ್ಷತ್ರಾಣಾಂ ತ್ರಿಭಿಃಪುರ್ಣಾಗವೀಧೀಗಜವೀಧೈರಾವತವೀಧಿಃತ್ಯುತ್ತರಮಾರ್ಗೇ ವೀಧೀತ್ರಯಮ್ | ಅರ್ಷಭೇ ಗೋವೀಧೀ ಜಾರದ್ಗವೀ ಚೇತಿ ವೈಷ್ಣವೇ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗೇ ವೀಧೀತ್ರಯಮ್ | ಅಜವೀಧೀ ಮೃಗವೀಧೀ ವೈಶ್ವಾನರೇ ಚೇತಿ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗೇ ವೀಧೀತ್ರಯಮ್ |’ (ವಿಜಯವ್ವಜೀಯ)

ತಥಾ ಚ ಅಶ್ವಿನಿ, ಭರಣಿ, ಕೃತ್ತಿಕೆಗಳಿಗೆ ನಾಗವೀಧಿ; ರೋಹಿಣಿ, ಮೃಗಶಿರ, ಅರ್ಧ್ರೆಗಳಿಗೆ ಗಜವೀಧಿ; ಪುನರ್ವಸು, ಪುಷ್ಯ, ಆಶ್ಲೇಷೆಗಳಿಗೆ ಐರಾವತವೀಧಿ; ಇವು ಮೂರು ಉತ್ತರದ ವೀಧಿಗಳು.

‘ಅಶ್ವಿನೀ ಕೃತ್ತಿಕಾ ಯಾಮ್ಯಾಗ್ನಿ ನಾಗವೀಧೀತಿ ಶಬ್ದ ತಾ |
ರೋಹಿಣ್ಯಾದ್ರಾ ಮೃಗಶಿರೋ ಗಜವೀಧ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ||

ಪುಷ್ಯಾಣಶ್ಲೇಷಾ ತಥಾಣದಿತ್ಯಾಙ ವೀಧೀ ಚೈರಾವತೀ ಮತಾ |

ಏತಾಸ್ತು ವೀಧಯಸ್ತಿ ಸ್ತು ಉತ್ತರೋ ಮಾರ್ಗ ಉಚ್ಯತೇ ||' (ವಾಯುಪುರಾಣ)

ಮಘಾ, ಪೂರ್ವಾ, ಉತ್ತರಾ-ಇವು ಮೂರಕ್ಕೆ ಅರ್ಷಭವೀಧಿ; ಹಸ್ತಾ, ಚಿತ್ತಾ, ಸ್ವಾತಿಗಳಿಗೆ ಗೋವೀಧಿ; ವಿಶಾಖಾ, ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ, ಅನುರಾಧೆಗಳಿಗೆ ಜಾರದ್ಗವೀಧಿ; ಇವು ಮೂರು ಮಧ್ಯವೀಧಿಗಳು.

‘ತಥಾ ದ್ವೇ ಚಾಪಿ ಫಾಲ್ಗುನ್ಯಾ ಮಘಾ ಚೈವಾರ್ಷಭೇ ಮತಾ |

ಹಸ್ತಾ ಚಿತ್ರೇ ತಥಾ ಸ್ವಾತೀ ಗೋವೀಧೀತಿ ತು ಶಬ್ದಿತಾ ||

ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ ವಿಶಾಖಾಽನುರಾಧಾ ವೀಧೀ ಜಾರದ್ಗವೀ ಮತಾ |

ಏತಾಸ್ತು ವೀಧಯಸ್ತಿ ಸ್ತೋ ಮಧ್ಯಮೋ ಮಾರ್ಗ ಉಚ್ಯತೇ ||' (ವಾಯು.)

ಮೂಲಾ, ಪೂರ್ವಾಷಾಢಾ, ಉತ್ತರಾಷಾಢಾ-ಇವು ಮೂರು ಅಜವೀಧಿ; ಶ್ರವಣ, ಧನಿಷ್ಠಾ, ಶತತಾರಾ-ಇವು ಮೂರು ಮೃಗವೀಧಿ; ಪೂರ್ವಾಭಾದ್ರಾ, ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಾ, ರೇವತಿ-ಇವು ಮೈಶ್ವಾನರವೀಧಿ; ಈ ಮೂರು ವೀಧಿಗಳು ದಕ್ಷಿಣದ ಮಾರ್ಗಗಳು.

‘ಮೂಲಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾಷಾಢೇ ಅಜವೀಧೀತಿ ಶಬ್ದಿತಾ |

ಧನಿಷ್ಠಾ ಶತತಾರೇ ಚ ಮಾರ್ಗೀ೨ ಶ್ರವಣಮೇವ ಚ ||

ರೇವತೀ ದ್ವೇ ಭಾದ್ರಪದೇ ವೀಧೀ ಮೈಶ್ವಾನರೇ ಮತಾ |

ಏತಾಸ್ತು ವೀಧಯಸ್ತಿ ಸ್ತೋ ದಕ್ಷಿಣೋ ಮಾರ್ಗ ಉಚ್ಯತೇ ||’

ಹೀಗೆ ನವವೀಧಿಗಳನ್ನು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ವೃತ್ತದ ಮೇಲಿನ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕು. ಅದರ ಹೊರವರ್ತುಲದ ಜಗ ದಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಕಾರಾದಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾದ ಅಜಾದ್ಯೇಕಪಂಚಾಶನ್ಮೂರ್ತಿಗಳ ನಾಮವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸಕಲ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸಕಲ ಪದಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ನಾಮ ರೂಪಾತ್ಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿರಾಡ್ರೂಪದ ಒಂದು ಭವ್ಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಈ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಅದರಿಂದಲೇ ವಿಜಯದಾಸರು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಇದನ್ನು ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ:

‘ಇದರೊಳು ಏಳು ಕೋಟಿ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವೆ ಉಂಟು |

ಅಧಿದೈವ ಅಧಿಭೂತ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೇ ಉಂಟು |

೧ ಅದಿತ್ಯಾ=ಅದಿತಿದೈವತಾ ಪುನರ್ವಸುಃ

೨ ಮಾರ್ಗೀ=ಮೃಗವೀಧೀ

ಅಧಿಕಾರತನಭೇದ ತಿಳಿಕೊಂಬ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ।

ಸದಮಲಾನಂದ ನಮ್ಮ ವಿಜಯವಿಠಲರೇಯ ।

ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತಿಪ್ಪ ಚಕ್ರಾಬ್ಜ ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ॥' (೪೦ಕಣಾಕಾರಸುಳಾದಿ)

ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲದ ಕುರಿತು ನಾರಾಯಣಸಂಹಿತಾಚಾರ್ಯರ ವಿವರಣೆ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ:

‘ವಿಧಾಸ್ಯನ್ನಥ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಲಂಕುರ್ವೀತ ಮಂಡಲಮ್ ।

ವಿತಾನ್ಯೈಃ ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿನಾಲಾಮುಕ್ತಾನಲಂಬನೈಃ ॥

ಸಾಷ್ಟಾಂಗುಲಂ ಚತುರ್ಹಸ್ತಂ ತುರ್ಯಾಸ್ತಂ ಮಂಡಪೇ ಕ್ರಿಯಾತ್ ।

ಕೋಣಸೂತ್ರೇ ಚ ಕೃತ್ಯಾಸ್ಯ ಕರ್ಣಸೂತ್ರಾಣಿ ಪಾತಯೇತ್ ॥

ಬಾಹುಸೂತ್ರಾಣಿ ಚತ್ವಾರಿ ವಿಭಜೇಚ್ಛ ತ್ರಿಧಾ ತ್ರಿಧಾ ।

ಸೂತ್ರಾಣಿ ಪಾತಯೇತ್ತೇಷು ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರತ್ಯಗ್ಧಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮ್ ॥

ಪುನಶ್ಚ ಕರ್ಣಸೂತ್ರಾಣಿ ತೇಷು ಸೂತ್ರಾಂತರಾಣಿ ಚ ।

ಪಂಕ್ತೀಸ್ತ ದ್ವಿಗುಣೀಕುರ್ಯಾತ್ತಾಃ ಪುನಸ್ತ್ರಿಗುಣೀಕ್ರಿಯಾತ್ ॥

ಚತುರ್ವಿಂಶಚ್ಛತುರ್ವಿಂಶತ್ಪದಪಂಕ್ತೀರಿಮಾ ವಿದುಃ ।

ವೀಡ್ಯರ್ಥಂ ವರ್ತಯೇದ್ವೈತ್ರಂ ಮುಕ್ತಾ ಪಂಕ್ತಿ ದ್ವಯಂ ಬಹಿಃ ॥

ಪಂಕ್ತಿ ದ್ವಯಂ ಪುನರ್ಮುಕ್ತಾ ಕುರ್ಯಾದಾಸ್ಯಂ ತು ವರ್ತುಲಮ್ ।

ವೀಧೀ ಸಾಧ್ಯೇಕಪಂಕ್ತಿಃ ಸ್ವಾತ್ರ ದಂತಭ್ರಾ ಮಯೇತ್ಸಮಮ್ ॥

ಚತುರ್ಧಾ ರಾಶ್ಯರಾನ್ವಾಭಿಪದ್ಮಾನ್ಯೇಷು ಪ್ರಕಲ್ಪಯೇತ್ ।

ರಾಶ್ಯಂತರ್ವರ್ತುಲಾದಂತರ್ವಲಯೇತ್ಪಂಚಮಾಂತತಃ ॥

ದ್ವಿರಂತಭ್ರಾಮಯೇನ್ನಾಭೌ ಯಥಾವೃತ್ತತ್ರಯಂ ಭವೇತ್ ।

ರಾಶ್ಯಂತರ್ವರ್ತುಲಾ ಪದ್ಮನುಧ್ಯಮಾನೇನ ಲಾಂಛಯೇತ್ ॥

ಪಾಶ್ಚರ್ಯೋರ್ವರ್ತುಲೇ ತಸ್ಮಿನ್ ದಿಗ್ವಿಧಿಗ್ಗತಸೂತ್ರತಃ ।

ತೇಷು ಷೋಡಶಮತ್ಸೇಷು ಕುರ್ಯಾತ್ಸೂತ್ರಾಷ್ಟಕಂ ಮಿಥಃ ॥

ಸೂತ್ರಾಣ್ಯೇವಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಪರಿಶತ್ಪ್ರಕೃತರ್ತುಲೇಃ ।

ಭವೇಯುಸ್ತ್ವೈರರಂ ಕುರ್ಯಾದನ್ಯೋನ್ಯಾಬದ್ಧಸೂತ್ರಕೈಃ ॥

ಮಧ್ಯಸೂತ್ರೇ ಯಥಾಂಗಂ ಸ್ಯಾನ್ಮೂಲಂ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಸೂತ್ರಯೋಃ ।

ಅರಾಗ್ರಸೂತ್ರಾದ್ರಾಶ್ಯಂತರ್ವೃತ್ತೇ ಸಂಧಾಯ ವರ್ತಯೇತ್ ॥

ಚಕ್ರವೃತ್ತಶತಾತ್ಪ್ರತ್ಯಸೂತ್ರಾದ್ಯಂತಂ ಯಥಾ ಭವೇತ್ ।

ಅಂತರ್ವೃತ್ತಾದ್ಬಹಿಃ ಕುರ್ಯಾದ್ರಾಶ್ಯಗ್ರಾಣಿ ದಲಾಗ್ರವತ್ ॥

ದ್ವಾರಾಣಿ ತದ್ಬಹಿರ್ದಿಕ್ಪು ತೇಷಾಮುಭಯಪಾಶ್ಚರ್ಯತಃ ।

ಶೋಭೋಪಶೋಭಾಯುಗ್ಮಾನಿ ಕೋಣಾನ್ಯೇಷಾಂ ಚ ಪಾಶ್ಚರ್ಯತಃ ॥'

(ಯೋಗದೀಪಿಕಾ)

ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಂಥಾಂತರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅವುಗಳ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಹನ್ನೆರಡು ಅಥವಾ ಎಂಟು ದಲಗಳುಳ್ಳ ಕಮಲದ ಕೋಶ (ಕರ್ಣಿಕೆ)ಕ್ಕೆ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿಯಬೇಕು. ದಲಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದಿಂದ ತುಂಬಬೇಕು. ಕೇಸರದ ಒಳಬದಿಯನ್ನು ಹಳದಿಯಾಗಿಯೂ ತುದಿಯನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕು. ದಲದ ತುದಿಯನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ಒಳಮೈಯನ್ನು ಹಸುರಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದರ ಸುತ್ತಲಿನ ಮೂರು ವರ್ತುಲಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಿಳಿ ಕೆಂಪು ಕಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಬೇಕು. ಅರ ಮತ್ತು ನೇಮಿಗಳನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ಅದರ ಒಳಮೈಯನ್ನು ಹಳದಿಯಾಗಿಯೂ ಬರೆಯಬೇಕು. ವೀಧಿಗೆ ಹಸುರನ್ನು ಬರೆದು ಸುತ್ತಲೂ ಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಬೇಕು. ಅದರ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಪನ್ನೂ ದ್ವಾರಗಳಿಗೆ ಬಿಳಿರಂಗನ್ನೂ ಬಳಸಬೇಕು. ಶೋಭೆಯನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ಉಪಶೋಭೆಯನ್ನು ಹಳದಿಯಾಗಿಯೂ ಬರೆಯಬೇಕು. ಈ ರೀತಿ ಬಣ್ಣ ಬಳಿದ ನಂತರ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಬರೆವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಶಿಯ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೆ ಬಿಡಿಸಬೇಕೆನ್ನುವ ವಾದವೂ ಉಂಟು. ಅಸರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ವರ್ತುಲದಲ್ಲಿ ಮೇಷಾದಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಜ್ಯೋತಿಃರಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದಂತೆ ಬಿಡಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಂಡಲವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದೆಂದರೆಯೇ ಅದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಲೆಗಾರಿಕೆ. ಜ್ಯಾಮಿತೀಯಗಣಿತ-ಚಿತ್ರಕಲೆ-ವರ್ಣಸಂಯೋಜನವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಕಲಾವಿದ ಮಾತ್ರವೇ ಇಂಥ ಒಪ್ಪವಾದ 'ರೇಖಾಚಿತ್ರ'ವನ್ನು ಬಿಡಿಸಬಲ್ಲ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಯಲ್ಲೂ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನರು ಯಾವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ!

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ವರ್ಣಸಂಯೋಜನೆಯ ವಿಧಿಯನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು:

‘ಸರ್ವತ್ರ ಕರ್ಣಿಕಾ ಪೀತಾ ಸಿತಾನ್ಯಬ್ಜದಲಾನಿ ಚ |
ಪೃಥುಲಾರುಣಮಧ್ಯಾನಿ ಪೀತಾನ್ಯೇವ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ||
ಕೇಸರಾಣ್ಯುಚ್ಛೇದಿಬಂಧುಗ್ರಾಣ್ಯುಚ್ಛೇದಲಾನಿ ಪ್ರಕಲ್ಪಯೇತ್ |
ದಲಾಂತರಾಣಿ ಶ್ಯಾಮಾನಿ ವೋಮಬಾಹ್ಯೇಶ್ರಯೋಽರುಣಾಃ ||
ಸಿತಾ ಧರ್ಮಾದಯಃ ಶ್ಯಾಮಾಸ್ತಥಾಧರ್ಮಾದಯಃ ಸ್ಫುತಾಃ |
ದ್ವಾರಾಣಿ ತು ಸಿತಾನ್ಯೇವ ಚತುರ್ದಿಕ್ಸು ಪ್ರಕಲ್ಪಯೇತ್ ||

ಉತ್ತರಾದೀನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಿಪ್ರಾದೀನಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ |
ಶೋಭಾ ರಕ್ತೋಪಶೋಭಾ ತು ಪೀತಾ ನೀಲಂ ಚ ಕೋಣಕಮ್ ||' (ವಿಷ್ಣುಸಂ.)

ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಮಾತನ್ನೇ
ಆಡಿದ್ದಾರೆ:

‘ಸಿತೇನ ರಜಸಾ ತತ್ರ ಸೂತ್ರವೃತ್ತಾಃ ಪೂಜಯೇತ್ |
ಕರ್ಣಿಕಾಂ ಪೂರಯೇತ್ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಲಾಙ್ಕಿತಚೂರ್ಣಕೈಃ ||
ಕೇಸರಾಗ್ರಾಣಿ ರಕ್ತೇನ ಪೀತೇನ ಚ ತದಂತರಮ್ |
ದಲಾಗ್ರಾಣಿ ಚ ರಕ್ತೇನ ಶ್ಯಾಮೇನ ಚ ತದಂತರಮ್ ||
ವೃತ್ತತ್ರಯಂ ಕ್ರಮಾಚ್ಛೇತರಕ್ತನೀಲೈಃ ಪ್ರಪೂರಯೇತ್ |
ಅರಾನ್ಯೇಮೀಂಶ್ಚ ರಕ್ತೇನ ಪೀತೇನ ಚ ತದಂತರಮ್ ||
ವೀಧೀಂ ಶ್ಯಾಮೇನ ಸಂಪೂರ್ಯ ಲತಾಂ ತತ್ರ ಸಮಾಲಿಖೇತ್ |
ತತ್ಪೋಷಾಣಿ ಚ ರಕ್ತೇನ ದ್ವಾರಾಣಿ ಸಿತಚೂರ್ಣಕೈಃ ||
ಶೋಭೋಪಶೋಭಕೇ ರಕ್ತಪೀತಾಭ್ಯಾಂ ಪರಿಪೂರಯೇತ್ |
ಕೃಷ್ಣಚೂರ್ಣೇನ ತತ್ಪೋಷಾಣ್ಯೇವಂ ಚಕ್ರಸರೋರುಹಮ್ || (ಯೋಗದೀ.)

ಈ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಂಡಲವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಬಣ್ಣ
ಗಳನ್ನು ಬಳಿಯುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯಜ್ಞರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು-

ಭದ್ರಕಮಂಡಲ

ಭದ್ರಕಮಂಡಲದ ರಚನೆಯು ಚಕ್ರಾಬ್ಜದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ
ವಾಗಿದ್ದು ಅದನ್ನು ‘ಚತುರಸ್ತ್ರಂ ವಿನಾ ಚಕ್ರಂ’ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರೇ
ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣ ಬಳೆವುದರಲ್ಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ.
ಅದು ಕೆಳಗಿನ ವಚನದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು:

‘ಪ್ರಥಮಃ ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಾಃ ಸ್ಯುರ್ವೈತ್ಯಯಾತ್ರಿತಸಂಧಯಃ |
ನಾನಾವರ್ಣಾಙ್ಕಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ದಿಕ್ಪಾನಾಂ ಸ್ಪಸ್ತಿಕಾಙ್ಕಿ ತು ||
ಪೀತಾಚ್ಛಪಾಟಲಶ್ಯಾಮಕೃಷ್ಣರೇಖಾಸ್ತು ತದ್ವಹಿಃ |
ಸಿತರಕ್ತಾಸಿತಾಸ್ತಿಸ್ತ್ರೋ ಭದ್ರಕೇ ವಿಹಿತಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ ||’ (ವಿಷ್ಣುಸಂ.)

ನಾಡೀಚಕ್ರ

ನಮ್ಮ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಿಗಳ ಕುರಿತು ಆಚಾರ್ಯರು 'ವ್ಯಾಸಪ್ರತಿಸಹ-
ಸ್ರಾಣಿ ನಾಡ್ಯಃ' ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ
ಕಾಣಬಹುದು:

‘ನಾಡೀಚಕ್ರಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯಜ್ಞಾನ್ಮಾಜ್ಞಾನ್ಯತೇ ಹರಿಃ |
ನಾಭೇರಧಸ್ತಾದ್ಯತ್ಕಂದಮಂಕುರಾಸ್ತತ್ರ ನಿರ್ಗತಾಃ ||
ವ್ಯಾಸಪ್ರತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ನಾಭಿಮಧ್ಯೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ |
ತೀರ್ಥಗೂರ್ಧ್ವಮಧಶ್ಚೈವ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ತಾಭಿಃ ಸಮಂತತಃ ||’ (ಅಗ್ನಿಪು.)

ದೇಹದ ನಾಡಿಗಳ ಮತ್ತು ನಾಯುಸಂಚಾರದ ಕುರಿತು ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದ
೨೧೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ
ಒಂದು ಖನಿಯಂತಿದೆ.

ಈ ೨೨ ಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳು ದೇಹದ ಯಾವ ಯಾವ ಭಾಗವನ್ನು ಆವ-
ರಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ ಎಂಬ ಕುರಿತು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತು ಮನ-
ನೀಯವಾಗಿದೆ—

‘ಚರಣಗಳೊಳಿಹ ನಾಡಿಗಳು ಹ-
ನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ಮಧ್ಯದೇಹದೊ-
ಳಿರುತಿಹವು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಾಹುಗಳೊಳಗೆ ಈರೆರಡು |
ತಿರದೊಳಾರುಸಹಸ್ರ ಚಿಂತಿಸಿ
ಇರುಳುಹಗಲಭಿಮಾನಿದಿವಿಜರ-
ನರಿತುಪಾಸನೆಗೈವರಿಳೆಯೊಳು ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳು ||’
‘ಬೃಹತಿನಾಮಕ ವಾಸುದೇವನು
ವಹಿಸಿ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಗಳ ದೋಷವಿ-
ರಹಿತವೆಷ್ಟತ್ತೆರಡುಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳೊಳಿದ್ದು |
ದ್ರುಹಿಣವೊದಲಾದಮರಗಣಸ-
ನ್ಮಹಿತಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಹ-
ಮಹಿಮು ಸಂತೈಸುವನು ಸಂತತ ಪರಮಕರುಣಾಳು ||’ (ಹರಿಕಥಾನ್ಯು.)

ಈ ವಚನದಂತೆ— ಒಂದು ಬದಿಯ ೩೬ ಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಿ-
ನಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಿಗಳು ೧೨ ಸಾವಿರ, ಮಧ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿ ೧೪ ಸಾವಿರ, ಬಾಹು

ವಿನಲ್ಲಿ ೪ ಸಾವಿರ, ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ೬ ಸಾವಿರ. ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ೩೬ ಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳೂ ಕೂಡ. ಒಟ್ಟು ನಾಡಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೭೨ ಸಾವಿರ.

ಈ ನಾಡೀ ಉಪಾಸನೆ ಪರಮಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದು ಪಾಮರರಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಇದರ ರಹಸ್ಯವನ್ನರುಹಬಾರದೆಂದಿದ್ದಾರೆ ದಾಸರು:

‘ಸೂರಿಗಳು ಚಿತ್ತೈಸುವುದು ಭಾ-

ಗೀರಥಿಯೆ ಮೊದಲಾದ ತೀರ್ಥಗ-

ಳೀರಥಿಕವೆಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ನಾಡಿಯೊಳಗಿಹವು ।

ಈ ರಹಸ್ಯವನಲ್ಪಜನರಿಗೆ

ತೋರಿ ಪೇಳದೆ ನಾಡಿನದಿಯೊಳು

ಧೀರರನುದಿನ ಮಜ್ಜನವ ಮಾಡುತ್ತಲಿ ಸುಖಿಸುವರು ॥’ (ಹರಿಕಥಾನ್ಯಾ.)

ಗ್ರಂಥ-ವಿವರಣೆ

- ೧ ಆಚಾರ್ಯರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹೃಷೀಕೇಶತೀರ್ಥರ ಬರೆದ- ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ತಾಡವಾಲೆಯ ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥ: ಶ್ರೀಫಲಿಮಾರುನುರದಿಂದ
- ೨ ಸುಮಾರು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾದ ತಾಡವಾಲೆಯ ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥ: ಶ್ರೀನೋದ ವಾದಿರಾಜನುರದಿಂದ
- ೩ ಭಲಾರಿಯ ಸಹಿತವಾದ ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ: ಶ್ರೀವೇಜಾನುರದಿಂದ
- ೪ ಶ್ರೀಫಲಿಮಾರುನುರದ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಪುಸ್ತಕವೊಂದರ ಆಧಾರದಿಂದ ಶೋಧಿತವಾದ-ಭಲಾರಿಯ ಸಹಿತ ಮುದ್ರಿತ ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ: ಶ್ರೀ. ಬನ್ನಂಜೆ ಅನಂತಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರಿಂದ
- ೫ ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹದ ಟೀಕೆ-ವಿಟ್ಟಲಾ ಚಾರ್ಯಸುತ ನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯ ಕೃತ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತಿ, ತೆಲುಗು ಲಿಪಿಯ ಕೈಬರಹದ ಪುಸ್ತಕ: ಶ್ರೀ. ವೇಜಾನುರ ಸೀತಾರಾಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದ
- ೬ ಶಾರದಾತಿಲಕ
- ೭ ರಾಘವಭಟ್ಟಕೃತ ಶಾರದಾತಿಲಕ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪದಾರ್ಥದರ್ಶನ
- ೮ Sir John Woodroffe ಅವರ *Introduction to Tantra Sastra*
- ೯ Critical and Comparative Study of Mantra Sastra: ಉಡುಪಿ ಲಾ ಕಾಲೇಜಿನಿಂದ
- ೧೦ ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆ: ಶ್ರೀ.ಸುದರ್ಶನ ಜೋಯಿಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ಇವರಿಂದ
- ೧೧ ಪಾದ್ಮಸಂಹಿತೆಯ ಕ್ರಿಯಾಪಾದ: ,,
- ೧೨ ಅಭಿನವಗುಪ್ತಕೃತ ತಂತ್ರಸಾರ _____

೧೩ ಕೃಷ್ಣಾ ನಂದ ವಾಗೀಶಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯ -
ವಿರಚಿತ ತಂತ್ರಸಾರ

೧೪ ಸಾತ್ವತಸಂಹಿತಾ

೧೫ ಭಟ್ಟಶಂಕರಸೂರಿರಚಿತ ಕುಂಡಾರ್ಕ

೧೬ ಶ್ರೀಜೀನನಾಥಯ್ಯಾರಚಿತ ವಾಸ್ತು -
ರತ್ನಾವಲೀ

೧೭ ಹಯಶೀರ್ಷಪಂಚರಾತ್ರ: ಶ್ರೀಪ್ರೇಮಾನಂದರಮತದಿಂದ

೧೮ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥ
ಪ್ರಪಂಚಸಾರ:

ಉಡುಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಮಹಾಪಾಠಶಾಲೆಯಿಂದ

೧೯ ಪಾರಮೇಶ್ವರಸಂಹಿತಾ:

”

೨೦ ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧ್ಯಸಂಹಿತಾ:

”

೨೧ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ:

”

೨೨ ಭವಿಷ್ಯತ್ತುರಾಣ:

”

೨೩ ವಾಯುಪ್ರೋಕ್ತ:

”

೨೪ ಸರ್ವಕಾ ಜಯತೀರ್ಥಯತಿಕೃತ ಪದ್ಯ -
ಮಾಲಾ

೨೫ ಆಚಾರ್ಯರ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ವಿಷ್ಣು -
ತೀರ್ಥರು ರಚಿಸಿದ ಸನ್ಯಾಸಪದ್ಧತಿ

೨೬ ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರ
ಯೋಗದೀಪಿಕಾ

೨೭ ಪಾತಂಜಲ ಯೋಗಸೂತ್ರ

೨೮ ಪ್ರಾಚೀನವೂ ಹಸ್ತವಿಖಿತವೂ ಆದ ಪಂಚ

ರಾತ್ರಾನುಸಾರಿ ಪಾರೋಹಿತ ಗ್ರಂಥ: ಶ್ರೀ. ಪಡುಪೇಟೆ ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭ

ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಂದ

೨೯ ವಾಚಸ್ಪತ್ಯಕೋಶ:

ಶ್ರೀಅದಮಾರುಮತದಿಂದ

೩೦ ಅಪ್ಪೆಯವರ The Practical

Sanskrit-English Dictionary

ಇವಲ್ಲದೆ ಭಾರತ-ಭಾಗವತ-ಇನ್ನುಳಿದ ಕೆಲವು ಪುರಾಣಗಳನ್ನೂ, ಆಚಾರ್ಯರ ಯತಿಪ್ರಣವಳಲ್ಪ-ಅನುನ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಮೂಲಕೃತಿಗಳನ್ನೂ, ಕೆಲವು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಸಂಹಿತಾಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ-ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ, ನೈಸರ್ಗಿಕತಾಪಿನೀ ಮೊದಲಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಕೆಲವು ವೇದಭಾಗಗಳನ್ನೂ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹಲವು ಕೋಶಗಳನ್ನೂ ಈ ಗ್ರಂಥಾನುವಾದಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹಸ್ಥ ಶ್ಲೋಕಾನಾಮಕಾರಾದಿಕ್ರಮೇಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ

ಶ್ಲೋಕಃ	ಅ.ಸಂ.	ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ಅಂಸಯೋರ್ವಿಸೃತಿಶ್ಚೈವ	೩.೧೭	
ಅಕುರ್ವಂಶ್ಚ ಕ್ರಿಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ	೪.೧೨೨	
ಅಗ್ನಿಶ್ಚ ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶೀ	೪.೮೮	
ಅಂಗಾನ್ವಿ ತತ್ಪದ್ಯೇವ	೪.೨೯	
ಅಂಗಾನ್ವಿ ಪದ್ಮಯುಗಲಭರೋ	೪.೯೦	
ಅಂಗಾರವರ್ಣಮಭಿತಃ	೪.೩೫	
ಅಜ್ಞಾನದುಃಖಭಯರೋಗ	೪.೯೭	
ಅತದ್ವಶತ್ಕಮಥನಾ	೪.೧೦೯	
ಅಥ ವಿಷ್ಣು ದಿತೇ ತಂತ್ರಸಾರೇ	೪.೧	
ಅಥನಾ ಸತತಂ ಶಾಸ್ತ್ರ	೪.೧೫೮	
ಅಧೀತಿಃ ಸ್ತೃತಿಯುಕ್ತಾ	೪.೧೩೯	
ಅಧ್ಯಾತ್ಮತಾಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾ	೪.೫೪	
ಅನಿರುದ್ಧಾ ದಿಕಾಸ್ತಾಸಾಂ	೧.೧೦	
ಅನೇನ ಕ್ರಮಯೋಗೇನ	೩.೮೯	
ಅನಂತಬ್ರಹ್ಮವಾಯ್ವಿಶಾನ್	೧.೬೧	
ಅನಂತರೂಪೋ ಧೈಯೋಽತಃ	೪.೧೭	
ಅನ್ಯಚ್ಛ ಮಂಟಪಂ ದೀರ್ಘಂ	೩.೭೧	
ಅಂತ್ಯಸ್ಯ ರಕ್ತವರ್ಣೋ	೪.೨೬	
ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶೇವ	೪.೧೩೫	
ಅಪೂಜಿತಾ ಅಧರ್ಮಾದಿ	೧.೫೦	
ಅಮಧ್ಯಯುಗ್ವಸ್ವರಗತೇನೈವ	೪.೬೦	
ಅಮೃತಃ ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶಯುತಃ	೪.೩೧	
ಅಯುತಾಮೃತಸಮಿದ್ಧೋ	೪.೧೦೧	
ಅಯಂ ಮೇ ಹಸ್ತ ಇತಿ ಚ	೪.೧೧೫	
ಅರ್ಚಯಿತ್ವಾ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯ್ವಾ	೧.೬೬	
ಅರ್ಧಾಂಗುಲೋನ್ನತಾ ಮಧ್ಯಾ	೩.೨೦	
ಅವಜ್ಞಾತಾ ಗುರುಣಾಂ ಚ	೪.೧೧೧	
ಅಶೇಷದೋಷದಹನಂ	೪.೨೪	

ಶ್ಲೋಕಃ	ಅ.ಸಂ.	ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ಅಶೇಷದೋಷೋಜ್ಞಿತಪೂರ್ಣ	೪.೧೬೫	
ಅಶ್ವತ್ಥ ಪತ್ರಾಕೃತಿಃ ಸ್ಯಾತ್	೨.೧೭	
ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶಾಂಗುಲಂ ಚೈವ	೩.೧೮	
ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶಾಂಗುಲಃ ಕಟಾಃ	೩.೧೩	
ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೇಣ ಸಂಪೂಜ್ಯ	೧.೪೭	
ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮಹಾಮಂತ್ರಃ	೪.೨೭	
ಅಷ್ಟಾದಶಾಂಗುಲಶ್ಚೈವ	೩.೭೩	
ಅಷ್ಟಾರ್ಣವ ನಿಷೇನಾಪಿ	೩.೧೦೩	
ಅಹಮೇಕೋಽಖಿಲಗುಣೋ	೧.೩	
ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೇಯಂ	೪.೧೩೭	
ಅಹ್ಯಾಹುತೀಸ್ತೇಷು ಕುರ್ಯಾತ್	೩.೮೦	
ಅಜೈನ ನಾ ಪಾಯಸೇನ	೨.೨೦	
ಅತ್ಯಾಂತರಾತ್ಮಪರಮ	೧.೫೪	
ಅದಾಯ ವಿಷ್ಣು ಭೂತೇಭ್ಯೋ	೩.೪೩	
ಅದಾವೇನ ಜಪೇ ಕುರ್ಯಾತ್	೨.೬	
ಅದಿವೀಜಂ ಸ್ಥಿರಾದೋಷ	೪.೪೭	
ಅದಿವರ್ಣತ್ರಯಂ ನಾಭಿ	೧.೩೩	
ಅನಂದಚಿತ್ತದಿತಿಪೂರ್ವಗುಣೈಃ	೪.೧೬೧	
ಅಯುರ್ವಿವೃದ್ಧಯೇ ನಿತ್ಯಂ	೪.೧೦೩	
ಅಶ್ವತ್ಥ ಅಶ್ವಪಾಕೇಭ್ಯೋ	೩.೧೦೭	
ಅಸ್ಯ ಪಾಶ್ವಃ ದ್ವಯಂ	೩.೨೭	
ಅಸಾ ಶಾಂ ಪ್ರಾಣಯಾಮೋ	೪.೧೪೦	
ಇಡಾ ಚ ಪಿಂಗಲಾ ಚೈವ	೪.೧೫೪	
ಇಂದ್ರಿಯಾಖ್ಯಾಃ ಶಬ್ದನಾಮಾ	೩.೧೩೪	
ಉಕ್ತೇನೈವ ವಿಧಾನೇನ	೩.೧೧೫	
ಉತ್ತಮಾದುತ್ತಮಾ ಸಿದ್ಧಿಃ	೪.೧೩೨	
ಉತ್ತರೋಷ್ಣಶ್ಚ ಜಿಹ್ವಾ	೩.೨೪	
ಉತ್ಸವೇಷು ಸದಾ ಕಾರ್ಯಾ	೩.೧೧೯	

ಶ್ಲೋಕಃ ಅ.ಸಂ. ಶ್ಲೋ.ಸಂ.

ಉದ್ಯದ್ರವಿಪ್ರಕರಸನ್ನಿಭಂ	೪.೬೯
ಉದ್ಯದ್ರವಿಪ್ರಭಮರೀಂದ್ರದರೌ	೪.೭೨
ಉದ್ಯದ್ಭಾಸ್ವತ್ಸನಾಭಾಸಃ	೧.೧೮
ಉದ್ಯದ್ವಿವಾಕರಸಮೂಹನಿಭಾಂ	೪.೭೨
ಉದ್ದೇಶನತಿಯುಜ್ಜಂತ್ರಃ	೪.೭೬
ಉನ್ನತಿಃ ಪಿಂಡಿಕಾಯಾಃ	೩.೫೪
ಉಪಸರ್ಗೇಷು ಜಾತೇಷು	೨.೧೩
ಉಪೋರ್ಧಃವದೋ	೪.೧೪೭
ಉರ್ವಂತೋಽಸಿ ತಥಾ	೩.೧೧
ಋಷಿಶ್ಚ ದೇವತೈಕೋ	೧.೧೭
ಋಷಿಶ್ಚಂದೋದೇವತಾಂ	೩.೧೩೭
ಋಷಿಘೃತ್ಯಾಂ ಪ್ಲುಚಿ	೧.೭
ಏಕಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣನಾಂ	೨.೭
ಏಕಪಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾತ್ಮಾ	೪.೨೩
ಏಕಸ್ಯ ಶಿಷ್ಯತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ	೪.೧೩೩
ಏಕೋನವಿಂಶಾಂಗುಲಂ	೩.೧೬
ಏತೇ ತು ಸರ್ವಮಂತ್ರಾಣಾಂ	೧.೪೫
ಏತೇನೈವ ವಿಧಾನೇನ	೩.೧೧೬
ಏತೇಷು ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುಃ	೩.೧೩೫
ಏತೈರೇವ ದ್ವಿರಾಪೃತ್ಯೈಃ	೪.೨೨
ಏವಮೇವ ತು ದೀಕ್ಷಾಯಾಂ	೨.೨೨
ಏಶಾನೀಂ ದಿಶಮೇಕಾಂ	೩.೪೭
ಏಕುತ್ ಸ್ತನದ್ವಯೇನಾಪಿ	೪.೧೨೭
ಏಕೈಶ್ಚೈವಾಂಗುಲಾಧಿಕ್ಯಂ	೩.೧೪
ಏಕಾರ್ ಚ ತ್ರ್ಯಂಗುಲೌ	೩.೩೧
ಏಕಶಃ ಕೀರ್ತಿಮಾಯುಷ್ಯಂ	೨.೧೨
ಏಕಷ್ಕತ್ರಯಂ ಚ ಶಕ್ರಾದೇಃ	೩.೬೨
ಏಕಶೋದಕಂ ಚ ಕಾರ್ಪೂರಂ	೩.೯೦
ಏಕುಂಡಲೇ ಮಕರಾಕಾರೇ	೩.೩೫
ಏರ್ಯಾಕ್ತ್ರಿಯಾಃ ಷೋಡಶ	೨.೧೯
ಏಕೋನವಿಂಶತ್ಪೃಥ್ವೀ	೧.೫೨
ಏಕತ್ವಾ ಜಲಾಧಿನಾಸಂ	೩.೮೨

ಶ್ಲೋಕಃ ಅ.ಸಂ. ಶ್ಲೋ.ಸಂ.

ಕೃತ್ವಾ ತ್ರಿಮೇಖಲಂ	೨.೧೫
ಕೃತ್ವಾಷ್ಟಕಾಷ್ಟಕೋಷ್ಮಾನಿ	೩.೬೪
ಕೃದ್ಧಮಹಾವೀರಮ್ಯ	೧.೩೧
ಕೃಷ್ಣೋ ಗೋವಿಚ್ಛ ಕಾಮೇತಾ	೪.೩೯
ಕೇಶವೋ ಮಧುಸೂದನಃ	೧.೨೪
ಕೋಣೇಷು ವೀಂದ್ರವಾಮೋ	೧.೬೨
ಕೋಲೋ ನೃಸಿಂಹಃ ಸಬಟಿಃ	೨.೮
ಕೌಶೇಯಪೀತವಸನಾಂ	೪.೫೮
ಕ್ರಮೇಣೈವಾಭ್ಯಸೇನ್ಮಾತ್ರಾ	೪.೧೪೯
ಕ್ವಾಥೇನ ಕ್ಷೀರಿಮೃಕ್ಷಾಣಾಂ	೩.೮೫
ಕ್ರೂರಂ ವೀರಂ ಬೃಹದ್ವಿಷ್ಣುಂ	೪.೧೧
ಖಂಡಸ್ತೃತಿಧಾರಣಾ	೪.೧೫೭
ಗಂಡಯೋರೋಷ್ಣಯೋಃ	೨.೨
ಗೀತನೃತ್ಯೈಶ್ಚ ವಾದ್ಯೈಶ್ಚ	೩.೧೦೯
ಗುರವೇ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದದ್ಯಾತ್	೨.೨೩
ಗುರವೇ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದದ್ಯಾತ್	೩.೧೦೬
ಗುರುದೇವಪ್ರತೀಪಾನಾಂ	೪.೧೧೩
ಗೋಲಕಾ ದ್ವಿತಯಂ ವಿಷ್ಣೋಃ	೩.೧೨೩
ಗೋವಿಂದಶ್ಚ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಃ	೧.೨೬
ಗ್ರಂಥೋಽಯಂ ಪಾಠ	೪.೧೬೩
ಘೋರೋ ಜಸಾರ	೧.೮
ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಪದ್ಮ	೪.೧೮
ಚಕ್ರಶಂಖವರಾಭೀತಿ	೧.೩೨
ಚತುರಂಗುಲೌ ಭೃಗೌ	೩.೩೦
ಚತುರಂಗುಲಂ ತಥೈವಾಸ್ಯಂ	೩.೨೬
ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತೀನಾಂ	೩.೯೨
ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಸೂರ್ತಯೋ	೧.೧೫
ಚಂದ್ರಾಘಾತಾಂತಿಂ	೪.೯೫
ಚಾರಂ ವಿಚಾರಂ ಪ್ರಚರಂ	೩.೬೯
ಚೋರಚಂಡಾಲಪತಿತ	೩.೧೨೦
ಜಪಧ್ಯಾನಯುತಾರ್ಚಾದೀನ್	೧.೬೭
ಜಪೇದಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ ಮಂತ್ರಂ	೩.೯೭

ಶ್ಲೋಕಃ	ಅ.ಸಂ. ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ಜಪೇ ನ್ಯಾಸೇ ಚ ವಿಹಿತಃ	೨.೪
ಜಪ್ತಾಂ ಚೈವ ನಿಜಂ ಮಂತ್ರಂ	೩.೧೦೧
ಜಯತ್ಯಬ್ಜ ಭವೇಶೇಂದ್ರ	೧.೧
ಜೀರ್ಣಾಲಯೋದ್ಭೂತಾ ಚೈವ	೩.೧೧೪
ಜ್ವರದಾಹಾದಿಶಾಂತ್ಯರ್ಥಂ	೪.೧೦೦
ಜ್ಞಾನಾನಂದಪುರಃ ಪೂರ್ಣೋ	೪.೪೬
ಜ್ಞಾನೈಶ್ಚರ್ಯಪುಭಾನಂದ	೪.೮
ಜುಹುಯಾತ್ಸಹಸ್ರಂ	೨.೧೪
ಕಾತ್ಯಾ ತಾರಸ್ಥಭೋ	೧.೯
ತತೋನಂತಂ ಯೋಗ	೧.೫೬
ತತಃ ಪರಂ ಕಿಷ್ಕಮಾತ್ರಂ	೩.೬೧
ತತಃ ಪೂರ್ವವದಾಗತ್ಯ	೩.೧೮೨
ತತಸ್ತು ಕಲಶೈರ್ಬಾಹ್ಯ	೩.೧೦೨
ತತಸ್ತು ಪಂಚಘೋಷೈಃ	೩.೯೪
ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ನಿಷ್ಣುಃ	೪.೯೩
ತತ್ರ ದ್ವಾದಶಸಾತ್ರಾಣಿ	೩.೭೨
ತತ್ರ ನಿತ್ಯಂ ಬಲಿಂ ದದ್ಯಾತ್	೩.೭೫
ತತ್ರ ನಿಷ್ಣುಂ ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಂ	೩.೭೪
ತತ್ರಾಽತ್ವಾಹಾರ್ಷಸೂಕ್ತಂ ಚ	೩.೧೦೦
ತತ್ಪಾಙ್ಯಾಃ ಕಾಲಮಾಯೇ	೩.೧೨೮
ತಥಾ ದ್ವ್ಯಂಗುಲವಿಸ್ತಾರೋ	೩.೩೨
ತದಾತ್ಮನಿ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ	೨.೧೮
ತದೈವ ಪ್ರತಿನುಯಾತ್ಯ	೩.೭೭
ತದ್ರೂಪಭೇದಾಃ ಪಂಚಾಶ	೧.೫
ತಂತ್ರಮಾರ್ಗಾಸ್ತು ಹರಿಣಾ	೩.೧೩೮
ತಸ್ಮಾದೇತೇ ಪ್ರಿಯಾ ವಿಷ್ಣೋಃ	೪.೭೫
ತಾದ್ಯಗ್ರೂಪಾಶ್ಚ ಪಂಚಾಶತ್	೧.೨೧
ತಾರೇಣ ವ್ಯಾಹೃತೀಭಿಶ್ಚ	೧.೩೬
ತಾರೈಸ್ತ್ರಿದ್ವಾದಶಾವೃತ್ತೈಃ	೨.೫
ತಾನದಾ ಗುದತೋ ದೀರ್ಘಾಂ	೩.೫
ತಾನದುಚ್ಚಂ ಬಹಿಶ್ಚೈವ	೩.೫೫
ತಿಷ್ಠೋದಾದಿಃ ಸ್ವಜಾಯಾಯಾಃ	೪.೯

ಶ್ಲೋಕಃ	ಅ.ಸಂ. ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ತುಂದೇ ಚ ಹೃದಿ ಧಾತುನಾಂ	೨.೩
ತೇ ಚ ಬೀಜೇ ಬೀಜಭೂತೇ	೪.೩೮
ತ್ರಯ ಏತೇ ಮಹಾನುಂತ್ರಾಃ	೪.೨೧
ತ್ರಯೋದಶಾತ್ರ ಕುಂಡಾನಿ	೩.೭೯
ತ್ರಿಕೋಣವಹ್ನಾ ಚ	೪.೧೫೩
ತ್ರಿಚತುಃಷಡ್ದಶಾವೃತ್ತಿಃ	೩.೧೩೬
ತ್ರಿನೇತ್ರತ್ವಂ ಚ ದುರ್ಗಾಯಾಃ	೪.೬೩
ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸ್ತು ಸೋದ್ದೇಶೋ	೪.೩೩
ತ್ಯಂಗುಲದ್ವ್ಯಂಗುಲಾಂ	೩.೭
ದತ್ತೋಪಹಾರಂ ಹರಯೇ	೩.೪೨
ದಧಾನಃ ಕುಂಭಮುಭಯಂ	೪.೮೪
ದಧಾನೋ ಹಲಸಾನಂದಾ	೪.೮೨
ದರ್ಶನಂ ಚ ತಯಾ ಹೀನಂ	೪.೧೬೧
ದಶಾಂಗುಲಂ ಜಂಘಮುಲಂ	೩.೧೦
ದಾರಣಂ ವಿದರಿಂ ದೂತಂ	೩.೬೭
ದಿಗ್ವಾಯುಸೂನುಸೂರ್ಯಾಶ್ಚ	೩.೧೩೩
ದೀರ್ಘಾಶ್ಚ ಕುಂಚಿತಾಗ್ರಾಶ್ಚ	೩.೩೪
ದೀರ್ಘಾಸ್ತು ಕಲಮಾಸ್ತಿಸ್ತುಃ	೩.೫೧
ದುರ್ಗಾಶಿವಸ್ಕಂದಸೂರ್ಯ	೩.೧೨೨
ದೃಷ್ಟಾರ್ಥ ಏವ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ	೪.೪೨
ದ್ವ್ಯಂಗುಲಂ ತ್ರ್ಯಂಗುಲಂ	೨.೧೬
ದ್ವಾದಶಾರ್ಣವೈ ಜಗತೀ	೧.೩೭
ದ್ವಾರಲೋಕಪತಿಭ್ಯಶ್ಚ	೩.೧೦೫
ದ್ವಾಸಪ್ತತಿಹರಪ್ರಾಣಿ	೪.೧೫೫
ದ್ವಿಗುಣೋತ್ತರಂ ರೇಚಕಾದಿ	೪.೧೪೮
ದ್ವಿಗುಣಂ ಚತುರ್ಗುಣಂ	೩.೪೯
ದ್ವಿರಷ್ಟಪಂಚಕಚತುಃ	೧.೬
ದ್ವಿರ್ಜಯಸ್ಯೋಪರಿ ನಿಜಂ	೪.೧೨
ದ್ವಿಭೀಷಯ ತ್ರಾಸಯ	೪.೧೦
ದ್ವಿವಿಧಾ ಸಾ ಚ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾ	೪.೧೩೬
ಧರ್ಮಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚ	೧.೪೯
ಧೂಪದೀಪಾ ತತೋ ದತ್ತಾ	೧.೬೩

ಶ್ಲೋಕಃ ಅ.ಸಂ. ಶ್ಲೋ.ಸಂ.

ಧ್ವನಿಭೇದೇನ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ	೩.೪೦
ಧ್ಯಾತ್ವೈವ ಹಸ್ತತಲಗಂ	೪.೯೮
ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛಶಾಂಕಶತಕೋಟ್ಯತಿ	೪.೪೮
ಧ್ಯಾಯೇತ್ಯಶುಕ್ಲಮರವಿಂದ	೪.೩೦
ಧ್ಯಾಯೇದ್ಧರಿನ್ಮಣಿನಿಭಂ	೪.೪೦
ಧ್ಯಾಯೇದ್ರವೀಂದುಕರ	೪.೨೫
ಧ್ಯಾಯೇನ್ನಿಷಣ್ಣಮಜಂ	೪. ೬
ಧ್ಯಾಯೇನ್ನಸಿಂಹಂ	೪.೧೫
ನಚ ತಸ್ಮಾನ್ನನುಷ್ಠೇಷು	೪.೧೪೪
ನದೀಸಂಗಮಗಂ ಚೈವ	೩.೯೧
ನ ಯಜ್ಞಾ ನಚ ತೀರ್ಥಾನಿ	೧.೭೦
ನಯೇತ್ತತೋ ಮಹಾರಾಜ	೩.೧೦೦
ನಮೋಽಂತಃ ಸ್ಥೇನ ಸಹಿತಃ	೪.೬೨
ನಸೋ ಮುಖಾದಪಿ ನಿರಂತರ	೪.೫೧
ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಶ್ಚ	೧.೧೧
ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಚ್ಚ	೧.೧೩
ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಚ್ಚ	೧.೧೪
ನಾಸಿಕಾಯಾ ಅಧಸ್ತಾಚ್ಚ	೩.೨೫
ನಾಸಿಕಾ ವ್ರೀಹಿಸ್ತಾರಾ	೩.೨೯
ನಿಜಗೋತ್ರಂ ತು ಸೋದ್ದೇಶಂ	೪.೩೭
ನಿದೋಷಾಖಿಲಸಂಪೂರ್ಣ	೪.೧೬೨
ನೀಲಾಲಕಸಹಸ್ರೇಣ	೩.೩೩
ಪಕ್ಷಾನ್ಮನಾಭಿಹೃದಯಂ	೧.೩೪
ಪದೈರ್ವ್ಯಸ್ತೈಸ್ಸಮಸ್ತೈಶ್ಚ	೧.೩೮
ಪಂಕ್ತಿಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಜ್ಞಾನೇ	೪.೭೭
ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾನಾಂ	೩.೯೯
ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾರ್ಥ	೩.೮೧
ಪಂಚಾದಶಾಂಗುಲಾಂ ನಾಭೀಃ	೩.೪
ಪಂಚಾಶತ್ತೇ ತು ಗಂಧೋದಂ	೩.೮೮
ಪದ್ಮಂ ವೃತ್ತತ್ರಯಂ ಚಕ್ರಂ	೩.೮೩
ಪದ್ಮಮೇತತ್ತ್ರಯಂ	೧.೫೩
ಪಾದಹೃತ್ಕೇಷು ನಾಭ್ಯಾಸ್ತು	೪.೧೨೪

ಶ್ಲೋಕಃ ಅ.ಸಂ. ಶ್ಲೋ.ಸಂ.

ಪಾದೈರ್ವ್ಯಸ್ತೈಃ ಸಮಸ್ತೈಶ್ಚ	೪.೭೩
ಪಾದೈರ್ವ್ಯಸ್ತೈಸ್ಸಮಸ್ತೈಶ್ಚ	೪.೧೪
ಪಾದೋನೋಚ್ಚಾಂಗುಷ್ಠನಖಾಂ	೩.೮
ಪುನಸ್ತಯೇ ತ್ರಯೇ ಕಾಮಂ	೩.೬೫
ಪುನಃ ಸಸ್ಯೇ ಸರ್ವಗುರೂನ್	೧.೪೮
ಪುರುಷೋಽವ್ಯಕ್ತಂ ಚ	೩.೧೨೭
ಪುಷ್ಕರಂ ಕ್ಷರಣಂ ಕ್ವಾರಿಂ	೩.೬೮
ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಶ್ಚ ಹೋಮಶ್ಚ	೧.೬೪
ಪೂಜಯೇದ್ವಾಸ್ತು ಪುರುಷಸ್ಯ	೩.೬೩
ಪೂಜ್ಯಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ನಿತ್ಯಂ	೧.೪೬
ಪೂರ್ವಾದಿ ಕ್ರಮಯೋಗೇನ	೩.೮೭
ಪೂರ್ವಾದ್ಯುತ್ಪರಪರ್ಯಂತಃ	೩.೧೦೪
ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿನಾ	೨.೧೦
ಸೃಷ್ಟವಾಮಾಗ್ರಾದಕ್ವಾಂತ	೪.೧೫೧
ಪ್ರಾಕಾರವೃತ್ತಯುಕ್ತಂ	೩.೬೦
ಪ್ರಾಣೇನ ಸ್ತನಾಮ್ನಾ ಚ	೪.೭
ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪ್ರತಿಮಾಂತಸ್ಥಾಂ	೩.೯೨
ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪಿಂಡಿಕಾಂ ಪಿಲಂ	೩.೪೪
ಪ್ರತಿಮಾಧ್ಯರ್ಥಕಂ ದ್ವಾರಂ	೩.೫೩
ಪ್ರತಿಮಾಯಾ ದಶಗುಣಂ	೩.೫೮
ಪ್ರತಿಮಾರ್ಥಂ ವ್ರಜನ್	೩.೩೯
ಪ್ರತಿಮೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೈಃ	೪.೧೩೦
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ಕಾರಯನ್ನಿಷ್ಟೋಃ	೩.೧
ಪ್ರಧಾನೋಪಮವರ್ಣಾನಿ	೩.೧೩೦
ಪ್ರಹ್ಲಿ ಸತ್ಯಾ ತಥೇಶಾನಾ	೧.೫೫
ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾಃ ಪಂಚಮಂತ್ರಾಶ್ಚ	೪.೭೦
ಪ್ರಿಯಾಯುಕ್ ಪುರತೋ	೪.೮೫
ಪ್ರಿಯತೇಽನೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ	೩.೧೪೦
ಪ್ರೋದ್ಯದ್ವಿನಾಕರಸಮಾನತನುಂ	೪.೫೩
ಪ್ರೋದ್ಯದಾದಿತ್ಯವರ್ಣಶ್ಚ	೧.೪೦
ಬಲಿದಾನಂ ಚ ಸಂಕ್ಷೇಪ	೩.೪೧
ಬಹುಬಾಹುಂ ಮಹಾಕಾಯಂ	೪.೧೧೭

ಶ್ಲೋಕಃ	ಅ.ಸಂ.	ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ಬಳಾದ್ಯಂ ಭೃಗುಣಾದ್ಯಷ್ಟಂ	೪.೬೮	
ಬೀಜಾಂತಃ ಸಾಧ್ಯಮದ್ಯಂ	೪.೧೨೮	
ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಸಮಿದ್ಭಿರ್ವಾ	೨.೨೧	
ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಾ ಗುರವಶ್ಚೈವ	೪.೧೦೫	
ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಯಾ ಅಪಿ ಭಾರತ್ಯಾ	೪.೭೧	
ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಶ್ಚ ತದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ	೧.೭೨	
ಬ್ರಾಹ್ಮಸ್ಯೈವ ಚತುರ್ದಿಕ್ಸು	೩.೮೬	
ಭಕ್ತಿಂ ಕೃತ್ವಾಸ್ಯ ದೇವೇಷು	೧.೬೯	
ಭಾರ್ಗವಂ ರಾಘವಂ	೧.೬೦	
ಭೂತಾಭಿಚಾರಶಾಂತ್ಯರ್ಥಂ	೪.೧೦೨	
ಭೂತೈಶ್ಚ ಪಾಯಸೇನ್ನೈವ	೩.೭೬	
ಭಾವನೀಯಂ ಸರ್ವಕಾಮು	೪.೫೬	
ಮಧುಪರ್ಕಂ ಪುನಃ	೧.೫೭	
ಮನುಸ್ತಸ್ಯಾಪರೋ	೪.೪	
ಮಹಾನದೀಸಂಗಮೇ ತು	೩.೧೧೧	
ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಚ ಸಂಸಾರೇ	೪.೧೦೮	
ಮುಖಾದೂರ್ಧ್ವಂ	೩.೩	
ಮುಖ್ಯಮೇಷೈವ ನಾನ್ಯತ್	೪.೧೫೯	
ಮುನಿಶ್ಚಂದ್ರಸು ಗಾಯತ್ರೀ	೧.೩೫	
ಮೂರ್ತಯೋಃಷ್ವಾವಪಿ	೧.೨೦	
ಮೂರ್ಧ್ನಿಸ್ಥಿ ತಾದಮುತ	೪.೯೬	
ಮೂಲಂ ನಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಶ್ಚ	೪.೨೮	
ಮೂಲಮಂತ್ರಸ್ಯ ಚ	೨.೧೧	
ಮೂಲಾಧಾರಂ ಸಮಾರಭ್ಯ	೪.೧೫೦	
ಮೂಲೇ ಚ ನಾಭಾ	೪.೧೫೨	
ಮೋನಯದಾಸಾಪ್ರಪ್ರಪ್ತಿ	೪.೯೧	
ಮಂತ್ರಾ ಏತೇ ಹರಿಪ್ರೀತಿ	೪.೭೪	
ಮಂತ್ರಾಶ್ಚ ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ	೪.೮೬	
ಮಂತ್ರೇಷ್ವೇತೇಷು ಸರ್ವೇಷು	೪.೭೯	
ಮಂತ್ರೈಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾಂತೈಃ	೩.೯೫	
ಯ ಇಮಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ	೪.೧೪೩	
ಯದ್ಯನ್ಮನೋಗತಂ ತಸ್ಯ	೪.೧೧೯	

ಶ್ಲೋಕಃ	ಅ.ಸಂ.	ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ಯಮವಾಯುಶಿವೇಂದ್ರಾಶ್ಚ	೧.೫೧	
ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಮಂತ್ರಸ್ಯ	೨.೧	
ಯಸ್ಯ ತ್ರೀಣ್ಯು ದಿತಾನಿ ವೇದ	೪.೧೬೪	
ಯಸ್ತಾರತಮ್ಯವೇತ್ತಾ	೪.೧೧೨	
ಯಾತ್ರಾಸಿ ಪೂರ್ವವತ್ತತ್ರ	೩.೧೧೮	
ಯಾವದ್ಭಕ್ತೋ ಯಥಾಲಭ್ಯಃ	೪.೧೩೧	
ಯಾವತೋ ಹ್ಯನನುಷ್ಠಾನೇ	೩.೧೩೯	
ಯಾಷ್ಟಮಸ್ತೂಯತೋ	೪.೨	
ರಮಾಯಾ ಏವ ರೂಪಾಣಿ	೪.೬೪	
ರಾಮಾನ್ಯತೇ ದಕ್ಷಿಣತಃ	೩.೪೬	
ರುದ್ರೋಽಹಂಕಾರ ಉದ್ರಿಷ್ಟಃ	೩.೧೩೨	
ರೂಪಾಣಾಂ ಲಕ್ಷಣಂ ತೇಷಾಂ	೪.೧೫೬	
ರೇಚಕಃ ಪೂರಕಶ್ಚೈವ	೪.೧೩೮	
ಲಂಬೋದರೋ ಗಜಮುಖಃ	೪.೯೨	
ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಭ್ಯಾ ಮಾಸ್ತಿಷ್ಟಃ	೧.೧೯	
ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರೇ ಯಜೇತ್ತತ್ರ	೧.೫೮	
ಲಜ್ಜಾ ಬೀಜಂ ಚ ತದ್ವೀಜಂ	೪.೫೯	
ವಕ್ತೋವಿಸ್ತಾರಸದೃಶಃ	೩.೨೨	
ವೃತ್ತಃ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಶ್ಚೈವ	೩.೧೫	
ವೃತ್ತೋಗಲೋ ಬಾಹವಶ್ಚ	೩.೨೩	
ವಂದೇ ತುರಂಗವದನಂ	೪.೫೦	
ವರ್ಣ ಏವ ಷಡಂಗಾನಿ	೧.೪೪	
ವರ್ಣನ್ಯಾಸಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೧.೪೨	
ವರ್ಣಮೂರ್ತಿಃ ಪುನಶ್ಚೈವ	೩.೯೩	
ವರ್ಣಃ ಶ್ಯಾಮೋ ವಿಶೇಷೋಽತ್ರ	೪.೬೧	
ವರ್ಣಾನಾಂ ದೇವತಾನಾಂ	೧.೨೯	
ವರ್ತುಲಂ ಪದ್ಮಸದೃಶಂ	೩.೫೭	
ವರಂ ದಶಗುಣಂ ತಸ್ಮಾದ್	೪.೧೪೨	
ವಸುಪೂರ್ಣಕರಂ ರತ್ನ	೪.೧೧೮	
ವಾಮನಃ ಸನಾರಾಯಣಃ	೧.೨೬	
ವಾಸುದೇವಾದಿಕಾಃ ಶುಕ್ಲ	೧.೨೨	
ವಾಸುದೇವಾದಿಕಾನ್	೧.೫೯	

ಶ್ಲೋಕ:	ಅ.ಸಂ.	ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪಕ್ಷಿತಾರೌ ಚ	೪.೮೩	
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಶ್ರೀಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನ	೪.೪೪	
ವಿಜಯಸ್ತಂಭನಾದೀನಿ	೪.೧೧೬	
ವಿಜ್ಞಾನರೋಚಿವೃತ್ತಿಪೂರಿತಾಂತಃ	೪.೪೫	
ವಿದ್ವಹೇ ಧೀಮಹೇ ವೂರ್ವಂ	೪.೧೩	
ವಿದ್ಯಾಯೈ ಮಂತ್ರಿತಂ ವಾರಿ	೪.೧೨೧	
ವಿದ್ಯುಚ್ಛುಭ್ರಾಸಿತರಜಃ	೪.೭೮	
ವಿಧಿಂ ವಿಧಾಯ ಸರ್ಗಾದೌ	೧.೨	
ವಿಭವೇನಾನುಲೋಮೇನ	೩.೧೧೭	
ವಿಯತ್ ಸ ಇತಿ ಯುಗ್ಮಾಣೋರ್	೪.೨೦	
ವಿಶೇಷತೋ ಗುಣಶ್ಚ	೪.೧೩೪	
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಸ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಧೀ೯	೧.೩೯	
ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿವಿಹೀನಸ್ಯ	೩.೧೨೫	
ವಿಷ್ಣುಮಾಧವಾನಿರುದ್ಧ	೧.೨೫	
ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದಶ್ಚತುರ್ಥಂತೋ	೧.೪೩	
ವಿಷ್ಣುಸ್ತೃತಿವಿಹೀನಾ	೩.೧೨೪	
ವಿಸರ್ಜಯಿತ್ವಾ ನೈವೇದ್ಯಂ	೧.೬೫	
ವಿಸ್ತಾರಃ ಪ್ರಪದಸ್ಯಾಪಿ	೩.೯	
ವೇದಮಂಗಲಘೋಷೇಣ	೩.೪೫	
ವೇದಾಂಶ್ಚ ಚತುರಃ	೩.೭೮	
ವೈದಿಕಾಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾಶ್ಚ	೧.೧೬	
ವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಮುನಿಬ್ರಹ್ಮಾ	೪.೬	
ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮ	೧.೨೮	
ಶತಪ್ರಸ್ಥಾದನೂನಂ ತು	೩.೧೧೩	
ಶತಂ ಸಹಸ್ರಮಯುತಂ	೪.೯೯	
ಶಾಂತಸಂವಿತ್ ಷಡ್ಗುಣಶ್ಚ	೧.೧೦	
ಶಿಖರಾಂತರೇ ತು ಪ್ರತಿಮಾ	೩.೫೬	
ಶಿಂಶುಮಾರಶ್ಚೇತಿ ಶತಂ	೨.೯	
ಶುಭಾನ್ ಧ್ಯಾಯಂತಿ ಯೇ	೪.೧೦೭	
ಶೂಲಂ ಚ ಭಿಂಡಿಪಾಲಶ್ಚ	೪.೧೯	
ಶಾಚಾಸನೇ ತ್ವಂಗಮಾತ್ರಂ	೪.೧೪೫	
ಶ್ರುಶಾನಾದಿಕದೇಶಾನಾಂ	೩.೪೮	

ಶ್ಲೋಕ:	ಅ.ಸಂ.	ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ಶ್ಯಾಮಂ ರವೀಂದ್ರಧಿಕದೀಧಿತಿ	೪.೩೬	
ಶ್ಯಾಮಃ ಸುದರ್ಶನದರಾಭಯ	೪.೫	
ಶ್ರಿಯೇ ಪದ್ಮಾನಿ ಜುಹುಯಾತ್	೪.೧೨೦	
ಷಡಂಗಲೋಚ್ಯವ್ರವದಾಂ	೩.೬	
ಷಣ್ಮವತ್ಯಂಗುಲಾಂ ಯೋಗೇ	೩.೨	
ಸ ಏವ ತಾದೃಶೋ	೪.೩	
ಸ ಏವ ವನಿತಾಲಿಂಗಃ	೪.೮೦	
ಸಕಾಮೇಭ್ಯೋಽಮಿತಗುಣಾ	೪.೧೧೪	
ಸಕಾಮಃಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶೀ	೪.೪೧	
ಸತಲಂ ಚ ಸಗುಹ್ಯಂ	೪.೧೨೬	
ಸತಾರಾಶ್ಚ ವ್ಯಾಹೃತಯೋ	೧.೪೧	
ಸಪಾದಾಂಗುಲಮುಚ್ಚಾ	೩.೨೮	
ಸಪ್ತಪರ್ಣಮಯಂ ಸಾಧು	೩.೭೦	
ಸಪ್ರಿಯಾಃ ಸಾಭಯಾ	೪.೮೭	
ಸಭಯಾಽಪಿ ಸನೇತಂ	೩.೫೯	
ಸಮಧ್ಯಬಂಧಂ ಮಧ್ಯಂ	೩.೩೭	
ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಯೋಗೇನ	೧.೩೦	
ಸಮಂ ತತ್ಸರ್ವಮಂತ್ರೇಷು	೪.೧೨೯	
ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾ ಹರೌ ಭಕ್ತೇ	೪.೧೦೪	
ಸರ್ವತ್ರ ವಿಷ್ಣುಗಾಯತ್ರಾ	೩.೧೨೧	
ಸರ್ವಸ್ಮಾಚ್ಛ್ರವಣಾದ್ಯಾಸ್ತು	೪.೧೪೧	
ಸರ್ವಾಣ್ಯೇತಾನಿ ತತ್ತ್ವಾನಿ	೩.೧೩೧	
ಸರ್ವಾರ್ಥದಂ ಗಾತ್ರಮದಂ	೪.೫೫	
ಸರ್ವೇ ಭ್ಯೋಽಭ್ಯಧಿಕಾ ಭಕ್ತಿಃ	೪.೧೦೬	
ಸರ್ವೇಷ್ಟಪಿ ಹಿ ಮಂತ್ರೇಷು	೪.೧೬	
ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ಹರಿಂ	೧.೬೮	
ಸವಿಶ್ವತೈಜಸ ಪ್ರಾಜ್ಞ	೧.೪	
ಸಶಂಖಚಕ್ರಸ್ತುಪರಃ	೧.೨೩	
ಸಹಸ್ರಮರ್ಧಂ ಪಾದಂ ವಾ	೩.೮೪	
ಸಾಂಗುಲಸ್ತು ತಲಃ	೩.೧೯	
ಸಾರ್ಧತ್ರಯಪರೀಣಾಹಾತ್	೩.೧೨	
ಸಾರ್ಧತ್ರಯಪರೀಣಾಹೌ	೩.೨೧	

ಶ್ಲೋಕಃ	ಅ.ಸಂ.	ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ಸುವರ್ಣವಸ್ತ್ರರತ್ನಾದ್ಯೈಃ	೩.೧೦೮	
ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ಯಾಸಾಃ	೪.೧೨೩	
ಸೋತ್ತರೀಯಂ ಚ ಚಕ್ರಾದ್ಯೈಃ	೩.೩೮	
ಸೋದ್ವೇಶಸ್ತು ಸ್ವಯಂ	೪.೪೯	
ಸೋರಸ್ತಂ ಚ ಸಕಂತಂ	೪.೧೨೫	
ಸಂಸ್ಕೃತೋ ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುಃ	೩.೧೨೬	
ಸ್ಮಾಪಯಿತ್ವಾ ಗಂಧಜಲೈಃ	೩.೯೬	
ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಗುರುಂ ಪೂರ್ವಗುರುಂ	೪.೧೧೦	
ಸ್ವದೃಷ್ಟಂ ಸೂಕ್ತಮಖಿಲ	೪.೫೭	
ಸ್ವಯಂ ವೇದಪದಾರೂಢಃ	೪.೪೩	
ಸ್ವಯಮುದ್ವೇಶನತೀಮಾನ್	೪.೬೭	
ಸ್ವಯಮುದ್ವೇಶನತ್ಯಂತಃ	೪.೮೧	

ಶ್ಲೋಕಃ	ಅ.ಸಂ.	ಶ್ಲೋ.ಸಂ.
ಸ್ವಯಮುದ್ವೇಶವಾನ್ ಪೂರ್ವ	೪.೫೨	
ಸ್ವಯಮುದ್ವೇಶವಾನ್ ಪೂರ್ವ	೪.೯೪	
ಸ್ವಯಮುದ್ವೇಶನಯುಕ್ತ	೪.೩೪	
ಸ್ವಾಂಗುಲಾ ಮಧ್ಯರೇಖಾ	೩.೫೨	
ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಃತಃ ಕೋಟಿಗುಣಃ	೪.೧೪೬	
ಸ್ಫೂರ್ತಿಃ ಸಂವಿತ್ತತಿಷ್ಠಾ	೩.೧೨೯	
ಹರಿಂ ತತ್ರಾಪಿ ಸಂಪೂಜ್ಯ	೩.೫೦	
ಹರಿಹಿ ಸರ್ವದೇವಾನಾಂ	೧.೭೧	
ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸೂಕ್ತಂ ಚ	೪.೬೫	
ಹಾರಗ್ರೈವೇಯಸಹಿತಂ	೩.೩೬	
ಹಾರಿಂ ಹರಿಂ ಗರ್ಭೀರಂ ಚ	೩.೬೬	
ಹೃಸ್ವಃ ಕೃಪಾಲುಃ ಸೇತಶ್ಚ	೪.೮೯	

‘ಪಾವಂಜಿ ಗುರುರಾವ್ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್’ ಇತ್ಯೇತೈರ್ನುರ್ದಿತಃ ಸ್ವಕೇ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮುದ್ರಣಾಗಾರೇ ‘ತಂತ್ರಸಾರಸ್ವ ಸಂಗ್ರಹಃ ||’

ತೈಃ ‘ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಗ್ರಂಥಾಲಯ’ ಇತಿ ಶ್ರುತೇ |

ಸ್ವಕೀಯೇ ಪುಸ್ತಕಾಗಾರೇ ಪ್ರಾಕಾಶ್ಯಮಪಿ ಯಾಪಿತಃ ||

